JOHN JULIUS NORWICH

BiZANS

Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)

KABALCI

JOHN JULIUS NORWICH

BİZANS II
Yükseliş Dönemi

KABALCI YAYINEVİ: 392
İnceleme-Araştırma Dizisi: 71

John Julius Norwich 1929 yılında doğdu. Toronto, Eton'daki Upper Canada College'da, Strasbourg Üniversitesi'nde ve arada Deniz Kuvvetleri'nde askerliğini yaptıktan sonra, Fransızca ve Rusça diploması aldığı Oxford'daki New College'da eğitim gördü. 1952'de Dışişleri'ne girdi, on iki yıl çalıştığı bu birimde, Belgrad ve Beyrut elçiliklerinde hizmet verdi ve İngiliz delegasyonuyla Cenevre'deki Silahsızlanma Konferansı'na katıldı. 1964 yılında yazmak gayesiyle işinden istifa etti.

Sayısız ve çok çeşitli yayınları arasında şunlar sayılabilir: Penguin tarafından *The Normans in Sicily* adıyla tek cilt halinde yayımlanmış olan, ortaçağda Sicilya'daki Normandiya Krallığı üstüne yazdığı iki ciltlik *The Normans in the South* ve *The Kingdom in the Sun* adlı kitaplar, iki seyahat kitabı, *Mount Athos* (Reresby Sitwell'le birlikte) ve *Sahara; The Architecture of Southern England, Glyndebourne, Christmas Crackers, More Chrsitmas Crackers* ve *Still More Christmas Crackers* başlıklarıyla üç tane şiir ve nesir antolojisi, iki cilt halinde basılmış olan *A History of Venice*, üç ciltlik Bizans İmparatorluğu Tarihi, *Byzantium: The Early Centuries, Byzantium: The Apogee* ve *Byzantium; The Decline and Fall*, tek ciltlik *A Short History of Byzantium* ve *Shakespeare's Kings*. Kitaplarının çoğu Penguin tarafından yayımlanmıştır. Bunlara ek olarak televizyon için otuza yakın belgesel yazmış ve sunmuştur. Venedik ve daha pek çok konuda sürekli konferanslar vermiştir.

Lord Norwich yaklaşık otuz yıl Peril Fund'un Venedik başkanlığını ve İngiltere'deki Dünya Anıtlar Fonu başkan yardımcılığı ve başkanlığını yapmıştır. National Trust'ın yürütme kurulu üyeliğinde bulunmuştur. Kraliyet Edebiyat Topluluğu, Kraliyet Coğrafya Topluluğu ve Londra Eski Eserler Kurumu üyesi olmakla birlikte Ordine al Merito della Repubblica Italiana'nın Commendatore'sidir. 1993 yılında Royal Victorian Order, Commander unvanına layık görülmüştür.

John Julius Norwich
Byzantium, The Apogee Vol. 2

Bizans
Erken Dönem • **Yükseliş Dönemi** • Gerileme ve Çöküş Dönemi

Birinci Baskı: Temmuz 2013, İstanbul

Yayın Yönetmeni: Murat Ceyişakar
Çevirmen: Selen Hırçın Riegel

Kapak Tasarımı: Gökçen Yanlı

KABALCI KİTABEVİ DAĞITIM PAZARLAMA LTD. ŞTİ.
Sinanpaşa Mah. Ortabahçe Cad. No. 8/A
Beşiktaş-İstanbul
Tel.: (0212) 327 3322 Faks: (0212) 261 8254
yayinevi@kabalci.com.tr www.kabalciyayinevi.com
internetten satış: www.kabalci.com.tr
Sertifika No. 11245

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Norwich, John Julius
Bizans I-II-III
1. Roma Tarihi 2. Haçlı Seferleri 3. Konstantinopolis 4. İstanbul

ISBN 978 605 5093 02 0
ISBN 978 605 5093 00 6 (Takım)

Baskı: Ezgi Matbaacılık Tekstil Porselen İnşaat San. Tic. Ltd. Şti.
Tel.: (0212) 452 2302 ezgimatbaa@gmail.com www.ezgimatbaa.net
Sanayi Cad. Altay Sok. No. 14 Çobançeşme Yenibosna-İstanbul
Sertifika No. 12142

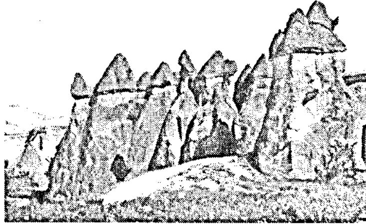
JOHN JULIUS NORWICH

BİZANS II

Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)

Çevirmen: Selen Hırçın Riegel

KABALCI YAYINEVİ

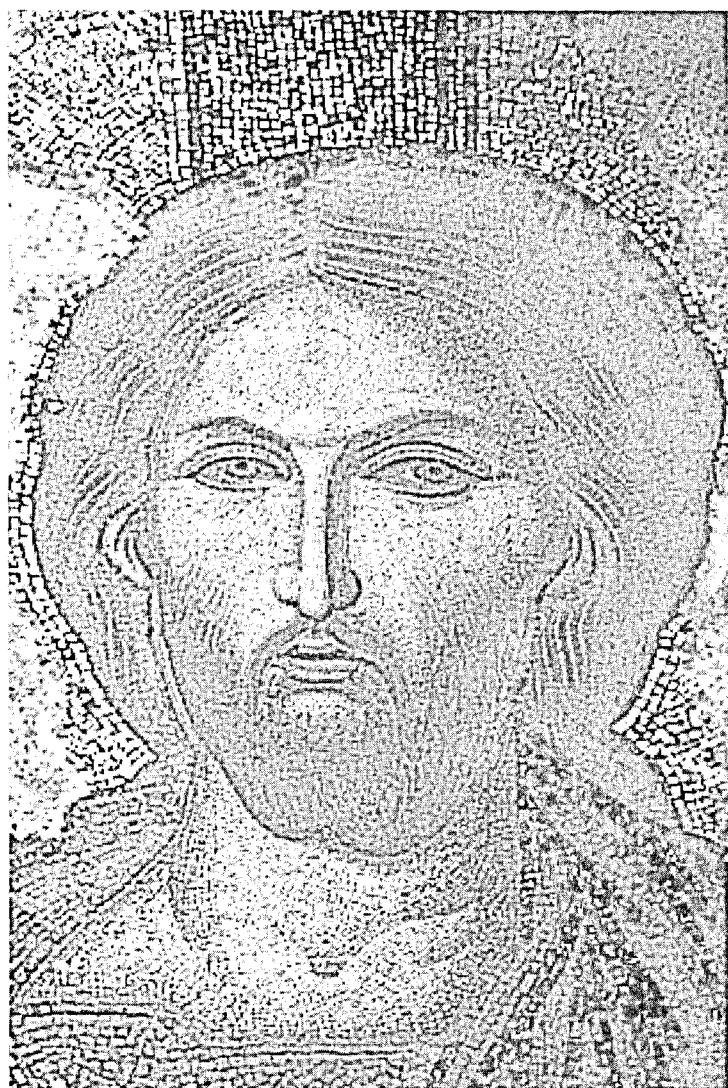
ÇEVİRMENİN NOTU

Tarih kitapları çevirilerinde en zorlu işlerden birini yabancı şahıs ve yer adlarının Türkçe'ye nasıl çevirileceği oluşturur. Genel anlamda farklı yöntemler izlenir, kimi isimler Türkçe fonetiğine uygulanırken diğerlerinde orijinal yazılışlara sadık kalınır. Bu kitap açısından ise, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından önceki isimlerde Latince, Doğu Roma İmparatorluğu'nda ise giderek daha fazla Eski Yunanca etkisinde kalınması nedeniyle isimlerin Yunanca fonetiğine uygun yazılmaları biraz karmaşa yaratmaktadır. Bu nedenle okuyucu aynı ismin Constantinus/Konstantinos ya da Nicolaus/Nikolaos vb. yazılışlarını gördüğünde şaşırmamalıdır. Diğer yabancı dillere ait isimlerde de orijinal dildeki yazıma sadık kalınmıştır; ancak Türkçe'ye yaygın şekilde girmiş başka bir kullanımı varsa o benimsenmiş ya da parantez içinde belirtilmiştir. Diğer son dönem Bizans kitapları çevirilerinde de bu yöntem izlenmiştir.

Yer adları açısından da aynı şey geçerlidir. Yazar, bu konuda haklı olarak İngilizce okuyan kitleye daha aşina olan Latince yer adlarını benimsemiştir. Türk okuyucuya ise Eski Yunanca yazılış ve okunuşlar daha aşina olduğundan bazı istisnalar dışında Bizans İmparatorluğu'nun kullandığı Eski Yunanca yazılışlar temel alınmıştır. Bu nedenle başta Konstantinopolis olmak üzere yer adları Bizans döneminde kullanıldıkları şekliyle yazılmış, bu yer adlarının günümüzde kullanılan Türkçe karşılıkları parantez içinde verilmiş, yazarın belirtmeye gerek görmediği ancak Türk okuyucunun yakından tanıdığı, ülke sınırları dahilinde bulunan yer adları da bunlara eklenmiştir.

Çevirmen Selen Hırçın Riegel

İÇİNDEKİLER

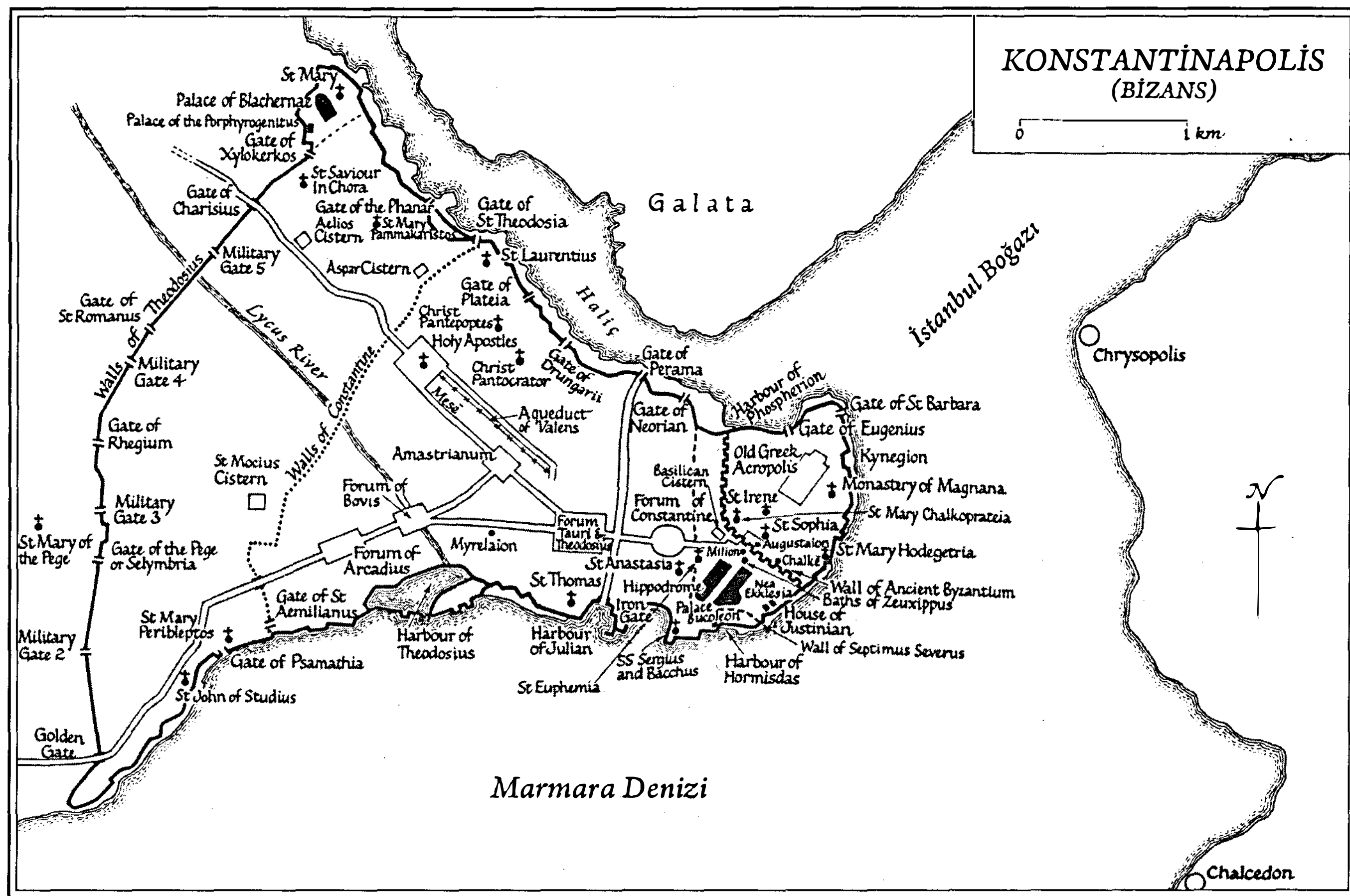
BİZANS II

Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)

RESİM LİSTESİ

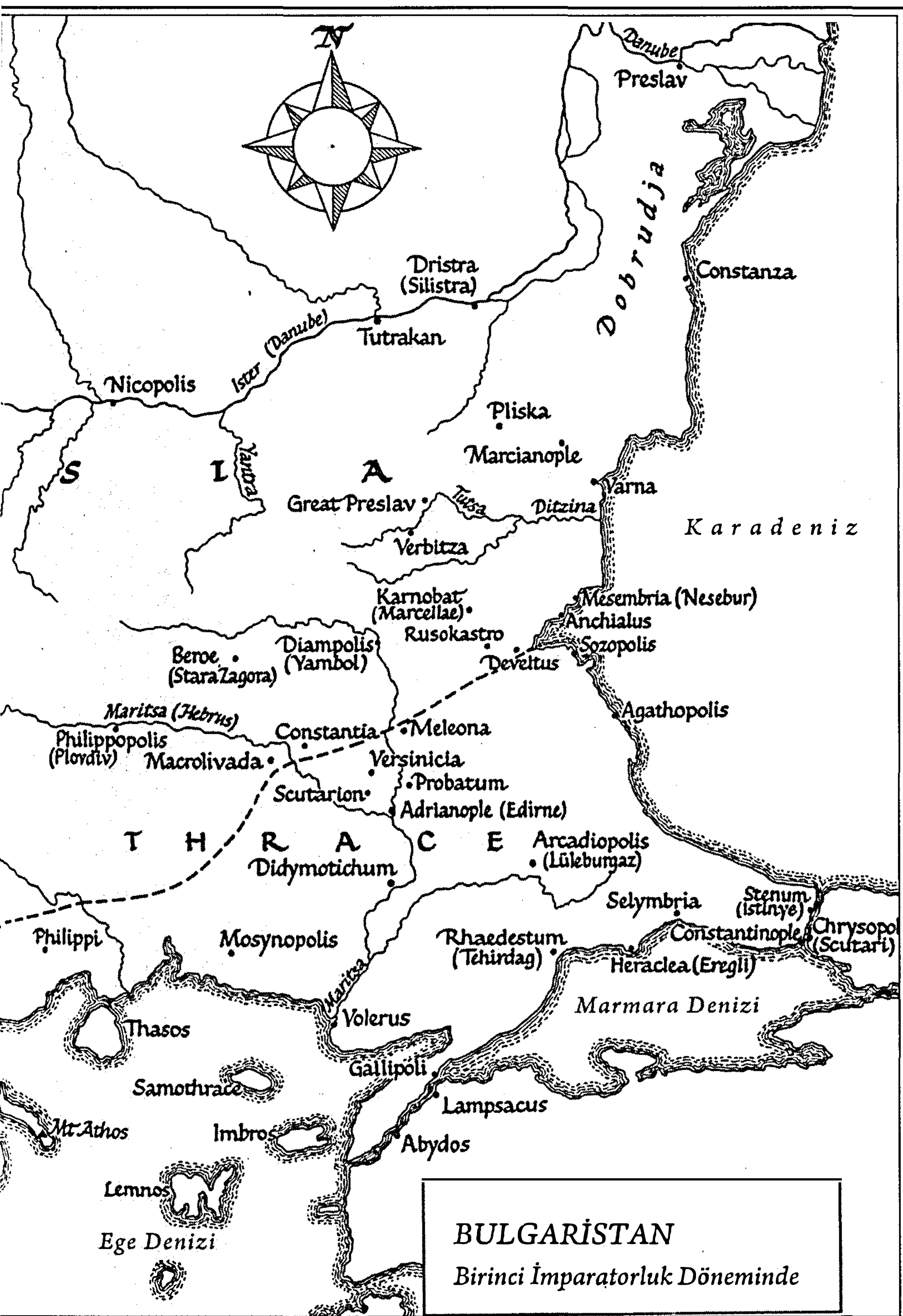
HARİTALAR

KONSTANTİNAPOLİS
(BİZANS)
0
1 km
Galata
İstanbul Boğazı
Haliç
Marmara Denizi
Chrysopolis
Chalcedon
St Mary
Palace of Blachernae
Palace of the Porphyrogenitus
Gate of Xylokerkos
St Saviour in Chora
Gate of Charisius
Gate of the Phanar
Aelios Cistern
St Mary Pammakaristos
Gate of St Theodosia
St Laurentius
Military Gate 5
Aspar Cistern
Gate of Plateia
Gate of St Romanus
Walls of Theodosius
Lycus River
Christ Pantepoptes
Holy Apostles
Christ Pantocrator
Gate of Drungarii
Gate of Perama
Military Gate 4
Walls of Constantine
Mese
Aqueduct of Valens
Gate of Neorian
Harbour of Phosphorion
Gate of St Barbara
Gate of Eugenius
Kynegion
Gate of Rhegium
St Mocius Cistern
Amastrianum
Old Greek Acropolis
Basilican Cistern
Monastery of Magnana
Military Gate 3
Forum of Bovis
Forum of Constantine
St Irene
St Mary Chalkoprateia
St Sophia
Forum Tauri & Theodosius
Myrelaion
Augustaion
St Mary of the Pege
Gate of the Pege or Selymbria
Forum of Arcadius
St Anastasia
Milion
Chalke
St Mary Hodegetria
St Thomas
Hippodrome
Nea Ekklesia
Wall of Ancient Byzantium
Gate of St Aemilianus
Baths of Zeuxippus
Iron Gate
Palace Bucoleon
House of Justinian
St Mary Peribleptos
Harbour of Theodosius
Harbour of Julian
Military Gate 2
Gate of Psamathia
Wall of Septimus Severus
SS Sergius and Bacchus
Harbour of Hormisdas
St Euphemia
St John of Studius
Golden Gate

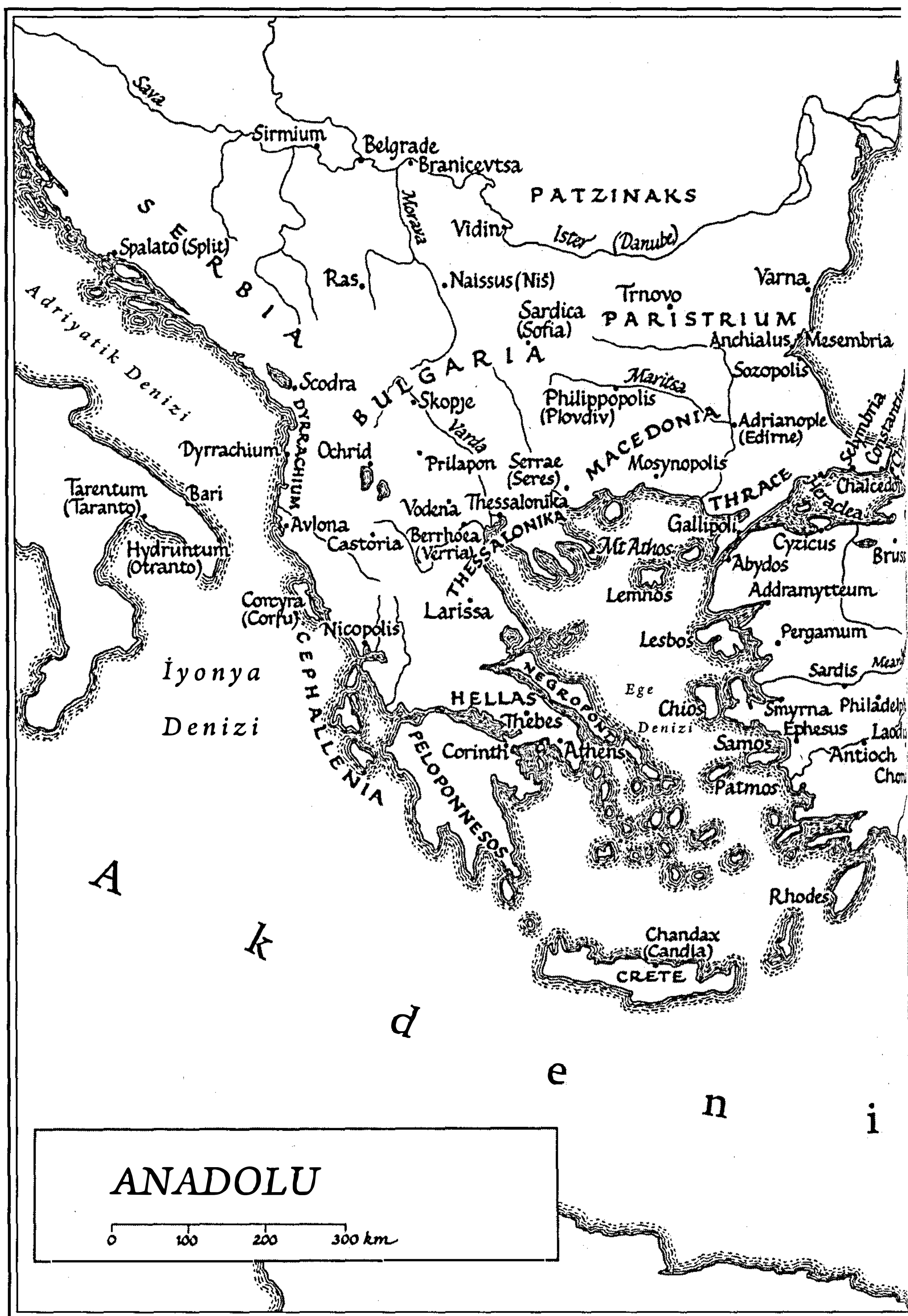
AKDENİZ DÜNYASI

PANNONIA
Ister (Danube)
R. Theiss
0 100 200 300 km
Sava
Sirmium
Belgrade
Branicevtsa
R. Drina
Morava
SERBIA
Vidin
M O E
Naissus (Niš)
Sardica (Sofia)
Boyana
Pernik
Liplyan
DIOCLEA
Scodra
Dulcigno
Skopje
Morovisd
Rila
Black Driv
Bregalnitsa
Struma
Adriyatik
Shchip
Prilapon (Prilep)
Melnik
Dyrrachium (Dürres)
Strumitsa
Petrisk
Ochrid
Scotusa
Denizi
Bitolia (Monastir)
Devol
Prosek
Prespa
Setina
Serrae (Seres)
Ostrovo
Sosk
Vodena
THESSALONIKA
Berat
Berrhoea
Thessalonika
Avlona
Castoria
(Verria)
Hydruntum (Otranto)
Serbia
Dryinopolis
THES
EPIRUS
İyonya
Denizi
Stagi
Larissa
Corcyra (Corfu)
THESSALY
Mt Pelion

BULGARİSTAN

Birinci İmparatorluk Döneminde

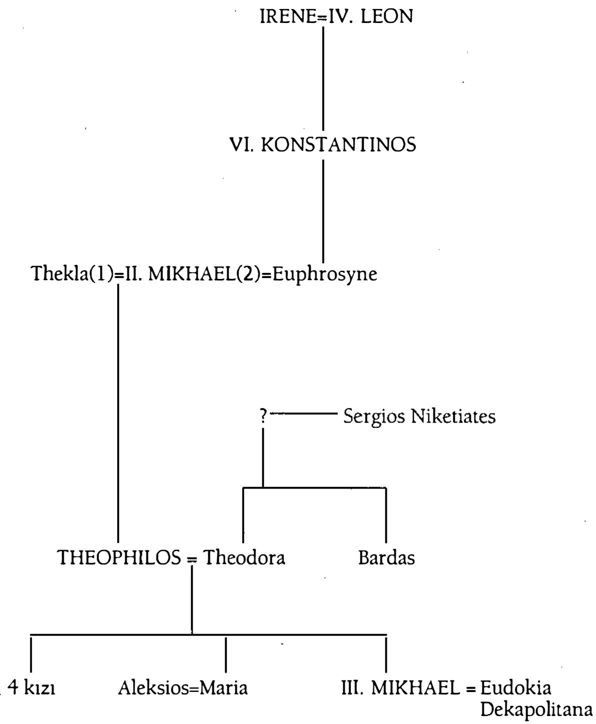
Sava
Sirmium
Belgrade
Braniçevtsa
PATZINAKS
SERBIA
Morava
Vidin
Ister (Danube)
Spalato (Split)
Ras
Naissus (Niš)
Varna
Trnovo
Sardica (Sofia)
PARISTRIUM
Anchialus
Mesembria
Adriyatik Denizi
BULGARIA
Sozopolis
Scodra
Maritsa
Skopje
Philippopolis (Plovdiv)
DYRRACHIUM
Vardar
MACEDONIA
Adrianople (Edirne)
Selymbria
Dyrrachium
Ochrid
Prilapon
Serrae (Seres)
Mosynopolis
Tarentum (Taranto)
Bari
THRACE
Chalcedon
Vodena
Thessalonika
Heraclea
Avlona
Gallipoli
Hydruntum (Otranto)
Castoria
Berrhoea (Verria)
THESSALONIKA
Mt Athos
Cyzicus
Abydos
Lemnos
Addramytteum
Corcyra (Corfu)
Larissa
Nicopolis
Lesbos
Pergamum
CEPHALLENIA
İyonya Denizi
NEGROPONT
Sardis
HELLAS
Ege Denizi
Chios
Smyrna
Thebes
Ephesus
Corinth
Athens
Samos
Antioch
PELOPONNESOS
Patmos
Rhodes
Chandax (Candia)
CRETE
Akdeniz
ANADOLU
0 100 200 300 km

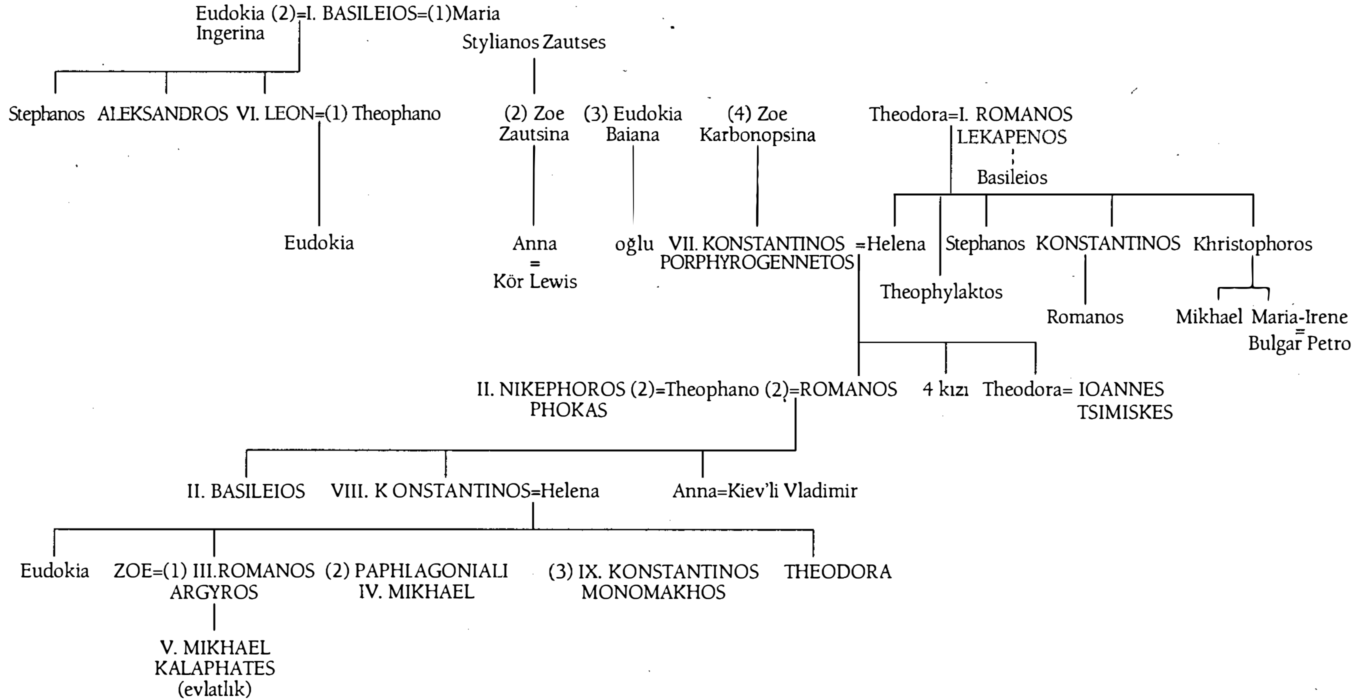

Theodosia
(Caffa)
Cherson
Caucasus
Karadeniz
Sinope
PAPHLAGONIA
Trebizond
(Trabzon)
Erzerum
Nicomedia(Iznit)
Halys
Nicopolis
BITHYNIA
Nicaea
(Iznik)
Sebastea
(Sewas)
Manzikert
SELJUK RUM
Dorylaion
Caesarea
(Kayseri)
Melitene
(Malatya)
Van
Gölü
Amorium
CAPPADOCIA
Amida
(Diyarbakir)
Philomelium
Myriocephalum
Tyana
Germanicea
(Marash)
Sozopolis
Iconium
Samosata
Edessa (Urfa)
Sublaeum
Heraclea
PODANDUS
Adana
Anazarbus
Carrhae
(Harran)
ISAURIA
Attaleia
(Antalya)
PAMPHYLIA
CILICIA
Tarsus
Antioch
Beroea
(Aleppo)
Seleucia
Orontes
Euphrates
Laodicea
Constantia
(Salamis)
CYPRUS
Emesa (Homs)
Tripolis
Damascus
N
Z
Tiberias
Nazareth
Jordan
Caesarea
Jerusalem
Alexandria

SOYAĞAÇLARI

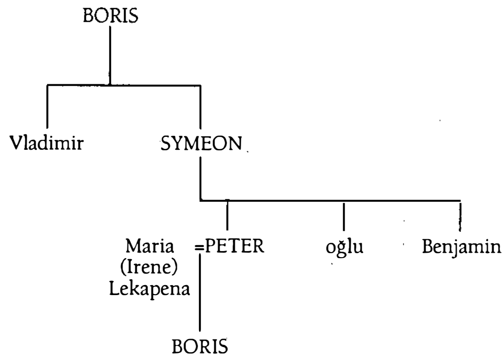

AMORIA HANEDANLIĞI
IRENE=IV. LEON
VI. KONSTANTINOS
Thekla(1)=II. MIKHAEL(2)=Euphrosyne
?
Sergios Niketiates
THEOPHILOS = Theodora
Bardas
4 kızı
Aleksios=Maria
III. MIKHAEL = Eudokia Dekapolitana

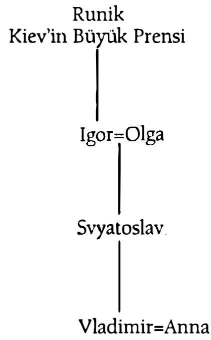

MAKEDONYA HANEDANLIĞI
Eudokia Ingerina (2)=I. BASILEIOS=(1)Maria
Stylianos Zautses
Stephanos
ALEKSANDROS
VI. LEON=(1) Theophano
(2) Zoe Zautsina
(3) Eudokia Baiana
(4) Zoe Karbonopsina
Theodora=I. ROMANOS LEKAPENOS
Basileios
Eudokia
Anna = Kör Lewis
oğlu
VII. KONSTANTINOS PORPHYROGENNETOS
=Helena
Stephanos
KONSTANTINOS
Khristophoros
Theophylaktos
Romanos
Mikhael
Maria-Irene = Bulgar Petro
II. NIKEPHOROS PHOKAS (2)=Theophano (2)=ROMANOS
4 kızı
Theodora= IOANNES TSIMISKES
II. BASILEIOS
VIII. K ONSTANTINOS=Helena
Anna=Kiev'li Vladimir
Eudokia
ZOE=(1) III.ROMANOS ARGYROS
(2) PAPHLAGONIALI IV. MIKHAEL
(3) IX. KONSTANTINOS MONOMAKHOS
THEODORA
V. MIKHAEL KALAPHATES (evlatlık)

BULGAR HANLARI

KİEV PRENSLERİ

Giriş

Bu kitabın girişi hakkında fazla bir şey söylemeye gerek yoktur. Çünkü üç sene önce yazmaya başladığım ilk cildin devamı niteliğindedir. İlk olarak Büyük Constantinus'un Roma İmparatorluğu için Boğaz kıyısında yeni bir başkent kurma kararıyla başladım ve sonra Constantinus ve haleflerinin MS 800 yılında Papa III. Leon'un taç takarak Romalıların İmparatoru unvanını bahşettiği Charlemagne'ye dek geçirdikleri evreleri anlattım. Böylece gerçek anlamda hayata geçirilemese de, Hıristiyan alemi bir çatı altında toplanacak ve Avrupa'nın iki yerine tek bir hakimi olacaktı.

Birinci cilt ilkinden daha kısa bir dönemi kapsamaktadır. İlkinde üç yüz yıldan daha az bir dönem anlatılmışken, ikincisi beş yüz yılı da geçmektedir. Nedenine gelince, tarihte her zaman olduğu gibi, olayların akışı giderek hız kazanır. Tarih sahnesine daha çok sayıda karakter çıkmaya başlaması bir yana, tüm Doğu Akdeniz bölgesi de giderek daha kalabalıklaşır. Ancak en önemli neden, bu ikinci dönemde daha fazla kaynağa sahip olmamızdır. Bizans'ın ilk yüzyıllarından günümüze kalan az sayıdaki belgeler birbiriyle çelişmemektedir. Bu kaynakların zevkle okunmasına gelince, içlerinden sadece Prokopios'un tarzı güzeldir ki, o da çoğu zaman olayları kendi tamamlamıştır. Olaylar hız kazandıkça, tarihçiler de çoğalmaya başlamış ve yazdıklarını tasvirler ve anekdotlarla zenginleştirmişlerdir. Hala çok az bilgi sahibi olduğumuz bazı dönemler –XI. yüzyıl başı gibi– vardır, ancak istisnalar kaideyi bozmaz. Onun dışında Cremonalı Liutprand, Aziz Theophanes, Georgios Kedrenos ve Ioannes Skylitzes ve tabii ki, aşağılık karakterine rağmen hayranlık uyandıran Mikhael Psellos sayesinde, Ortaçağ başlarında Bizans Sarayı hakkında başka yerlerde olmadığı kadar fikir sahibiyiz. Bu yazarlardan yararlandım ve onlardan hem dolaylı hem de dolaysız şekilde alıntılar yaptım ve çoğu yerlerini de –kimi okuyucu aşırıya kaçtığımı düşünebilir– kestim. Bu da bana biraz zaman kazandırdıysa, ödemeye değer bir bedel olduğunu düşünüyorum.

Böylece ikinci cildi de birincisi gibi, Bizans Tarihi'nin en önemli olaylarından biriyle bitirebilme fırsatını yakaladım. Her ne kadar Charlemagne'nin taç giymesi sarsıntı yaratmış olsa da, Doğu İmparatorluğu'na o dönemde düşünüldüğünden çok daha az zarar vermiş, Malazgirt Savaşı ile ise İmparatorluk kabus gibi geçen birkaç saat içinde, en değerli toprağı olan Anadolu'nun üçte ikisini kaybetmiştir. Üstelik sonradan bu kaybın sadece başlangıç olduğu anlaşılacaktır. İç Anadolu'yu istila eden Türkler, kısa süre içinde tümünü fethetmişlerdir. Ardından Balkan yarımadası ve sonra da Konstantinopolis gelmiştir. Doğulu fatihler acele etme gereği duymaz, tüm bu süreç dört yüzyıllık bir zaman dilimini kaplayacaktır. Ancak hiç şüphesiz 29 Ma-

yıs 1453 günü Fatih Sultan Mehmed'in Ayasofya önüne gelişinin temeli, 382 yıl önce Malazgirt'te atılmıştır.

Bu en yıkıcı ve utanç verici bozgundan sonra, Anadolu'nun giderek Selçuk kıskacı altına girişini İmparatorluğun iyiden iyiye anarşi ortamına sürüklenmesi nedeniyle çaresizce izleyen VII. Mikhael ve III. Nikephoros yönetimi altında, aklı başında her Bizanslı artık günlerinin sayılı olduğunun farkındaydı. Ancak birdenbire Bizans tarihinde çoğu zaman olduğu gibi –hani Konstantinopolis kutsal koruma altındaydı ya– son anda Tanrı imdada yetişir. Son elli yıl içinde sayıları bir düzineye varan tahtı ele geçirme çabalarından sonra, Aleksios Komnenos büyük kahramanlıkla imparatorluğun başına geçer. Bu nedenle ikinci cildin son sayfası 1081 Paskalya Pazarı'nda onun taç giydiğine değindiğinden, bir umut ışığıyla sona erer. Ancak bu umudun nasıl hayata geçirildiği, tüm tarihin sona ereceği üçüncü ciltte anlatılacaktır.

Sıra her zamanki gibi malum uyarılarıma geldi. Her ne kadar olabildiğince yazılı kaynaklara sadık kalmaya çalıştıysam da, tıpkı birincisi gibi, ikinci cilt de akademik bir çalışma değildir. Yazmaya başladığımda Bizans hakkında çok az şey biliyordum ve yazıp bitirdikten kısa süre sonra da öğrendiklerimin çoğunu unutacağıma eminim. Ekonomik konulara gereğinden fazla önem verişimin sebebi ekonomist olmamdan kaynaklanmıyor. Aynı şekilde imparator ve imparatoriçelerin kişiliklerinden sosyolojik gelişmelerden daha çok bahsetmenin nedeni de, insanlara olaylardan daha fazla önem vermemdendir.

Daha akademik bilgi edinmek isteyenler kitabın Kaynakça'sına baktıklarında pek çok önde gelen uzmanın kitap adlarını bulabilirler. Ancak bu kitap onlar için yazılmadı. Kitabı yazmaya başladığım andan itibaren amacım konuyla ilgilenen kişilere –yani tıpkı benim gibi ilk olarak Doğu Akdeniz büyüsüne kapılanlara– Bizans tarihi hakkında genel bir bilgi vermekti. Ne kadar başarıya ulaşırım, tartışılır. Bu kadar mütevazı bir çalışmada bile, daha kat edilecek dört yüzyıl var. Ama artık geri dönme vakti çoktan geçti. Ben yazarken çok hoş vakit geçirdim, okuyucularımla da aynı keyfi paylaşabilirsem, ne mutlu bana.

John Julius Norvich
Londra, 1990 Noeli1

1

Krum

[800-814]

Kuş olup kanat taksak bile, kaçamayacağız.

İmparator I. Nikephoros,
Ölümünden hemen önce

MS. 800 yılı Noel günü, Papa III. Leon, imparatorluk tacını taktığı Roma imparatoru, Frank Pippin'in oğlu Charlemagne'in (Şarlman) önünde eğildiğinde, Bizans İmparatorluğu 470 yıldır varlığını sürdürüyordu. 330 yılında Büyük Constantinus'un resmî olarak Yeni Roma adını verdiği günümüz İstanbul'unda kurulmuş, ancak ayakta kalabilmek için batının barbar kavimleri Gotlar, Hunlar, Vandallar ve Avarlar, doğuda Persler ve Sasani İmparatorluğu'nun zamansız çöküşüne rağmen gücünden pek de fazla bir şey kaybetmeyen İslam varlığına karşı çok savaş vermişti. Yüzyıllar içinde çok toprak kaybetti. Müslümanlar Filistin, Suriye, Kuzey Afrika ve Mısır'ı zapt etti. Iustinianos'un tekrar ele geçirdiği İtalya'nın büyük bir kısmı Lombardlara bırakıldı. Sonradan onlar da bu toprakları gönüllü olarak papaya verdiler. Geçmiş kayıplara bir de yeni sorunlar eklendi. Halife Harun'ur-Reşid Anadolu sınırına giderek daha fazla baskı uygulamaya başladı. Balkanlar'da Bulgarlar sürekli bir tehdit gücü haline geldi. İmparatorluk ise kendi içinde yetmiş beş yıldır süregelen şiddetli çekişmeye hâlâ bir çözüm getirememişti: İsa'nın, Kutsal Meryem'in ve Azizlerin ikonaları ve kutsal heykellerine tapmak günah mıydı, değil miydi?

Bu sorun, ilk olarak 726 yılında, İmparator Isaurialı III. Leon'un[1] Konstantinopolis'teki imparatorluk sarayının ana girişi Khalke'nin tunç kapıları üstünde duran büyük altın İsa ikonasının parçalanmasını emretmesiyle baş gösterdi. Aradan dört yıl geçtikten sonra ise, imparatorluğun dört bir yanındaki ikonaların yok edilmesi emri verildi. Onun başlattığı bu ikonoklazma dönemi, oğlu V. Konstantinos tarafından daha da büyük bir tutuculukla devam ettirilmiştir. Ancak Konstantinos'un 775 yılındaki ölümüyle, bu durumdan hiç hoşnut olmayan gelini İmparatoriçe Irene'nin entrikaları sayesinde, durum ikonodüllerin (ikonalara tapanlar ya da en azından saygı gösterenler) lehine dönmüştür.

Irene'nin kocası IV. Leon, aslında babası gibi bir ikonoklasttı, ancak zayıf ve âciz yapısı nedeniyle tamamen karısının etkisi altındaydı. Otuz bir yaşında öldüğünde, karısı da on yaşındaki oğulları VI. Konstantinos'un kral naibesi oldu. Ve bu oğul büyüyüp de hakkı olan tahta geçmeye teşebbüs ettiğinde, annesi onu, nihayetinde ölü-

[1] Aynı adı taşıyan ve yaklaşık yetmiş yıl sonra papa olacak Leon ile karıştırılmamalıdır.

müne neden olacağının bilincinde, barbarca kör etmekten geri kalmamıştır. Böylece sadece kral naibesi olarak değil, gerçek anlamda Bizans İmparatorluğu tahtına geçen ilk kadın imparatoriçe olmuştur. Tutkulu bir ikonodül olduğu için, ikona kültünü yeniden kurma konusunda hiçbir zorlukla karşılaşmamış ve hatta 787 yılında toplanan ikinci Nikaia (İznik) Konsili'nde resmen kabul edilmesi ve onaylanmasını sağlamıştır. Ancak bunun dışında yaptığı her şey felaketle sonuçlanmış ve yüzyılın sonunda aşırı yoksul duruma düşen imparatorluk, devrimin eşiğine gelmiştir.

İşte bu evrensel tatminsizlik ve manevi çöküş döneminde, yeni bir tehlike baş gösterir. Bu tehlike ne ekonomik ne askeri kökenlidir, ne de daha önce Bizans'ın yüz yüze geldiği diğer zorluklara benzemektedir. Dahası imparatorluğun üzerine kurulduğu en önemli yapı taşını hedef almıştır: Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyan diniyle birleşmesi. Bizans'ın gözünde bu birlik, bizzat imparatorda kişilik bulmuş ve İmparator Augustus'un halefi ve Tanrı'nın sağ kolu, İsa'nın gözdesi ve Havarilere eş konuma gelmiştir. Bunun sonucu olarak, tıpkı gökyüzünde tek bir hâkim olduğu gibi (her ne kadar tahtını sadece idari işler nedeniyle paylaşmış olsa da) yeryüzünde de sadece tek bir imparator olabilir ve ona bahşedilen tanrısal yetkiye karşı yapılacak her tür meydan okuma sadece ihanet değil, aynı zamanda küfür anlamına gelir. Aslında, yüzyıllar boyunca çok sayıda karşılaşılan bu tür meydan okumalar bunun fazla dikkate alınmadığını gösteriyor. Günahın günah olduğunu bilmek, onu işlemeye nadiren engel olur. Bu kavram (imparatorun tebaasından daha yüksek bir manevi yer edinmesi ve yarı tanrısal oluşu) anlaşılması zor bir öğreti değildir. Aksine, bizzat *basileios*tan en önemsiz köylüye kadar her Bizanslı buna yürekten inanıyordu. Böyle bir sadakat anlayışı, Viktorya Dönemi İngiltere'sinin Hıristiyanlık anlayışıyla karşılaştırılabilir. Bu nedenle 801 yılı başında, Roma'da taç giyildiği haberlerinin, Konstantinopolis'te kuşku ve dehşet yaratmasına şaşmamak gerekir.

O Noel sabahı, Aziz Petrus Katedrali'nin yüksek altarı önünde diz çöken Charlemagne'in, imparatorluğun Bizans teorisini ne ölçüde kavradığını asla bilemeyeceğiz. Bu konuya daha çok kuramsal yaklaşıyor olmalıydı, çünkü onun gözünde Bizans İmparatorluğu tahtı sallanmıyordu, sadece boştu. Onun yetiştiği Salyan geleneğine göre, bir kadın, kocasının eşi olma sıfatı dışında taç takmamalıydı. Papa Leon'un da ondan farklı düşünmediğini varsayıyoruz. Bu nedenle, henüz sona eren önemli törene rağmen, Roma İmparatorluğu, başında imparatoru Charlemagne ile tek ve bölünmez halini korumuştur. Papa ise yaklaşık beş yüzyıl boyunca Bizans'ın elinde tuttuğu, Roma imparatorlarını atama ve yetki verme hakkını ele geçirmiş oluyordu.

Bu arada Irene'nin imparatorluk topraklarının her santimetrekaresinde hak iddia ettiğini ve taç giyme töreninin her yönüyle Konstantinopolis'te büyük tartışmalara yol açtığını söylemeye gerek yoktur. En başta bu nedeni göz önünde bulunduran Charlemagne, elçilerini göndererek 802 yılında imparatoriçeye evlenme teklifi etmiştir. Bu işten sağlayacağı fayda aşikârdı. Doğu ve Batı'nın tüm imparatorluk arazileri tek

bir taç altında birleşecek ve tıpkı başlangıçta Constantinus'un tasarladığı gibi bir bütün haline gelecekti. Ayrıca, Irene'nin ölümünden sonra tahtı devralacak bir akrabası yoktu.

Tebaasının aksine, imparatoriçe de bu fikre sıcak bakıyordu. Charlemagne'le evlenirse boş hazinesini doldurma fırsatı elde edecekti. Ancak daha da önemlisi, kendisinin de artık kaçınılmaz olduğunu çok iyi bildiği ayaklanmalar, bu sayede engellenebilecekti. Belki Konstantinopolis'in boğucu ve entrikalarla dolu atmosferinden de kurtulacaktı. Diğer yanda, ilk şaşkınlıklarını üzerlerinden atan danışmanlarını (hayal gücü kuvvetli bir Alman tarihçinin belirttiği gibi, böyle bir teklifin onlar üzerinde yarattığı etki kabaca, İmparatoriçe Maria Theresa ile Etiyopyalı Negus'un olası evliliklerinin bir XVIII. yüzyıl Viyanalısı üzerinde yarattığı etki ile karşılaştırılabilir) bütün bunlar hiç ilgilendirmiyordu. Nasıl olur da, Roma İmparatorluğu'nun kaba ve cahil bir barbara teslim edilmesine izin verebilirlerdi? Yıl sona ermeden önce, uzun zamandır sıkıntılarla boğuşan haznedarın öncülük ettiği bir grup yaşlı memur, Irene'yi görevden azlederek hiç de kendine uygun olmayan Lesbos Adası'na [2] sürgüne gönderdiler. İmparatoriçe çok geçmeden adada yaşamını yitirdi.

Kitabın ilk bölümünde, Charlemagne'in taç giyme töreni ve başarısız evlilik girişimine, daha detaylı bir şekilde yer verilmişti. Okuyucuya hatırlatmak ve bundan sonra gelen konuların daha iyi anlaşılması açısından burada kısa bir özet geçmekte yarar var. Bu olayların ilki, Bizans tahtına, Irene'yi tahttan indiren ve saraydaki ayaklanmanın da başını çeken kişinin geçmesi oldu: Kendine I. Nikephoros adı ve unvanını veren eski haznedar.

Yeni imparatorun Arap kökenli olduğu ve Gassani Kralı Cabale'nin[3] soyundan geldiği söylenmektedir. Güçlü ve kararlı bir kişiliğe sahipti ve selefinin verdiği zarardan sonra, imparatorluğa eski gücünü kazandırmaya kesin kararlıydı. Bu amaca ulaşmak için ne tür yöntemler kullanacağı konusunda da haklı olarak endişe duyuyordu. Hiç kimse imparatorluğun içinde bulunduğu durumun vahametini ondan daha iyi anlayamazdı. Irene'nin tüm ikonoklazma izlerinden arındırma kararlılığı altında, ordunun gücü inanılmaz derecede zayıflamış ve doğal olarak imparatorluğun düşmanları da bundan yararlanmaya başlamışlardı. Bu hareketlenmelere silah gücüyle karşı koyamayan Irene, hem Bulgar hanına hem de Halife Harun'ur-Reşid'e yıllık haraç ödemek zorunda kalmıştı. Daha da beteri, halifenin ordularının Anadolu içlerine yaptığı düzenli akınlar, VII. yüzyıl sonlarında, II. Iustinianos döneminden beri imparatorluğun savunma gücünün dayanağı, askeri yükümlülükleri olan çok sayıda küçük toprak sahibi köylü üzerinde büyük hasar yaratmıştır. Bunların çoğu topraklarından koparılarak, başkente götürülmüş ve düzenli vergileriyle hazineyi doldurmak yerine, bitmez tükenmez erzak ve levazım talepleriyle daha da büyük bir baskı unsuru oluşturmuşlardır. Bu arada ekilemeyen topraklar, büyük toprak sahiplerinin ve özellikle

---

2 Midilli Adası

3 Suriye'de hüküm sürmüş Bizans vasalı bir Hıristiyan Arap hanedanı.

de Irene'nin sorumsuzca tüm vergilerden muaf tuttuğu manastırların eline geçmiştir. Ayrıca, Konstantinopolis'te yaşayan tüm özgür vatandaşları konut ve tüketim[4] vergisinden muaf tutması, Boğazlar'da ithal eşyalara uygulanan gümrük vergilerini de yarıya indirmesi, birkaç yıl içinde imparatorluğu mali krizin eşiğine getirmiştir. Ona karşı düzenlenen darbe artık an meselesiydi.

Nikephoros'un talihsizliği, bu döneme ait tek (çoğunlukla da güvenilir) bilgi kaynağımızı teşkil eden, keşiş tarihçi Theophanes'in büyük nefret ve hiddetini kazanmış olmasıydı. Theophanes'in neredeyse Deccal addettiği imparator, çok olumsuz baskı altında kaldı. Aslında Bizans'ı mali açıdan tekrar düze çıkaracak ondan daha tecrübeli ya da daha nitelikli adam sayısı çok azdı. Irene'nin vergi muafiyetleri feshedildi, diğer vergiler de artırıldı. Yoksul küçük toprak sahipleri düzenli orduya alındı ve donanımlarının parasının da (yaklaşık 18,5 altın sikke) zorunlu olarak daha zengin komşularından karşılanması sağlandı. Tüccarlara verilen özel ücretler yasaklandı; gemi sahiplerinin sadece, yüzde on yediye varan fahiş oranlarda faiz uygulayan devletten para almalarına izin verildi. Kendinden önceki çoğu imparator gibi, Nikephoros da kiliseye karşı gelmekten çekinmedi ve valilerine, piskoposlar ve ruhban sınıfına "köle" gibi davranılması emrini ve ihtiyaç duyulduğu oranda altın ve gümüş levhaya el koyma yetkisini verdi. Daha da acımasız davrandığı manastırları (bu gerçek Theophanes'in büyük nefretini çok iyi açıklıyor) birliklere karargâh yerine kullandırdı ve imparatorluk komisyonuna, bazı manastır mülklerine el koyma yetkisini vererek, buralarda oturan kiracılar ve hizmetlilerin ailelerine kelle vergisi getirdi. Bu uygulamalar onu sevilen biri haline getirmedi ama onun döneminde ekonomi, kısa sürede, son yıllarda görmediği sağlam temellere oturdu.

Nikephoros'un tahta geçtikten sonra gerçekleştirdiği ilk faaliyetlerden biri, halifeye artık haraç ödemeyeceği gibi, bundan önce ödenen büyük meblağların da geri verilmesini talep eden bir mektup yazmak oldu. Harun'un buna ani bir saldırı ile cevap verişine, 803 yılında Bardanes Turkos adındaki Ermeni bir Bizanslı komutanın aniden baş kaldırarak kendini imparator ilan etmesi de tuz biber ekti.[5] Ayaklanma hemen bastırıldı, ama bu arada çok sayıda bölgeyi ele geçiren Müslümanlar, gelecek yıllarda da bu faaliyetlerine devam ettiler. 806 yılında halifenin bizzat komuta ettiği

4 Tüketim vergilerinin doğası gereği özellikle suiistimale yatkın olması nedeniyle, bu konuda Irene'ye hak vermek gerekir. İmparatoriçenin az sayıda hayranından biri olan Studioslu Theodoros, çeşitli tüccarların dertlerinden ve tüm yolları ve kıyıları maliye memurlarının sardığından bahseder (Epistolae, i, 6). "Dar bir boğaza gelen bir yolcu, aniden bir hayalet gibi ortaya çıkan bir vergi tahsildarınca gafil avlanıyordu" (*A History of the Lter Roman Empire,* Bury, s. 3).

5 Söylenceye göre, baş kaldırdıktan hemen sonra Bardanes en yakın üç arkadaşıyla birlikte Antakya yakınında yer alan geleceği görme yeteneğine sahip Philomelionlu bir münzeviye akıl danışmaya karar verir. Adam gözlerini komutana diker ve kafasını sallar: Onun için hiç umut yoktur. Sonra da bakışlarını diğerlerine çevirir ve bunlardan ikisinin imparatorluk tacını takacağını, üçüncüsünün de kılpayı kaçıracağını söyler. Bunlardan ilk ikisi, sonradan V. Leon ve II. Mikhael olarak tahta çıkacaktır; üçüncüsü ise Slav Thomas'tır. (Bkz. s. 40.)

yüz otuz beş bin kişilik bir ordu, Kapadokya içlerine ilerleyerek Tyana'yı (günümüz Kilisehisar Köyü o dönemde önemli bir şehir ve piskoposluktu) işgal etti ve ancak kefaret karşılığı elli bin altın sikke aldıktan sonra geri çekildi.

İmparatorluğun şansına üç yıl sonra Harun öldü. Ama bu arada Nikephoros başka iki sınırla uğraşmak zorunda kaldı. Bunlardan biri, bugün Yunanistan sınırları içinde kalan ve kabaca Attika, Boetia ve Phokis'i içine alan Hellas Bölgesi ve Peloponnessos (Mora) Yarımadası'ydı. VI. yüzyılda, Slav işgalciler bu bölgenin tümünü istila ederek, Bizans hâkimiyetini ciddi ölçüde zedelemişlerdi. 747 yılından beri tek bir imparatorluk garnizonu bile bulunmayan Peloponnessos'ta imparatorun buyruğu çoktan geçerliliğini yitirmişti. Neyse ki, ılımlı ve barışsever göçmenlerin rahatça tarlalarını ekip biçmenin ötesinde bir talepleri olmadı. Ancak Bulgarların ayaklanması ve Makedonya içlerine yaptıkları büyük çaplı akınlardan sonra, durumun süratle kötüye gitme tehlikesi baş gösterdi. Bizanslılar, Tuna Nehri'nden Matapan Burnu'na kadar uzanan savaşçı bir devasa Slav birliğiyle başa çıkacak durumda değildiler.

İmparatorun korktuğu başına geldi ve 805 yılında büyük bir Slav gücü Korinthos Körfezi'nde yer alan Patras şehrine saldırdı. Büyük çabalar sonunda geri püskürtüldüler ve bu olay Nikephoros'u Kalabriya ve Sicilya'daki önemli koloniler de dahil olmak üzere, imparatorluğun her yanından kitleler halinde getirttiği Yunanca konuşan topluluklarla, Peloponnessos'u geniş çapta yeniden iskân ettirme yönünde cesaretlendirdi. Doğal olarak bu kitleler beraberlerinde Slavların henüz dönmediği ve bölgeye onların gelişinden sonra geniş ölçüde unutulan Hıristiyan dinini de getirdi. Çoğu yeniden iskân ettirme programında olduğu gibi, kendi vatanlarını, anlatıldığı kadarıyla, düşman barbarların oturduğu "bilinmeyen bir yer" (*terra incognita*) için terk etmek zorunda bırakılanların çoğu, buna sadece, karşı koymaları halinde sonuçlarına katlanacak olma korkusuyla razı oluyorlardı. Nikephoros'un bilge ve ileri görüşlü politikası olmasa, Balkan Yarımadası'nın tarihi de şüphesiz farklı gelişecekti.

Bu arada, IX. yüzyılın ilk on yılında Bulgar halkının tarihi boyunca gördüğü en müthiş liderin hüküm sürdüğünü unutmamak gerekir. Bu lider Krum'du. Kökeni hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Emin olduğumuz tek şey, yüzyılın başında, Avarları bir daha tarih sahnesine çıkamayacak kadar yerle bir ettiği ve 807 yılında da egemenliği ele geçirerek, Tuna Havzası'ndaki Bulgarlarla Karpatların karşısında Pannonia (Batı Macaristan) ve Transilvanya'da (Romanya) yaşayan Bulgarları birleştirerek, Bulgar tarihinde görülmemiş bir askeri güç haline getirdiğidir. Aynı yıl imparator, kendisine pahalıya patlayan ateşkesten yararlanmak niyetiyle, doğu sınırına bir sefer düzenleme kararı almış, ancak Adrianopolis'e (Edirne) henüz varmışken, subaylarının bir komplo hazırlığı içinde olduğunu sezerek geri dönmüştür. Hareket etme sırası kendine gelen Krum, 808 yılı baharı sona ererken Strymon (Ustruma) Nehri ağzında kamp kurmuş Bizans ordusunu gafil avlamış ve yerle bir etmiştir. 809 yılı baharında da Serdika'ya (Sofya) doğru yola çıkarak, kaleyi yıkmış ve garnizondaki altı bin askeri de katletmiştir.

Nikephoros sevilmediğinin farkındaydı, ancak Paskalya öncesi Perşembe günü, katliam haberi Konstantinopolis'e ulaştığında, henüz tebaası başkent sokaklarında ona karşı açıkça bir düşmanlık göstermemişti. Ama artık açgözlülüğü ve zorbalığı bir yana, savaş alanında da beceriksiz bir lider olduğunu ispatlaması nedeniyle, homurdanmalar başlamıştı. Krum'a karşı başlattığı seferlerden biri daha tek bir ok bile atılmadan sona ermiş, diğeri de bir facia ile sonuçlanmıştı. Ama bu sefer imparatorları onlara şikâyet etme fırsatı tanımayacaktı. Bıçak onun da kemiğine dayanmıştı. Derhal orduyu toplayarak başkentten yola çıkan Nikephoros, Paskalya bayramının kutsal Pazar günü Bulgar başkenti Pliska'ya varmış ve askerleri, tamamen savunmasız hâldeki şehre çekirgeler gibi saldırarak, Krum'un ahşap sarayını yakıp yıkmışlardır. Bu zaferden sonra, Serdika'ya geçen Nikephoros, kaleyi onarmak amacıyla bir süre burada konaklamış ve sonra da başarısından duyduğu büyük memnuniyetle Konstantinopolis'e geri dönmüştür.

Ancak Krum gerçek anlamda yenilmemişti ve Nikephoros da bunu gayet iyi biliyordu. Gelecek yılın tümünü, Bulgar hanına karşı yapılacak son savunma (tıpkı Krum'un on yıl önce Avarları tarih sahnesinden silmesi gibi, onu ve onun nefret uyandıran kavmini de ortadan kaldıracak etkin bir savunma) için yapılan hazırlıklarla geçirdi. Harun'un ölümünden beri, oğulları kendi içlerindeki kavgalarla Bizans'la uğraşamayacak kadar meşgul olduklarından, doğu cephesi sakindi. Asya'daki *thema*'ların ordularına, onlara katılmaları için çağrı yapıldı ve 811 yılı Mayıs'ında Nikephoros ve oğlu Staurakios komutasındaki devasa bir ordu Yaldızlı Kapı'dan yola çıktı.

Başlangıçta her şey yolunda gitti. Böyle bir güç önünde Bulgarlar geri çekilmek zorundaydılar. Pliska bir kez daha yerle bir edildi ve Theophanes'in dediğine göre, bir tür bunalım geçiren Nikephoros, kadın, çocuk demeden büyük bir kıyım başlattı. Bebeklerin harman dövme makinelerine atıldığı yönünde korkunç söylentiler vardır. Hanın daha yeni onarılan sarayı bir kez daha yerle bir edildi. Umudunu yitiren Krum, barış talebinde bulundu. Ancak başladığı işi bitirmeye kararlı olan imparator, dağlara doğru kaçan Bulgar ordusunun peşinden gitti.

Çok geçmeden bu kararlılığının acısını çekecekti. 24 Temmuz Perşembe günü hâlâ bildiğini okuyarak, uygun bir keşif yapmaksızın, ordusunun esas kısmını kayalık bir geçitten (büyük ihtimalle günümüzde Bulgaristan'ın Targovişte kentinin yaklaşık elli km güneyinde yer alan Verbitza Geçidi) götürdü.[6] İşgalcilerin her adımını büyük bir dikkatle izleyen Bulgarlar, bir şans yakaladıklarını fark ettiler. Gece karanlığında, dar geçidin her iki tarafını ağır ahşap kalaslarla kapattılar ve Nikephoros ancak şafak söktüğünde tuzağa düştüğünü anladı. Kaçmaya imkân yoktu, kendi ve adamlarının sonu gelmişti. Gün boyunca saldırıyı beklediler, ama hâlâ tahkimat çalışmalarını sür-

---

6 Savaşın tam yeri hâlâ tartışmalıdır. Geçen yüzyıla kadar "Yunan Çukuru" adıyla anılması nedeniyle, Verbitza Geçidi en uygun mekân gibi görünmektedir. Bu mesele Sir Steven Runciman'ın *A History of the First Bulgarian Empire* (İlk Bulgar İmparatorluğu Tarihi) adlı kitabının s. 57 vd.'ında etraflıca ele alınmıştır.

düren Bulgarların acelesi yoktu. Harekete geçmek için 26 Temmuz Cumartesi sabahını beklediler.

Kıyım tüm gece ve ertesi gün devam etti. Ordunun çoğu kılıçtan geçirildi, kalanların bir kısmı ahşap kalaslar ateşe verildiğinde yandı, diğerleri de yapılan suni toprak kaymalarının altında kaldı. Kaçmayı başaran az sayıda atlı, onları takip eden Bulgar atlılarından kurtulmaya çalışırken paniğe kapılıp yakındaki bir nehrin suları içine dalarak boğuldular. Hayatta kalmayı başarabilen bir avuç dolusu adam arasında, Nikephoros'un damadı Mikhael Rhangabe de vardı. Oğlu Staurakios ise onun kadar şanslı değildi. Boynundan aldığı omuriliği zedeleyen bir yara felce uğramasına neden olmuş ve Konstantinopolis'e getirildikten altı ay sonra da, dayanılmaz acılar içinde ölmüştür.

Nikephoros'a gelince, cesedi büyük bir zaferle Bulgar ordusunun kurduğu kampa getirilmiş ve orada gövdesinden ayrılıp bir sopaya geçirilen başı, günlerce ortada dolaştırılmıştır. Aşağılama bununla da bitmemiş, Krum gümüşle kaplattığı kafatasını ömrünün sonuna kadar içki kadehi olarak kullanmıştır.

Bosphoros'ta imparatorun ölüm haberi büyük dehşet yaratır. Bizanslılar, yaklaşık dört yüzyıl önce buna benzer bir felaketle karşılaşmış, İmparator Valens de Edirne'de 378 yılında yapılan bir savaşta ölmüştü. Nikephoros'u hiç sevmemelerine rağmen, onun ve dolaylı olarak da kendilerinin Bulgar hanının elinde nasıl aşağılandıklarının farkındaydılar. Ayrıca, her ne kadar imparatorluk mali açıdan sağlam bir yere geldiyse de, ordunun durumunun hiç iç acıcı olmadığını biliyorlardı. Her şeyden önce, orduyu yeniden kuracak ve emperyalist isteklerini giderek daha fazla dayatmaya çalışan Charlemagne'le en azından belli bir etkinlikle müzakere edebilecek başka bir güçlü lidere ihtiyaçları vardı. Babasının 803 yılında tahta ortak ettiği, ancak şimdi yatalak, felçli ve sürekli acılar içinde kıvranan haliyle, ölümü bekleyen Staurakios'tan hayır gelmeyeceği aşikârdı. Çocuğu olmayan Staurakios'un, tahtını Nikephoros ailesinden başka bir erkeğe bırakmaktan başka çaresi yoktu. Bu kişi de Nikephoros'un kızı Prokopia'nın kocası Mikhael Rhangabe'den başkası değildi ve zaten savaştan mucize eseri sağ çıktığı için, bazı kutsal güçleri olduğuna inanılmaya başlanmıştı. Bilinmeyen bazı nedenlerden dolayı ondan nefret eden Staurakios, biraz anlamsız bir girişimle tahtı karısı Theophano'ya bırakacağını açıkladı.[7] Ancak içinde bulunduğu durumda, planını sürdürecek hâlde değildi. Böylece 2 Ekim 811 tarihinde, ölüm döşeğindeki imparatorun onayı olmadan ve fikri dahi sorulmadan, Bizans tarihinde ilk defa Yunan ya da Latin değil, İbrani kökenli bir isim taşıyan Mikhael *basileios* unvanıyla tahta geçti. Başının üst kısmı tıraş edilerek, alelacele bir manastıra gönderilen Staurakios ise, üç ay sonra hasretle beklediği ölüme yenik düştü.

---

[7] Atinalı Theophano'nun Irene'yle olan aşikâr akrabalığı (sadece uzaktan da olsa), onun Nikephoros'un oğlu için hazırlattığı bakire güzel gelin adayları listesine girmesine engel teşkil etmemiştir. Ancak anladığımız kadarıyla seçilmesi esas olarak, Nikephoros'un diğer iki adayı kendine ayırmasından kaynaklanmıştır.

İmparator I. Mikhael hayatının baharındaydı. Yuvarlak yüzünü çevreleyen siyah kıvırcık saçları olduğunu ve sakal bıraktığını biliyoruz. Ancak çok geçmeden, ona Allah vergisi bağışlanan bu özelliklerinin yanı sıra, ne zekâdan ne de sağlam bir karakterden nasibini almadığı anlaşıldı. Kararsız ve kolay kandırılabilir olması nedeniyle, çok geçmeden iplerini eline geçiren herkesin oynatabileceği bir kukla haline geldi. Dinine çok bağlı olduğu için de, bu iplerin dönemin iki önemli ruhban liderinin eline geçmesine şaşmamak gerekir: Konstantinopolis patriği Nikephoros ve Studios Manastırı başrahibi Theodoros. Nikephoros Patrik Tarasios'un 806 yılında ölümü üzerine adaşı olan imparator tarafından bu göreve getirilmişti. Tarasios gibi bu döneme kadar devlet memuruydu ve din adamı değildi. Başının tepesinin ilk defa tıraş edilişinden tam bir hafta sonra patrik koltuğuna oturmuştu.[8] Çok yetenekli ve dürüst olmasının yanı sıra, Herakleios'tan V. Konstantinos'a kadar uzanan tarih döneminin az sayıdaki güvenilir kaynaklarından biri de olmuştur. Maalesef bu tarih yazıcılığını kendi döneminde sürdürmemiştir. Dini bütün bir papaz ve sadık bir ikonodül olmasına rağmen, göreve geldiği andan itibaren Studioslu Theodoros'un aşırı dinci grubunca nefret ve şüphe ile izlenmiştir.

Bu tutumun nedenini çok uzakta aramamak gerekir. Theodoros ve müritleri, Nikephoros'u bir sahtekâr olarak görüyorlardı. Onlara göre, sözde dini olan ve atanması ile kilisenin en önemli ayinlerini alay konusu haline getiren bir imparator kuklasıydı. Ondan önce patrik olan Tarasios için de aynı şeyi düşünüyorlardı. 795 yılında Tarasios, genç VI. Konstantinos'un karısı Amnialı Maria'yı bir rahibe manastırına göndererek, maiyetindeki hanımlardan biri olan Theodote ile bir tür evlilik yolu açılmasına izin vermişti. Bu davranışa duydukları öfke, evlilik töreninde ayini yöneten Ioseph isimli talihsiz papaz hemen akabinde aforoz edilince, bir dereceye kadar yatıştırılmış, ancak yaklaşık on yıl sonra 806 yılında imparator kilise meclisi kararıyla papazın tekrar geri alınmasını sağlamıştı. Yeni patrik bu kararı onaylayınca, mesele tekrar gündeme gelmiş ve Theodoros ikinci defa sürgüne gönderilmiştir.

İmparator Nikephoros hayatta olduğu sürece, ılımlı ve aşırı dinciler arasında bir uzlaşma olanağı yaratılamayacağı belliydi. VI. Konstantinos çoktan ölmüştü ve o dönemde bu evlilik tamamen kuramsal bir meseleydi. Öyle olmasa dahi, *basileios*un da bu işi en az Theodoros kadar onaylamadığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Ancak mesele bu değildi. İmparatora göre, esas önemli olan, konu kilise hukukuyla ilgili bile olsa, (kendi istediğinde ve kilise meclisi de onayladığında) bunu değiştirebilme esasını yerleştirmekti. Bu amaca ulaşmak için, *Moechia* İhtilafı (Yunanca *moicheia* "zina" demektir), bir emsal dava haline geldi.

Ancak artık Nikephoros da hayatta değildi ve onun korkak damadı, zaten pek de ilgilenmediği kavgaları, istese bile yatıştırabilecek durumda değildi. Patrik de aynı şeyleri hissediyordu ve yeni koşulların devam etmesi halinde iki hizip tarafın arasını

8 Ortodoks Kilisesi'nde piskoposlar daima, papaz cemaatinden ziyade manastırlardan seçilmiştir (hâlâ da öyledir).

bulmak gerekiyordu. Böylece tahta geçerken Mikhael'den Ortodoks inancını desteklemesi ve rahipler ve diğer din adamlarına işkence ve dayak yasağı getirmesi girişiminde bulunmasını istedi. İmparatoru Başrahip Theodoros ve sürgündeki yandaşı diğer din adamlarını geri çağırması ve hatta zavallı Ioseph'in aforoz cezasını bile tekrar yürürlüğe koyma konusunda cesaretlendirdi. Bunları yaparsa, belki de istediğinden bile daha fazlasını elde edebilirdi. Tüm bağnazlığına rağmen, enerji dolu ve karizmatik bir yapıya sahip olan Theodoros, imparator üstünde inanılmaz bir etki yarattı ve Mikhael onu kilise meseleleriyle ilgili olsun olmasın, her konuda haberdar ederek sözünden hiç dışarı çıkmadı.

Daha geç dönem tarihçileri arasında, bu dönemde Bizans'ta tekrar Batı'ya dönük tutum baş gösterdiği için, I. Mikhael'i (ve onun nezdinde Studioslu Theodoros'u) övme modası başlamıştır. I. Nikephoros'un, hâkimiyet döneminin büyük kısmında izlediği, Charlemagne'in taleplerini reddetme politikası hiçbir yarar sağlamadığı gibi, Franklarla yapılan dağınık bir deniz savaşına zemin hazırlamış ve dolaylı yoldan yeni kurulan Venedik Cumhuriyeti'nin de taraf değiştirmesine neden olmuştu.[9] 811 yılındaki felaketin ardından, imparatorluğun savaşacak hâlde olmaması ve pek de esnek olduğu söylenemeyen Nikephoros'un ölümünden sonra onun rahatı seven halefinin barış görüşmelerine açık oluşu, Konstantinopolis'teki bu ani değişikliğin sebebini gayet iyi açıklıyor.

Ancak imparator elçilerinin, 810 yılı ilkbaharı sonunda Charlemagne'in Aachen'deki sarayına giderken, Venedik'ten geçtiklerini ve bu antlaşmanın 811 baharında (Bizans ordusunun yok edilmesinden en azından birkaç hafta önce) tüm temel meseleleriyle hazırlanmış olduğunu biliyoruz. Bu defa Mikhael'i temsil eden yeni elçilerin Charlemagne'i imparator ilan etmek üzere yola çıkmaları bir yıl, antlaşmanın onaylanması ise üç yıl sürmüştür. Ancak ilk zeytin dalını Nikephoros'un uzattığına ve barış şerefinin de Mikhael ya da Theodoros'tan ziyade ona bahşedildiğine hiç şüphe yoktur. Anlaşmaya boşuna *Pax Nicephori* (Nikephoros Antlaşması) adı verilmemiştir.

Belki de, biraz düşündükten sonra, bir Batı imparatorunun fena bir fikir olmadığına kanaat getirmişti. Konstantinopolis Yeni Roma ve Roma medeniyeti, kanunları ve geleneklerinin vârisi olabilirdi. Ancak o dönemde Konstantinopolis baştan aşağı Yunan idi. Dili ve dini de dahil olmak üzere, Adriyatik'in ötesinde yükselmeye başlayan yeni Avrupa ile ortak hiçbir yanı olmadığı gibi, bu bölgelerde artık hiç nüfuzu da yoktu. Batı'ya kanun ve düzeni *Pax Romana* ile (Roma Barışı) Bizans değil, Aachen getirmişti. Roma İmparatorluğu bölünmezliğini korumalıydı, bu tartışılmazdı. Ama iki imparator bölmek zorunda kalabilirler miydi? İyi anlaştıkları sürece, böyle bir zorunluluk ortaya çıkmayabilirdi, ama ya gerilim yeniden başlarsa ne olacaktı?

---

[9] 727 yılından beri özerk olmasına rağmen, Venedik hem politik hem de kültürel açıdan Bizans etkisinde kalmıştır. Bu nedenle, 805 yılı Noel Günü Doj Obelerio degli Antenori'nin Batı imparatoru Charlemagne'in egemenliğini kabul ederek, vatanına tarihe geçecek ilk düşes olan bir Frank geliniyle dönüşü, Yunanların gönlünde büyük hayal kırıklığı yaratmıştır.

Charlemagne kendi adına çok iyi şartlar sunmaya hazırdı. Istria ve Dalmatia kıyıları da dahil olmak üzere, Venedik ve tüm Venedik eyaleti üzerindeki bütün haklarından feragat ediyordu. Bunun karşılığında istediği tek şey, imparator mevkinin tanınması ve özellikle resmi belgelerde *basileios* unvanını kullanma hakkı verilmesiydi. Böylece, Bizans imparatoruyla eşit seviyede olacak ve o ve vârisleri de Konstantinopolis tahtında hak iddia edebileceklerdi. Böyle bir uygulamanın Bizanslılar tarafından tamamen kabul edilmiş olmasına (kafaca kabul etseler bile, içlerine sindiremedikleri kesindir) şüpheyle bakmak gerekir.[10]

Sonuçta pek de önemi olmadı. Charlemagne'in imparatorluğu ölümünden birkaç yıl sonra parçalandı. Büyük Otto tarih sahnesine çıkana kadar da (yüzyılı aşan bir süre) eski gücünü kazanamadı ve ne o zaman ne de daha sonraki bir dönemde, herhangi bir Batılı imparatorun Bizans tahtına geçebilme ihtimali ciddi bir şekilde gündeme gelmedi. Ancak bütün bunlar *Pax Nicephori*'nin değerini düşürmez. Bu antlaşma ilk olarak iki eşit Roma imparatorunun varlığını tanıdı. Bu imparatorlar, teorik anlamda dahi, Diocletianus ve haleflerinin denediği sistemde olduğu gibi (ki hemen hepsi felaketle sonuçlanmıştır), idari nedenlerden dolayı tek bir tahtı paylaşmak zorunda değillerdi ve gerçek anlamda birbirlerinden bağımsızdılar. Her ikisi de kendi politikalarını uyguluyor, ancak aynı zamanda birbirlerinin hak ve unvanlarını tanıyorlardı. Ve bu düzenlemeyle Orta Çağ Avrupa'sının da temelleri atılmış oluyordu.

Ölüm döşeğindeki Staurakios, Mikhael Rhangabe'nin tahta geçişine direnmekte haklıydı. Başkanlık etme şerefine eriştiği, Charlemagne'le yapılan barış antlaşması olmasa, egemenlik dönemini tam bir facia olarak özetlemek mümkündür. Kendinden önceki imparatorların tam tersine, Mikhael ve ondan on gün sonra taç giyen karısı Prokopia parayı har vurup harman savurmuş, kilise ve manastırlara büyük paralar akıtmış ve hatta isteyen herkese para dağıtmışlardır. Mikhael'in kesenin ağzını açmaya razı olmadığı tek nokta, zaten hiç kafa yormadığı, imparatorluğun savunması ile ilgili meseleler olmuştur.

Oysa imparatorluk buna belki de hiç bu kadar gereksinim duymamıştı. 812 yılı baharında Krum, bir önceki yılda elde ettiği zaferden güç alarak, Karadeniz'de güneye giden sahil yolunu kontrol altında tutan, surla çevrili Bizans kasabası Develtos'u kuşatmış ve piskopos da dahil olmak üzere tüm halkı zorla kendi ülkesine getirmiştir. Haziran ayında Mikhael, onunla hesaplaşmak üzere yola çıkmış, ancak daha yeni toplanan deneyimsiz acemi ordu neredeyse hemen ayaklanınca, geri dönmek zorunda kalmıştır. Kaçınılmaz şekilde, bu geri dönüş haberi Trakya ve Makedonya'da hızla yayılmış ve kaderlerinin Krum'un insafına kaldığını fark eden bölge halkı, panik halinde kaçmaya başlamıştır. Küçük sınır kasabalarından bazıları tamamen terkedilmiştir.

[10] Charlemagne'i asla Romalıların imparatoru olarak adlandırmadıklarına özellikle dikkat çekmek gerekir. Bu sıfatı sadece kendi hükümdarlarına atfetmiş ve bu dönemden itibaren daha sıklıkla kullanmaya başlamışlardır.

Büyük ölçüde boşaltılanlar arasında, surları kısa süre önce Irene tarafından yenilenen önemli mukavemet noktaları Ankhialos ve Beroe (günümüzde Bulgaristan'da yer alan Pomorie (Ah Yolu) ve Stara Zagora (Eski Zağra) kasabaları) de vardır. Bu dalga, Batı Trakya'nın baş şehri Philippopolis'e (Plovdiv/Filibe) kadar ulaşmıştır.

Ancak en azından o dönem için, bu korkuların yersiz olduğu anlaşıldı. Zaten istediği anda elde edebileceğini anladığı bir şey için savaşmanın gereksiz olduğunu fark eden Krum, barış önerdi. Bu şartlar altında Mikhael'in bu teklifi havada kapması beklenirdi. Ancak hanın öne sürdüğü şartlar arasında, Bizans'taki tüm Bulgar tutsaklar ve asker kaçaklarının iade edilmesi de vardı. Başrahip Theodoros ise bu şartı hazmedemezdi. Aziz Ioannes'in (Yuhanna) yazdığı, İsa'nın sözlerinden pek de uymayan bir alıntı yaparak - "Bana geleni asla kovmam"[11] - imparatoru bu şartları geri çevirmeye ikna etti ve savaş kaldığı yerden devam etti.

Krum'un bir sonraki hedefi tüm Balkan Yarımadası'nın en zengin limanlarından biri olan Mesembria (Nesebur/Nişabur) idi. Neredeyse bir adaydı ve ana karaya sadece yaklaşık dört yüz metre uzunluğunda dar ve kalın surlarla çevrili bir kıstakla bağlanmıştı. Bulgarların gemisi olmadığı için, saldırı yapabilecekleri tek nokta burasıydı. Eski dönemlerde imparatorluk donanmasının birkaç gemisi, sınırsız süreyle gıda ve cephane takviyesi yapmak için yeterli olurdu. Ancak yıllarca ihmal edilen donanma, bakımsızlıktan dökülür durumdaydı ve Mikhael şehre erzak sağlamak için hiçbir girişimde bulunmadı.

Kuşatma başladığında, Patrik Nikephoros, Konstantinopolis'teki Kutsal Havariler Kilisesi'nde bir şefaat ayini düzenledi. Tam törenin ortasında, bir kargaşa baş gösterdi. İçlerinde son dönemde ordudan atılmış muhariplerin de bulunduğu cemaatin bir bölümü, V. Konstantinos'un mermer lahdini çevreleyerek, ölü imparatora, kefen bezini yırtıp mezarından çıkarak, geçmişte olduğu gibi onları tekrar zaferden zafere koşturması için yalvarmaya başladılar. Duaların karşılıksız kaldığını söylemeye gerek yoktur herhalde. Ancak mesaj verilmişti ve anlaşılması hiç de zor değildi. Büyük zaferler kazanan Konstantinos bir ikonoklast idi ve ondan sonra gelen üç ikonodül imparator döneminde imparatorluk hep küçük düşürülmüş ve aşağılanmıştı. Artık geri dönüş için tek bir bozgun yeterli olacaktı.

Bu bozgun haberinin gelmesi uzun sürmedi. 5 Kasım 812 yılında Mesembria düştü ve büyük bir altın ve gümüş stokunun yanı sıra, onlardan daha da değerli olan tenekeler dolusu sıvı Yunan ateşi (imparatorluğun en etkin ve sır gibi saklanan silahı), ateşlenmeleri için kullanılan otuz altı adet tunç boruyla birlikte Krum'un eline geçti. Mikhael, eğer tahtta kalkmak istiyorsa, bir kez daha düşmana karşı harekete geçmesi gerektiğini anlamıştı. Ve bu sefer kazanmak zorundaydı. Bütün kışı imparatorluğun her yanından birlikler toplamakla geçirdi. 813 Mayıs'ında başkentten yola çıktı; Herakleia'ya (Marmara Ereğlisi) kadar kocasına eşlik eden Prokopia da, su kemerinden el sallayarak onu uğurladı.

[11] Yuhanna 6:37.

Bulgar ordusunun, çatışma başlayıncaya kadar savaş havasına girememe konusunda adı çıkmıştı. 811 yılındaki savaştan kıl payı kurtuluşunu şüphesiz unutmayan Mikhael de, düşman bölgeye girmekten çekiniyor gibiydi. Bir ayı aşan bir süre kararsızlıkla Trakya'da bekledi. Bu arada büyük çoğunluğu oluşturan Asya birlikleri de, giderek sabırsızlanmaya başlamışlardı. İlk olarak Haziran ayında Krum sınırı geçti ve nihayet Edirne'nin yaklaşık otuz kilometre kuzeydoğusunda yer alan Versinikia'da iki ordu karşı karşıya geldi. İmparatorluğun ordusu sayıca daha üstündü, ancak Mikhael hâlâ ilk adımı atmaya çekiniyordu. İki ordu aşırı sıcak altında iki hafta daha birbirlerini uzaktan seyretmekle yetindiler. Nihayet 21 Haziran'da, sol kanattaki Makedonya birliğinin komutanı Ioannes Aplakes, imparatorunun hücum işareti verdiğini gördü ve ertesi gün harekete geçti. Ama daha gerçek hücum başlamamıştı ki, Bulgarlar bir anda paniğe kapıldılar ve bir an için savaş daha başlamadan kazanılmış izlenimini yarattı. Ancak sonradan inanılmaz bir şey oldu. Ermeni Leon'un komuta ettiği sağ kanattaki Anadolu birlikleri, kaçarak savaş alanını terk ettiler.

Bize anlatılanlardan, ilk anda Krum'un olanları dilini yutmuş ve gözlerine inanamaz bir şekilde seyrettiğini anlıyoruz. Sonradan talihin kendinden yana olduğunu fark edince, adamlarıyla beraber, yoldaşları yalnız bırakınca sayı üstünlüğünü de kaybeden, talihsiz Makedonyalıların üzerine çullanmış ve tümünü kılıçtan geçirmiştir. Artık Konstantinopolis'e girmek için önlerinde hiçbir engel kalmamıştı. 17 Temmuz günü Bulgar ordusu şehrin surları altında kamp kurdu.

Bu arada Mikhael Rangabe artık imparator değildi. Savaş alanından bir kez daha tek bir sıyrık bile almadan kurtulmuş ve derhal başkente gelerek patriğe tahttan feragat etmek istediğini söylemiştir. Artık Nikephoros'un ailesine olan nefretini açıkça gösteren Tanrı'ya karşı gelecek gücü olmadığından yakınmaktadır. Patriğin bu son varsayıma inanıp inanmadığını bilmiyoruz, ama imparatorluk ailesinin ayakta kalabilmesi için tek çare olarak gördüğü Mikhael'in bu kararını onaylamıştır. Diğer yanda Prokopia pek böyle düşünmüyordu. Tahtı öyle kolayca bırakmak niyetinde değildi ve kendini Theodora gibi görüp, kocasını metin olması için ikna etmeye çalıştı. Ama bütün bu çabalar bir sonuç vermedi. Beş çocuklarıyla birlikte rahip kılığında yola çıkarak, güvende oldukları haberi gelinceye kadar Pharos Meryem Kilisesi'ne sığındılar. Canlarını kurtarsalar da, ilerde tahtta hak iddia etmelerinin önlenebilmesi için oğulları hadım edilmiş[12], Prokopia ve kızları da manastıra kapatılmışlardır. Mikhael'e gelince, Athanasios adını alarak ömrünün kalan otuz iki yılını Adalar'daki bir manastırda geçirmiş ve Staurakios'un ölüm yıldönümüne denk gelen 11 Ocak 845 tarihinde ölmüştür. İmparatorlarını arkadan vuran ve mutlak kazanacakları zafere sırtlarını dönen hain Anadolulularının komutanı Ermeni Leon ise, Konstantinopolis'e Yaldızlı Kapı'dan girmiş ve Studios Manastırı'nın bir parçası olan Hagios Ioannes Prodromos

---

[12] Bunlardan biri olan Niketas sonradan III. Mikhael ve I. Basileios dönemlerinde Ignatios adıyla patrik olacaktır.

(Vaftizci Yahya) Kilisesi'nde büyük tezahüratla *basileios* olarak karşılandıktan sonra, imparatorluk sarayına giden caddelerde gururla gezinmiştir.

Gerçekte ne olmuştu? Leon'un Anadolulu birlikleri cesur ve deneyimli savaşçılardı. Dünya üstünde savaş alanından kaçacak, üstelik de kendilerinden daha güçsüz bir ordu karşısında tutunamayacak en son asker onlardı. Bu hareketlerinin tek mantıklı açıklaması, ihanettir. Büyük bir ihtimalle korkak numarası yaparak, ordunun geri kalanı üstünde de panik havası yaratmışlardır. Komutanlarına gelince, kozunu bildik kurnaz tavrıyla oynamış ve kendisine cesur havası verip savaş alanını ancak son adamı da kaçtıktan sonra terk etmiştir. Böylece sonradan, komutada herhangi bir kusur olmadığını savunabilmiştir. Elbette ciddi şüpheler vardı, ancak bunların hiçbiri kanıtlanamıyordu. Öyle ya da böyle, sonunda amacına ulaşmıştı: Bizans tahtı. Bu arada, belki de Roma İmparatorluğu'nun en küçük düşürücü bozgunlarından biri olarak tarihe geçecek bu yenilginin sorumlularından hiçbirinin cezalandırılmadığını da hatırlatmak gerekir.

Bu Leon'un imparatoruna ilk ihanet edişi (bir süre önce Bardanes Turkos ayaklanmasına da bulaşmıştı) değildi. Birlikleri de suçuna ortak olmuştu. O ve adamları bu komplodan tek başlarına mı sorumluydular? Öyle olabilirdi. Ama bütün bu harekâtın başarıya ulaşmasında başka bir kişinin yardımı olması, akla daha yakın geliyordu. O da Krum'un ta kendisiydi. Bulgarlar, Bizans İmparatorluğu için bir tehdit oluşturmaya başladıkları ilk andan itibaren, planlı meydan savaşlarından kaçınmış ve her fırsatta dağ geçitleri ya da dar boğazları tutarak, düşmanı kıstırma yöntemini yeğlemişlerdir. Öyleyse neden kurnaz ve deneyimli hanları hayatı boyunca uyguladığı bu taktikten vazgeçip daha önce de yaptığı gibi, adamlarını kendisininkinden daha güçlü bir ordunun karşısına çıkarmıştır? Anadolulular savaş alanından kaçarken, gerçekten de şaşırdıkları için mi önce oldukları yere kök salmış, ancak onlara sıvışma izni verdikten sonra yürekli Makedonyalıların üzerine çullanmışlardır? Leon gerçekten de planının başarıya ulaşması için Bulgar hanını kendine suç ortağı etmiş midir? Eğer öyleyse, Krum da bu fikre bayılmış olmalıdır. Zira komplocu işbirlikçileri kaçtıktan sonra, onun da hiçbir yükümlülüğü olmayacaktır.

Yaldızlı Kapı'nın her iki tarafında sur diplerine hendek açan askerlerini seyreden Krum, belki de aklından altı yıldır aralıksız devam eden başarılarını geçirmişti. İki Roma imparatorunun ölümünden, bir üçüncüsünün de düşüşünden sorumluydu. İki imparatorluk ordusunu inanılmaz bir şekilde yenmiş, bunlardan biri tamamen yerle bir edilmişken, diğeri (sebebi her ne ise) utanmadan savaş alanından kaçmıştı. Ancak şimdi önü tıkanmıştı. Karşısında yükselen bu devasa surların taarruzla aşılamayacağının bilincindeydi. Günümüze ulaşan bir belge parçasına göre (Yazman Incertus kaleme almıştır) ne yapacağını bilememe tereddüdünü, birtakım tuhaf törenler ve güç gösterileri ile örtbas etmeye çalışmıştır. Surları savunan askerler, pagan rahiplerin tanrılarına sundukları hayvan ve insan kurbanlarını hayretle seyre dalmışlar,

Krum'un -Theophanes'in deyimiyle "Yeni Sanherib"- ayaklarını yıkamak üzere yavaşça denize ilerleyişini ve askerlerini kutsamak için üzerlerine su serpmesini de büyülü gözlerle izlemişlerdir. Bazen de Krum, debdebe ve ihtişamla, avaz avaz bağıran cariyelerinin arasından geçiyor, askerleri de yüksek sesle ona övgüler yağdırıyorlardı.

Hanın bu gösterilerle ne elde etmek istediği pek anlaşılamamıştır. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Krum, sur içinin sakin olduğu bir anda, imparatora haber göndererek, zaferinin nişanı olarak mızrağının Yaldızlı Kapı'ya asılmasını ister. Kendinin de tahmin ettiği gibi, bu isteği geri çevrildiğinde de, etraftaki kırsalı birkaç gün boyunca yağmalar. Bir sonraki girişiminde ise, geri çekilmesi karşılığında çok sayıda altın, sandıklar dolusu şatafatlı giysi ve imparatorluğun en güzel kızlarının seçilip verilmesini ister. Mızrak konusunda ödün vermeyen Leon'un, hele de kızlar sözkonusu olduğunda, alttan almaya hiç niyeti yoktur. Ancak kabul edilemez olsalar da, öne sürülen şartlar, şeytan fikirli Leon'un aklına bir kurtuluş ihtimali getirir. Bu sefer Leon, Krum'a bir buluşma teklif eder. Surların Haliç'e inen kuzey ucunda buluşacaklardı. Leon denizden, Krum karadan gelecekti. Silah taşımayacaklardı ve yanlarında da yine kendileri gibi silahsız birkaç adamlarını getirme hakları vardı.

Han bu teklifi kabul etti ve ertesi sabah yanında, haznedarı, Yunan eniştesi Konstantinos Patzikos ve onun oğluyla birlikte, buluşma noktasına geldi. İmparator da beraberinde Heksabulios adında bir saray bürokratını getirmişti. Bildik nezaket gösterilerinden sonra başlayan müzakereye, Konstantinos çevirmenlik yapıyordu. Her şey yolunda gider gözüküyordu ki, birden Heksabulios ellerini yüzüne kapattı. Bu hareketi bir hakaret addeden (ya da daha akla yakın ve doğru bir ihtimalle önceden tasarlanmış bir işaret olduğunu fark eden) Krum, derhal yeğeninin böyle bir duruma karşı hemen arkasında hazır tuttuğu atına atlayarak, tam zamanında kaçmayı başardı. Tam o anda, saklandıkları yerden çıkan üç silahlı adam haznedarı öldürüp, Patzikos ve oğlunu da esir aldılar. Atını dörtnala süren Krum, arkasından atılan oklarla hafif yaralanmış ve böyle bir aldatmacaya maruz kaldığı için daha da büyük bir kararlılıkla intikam planları yapmaya başlamıştı.

Ertesi gün başlayan intikam, tüyleri ürpertecek kadar korkunçtu. Bulgarlar şehir surlarını aşamadılar, ama Haliç'in ötesindeki dış mahallelerde yer alan tüm kiliseler, saraylar ve zengin manastırları ateşe verdiler. Yakıp yıkılan binalar arasında, imparatorun en görkemli ikametgâhlarından biri olan Aziz Mamas Sarayı[13] da vardı. Bu sarayın büyük bir ustalıkla oyulmuş tüm mermer sütunları ve diziler halindeki hayvan heykelleri Krum'un Pliska'daki kendi sarayına taşındı. Hayatta kalan bütün canlılar da kılıçtan geçirildi. Şehrin batı yakasındaki kırsal kesim de aynı kaderi paylaşmıştır. Hebdomon Sarayı da aynı şekilde yerle bir edilmiş ve öfkesi dinmeyen Han, kendi vatanına dönerken geçtiği her yerde bir kâbus manzarası bırakmıştır. Çok sayıda kasaba ve köylerin yanı sıra, Selymbria (Silivri) şehri de bir avuç kül haline gelmiştir. Zapt edilmesi neredeyse Konstantinopolis kadar zor olan Herakleia (Marmara Ereğlisi),

---

13 Bu yapı, Dolmabahçe Sarayı'nın biraz ilerisinde yer alıyordu.

savunma güçlerinin kahramanlığı sayesinde kurtulmuş, ama intikam peşindeki güruh, Rhaideston (Tekirdağ) surlarını yıktıktan sonra, etraftaki tepeliklere sığınmaya çalışan halkın arkasından gitmiştir. Tek tek bütün aileleri yakalamış, erkekleri kılıçtan geçirip kadın ve çocukları da köle olarak yanlarında götürmüşlerdir. Hellespontos'a (Çanakkale Boğazı) küçük bir ceza seferi yapan Krum, sonra da kuzeye Edirne'ye doğru yürümüştür. Zaten kardeşinin birkaç haftadan beri kuşattığı şehrin garnizonu, bu saldırılara büyük bir cesaretle karşı koymuş, ancak hem erzakın tükenmesi hem de hanın büyük ordusuyla gelişi morallerini çökertmiştir. Sayıları on bine varan şehir halkı, Tuna'nın diğer yakasına götürülmüş ve bu sırada içlerinde başpiskoposun da olduğu çoğu kişi yolda can vermiştir.

Şimdi barış isteme sırası Bizans'a gelmişti. Ancak Krum Leon'un kurduğu tuzağı unutamıyordu. Buna bir de sonbaharda Mesembria (Nişabur) yakınında Bulgar ordusuna yapılan ani bir saldırı haberi eklenince, öfkesi daha da arttı. Bizzat imparatorun kendisi tarafından planlanmış ve yönetilmişti. Yine ün saldığı şeytani taktiklerinden birini uygulamış ve kurbanlarını uykuda gafil avlayıp çoğunu öldürmüştü. Bu başarının etkisiyle, düşman topraklarının içlerine kadar ilerlemiş ve yetişkin nüfusa bir şey yapmamakla birlikte, yakaladığı bütün çocukları başlarını kayalara çarparak katletmişti. Artık Krum aklına koymuştu: Her ne pahasına olursa olsun, Konstantinopolis'in heybetli surlarını ve onlarla birlikte Bizans İmparatorluğu'nu da yıkacaktı.

814 baharı başında başkent, Krum'un hazırlık söylentileri ile çalkalanıyordu. Surları yıkacak mekanizmalar, duvarlarda büyük delikler açabilecek ya da meşale atabilecek mancınıklar, merdivenler ve koçbaşlı kütükler ve bu devasa sistemleri olmaları gereken yere taşıyacak bin öküz ve beş bin demir aksamlı yük arabası ile geliyorlardı. Diğer yandan, imparator da öfke içinde savunma sistemini (özellikle de Krum'a oyun oynanan yer olduğu için büyük ihtimalle saldırıyı başlatacağı düşünülen Blakhernai çevresinde) güçlendirmekle meşguldü. Bir taraftan da, birkaç ay önce babası Charlemagne öldükten sonra tahta geçen Dindar Ludwig'in sarayına elçiler gönderdi. Bu plan işe yaramadı; Ludwig'in kendi düşmanları kendine yetiyordu. Ancak elçiler geri döndüğünde, tehlike geçmişti. 13 Nisan 814 kutsal Perşembe günü, tam yeni sefer gücü harekete geçecekken, aniden burnundan, ağzından ve kulaklarından kan boşanan Krum, birkaç dakika içinde can verdi.

Bu olay üzerine, Bizans tarihinde çok seyrek görülen bir şey oldu ve imparatorluğa barış geldi. Krum'un oğlu genç ve deneyimsiz Omurtag, saltanatının ilk yılını Bulgar aristokratlarının plandığı bir ayaklanmayla uğraşarak geçirdi. Harun'ur-Reşid'den sonra tahta geçen Halife Me'mun da Bağdat'ta benzeri ayaklanmalarla boğuşuyordu. Batıda *Pax Nicephori* geçerliliğini koruyordu. Leon'un nihayet iç işleriyle ilgilenecek zamanı vardı ve tarih onu en fazla, bundan sonra atacağı kararlı adımla anacaktı.

2
İkonoklazmanın Dönüşü
[814-829]

Kiliseyi papazlar ve üstatlara bırak ve devlet işleri ve ordu ile uğraş. Eğer dediğimi yapmaz ve inancımızı mahvetmeye yeltenirsen, bil ki bizi doğru yoldan ayırmak için gökten melek bile inse, onun dediğini yapmayız. Hele senin dediğini hiç yapmayız.

Studios Manastırı Başrahibi Theodoros'un
İmparator V. Leon'a sözleri 815

İmparator V. Leon'un dış görünüşü hakkında çok az şey biliyoruz. Bize ulaşan kısıtlı tarifler de, sadece kısa boylu, sakallı, kıvırcık saçlı ve gür sesli olduğundan bahsediyor. Diğer yanda, karakteri hakkında dolaylı yoldan bilgi ediniyoruz. Her şeyden önce inanılmaz derecede hırslı biriydi. Asil sınıfından gelen ve imparatorun damadı olma avantajını da kullanan Mikhael'in aksine, Leon yaşama sıfırdan başlamış, inanılmaz bir fiziksel enerji de harcayarak, en yüksek makama tamamen kendi çabalarıyla gelmişti. Eğer bir önceki bölümde bahsettiğimiz, Versinikia'daki davranışına getirdiğimiz açıklamayı kabul edersek, ne liderlik gücü ne de gösterdiği cesarete söyleyecek söz yoktur. 813 yılı sonbaharında Bulgar topraklarına yaptığı sefer ise, öfkelendiğinde canavarlaşacak kadar zalimleştiğini gösteriyor. Bu arada Ermeni olduğunu da unutmayalım. Bizanslıların da her zaman belirttiği gibi, beceriklilik ve kurnazlıkla pekişmiş keskin ve ince bir zekâya sahipti. Alışılmadık karmaşık şahsiyetinin en çarpıcı yanı belki de buydu.

Büyük bir ihtimalle, yine Ermeni olan Bardanes Turkos'a bu zekâsıyla kendini sevdirmişti. Birkaç yıl sonra Versinikia'da, sonradan 813 yılındaki ani gece saldırısında da bu zekânın izlerini görüyoruz. Ertesi yıl, imparatorluğa tekrar ikonoklazmanın dönüşü için yaptığı girişimler de buna kanıt teşkil etmektedir. Böylesine büyük bir adımı, seksen sekiz yıl önce adaşının attığından çok farklı nedenlerle atmıştır. III. Leon son derece dindardı. Bu nedenleri uzun süre, çok büyük bir ciddiyetle düşünmüş ve bunun Tanrı'nın istediği olduğuna da canı gönülden inanmıştı. V. Leon ise, bu meseleye öyle uzun uzadıya kafa yormamıştı ve soruna tamamen pratik şekilde yaklaşıyordu. Daha Irene döneminde, çok sayıda küçük toprak sahibinin doğudaki Müslüman istilalarında topraklarını kaybetmesi, imparatorluğu bu meseleyle yüz yüze bırakmıştı. Nikephoros'un düzenli orduya asker aldığı bu köylülerin, Bulgar savaşı sırasında acil bir milis gücü olarak çok faydası görülmüştür. Ancak barışın gelişiyle, bu insanlar bir kez daha açlığa terk edilmiş ve sokak köşelerinde ekmek parası dilenmeye başlamışlardır. Doğulu olmaları nedeniyle, bu adamların neredeyse hepsi,

doğuştan ikonoklasttır. Ayrıca sefaletlerinin kökeni Irene dönemine dayandığı için, düştükleri durumdan da doğal olarak onun başlattığı ikonoklazm karşıtı hareketi sorumlu tutmaktadırlar.

Bu nedenle 814 yılında, henüz devlet güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturacak boyutta olmasa da, uzun süre görmezden gelindiğinde tehlikeli hale gelebilecek bir ikonoklast potansiyel vardır. Bu düşünce sadece işsiz eski askerler arasında değil, her zaman olduğu gibi, başkentin üst sınıf mensupları ve ordunun rütbeli subayları arasında da yaygındır. İki yıl önce V. Konstantinos'un lahdi başında yapılan gösterinin, ikonoklast imparatorların (ikonodül haleflerinin aksine) kazandığı zaferlere duyulan özlemi dile getirdiğini görmüştük. İmparatorlukta, normalde dinsel spekülasyonlarla alakası olmayan, ancak Tanrı'nın bu konudaki fikrini açıkça gösterdiğini ve değişiklik vaktinin çoktan geldiğini düşünen çok sayıda kadın ve erkek olmalıydı.

Bu nedenle, Leon'un planını yürürlüğe koyma kararlılığı, dinine çok bağlı oluşundan değil, iç barışı koruma zorunluluğundan kaynaklanmıştır. İlk olarak, 814 Haziran'ında Kilise Babaları'nın ikonoklast taraftarı belgelerini ve Kutsal Kitap'ı inceleyecek özel bir komisyon kurdu. Bu komisyonun başına da, yine otuz yaşlarında bir Ermeni olan, esas adı Ioannes Morokharzamios olmakla birlikte, bu dönemden sonra Ioannes Grammatikos olarak anılacak, Aziz Sergios ve Bakkhos Manastırı (Küçük Ayasofya Camii) başrahibini getirdi. Onun yardımcısı olarak ise, ahlaksızlığıyla ün salmış (gerçek bir anti-ikonoklast olan Yazman Incertus'a göre, vaktinin çoğunu komisyonun diğer üyeleri olan iki keşiş ve ruhban sınıfına ait olmayan diğer iki kişiye tuhaf hikâyeler anlatmakla geçiren) Pamphylia'daki Syllaion Piskoposu Antonios'u getirmesi ise şaşırtıcıdır. Altı ay süren ve çok gizli sürdürülen çalışmalar boyunca Büyük Saray'da kalan komisyon üyelerinden, mümkün olduğunca saray surları dışına çıkmamaları istenmiştir.

Komisyonun incelemeleri Aralık başında tamamlanarak imparatora teslim edildi ve o da derhal Patrik Nikephoros'u saraya çağırttı. İhtiyatlı davranarak ("askerleri memnun etmek için") sadece alçak yerlerde asılmış olan kutsal resimleri kaldırmayı teklif etti. Ancak işin nereye varacağını tahmin eden Nikephoros, buna hiç yanaşmadı. Bunun üstüne "Ama neden?" diye ısrar etti Leon. "Hiçbir kutsal yazıda böyle bir emirden bahsedilmemesine rağmen, ikonalara tapıyorsunuz?" Nikephoros, cevap olarak kilisenin yazılı olmayan pek çok inanç ve uygulamayı desteklediğini söyledi. Bu şartlar altında, işi ele almaktan başka çaresi kalmayan imparator, her zamanki ikiyüzlülüğüyle hareket etmiştir. Hedef olarak, 726 yılında III. Leon'un yıktırdığı ve sonradan Irene'nin yerine bir kopyasını yaptırdığı, sarayın ana girişi Khalke'nin üstünde yer alan devasa İsa ikonasını seçmişti. Aradaki fark, Isaurialılar bu işi halletmesi için basitçe askeri güç göndermişken, Ermeniler yapacaklarını inceden inceye planlamışlardır. Gerçi Leon da bir bölük asker göndermiştir, ama verdiği emir biraz farklıdır. Anlaşılan sanki kendiliğinden çıkmış gibi bir kargaşa yaratacaklar ve kutsal

ikonaya beddualar ve lanetler yağdırırken, üzerine de çamur ve taş atacaklardır. Bu arada imparator yetişecek ve daha fazla zarar görmemesi için ikonanın yerinden indirilmesini emredecektir.

Operasyon başarıyla sonuçlanmış ve bunun üzerine patrik, bir araya topladığı yerel piskoposlar ve başrahipleri yaklaşan tehlikeye karşı uyararak, onlara Yedinci Ekümenik Konsil'in[14] 787 yılında aldığı kararlara sıkı sıkıya bağlı kalmaları çağrısında bulunmuştur. Sonradan Noel sabahı Leon'la tekrar görüşmüştür. Eğer istiyorsa imparatorun kendisini görevden azledebileceğini, ancak kilise öğretilerinde köklü bir değişiklik yapmamasını rica etmiştir. Leon son derece sakin bir tavırla ona ikisini de yapmak niyetinde olmadığını söylemiş ve bunun bir göstergesi olarak da Hagia Sophia'da (Ayasofya) gerçekleştirilen Noel ayininde, İsa'nın doğumunu sahneleyen resim önünde gösterişli bir biçimde eğilmiştir. Diğer yanda, aradan iki hafta geçmeden 6 Ocak 815'te, Üç Kral'ın gelişinin kutlandığı Epifani Yortusu'nda, orada bulunan herkes bunu yapmadığını belirtmiştir. Nikephoros'a, gelişmeleri takip etmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı.

Fazla beklemesine lüzum kalmadı. Bu sefer imparator bir grup ikonoklast din adamını başkente çağırdı - geldiklerinde patriğe saygıda kusur etmemelerini özellikle istedi ve ellerine komisyonun hazırladığı belgeler topluluğunu tutuşturdu. Sonra da Nikephoros'u tekrar saraya çağırttı. Nikephoros çağrıya icabet etti, ama yalnız değildi. Yanında bir zamanlar en koyu düşmanlarından biri olan, ancak şimdi kararlı bir şekilde ona destek veren Studios Manastırı başrahibi Theodoros da dahil olmak üzere, sadık bir grupla gelmişti. Toplantı çok tartışmalı geçti ve sonunda Theodoros bu bölümün başında yazdığımız cümleleri sarf ederek, imparatora meydan okudu. Çok geçmeden bütün bu din adamları görevden azledildi. Birkaç gün sonra da bir ferman hazırlanarak, patrik ve diğer ikona taraftarlarına halka açık yerlerde ve özel konutlarda toplantı yapma yasağı getirildi. Bir tür evden çıkma yasağı uygulanan Nikephoros da resmi görevlerini yerine getirmekten alıkondu.

O yılın Paskalya ayininde, büyük kilise meclisi Ayasofya'da toplandı. Ancak ikona taraftarı pek çok piskoposa davetiye ulaşmadı. Bu arada ciddi şekilde hastalanan patrik, toplantıya katılma çağrısına uymadığı için, görevinden azledildi. Biraz iyileştikten sonra da, Boğaz'ın Asya yakasında yer alan Aziz Şehit Theodoros Manastırı'na gönderildi. Orada birkaç yıl kaldı ve Konstantinopolis'e hiç dönmedi. Yerine de V. Konstantinos'un bir akrabası olan Theodotos Kassiteras getirildi. Elbette Konstantinos gibi bir ikonoklasttı ancak çoğu konuda bağnaz değildi. Yaptığı ilk işlerden biri büyük bir öğlen yemeği daveti vermek oldu. Çoğu, yıllardır ete el sürmemiş seçkin din adamı ve mütevazı keşişten, sunulan lezzetli yemekler ve enfes şaraplardan tatmaları istendi. Profesör Bury'nin deyimiyle "bir başpiskoposluk masasının sıkıcı ciddiyeti, önemsiz konuşmalar, neşeli hikâyeler ve müstehcen şakalarla canlanmıştı."

[14] Bu konsil, Irene'nin ikonoklazmayı kaldırmak üzere topladığı konsildir. Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)* s. 299-301.

Ancak patriğin hayatı sadece neşeden ibaret değildi. Görevleri arasında (nahoş bir iş olan ve kısa zamanda anlaşılacağı gibi onu biraz aşan) kilise meclisine başkanlık etmek de vardı. Tarasios ya da Nikephoros'un yönetici sıfatına haiz oldukları bellidir. Ancak Theodotos'un, bazı Ortodoks piskoposlar görüşmeye çağrıldığında ve tansiyon biraz yükseldiğinde, sinirlerine hâkim olamadığı anlaşılmaktadır. Bu toplantıda da talihsiz piskoposların üzerine saldırmış, onları yere yıkmış, yumruk atmış, tekmelemiş ve üstlerine tükürmüştür. Zaten tek yanlı görüşüyle zayıflayan meclisin prestiji, bu nahoş hareketlerle daha da fazla zarar görmüştür. Yine de, sonunda delegeler kendilerine çeki düzen vermiş, kaldıkları yerden devam ederek, söylenenleri yerine getirmişlerdir. Bulguları beklenen şekildedir ve aldıkları kararlar da, sadece biraz kısaltılmış şekliyle şöyledir:

> "İmparatorlar (V.) Konstantinos ve (III.) Leon, imparatorluğun güvenliğinin Ortodoksluğa bağlı olduğu düşüncesiyle, çok sayıda rahip ve piskoposu bir araya toplamış ve manevi tapınma yerine, geleneklerde yeri olmayan ikonalar yapılması ve onlara tapılmasını uygunsuz bulmuşlardır.
>
> Uzun yıllar Tanrı'nın kilisesi barış içinde varlığını sürdürmüş, ancak hâkimiyetin kadından erkeğe geçtiği andan itibaren kilise kadınlara özgü basitliğin kurbanı haline gelmiştir. Cahil piskoposların dediğini yapan bu kadın, manasız bir toplantı düzenlemiş ve Oğul ile Tanrı'nın Sözü'nün resmedilmesi öğretisi ve Kutsal Meryem ve Azizlerin cansız tasvirlerle temsil edilmesini yasal hale getirmek suretiyle, kilisenin esas öğretisine düşüncesizce karşı gelmiştir. Böylece, sadece Tanrı'ya tapmamıza da leke sürmüş ve sadece O'na gösterilmesi gereken saygının cansız ikonalara gösterilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu da yetmiyormuş gibi, kutsal inayetle dolu olduklarını söyleyerek, onların önünde mum ve tütsü yakılmasını da özendirmiş ve büyük bir günah işlemiştir.
>
> Bu yüzden şimdi biz Ortodoks kilisesi olarak, ikonaların yapılmasını yasaklıyor ve Tarasios'un[15] tasvir ettiği tapınma şeklini reddediyoruz. Tasvirlere hak etmedikleri bir saygınlık getirmeleri nedeniyle, bu meclisin aldığı kararları iptal ediyor ve mum ve tütsü yakılmasını da yasaklıyoruz.
>
> Bununyanı sıra, Konstantinos ve Leon dönemlerinde Blakhernai'de Bakire Meryem Kilisesi'nde toplanan Kutsal Meclis'i, Kilise Babaları'nın öğretisine dayanarak yapıldığı için memnuniyetle tanıdığımızı ve ikona (biz bunlara idol demekten kaçınıyoruz) üretiminin ne kutsal ne de faydalı olmadığını bildiririz."

İkonoklazmanın tekrar imparatorluğun her yanına yayılması, iç kargaşa tehlikesinin (en azından yakın gelecekte) bertaraf edilmesi ve tüm sınırlarda halen barışın hüküm sürmesi nedeniyle, V. Leon çok başarılı bir başlangıç yapmış oldu. Dinle hiç alakası olmadığı için, yeni kararlara uymayı reddeden ikona taraftarlarına karşı, ciddi önlemler almadı. Tantana yapan birkaç muhalif (alenen karşıt olduklarını gösterenler ve ikonaların yasaklanmasına karşı koyanlar) şekil icabı cezalandırıldı. Örneğin, artık ikona taraftarı kanadın vazgeçilmez lideri olan Başrahip Theodoros, üç ayrı hapse atıldı. Biyografi defalarca kırbaçlandığını, aşırı sıcak ve soğuğa maruz bırakıldığını (sıçan, pire ve bitlerin düzenli ziyaretleri de cabası) ve dayanma gücü için yakarışla-

---

15 787 yılında toplanan Yedinci Ekümenik Konsil döneminde patriktir.

rını bire bin katarak anlatmaktadır. İmparatora göre ise, böyle olmasını Theodoros istemişti. Onun huzuruna çıktığında konuştuklarına hiç dikkat etmemiş ve Paskalya öncesi Pazar günü kilise meclisinin önünde, Studios Manastırı keşişlerinin en değerli ikonalarını havaya kaldırarak manastırın etrafında dolaştıkları bir gösteri sahneye koymuştu. Üstüne üstlük, 817 yılında yeni seçilmiş Papa I. Paskhalis'le düzenli olarak yazıştığı ve onu sadece Ortodoks inancının kötü halinden haberdar etmekle kalmayıp bir keresinde Batı imparatorundan da yardım istediği anlaşılmıştı. Böyle bir rica düpedüz vatana ihanetti ve Leon'un da buna karşı sert tavır takınmasına şaşmamak gerekir. Diğer yandan, onun fikirlerini paylaşan din adamlarının çoğu, fazla abartmadıkları sürece, rahatsız edilmeden ya da karışılmadan her zamanki gibi devam edebileceklerini görmüşlerdi. Leon'un öncelikleri devlet güvenliği ve asayişti. Theodoros ve müritleri için pek aziz olan dogmatik konular, onun için ikinci plandaydı.

815 yılı fermanı kaçınılmaz şekilde büyük çaplı çöküş başlattı. Cezalandırılma korkusu olmadan, herkes her gördüğü yerde kutsal ikonaları parçalama ya da saygısızlık etme özgürlüğüne sahipti. Üzerinde İsa, Meryem ya da Azizlerin işlendiği kıyafetler ya da işlemeler, parçalanıp ayaklar altında çiğnendi. Boyalı ahşap levhalara pislik sürüldü, baltayla saldırıldı ya da halka açık alanlarda yakıldılar. Sanatsal açıdan bakıldığında, yirmi sekiz yılda, bir önceki yüzyılda altmış bir yıl süren ikonoklazma dönemine oranla çok daha fazla zarar verilmiştir. İkinci dönem bir öncekinin yarısından bile daha kısa sürmüştü ve Leon ile halefleri, şüphesiz III. Leon ve V. Konstantinos'tan daha az inanç sahibiydiler. Zararın büyük boyutlu olduğu bellidir. Bizans sanatının dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından öncesine tarihlenen eserlerin nefes kesen güzellikte ve çok az sayıda olduğunu göz önünde bulundurursak, bu bugün de hâlâ hissettiğimiz bir kayıptır.

Daha yıldızının ilk parlamaya başladığı zamanlarda Leon, Phrygia'nın Amorion[16] şehrinden Mikhael adında bir subayla (belki de her ikisinin de Bardanes Turkos'un 803 yılındaki başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmasına katılmalarından daha önce) çok yakın arkadaş olmuştu. Aralarındaki bağ öyle kolay anlaşılacak cinsten olmasa da (Mikhael pervasız, cahil ve basitti ve konuşurken kekeliyordu[17]) Leon'un Mikhael'e bir baba yakınlığı duyduğu ve Mikhael'in de Versinikia Savaşı'nda ve sonrasında başkente doğru yapılan yürüyüşte, arkadaşına destek ve cesaret verdiği anlaşılmaktadır. Leon büyük bir zaferle saraya doğru ilerlediğinde, Mikhael de hemen arkasındaydı. Binaya girmek için attan indiklerinde, Mikhael talihsiz bir falsoyla imparatorun pe-

---

16 Bir zamanlar Anadolu eyaletinin başkenti ve önemli bir piskoposluk merkezi olan Amorion kalıntılarını, bugün Sivrihisar'ın yaklaşık 50 km güneybatısında, Asarköy yakınında görmek mümkündür.

17 Günümüz tarihçilerinin çoğu peltek konuştuğundan bahsetseler de, takma adının *Psellos* (geç dönem tarihçisi Psellos ile karıştırılmamalıdır) "kekeme" olması daha ziyade kekelediğine işaret etmektedir.

lerinine basarak neredeyse sürüklenmesine neden olmuş, ancak Leon onu yine de muhafız alayı komutanı (en önemli saray birliklerinden biri) yapmış ve bu kaza kısa sürede unutulmuştu.

820 yılı yazı ya da sonbahar başında, imparatorun kulağına, Mikhael'in sağda solda kendisi hakkında kötü konuştuğu ve isyana teşvik ettiği yolunda söylentiler gelir. Eski arkadaşına karşı acele hareket etmek istemeyen Leon, önce başka bir saray memurunu görevlendirerek (ki bu kişi yedi yıl önce Krum'a kurulan tuzakta da hazır bulunan diplomatik ilişkilerden sorumlu Ioannes Heksabulios'tur) Mikhael'le konuşmasını ve onu, bu davranışlarına devam ederse sonuçlarına da katlanması gerektiği yönünde uyarmasını ister. Ancak Mikhael aldırmaz. Zaman geçtikçe, hükümdarı hakkında giderek daha çok ve daha fütursuzca konuşmayı sürdürür ve nihayet Noel günü Heksabulios, başlarını Mikhael'in çektiği, birkaç üst rütbeli subayın bir komplo hazırlığı içinde olduklarını ortaya çıkarır. Haberi verdiğinde, Leon, Mikhael'in derhal huzuruna getirilmesini emreder. Su götürmez kanıt karşısında, Mikhael'in suçunu kabul etmekten başka çaresi yoktur. Böylesine güvenilir bir dost tarafından ihanete uğramış olmanın verdiği öfkeyle, imparator onun derhal sarayın hamamlarını ısıtan dev fırına atılarak yakılması emrini verir.

Çoktan gece olmasına rağmen, İmparatoriçe Theodosia olmasa, ceza derhal infaz edilecektir. Nedimelerinin birinden haberi duyan Theodosia, çıplak ayak yatağından fırlar ve soluğu kocasının yanında alır. Noel'e sadece bir ya da iki saat kala, İsa'nın doğumunun kutlandığı bu kutsal geceyle, böylesine akıl almaz bir zalimliği kafasında nasıl bağdaştırmaktadır? Hem karısının sözlerinden etkilenen, hem de muhtemelen daha uzun ve daha dikkatli yapılacak bir soruşturmanın Mikhael'in yandaşları hakkında daha fazla bilgi vereceğini düşünen Leon, infazı ertelemeye ikna olur. Prangaya vurulan mahkûm, sarayın ücra bir köşesinde küçük bir odaya kapatılacak ve kapısının önünde de yirmi dört saat nöbet tutulacaktır. Odanın ve pranganın anahtarlarını alan Leon, hem aklı hem de yüreği yorgun hâlde yatmaya gider.

Ancak uyuyamaz. Sürekli olarak Mikhael'in, pelerinine basarak, neredeyse omuzlarından imparatorluk sembolünü indirme noktasına geldiği o 813 yılına geri döner. Bu kaza bir kehanet olabilir miydi? Ya son zamanlarda okuduğu resimli kehanet kitabına ne demeliydi? İçinde, Yunan harfleri *Chi* ve *Phi* arasında, boğazına kılıç saplanmış bir aslan resmi vardı. Eğer *Chi Christhmas*'ı (Noel) ve *Phi* de *Phiota*'yı (Epifani) temsil ediyorsa, bu, Leon'un bu iki bayram arasında bir gün öleceği kehanetinde bulunmuyor muydu? Karısının yalvarıp yakarmalarına kulak asmayıp da, cezayı oracıkta infaz etmesi daha iyi olmayacak mıydı? Bu arada mahkûm gerçekten emin ellerde miydi? Ani bir kararlılıkla yerinden fırlar ve eline bir mum alıp sarayın dolambaçlı koridorları arasında önüne gelen kapıları kırmak ya da zorla açmak suretiyle ilerleyerek, (kısa boylu olmasına rağmen, inanılmaz bir güce sahipti) Mikhael'in hapsedildiği odaya varır. Sessizce hücreye girdiğinde, gardiyanı yerde, Mikhael'i de şiltenin üzerinde mışıl mışıl uyur hâlde bulur. Bu duruma düşmüş bir insanın böylesine horuldayarak

uyumasına inanamaz hâlde, elini göğsüne koyarak kalp atışlarını dinlediği Mikhael'in gerçekten uyuduğundan emin olmak ister. Öyle olduğunu anlayınca da kendinden geçmiş bu iki adama karşı yumruk sıkmakla yetinerek, sessizce geri çekilir.

Ancak imparator odada uyumayan bir üçüncü kişinin varlığından haberdar değildir. Mikhael bir şekilde sadık adamlarından birini yanına getirtmenin bir yolunu bulmuş ve bu hadım genç, ayak seslerini duyduğunda aceleyle yatağın altına saklanmıştı. Saklandığı yerden içeri girenin yüzünü göremiyordu, ancak sadece *basileios*un giydiği erguvan renkli çizmelerden kim olduğunu anlamak hiç de zor olmamıştı. Leon gider gitmez, efendisini ve gardiyanı uyandırır ve neler olduğunu anlatır. Kendi hayatının da tehlike altında olduğunu anlayan gardiyan, Mikhael'in yanında yer almaya karar verir. Ölmeden önce günah çıkarmak istediği bahanesiyle, başka bir Amorialıyı şehre göndererek, bir rahip bulup getirmesini ister. Asıl amaç ise, diğer komploculara haber ulaştırarak, bir kurtarma harekâtı planlamaktır.

Sadık uşak hemen harekete geçer ve plan yapılır. Büyük kilise bayramlarında, sarayda sabah ibadetini yapan kilise korosu, erken saatte Fildişi Kapı'nın önünde toplanarak, Aziz Stephanos Kilisesi'ne doğru yürüyordu. O dondurucu Noel sabahı şafak sökerken, komplocular keşiş cüppeleri giyip (böylece hançer ve kılıçlarını da mükemmel şekilde saklama olanağı bulmuşlardı) diğer koro üyeleri arasına katılarak saraya doğru ilerlemeye başlarlar. Kiliseye girer girmez de, göze çarpmamaya özen göstererek, sessizce beklemeye koyulurlar.

Açılış duası imparatorun gelişi için beklenen işarettir. İmparator her zamanki gibi yerine oturur ve ilahiye katılır. Sesinin kalitesine dair farklı görüşler vardır (ki bunlardan en sevileni kendi görüşüdür) ancak gür olduğuna hiç şüphe yoktur. Komplocular ancak müzik doruğa çıkınca harekete geçer. Hem Leon, hem de ayini yöneten rahip soğuktan korunmak için kürk bereler takmışlardır. İlk darbe rahibe yapılır, ancak son anda kafasından bereyi çıkaran rahip kel kafasıyla öylece kala kalınca, saldırganlar hata yaptıklarını anlarlar. Bu boşluktan faydalanan İmparator, kendini korumak için altardan eline ağır bir haç geçirir, ancak o anda müthiş bir kılıç darbesi elinde haçı tutan sağ kolunu omzundan ayırır. Yere düştüğünde ise, ikinci bir kılıç darbesi başının gövdesinden ayrılması için yeterli olur. Böylece, 820 yılı Noel sabahı saat dördü biraz geçe, İmparator V. Leon'un saltanatı sona erer.

Bir kez daha katiller vakit kaybetmez. Mikhael'in halen tutsak olduğu odaya girdiklerinde, onu prangalarından kurtaracak anahtarların olmadığını fark ederler. Yeni Bizans imparatoru kelimenin tam anlamıyla tahta taşınır ve ayağında hâlâ ağır prangalar olduğu hâlde, yerine oturtulur. Bu arada aceleyle toplanan saray memurları da önünde diz çökerler. Ancak öğle saatlerinde bir demirci elindeki keski ve balyozla prangaları kırar[18] ve Mikhael Ayasofya'daki taç giyme törenine tam vaktinde yetişir.

[18] En azından temel kaynağımız olan Theophanes'in *Continuator*'u böyle yazmaktadır. Diğer tarihçiler Ioannes Heksabulios'un aniden anahtarların yerini hatırlayıp Leon'un cebinden aldığından bahsetmektedir.

Tacı gaspçının dağınık saçlı kafasına takan Patrik Theodotos'un neler hissettiğini bilmiyoruz. Ancak fırsatçı yapısı nedeniyle, koşullara hemen ayak uydurmuş ve herhangi bir itirazda bulunmamıştır.

Çok geçmeden V. Leon'un çıplak ayak hipodroma (at meydanı) sürüklenen ve herkesin görmesi için bir umumi tuvalete atılan cansız bedeninden arta kalanlar toplanır. Sonra da bir katır sırtında, limanda bekleyen Theodosia ve dört oğluyla birlikte, sürgüne gönderildikleri Adalar'a götüren gemiye yüklenir. Adaya varan aile, yeni zalim haberi alır. İmparatorun isteği üzerine, tahtta hak iddia edebilmelerinin önlenmesi için oğlanların hepsi hadım edilecektir.[19] Üçüne bu ceza uygulanır. Bunlardan biri sonradan Sicilya'da Syracusae başpiskoposu olacak Gregorios'tur; en küçük kardeş Theodosios ise, hadım edilirken ölür ve babasının yanına gömülür.

Son iki sayfayı okuyan okuyucu, buraya kadar izlediğimiz sert ve doğrudan anlatma şekliyle, tasvir yönü daha ağır basan duygusal yaklaşımın ciddi bir tezat yarattığını fark edecektir. Bu değişimin nedeni yazarın yaklaşım tarzını değiştirmesinden değil, dini görüşlerinden dolayı Samothrake (Semadirek) Adası'na sürgüne gönderilen ve orada 814 yılında ölen Theophanes'in hayatını kaleme alan yeni bir kaynağa dayanılmasındandır. Bu *Continuator* (ona atfedilen eserin son bölümleri farklı kişiler tarafından yazılmıştır) onu diğer meslektaşlarından ayıran dramatik ve olayları ayrıntılarıyla tasvir eden bir tarza sahiptir. Hatta bazen bu tarzın sanatsal ustalığı aştığını söyleyebiliriz. Bunun bir nedeni, bu eserin X. yüzyılın ortalarına tarihlenmesindendir. Yani kaleme alındığında, olayların üzerinden yüzyılı aşan bir süre geçmiştir. Ancak bir hikâyenin nasıl anlatılacağını kesinlikle çok iyi bilmektedir ve Orta Çağ tarihçiliğinde bu doğal tarz, çok ender rastlanan bir özelliktir. Önemli noktalarda güvenilirliğinden şüphe etmemizi gerektirecek hiçbir neden yoktur ve geri kalan kısımların üzerine zaman zaman bir çimdik tuz serpildiğinde, anlatımlarının tadına daha da iyi varılmaktadır.

II. Mikhael'in tahta kanlı ellerle çıktığını söylersek abartmış olmayız. Şüphesiz pek çok imparator aynısını yapmış, ancak 602 yılındaki Phokas'ın darbesi dışında,[20] hiçbiri selefini böylesine soğukkanlı şekilde ve yok yere bertaraf etmemişti. Leon da, hele de zalimliği ve ikiyüzlülüğü göz önünde bulundurulursa, mükemmel değildi. Ancak imparatorluk için çok çalışmış, görmüş geçirmiş ve başarılı bir yöneticiydi ve fırsat verilseydi, şüphesiz imparatorluğu kararlılık ve azimle yönetmeye devam edecekti. Bu nedenle Mikhael, işlediği cinayeti onun yetersizliğine, Leon'un ikonoklastik düşüncelerini tamamen paylaştığı için de, dini nedenlere bağlayacak hâlde değildi. Kısacası tek sebep, kıskançlık ve hırstı. Belki biraz da batıl inancın etkisi olmuştu. Çünkü on yedi yıl önce, Philomelion'daki (Akşehir) keşişin söylediklerini aklından hiç çıkaramamıştı.

---

19 Böylece babalarının yerine geçemeyeceklerdir. Bizans görüşüne göre, imparator fiziken mükemmel olmalıdır.

20 Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 228-229.

Konstantinopolis halkı bütün bunları gayet iyi biliyordu. Kabalığı ve cahilliği nedeniyle ona gülüyorlardı. Adını oluşturan altı Yunanca harfi yazdığı sürede, okumuş birinin bir koca kitabı bitirebileceğini söylüyorlardı. Tahta çıktığı andan itibaren politik şakaların hedefi haline gelmişti ama ondan çekiniyorlardı da. Nihayetinde, istediğini elde edebilmek için önünde hiçbir engel tanımayacağını kanıtlamıştı. Yine de, herkesin umduğundan çok daha iyi bir yönetici olacak ve onun dönemine aptallık ve zalimlikten çok, ılımlı ve sağduyulu bir anlayış damgasını vuracaktır.

Belki de, on yedi yaşındaki oğlu Theophilos'u, 821 yılının Paskalya'dan sonraki yedinci Pazar gününde, tahta ortak etmesi de bu sağduyunun bir göstergesidir. Yirmi beş yıllık bir dönemde, Bizans tahtının değiştirdiği yedinci imparator olduğunun farkındaydı. Bunlardan ikisi tahttan indirilmiş, ikisi savaşta ölmüş, ikisi de suikaste kurban gitmişti. Ayrıca bunlardan son üçü ne birbirleriyle, ne de onunla akrabadır. Ama her şeyden önce imparatorluğun istikrara ihtiyacı vardır ve Theophilos'un taç giymesi de bu yönde atılan ilk adımdır. Ancak Theophilos da bir oğul ve vâris dünyaya getirmelidir. Bundan hemen sonra (belki de aynı gün) atılan ikinci adım da, Theophilos'un Paphlagonialı Theodora[21] adında asil ve şaşırtıcı güzellikte bir kadınla evlendirilmesi olmuştur. Gelecek yıllarda Theodora adından çok söz ettirecektir.

Bu arada Mikhael'in aklını tahttan daha acil sorunlar meşgul etmektedir. Çünkü imparatorluk bir kez daha (alışılageldiği üzere Müslümanlar ya da Bulgarlar değil, Gaziuralı ya da daha iyi bilinen adıyla Slav Thomas adında bir asker maceraperest nedeniyle) tehdit altındadır. 803 yılında, Philomelion'daki keşişe giderken Bardanes Turkos'a eşlik eden üç subaydan biridir. Diğer iki dostu Leon ve Mikhael tahta çıktıkları için, kehanete göre kendi girişimi başarısızlıkla sonuçlanacaktı. Ancak kendisi kâhinin yanıldığını ispatlama çabası içindeydi. Nikephoros ve I. Mikhael'in hâkimiyet dönemlerinde Arap ülkelerinde sürgünde kalmış, ancak Leon tahta geçince, şaşırtıcı bir şekilde (çünkü Ermenilerin Slavları hiç sevmediği hatta bu konuda Yunanlardan daha tutucu oldukları bilinen bir gerçektir) ona üst düzey bir askeri görev vermiştir. Leon'un öldürülüşüne kadar hiç sorun çıkarmayan Thomas, tahta Mikhael geçer geçmez (aralarında uzun yıllardır süregelen rekabet nedeniyle) ayaklanma hazırlıkları yapmaya başlamıştır.

Kazandığı inanılmaz başarının birden fazla sebebi vardır. Doğu bölgelerinde, yirmi üç yıl önce annesi Irene'nin verdiği kör etme emrinden mucize eseri kurtulan VI. Konstantinos olduğunu iddia ediyordu. Hatta Müslüman yönetimi altındaki Antiokheia'da (Antakya) taç bile giymişti. Batıda ise, tamamen ikonoklast karşıtı bir tavır sergileyerek, beklediği gibi büyük destek toplamıştı. Gittiği her yerde, kendini yoksulların, ağır vergiler altında ezilenlerin ve rüşvet alan yerel hükümet bürokratlarından şikâyetçi olanların savunucusu olarak gösterdi. İleri yaşta olmasına (ellili

[21] Staurakios'un karısı Theophano gibi (Bkz. s. 23 dipnot 7) Theodora da büyük ihtimalle güzel genç kızların resmi geçit yaptığı bir tür güzellik yarışması sonucunda diğer gelin adayları arasından seçilmiştir.

yaşlarını sürüyor olmalıydı, belki daha da yaşlıydı) ve bariz şekilde topallamasına rağmen, karşı konulmaz bir çekiciliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Her ikisini de tanıyan herkes, onun kibarlığı ve çekiciliğini imparatorun anlaşılmaz konuşması ve kabalığıyla karşılaştırıyordu. Başka bir avantajı daha vardı: Mikhael'in tahtı ele geçirirken işlediği soğukkanlı zalim suçun, aklı başında her erkek ve kadında uyandırdığı tiksinti. Buna karşın, Halife Me'mun'dan para yardımı aldığını bilseler, ona destek veren sayısız kişinin aynı şeyleri hissedeceğinden şüphe duyuyoruz. Muhtemelen halifeye, eğer tahta geçerse, imparatorluğun bir hilafet kalesi haline getirileceği sözünü vermiştir.

Bu topal, kinci, ancak karizmatik kişiliğin 821 baharında imparatorluğu istila ettiği ordu gücü inanılmazdır: İçlerinde Araplar, Persler, Gürcüler ve Ermeniler, Alanlar ve Gotlar, Hunlar ve Slavların da yer aldığı, sayıları seksen bine varan bir grup. Anadolu'nun ortasında Yunanca konuşulan bir yerde böylesine heterojen bir grubun bir araya toplanmasının çok zor olduğu düşünülebilir. Ancak birkaç ay içinde tüm Anadolu'da sadece iki *thema* (Opsikion ve Armeniakon) Mikhael'e sadık kalmıştır. Böylece, Ağrı'dan Ege'ye kadar tüm imparatorluğu arkasına aldığını hisseden Thomas, 821 Aralık'ında Trakya'yı geçerek Konstantinopolis'i kuşatmıştır.

Bildiğimiz üzere, bu başkentin yüz yüze kaldığı ilk kuşatma ordusu değildir. Son seferinde (sadece sekiz yıl öncesinde) Krum, II. Theodosius dönemine ait 400 yıllık surları yıkmak için ciddi bir girişimde bulunmamış, sadece çevre yerleşmeler ve Galata bölgesini yağmalamakla yetinmişti. Bunun yanı sıra, halkın hem karadan hem de denizden aynı anda hücuma uğradığı (626 yılında Persler, 674 ve 717-718 yıllarında Müslümanlar) ve Konstantinopolis'in bütün erkek ve kadınlarının (haklı olarak) en ön saflarda yer aldığı çok kanlı kuşatmalar da yaşanmıştır. Onların cesareti ve kararlılığı, ama büyük ölçüde de başka hiçbir şehirle kıyaslanamayacak olağanüstü savunma gücü sayesinde, her zaman galip gelinmiştir. Aynı sebeplerden dolayı, Thomas'a da aynısı uygulandı. Thomas, ana hücum birliğini Blakhernai çevresine yönlendirdi. Haliç'e inen kuzey surlarının daha zayıf olduğu düşünülüyordu. Anlaşılan V. Leon'un, Krum'un asla gerçekleşmeyen son seferinde saldırıyı buradan başlatacağını hesaplayarak, bu özel alanı güçlendirdiğinden haberdar değildiler. Gerçekten de sur yıkma sistemleri, Mikhael'in sur duvarlarına sıraladığı mancınık ve mangoneller karşısında hiçbir etkinlik gösteremedi. Deniz tarafında ise filolar Anadolu sahili civarındaki üslerinde, tüm silahları ve hatta Yunan ateşi stoklarıyla hiç zorlanmadan ele geçirilmiş, ancak şiddetli fırtına gemilerin kıyı içine sokularak daha fazla zarar vermesine engel olmuştur.

Thomas 822 yılında bir girişimde daha bulundu, ama farklı bir sonuç elde edemedi. Bu defa, imparator görünüşte sadakatlerini ölçmek, ancak gerçekte kurnazca savunma güçlerine nefes alma fırsatı sağlamak için, kuşatma ordusunu kulelerden birinin üstünden ikna etmeyi başardı. Ona uyup, o noktada fazla bir direnmeyle karşılaşılmayacağını düşünenler, dikkatsizce ve gevşek düzende ilerlemeye devam ettiler.

Birkaç kapı birden açılarak, imparatorluk birlikleri çığ gibi aktığında afallamış ve toplanmaya fırsat bulamadan kılıçtan geçirilmişlerdir. Bundan sonra Blakhernai hücumundan vazgeçilmiştir. Aynı gün vuku bulan bir deniz savaşı da isyancılar aleyhine sonuçlanmıştır. Hellas (Yunanistan) ve Peloponnessos Yarımadası'ndan yaz başında gelen ikinci filo, daha doğru dürüst imparatorluk ordusuna karşı savaşamadan, Yunan ateşiyle tamamen yok edilmiştir.

İsyanın ikinci kışında) (katılanların sayısı göz önünde bulundurulursa, belki bundan iç savaş diye bahsetmek daha doğru olacaktır) Thomas hâlâ belirgin bir zafer elde edememiştir. Hem o hem de yandaşları için, taht isteğinin suya düştüğü aşikâr hale gelmiş olmalıdır. Yine de pes etmedi. Tahta geçtikten hemen sonra imparatorlukla otuz yıllık bir antlaşma imzalayan ve şimdi de Mikhael'e yardım öneren, Krum'un oğlu Bulgar Hanı Omurtag olmasa, bu yenişememe durumunun ne kadar devam edeceğini bilmiyoruz. Vatan haini bile olsalar, Hıristiyan kanının pagan kılıçlarıyla akıtılmasına gönlü razı olmayan imparatorun, teklifi kibarca geri çevirdiği söyleniyor. Ancak yağma isteği üstün gelen hanı kendi başına hareket etmekten alıkoyamamış ve belki de üstü kapalı da olsa onu bu konuda cesaretlendirmiştir. Nasıl olmuşsa olmuş ve 823 Mart'ında Trakya'da Haimos Dağı'ndan (Balkan Dağları) yola çıkan Bulgar ordusu, birkaç hafta sonra Herakleia yakınındaki Keduktos[22] Ovası'nda isyan ordusunu darmadağın etmiştir. Yağmadan da umduğunu bulan Omurtag, iyi iş çıkarmanın keyfiyle eve dönmüştür.

Çaresiz Thomas, dağılmış güçlerinden arta kalanı toplamış ve Konstantinopolis'in otuz kilometre kadar batısında yer alan Diabasis Ovası'na götürmüştür. Çok geçmeden (Mayıs başları olmalıydı) ordusunun başına geçen İmparator, Thomas'la buluşmak üzere başkentten yola çıkmıştır. Anastasios surları yakınında[23] Melas (Karasu) ve Athyras'ın Kuşkaya içinden aktığı yerde, nihayet mesele sona erdi. Thomas yılların taktiği kaçma numarasını yapmayı denedi. Ancak dönüp saldırma anı geldiğinde, cesareti kırılan güçler teslim oldu. Bir zamanlar komutanları olan Thomas ise, bir avuç adamı ile birlikte Arkadiopolis'e (Lüleburgaz) kaçarak barikat kurdu.

Şimdi roller değişmişti. Mikhael galip Thomas ise mağlup konumdaydı. Erzağın azaldığını fark eden Thomas, şehirdeki tüm kadın, çocuk ve yaşlıları ve silah taşıyacak durumda olmayan erkekleri de şehirden sürmüş ve böylece yazı çıkarabilmiştir. Ancak Ekim ayı geldiğinde, sadece ölü atlarının çürümeye başlayan etlerinden başka yiyecek şeyleri kalmadığında, daha fazla dayanamayacaklarını anlamışlardır. Çoğu asker duvarlardan aşağı halat sarkıtarak kaçmış ve soluğu imparatorluk kampında almıştır. Bunun üzerine imparator şehirde kalan askerlere haber yollayarak, eğer liderlerini teslim ederlerse, onları affedeceğini bildirmiştir. Onlar da, aksi takdirde büyük

22 Keduktos Latince *aquaeductus* (su kemeri) kelimesinden türemiştir. Herakleia (Ereğli) o dönemde kentin hemen dışında yer alan su kemeri ile ün salmıştı.

23 Konstantinopolis'in VI. yüzyıl başında I. Anastasius tarafından yaptırılan, Silivri'ye yaklaşık elli kilometre mesafedeki büyük dış suru.

bir kıyım olacağının bilincinde, teklifini kabul etmişlerdir.

Thomas ve Mikhael uzun yıllardır birbirlerine düşmandılar. Bu düşmanlık sadece son iki yılda savaş düzeyine çıkmış, ancak bu sürede imparatorluğa verdiği maddi ve manevi zarar inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Bereketli tarım alanları ekilmeden bırakılmış, zalimce artırılan vergiler altında ezilen ve güvenebilecekleri başka sermayeleri de olmayan küçük toprak sahipleri batmışlardır. Bir kez daha para arayışında Konstantinopolis'e akın etmişler ve Nikephoros ve V. Leon döneminden beri bilinen sorun, öncekilerden çok daha ciddi şekilde gündeme gelmiştir. Bütün bu sefalet ve felaketin tek sorumlusu Thomas, kendine acınmayacağını gayet iyi biliyordu. Zincire vurularak, imparatorun huzuruna getirildi ve onun ayakları altına fırlatıldı. Mikhael memnuniyetini gizlemek gereği görmeden, erguvan renkli çizmesiyle kurbanının ensesine basarak, cezasını açıkladı. Elleri ve ayakları kesilecek ve vücudu da bir kazığa çakılacaktı. Ceza Arkadiopolis surları önünde derhal infaz edildi.

Tasfiye operasyonları birkaç ay daha devam etti. Thomas'ın önceden keşiş olan Anastasios adındaki âciz evlatlık oğlu da aynı kaderi paylaştı. Asya yakasındaki asiler de asıldı. Ancak isyana katılanların çoğu imparatorun elçilerine teslim oldukları için affedildi ve evlerine dönmelerine izin verildi. 824 yılı başında, Bizans tarihinin belki de en büyük ve en yaygın ayaklanması bastırılmıştı.

Ancak II. Mikhael'in dertleri sona ermez. İmparatorluğu, daha Slav Thomas'ın neden olduğu kargaşadan ancak çıkmıştır ki, iki yeni felaket baş gösterir. Sebebi ve etkisi birbirine şaşılacak derecede benzeyen bu felaketler, onu Akdeniz'deki en önemli üslerinin birinden mahrum edecektir. Uzun zaman tarihçiler arasında, isyanıyla imparatorluğu kendini koruyamayacak kadar zayıflattığı için, bu kayıptan Thomas'ı sorumlu tutma eğilimi vardı, ancak gerçekte bu sonuçtan imparatorluğun kendisi sorumluydu. İlk dönemlerde güçlü bir donanması vardı. Suriye'de Emevi halifelerinin deniz gücüne karşı bu savunma gerekliydi. Ancak 750 yılından sonra halifelik Abbasiler'e geçince, bu güç hızla çökmüş ve karşılığında Bizans filosu da giderek daha çok ihmal edilmiştir. Bu nedenle, 825 yılında yaklaşık on bin Arap, İspanya'dan kırk gemilik bir filoyla yola çıkıp imparatorluk sularına girdiğinde, Mikhael'in elinden fazla bir şey gelmemiştir.

Bu Araplar, kendi yerel emirlerine karşı yaptıkları darbe başarısızlıkla sonuçlanınca, 816 yılında Endülüs'ten kovulmuş ve parçalanan güçlerini yeniden bir araya getirmek kararlılığıyla, doğuya doğru yelken açmışlardır. İlk hedefleri Mısır'dır. 818 yılında İskenderiye'yi ele geçirirler. Yedi yıl sonra Halife Me'mun güçlükle topraklarından kovunca, Girit'e doğru yol alırlar. Kutsal bir geleneğe göre (hem Bizans hem de Arap kaynakları bunu doğrulamaktadır) liderleri Ebu Hafs adamlarına adanın yağmalanması için on iki gün süre tanır. İşleri bitince limana geri döneceklerdir. Söylenileni yaptıklarında ise, liderleri tüm gemilerin yakılması emrini verir. Adamların eşleri ve çocuklarını Mısır'da bıraktıklarını hatırlatmaları bir sonuç vermemiş ve Ebu Hafs

onlara Girit'teki kadınlarla yetinmeleri gerektiğini söylemiştir. Kimileri istekli, kimileri isteksiz denileni yapmış, akabinde o günden beri adanın başkenti olan Heraklion (Kandiye) şehrini kurmuşlardır. Girit'ten yola çıkarak, yirmi dokuz başka yerleşmeyi ele geçirmiş ve zorla İslam dinini kabul ettirerek, halkı köle yapmışlardır. Maalesef adı verilmeyen tek bir toplulukta muhtemelen hâlâ Hıristiyan inancı yaygındır.

Bu dönemden itibaren Girit bir korsan yuvası haline gelir. Doğu Akdeniz ya da Ege'de yer alan hiçbir ada, Anadolu ya da Yunanistan sahillerindeki hiçbir liman artık güvenli değildir. Bir sonraki yüzyıl boyunca, Aigina, Paros ve Kiklad adaları tekrar tekrar tahrip edilir. Athos Dağı (Aynoroz) keşişleri manastırlarından sürülür. Daha çok yazıt günümüze ulaşabilseydi, şüphesiz bize Arap korsanların yağmaladığı sayısız adalar, kasabalar ve manastır toplulukları hakkında çok şey anlatacaklardı. Çok geçmeden Heraklion, döneminin en işlek köle pazarı haline geldi. İmparatorluk sürekli bu korsanları dize getirmeye çalıştı. Sadece II. Mikhael, 827 ve 829 yılları arasında üç ayrı sefer düzenledi. Ondan sonra gelen imparatorlar döneminde de birkaç girişimde bulunulacak ve bölge ancak sonradan imparator olan, Bizanslı General Nikephoros Phokas tarafından 961 yılında kontrol altına alınacaktır.

Girit'in zapt edilmesinden sonraki iki yıl içinde, bu Araplarla ilişiği olmayan başka bir grup, Sicilya Adası'nı işgal eder. Ancak bu sefer, Euphemios adında, bir rahibeyle uygunsuz şekilde kaçtıktan sonra görevinden azledilen eski bir Bizanslı amiralin davasına destek vermek için, davet üzerine gelmişlerdir. Teslim olmanın ölümü baştan kabullenmek (ya da en azından korkunç bir sakatlama cezası) demek olduğunu fark eden Euphemios, baş kaldırmış ve valiyi öldürerek kendini imparator ilan etmiştir. Ancak asla bu mevkiye gelemeyeceğini fark etmiş olmalıdır ki, Kuzey Afrika'ya geçerek Kayravan emirinden yardım istemiş ve karşılığında da imparator tahtına oturduğunda yıllık haraç ödemeyi teklif etmiştir.

Emir için böyle bir davet karşı konulamayacak kadar caziptir. 14 Haziran 827 tarihinde, sayıları yetmiş ila yüz arasında değişen gemilerden oluşan bir filo Sicilya'ya doğru hareket eder. Yedi yüz süvari ve on bin piyade askeri taşıyan gemilere Kayravan kadısı Esed bin el-Furat komuta etmektedir. Görünüşte kuvvetleri baskı uyguluyor gibi görünse de, Esed çok geçmeden işlerin istediği gibi gitmediğini fark etmiştir. Kendisi gelecek yıl patlak verecek bir salgın hastalıkta hayatını kaybedecek, Euphemios ise kısa süre sonra Enna'daki imparatorluk garnizonundaki askerler tarafından öldürülecektir. Ancak Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki rekabet (bisküvi tenekelerinden yapılma kalkanlar üzerinde takırdayan ve sarıklı kafaları koparan oyuncak kılıçlar eşliğinde, bu çarpışmalar hâlâ Palermo'nun geleneksel kukla tiyatrosunda sahnelenmektedir) daha bir elli yıl kadar devam etmiş ve sonunda 878 yılında Syracusae'nin düşmesiyle adada İslam gücü hâkimiyetini kurmuştur.[241] Ancak Sicilya daha bu tarihten çok önce, korsanlık ve kuşatma arasında gidip gelen bir halk ol-

[24] O zaman dahi bazı topluluklar karşı koymaya devam etmiştir. Savunma açısından çok iyi bir konumda bulunan Taormina 902 yılına kadar direnmiştir.

masına rağmen, Girit'ten daha iyi bir atlama tahtası olduğunu kanıtlamıştır. Hazreti Muhammed'in orduları Messina Boğazı'nı geçmiş ve Kalabriya ile Apulia'nın büyük bölümünü istila edip Adriyatik'i bile geçerek güney Dalmaçya kıyılarına kadar ilerlemişlerdir. Mikhael ve ondan sonra gelen imparatorlar onları kontrol altında tutmaya çabalamışlardır ama IX. yüzyıl ortasında Bizans donanması, Girit ve Sicilya problemleriyle aynı anda uğraşacak kadar büyük değildir. Daha yakın olması ve daha acil bir tehlike oluşturması nedeniyle, daha çok Girit'e odaklanma eğilimi ağır basmış ve Sicilya'daki Müslümanlar da istedikleri gibi at oynatabileceklerini hissetmişlerdir. Yüzyıllar boyunca, ada çok sayıda başka istila (Normanlar ve Germenler, Anjoular ve Aragonlar) görmüş ve belki de bu nedenle Arap unsurunun kaçınılmaz biçimde küçüldüğü ada, giderek Hıristiyanlaşmıştır. Ancak bu unsur tamamen ortadan kalkmamıştır ve ilk Müslüman istilacıların soyundan gelen kişiler, adada hâlâ varlığını sürdürmektedir.

*

Amorialı Mikhael'in aklını gereksiz yere dinsel spekülasyonlara taktığına delalet eden hiçbir belge yoktur. Bir ikonoklasttı ve kendinin de belirttiği gibi, hayatında tek bir ikonaya bile tapmamıştı. Ancak ne kendinden önceki ikonoklast imparatorlar ne de oğlu Theophilos kadar fanatik değildi. Daha tahta geçer geçmez, Leon'un hapse ya da sürgüne gönderdiği bütün din adamlarını affetmiştir. Bunlar arasında tabii ki derhal tüm ikonaların eski konumuna getirilmesi taleplerine başlayan Studioslu Theodoros da vardır. Gerçi Mikhael de temel prensiplere bağlılığını sürdürmüştür ama başkasını kendi inancına çevirme telkinlerinde bulunmadan sadece kendi hâllerinde uygulamaları koşuluyla, tüm halkın istediği gibi tapınabilmesine olanak sağlamıştır. Başkent dışında da, ikonoklast doktrinlerin yaygınlaşması için ciddi bir çaba sarf etmemiştir. Leon'un döneminde dahi, Yunanistan'a ya da Anadolu sahilleri ve adalarına çekilerek, rahatsız edilmeden faaliyetlerini sürdürme imkânı bulan profesyonel ikona ressamları ve ateşli ikona taraftarları, Mikhael döneminde daha da rahat etmişlerdir. İkona taraftarlarına güvenmeme sebebi, dini alışkanlıklarından değil, dogmatik konularda papanın tartışmasız üstünlüğünde ısrar etmelerinden kaynaklanıyordu. Ve kendi tebaasından Methodios adında bir Ortodoks keşiş, Roma'dan elinde I. Paskhalis'in ona 'Gerçek İnanç'ı yeniden kurma çağrısı yaptığı bir mektupla çıkagelince, sinirinden neredeyse felce uğramıştır. Methodios önce kırbaçlanıp sonradan Büyükada'nın kuzeydoğusunda yaklaşık on mil açıkta yer alan minicik Aziz Andreas Adası'na gönderilmiş ve dokuz yıl boyunca burada hapsedilmiştir.

Mikhael'in Paskhalis'e yazdığı mektuba verdiği tepki, onu cevap yazmaktan alıkoymadı ve ikona kültünün coşkulu taraftarlarının nasıl aşırıya kaçtıklarını anlattığı papadan aktif desteğini çekmesini istedi. Ancak bunu yapmadan da Batı İmparatoru Dindar Ludwig'e fikir danışmaya karar verdi ve ona nedenlerini şöyle sıraladı:

"Heykellerin önünde mumlar ve tütsüler yakılıyor ve can veren Haç kadar saygı görüyorlar. Dualar onlara yapılıyor ve onlardan medet umuluyor. Onları giydirenler ve çocuklarının vaftiz babası yapanlar var. Bazı rahipler, resimlerin boyasını kazıyarak, onları ekmeğe ve şaraba katıyor ve Kutsal Komünyon'da dağıtıyorlar. Bazıları da Tanrı'nın vücudunu heykellerin eline koyuyor ve cemaatin (ekmeği) buradan alması bekleniyor."

Mektubu Ludwig'e götüren rahipler ve din adamı olmayanlardan bir araya gelmiş kurul, Rouen'de yer alan imparatorluk sarayında büyük bir nezaketle karşılandı. Oradan Roma'ya geçtiklerinde ise Paskhalis'in öldüğü ve yerine II. Eugenius'un geçtiği haberini aldılar. Yeni papayla nasıl anlaştıklarına dair bir belge yok. Bütün bildiğimiz Eugenius'un Ludwig'e tüm Frank piskoposlarını bir araya getiren bir toplantı yapma izni verdiğidir ve bu meclis 825 yılında Paris'te toplanmıştır. Bu organ hayranlık duyulacak bir sağduyuyla, ikonaların kiliselerde süs ya da anıt olarak saklanabileceği, ancak onlara tapınılmayacağına hükmetti. Ancak ekümenik değeri olmadığı için Bizans bu kararı görmezlikten geldi.

Kısaca, aşırıya kaçan birkaç kişinin düşmanca tavırlarını saymazsak, Mikhael'in öğreti konularındaki ılımlı tavrı, ona kilise çevrelerinde çok puan kazandırdı. Kiliseyle arasındaki tek ciddi sürtüşme ikonalara tapınılmasından değil, muhtemelen sevgili karısı Thekla'nın ölümünün ardından 824 yılında tekrar evlenmek istemesinden kaynaklanmıştır. Ortodoksluğa sıkı sıkıya bağlı teologlar arasında, özellikle de imparatorların ikinci defa evlenmeleri teessüfle karşılanıyordu. Bu sefer işleri daha da zorlaştıran adı geçen hanımın (Euphrosyne VI. Konstantinos'un kızı ve Irene'nin de torunu oluyordu) uzun seneler Büyükada manastırında rahibelik yapmış olmasıydı. Yemininden geri dönmesi için Mikhael'in ona neler vaat ettiğini asla bilemeyeceğiz. Ancak sonunda bunu başarmış ve bu evlilik anladığımız kadarıyla birincisinden daha da mutlu sürmüştür. Euphrosyne, böbreklerinden hastalanan kocası 829 Ekim'inde hayata gözlerini yumana kadar, onun başucundan ayrılmamıştır. Mikhael, yarım yüzyıldan beri, hâlâ mutlak hükümdar olarak yatağında ölen ilk imparator olmuş ve yine başka bir ilke daha imza atarak ardında güçlü, sağlıklı ve genç bir vâris bırakmıştır.

3
Theophilos
[829-842]

Mucize mi, kuş mu, altından el işi mi ne?
Kuştan, el işinden çok bir mucize yine.
Kondu mu bir yıldız ışınlı altından dala
Hades'in horozları gibi öter sana!
Ya da küserekten ay ışığına,
Görkemiyle kendi ölümsüz metalinin
Avaz avaz küçümser artık
Sıradan kuşları, çiçek yapraklarını ve
Tüm kargaşasını çirkefle kanın.

W. B. Yeats, *Byzantium*

Babası öldüğünde, Theophilos sekiz yıldır tahta ortaktır, ancak belgeler ondan hemen hemen hiç bahsetmez. Ortak hükümdarlığın henüz başladığı 821 yılına ait kısa ve boş ümit uyandıran anda, Slav Thomas'ın ordusu aşağıda kamp kurmuşken, imparatorluğun en değerli kutsal emanetleriyle (Gerçek Haç'ın parçaları[25] ve Meryem Ana'nın pelerini) surlar boyunca görkemli bir geçit töreni yapan on yedi yaşındaki prens hakkında biraz bilgi ediniyoruz. Ancak genel anlamda, gerektiği zamanlarda önemli törenlere katılması dışında, ilgi odağı olmaktan kaçındığını ve babasının gölgesinde kalmaktan hoşnut olduğunu anlıyoruz. Yirmi beş yaşında, güce tek başına sahip oluşu onu kendine getirmiş ve nihayet imparatorluğun sorumluluğunu mükemmel şekilde ele alacak kadar becerikli olduğunu göstermiştir.

Nerdeyse okuma yazması bile olmayan babasının aksine Theophilos, teolojiye tipik Bizans tutkusuyla bağlı bir entelektüeldi. Aynı zamanda esaslı bir askeri eğitimden de geçmişti. Savaş alanında müthiş bir lider olduğu söylenemese de, en azından işinin ehli olduğu aşikârdır. Sanattan ve estetikten anlıyordu ve özellikle İslam kültürüne (tüm hâkimiyeti boyunca halifeyle sürekli savaş halinde olmasına rağmen) yakınlık ve hayranlık duyuyordu. Hiçbir Hıristiyan imparatorun yapmadığı şekilde, kendine örnek olarak, 809 yılında o henüz beş yaşındayken ölen, Abbasi halifesi Harun'ur-Reşid'i almıştır. Harun'un yaptığı gibi Konstantinopolis sokaklarında ve pazarlarında tebdili kıyafet dolaşmış ve insanların şikâyetleri ve isteklerine kulak vererek, özellikle

[25] Sadece parçaları vardır. İki dönem Konstantinopolis'te ve on dört yıl da Perslerin elinde kaldıktan sonra, 629 yılında İmparator Herakleios tarafından şahsen Kudüs'e geri getirilmiştir. (Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 248.) Meryem Ana'nın şalı ise 629 yılında Blakhernai'de bir lahit içinde bulunmuştur.

yiyecek fiyatlarını denetlemiştir. Haftada bir de, Büyük Saray'dan atla yola çıkarak Blakhernai'deki Theotokos Kilisesi'ne giderken, şehrin bir ucundan diğerine yaptığı gezintide, yine haksızlığa uğradığını düşünen tebaasının dertlerini dinlemiştir. Bir keresinde, yaşlı bir kadın imparatorun eniştesi Petronas'ın, sarayını onun evine vuran tüm ışığı kapatacak şekilde genişlettirdiğinden şikâyet etmiştir. Derhal bir inceleme başlattıran Theophilos, kadının haklı olduğunu anladığında, sözü geçen yapıları yıktırmış ve eniştesini de halka açık yerde kırbaçlattırmıştır.

Bu hikâyenin tamamen gerçeği yansıttığından pek emin değiliz, ama adalete bu kadar değer veren bir imparator oluşu halkın ona büyük bir saygı ve sevgiyle bağlanmasına neden olmuş ve buna benzer söylencelerin onun yönetimi sırasında dilden dile dolaşması sayesinde, yaşadığı süre içinde bir efsane haline gelmiştir. Muhtemelen, kendinden iki yüzyıl önce yaşayan Herakleios döneminden beri en çok sevilen imparator olmuştur. Halkı ile doğrudan temasa geçebilmek için olağanüstü bir çaba harcamıştır. Egemenliği böylesine yüce bir temele dayanan (cennete giden yolda duruşu ve Havarilere eş oluşu) ve normalde kendi ailesi ve birkaç yakın danışmanı haricinde kimseye açık olmayan böylesine sıkı bir protokol ve tören dünyasına hapsedilmiş bir imparatorlukta, bu türüne az rastlanan bir örnektir.

Yine de, bütün adalet aşkı ve nispeten erişilebilir olmasına rağmen, Theophilos'un imparatorlukla ilgili kendine has düşünceleri vardı. Üstünde durduğu kaideden inme noktasına bile gelebilirdi, ama o kaidenin en has altından olması gerektiğinden hiç şüphesi yoktu. Bu noktada da kendisine Harun'u örnek almıştı. Onun zenginlik ve görkeme verdiği önem de, önceki imparatorlardan ancak Iustinianos ile karşılaştırılabilir. 830 yılında, tahta geçtikten sadece birkaç ay sonra, başlarında Ioannes Grammatikos'un bulunduğu diplomatik bir heyeti Bağdat'a göndermiştir. Güya amaç Halife Me'mun'a resmen tahta geçtiğini bildirmektir, ancak her şeyden önce niyeti Arap komşularını zenginliği ve cömertliğiyle etkilemektir. Ioannes yanında, Konstantinopolis kuyumcuları ve sanatkârlarının yarattığı en şatafatlı sanat eserlerini götürmektedir. Kendi bavulunda değerli taşlarla süslü som altından iki tepsi vardır. Bir akşam yemeği sırasında, bunlardan biri "çalınmış" gibi yapar. Misafirperverliğe hiç yakışmayacak bu olay karşısında perişan olan Araplar, Ioannes bu olaya fazla aldırmadan yerine bir başkasını istediğinde daha da hayrete düşerler. Canının istediği gibi dağıtması için kendisine otuz altı bin altın sikke de verilmiştir. Bu sikkeleri "denizde kum" gibi dağıttığı anlatılır.

Bütün bu zenginliğin nereden geldiği konusu ise bir muammadır. II. Mikhael döneminde imparatorluk hazinesi ciddi ölçüde boşalmıştır. Thomas'ın ayaklanması ve Girit ve Sicilya'da Müslümanlara karşı yapılan aralıksız seferler (pek işe yaradıkları söylenemese de) pahalıya patlamıştır. Mikhael'in para harcamaktan nefret ettiği ve her zaman hesaplı bir ekonomiden yana olduğu doğrudur, ancak oğlunun har vurup harman savurduğu meblağın dörtte birini dahi artıramamıştır. Bu muammayı daha da çarpıcı hale getiren ise, Theophilos'un bu harcamaları gücünü aşarak ya da borçla-

narak yapmamış olmasıdır. Tam aksine hazinesini, bulduğundan daha da dolu bırakacaktır. Bu nedenle, Mikhael'in hâkimiyet döneminin sonuna doğru, imparatorluk yeni ve öyle kolayca tüketilemeyecek bir kaynağa erişmiş görünmektedir. Günümüz tarihçilerinden biri,[26] bu zenginliği muhtemelen Armenia'da (Ermenistan) yeni ya da tekrar açılan altın madenlerine bağlamaktadır. Bu dönemde ekonominin ciddi bir enflasyon krizi geçirmiş olması da bu tezi destekler görünmektedir. Çağdaş tarihçilerin başka bir açıklama getirmemesi ya da daha akla yakın bir tez öne sürmemeleri nedeniyle, onun haklı olduğunu varsayıyoruz. Ama asla tam emin olamayacağız.

Yani, yeni *basileios* şanslıydı. Bu sayede pahalı zevklerini tatmin etti. Derhal başkentte, tabii özellikle de Büyük Saray'da, kapsamlı bir yapı çalışması başlattı. Bu tek bir büyük yapıdan ziyade, Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi birbirine bağlı küçük yapılardan oluşuyordu. İlk olarak Büyük Constantinus şehri kurduğu zaman inşa edilmiş, Iustinianos döneminde de genişletilmişti. Ancak son yapı çalışmalarının üstünden neredeyse üç yüzyıl geçmişti ve Theophilos da değişiklikler ve yenilikler yapma vaktinin çoktan geldiğini düşünüyor olmalıydı. Ancak çok az sayıda başka imparator bu programı böyle bir kararlılıkla ele alırdı.

Başyapıtı, somakiden yapılma sütunlarla desteklenmiş ve çok renkli mermer levhalarla kaplanmış üç apsisli *trikonkhos* yapıya egzotik bir hava vermiştir. Batıda, *Sigma* adı verilen yarı dairevi bir hole açılan gümüş kapılar, kuzeyde ise İncili Salon (beyaz mermer tabanı zengin mozaiklerle süslenmiş, çatısı ise pembe renkli sekiz sütun üzerine kurulmuştur) ihtişamla yükselmektedir. Ana alanın dışında, imparatorun sıcak yaz aylarında uyuduğu daha küçük bir yatak odası vardı. Bunun karşısında kızları için inşa ettirdiği ve süt beyazı Karia mermerlerinden yapılan geniş merdivenleri nedeniyle bu ismin verildiği *Karianos* vardır. Güneye doğru kısa bir mesafede, yeşil Thessalia mermerinden yapılma altı sütununun bir meyve hasadını tasvir eden mozaikler ve altın kaplı bir çatıyla birleştiği *Kamiles* yer almaktaydı.

Büyük Saray'ın kuzeydoğusunda, Ayasofya Kilisesi'nin yanında, yine Constantinus'un inşa ettirdiği yapılardan Magnaura Sarayı yer alıyordu. Theophilos pek meşhur mekanik oyuncağını buraya yerleştirmişti. Burada kabul edilen bir elçi, imparatorluk tahtına, dalları mücevherlerle süslü kuşlarla dolu (ki bunlardan bazıları ağaçtan tahtın üzerine sıçrayıvermiştir) yassı bir altın ağacın gölge yaptığını gördüğünde, çok şaşırıyor olmalıydı. Ağacın gövdesinin etrafında, yine altından yapılma yatar pozisyonda aslanlar ve grifonlar vardı. Ancak verilen bir işaretle, yerinden kalkan aslanlar kükremeye ve bütün kuşlar da şarkı söylemeye başladıklarında, ziyaretçi şaşkınlıktan herhalde küçük dilini yutuyordu. Bir süre sonra, altın bir orgdan çıkan bir müzikle koro sesini kesiyor ve nihayet imparator ve konuğu konuşmaya geçiyorlardı. Elçi gitmek üzere ayağa kalktığında, bütün koro tekrar şarkıya başlıyor ve elçi odayı terk edene kadar da söylemeye devam ediyordu.

İnanılması çok güç olan bu icat, yine halifenin sahibi olduğu bir mucize-

---

[26] Romilly Jenkins, *Byzantium: The Imperial Centuries*, s. 147.

den (Theophilos'un Marmara'nın Bithynia sahilinde yer alan Bryas'ta kendisi için şark tarzında inşa ettirdiği muhteşem saray gibi) esinlenmişti. Ancak bu arada Konstantinopolis'in savunması için çok zaman ve para harcadığına da değinmezsek, haksızlık etmiş oluruz. Surlar genelde iyi durumdaydı, ancak Thomas'ın kuşatması sırasında, Haliç kıyısı boyunca uzanan tarafın, çok kararlı bir düşmanı tutamayacak kadar alçak olduğu anlaşılmıştı. Böylece yükseltilmelerine karar verilmiş ve her ne kadar II. Mikhael döneminde başlatılmış olsa da, yapı çalışmaları neredeyse tamamen Theophilos döneminde sürdürülmüştür. Duvarlar boyunca ve kulelerde görülen yazıtlarda, diğer bütün imparatorlardan çok onun adının geçmesi de, buna kanıt teşkil etmektedir. Müsrifliği ve rahatına düşkünlüğüne rağmen, sorumluluklarının da farkında olan Theophilos, bu sorumluluklardan asla kaçmamıştır.

En fazla Arap yanlısı olan Bizans imparatorunun, hâkimiyet döneminin neredeyse tümünü İslam güçleriyle savaşmakla geçirmiş olması (ki bu şüphesiz en çok Theophilos'un dikkatini çekmiştir) tuhaf bir ikilemdir. Geçen on altı yıl içinde doğu sınırı sakindi. Resmi bir antlaşma yoktu; ancak Hurremiye mezhebinin yaygın ayaklanmalarına karşı savaş veren hilafet, önceden standart şekilde yapılan yıllık istilalara ara vermek zorunda kalmıştı. Sonradan 829 yılında düşmanlıklar yine baş gösterdi. Bir noktaya kadar bunun Theophilos'un hatası olduğunu anlıyoruz. Arap komşularıyla her zaman dostane ilişkiler sürdürmeye, onlarla kültürel ve zihinsel alışverişte bulunmaya özen göstermişti. Ancak tahta geçtikten kısa süre sonra, imparatorluk sınırları içine giren bir Hurremi birliği, gönüllü asker olarak imparatorluk ordusuna katılmak isteyince, bunun ele geçmez bir fırsat olduğuna karar vermiş ve onları kuzeydoğu sınırında yeni kurduğu Khaldia adı verilen *thema*'da iskân ettirmişti. Halife Me'mun bunun düşmanca bir tavır olduğuna kanaat getirmiş ve birkaç ay içinde Müslüman ordusu yola çıkmıştır.

İlk seferler sırasında, talih Theophilos'tan yana olmuştur. 830 yılında düşman topraklarına başarılı bir sefer yaparak, Zapetra (Doğanşehir) şehrini ele geçirmiş ve ertesi yıl da İslam hâkimiyeti altındaki Kilikia'yı işgal etmiştir. Sonuçtan o kadar memnun kalmıştır ki, ordusuyla Konstantinopolis'e döndüğünde, büyük zafer şenlikleri düzenlemiştir. Tarihçiler çok etkisinde kaldıkları bu kutlamaları, detaylarıyla anlatırlar. İmparatoriçe Theodora'nın önemli bakanlar ve senato üyeleriyle birlikte, kocasını karşılamak üzere boğazı geçerek Hieria Sarayı'na (Fenerbahçe) geldiğini ve geçit alayının daha uygun boyutlarda yapılmasına olanak tanıyan yeteri kadar savaş esiri geldikten sonra, Asya yakasındaki kutlamaların on gün daha devam ettiğini öğreniyoruz. Ancak herkes geldikten ve gereken tüm hazırlıklar yapıldıktan sonra, İmparator Boğaz'ı geçerek, Haliç'ten Blakhernai'ye doğru devam eder. Burada kısa bir mola verdikten sonra, surların dışındaki açık kırsal alanda atını sürerek, Yaldızlı Kapı'nın birkaç yüz metre batısında, gelişi onuruna kurulan rengârenk kameriyenin olduğu yere gelir.

Bu kameriyeden zafer alayı şehre doğru yürüyüşüne başlar. En önde savaş gani-

metleriyle birlikte, uzayıp giden savaş esirleri konvoyu vardır. Hemen arkalarından, mücevherlerle donatılmış koşum takımlı beyaz bir ata binmiş imparator onları takip eder. Başında tacı, elinde de imparatorluk asası vardır. Zırhının üzerine, gül ve üzüm salkımı işli, gevşek bir altın tunik giymiştir. Yanında (yine beyaz bir ata binmiş ve altın zırh kuşanmış) kısa süre önce kızı Maria ile evlendirdiği evlatlığı *Caesar* Aleksios vardır.[27] Kapıya geldiklerinde atlarından iner ve üç kere doğu yönünde ok atarlar. Üç yüksek rütbeli memur (*praepositus, magister* ve *praefectus*) öne çıkarak imparatora altın bir taç sunarlar. Bu törenlerden sonra, merkezi caddeyi izleyen imparator, ayine katılmak üzere Ayasofya'ya girer.

Konstantinopolis "gelin odası" gibi süslenmiştir. Pencerelerden halılar asılmış, caddeler gümüşi ve erguvan renkli çiçek zincirleriyle süslenmiştir. Büyük Kilise'ye geldiğinde, imparator kısa bir şükran duasına katılmış ve sonra Augusteum'u geçerek, üzerine altın bir taht yerleştirilen, imparatorluk sarayının tunç kapısı Khalke'ye gelmiştir. Tahtın bir yanında altın bir haç, diğer yanında ise büyük altın org vardır. Hünerli makinelere olan tutkusu yüzünden, *protothauma* (baş mucize) adı verilen bu orglardan şehir için birkaç tane sipariş vermiştir. Tahtında otururken, Yeşiller ve Mavilerin tezahüratlarını kabul etmiş ve vatandaşlar ona bir çift altın pazıbent şeklinde bir hediye vermiştir. Sonradan Zeuksippos Hamamı'nı geçerek, hipodroma doğru ilerlemiş ve nihayetinde saraya girerek gözden kaybolmuştur. Ertesi gün, imparator savaşta yararlık gösteren tüm askerler şerefine bir atama töreni düzenlemiş ve ardından imparatorluk locasındaki yerini alarak, oyunların başlama işaretini vermiştir.

Ne yazık ki, bütün bu kutlamalar biraz vakitsiz yapılmıştı. Aynı yılın sonbaharında, imparatorluk ordusu ezici bir yenilgiye uğradı ve Theophilos Me'mun'a iki mektup yazmak zorunda kaldı. Ele geçirilen çok sayıda kalenin geri verilmesi karşılığında, yüz bin altın dinar, yedi bin savaş tutsağı ve beş yıllık barış antlaşması önerilen ilk mektup, gönderilen kişinin adından ziyade kendi adıyla başlıyor olduğu gerekçesiyle geri çevrildi. Ancak mektup, istenildiği gibi düzeltildikten sonra da geri çevrildi. Bir sonraki yılın başında yapılan üçüncü bir girişim de, anahtar görevi gören Lü'lü'e Kalesi'nin Müslümanlar'a verilmesinden sonra (ki böylece Kilikia kapılarına [Gülek Boğazı] götüren kuzey yolu açılmış oluyordu) başarısızlıkla sonuçlanınca, Hıristiyanlığı bırakıp İslama dönmedikleri sürece, halifenin imparator ve imparatorlukla barışa yanaşmayacağı anlaşılmış oldu. Me'mun'un 833 yılı Ağustos'unda seferde ölmesi üzerine, kardeşi ve halefi Mu'tasım otoritesini kabul ettirme zorluklarıyla karşılaştığı için, birkaç yıllığına ertelenen düşmanlıklar, 837 yılında tekrar başladı. Bu zaman aralığını ordusunu güçlendirmek için kullanan Theophilos bir kez daha iyi bir başlangıç yaptı. Mezopotamya ve batı Armenia (Ermenistan) içlerine yapılan seferler (en

[27] Beş kızdan sonra Theodora kocasına nihayet bir erkek evlat vermiş, ancak Konstantinos adı verilen bu çocuk küçük yaşta ölmüştür. Sonunda imparatorun tahtın vârisi olarak seçtiği Aleksios, yirmi yıllık evlilikten sonra, 840 yılında gelecekte III. Mikhael adıyla tahta geçecek erkek çocuğun beklenmedik doğumuna kadar bu hakkı korur.

azından onun gözünde) bir başka zafer kutlaması yapacak kadar başarılı geçmişti. Hatta daha da ileri gitmiş ve bu kutlamaların ardından gelen oyunlarda Mavilerin formasını giyerek, beyaz bir atlı araba sürmüş ve büyük bir farkla kazandıklarında da (buna pek şaşılmaması gerekir) seyirciler zaferini "Hoş geldin eşsiz şampiyon!" nidalarıyla kutlamıştır.

Ancak bir kez daha erken sevinmiştir. 838 Nisan'ında, en güvendiğimiz kaynaklardan biri olan Suriyeli Mikhael'e göre, Mu'tasım elli bin asker, aynı sayıda deve ve yirmi bin katırın eşlik ettiği ordusunun başında, Samarra'daki sarayından yola çıkar. Bayrağında tek bir kelime, (imparator ailesinin vatanı ve o dönemde imparatorluğun ikinci şehri olan) AMORION yazılıdır ve halife bu şehri bir moloz yığını haline getirmek istediğini de kimseden saklamaya gerek duymamaktadır. Aradan bir ya da iki hafta geçtikten sonra, muhtemelen halifenin yola çıktığını haber alır almaz, Theophilos onun yolunu kesmeye kararlı bir şekilde, Konstantinopolis'ten yola çıkar. Müslüman ordusunun bir kanadıyla Dazimon'da (Tokat) karşılaşır. Her şey yolunda giderken, birdenbire hava kararır ve sağanak yağmur başlar. Bu arada karşı kanadın zorlandığını fark eden imparator, merkezdeki iki bin askerini takviye güç olarak o noktaya gönderir. Maalesef diğer kumandanlarına ne yaptığını söylemeyi unuttuğu için, birdenbire ortadan kaybolması, öldürüldüğü yolunda söylentilere yol açar. Panik baş gösterir ve ardından (her zaman olduğu gibi) kaçış başlar. Yağmur sona erip hava tekrar aydınlanınca, Theophilos kendisi ve askerlerinin çevrildiğini fark eder. Bir şekilde (büyük oranda düşman okçularının yaylarının yağmurda işe yaramaz hale gelmesi nedeniyle) şans eseri savaş alanından kaçmayı başarırlar, ancak savaş kaybedilir ve hayatta kalan askerler de dört bir yana dağılır. Bu arada halife, Ankyra'ya (Ankara) doğru ilerler ve şehir hiç direniş göstermeksizin, birkaç gün sonra teslim olur.

Mu'tasım muzaffer ordusunu Amorion'un önüne getirdiğinde, bu devasa ve güçlü surlarla çevrili şehri ele geçirmenin kolay bir iş olmadığını idrak eder. Eğer imparatorun gerektiği gibi güçlendirilmesi yönünde verdiği acil emirlere rağmen, kalenin zayıf olduğu bir nokta sadece kabaca molozla doldurulup üstü de gelişigüzel sıvanmakla kalmasaydı, şüphesiz öyle de olacaktı. Halktan İslama dönen biri, bu savunmasız yerin varlığından düşmanı haberdar eder. Halife elindeki tüm sur yıkma makinelerini oraya yöneltir ve birkaç gün içinde surda bir gedik açılır. Buna rağmen garnizon büyük bir yüreklilikle savunmaya devam etse de, sonunda kale komutanı subaylarından üçünü ve piskoposu da göndererek, şehri terk etmek isteyenlerin can güvenliği sağlandığı takdirde, şehrin teslim edileceğini bildirir. Bu teklifi geri çeviren Mu'tasım, şehrin şartsız teslim edilmesinde ısrar eder. Ancak sonradan Boiditzes adında bir subay, bir Arap generalini kendi yanına çektiğini ve onun işbirliği yapacağı garantisini verir. Aslında ne yaptığı pek anlaşılamamaktadır. Belki de, askerlerini bu özel noktada tutmuş ya da o emir verene kadar ateş etmemelerini söylemiştir. Her nasılsa, Müslümanlar gedikten içeri girmeyi başarmışlardır. Artık Amorion onlarındır.

Şehirde yaşayan halkın çoğu büyük bir kiliseye sığınmış, ancak kilise, içindekiler-

le birlikte derhal ateşe verilmiştir. Diğerleri esir alınmış, köle haline getirilmiş ve ordunun su stoku azalmaya başladığında da öldürülmüş ya da çölde susuz hâlde ölüme terk edilmişlerdir. Samarra'ya kadar ayakta kalmayı başaran kırk iki kişiye, dinlerini değiştirmeyi halen reddettikleri yedinci yılın sonunda, bunu yapmazlarsa artık öldürülecekleri bildirilmiştir. Hepsi hiç düşünmeden ölmeyi tercih edince de, 6 Mart 845 günü Dicle kıyısında kafaları kesilerek öldürülmüşlerdir. Bu olay, Yunan Ortodoks kilisesi tarihine, Amorion'un kırk iki şehidi olarak geçecektir.[28]

Şehrin yerle bir olduğu haberleri (Halife Mu'tasım dediğini yapmıştı) Konstantinopolis'te dehşetle karşılandı. Felaket sadece imparatorluğun tam orta yerine verilmiş bir zarar olarak değil, imparator ve sülalesine yapılmış bir hakaret olarak da algılanmıştı. İslamın giderek yayılan gücünden tedirgin olan Theophilos, İmparator Ludwig'e kuvvetlerini birleştirmeyi önerdi. Anlayabildiğimiz kadarıyla, ilk düşüncesine göre Doğu İmparatorluğu Girit'e büyük bir saldırı başlatacak, bu arada Batı İmparatorluğu da Sicilya ve güney İtalya'ya doğru hareket edecekti. Ancak Müslümanlara karşı Kuzey Afrika ve hatta Mısır'a doğru yapılacak daha hırslı bir birleşik saldırı planı bile sözkonusu olabilirdi. İki imparatorluk arasında yapılan bu işbirliğinin göstergesi olarak da, Theophilos'un kızlarından biri Ludwig'in torunuyla (sonradan II. Ludwig unvanını alacaktır) evlendirilmiştir.

839 Haziran'ında Ingelheim'daki imparatorluk sarayına varan Bizans elçileri sıcak bir ilgiyle karşılanmış ve o zaman başlayan müzakereler, bu arada her iki imparatorun da ölümüne rağmen, istikrarsızca dört yıl sürmüştür. Eğer bu müzakereler verimli geçseydi, belki de Haçlı Seferleri iki yüz elli yıl öncesinde başlayacaktı. Ancak bir sonuca varamadılar ve Venedik konusu da (taze cumhuriyetin bağımsız bir devlet olması konusunda yapılan girişimler) aynı kısır döngüde kaldı. Halife ise yeni bir sefer için acele etmeyerek, ancak 842 yılında Suriye'den Konstantinopolis'e devasa bir filo gönderdi. Ani bir fırtınanın kurbanı olan 400 *dromon*'lu[29] filonun yedi gemisi dışında hepsi parçalanmış, ancak Mu'tasım bu felaketi asla öğrenememiştir. 5 Ocak'ta Samarra'da hayatını kaybettikten on beş gün sonra, Theophilos da aynı kaderi paylaşmıştır.

İslam sanatı ve ilmine büyük hayranlık duyan Theophilos'un ikonoklast olduğuna şaşmamak gerekir. Hatta onu fanatizmle suçlayan yazarlar bile vardır. Aslında bu konudaki ünü, kötü kullanmaya varan birkaç örnekten ibarettir ve hepsi de istisna durumlardır. Zamanının en iyi ikona ressamlarından biri olan Lazaros (birkaç kere uyarıldıktan sonra) kırbaçlanmış ve ayaları kızgın çivilerle dağlanmıştır. Ancak ser-

28 Nehre atılan başsız vücutların dibe batmadığı söylenir. Sadece Müslüman olduğu halde aynı kaderi paylaşan hain Boiditzes'in cesedi hemen dibe batar.

29 Hafif ve hızlı hareket eden *dromon* en küçük Bizans savaş gemisiydi. İçinde yaklaşık yirmi kürekçiden oluşan bir mürettebat bulunuyor ve düşman saldırılarından korunmak için üzeri kapatılıyordu.

best bırakıldıktan sonra (imparatoriçenin ricası üzerine), başta V. Leon'un Khalke'deki yerinden kaldırttığı heykelin yerine konulacak devasa bir İsa heykeli de olan, en az iki önemli siparişi tamamlayabilmiş olması, bu yaraların çok da ciddi olmadığına işaret etmektedir.

İkona taraftarı topluluk arasında öne çıkması ve imparatorluk fermanına alenen karşı gelmesi nedeniyle, Lazaros muhtemelen bu ceza için özellikle seçilmiştir. Bu şartlar altında imparatora numunelik bir ceza vermekten başka seçenek kalmıyordu. Daha iyi belgelenen başka bir olayda da benzer şartlar hâkimdir. Filistinli iki kardeş olan yazar Theodoros ve ilahi bestecisi ve yazarı Theophanes, Studioslu Theodoros'un 826 yılındaki ölümünden sonra, onun bayrağını devralarak, ikona taraftarlarının baş savunucuları olmuşlardır. Kendi anlatımlarına göre, Konstantinopolis'e çağırtılmış ve burada bir hafta hapis tutulduktan sonra, .imparatorun huzuruna çıkarılmışlardır. Her şeyden evvel neden imparatorluk topraklarına geldikleri sorulduğunda cevap vermeyi reddedince, birkaç defa sertçe kafalarına vurulmuştur. Bir sonraki gün kırbaçlanmış, ancak yine de konuşmamakta ısrar etmişlerdir. Aradan dört gün geçtikten sonra, Theophilos onlara son bir şans verir: Eğer sadece bir kere ikonoklast komünyonuna katılırlarsa, bir daha bu konu açılmayacaktır. Ama yine de bir baş hareketiyle bu teklifi reddederler. Böylece emir verilir ve iki kardeş bir banka yatırılarak, yüzlerine alaycı sözler içeren dövmeler yapılır. Theophilos aslında bu sözlerin yeterince aşağılayıcı olmadığından, ama iki kardeşi pes ettirmeye yettiğinden bahseder. Profesör Bury'nin[30] yaptığı serbest çeviri, imparatorun görüşünü doğrulamaktadır:

> Bu adil şehrin kutsal caddeleri,
> Onlar ki, bir zamanlar, bütün şehir halkının görmek için deli olduğu,
> Tanrı'nın Sözü'nün saf ayaklarıyla çiğnenmişti,
> Sapkınlıkla dolu şu baş belası tekneler, onları bizim şehrimize getirdi
> Ki orada günahkâr, kural tanımaz davranışlarında ısrar edince,
> alçaklar gibi lanetlendiler, yüzleri dağlandı ve memleketlerine defedildiler.

İmparatorun sorgulama eğilimi (edebi değeri olmayan bu acınası şiir gibi) ve iki kardeşin de bir açıklama yapmaması, Theophilos'a onların sorun çıkarmak için kasten imparatorluk topraklarına giren yabancı göçmenler olduklarını düşündürmüştür. Ancak son satırda iddia edildiği gibi, Filistin'e dönmemişler ve Bithynia'daki küçük Apameia kentinde hapsedilmişlerdir. Theodoros burada ölmüş, kardeşi ise sonradan Nikaia piskoposu olmuştur.

Bu nahoş hikâye, otoritesine alenen meydan okunması halinde Theophilos'un ne kadar zalim ve acımasız olabileceğini açıkça göstermektedir. Diğer yandan, böyle davranması, dinden ziyade politik nedenlerle açıklanabilir. Konstantinopolis'te ikona kültünün umuma açık şekilde uygulanmasına karşıydı. İmparatorluğun başka herhangi bir yerinde ya da evlerinde halk istediğini yapmakta serbestti. İmparatorluk

30 Profesör Bury, bunu bir kısa bir uzun vezin ölçüsüyle on iki dize halinde bir insan yüzüne yazmayı başaran işkencecinin, iyi iş çıkardığını vurgulamadan geçemiyor.

sarayında bile, Paphlagonialı karısı Theodora ve onun annesi Theoktiste'nin tutkulu ikonodüller olduklarını gayet iyi bilmesine rağmen, Theophilos onları durdurmak için herhangi bir ciddi girişimde bulunmamıştır.

Belki de bilinçaltında artık ikonoklazmanın son günlerini yaşadığını fark etmişti. İkinci ikonoklazma dönemi, ilkine oranla sadece soluk bir yansımadan öteye gidememiştir. Isaurialı Leon ve Konstantinos Kopronymos imparatorluğun çehresini değiştirmişler ve diğer bütün meseleleri ikinci plana atarak, dini inancı hayatlarının odak noktası haline getirmişlerdir. Diğer yanda, Ermeni Leon, Mikhael ve Theophilos, onların görüşlerini paylaşmışlar, ancak onlar kadar tutkuyla savunmamışlardır. Zamanın da değiştiğini unutmamak gerekir. İkonoklazmanın doğmasına ön ayak olan, dine mistik ve metafizik anlayışla yaklaşma biçiminin her geçen gün modası geçiyordu. Esas kök saldığı doğu topraklarının çoğu Müslümanların eline geçmişti. Ordularla kuşatılmış sinirli halk da, zaten İslamla pek çok ortak noktası olan bu öğretiye şüpheyle bakmaya başlamıştı. Yeni bir hümanizma havası esmektedir. Anlam ve duruluğu yansıtan eski klasik ruh tekrar canlanmıştır ve bu bilincin Şarklı düşüncenin karmaşık ve iç gözlemsel tinselliğiyle hiç ilişkisi yoktur. Aynı zamanda, görsel güzellikten onca zaman mahrum kalan doğuştan sanatçı halk, onlara daha güvenli ve daha mutlu günleri müjdeleyen eski, aşina tasvirler için deli olmaktadır. Böylece 20 Ocak 842 tarihinde, İmparator Theophilos otuz sekiz yaşında dizanteriden öldüğünde, ikonoklazma dönemi de onunla birlikte tarihe gömülmüştür.

4

İkonaların Dönüşü

[842-856]

Her tür tapınma sembollerle idollerle yapılmalıdır. Bütün putperestliklerin nispi ve en kötü putperestliğin de, puta aşırı derecede tapma olduğunu söyleyebiliriz.

Thomas Carlyle,
Heros and Hero-Worship IV
(Kahramanlar ve Kahramanlara Tapma)

Theophilos'un hâkimiyet döneminde, bir gün saray soytarısı Denderis'in, İmparatoriçe Theodora'yı yatak odasında sakladığı kutsal tasvirleri öperken yakaladığına dair bir hikâye vardır. Şaşkınlığını gizlemeye çalışan Theodora, ona çocukluğundan kalma birkaç bebekle oynadığını söyler. Denderis ona pek inanmaz ki, imparatorunu bu olaydan haberdar eder. Çok sinirlenen imparator karısını putperestlikle suçlar. Bu sefer başka bir açıklama bulan Theodora, aslında oyuncak bebek olmadığı ve kendisi ve nedimelerinin aynadaki yansımalarının Denderis'i yanılttığından bahseder. Theophilos bu hikâyeye inanmış görünür (IX. yüzyılda aynaların nadir bir eşya olduğu göz önünde bulundurulursa, bu hikâye bugünkü gibi inandırıcılıktan uzak değildir) ancak içini de bir kurt kemirmektedir ki, bir süre sonra Denderis'e tekrar eşinin hareketlerinde bir tuhaflık sezip sezmediğini sorar. "Hşşşt" der Denderis, bir elini ağzına, diğerini de arkasına vurup bir şaplak sesi çıkararak "Hşşşt, imparatorum, bebekler hakkında tek kelime yok!".

Bu saçma olduğu kadar doğruluğu da biraz şüphe götürür küçük bir hikâyedir. Ancak kocasının ölümü üzerine iki yaşındaki oğullarının kral naibesi olan Theodora'nın, ikonoklazmayı imparatorluk topraklarından silmek için giriştiği ilk faaliyetleri de gözler önüne sermektedir. Mecburen hareketlerine çok dikkat etmiştir. Ateşli bir ikonoklast olan Ioannes Grammatikos, son beş yılda kendini patrik olmaya hazırlamıştır ve Konstantinopolis'te 786 yılında aynı amacı güden bir kadının tahta geçişinin nasıl bir fiyaskoyla sonuçlandığını ve zamansız hareketin ülkeyi neredeyse bir isyana sürüklediğini hatırlayan çok sayıda yaşlı insan olmalıdır. Ancak Theodora, Irene'den çok daha zekidir ve yanında ona danışmanlık yapan çok yetenekli üç adam (amcası Sergios Niketiates, kardeşi Bardas ve saray nazırı Theoktistos) vardır. İlk ikisi onun görüşlerini paylaşmaktadır; Theoktistos ise eski bir ikonoklast olmasına rağmen, bütün devlet adamlarının üstündedir ve artık zamanın değiştiğinin farkındadır. Eğer yeni yönetim ikonoklazma meselesine kararlı bir şekilde yaklaşamazsa, ikona taraftarlarının gücü ele geçirmesi, işten bile değildir. Dördü dikkatle planlarını yapar ve 843

Mart'ı başında (imparatorun ölümünden on dört ay sonra) bir konsilin toplanacağını bildirirler. Bu arada Methodios (hem II. Mikhael hem de oğlu döneminde işkence gören ve ancak Theophilos'la uzlaştığından beri sarayda sakin bir hayat süren) başkanlığında bir komisyon toplanır ve gündemi ve gerekli belgeleri hazırlamaya başlar.

Genel anlamda konsil sakin geçer ve tek problemi, görevinden istifa etmek istemediği için azledilmek zorunda kalan Ioannes Grammatikos çıkarır. Güvenilir kaynakların ifadesine göre, patrik sarayını terk etmeye razı olmaz ve Bardas onu ikna etmeye çalışırken, cüppesini çıkararak (onu tahliye etmeye gelen bir tabur askerin yaptığını iddia ettiği) karnındaki yaraları gösterir. Sonradan bu yaralamaları kendisinin yaptığı ortaya çıkacaktır. Nihayetinde sessizce gitmeye razı olur ve Boğaz'daki villasına çekilir. Düşmanlarına göre, kara büyü yapmaya başlar. Onun yerine Methodios seçilir ve Yedinci Ekümenik Konsil'in kararları (787 yılında uygulanan ilk ikonoklazma dönemine son veren) onaylanır. İmparatoriçenin ısrarı üzerine ölen kocasının ismi, artık kâfir olarak lanetlenen meşhur ikonoklastlar listesinden çıkarılır. İtinayla yayılan, ölüm döşeğinde pişman olduğu ve can verirken, Theodora'nın onun dudaklarına bir ikonayı götürdüğü hikâyesinin ciddiye alınacak yanı yoktur ve büyük bir ihtimalle de kimseyi ikna edememiştir. Ancak bu sayede herkes utanç verici bir durumdan kurtulduğu için, ciddi bir itiraz da olmamıştır.

Zafer kazanılmıştı. Bu sadece ikona taraftarlarının ikonaklastlara karşı olan zaferi değil, Yunan düşüncesinin metafizik Şark düşüncesine, nihayetinde Batı'nın Doğu'ya karşı zaferidir. Bu zaferin her parçası, imparatorluğun kültürel hayatı, politik kalkınması, Perslere karşı kazanılan zafer ve Araplara karşı sürdürülen mücadele açısından hayati önem taşır. Ve kazanılan çoğu zaferde olduğu gibi, uzun soluklu başarısını, galiplerin ılımlı ve bağışlayıcı yaklaşımına borçludur. 11 Mart günü (Büyük Perhiz'in ilk Pazar'ına denk gelir ve bu gün Doğu Kilisesi'nde halen Ortodoksluk Pazarı adı altında kutlanır) Ayasofya'da bir şükran günü ayini düzenlenir ve törende bütün imparatorluk ailesinin yanı sıra, civardaki manastırlardan gelen çok sayıda keşiş de hazır bulunur.[31] Yüzlerce ikona havaya kaldırılarak taşınır ve o günden itibaren de giderek kilise duvarlarında görülmeye başlanırlar. Ancak inatla tutuculuğa devam edenlerin şimşeklerini üzerlerine çekmemek için, ikonaların ani ya da kontrolsüz şekilde çoğaltılmalarına izin verilmez. İsa'nın Khalke'nin üzerinde yer alan çok tartışmalı tasvirinin yerine konabilmesi için birkaç sene geçmesi gerekecektir.[32] Aradan bin yüz yıl geçmesine rağmen, bugün hâlâ gözleri kamaştıran Meryem ve Çocuk İsa mozaik panosunun Ayasofya'da yerini alması için ise, daha yirmi beş yıl beklenecektir.

---

[31] Genesios, Athos Dağı'ndan gelen temsilciler bulunduğundan da bahseder. Eğer haklıysa, bu Athos Dağı'nın kutsal bir mekân olarak geçtiği en eski belgedir. Ancak o dönemde burada oturanlar örgütlü bir manastır topluluğundan ziyade, bireysel keşişler olmalıydılar (Bkz. Bölüm 12).

[32] Iustinianos'un kilisesinde bu tür mozaikler vardıysa da, ikonoklazma döneminde yok olmuşlardır Aslına bakılırsa, onun döneminde bu tür tasvirlerin olmadığına kesin gözüyle bakmak gerekir. Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 210.

Geçmişte çektiklerine rağmen, Patrik Methodios da intikam peşine düşmez. Aforoz edilen ikonoklast liderlere de kötü davranılmamış ve özgürlükleri kısıtlanmamıştır. Bu tür kızgınlık alametleri tam tersine, ikonodüllerden gelmiştir. Boş piskoposluk mevkilerine, onları görmezden gelip kendi gibi ılımlı din adamlarını getirdiği bahanesiyle, Studios Manastırı'nın fanatik keşişlerinin sert saldırılarına maruz kalan patrik, sonunda onları topluca aforoz etmiştir. Bu arada istifaya zorladıklarını da (beceriksiz bir entrikayla genç bir kadını ayartarak, patrik tarafından tecavüze uğradığını söylettirmişlerdir) öğreniyoruz. Sorgulamada, masumiyetinin görsel bir delili olarak, atfedilen suçta kullanması gereken vücut organını göstermesi istenen Methodios, erkekliğinin büzüşmüş kalıntısına, yıllar önce Roma'da Aziz Petrus'a onu şehvetli düşüncelerinden arındırması yönünde ettiği bir duanın, etkin şekilde karşılık bulduğu hikâyesiyle açıklık getirmiştir. Doğal olarak davayı kazanmış ve kadın da bütün hikâyenin bir düzmece olduğunu itiraf etmiştir. Kışkırtıcılara ise, her sene ellerinde meşalelerle katıldıkları Ortodoksluk Pazarı'nda Blakhernai'den Ayasofya'ya doğru yapılan geçit töreninde, herkesin önünde aforoz cezalarının yüzlerine vurulmasından başka ciddi bir ceza verilmemiştir.

Bu arada ikonodül şehitler de ödüllendirilmiştir. Sürgünde ölen Studioslu Theodoros ve Patrik Nikephoros'un naaşları Konstantinopolis'e getirilmiş ve imparator ile tüm saray maiyetinin huzurunda Kutsal Havariler Kilisesi'ne gömülmüştür. Doğruluğu tartışılır başka bir faaliyet ise, ikonoklast V. Konstantinos'un mezarından sökülen mermer levhalarla Büyük Saray'da bir odanın süslenmesi olmuştur.

Yenik düşen ikona karşıtlarına tek bir teselli kalır. İkonoklazma öncesi günlerde ve hatta Irene, oğlu ve ondan sonra tahta geçenlerin ikona taraftarı döneminde, dini resim ve heykellere aynı şekilde izin verilmişti. 843 yılı konsili aralarında bir fark gözetmemişti. Ancak bu dönemden sonra, sanki söylenmeden anlaşılan bir mutabakat gibi, Bizans sanatı iki boyutla sınırlı kaldı. Heykeller (taş ya da mermer, ahşap ya da alçı, altın, gümüş ya da bronz) terk edildi. Bu durum bizi pek şaşırtmayabilir. Bu konudaki ikinci emir yeterince açıktı. Belki de haklı şekilde neden bütün Batı Avrupa'da gözden düştüğüne daha çok şaşırmamız gerekir. Diğer dokuz emire ise bu derece saygı gösterilmemiştir. Sebebi ne olursa olsun, yazık olmuştur. Eğer Bizans, ressamları ve mozaikçileri kadar yetenekli heykeltıraşlar ve oyma sanatçıları çıkarmaya devam etseydi, dünya mirası da bundan payını alırdı.

İkonalar geri döndükten sonra, *Logothetes* Theoktistos diğer iki önemli adamı bertaraf ederek, on üç yıl boyunca Theodora ile birlikte Bizans'ı yönetmiştir. Hem aristokrat hem de hadım olması nedeniyle hiç alışılmadık bir kombinasyon sergilemesine rağmen, dikkate değer ölçüde geniş bir bilgi birikimi ve kültüre sahipti. Başkentte eğitim standartlarının iyileştirilmesi yolunda da çok zaman ve çaba sarf etmiş (Batı'da bilinen tüm örneklerin çok daha ilerisine geçmiştir) ve sonradan daha ayrıntılı şekilde değineceğimiz IX. yüzyıl sonu ve X. yüzyıl kültürel yeniliklerinin temellerini de atmış-

tır. Özellikle de mali politikaları çok verimli olmuştur. Tıpkı Theophilos döneminde olduğu gibi, hazine anlaşılamaz bir şekilde altınla dolup taşmaya devam etmiştir.

Askeri alanda da, Theoktistos önceden düşünüldüğünden çok daha başarılı olmuştur. Kısa süre önce açıklığa kavuşan nedenlerden dolayı, III. Mikhael ve nazırları, hiç düşünmeden seleflerinin yaptığı işleri çarpıtan daha çağdaş kaynaklar ve geç dönem tarihçilerinin (her şeyden önce İmparator Konstantinos Porphyrogennetos'un) kasti karalama kampanyalarının kurbanı olmuşlardır. Hatta günümüz tarihçileri dahi büyük ölçüde yanıldıklarının daha çok yeni farkına varmışlardır. Örneğin bugün, Theoktistos'un bizzat komuta ederek Giritli Müslümanlara karşı yaptığı seferin, hiç de o Konstantinopolis'e döndükten sonra adanın çöküşüyle sonuçlanmadığını, aksine Girit'in bir süreliğine iyileşme alametleri gösterdiğini biliyoruz. Aradan on yıl geçtikten sonra, 22 Mayıs 853 tarihinde (İslami istilaların başlamasından beri en cesur askeri operasyon olarak nitelendirebileceğimiz) saray nazırı hadım Damianos komutasındaki bir Bizans filosu, Nil Deltası'nın en doğu ucunda yer alan Damietta'da (Dimyat) aniden ortaya çıkmış, şehri ve limandaki tüm gemileri ateşe vererek, çok sayıda silah depolarını tahrip ettikten sonra sayısız savaş esiriyle geri dönmüştür. Son zamanlarda gün ışığına çakan Arapça belgeler de, Ege çevresi ve Suriye sahilinde gemilerinin toplam sayısı üç yüze varan en az üç filonun sözkonusu olduğu başka harekâtlardan bahsetmektedir.

Theoktistos'un lanetlenmeyi hak ettiği tek nokta, imparatoriçenin inkâr edilemez işbirliğiyle, Profesör Bury'nin "IX. yüzyılın en büyük felaketlerinden biri" olarak nitelendirdiği Pavlikanlara yapılan zulümdür. Bu çok yaygın ancak temelde zararsız Hıristiyan tarikatı, yaklaşık 200 yıl önce Armenia'da (Ermenistan) ortaya çıkmış ve I. Mikhael (her zaman yaptığı gibi kilise baskısına boyun eğmiş ve önlem alınması gerektiği emrini vermiştir) dönemine kadar imparatorlukla hiçbir problem yaşamamıştır. Sebepler tamamen öğretiye dayanmaktadır. Esas mesele ikonoklast olmaları değildir. Sadece kutsal tasvirleri değil, vaftizi, evliliği ve Aşai Rabbani Ayini'ni, Haç'ı, Ahd-i Atik'in tümünü ve İncil'in de bir kısmını ve tüm kilise hiyerarşisini tanımazlar. Manici (Manikyan) inancın iki karşıt prensibi olan iyi ve kötüyü benimsemişlerdir ve maddi dünyanın bir şeytan icadı olduğuna inanırlar. Buna göre İsa'nın tekil doğasının (aynı zamanda sadık Monofizittirler[33]) bu dünyayla bir ilgisi yoktur. Annesine gelince, o daha ziyade kutsal varlığa aracılık eden bir kanaldır ve İsa bu kanaldan "tıpkı suyun borudan akması gibi" akmıştır.

İkonoklastların geri dönüşüyle Pavlikanlar dertlerinin sona erdiğini düşünmüş, ancak kısa zamanda umutları suya düşmüştür. Hem Ermeni Leon hem de Theophilos, seleflerinin politikalarını etkin şekilde sürdürmeye devam etmişlerdi. Ancak şimdi ikona taraftarları gücü tekrar ele geçirince, zulümler iki katına çıkmıştır. Yeni bir buyruk çıkarılmış, tarikatın tüm üyeleri hatalarını kabul etmezlerse ölüm cezasına çarptırılacakları yolunda uyarılmış ve emrin yerine getirilmesi için de Doğu'ya yaygın

---

[33] İsa'nın tek (ve kutsal) yapısı için bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 131-132.

bir askeri sefer başlatılmıştır. Sefer (hemen hemen kurbanların hepsi inançlarına sahip çıktıkları için) soykırımla sonuçlanmıştır. Yüz bine yakın kişi asılmak, boğulmak, kılıçtan geçirilmek ve hatta çarmıha gerilmek suretiyle katledilmiştir. Tüm mal ve mülklerine de devlet el koymuştur. Yine de kaçmayı başaran çok sayıda kişi, olabilecek tek yere (imparatorluk sınırları dışındaki Melitene (Malatya) Emiri Ömer bin Abdullah ve onun dostu Müslümanlara) sığınmışlardır.

Bizans İmparatorluğu daha önce hiç bütün bir dini cemaati böyle kasten ortadan kaldırmaya kalkışmamıştı ve bir daha da asla böyle bir katliama girişmeyecekti. Ancak Pavlikanlara karşı imparatoriçe adına, acımasız ve barbarca yapılan bu eylem, sadece onun hatırasına leke sürmekle kalmamış, aynı zamanda basiretsiz bir adım olduğunu da göstermiştir. Bu makul, dindar ve disiplinli insanlar, Müslüman saldırılarına karşı kendi çabalarıyla bir siper inşa etmiş ve aklı başında her Bizanslının da takdirini toplamışlardı. Buna karşılık halifenin topraklarına itilmiş ve çok geçmeden de Bizans'a karşı sadık ve cesur bir müttefik olduklarını göstermişlerdir. Bu arada, her mezalimde olduğu gibi, dinleri yayılmıştır. X. yüzyılda Bulgaristan ve Bosna'da Bogomiller, XI. ve XII. yüzyıllarda da Languedoclu Katharların bu dine (ya da çok benzerine) inandıklarını görüyoruz. Çok çekici bir mezhep olmaması nedeniyle, eğer bu tarifsiz acı olay yaşanmamış olsa, Armenia bölgesiyle sınırlı kalacak ve yayılmayacaktı. Kontrol altına alınamaması, her şeyden önce bundan sonra gelen imparatorların hatasıdır.

*

Bu arada İmparator III. Mikhael büyüyordu. Henüz reşit olmadığı dönem hakkında fazla bir şey bilmiyoruz. İradesi kuvvetli ve kararlı bir kadın olan annesi, onu hep arka planda tutmuş ve o da bu nedenle kısa süren hayatında hep çocuk kalmış ve kolay idare edilmiştir. Ancak başka alanlarda yeterince erişkin olduğu anlaşılmaktadır. 855 yılında, daha henüz on beş yaşındayken kendine Eudokia Ingerina adlı bir metres tutmuştur. Annesi olmasa, belki de bu kadınla evlenecektir. Ancak, belki de yarı İsveç bir gelini olacağından korkan Theodora, kendine yeterince saygı göstermediğini bahane ederek oğlunu, bu kadını Eudokia Dekapolitana adında başka bir kadın için terk etmeye zorlamış, ancak Mikhael bu kadına hiç ilgi göstermemiştir. Sorgusuz sualsiz annesine itaat etmesi Mikhael'in tipik özelliğidir. Belki de, ilk aşkıyla ilişkisini sürdürmeye çoktan karar vermiş ve bize öyle geliyor ki, ölümüne kadar da sürdürmüştür. İçinde bastırdığı kin duyguları ise muhtemelen, aradan birkaç ay geçmeden Theodora'nın devrilmesini sağlayan komploya sıcak bakmasına yol açmıştır.

Bu komploya imparatoriçenin kardeşi Bardas liderlik etmiştir. 843 yılında Theoktistos'un onu saf dışı etmesini unutamamış ve on iki yıl boyunca sabırla sıranın kendisine gelmesini beklemiştir. Şimdi şans kapısını çalmıştır. *Parakoimomenos* Damianos'un yardımıyla (iki yıl önceki Damietta hücumunun başkahramanı hizmetlerinin yeterince karşılık görmediğini düşünüyor olabilirdi) Mikhael'i, annesi ve The-

oktistos başta olduğu sürece, onun tahta geçmesine asla izin vermeyecekleri ve böyle bir teşebbüste bulunsa dahi, hiç vicdan azabı duymadan onu bertaraf edecekleri konusunda ikna etti.

Genç imparatorun da desteğini alan Bardas hemen harekete geçer. Bir ya da iki gün sonra, Mikhael ve Damianos, saray koridorunda Theodora'nın odasına doğru yürüyen Theoktistos'un yolunu keserler. Mikhael hırsla artık kendisinin bir çocuk olmadığını ve devlet işleriyle ilgili konuların annesine değil, kendisine bildirilmesi gerektiğini söyler. Bir tartışma başlar ve topukları üzerinde dönen Theoktistos geldiği yöne doğru yürümeye başlar. Ancak henüz birkaç adım atmışken, Bardas ve hoşnutsuz bir grup ordu subayı öne çıkıp üzerine çullanırlar. Kılıcını çıkarmasına fırsat kalmadan hemen etkisiz hale getirilerek *Skyla*'ya (doğrudan hipodroma açılan yarı dairevi bir hol) sürüklenir. Bize intikal ettiği kadarıyla, Bardas'ın asıl niyeti, onu uzak bir yere sürgüne göndermektir. Ancak Mikhael muhafızlara öldürme emri verir. O anda nedimelerinden olanları duyan Theodora, *Skyla*'nın kapısında belirerek itiraz etmeye çalışırsa da, kabaca geri gönderilir. Muhafızlar Theoktistos'u, saklandığı sandalyenin altından çıkararak tutarlar ve muhafızların başı da kılıcını saplar.

Theoktistos'un ölümüyle gücü sona eren Theodora, küskün bir şekilde imparatorluk sarayında yaşamaya devam etti. Bu arada 856 Mart'ında olağandışı bir toplantı yapan senato, Mikhael'i imparator ilan etti. Böylece Mikhael'in on bir yıl sürecek saltanat dönemi başladı. Saltanat sürmek ille de hükmetmek anlamına gelmez. Mikhael'in zayıf karakteri ve sorumsuzluğu göz önünde bulundurulursa, hâkimiyeti dayısının ellerine teslim etmesi imparatorluk açısından çok yararlı olmuştur. Tahtı biraz ahlaksız bir tarzda ele geçirmesine rağmen (Theoktistos'u sürgüne göndermek niyetinde olması da onun suçunu pek affettirmez, çünkü eğer gerçekten isteseydi, Mikhael'i ölüm emrini vermekten alıkoyabilirdi) Bardas, kısa sürede Theoktistos'tan çok daha iyi bir yönetici olduğunu göstermiştir. Hem ileri görüşlü bir devlet adamı, hem de sınırsız bir fiziksel enerjiye sahip oluşuyla, çoğu kimsenin gözünde Bizans'ın altın çağı olarak nitelendirilen döneme damgasını vurmuştur. İmparatorluğun hâkimi ve ordunun başkumandanı sıfatıyla, neredeyse aralıksız başarılara imza atmıştır. Örneğin askeri alanda, 856 yılında kardeşi Petronas komutasındaki bir ordunun Fırat'ı geçip Müslüman topraklarına girerek, Amida'ya (Diyarbakır) kadar sokulduğunu ve çok sayıda savaş esiri aldığını (bu bilgiyi bize sürekli çarpıtılan Bizans kaynakları değil, Arap kaynakları vermektedir) öğreniyoruz. Üç yıl sonra bu sefer bizzat imparator komutasındaki bir ordu, aynı nehri taşma döneminde geçerek, en sevilen geleneksel Yunan halk destanına konu olmuştur. 859 yazında Damietta'ya tekrarlanan saldırı, ilkinden daha da başarılı olmuş, 863 yılında ise, imparatorluk orduları on hafta gibi bir süre içersinde Müslümanlara karşı iki önemli zafer daha kazanmıştır.

Bu savaşların ilki, Malatya Emiri Ömer bin Abdullah'a karşı yapılmıştır. Zaten her zaman tehlikeli bir düşmanken, şimdi Pavlikan mültecilerin katılımıyla daha da güçlenmiştir. Yaz başında Hıristiyanlar ve Müslümanlardan oluşan ordusunu

Karadeniz'in güney kıyısında yer alan Armeniakon *thema*'sına sokmuş ve önemli ticaret merkezi Amisos'u (Samsun) yağmalamıştır. Elli bin kişilik bir orduyla bölgeye gelen Petronas, üçe böldüğü güçleriyle kuzeyden, güneyden ve batıdan aynı anda ilerleyerek, emiri Poson'da (Kızılırmak ve kolu Lalakaon[34*] arasında yeri tam olarak anlaşılamayan bir yerleşme) kıstırmıştır. Umutsuzca yapılan karşı koyma sonucunda, başta Ömer olmak üzere, Müslüman ve Pavlikan adamlarının da neredeyse hepsi hayatını kaybetmiştir. İmparator (Arap kaynaklarına göre o da çatışmanın başından sonuna kadar oradadır) ve Petronas zafer içinde Konstantinopolis'e dönmüş ve hayatta kalan birkaç Arap'tan biri olan emirin oğlunu da yanlarında esir olarak getirmişlerdir. Kente dönüşlerinin üzerinden az bir zaman geçmiştir ki, başka bir zafer haberi gelir. Meyyafarikin'de (Silvan) Armenia'nın Müslüman valisi Ali bin Yahya da yenilgiye uğratılarak öldürülmüştür.

Amorion'un intikamı alınmıştır. Değişim vakti gelmişti. İlk Arap istilalarından o döneme kadar, Bizanslılar savunma manevraları yapmak zorunda kalmış, daha doğrusu ayakta kalabilme mücadelesi vermişlerdi. Bu dönemden itibaren onları giderek hücum safında göreceğiz. Sadece daha güçlü ve daha iyi donanımlı değildirler. Havada yeni bir ruh, yeni bir kendine güven kokusu vardır.

[34*] Yeri kesin olarak saptanamayan nehrin Şehir Meydan Çayı olduğu düşünülmektedir. (Çev.)

5

Patrikler ve Komplolar

[857-866]

Sadece kanunsuz işlere karışmakla kalmıyorlar. Eğer bir hata zirvesi olsaydı, bunlar oraya tırmanmaya çalışırlardı... Şimdiye kadar en imansızın ağzından bile böyle iddialar duyulmamıştır. Ne biçim bir yılan zehrini bunların kalbine akıtmıştır acaba?

Patrik Photios'un 867 yılı yazında
Doğu patriklerine yazdığı mektuptan

İçerde işinin ehli bir hükümet, dışarıda da askeri başarılar (en azından böyle olduğu düşünülür) mutlu ve uyumlu bir devletin anahtarıdır. Ancak mutluluk ve uyum Bizans'a pek sık uğramazdı ve bu uyumsuzluklara da en başta Hıristiyan kilisesi neden oluyordu. Bu kitabı dikkatle okuyan okuyucu, imparatorluğun pagan kalması halinde çok daha iyi durumda olacağını ima eden sayısız yer bulmakta hiç zorlanmayacaktır. Dininden dönen Iulianus da bir bakıma haklıdır. Özellikle de Bizans tarihinde inanılmaz yükselişlerin yaşandığı bir dönemde, Konstantinopolis patriği ile Roma'daki papa arasındaki nahoş ilişkinin doruğa ulaşması da kaderin bir cilvesi olmalıdır.

Bu sorunun kökeni, 847 yılında ölen görmüş geçirmiş yaşlı Patrik Methodios'un yerine, tahttan indirilen I. Mikhael'in hadım edilen oğlu Ignatios'un getirilmesine dayanmaktadır.[35] İmparatorluk soyundan gelmesinin yanı sıra, Ignatios'un başka özellikleri de vardır. İkonoklazmanın en karanlık günlerinde kutsal ikonalara hiç tereddütsüz destek vermiş ve kendi görüşlerini paylaşan ve artık başkentte kendini güvende hissetmeyenleri, Terebinthos Adası'nda (Sedef adası) kurduğu bir manastırın çatısı altında toplamıştır. Ancak Methodios'un eski ikonoklastlara karşı gösterdiği ılımlı ve uyumlu yaklaşımın aksine, Ignatios at gözlüğü takmış bir bağnaz gibi ne affetmiş ne de ödün vermiştir. Göreve getirilmesini imparatora borçludur ve etrafındaki din adamlarına hedefi göstermek için, Ayasofya'daki kutsama töreninin sona ermesini bile beklememiştir. Kurbanı, ılımlı kanadın lideri olduğu için büyük kin beslediği Syracusae Başpiskoposu Gregorios Asbestas'tır. Düzmece bir bahaneyle törenin ortasında Gregorios'a dönmüş ve kiliseyi terk etmesini istemiştir. Mesele bununla da bitmemiştir. Sonraki altı yıl boyunca talihsiz başpiskoposu taciz etmeye devam etmiş ve nihayet 853 yılında, Gregorios büyük ölçüde patriğin istediği gibi düzenlenen bir meclisin önünde suçlu bulunarak aforoz edilmiştir.

Gregorios art arda gelen iki papadan görevine iade edilmesini rica etmiş, ancak diğer bütün aşırı ikona taraftarları gibi papalık müessesesinin sadık savunucusu olan

[35] Bkz. s. 28, dipnot 12.

Ignatios'u kızdırmak istemeyen Vatikan bu isteği geri çevirmiştir. Bu arada giderek tutumlarını değiştiren eski ılımlılar, patriğin nefret duygularına katılarak, Gregorios'tan kurtulmanın çarelerini aramaya başlamışlar ve tam da ihtiyaç duydukları zamanda, Gregorios'tan daha güçlü ve daha yetkin bir lider bulmayı başarmışlardır. Bu kişinin adı Photios'tur. Gerçi muhalifi gibi imparatorluk soyundan gelmiyordu ama o da bir aristokrattı ve imparatorla (biraz zayıf da olsa) evlilik aracılığıyla bağ kurmuştu. Babasının kayınbiraderi, Theodora'nın kardeşiyle evlenmişti. En basit bir teolojik öğretiyi bile anlamayacak kadar kıt kafalı olan Ignatios'tan çok daha başarılı olabilecek bir kapasiteye sahip Photios, döneminin en bilgili âlimi olduğunu iddia edebilirdi. Patriğin özellikle canını sıkan bir olayda, bir anda, yeni ve kabul olunmuş doktrinlere yeterince ters düşen bir teori ortaya atacak kadar ileri gitmiş ve insanın hata yapan ve yapmayan iki ayrı ruhu olduğunu söylemiştir. Bir bilgin ve entelektüel olarak büyüleci bir üne sahip olması sayesinde, Ignatios da dahil olmak üzere, çoğu kişi tarafından ciddiye alınmıştır. İstenilen etkiyi yapan öğretisini, patrik gülünç duruma düşünce, büyük keyifle geri çekmiştir. Arkadaşı Konstantinos'un (birazdan Slavlara karşı görevine değineceğiz) üstadına, inananları kasten ayarttığı için sitem ettiği söylenir. Ancak Photios her zaman ciddi bir zarar vermediğinden bahsetmiştir. Öyledir de. Arada bir güvercinlerin arasına bir kedi salmakta sakınca yoktur. Photios belki de tüm teoloji tarihinin gerçek anlamda hedefine ulaşan tek şakasını yapmıştır ve sadece bu yönü dahi takdire şayandır.

Bütün bilgisine rağmen, bir din adamı değildi. Onun yerine imparatorluğun yüksek mahkemesinde politik kariyer yapmayı tercih etmiş ve hemen de göreve getirilmişti. Bardas gücü ele geçirdiğinde de, çok geçmeden onun en iyi arkadaşı ve danışmanı olmuştur. Patrik Ignatios ise, bundan hiç hoşnut değildi. Koltuğundan olmak istemeyen her duyarlı insan, bu durumda geri planda kalır ve mümkün olduğunca karda yürüyüp izini belli etmemeye çalışırdı. Ancak yangına körükle gitmek Ignatios'un başlıca özelliğidir. Ne var ki, bu seferki meselesi sağlam temellere dayanmaktadır. Bardas talihsiz bir gelişmeyle gelinine âşık olmuş ve karısını terk etmiştir. Bütün Konstantinopolis bu dedikoduyla çalkalanmaktadır. Ignatios önce resmi bir sitemde bulunmuş, ancak Bardas buna aldırmayınca onu aforoz etmiş ve 858 yılı Epifani (Üç Kutsal Kral) Yortusu'nda da ona ayin yapmayı reddetmiştir.

Cesur bir adımdır, ancak felaketle sonuçlanır. Bu andan itibaren Bardas, kavgacı patrikten kurtulmak için fırsat kollamaya başlar. Çok beklemesi gerekmez. Birkaç ay sonra, imparator zaten bir süredir şüphelendiği annesi ve evlenmemiş kız kardeşlerini Blakhernai yakınındaki Karianos Manastırı'na göndermeye karar verir. Orada kalacaklarından emin olmak için de, saçlarının kazıtılmasını ister. Bu iş için görevlendirdiği Ignatios, kesin bir ret cevabı verince, Bardas bunun sadece bir anlamı olabileceği konusunda Mikhael'i ikna etmekte hiç zorlanmaz. Patrik ve annesi ona karşı bir komplo hazırlığı içindedir. Bu arada aynı zamanda, Theodora'nın bir önceki evliliğinden olma oğlu olduğunu iddia eden, Gebeon adında bir adam çıkagelir. Güya patriğin

de desteğini aldığına dair düzmece kanıtlar ortaya konur ve 23 Kasım'da tutuklanan Ignatios, yargılanmadan Terebinthos'taki manastırına sürülür.

Yerine kimin getirileceğine Bardas çoktan karar vermiştir bile: Photios. Ancak aşılması gereken iki engel vardır. İlki, Photios'un bir din adamı olmayışıdır, ancak bu sorun kolay çözülür. 20 Aralıkta kafası tıraşlanır, 21'inde okuyucu, 22'sinde diyakoz yardımcısı, 23'ünde diyakoz, 24'ünde papaz ve Noel günü de arkadaşı Gregorios Asbestas tarafından piskopos ilan edilir. Derhal patrik olur. Bu süreç biraz saygısızca hafife alınmış gibi görünebilir, ancak öncesinde de yeterince buna benzer örnek vardır. Patrik Tarasios (Photios'un da amcasıdır) ve onun halefi Nikephoros da aynı şekilde patrik olmuşlardır. İkinci engel daha ciddidir. Hiçbir baskı (ki yeterince güçlü olduğuna dair hiç şüpheniz olmasın) Ignatios'u görevinden çekilmeye ikna edemez. Ondan kanunlar çerçevesinde kurtulmanın diğer yolu (bir kilise meclisi tarafından kilise kanunlarına göre azledilmesi) mümkün görünmediği için, kanun bir tarafa bırakılır. Ignatios fikrini değiştirene kadar ya da değiştirmedikçe, Photios patrik koltuğunu 'hukuken' değil, 'fiilen' işgal edecektir.

Rakibini en azından şimdilik bertaraf eden Photios, yerini sağlamlaştırma çalışmalarına girişir. İlk işi, papaya resmen seçildiğini bildirmek olur. Bu tür mektuplar, genellikle formalite icabıydı ve yine formalite icabı bir cevap alırdı. Ancak, kendinden önce gelen çoğu diğer papanın aksine, Papa I. Nicolaus, otoritesini kabul ettirmek istediği Doğu kilisesi ile yakından ilgiliydi. Uzun yıllardır papalık müessesesinin içinde olduğu için, daha önce Syracusae (Sirakuza) başpiskoposu ile yazışmış ve Photios'un hangi olaylar neticesinde tahta çıktığını da duymuş olmalıydı. Yeni patriğin mektubunun tamamen diplomatik bir dille, selefi karşıtı tek bir kelime kullanmadan yazılmış olmasına rağmen, görünüşte bizzat imparator tarafından yazılan diğer bir mektupta, Ignatios'un, cemaatini ihmal ettiği gerekçesiyle kilise kanunlarına uygun şekilde görevinden azledildiğinden bahsedilmektedir. Papa bu bilgilerin doğruluğundan şüphelenir. Bizanslı elçileri törenlerle Santa Maria Maggiore Kilisesi'nde karşılar ve yanlarında getirdikleri hediyeleri de memnuniyetle kabul eder.[36] Ancak Photios'u hiç sorgulamadan patrik olarak tanımaya hazırlıklı olmadığını da açıkça belli eder. Bu yüzden cevaben yazdığı mektupta, gelecek yıl Konstantinopolis'te bir soruşturma heyeti kurulmasını önerir. O da doğrudan kendisine bilgi verecek iki temsilci gönderecektir. Bu arada patriğe (dolaylı yoldan da bizzat imparatora) 732 yılında III. Leon'nun Sicilya ve Kalabriya piskoposluklarını, Selanik'teki papaz evini ve başka çeşitli Balkan piskoposluklarını Roma yetki alanından çıkararak, Konstantinopolis yönetimine dahil ettiğini hatırlatma fırsatını da kaçırmaz.[37] Acaba artık papalık hâkimiyetine geçme zamanları gelmemiş midir? Hiç şüphesiz bu aleni bir bedel teklifi değildir, ama ne manaya geldiği de yeterince açıktır.

[36] Bunlar arasında değerli taşlarla süslü altın bir ayin tabağı seti, kenarından altın tellere dizilmiş mücevherler sarkan bir altın kadeh, mücevherlerle kaplı bir altın kalkan ve İncil'den sahnelerin ağaçlar ve güllerle bezendiği altın işlemeli bir kaftan vardır.

[37] Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 290.

860 yılı yaz ortasında, Papa Nicolaus'un imparatorluk elçilerini Roma'da kabulünden yaklaşık bir yıl sonra, Konstantinopolis halkı başlarına gelen en büyük felaketle karşı karşıya kaldı. İmparator ve dayısı yakın zamanda Müslümanlara karşı bir sefere çıkmışlardı ki, 18 Haziran günü öğleden sonra Karadeniz açıklarından gelen iki yüz gemilik bir filo, birdenbire Boğaziçi'nde belirdi ve her iki yakada yer alan manastırları yağmalayıp yol üstünde yer alan tüm kasaba ve köyleri yakıp yıkarak, şehre doğru yaklaşmaya başladı. Boğaz'ın güney ucunda göründükten sonra, bazı gemiler Adalar'a doğru ilerledi, diğerleri ise Haliç'in girişinde demirlediler. Bizanslılar, bu tarihten itibaren gelecekleri, yüzyıllarca içinden çıkılamayacak şekilde kendilerininkiyle karışacak bir halkla ilk defa yüz yüze geliyorlardı: Ruslar. Liderleri büyük bir ihtimalle Slav değil, Norveç kökenliydi. Bu savaşçıların ataları, VIII. yüzyılın sonunda başlayan ve Avrupa, Batı Asya ve hatta sonunda Amerika üstünde büyük bir etki yaratacak büyük İskandinav göçlerinin bir parçasını oluşturmuşlardı. 830 yıllarında Volga'nın yukarı kesimlerinde bir prenslik ya da hanlık kurmuşlar ve aradan çeyrek yüzyıl geçtikten sonra da bu güçlü nehri, Dinyeper ve Tuna ile birlikte, korkulan gemileriyle güneye, Karadeniz ve Hazar Denizi'nin büyük ticaret şehirlerine doğru ilerlemek için kullanmışlardı. Onlarla birlikte, Slav tebaa da (ki kısa süre sonra onlar içinde eriyeceklerdir) gelmiştir. Son olmayacak barbar kavim istilasının, Konstantinopolis halkının kalbine korku salmasına az kalmıştır.

Kişisel Rus (kendilerini böyle adlandırmışlardır) başkentte daha önce de görülmüştü. 838-839 yıllarında küçük bir grup halinde diplomatik bir görevle Theophilos'un sarayına gelmişlerdi. Ancak bu seferki gelişlerinin diplomasiyle alakası yoktu ve imparatorun, başkomutanın ve ordunun büyük kısmının hâlâ Asya'da oluşu işleri daha da zorlaştırmıştı. Bu noktada ne olduğu pek anlaşılamıyor.[38] Ancak büyük bir ihtimalle, şehrin emanet edildiği *Praefectus Urbi* Oryphas, Mikhael'e durumu bildirmesi için bir haberci göndermiştir. Hemen geri dönen Mikhael Konstantinopolis'e vardığında, yağmacılar geldikleri yoldan Karadeniz'e doğru yelken açmışlardır bile.

Neden bu kadar çabuk dönmüşlerdi? Yağma üzerine iki vaaz veren Photios (ilki Ruslar hâlâ şehirdeyken, ikincisi de şehri terk etmelerinden birkaç gün sonra) çok kanlı bir tablo çizmekte ve yağmacıların eline düşen herkesin büyük vahşete maruz kaldığını anlatmaktadır. Şehrin kurtuluşunu sağlayan kutsal emanet de, surlar boyunca omuzlar üzerinde taşınan ve nihayetinde düşmanın şehri terk etmesine neden olan Kutsal Meryem'in mucizevi pelerinidir.[39] Başka kaynaklar ise,[40] doğaüstü güçleri öne çıkararak, patriğin pelerini denize daldırması üzerine çıkan korkunç fırtınada, bütün Rus gemilerinin parçalandığından bahsetmektedirler. Ancak bu pek inandırıcı

[38] Bu problem ve olasılıklar hakkında kapsamlı bir tartışma için bkz. C. Mango, *The Homilies of Photius, Patriarch of Constantinople* (Konstantinopolis Patriği Photios'un vaazları), İngilizce çevirisi, girişi ve yorumu, Harvard, 1958.

[39] Bkz. s. 47.

[40] Aralarında Leon Grammatikos, Theodosios Melitenos ve diğerlerinin de yer aldığı Simeon Logothetes taraftarları.

gelmemektedir ve eğer öyle olsaydı, Photios da bundan mutlaka söz ederdi. Gerçekte, en akla yakın açıklama ise, şehrin zapt edilemez olduğunu fark eden ve zaten sur dışında yaptıkları yağmadan da yeterince yorgun düşen yağmacıların, paydos edip eve dönmüş olmalarıdır.

Rusların geri çekilmesinin nedeni ne olursa olsun, Patriğin bu olayla ününü ikiye katladığına hiç şüphe yoktur. Rakibi Ignatios ise onun kadar şanslı değildi. Görevinden azledildikten sonra, normalde onun yaşında birinin dayanamayacağı kadar çok işkence görmüştür. Terebinthos'ta bir süre kaldıktan sonra, Hiera'ya (imparatorluğun en lüks saraylarından birinin de burada yer alması biraz tuhaftır) götürülmüş ve burada önceden keçilerin barındığı bir ahıra konmuştur. Sonradan tekrar başkente gönderilerek, Haliç'in arka taraflarında yer alan Promotos'ta bir hapishaneye yatırılmış ve vücuduna ağır demirler bağlanmıştır. Maruz kaldığı dayak sonucunda da, iki dişi kırılmıştır. Sonra bir süre sarayın yakınında yer alan Numera adında başka bir hapishaneye konmuş ve oradan götürüldüğü Lesbos (Midilli) Adası'nda altı ay kaldıktan sonra, manastırına dönmesine izin verilmiştir. Ancak işkence bununla da bitmez. Sıra Ruslar'a gelmiştir. Adalar'a doğru devam eden Ruslar, Sedef Adası'nda yer alan manastır yapılarını da yağmalamış ve en azından yirmi iki keşiş ve diğer görevlileri öldürmüşlerdir. Ignatios ise canını zor kurtarmıştır.

Tahmin edilebileceği gibi, felaket haberleri Konstantinopolis'te Tanrı'nın gazabı olarak nitelendirilmiş ve şüphesiz Ignatios'un kalan birkaç destekçisinin de icabına bakılmıştır. Ancak değişen bir şey olmaz. İnatçı hadım Ignatios, düşmanlarının ona karşı hazırladığı her türlü kötülük ve zorluğa göğüs germeye karar vermişti. Onun günü yaklaşıyordu. Bu arada sıranın kendine gelmesini beklerken, umudunu da elçilerini baharda gönderecek olan Papa Nicolaus'a bağlamıştı.

Papanın elçileri Anagnili Zakharias ve Portolu Rodoaldo, Konstantinopolis'e 861 yılı Nisan'ında geldiler. Onlara bir talimat vermemiş bile olsa, Papanın ne istediğini bildiklerine hiç şüphe yoktur. Geldikleri andan itibaren kendilerini Photios'un yoğun baskısı altında hissetmişler ve alacakları hediyelerin ilki (inanılmaz zenginlikte işli cüppeler) daha Konstantinopolis'e varmadan yolda onlara ulaştırılmıştır. Derhal kilise törenlerine, davetlere, akşam ziyafetlerine ve her türlü eğlenceye götürülmüşler, yanlarından hiç ayrılmayan patrik de çekiciliğiyle onları âdeta büyülemiştir. Diğer yanda imparatorun yanında geçirdikleri zamanlar o kadar eğlenceli değildir. O da elçilere hizmette kusur etmemiş, ancak eve ancak onun iyi niyeti sayesinde dönebileceklerini ve haşerelerinin bolluğuyla ün salmış bir yerde gereğinden fazla kalmanın pek hoş bir seçenek olmayacağını defalarca vurgulamıştır. Böylece tedbirli bir rüşvet, tatlı söz ve gizli tehdit bileşiminden, Zakharias ve Rodoaldo kısa sürede hangi tarafı tutmaları gerektiğini anlamışlardır. Ve konsil oturum açılışını yapmadan önce (Ayasofya'da kutlanan Paskalya Bayramı'ndan hemen önce) Photios bir sorun çıkarmayacaklarından emin olmuştu. Ignatios'a gelince, kiliseye gelip de kanıtları-

nı sununcaya kadar, elçilerin onu görmesine izin verilmemişti. Patrik kıyafetleriyle gelmesi bir fayda sağlamamış ve basit bir keşiş geleneğiyle, önce göreve yasal yoldan getirilmediğine (kilise kanunlarına uygun şekilde seçilmemiş ve sadece imparatoriçenin özel isteğiyle patrik olmuştur) tanıklık eden yetmiş iki kişiyi dinlemek zorunda kalmıştır. Dördüncü oturumun kapanışında, görevden azledildiği resmi bir belgeyle onaylanmıştır. Belgenin altındaki imzalar arasında, Anagnialı Zakharias ve Portolu Rodoaldo'nun da adı vardır.

Tahmin edilebileceği gibi, Papa Nicolaus küplere binmiş ve zavallı piskoposlar sonbaharda Roma'ya döndüklerinde, kızgınlığını onlara da göstermekten geri kalmamıştır. Görevlerinin gerçeği ortaya çıkarmak olduğunu ve yargıç gibi hareket edemeyeceklerini hatırlatmıştır. Talimatları öylesine suistimal etmişlerdir ki, sadece itaat etmemekle kalmamış, bütün kilisenin çıkarlarını ayaklar altına alarak, Bizans'ın oyunları karşısında olgun din adamı değil, masum çocuk tavrı sergilemişlerdir. Daha da beteri, bütün bunların karşılığında hiçbir imtiyaz elde edememişlerdir. Öyle görünüyor ki, Bulgar Krallığı yakın zamanda Hıristiyan dinini kabul edecek ve o zaman Illyrialı piskoposlukların olabildiğince çabuk Roma buyruğu altına girmesi hayati önem taşıyacaktır. Bu mükemmel fırsatı tepmişlerdir. Sefil elçiler acaba Photios'la yaptıkları görüşmelerde en azından böyle bir imkândan söz etmişler midir? Etmemişlerdir. Onun kuklası olmayı tercih etmişler ve rütbeleriyle mevkilerini de ayaklar altına almışlardır. Onlar hakkındaki kararını sonra verecektir. Şimdi çekilebilirlerdi.

Korkudan titreyerek çekilirler. Ancak papanın öfkesi dinecek gibi gözükmemektedir. Şimdi de Konstantinopolis'ten başka bir heyet gelmiş ve yanlarında da konsilde yapılan görüşmelerin tam bir metnini ve bir de Photios'un yazdığı bir mektup getirmişlerdir. Mektup son derece kibar bir dille yazılmıştır, ancak içinde bu tür yazışmalarda kullanılan saygı ya da hürmet ibarelerinden yoksundur. Patrik, papaya eşiti olarak seslenmektedir ve her ne kadar mektubun hiç bir yerinde Konstantinopolis piskoposluğunun özgürlüğünden doğrudan bahsedilmiyorsa da, böyle bir sav her satırda üstü kapalı ima edilmektedir. Tartışmalı piskoposluklara gelince, kendisinin de onların tekrar Roma buyruğu altına girmelerinden son derece memnun olacağını, maalesef buna ancak İmparatorun karar verebileceğini ve onun da böyle bir değişiklik için uygun bir zaman olmadığını düşündüğünü belirtmiştir.

İşte o zaman Nikolaos harekete geçme vakti geldiğini anladı. Bu kararında, kiliseye ait çeşitli yüksek rütbelere sahip olmasının yanı sıra (Roma Kilisesi yüksek rütbeli papazı, Pegae Manastırı başrahibi, Ayasofya *skeuophylax*'ı[41] ve Konstantinopolis manastırlarının da ruhani reisiydi) azledilen patriğin en güçlü savunucularından olan Theognostos adında birinin aniden ve beklenmedik şekilde ortaya çıkması da etkili oldu. İmparatorun emriyle sıkı gözaltında tutulmasına rağmen, gizlice başkentten kaçmayı başarmıştı. Şimdi de Papa'ya sorgulamanın haksızca yapıldığı, tanıkların yalan söy-

[41] Kelime kelime çevrildiğinde "depo bekçisi" anlamına gelen *skeuophylax*'ın belli bir görevi yoktur ve sadece bir şeref unvanından ibarettir.

lediği, Photios ve arkadaşlarının adaletsizliği, Ignatios'un Roma'ya olan sadakati ve eski patriğin çektiği çileler hakkında rapor veriyordu. Bu eziyetlerin dozu konsilin toplanmasından sonra daha da artmıştı. Onu görevinden çekilmeye zorlarken (artık bunu yapmaya gerek bile yoktu) tekrar hapsetmiş, işkence yapmış, iki hafta boyunca aç bırakmış ve üstünde sadece bir gömlekle Kutsal Havariler Kilisesi'nin mezarlık odasında, ayaklarına ağır taşlar bağlanarak, ikona karşıtı V. Konstantinos'un (sökülen taşlarından arta kalan) lahdi üzerine gerilmiştir. Ve artık zavallı adam neredeyse kendinden geçtiğinde de, eline bir kalem tutuşturulmuş ve metnini bizzat Photios'un kaleme aldığı istifa mektubunu imzalaması istenmiştir.[42]

Artık papanın canına tak etmişti. Önce bir papalık genelgesi ile İskenderiye, Antakya ve Kudüs patrikliklerini durumdan haberdar etmiş, Ignatios'un görevinden kanunsuzca azledilerek, yerini bir alçağın zapt ettiğini anlatmış ve Ignatios'un tekrar görevine iade edilebilmesi için ellerinden gelen her şeyi yapmalarını istemiştir. (Ancak her üç patriklik de artık Müslüman hâkimiyeti altında olduğu için, müdahale etme ihtimalleri biraz zayıftır.) Sonra da imparator ve Photios'a birer mektup yazarak, bu konu hakkındaki düşüncesini aktarmış ve papanın en üst otorite olduğunu ve izni alınmadan hiçbir patriğin görevden uzaklaştırılamayacağını vurgulamıştır. Bu mektupları cevapsız kalınca, 863 Nisan'ında Lateran'da bir toplantı düzenleyerek, Photios'u tüm kilise yetkilerinden mahrum etmiş, eğer patriğe karşı yapılan tüm iddiaları geri çekmezse aforoz edileceğini beyan etmiş, Photios sayesinde belli görevlere gelen tüm din adamları için de benzer bir ifade kullanarak Ignatios ve bu davada işlerini kaybeden bütün din adamlarına önceki rütbeleri ve mevkilerini iade etmiştir. Anagnialı Zakharias'ı Konstantinopolis'teki davranışından ötürü görevinden azletmiş, ancak Rodoaldo'ya karşı hemen bir girişimde bulunmamıştır.[43]

İmparator ve patriğin, papanın bu sert tavrına sinirlendiklerine şüphe yoktur, ama pek de aldırmamışlardır. Özellikle Mikhael'in keyfine diyecek yoktur. 863 yılı Bizans orduları için mucizevi bir yıl olmuş ve din konusunda dahi Balkan Yarımadası'nda öylesine gelişmeler yaşanmıştır ki, bunların yanında Photios tartışması gerçekten de solda sıfır kalmıştır.

İmparatorluk topraklarına ilk nüfuz ettikleri VI. yüzyıldan beri, Slavlar Roma İmparatorluğu'nda pek sevilmeyen ve istenmeyen bir unsur oluşturuyorlardı. 860 yılındaki Rus yağmaları da, buna tuz biber ekmişti. Ancak aradan iki yıl geçtikten sonra (tam da Patrik Photios ve Papa I. Nicolaus kavgasının en kızgın olduğu dönemde) Moravya Prensi Rastislav'ın bir grup delegesi, tamamen başka bir görevle gelmiştir. Efendileri, tüm tebaasıyla birlikte Hıristiyan olmak istemektedir, ancak içlerindeki

---

42 En azından *Vita Ignatii*'de böyle anlatılmaktadır. Ancak tüm azizlerin hayat hikâyelerinde olduğu gibi, olaylar daha çok kahramanının lehine yazılmıştır.

43 Porto piskoposu da sonradan 864 Kasım'ında toplanan bir meclis kararıyla hak ettiği cezayı alacaktır.

Hıristiyan öğretmenlerin açıkladığı öğretiler hep çelişkilidir. Acaba imparator onlara gerçeği ve sadece gerçeği anlatacak güvenilir misyonerler gönderebilir miydi?

En azından böyle anlatılıyor. Moravyalıların Konstantinopolis'e bir heyet gönderdiğine şüphe yoktur. Ancak anlatıldığı kadar masum bir sebeple gelişlerine şüpheyle bakmak gerekir. Bir ulus ya da halkın toptan dinini değiştirmesi altında, her zaman politik nedenler yatar. Bu durum da istisna teşkil etmez. Rastislav kuzeybatı sınırında ciddi bir Frank baskısı altındadır ve 862 yılı başında Frank Kralı Ludwig[44], Bulgar Hanı Boris'le bir ittifak antlaşması imzaladığında, güçlü bir müttefik arayışı içindedir. Bu nedenle, bu heyetin esas amacı Bizans imparatorunu yarımadanın yüz yüze kaldığı tehlikeye karşı uyarmak ve iş işten geçmeden Bulgar komşularına karşı silaha sarılmaya ikna etmektir. Hıristiyanlığı kabul etme önerisi (hem de Ortodoks Hıristiyanlığı) özellikle de Boris'in, her an halkının kitle halinde Hıristiyan olacağını açıklayacağı ve çok kuvvetli ihtimalle Roma Kilisesi'ne katılacağı hesaba katılırsa, daha ziyade ek bir ikna aracıdır.

Patrik Photios kendisine altın tepside sunulan böyle bir fırsatı kaçıracak cinsten bir adam değildi. Bu yolla sadece İncil putperestler arasında yayılmakla kalmayacak, Ortodoks nüfuzu da kuzeybatı yönünde yayılacaktır. Ayrıca (günün koşullarında önemi daha da artmıştır) Nikolaos'un, dinini yeni değiştiren tüm Balkan halklarının papalık otoritesini tanımayacakları endişesi taşıdığını gayet iyi bildiği için, bu yolla papalığa da büyük darbe vurulacaktır. Bu iş için çok iyi bir adayı da vardır. Vaftiz adı Konstantinos olmakla birlikte, gelecek kuşaklarca, birkaç yıl sonra ölüm döşeğindeyken benimsediği Slavca Cyril (Kyrillos) adıyla anılacak Selanikli bir keşiş. Otuz beş yaşındaki bu adam, derin bilgisi ve Azizlere yaraşır karakterine bir de dil yeteneği eklenince, daha gençliğinde dikkat çekmiştir. Theoktistos tarafından Konstantinopolis'e getirilmiş ve çalışmalarına devam ederken, ondan çok etkilenen Photios onu kütüphanecisi yapmıştır. Ardından Kyrillos misyoner olarak Hazarlar'a gitmiş ve onlara kendi dillerinde vaaz verip liderlerinin sempatisini kazanarak, iki bin Hıristiyan tutuklunun serbest bırakılmasını sağlamıştır.

İmparator Mikhael, önce askeri müdahale fikrine pek sıcak bakmamıştı. Doğu cephesinde orduları art arda zaferler kazanıyordu ve bu aralıksız başarıları, batıda yapılacak daha sorunlu bir sefer için yarıda kesmek istemiyordu. Ancak bir yandan da, Ludwig'in Balkanlar'da istediği gibi at oynatmasına izin verilmesinin, felakete davetiye çıkarmak olacağını (kendisi anlamasa bile Photios onu bu konuda ikna etmiştir) biliyordu. Birkaç ordu alayı Konstantinopolis'e geri çağrıldı. Doğu seferleri sırasında atıl duran donanma, savaşa hazır hale getirildi ve 863 yazında Boğaz'dan Karadeniz'e doğru yola çıkarak Bulgar sahilinde demir attı. Aynı anda, imparator da ordusunun başında sınırı geçti.

Daha uygun bir zaman seçemezdi. Bulgar güçleri kuzeyde, Moravya sınırında ha-

---

[44] İmparator I. Ludwig (Dindar) Batı İmparatorluğu'nu üç oğlu arasında bölüştürmüştür. Bunlardan Alman sıfatını taşıyan en küçükleri Ludwig, Doğu Frankların kralı olur.

zır bekliyordu. Güneyde ise yüzyılın en ciddi kıtlığı yaşanıyordu. Karşı koyamayacağını hemen anlayan Boris, elçiler göndererek Mikhael'in şartlarının ne olduğunu sordu. Şartlar gayet net ve açıktı. Han Franklarla yaptığı ittifakı bozacak ve Ortodoks geleneğine göre Hıristiyanlığı kabul edecekti. Boris derhal kabul etti ve 865 yılı Eylül'ünde Konstantinopolis'e gelerek, Ayasofya'da patrik tarafından vaftiz edildi ve Mikhael adını aldı. Vaftiz babalığını da bizzat imparator yaptı.

Bu arada, bir önceki yılın baharında, Kyrillos yanında en az kendisi kadar nitelikli olan kardeşi Methodios'la birlikte Moravya'ya doğru yola çıkmıştı. Önceden büyük bir Slav nüfusun yaşadığı bir bölgeye hükümet tarafından gönderildiği için, Methodios da dillerini öğrenmişti. Sonradan Olympos Dağı'nda bir manastırda inzivaya çekilmiş, ancak kardeşi bu yeni misyonun yükünü beraber taşımayı teklif edince, memnuniyetle ona katılmaya karar vermişti. İki kardeş, anlayabildiğimiz kadarıyla, 864 yazı başında Konstantinopolis'ten yola çıkmış ve Moravya'da üç yıl kalmışlardır. Eski bir geleneğe göre, Kyrillos o döneme kadar yazıya geçirilmemiş olan Slav dili için yeni bir alfabe icat etmiş ve sonra da İncil ve ilahilerin bir kısmını bu dile çevirmiştir. Ancak seçtiği dil olan Makedon Slavcasının, Moravyalıların konuştuğu Slovak lehçesine uzaktan akraba olması nedeniyle, hemen hiç kimse bir şey anlamamıştır. Bu nedenle, alfabesini tasarlarken, aklına Moravyalılardan ziyade Bulgarları getirmiş ve çevirileri de bildiği tek Slav diline yapmış olmalıdır.[45]

Bu şartlar altında, Moravya deneyiminin büyük hayal kırıklığıyla sonuçlanmasına şaşmamak gerekir. Yine de çeşitli dillerinin fonetik özelliklerine uygun ısmarlama bir alfabe edinen Slav halklarının, Kyrillos sayesinde edebi eserlerinin temelini attıkları yadsınamaz bir gerçektir ve belki o ve kardeşinin, misyonerlik alanında ettikleri başarıların yanı sıra, bugün de hâlâ hatırlanıp sayılmalarının sebebi budur.

865 yılı Ağustos ayında Papa Nicolaus'a Bizans imparatorundan bir mektup geldi. Üç yıldır anlaşmazlıklar askıya alınmıştı. Mikhael'in Bulgaristan'da kazandığı politik, dini ve askeri başarılar, onu olduğundan daha da burnu büyük yapmıştı. Şimdi de iki papa elçisinin toplantıya katılmalarına izin verildiği için kendilerini şanslı saymaları gerektiğinden bahsediyordu. Çünkü bu onları hiç ilgilendirmeyen bir iç meseleydi. Ancak bunun önemi yoktur. Anlaşmazlığın esas sorumlusu Theognostos gibi zehirlerini Roma'nın her yanına saçan iftiracılar ve çıbanbaşlarıdır. Bu adamlar derhal Konstantinopolis'e iade edilmelidir. Eğer papa bunu yapmayı reddederse, imparator bizzat gelecek ve onları alacaktır.

---

45 Uzun süre Kyrillos'un icat ettiği alfabenin günümüz Kiril alfabesi (Ruslar, Sırplar, Bulgarlar ve Eski Sovyetler Birliği çatısı altındaki çeşitli halkların kullandığı) değil, uzun süre önce kullanımdan kalkan Glagolitik alfabe olduğu düşünüldü. Ancak bu teori artık geçersiz görünmektedir. Bkz. Sir Steven Runciman'ın *A History of the First Bulgarian Empire* (İlk Bulgar İmparatorluğu Tarihi) Appendix 9 ve E. H. Minns'in "St Cyril Really Knew Hebrew" (Aziz Kyrillos gerçekten İbranca biliyor muydu?) başlıklı makalesi (*Melanges publies en l'bonneur de M. Paul Boyer*, Paris, 1925).

Nicolaus da aynı kararlılıkla cevap verir. Sadece Roma'nın üstünlüğü konusuna değinir. Bunun tartışılacak yanı yoktur. Şunun şurasında sadece yirmi yıl öncesinde Konstantinopolis'in hem imparatorları hem de patrikleri ikonoklast sapkın değiller miydi? Papa'nın onaylamadığı her konsil illegal olduğundan, aldığı kararlar da geçersiz ve hükümsüzdür. Theognostos ve arkadaşlarına gelince, papalık sarayında diledikleri kadar kalmakta serbesttirler. Kendisi sadece ve sadece bir konuda taviz verecektir: Eğer iki hasım patrik Roma'ya gelip onun huzuruna çıkarlarsa, iddialarını bir kez daha gözden geçirecektir. Yapacağı en fazla budur.

Mikhael'in bu tehditleri gerçekten uygulamaya niyetlendiğini zannetmiyoruz. Muhtemelen savlarını süslü sözlerle güçlendirmek niyetindedir. Ancak beklenmedik bir gelişme, anlaşmaya tamamen başka bir boyut kazandırır ve sonunda Photios (çünkü artık alkolik olan Mikhael günün büyük kısmını sarhoş hâlde geçirmektedir) bu anlaşmazlığı ciddiye almak zorunda kalır. Hıristiyan oluşunun üzerinden daha bir yıl bile geçmeden, Bulgar hanı yerinde duramamaya başlamıştır. Krallığı, anlaşılması zor öğreti kavramlarını şaşkına dönmüş halka anlatmaya çalışırken birbirleriyle kavga eden Yunan ve Ermeni papazlarla dolup taşmaya başlamıştır. Önceki putperest hayatlarında çok da mutlu olan halkın büyük çoğunluğu, bu uyumsuz yabancıların söylediklerini yapmak bir yana, bir de karınlarını doyurup barındırmak zorunda kalmıştır. Ancak bir şey daha vardır. Photios'un Ayasofya'da kendisini muhteşem bir törenle vaftiz etmesinden o kadar çok etkilenmiştir ki, benzer törenlerin kendi halkına da uygulanmasını istemektedir. Bu amaçla, Konstantinopolis'e bir mektup göndererek, bir Bulgar patriği atanmasını talep eder.

İşte bu noktada Photios belki de hayatının en büyük hatasını yapmıştır. Bulgar Kilisesi'nin kendi hâkimiyetinde kalmasını istediği için, bu talebi geri çevirmekle kalmamış, işlerin kontrolden çıkmasına da neden olmuştur. Boris (şeffaflık adına eski pagan adını korumak zorundadır) mektubunda Ortodoks öğretisi ve sosyal alışkanlıklarının yerel geleneklerle çakışan bazı noktalarına değinmiş ve yerel geleneklerin devam etmesine izin verilirse, yeni inanç karşısındaki direnişin de daha kolay aşılabileceği önerisinde bulunmuştur. Önerilerinin bazıları geri çevrilmiş, diğerleri dikkate bile alınmamıştır. Hanın sabrı taşar. İmparatorun vaftiz oğlu olmaktan memnundur, ama onun vasalı olmak niyetinde değildir. Roma ve Konstantinopolis arasında var olan şartların ve onları birbirlerine karşı kışkırtmanın ne sonuçlar doğuracağının tamamen bilincinde, 866 yılında Papa Nicolaus'a, Photios'un hiç umursamadan göz ardı ettiği tüm noktalara başka birkaç yenisinin de eklendiği bir liste götüren bir heyet gönderir ve bütün bu konular hakkında papanın görüşlerini bidirmesini rica eder.

Nicolaus'un beklediği fırsat ayağına gelmiştir. Hemen iki piskoposu (Populonialı Paulos ve Rodoaldo'nun halefi Portolu Formosus) şahsi elçileri sıfatıyla Bulgar sarayına gönderir. Yanlarında da Boris'in sorduğu 106 noktanın her birine detaylı açıklamaların getirildiği bir belge vardır. Tüm yerel duyarlılıklar dikkate alınmış, kilise hukukuna ters düşmediği sürece ayrıcalıklar tanınmış, yapılamayacak şeylerin de red-

dedilme nedenleri açıklanmıştır. Hem kadınlar hem de erkekler pantolon giyebilir, kilise hariç sarık takılmasında da bir sakınca yoktur. Bizanslıların Çarşamba ve Cuma günleri yıkanılmaması gerektiğini söylemeleri saçmalıktan başka bir şey değildir. Paskalya öncesi tutulan Büyük Perhiz süresince süt ya da peynir yenmemesi diye bir şey de yoktur. Ancak tüm pagan batıl inançları ve İncil'in gelişigüzel açılması ile yapılan Yunan kehanet uygulaması da kesinlikle yasaklanmalıdır. İki eşlilik de doğru değildir.

Bulgarlar iki eşlilik konusunda hayal kırıklığına uğramışlardı, ancak genel anlamda papanın verdiği cevaplardan ve (daha da önemlisi) bu yükü üstlerinden almasından fazlasıyla memnundular. Boris derhal Aziz Petrus'a sonsuz bağlılık yemini etti ve büyük bir iç rahatlığıyla tüm Ortodoks misyonerleri krallığından kovdu. Paulos ve Formosus bir yıl boyunca sürekli vaaz verdiler ve vaftiz ettiler. Kısa süre sonra büyük bir rahip ve piskopos grubu da onlara katıldı.

6

Çifte Cinayet

[866-867]

Tilkiden kurtulmuştum ama meğerse yerine hepimizi yutacak bir aslan getirmişim.
Bardas, *Parakoimomenos* Damianos'u
görevden azletmesinin ardından

Photios hizipçiliği olarak anılan meselenin, sadece ilginç olması değil, Hıristiyan Kilisesi'nin Doğu-Batı ilişkileri tarihinde önemli bir yer tutması açısından da, detaylı olarak anlatılmasında fayda vardır. Bu hikâye daha bitmemiştir. Ancak, III. Mikhael döneminin dünyevi olaylarına ve bu olaylarda en fazla rol oynayanlara (imparatordan başlamak üzere) kısaca bakma vakti gelmiştir.

Eğer bu zamana kadar anlattıklarımızdan, Mikhael silik bir kişilik gibi göründüyse, bunun sebebi alışılmadık derecede zayıf karakterinin onu önce annesi, sonra dayısı Bardas ve nihayetinde de yakın arkadaşı, katili ve halefi Makedon Basileios'un uydusu haline getirmesindendir. Gerçi en başından beri imparatorluğun ihtiyaç duyduğu nitelikte bir yönetici olamayacağı belliydi, ama tamamen de yeteneksiz biri değildi. Daha yirmi yaşında tecrübeli bir asker olmuştu ve savaş alanında gösterdiği cesaretin de tartışılır yanı yoktu. Onda eksik olan azimdi. Başkaları yönetim sorumluluğunu alırken, o arkasına yaslanıp işin keyfini çıkarıyordu. Kendi moral bozukluğunu dahi kontrol altına almaktan âcizdi. Yirmi yedi yaşında vahşice öldürülmesine kadar geçen son beş yılı, öyle bir sarhoşluk ve sefahat içinde geçirmiştir ki, sonunda "Ayyaş" lakabını hak etmiştir.

Şansına dizginleri ele alan ve onun adına ülkeyi yöneten başkaları (üstün yetenekli devlet adamları) vardı. Önce, annesinin kral naibeliği döneminde hadım Theoktistos, annesinin düşüşünden sonra da dayısı Bardas. 859 yılında Bardas *kouropalates* unvanını elde etti. Normalde sadece imparatorluk ailesinden gelenlere bahşedilen bu ayrıcalıklı unvanı alan kişi, eğer imparator arkasında çocuk bırakmadan ölürse, tahta çıkma hakkına sahip oluyordu. Ancak gücü ve etkinliğinin artması da bir işe yaramadı ve 862 yılı Nisan'ı Paskalya sonrası Pazar günü *caesar* yapıldı. O dönemde Mikhael karısı Eudokia Dekapolitana'yı çoktan terk etmişti ve bir çocuk yapma şansı yok gibiydi. Bardas herkes tarafından, gelecek Bizans imparatoru olarak kabul edildi ve artık iyice alkolizmin pençesinde olan Mikhael'in yerine tahta geçmesinin daha fazla geciktirilmemesi konusunda herkes hemfikirdi.

Bu arada Bardas, unvanının dışında bir de *basileios* gibi davranmaya başladı ve başarılı oldu. On yıllık hâkimiyet dönemi, doğuda Müslümanlara karşı kazanılan za-

ferler, Bulgarların Hıristiyan oluşu ve Bizans Kilisesi'nin Roma'dan bağımsız olma mücadelelerine sahne oldu. İdari ve hukuki alanlarda eniştesi Theophilos'u ve ilim aşkı konusunda da Theoktistos'u kendine örnek aldı. V. yüzyıl başlarında II. Theodisios döneminde kurulan Eski Konstantinopolis Üniversitesi, sonrasında ihmal edilmiş ve ilk ikonoklazma döneminde de tamamen ortadan kalkmıştı. Bardas bu girişimi tekrar hayata geçirerek, bazen Matematikçi Leon diye de hitap edilen Filozof Leon başkanlığında, Magnaura Sarayı'nda bir üniversite kurma çalışmalarını başlattı.

Patrik Photios ve misyoner Konstantinos Kyrillos'un yanı sıra, Leon döneminin en büyük âlimlerinden biriydi. Ioannes Grammatikos'un da kuzeni olan Leon, gençliğinden itibaren hayatını Konstantinopolis'te felsefe ve matematik dersleri vererek kazandı. Gerçek ününe ise, öğrencilerinden birinin Müslümanlara esir düşmesi ve Halife Me'mun'un da onun bilgisinden etkilenerek öğretmenini araştırması sonucunda kavuşmuştur. Kendini sanat ve bilime adayan bir entelektüel olan halife, İmparator Theophilos'a bir mektup yazarak, Leon'un birkaç aylığına gönderilmesi karşılığında, bin kilo altın ve sonsuz bir barış antlaşması önermiştir. Ancak Theophilos, onu başkentte öğretmen yapmayı tercih etmiş ve Leon, Kırk Şehit Kilisesi'nde düzenli dersler vermiştir. Sonradan Thessaloniki (Selanik) başpiskoposu görevine getirilmiş, ancak imparatorun ölümü üzerine, ateşli bir ikona karşıtı olan Leon görevinden azledilince, tekrar akademik hayata geri dönmüştür. Magnaura'daki üniversiteyi yönettiği dönemde, Konstantinos Kyrillos kısa bir süre felsefe bölümünü üstlenmiş, diğer öğrencileri de geometri, astronomi ve filoloji dersleri vermişlerdir. Din dersleri olmaması dikkat çekicidir. Üniversitede sadece dünyevi ilim yapılıyor olmasıyla, Ignatios ve müritlerinin de amansız düşmanlığını kazanmışlardır.

Son yıllarında imparatorun en yakışıksız davranışlarından biri, tuhaf süslü kıyafetler giyen ve şamata yapan gözdeleri ve arkadaşlarını yanına alarak, başkent sokaklarında salınması olmuştur. Bu adamlardan biri, 857 yılları civarında ortaya çıkan Basileios adında, kaba ve cahil bir Ermeni köylüsüdür. Halkının büyük bölümü gibi, kendi ailesi de Trakya'da iskân edilmiş, ancak sonradan Krum tarafından esir alınarak, Tuna'nın ötesinde "Makedonya" adı verilen (büyük bir ihtimalle benzer kaderi paylaşan çok sayıda Makedon olması nedeniyle) bir bölgeye götürülmüşlerdir. Çocukluğunu burada geçirmiş olması nedeniyle, tek damla Makedon kanı taşımaması, ana dilinin Ermenice olması ve Yunancayı çok güçlü bir Ermeni aksanıyla konuşmasına rağmen, o ve hanedanı yanlış şekilde Makedonyalı olarak anılmıştır. Tüm entelektüel donanımdan yoksundur (çok cahildir ve bütün hayatı boyunca da öyle kalmıştır) ve sadece iki özelliğiyle ön plana çıkmaktadır: Hercules gibi güçlü oluşu ve atlara yakınlığı. Büyük bir ihtimalle bu iki özelliğinden biriyle, imparatorun dikkatini çekmiştir. Genesios, bir güreş müsabakasında, önceden birkaç şampiyonu yenen devasa bir Bulgar'ı nasıl yere serdiğinden bahsetmektedir. Sıra Basileios'a geldiğinde, Bulgar'ı kaldırdığı gibi, odanın diğer ucuna fırlatmıştır. Olayı benzer şekilde aktaran

tarihçi Theophanes, başka bir hikâye daha anlatmaktadır. Mikhael'e muhteşem bir at hediye edilir, ancak bir türlü zapt edilememektedir. Kimse işin içinden çıkamayınca, içlerinden biri belki seyisinin bir şeyler yapabileceğini söyler. O anda Basileios ata yaklaşır ve bir eliyle hayvanın dizginini tutarken, diğer eliyle de okşadığı kulağına bir şeyler fısıldar. Hayvan anında sakinleşir. Bu olaydan çok etkilenen imparator, bu genç Ermeni'yi hemen hizmetine alır.

Bu önemsiz anekdotları kabul ya da reddetmemizin pek bir önemi yoktur. Ancak Basileios'un gençliğiyle ilgili başka bir hikâye daha vardır. Biraz destansı olmasına rağmen, ileriki yıllarda giderek büyütülmesi, muhtemelen tahta geçişinin haklı nedenlere dayandığını ispatlama güdüsünden kaynaklanmıştır. Theophanes V. kitabında (artık bunun Basileios'un torunu olduğu varsayılan İmparator VII. Konstantinos Porphyrogennetos'un elinden çıkma, aşırı pohpohlayan bir biyografi olduğu bilinmektedir) onun Konstantinopolis'e gelişini anlatmaktadır. Bir Pazar akşamı alacakaranlıkta kente varır ve Yaldızlı Kapı yakınında Aziz Diomedes Kilisesi'nin önünde uyuyakalır. Gece manastırın başrahibi uykusundan, gidip kapıyı imparatora açmasını emreden, esrarengiz bir sesle uyanır. Kalkar, ancak yerde sadece eski kıyafetler içinde zavallı bir yolcu görünce, yatağına geri döner. İkinci defa aynı sesle uyanır ve yine yatar. Üçüncü defasında ses daha güçlenir ve güya başrahip bir de kaburgalarına sıkı bir yumruk yer. "Kalk" diye emreder ses. "Kapının önünde yatan adamı içeri al. O imparatorun ta kendisi." Başrahip denileni yapar ve genç adamı içeri alarak karnını doyurur, yıkar ve ona yeni kıyafetler verir. Bundan sonra onu arkadaşı ve kardeşi addetmesini ister.

İhtimal dışı bu masalın İmparator Mikhael'in kulağına gelip gelmediğini ve eğer geldiyse de üzerinde nasıl bir etki yarattığını bilmiyoruz. Ancak saraya girdikten sonra, Basileios çabuk ilerlemiştir. Çok geçmeden hizmetçiden çok bir arkadaş haline gelmiş, birden *parakoimomenos*[46] makamı boşaldığında da (hadım Damianos, Bardas'la kavga ettikten sonra görevinden azledilmiştir) Mikhael bu göreve derhal onu atamıştır. Bu andan itibaren imparator ve Basileios çok yakınlaşmışlardır. Öyle ki, bazı tarihçiler aralarında homoseksüel bir ilişki olduğundan bahseder. Ancak Mikhael, bu savı neredeyse olanaksız hale getiren alışılmadık bir düzenleme yapar. Basileios karısı Maria'dan boşanacak ve imparatorun ilk aşkı ve uzun yıllar metresi olan Eudokia Ingerina ile evlenecektir. Bu çok şaşırtıcı girişimin sadece tek bir mantıklı açıklaması olabilir. Mikhael, başka herhangi bir şekilde kabul edilmesi büyük skandallar yaratacak bir kadını bu sayede saraya sokacaktır. Ancak bu, bizi daha da önemli başka bir yere taşımaktadır. Eudokia imparatorluk soyunun bir parçası haline gelecektir. Bu durumda, Eudokia'nın 19 Eylül 866 yılında dünyaya getirdiği bebek Leon, büyük

46 Yunanca *parakoimomenos* "yanında yatan" anlamına gelir ve esasen imparatorun yatak odasında onunla beraber uyuyan önemli bir saray personelidir. Sonradan bu memuriyetin önemi artmış, refakat işi ise daha sıradan memurlara verilmiştir. Bu görevi her zaman hadımların üstlenmiş olması, Basileios'un atanmasını daha da şaşırtıcı kılmaktadır.

ihtimalle Basileios'un değil Mikhael'in oğludur ve bizim bugün Makedon hanedanı olarak bildiğimiz, Amorion hanedanının devamından başka bir şey değildir.[47]

Bütün bu açıklamalar varsayıma dayanmakta ve birkaç günümüz tarihçisi de bu varsayımı kabul etmeme eğilimi göstermektedir. Diğer yanda, pek de göz ardı edemeyeceğimiz başka gerçekler de vardır. Her şeyden önce, kaynaklarımızdan biri olan Simeon'un, Leon'un kati surette Mikhael'in oğlu olduğundan bahsetmesi, Konstantinopolis'te de bu gerçeğin kabul gördüğüne işaret etmektedir. İkincisi, Basileios her zaman Leon'dan nefret etmiştir. Yapmacık ya da gerçek, çocuklarından sadece, ilk karısı Maria'dan olma oğlu Konstantinos'a şefkat göstermiştir. Bu çocuğa âdeta tapınış ve küçük yaşta ölmesi sonucunda da bir daha iflah olmamıştır. Üçüncüsü ise (ki en tuhafı da budur) eğer Eudokia gerçekten de kocası olarak Basileios'la birlikte yaşadıysa, imparatorun, arkadaşına yatağını paylaşacak başka bir kadın bulması pek akla yakın gelmemektedir. Zira yakın zamanda, ona hiç de uygun olmayan manastır sürgününden azledilen, kırklı yaşlarını sürmekte olan ve beklenmedik ve farklı bir ağırbaşlılık sergileyen kız kardeşi Thekla, bu üçlüyü tamamlayan dördüncü unsur olmuştur. Basileios'un onunla olan yakınlığı sadece basit bir geçici ilişkiden ibaret değildir. Mikhael hayattayken, Basileios'un Eudokia ile yatıp yatmadığını bilmiyoruz ama o öldükten sonra buna hiç şüphe yoktur. Çünkü Eudokia, 870 ve 871 yıllarında da Aleksandros ve Stephanos adında iki oğul daha dünyaya getirecektir.[48] Thekla'ya gelince, sarayda Ioannes Neatokomites adında bir asille ilişkiye girmiş, ancak bu da kötü sonlanmıştır. Basileios bu ilişkiyi fark ettiğinde, ikisini de acımasızca cezalandırmış ve Ioannes saçları tıraşlanıp bir manastıra gönderilirken, Thekla'nın Blakhernai'deki evi hariç tüm malı ve mülküne el konmuştur. Thekla birkaç yıl sonra yatalak hâlde ve sefalet içinde bu evde hayatını kaybetmiştir.

*

Basileios'un Mikhael üstündeki etkisi arttıkça, Bardas ve Mikhael arasındaki düşmanlık da artmaya başlamıştır. *Caesar* tarafında, şüpheden ziyade küçümseme şeklinde baş gösterir. İmparatorluğun idaresi konusunda yeğeninin ona tamamen güvendiğini ve eğer sefahat dolu yaşantısı bozulmaz ya da engellenmezse, öyle de devam edeceğini düşünüyordu. Ermeni ise muhtemelen bu yaşamda ona eşlik eden derbeder bir arkadaştan öte bir şey değildi. Ancak Basileios'un âciz imparatoru giderek daha fazla dizginlemesi, bu düşüncelerini bir kez daha gözden geçirmesine neden oldu. Bu adam devlet için ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştı ve (eğer bu bölümün başında

---

[47] Buna rağmen kitabımızda Basileios'un kökeni Makedon olarak anılmaya devam edecektir.

[48] En azından böyle görünmektedir. Kaynaklar her zamanki gibi farklı tarihler vermektedir ve her ne kadar çoğu kanıt aksini gösterse de, bebek prenslerden en azından birinin Mikhael hayattayken ya da ölümünden kısa süre sonra dünyaya geldiği ihtimali doğmakta ve kimin baba olduğu konusunda soru işareti yaratmaktadır.

alıntı yapılan cümle tamamen uydurma değilse) Bardas bunun farkındaydı.

Basileios'a gelince, hırsını henüz tatmin etmemişti. Şimdilik gözünü diktiği taht (yolunu kesen bir rakibi olmasa) avucunun içinde gibiydi. Ve aynı şekilde (tıpkı Bardas'ın on iki yıl önce genç imparatorun beynini hadım Theoktistos'a karşı zehirlemesi gibi) şimdi de Basileios, sakin ve sinsice onu dayısına karşı kışkırtıyordu. *Caesar*'ın yeğenini sadece adam yerine koymamakla kalmadığını, Bizans'ın tartışmasız tek lideri olmak için onu bertaraf etmek istediğini de söylüyordu. Çok geç olmadan, önce Mikhael harekete geçmeliydi.

Son zamanlarda doğuda Müslümanlara karşı kazandıkları başarılara rağmen, Bizanslıların bir sonuç elde edemedikleri bir savaş alanı vardı. Kısa bir süre için Theoktistos'un kurtardığı Girit, tekrar düşmanın eline geçmişti. Bardas artık bu durumu daha fazla sineye çekmek istemiyordu. Adaya 866 yılı baharında yapılacak büyük bir sefer hazırlıklarını başlattı. Ancak kışın kulağına, gelecek savaş seferinin imparator ve Basileios'un da dahil olduğu bir komploya fırsat doğuracağı yönünde söylentiler gelmişti. Önce canını kurtarmak için seferi iptal edip başkentte kalmayı düşündü. Bu şüphelerinden yeğenini de haberdar etmiş olacak ki, 25 Mart'ta Hagia Maria Khalkoprateia (Azize Meryem Bakırcılar Çarşısı'nda) Kilisesi'nde[49] kutlanan Meryem Ana Yortusu'nda, Mikhael ve Basileios'un, Bardas'a karşı hiçbir düşmanlık beslemedikleri üzerine yemin ettikleri resmi bir belgeyi mühürlediklerini (Basileios'un mührü muhtemelen sadece bir haçtan ibarettir) öğreniyoruz. Bu yemin o kadar görkemli bir şekilde yapılmıştır ki (çok küçük bir miktarı Ayasofya'daki en değerli kutsal emanetler arasında saklanan İsa'nın kanı ile imzalandığı söylenir) *Caesar* yumuşamış ve Paskalya'dan hemen sonra Konstantinopolis'ten yola çıkan orduda, her zamanki gibi imparatorun yanındaki yerini almıştır.

Ordu, Miletos antik şehri yakınında, Menderes Irmağı ağzında demir atmış donanmanın olduğu yere gelmiştir. Gemiye binmeden önce Bardas yeni bir uyarı almış, ancak gülüp geçmiştir. Yine de o gece hiç uyumamış ve ertesi gün (21 Nisan) endişelerinden arkadaşı, sarayın baş nazırı Philotheos'a bahsetmiştir. Philotheos onu rahatlatmak için elinden geleni yapmış ve ona "Şeftali renkli altın pelerinini giy ve düşmanının karşısına çık! Karşında dağılacaklardır." demiştir. Son derece şık kıyafetleriyle imparatorluk çadırına giren *caesar*, yeğeninin yanına oturmuş ve büyük bir dikkatle diğer nazırlardan birinin okuduğu sabah raporunu dinlemiştir. Bittiğinde Mikhael'e dönmüş ve eğer görüşülecek başka önemli bir mesele yoksa gemilere binme emrini vermesini önermiştir. İşte tam o anda, gözünün ucuyla Basileios'un gizli bir hareket yaptığını sezmiş, elini kılıcına atmış, ancak geç kalmıştır. Tek bir darbeyle Basileios

[49] V. yüzyılda, önceden Yahudi bakırcı ustalarının kullandığı bir sinagoğun yerine yapılması nedeniyle kiliseye bu ad verilmiştir. Blakhernai'deki Azize Meryem Kilisesi'yle birlikte Meryem'in pelerinini paylaşması nedeniyle, şehirde en fazla rağbet gören kiliselerdendir. Günümüze sadece Ayasofya'nın yüz metre kadar batısında yer alan mazgallı bir duvar kalıntısı kalmıştır.

onu yere sermiş, diğer komplocular da işini bitirmek için öne atılmışlardır.

İmparator hiç kıpırdamamıştır. Olanlar karşısında pek şaşırmış görünmez ve bugün de hâlâ komplonun ne dereceye kadar bir parçası olduğuna dair görüşler tartışmalıdır. Ancak, Basileios'un planlarından, en azından genel anlamda haberdar olduğuna şüphe yoktur ve bundan sonra yapacakları da suç ortağı olduğuna delalet eder yöndedir. Derhal (anlaşılan Basileios'un talimatı üzerine) Konstantinopolis'teki Photios'a bir mektup yazarak, dayısının vatan hainliğinden suçlu bulunduğunu ve neticesinde de ölüm cezasına çarptırıldığını bildirir. Patriğin cevabı, âdeta bir kurnaz kinaye dehasıdır. "Erdemli ve merhametli Majestemiz" diye yazar "Lütfen bana mektubun sahte olduğunu ya da *caesar*ın ölümü vakasının doğru olmadığını söyleyin." Öyle görünüyor ki, *caesar*ın öldüğünden gerçekten de şüphe etmektedir. Mektubun sonunda, senato ve halk adına, imparatorun bir an önce başkente dönmesi için âdeta yalvarır.

Böyle yapmakta haklıydı ve Mikhael ile Basileios da bunu gayet iyi biliyorlardı. Birkaç gün sonra, Konstantinopolis'e geri döndüler. Girit seferi başlamadan sona ermişti.

866 yılının, Paskalya'dan sonraki yedinci Pazar günü Ayasofya'da toplananlar, her zaman tek tahtın bulunduğu yerde, yan yana konmuş iki taht gördüklerinde meraklarını gizleyemediler. İmparator her zamanki resmigeçidiyle saraydan geldikten sonra, yerine oturmadan doğrudan vaiz kürsüsünün (normalde İncil ve ilahilerin okunduğu çok renkli mermerden yapılma üç katlı kürsü) en tepesine çıkar. Makam kıyafetini giymiş olan Basileios orta katına çıkmış ve sekreterlerden biri de en alt kattaki yerine geçerek, imparator adına şu satırları okumuştur:

> "*Caesar* Bardas, beni öldürmek üzere bir komplo hazırlamış ve beni şehirden çıkmaya ikna etmiştir. Eğer Symbatios[50] ve Basileios beni zamanında bu komplodan haberdar etmeselerdi, bugün hayatta olmayacaktım. *Caesar* suçluydu ve ölümünü kendisi hazırladı.
>
> Bana sadık kalan, beni düşmanımdan koruyan ve büyük bağlılık gösteren *Parakoimomenos* Basileios, imparatorluğumun koruyucusu ve idarecisi olmalı ve *basileios* ilan edilmelidir."

Hadımlar Basileios'a erguvan renkli çizmeleri ve diğer imparatorluk kıyafetlerini giydirirken, Mikhael de tacını patriğe verir. Patrik kutsadığı tacı, tekrar Mikhael'in başına takar ve sonra Mikhael tacı bizzat Basileios'un başına takar. Basileios emeline ulaşmıştı. Ahır işçiliğinden *basileios* olmaya giden yol, sadece dokuz yıl sürmüştü.

Paylaşılan monarşi ise, aksine sadece on altı ay sürdü ve sahnenin ortasında da yine dinsel meseleler vardı. Batılı misyonerler, giderek artan sayıda Bulgaristan'a gitmeye başlayınca, Photios önayak olma fırsatını kaçırdığını fark etti. Boris ve ce-

---

50 *Logothetes tou dromou* unvanını taşıyan Ermeni kökenli bu kişi, Basileios'un en yakın işbirlikçilerindendir

maati, geri çevrilemez şekilde Roma saflarına çekilmişlerdi. Bu da yetmezmiş gibi, bu misyonerler tehlikeli aykırı düşünceler yayıyorlardı ve bunların en azından biri (Konstantinopolis'in Bizans'ın iddia ettiği gibi, en kıdemli değil, en son patriklik olduğu ve bu yüzden de diğer beşi içinde[51] en az kutsal olduğu) hakaretten başka bir şey değildi. Latinlerin din adamlarının evlenmemelerinde ısrar etmesi de, aynı şekilde zararlıydı. Eğer bu genel anlamda kabul görürse, Ortodoks cemaati rahiplerinin (ki onlardan evlenmeleri isteniyordu) itibarı sarsılabilirdi.[52] Ama Photios gibi ciddi teologlar için hepsinden kötüsü, Papa Nicolaus'un ilk olarak resmen onay verdiği ve Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki bütün anlaşmazlıkların temel taşını oluşturan bir öğretiydi: Kutsal Ruh'un ikili kökeni.

Hıristiyan inancının ilk dönemlerinde, 'Üçlü Birlik'in (Teslis) üçüncü kişiliğinin doğrudan ve sadece Baba Tanrı'dan geldiğine inanılıyordu. Sonradan, VI. yüzyılın sonlarına doğru, ölümcül söz *Filioque* (Ve Oğul'dan) ortaya çıktı. IX. yüzyılın başından itibaren de, Charlemagne'in imparatorluğunda Katolik ayinlerinde İznik İnanç Bildirgesi okunmaya başlanınca, bu ilave Batı'da genel anlamda kabul gördü. Diğer yandan Doğu kilisesi için değersiz bir aykırı düşünce olmaktan öteye gitmedi. Şimdi de papanın itibarlı elçilerinin bu zehri Bulgarlar arasında yaymasını patrik kaldıramıyordu. Bu nedenle, 867 yılı yaz sonunda Konstantinopolis'te bir Büyük Meclis toplantısı yapmaya karar verdi. İkili köken ve Romalı misyonerlerin suçu olan diğer aykırı düşünceler lanetlenecek ve yanlış yola itilen zavallı Bulgarlar, cehennem azabından kurtarılacaktı. Nihayetinde en önemlisi, papa yerinden edilecekti.

Ama Roma buna gerçekten aldıracak mıydı? Photios öyle olacağına inanıyordu. Artık Nicolaus'un sadece Bizans'ta değil, Batı'da da sevilmediğini gayet iyi biliyordu. Lorenli Kral II. Lothar'ın karısından boşanıp metresiyle evlenmesine onay vermemekle, sadece onu değil, ağabeyi Batı İmparatoru II. Ludwig'i de kendine düşman etmişti. Onun yerine daha yumuşak başlı bir papanın getirilmesi, iki kardeşin de işine geliyordu. Ludwig'in sarayına elçiler gönderildi ve (resmi bir antlaşma olmamasına rağmen) hemen fikir birliğine varıldı. Meclis sadece Papa Nicolaus'u görevden azletmekle kalmayacak, Roma'dan uzaklaştırılması için Ludwig bir de askeri güç gönderecekti. Bunun karşılığında, Bizans Hükümeti müttefikinin imparatorluğunu bütünüyle tanıyacak ve ona Frank imparatoru diye hitap edecekti.

Kabul etmek gerekir ki, bu öyle basit bir taviz değildir. Bu tanıma, Ludwig'in büyük büyükbabası döneminde, 812 yılında öngörülmüştü. Ancak o zamanki şartlar çok farklıydı ve bu ayrıcalık Charlemagne'e pahalıya patlamıştı. O zaman bile, çoğu Bizanslı bu karara karşı çıkmış ve bu davranış bir daha tekrarlanmamıştı. Ancak Ludwig, Charlemagne değildi. Kendine imparator demesine rağmen, aslında sadece İtalya'daki önemsiz bir küçük prensten ibaretti. Gerçekten de (Bizanslıların kendi ka-

[51] Roma, İskenderiye, Antakya, Kudüs, Konstantinopolis.

[52] Tabii ki bu durum sadece manastırlardan seçilen ve bekâret yeminlerine sadık kalmaya devam eden piskoposlar ve hiyerarşi için geçerli değildir.

rarıyla) Tanrı'nın yeryüzündeki idari yardımcısı, gökyüzünün seçilmişi ve Havarilerin eşidi seviyesine çıkarılmalı mıydı? Kişisel üstünlüğü tehlikeye giren Mikhael'in ya da eğer o fitil gibi sarhoşsa, Eş İmparator Basileios'un itiraz etmesi beklenirdi. Ancak Photios işini iyi yapmıştı ve bildiğimiz kadarıyla, her ikisi de karşıt tek söz etmediler.

Tam patriğin istediği gibi icra edilen kilise meclisine Basileios ve Mikhael beraber başkanlık etti. Aykırı düşünceler lanetlendi, papa görevinden alındı ve ayrıca aforoz edildi. Ludwig ve karısı Engelbertha büyük tezahüratla imparatorluk unvanlarını aldılar. Photios çok sevinçliydi. Bu onun meslek hayatındaki en önemli andı. Aradan bir ay bile geçmeden, bütün çabalarının boşa gideceğini ve en büyük zaferinin hemen ardından iki ezeli amansız düşmanı önünde burnunu sürteceğini kim bilebilirdi ki?

III. Mikhael ve I. Basileios, 867 yılı konsilinin açılışını yapmak için yan yana otururlarken, orada bulunanların çok azı aralarındaki gerçek ilişkiyi tahmin edebilirdi. Mikhael arkadaşını tahta çıkarmıştı, çünkü kendinin yönetmekten âciz olduğunu biliyor ve Bizans'ın güçlü bir lidere ihtiyacı olduğunu herkesten daha iyi anlıyordu. Ancak moralinin giderek daha fazla bozulması, daha fazla sefahate düşmesine neden olmakla birlikte sarhoşluğu, saygısızlığı, kiliselere verdiği zarar ve düşüncesiz zalim davranışları onu utandırıcı olmaktan çok tehlikeli hale getirmişti. Ayık olduğu zamanlarda, artık sadece atlı araba yarışlarını düşünüyordu. Kendine yeni yaptırdığı, duvarları mermerlerle kaplı ahır, ahırdan çok saraya benziyordu. Aziz Mamas Sarayı'nda yaptırdığı özel yarış pistinde, hipodromda yapılan oyunlara hazırlanıyor, bütün gününü profesyonel atlı araba yarışçılarıyla (her zaman Bizans toplumunun süprüntüleri olarak görülmüşlerdir) geçiriyor, onları altına ve hediyelere boğuyor ve çocuklarına vaftiz babalığı yapıyordu. Hele bir keresinde bizzat yarışırken locasına, oyunlara başkanlık etmesi ve öngörülür zaferini alkışlaması için bir Meryem resmi koydurduğu konuşuluyordu. Bardas bir dereceye kadar onu kontrol altında tutabiliyordu. Ancak Mikhael Basileios'a, Bardas'a verdiği kadar değer vermiyor ve Basileios eş imparator olarak onu uyardığında çok sinirleniyordu. Artık ortaklık yürümez hale gelmişti. Makedon Basileios bir kez daha harekete geçme vaktinin geldiğine karar verdi.

24 Eylül 867 günü iki imparator ve Eudokia Ingerina Aziz Mamas Sarayı'nda beraber akşam yemeği yiyorlardı. Yemeğin sonuna doğru Basileios izin isteyerek masadan ayrıldı ve doğruca Mikhael'in odasına gitti. Odanın sürgülerini kilitlenmeyecek şekilde kanırttı. Tekrar masaya döndüğünde, her zamanki gibi ayağa kalkamayacak kadar sarhoş olan Mikhael yatağına taşınmış ve sızmıştı. Bu arada Basileios, sarayın ücra bir köşesinde toplanmış olan diğer komploculara katılmış ve hepsi sessizce beklemeye koyulmuşlardı.

Bizans imparatorları asla yalnız uyumazlardı. Ancak o gece normal zamanda onun odasında kalan görevli başka bir işe alınmış ve onun yerine Mikhael'in eski âlem ar-

kadaşlarından biri olan *Patrikios* Basiliskianos geçmişti.[53] Sürgünün durumunu fark etmişti ve ayak sesleri duyduğunda, birkaç saatten beri yatağında tetikte bekliyordu. Birden Basileios, sekiz arkadaşıyla birlikte eşikte belirdi. Girmelerine engel olmaya çalışan Basiliskianos, bir kılıç darbesiyle yere yuvarlandı. Bu arada komploculardan Ioannes Khaldos, uyumakta olan İmparatora yaklaştı, ancak öldürmeye cesaret edemedi. İki elini kestikten sonra odadan kaçtı. Son darbeyi vurma işi Basileios'un kuzeni Asylaion'a bırakıldı.

Ölü ya da can vermekte olan Mikhael'i kendi kan gölünün içinde bırakarak, Haliç'e doğru koştular ve orada onları hazır bekleyen bir kayıkla, Büyük Saray'a doğru kürek çektiler. Vardıklarında, onları bekleyen bir muhafız, derhal kapıyı açtı. Ertesi sabah Basileios'un ilk işi karısı ve kurbanın da metresi olan Eudokia Ingerina'yı haberdar etmek oldu. Cinayet haberi pek şaşkınlık yaratmamış ve Mikhael'in ölümüne, yakın ailesi dışında pek kimse üzülmemişti. Ertesi gün cenaze işlerini yoluna koyması için Azize Mamas Sarayı'na gönderilen bir memur, zavallı cesedi bir at çuluna sarılmış hâlde bulur. İmparatoriçe Theodora, kızlarıyla birlikte (hepsi manastırdan çıkarılmıştır) oğlu için gözyaşı dökmektedir. Mikhael Khrysopolis'te (Üsküdar) yapılan mütevazı bir törenle defnedilir.

---

[53] Birkaç ay önce Mikhael Basiliskianos'u da tahta ortak etmeye kalkışmış ve Basileios onu ancak güç bela zapt edebilmiştir.

7
Makedon Basileios
[867-886]

> Acaba Tanrı'nın lütfuna (Makedonyalılar kadar) çok uğramış başka bir halk var mıdır diye merak ediyorum. Gücü nasıl canice, cinayet ve kan gölü neticesinde elde ettikleri göz önünde bulundurulursa şaşmamak elde değil. Buna rağmen bitki kök saldı ve öyle güçlü filizler verdi ki, her birinin verdiği imparatorluk meyvelerinin güzelliği ve görkeminin eşi benzeri yoktur.
>
> Mikhael Psellos

Ortak imparatorun ölümüyle rahatlayan Basileios, hiç vakit kaybetmeden imparatorluğu bambaşka bir yöne sevk edecek çalışmalara koyuldu. Daha Mikhael'in cesedi soğumadan, Photios patriklik görevinden alındı. Karar hoşnutsuzluk yaratmadı. Ne *Caesar* Bardas'ın hüküm giymesi ne de zavallı imparatorun korkunç ve saygısız şaklabanlıkları karşısında (bir içki âleminde meydan okuduğu ve altmışa karşı elli kadehle yenildiği dedikodusu vardı) kılını dahi kıpırdamamıştı. Ayin sırasında onun yanında duran din adamları, ilahiler yerine Yunan edebiyatından şiirler okuduğu üzerine tanıklık etmeye hazırdılar. Bizans düşünürlerinin çoğu da, gelip geçici fayda sağlamak uğruna, II. Ludwig'e imparatorluk unvanı bahşetme isteği karşısında dehşete düşmüşlerdi. Ancak patrik için bu durum, tam planları meyve vermeye başladığında, papaya karşı verdiği uzun savaş kazanılmak üzereyken, rakibini arkadan vurmaktan öte bir şey değildi. Görevinden alındıktan iki ay sonra, bağnazlığını beğenmediği ve zekâsını hor gördüğü, ezeli hasmı Ignatios'un yeniden göreve getirilmesiyle daha da küçük düştü.

Bu ani değişimin nedeni neydi? Basileios, Mikhael'le birlikte papanın lanetlendiği konsile başkanlık etmiş ve Photios bütün istediklerini elde etmişti. Neden kendi kendinin efendisi olduğu bir anda, papalığın üstünlüğünü tanıması şeklinde yorumlanabilecek bir politika başlatmıştı? Neden daha iki ay önce bütün olumsuzluklara rağmen mührünü basmıştı? Çünkü materyalist ve girişimciydi ve onun için, patrik seçiminden daha önemli şeyler vardı. Bu meselelerin başında da, imparatorluğun batı eyaletlerinin tekrar geri kazanılması geliyordu. Iustinianos döneminden beri ilk defa (II. Konstans'ın VII. yüzyıldaki beceriksiz ve hatta gülünç girişimini saymasak da olur) Bizans tahtına yeniden fethetmeyi ciddi şekilde düşünen biri geçmiştir. Bu iş için papanın desteğine ihtiyacı olduğunu biliyordu ve böyle bir destek için Ignatios'un görevine iadesi, ödenen küçük bir bedeldi. Photios'un görevden azledildiği kendisine bildirildiğinde, imparatorluk elçileri de Roma'ya doğru yola çıkmıştır.

Papa Nicolaus'un imparatorun bu ani değişimini kabullenip kabullenmeyece-

ği hakkında bir şey söyleyemiyoruz. Çünkü 13 Kasım 867 tarihinde ölmüştür. Yerine geçen II. Hadrianus ise, onun düşüncelerini paylaşmakla birlikte, daha ılımlı ve sakin bir tipti. Ayrıca, herhangi bir kişisel saldırının kurbanı da olmamıştı. Bu yüzden Basileios'un dostane önerisini bir pişmanlık işareti olarak yorumladı ve Konstantinopolis'te toplanacak başka bir konsile heyet gönderme davetini memnuniyetle kabul etti. Bu sayede Photios döneminde başlayan talihsiz hizip nihayet tatlıya bağlanacaktı. Ancak bu yeni konsil 869 Ekim'i başında açılış oturumunu başlattığında, papalık elçileri bir anda Basileios'un ne pişman ne de pek uysal olmadığını fark ettiler. Oturuma başkanlık etmek için davet edildiklerini sanmakta yanılmışlardı. Bu işi ya bizzat *basileios* ya da onun resmen tanınmış bir temsilcisi üstlenecekti.[54] Sonradan konu nihayet gündemin en önemli meselesine geldiğinde (Photios'un akıbeti) Basileios, hiç dinlemeden Photios'un derhal mahkûm edilmesi isteğine karşı çıktı ve savunma hakkında ısrar etti. Photios geldiğinde konuşmayı reddetti ve 5 Kasım'da aforoz cezası verildiğinde de sessizliğini sürdürdü. Ancak bunun bir önemi yoktu. Basileios'un aklını kurcalayan iki önemli prensip konusu çözülmüştü. Öncelikle her ayrıntıda Bizans (Roma değil) yasal prosedürü uygulanmış ve mahkûma itiraz etme hakkı doğurabilecek fırsat tanınmamıştı. İkincisi de, hükmü kendisi (papalık elçileri değil) vermişti.

*

Konsil oturumları düzensiz olarak, 870 Şubat'ına kadar devam etti. Oturumların kapanmasına az kala, birkaç gün arayla Konstantinopolis'e iki ayrı elçi geldi. İlkini Bulgar Boris göndermişti. Hiç memnun değildi. Halkını Hıristiyan yapmakla, başına umduğundan daha çok iş çıkarmıştı. Vaftiz edilmesinden sonra geçen dört buçuk - beş yıl içinde, neredeyse tahtına mal olacak bir Boyar ayaklanmasını bastırmak zorunda kalmış, Photios'un zorba ve küçümseyici tavrı ve ona bir Bulgar patrik gönderme isteğini reddetmesi nedeniyle Bizans'la tartışmış ve başta Papa Nicolaus'un ona daha cömert davranmasına rağmen, Roma'yla yaşadığı canım cicim aylarının da sona erdiğini anlamıştı. Piskopos Formosus (onun yakın arkadaşı) ve Populonialı Paulus geri çağrılmış ve Romalı misyonerler de en az kendilerinden önceki Ortodoks misyonerler gibi sevilmemekte hiç gecikmemişlerdi. Hepsinden kötüsü, yeni Papa Hadrianus, ona bir patrik ya da en azından bir başpiskopos göndermemekte en az Nicolaus kadar kararlıydı. Daha önce de Roma-Bizans çatışmasını kendi adına avantaja çevirmişti ve her ne kadar barışma sağlanmış gibi görünse de, şansını bir kez daha deneyebilirdi. Elçilerinin konsile soracakları tek bir soru vardı. Ancak bu soru, şüphesiz delegeler arasında en fazla anlaşmazlık yaratan konu olacaktı. Eğer kendi patriği olmayacaksa, Bulgaristan hangi piskoposluğa ait olacaktı? Konstantinopolis mi, Roma mı?

---

54 Aslında imparator on oturumun sadece altıncı, yedinci, sekizinci ve sonuncusuna katılmış, diğerlerine ise *Praepositos* Baanes başkanlık etmiştir.

Basileios kendi adına cevap vermekten kaçındı. Onun yerine bu soruyu, tarafsız olması gereken diğer üç patrikliğe (İskenderiye, Antakya ve Kudüs) yöneltti. Ne o ne de orada bulunan diğer kişilerin verilecek cevap hakkında hiç şüphesi yoktu. İki papalık elçisi ellerinden geldiğince karşı koymaya çalıştılar, ama pek aldıran olmadı. Öfkeden çılgına dönmüş hâlde, Roma'ya dönmek üzere gemiye bindiler. Ancak gemi henüz Adriyatik'e girdiği anda, Dalmaçyalı korsanlar tarafından soyulup alıkondu ve ancak dokuz ay sonra, yollarına devam etmelerine izin verildi.

Ve böylece Bulgaristan, günümüze kadar bağlı kaldığı Ortodoks cemaatine geri döndü. Photios'un bertaraf edilmesiyle, Boris nihayet istediğini elde etti. 4 Mart günü Ignatios Ayasofya'da bir Bulgar başpiskoposu ve birkaç piskoposu yeni görevleri için takdis etti. Teknik açıdan Konstantinopolis'e bağlı kalacaklar, ancak günlük meselelerinde özerk olacaklardı. Basileios tam onay verdi. Ancak, ödemek zorunda olduğu bedelin farkındaydı. Roma'yla son uzlaşmasında, Photios boşuna kurban edilmişti.

Başkente Şubat ayında gelen ikinci elçi, II. Ludwig'den bir mektup getirmişti. Mektup hiç de hoş bir tonda yazılmamıştı. Batı imparatoru kendini aşağılanmış hissediyordu. İki yıl önce, Müslüman kontrolü altındaki Bari'yi kuşatma çabaları başarısızlıkla sonuçlandığında, Basileios ona Bizans donanmasını göndermeyi teklif etmiş, aynı zamanda oğlu Konstantinos ile Ludwig'in kızı Hermingarde'yi evlendirme önerisinde bulunmuştu. Ludwig olumlu cevap verince, 869 yılında donanma Bari'ye doğru yola çıkmıştı. Ancak donanma vardığında, Franklar çoktan kışlayacakları yere çekilmiş ve Bizans Amirali Niketas, yeni müttefiklerinin sayıca az olmaları yetmezmiş gibi, sarhoş naraları karşısında da dehşete düşmüştür. Derhal imparatoru arayıp bulmuş ve küçümsediğini hiç gizleme gereği görmeden, ona Frank kralı olarak hitap etmiştir. Ludwig itiraz etmiş ve çıkan kavga sonunda, Niketas ve donanmanın büyük kısmı Konstantinopolis'e geri dönmüştür. Çok geçmeden de Frank elçileri gelmiştir. Basileios'un huzuruna çıktıklarında, efendilerinin öfkesini dile getirmişlerdir. O sadece Frankların imparatoru değil, Bizanslıların daha Charlemagne döneminden beri esirgedikleri Romalıların imparatoru (*Imperator Romanorum*) unvanının da sahibidir.[55]

Böylece birkaç hafta içinde Basileios her iki müttefikini de kendisine düşman etmiştir. Papa konusunda, Bulgaristan'ın kazanılmasıyla sıkıntıya girmeye değer bir bedel ödenmiş, ancak Ludwig'le düşülen anlaşmazlık pek fayda sağlamamıştır. Ludwig'in iddiasını ters bir dille ifade etmesi sonucunda, iki taraf arasında zaten var olan sürtüşme daha da alevlenmiştir. Güney İtalya'nın kimin olacağı konusunda da hâlâ rakip oldukları için, ilişkiler çok kolay şekilde bir açık savaş noktasına gelebilirdi. Şans eseri Beneventum'un Lombard Dükü Adalgis'le kavgaya tutuşup, 871 yılında karısıyla birlikte esir alınan Ludwig, ancak bir daha dükün topraklarına ayak basmayacağına İncil üzerine yemin ettiğinde tekrar serbest bırakılmıştır. Gerçi zorla yemin ettirildiği gerekçesiyle özel papalık izni almış ve hatta 872 yılında Arapları Capua'dan

[55] Bkz. s. 26.

kovmayı başarmıştır ama eski gücünü bir daha kazanamayınca kuzeye çekilmiştir. Üç yıl sonra da arkasında erkek vâris bırakmadan Brixia (Brescia) yakınında hayatını kaybetmiştir.

Bizans donanması Adriyatik'te meşgulken (ya da daha doğrusu meşgul değilken) ordunun büyük kısmı da doğuda konuşlandırılmıştı. Burada imparatorluğun bir değil, iki düşmanı vardı: Araplar ve sayıları tekrar giderek artmaya başlayan ve batıya, Anadolu içlerine doğru yayılan Pavlikanlar (Pauloscular). Basileios ve kayınbiraderi Khristophoros iki hızlı seferle merkezlerine baskın yapmış ve akınlarında üs olarak kullandıkları tahkimli şehirleri Tephrike'yi (Divriği)[56] yerle bir ederek, liderleri Khrysokheiros'u öldürmüşlerdir. Bölgedeki Pavlikan tehdidini ortadan kaldırdıktan sonra, dikkatlerini Araplara çevirmiş ve gelecek on yıl içinde uyguladıkları baskı sayesinde, Zapetra (Doğanşehir) ve Samosata'nın (Samsat) yanı sıra, Fırat Vadisi'ndeki başka kaleleri de ele geçirmişlerdir. Ancak yenilgiler de olmuştur. Her zaman sorun yaratan Melitene (Malatya) direnmiş ve 883 yılında Tarsus yakınlarında gerilemek zorunda kalan imparatorluk orduları hızını kaybetmiştir. Ancak bu durum uzun sürmez. Bardas ve Petronas'ın neredeyse otuz yıl önce kazandıkları zaferler meyvesini verir. Bu başarılar geçici değildir ve doruk noktasına ancak yüz yıl sonra Nikephoros Phokas ve Ioannes Tsimiskes'in yapacakları seferler ile çıkacak kalıcı bir sürecin başlangıcını teşkil etmektedir.

Batı Avrupa'da da Bizans başarıları aynı ayardadır. Gerçi Basileios, Girit ve Sicilya'yı geri alamamıştır (son kalan güçlü kalesi Sirakuza da 878 yılında düşecektir) ama Arapları Dalmaçya kıyısının dışına itmiş (ve bölgeyi bir *thema* haline getirmiştir) ve 873 yılında Beneventumlu Adalgis'e hâkimiyetini kabul ettirmiştir. Aynı yıl Otranto geri alınmış ve üç yıl sonra da Bari Bizans üstünlüğünü tanımıştır. Bu önemli köprübaşını elinde tutmakla, gelecek on yıl içinde çok önemli taarruzlara imza atma fırsatını elde etmiş ve mükemmel General Nikephoros Phokas[57] sayesinde, yüzyılın sonuna varmadan İtalya'nın güneyi tamamen Bizans hâkimiyeti altına girmiştir. Hem papalık kurumu hem de Batı İmparatorluğu için, Bizans'ın İtalya üzerindeki haklarından feragat etmeyeceği aşikâr hale gelmiştir. Bu zaferler kara harekâtlarıyla sınırlı kalmamıştır. Theoktistos ve Bardas zaten uzun süre ihmal edilen imparatorluk donanmasını tekrar elden geçirmiş ve önemli bir güç haline getirmişlerdi. Basileios da onların başlattığı bu işi aynı şevkle devam ettirmiş ve onun (sonradan da oğlu ve torununun) sayesinde, donanma bütün düşmanlarını kıskandıran dünyanın en etkili ve en iyi eğitimli askeri gücü haline gelmiştir. Bu filolar, sahil şeridinde devriye gezmiş, açık denizlerin güvenliğini sağlamış ve gördükleri her yerde Müslüman akıncı müfrezelerine saldırmışlardır.

---

56 Aradan yaklaşık üç yüz elli yıl geçtikten sonra, Selçuklular burada Anadolu'nun en güzel camilerini inşa edeceklerdir.

57 Sonradan imparator olacak aynı ismi taşıyan torunu ile karıştırılmamalıdır.

Misyonerlik işi de çabuk ilerlemiştir. Balkanlar'daki Slav kabileleri birbiri ardına Hıristiyan dinini kabul etmiş ve Hırvatistan ile Dalmaçya sahilinin kuzey kesiminde Roma etkisinin baskın olmasına rağmen (Moravya'da da Kyrillos ve Methodios bu etkiyi silememişlerdir) Sırbistan, Makedonya ve Yunanistan'da Ortodoks ilkesi ve Konstantinopolis hâkimiyeti coşkuyla kabul edilmiştir.

Bu başarının sahibi büyük ölçüde ikinci defa patrik olan Ignatios'tur. Tuhaf olan, bu dini zaferlerin Photios'un da sürgünden geri gelmesine yol açmasıdır. Ancak geri çağrılmasına pek de şaşırmamıştır. Kendinin de en az rakibi kadar çok sayıda müridi olduğunun ve daha zeki olduğunun farkındaydı. Ayrıca yedi yıllık sürgün döneminde, Ortodoks inancının ani ve geniş yayılımının hem teolojik hem de idari açıdan büyük sorunlar yarattığı ve kötü eğitimli eski patriğin de bu problemlerle baş edemeyeceği aşikâr hale gelmişti. Ignatios, Photios taraftarı olduklarını açıkça itiraf eden din adamlarının hiyerarşide kilit noktalara gelmelerine çaresizce seyirci kalmış, ancak belki de gizliden gizliye rahatlamıştır. 874 ya da 875 yılında Photios'un başkente geri gelmesine, Magnaura'daki üniversitenin başına geçmesine ve hatta imparatorun oğullarının eğitiminin de ona bırakılmasına itiraz etmemiş görünmektedir. 23 Ekim 877 yılında öldüğünde de, Photios ikinci defa patrik koltuğuna oturmuş[58] ve aradan üç yıl geçtikten sonra da (böyle bir şey talep etmediği hâlde) Papa VIII. Ioannes tarafından resmen tanınmıştır.

Photios olağandışı kariyerinin sonbaharında, vasiyet olarak nitelendirebileceğimiz bir belge düzenlemiş ve kendinden sonra gelecekler için patriklik mevkii ve imparatorla olan ilişkileri hakkındaki görüşlerini belirtmiştir. Ancak bu davranışı tam olarak anlayabilmemiz için, Basileios'un, hele de cahil "Makedon" olarak tanınması göz önünde bulundulursa, özellikle dikkat çeken bir başarısına değinmekte yarar var. O da Roma kanunlarını gözden geçirmesidir. Üç yüz yılı aşkın bir süredir, Iustinianos döneminden beri böyle geniş çaplı bir düzenleme yapılmamıştı. III. Leon'nun *Ekloga* adında, daha ziyade yargıçlar için bir el kitabı niteliğinde düzenlediği kısa eser eskimişti ve yetersiz kalıyordu. Basileios'un amacı, kendisinin *anakatharsis* "arınma" adını verdiği, eski kanunların toplanacağı, karşılaştırılacağı ve gerekiyorsa değiştirileceği bir özet çıkarmaktı, ancak yaşadığı süre içinde bu plan hayata geçirilemedi ve yapıldığı kadarıyla da amacına ulaşmadı. Sonunda *Prokheiron* ya da "El Kitabı" adı verilen, kırk ana başlık altında toplanmış en önemli kanunların bir özetini içeren kısa bir eser ortaya çıktı. Bunu Basileios yönetiminin sonuna doğru çıkarılan (kendi adının yanı sıra, oğulları Leon ve Aleksandros'un da adını taşıyan) *Epanagoge* "Özet" izledi.

58 *Continuator*, geri çağrılması için Photios'un, Basileios'un kökeninin İranlı Partlara dayandığını ispat eden düzmece bir belge hazırladığından bahsetmektedir. Sonra da bunun saray kütüphanesine konmasını ve imparatorun bir ziyareti sırasında tamamen şans eseri gibi görmesini sağlamış ve imparator belgenin okunabilmesi için bir çevirmen aradığında da, sadece Photios'un bu işi yapabileceği söylenmiştir. Bu hikâye gerçekten de doğru olabilir. Zira Basileios zaten atalarını övmek için fırsat kollamaktadır ve Photios'un da böyle bir aldatmaca için biçilmiş kaftan olduğuna şüphe yoktur.

Bu ikinci eserin büyük kısmı da ilkinin bir düzenlemesi olmaktan öteye geçememiş, ancak fark olarak imparator, patrik ve diğer kilise ve devlet ileri gelenlerinin hak ve yükümlülüklerini ele alan bir bölüm eklenmiştir. Photios'un da bu işe büyük emeği geçmiştir. Burada öne sürülen teoriye göre Bizans İmparatorluğu, halkın maddi ve manevi refahı için çalışan, imparator ve patrik tarafından beraberce yönetilen bir birliktir. Geçen yüzyılın çoğunda bu gerçekleştirilmemiştir, ancak yine de bu adımın atılmış olması açısından önem taşır. Maalesef evrensel bir onay görmeyecektir, çünkü çok geçmeden patrik bunun bedelini ödeyecektir.

En azından hâkimiyetinin son on yılında Basileios'un kendini başka bir Iustinianos gibi gördüğü ve öyle de davrandığına hiç şüphe yoktur. İtalya'yı yeniden ele geçiriyordu, kanunları topluyor ve elden geçiriyordu. Üstüne üstlük, aynı büyük coşkuyla geniş çaplı yapı çalışmaları başlatmıştı. IX. yüzyıl ikona karşıtları çok az yapı inşa ettirmişti. Theophilos ise, programını yerel mimari ile sınırlamıştı. Sadece yeni kiliseler inşa edilmemekle kalmamış, var olanlar da fazlasıyla ihmal edilmişti. 9 Ocak 869 yılında meydana gelen depremde, büyük batı kemeri ciddi zarar gören Ayasofya yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Basileios yapıyı tam zamanında kurtarmış, Meryem ve Çocuk İsa'nın yanlarında Aziz Petrus ve Paulus ile birlikte resmedildikleri bir mozaik de yaptırmıştı.[59] Kutsal Havariler Kilisesi ise daha da kötü durumdaydı. İlk olarak Constantinus'un inşa ettirdiği bu kilise, Iustinianos döneminde tamamen yeniden yapılmıştır. Ancak zamanında düzgün yapılmayan temeller, çökmeye başlamıştı. Basileios yapıyı tepeden tırnağa onarmış ve alçak duvarları çok renkli mermerlerle, üstlerini de vahiyden çarmıha gerilmesine kadar İsa'nın tüm hayatını tasvir eden mozaiklerle kaplatmıştır. Kötü durumdaki daha mütevazı tapınaklar da aynı şekilde elden geçirilmiş ve büyük yangın tehlikesi olan çoğu ahşap damın yerine, kubbe biçimli taş damlar inşa edilmiştir.

Ancak imparatorun en büyük mimari zaferi (aslında Aziz Mikhael, İlyas Peygamber[60], Meryem ve Aziz Nikolaos'a ithaf edilmiş olmasına rağmen) Nea adı verilen yeni kilisedir. Büyük Saray sınırları dahilinde, imparatorun özel binalarının hemen doğusunda yer alıyordu ve ne inşasında ne de dekorasyonunda hiçbir harcamadan kaçınılmamıştı. Basileios döneminin Iustinianos'u ise, bu kilise de onun Ayasofya'sıydı. Altın kaplı kubbeleri şehrin her tarafından ve uzak mesafede denizden de görülüyor ve merkezi kubbesinde Pantokrator İsa'nın (kâinatın hâkimi) göz kamaştırıcı bir mozaiği, diğerlerinde de melekler, baş melekler, şehitler ve havariler, patrikler ve peygamberlerin tasvirleri yer alıyordu. Ancak Photios'a göre (bize bütün kilisenin çok detaylı bir tasvirini bırakmıştır) en görkemli kısmı, altın ve gümüşten yapılan ve değerli taşlarla süslenen ikonostasis kısmıydı. Onun arkasında "altından çok daha de-

---

59 Maalesef bu mozaik 26 Ekim 989 yılında meydana gelen büyük depremde yok olmuştur. Bkz. C. Mango, *The Mosaics of St. Sophia at Istanbul*, s. 76-80.

60 İnanışa göre Basileios'un annesinin rüyasına girmiş ve oğlunu Konstantinopolis'e gönderirse onu çok parlak bir geleceğin beklediğini söylemiştir.

ğerli bir madenden" yapılma yüksek altar (muhtemelen o da mücevherler ve emayla süslenmişti) ve altın kaplı gümüş sütunlar üstünde kutsal ekmek kabı duruyordu. Doğu ucundaki üç apsisten ortada yer alanın üstünde Meryem "saf ellerini bize doğru uzatmış, imparatora uzun yaşam ve düşmanlarına karşı zafer bahşetmektedir".

Büyük Saray için ise Basileios yeni bir hazine, göz kamaştırıcı yeni banyolar ve yeni bir ziyafet odası yaptırmıştır. İmparatorluk ikametgâhının ana girişini oluşturan Khalke'yi elden geçirmiş, yeni mermerler ve mozaiklerle kaplatmıştır. Diğer sarayların hiçbiri de (Mangana, Magnaura, Eleuthera, Hieria ve Aziz Mamas) dikkatinden kaçmamıştır. Ondan başka az sayıda imparator, Konstantinopolis'in her zaman olduğu gibi (dünyanın en zengin şehri, zaten kendi hazine olan bir hazine binası) kalması için büyük çaba sarf etmiştir. Günümüz İstanbul'unda onun inşa ettirdiği eserlerden taş üstünde taş kalmamış olması kaderin hazin bir cilvesidir.

879 yılı yaz ortasında, Makedon Basileios on iki yıllık başarılarıyla övünecek durumdaydı. Ordusu her zaman olduğundan daha güçlüydü. Hem doğuda hem de batıda Araplar geri çekilmişti. Pavlikanlar ezilmişti. Bulgarlar ve Sırplar Hıristiyan olmuş ve Ortodoks mezhebini benimsemişlerdi. Photios hizbi sona ermiş ve Roma'daki papaya Bizans'ın hafife alınmaması gerektiği açıkça gösterilmişti. Kanunların gözden geçirilmesi işi yoluna girmiştir; *Prokheiron* yayımlanmış ve *Epanagoge* çalışmaları da hızla ilerlemektedir. Başkentin ana yapıları onarılmış ve süslenmiş, saray alanının Marmara'ya doğru uzandığı yerde, Nea Kilisesi bütün azametiyle yükselmektedir. Şunun şurasında sadece on iki yıl önce, tahtı Bizans tarihinin gördüğü en alçak iki cinayet neticesinde ele geçiren cahil ve kaba Ermeni köylüsü, Iustinianos'tan beri gelmiş geçmiş en büyük imparator olduğunu herkese göstermiştir.

Ayrıca Iustinianos tahtını devredecek bir vâris bırakmamışken, Basileios'un tam dört oğlu olmuştu. Küçük oğullarıyla pek ilgilenmemiş (ikinci oğlu Leon'dan nefret etmiştir) ancak ilk karısı Maria'dan olan en büyük oğlu ve gözdesi Konstantinos'u baş tacı etmiştir. Belki de bütün hayatı boyunca sevdiği tek insan Konstantinos olmuştur. Çok yakışıklıdır ve tamamen babasının mükemmel fiziğini almıştır. Babasının yanında beyaz atı üstünde, altın zırh kuşanmış şekilde ilk seferine çıktığında, daha neredeyse çocuk denecek yaştadır. 869 yılında tahta ortak olmuştu ve ön görüşmeler bozulmasa, belki de II. Ludwig'in kızıyla evlenecek ve böylece Doğu ve Batı imparatorluklarını egemenliği altında birleştirecekti. Gelecek vaat ediyordu ve zamanı geldiğinde, belki de babasından bile daha iyi bir yönetici olacaktı.

Ancak 879 yılı Eylül ayı başında aniden ölür. Ölüm nedeni anlaşılamaz ve Basileios bu ölümün üstesinden gelemez. Bunun işlediği cinayet karşılığında Tanrı'nın verdiği bir ceza olduğunu düşünür. Bütün başarılarına, Hıristiyan dünyasının gördüğü en görkemli kiliseyi inşa ettirmesine rağmen bağışlanmamıştır. O andan itibaren giderek kabuğuna çekilir, depresyona girer ve sonunda cinnet nöbetleri geçirir. Böyle zamanlarda onu yatıştırabilen tek bir kişi vardır: Photios. Kendinden geçmiş

imparatoru, azizlik mertebesine bile yükselttiği Konstantinos'un ruhu için düzenlediği görkemli ayinlerle biraz olsun memnun edebiliyordu. Bunun da kâr etmediği zamanlarda ise, yakın arkadaşı Eukhaites Başpiskoposu Theodoros Santabarenos'la birlikte, Basileios'un, oğlunun hayaleti zannettiği bir silueti beyaz bir süvari atı üzerinde, elinde bir mızrak ve tepeden tırnağa kadar altına bürünmüş şekilde gösteren (ancak Basileios onu kucaklamak için yaklaştığında, hayalet kaybolmaktadır) bir ruh çağırma seansı dahi sahnelemiştir.[61]

Eğer *Continuator*'un anlattıklarına inanırsak, bütün bu faaliyetlerde Photios tek bir amaç gütmektedir: Basileios'un ikinci oğlu ve tahtın yeni vârisi Leon'un başa geçmesini önlemek. Bunu neden istemediğini bilmiyoruz. Leon biraz asabiydi ve kadınlara fazla düşkün olduğu söyleniyordu (güzeller güzeli Zoe Zautsina ile olan ilişkisi çok konuşulmuştu) ama iyi bir *basileios* olamayacağını düşündürecek hiçbir sebep yoktu. Photios'un Amorion hanedanının geri gelmesi için çaba sarf ettiği teorisi de, sadece uzaktan ve o da evlilik yoluyla akraba olması nedeniyle pek akla yakın gelmemektedir. Sebep her ne olursa olsun, Basileios'un oğlundan nefret etmesi için elinden geleni yapmış ve bunda da başarılı olmuştur.

On altı yaşına bastığında Leon, istemediği hâlde Eudokia'nın bir akrabası olan ve nefes darlığı çeken çirkin ve son derece dindar Theophano ile evlendirilmiş, ancak ona Zoe'den asla vazgeçmeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Theophano, Leon'u babasına şikâyet etmiş ve Basileios öfkeden çılgına dönerek, oğlunu kan gelinceye kadar kendi elleriyle kırbaçlamıştır. Zoe ise başkentten kovulmuş ve hakkında pek az şey bildiğimiz Theodoros Gutzuniates adında biriyle evlendirilmiştir. Bu arada patrik kulislerine devam etmiş ve daha da karanlık komplo ve vatan hainliği söylentileri çıkarmıştır. Zihinsel ve duygusal hali nedeniyle imparator zaten kolay ikna edilmektedir. Aradan yaklaşık bir yıl geçtikten sonra, genç prens tutuklanır ve yargılanmadan hapsedilir. Üç ay boyunca hapis tutulduktan sonra[62] babası tarafından isteksizce salıverilir.

Basileios'un onu neden serbest bıraktığını bilmiyoruz. Leon bu hareketi İlyas Peygamber'in merhametli müdahalesine bağlamaktadır. Bazı tarihçilerin anlattığı gibi, yemek salonunda bir kafes içinde duran bir papağanın sürekli "Ah, zavallı Leon!" diye bağırmasının, imparatorun fikrini değiştirmesine neden olduğu varsayımı da pek akla yakın gelmemektedir. Böyle bir yakarışın, Basileios'un kuşun boynunu kendi elleriyle koparmasına yol açtığı daha inandırıcı bir yaklaşımdır. Büyük bir ihtimalle halkın baskısına dayanamamıştır. Çünkü kendi yakın ailesi dışında, Leon herkes tara-

---

61 Sahnelenmiş bir oyun olsa da, gerçek olduğu kesindir. Çünkü Basileios'un bu hayaleti gördüğü yerde bir kilise inşa ettirdiği bilinmektedir.

62 Tarihçesi bu dönemi kapsamayan 14. yüzyıl tarihçisi Nikephoros Gregoras, satır arasında Leon'un hapsedilmesinin üç yıl sürdüğünden bahseder. Günümüz tarihçilerinin hemen hepsi de bu görüşü paylaşmaktadır. 10. yüzyıl kaynaklarımız ise ya bu sürenin üç ay sürdüğünü yazmakta ya da daha fazla sürdüğü izlenimini yaratmamaktadır. Bkz. Vogt, "La Jeunesse de Leon VI le Sage" in *Revue Historique*, Vol. clxxiv, s. 424.

fından çok sevilmektedir ve hiçbir suç işlememiştir. İmparator hâlâ ikna olmamıştır. Aradan çok geçmeden oğlu tüm rütbe ve nişanlarını kuşanmış hâlde bir geçit alayında yürürken aniden kalabalık tarafından coşkuyla alkışlandığında, Basileios dayanamayıp onlara bütün bu tezahüratın yersiz olduğunu ve Leon'un gelecekte çok üzüntü ve felakete neden olacağını haykırmıştır.

Acıyla geçen son yıllarında, Basileios ava çıkarak biraz avunmuş ve 886 yazında Apamea'daki sarayı yakınında avlanırken hayatını kaybetmiştir. Ancak nasıl öldüğü bir sır olarak kalmıştır. Tarihçilerin çoğu bir av kazası sonucunda öldüğünü yazmışlar ve fazla da kurcalamamışlardır. *Logothetes* Simeon ve anonim yazar *Vita S. Euthymii*, gerçi ne olduğunu ayrıntılarıyla yazmışlardır ama anlattıkları inandırıcı olmaktan çok uzaktır. Güya Basileios "refakatçileri yorgun olduğu için" tek başına ata binmektedir ki, birden dereden su içen devasa bir geyik görür. Atını mahmuzlayarak ona doğru yaklaşır, ancak hayvan birden döner ve nasıl becerdiyse, boynuzlarını Basileios'un kemeri altına sokarak onu aşağıya indirir. Sonra da ormana doğru koşar ve çaresiz imparatoru da beraberinde sürükler.

Av partisine katılan diğer kişilerin, ta ki efendilerinin atı tek başına geri dönene kadar, olanlardan haberi olmaz. Bunun üzerine bir grup Ferganalı[63] yola çıkar ve nihayetinde buldukları geyiği ablukaya aldıktan sonra, içlerinden biri bir kılıç darbesiyle Basileios'u kurtarır. İmparator kendinden geçmiş hâlde yere düşer ve hepsi onun başına toplandığında da geyik kaçar. Sonradan da bir daha bulunamaz. Basileios'un kendine gelir gelmez yaptığı ilk iş, imparatoruna kılıç kaldırdığı gerekçesiyle, onu kurtaran muhafızı derhal ölüm cezasına çarptırmak olur. Sonra da sarayla kazanın gerçekleştiği yer arasındaki mesafenin ölçülmesi emrini verir. (Bu mesafenin yaklaşık yirmi beş kilometre olduğu anlaşılır). Ancak ondan sonra saraya taşınmasına razı olur. Saraya vardıklarında karnında ciddi bir kanama olduğu anlaşılır. Dokuz gün can çekiştikten sonra, 29 Ağustos günü, yetmiş dört yaşında ölür.

İpe sapa gelmez bu karmakarışık hikâyeyi ne yapalım? Her şeyden önce, ne akla hizmet, akli dengesi yerinde olmayan yetmişlik bir imparator yalnız başına bırakılmıştır? O kadar deneyimli bir avcı böyle bir kaza olmasına nasıl izin vermiştir? Her zaman yanında taşıdığı bıçağıyla, kemeri neden kendisi kesmemiştir? Bırakın onu, kaçmadan önce neden geyik kendini bu sıkıntıdan kurtarmamıştır? Kurtulamamış bile olsa, devasa yapısıyla ün salmış bir adamı gerçekten ormanda yirmi beş kilometre boyunca sürükleyebilmiş midir? Bütün bunlar yeterince şüphe uyandırmaktadır. Ancak kurtarma ekibinin başında genç Leon'un metresinin babası Ermeni Stylianos Zautses'in olduğunu keşfettiğimizde işler daha da karışmaktadır. Bu adam yakın gelecekte, imparatorlukta imparatordan sonra gelen en güçlü adam olacaktır.

Şimdi esas en son ve en önemli soruya gelelim? Makedon Basileios, tarihçilerin iddia ettiği gibi talihsiz (ve oldukça gerçekdışı) bir av kazası sonucunda mı ölmüş-

---

[63] İmparatorun Ceyhun (Amuderya) ötesindeki bölgeden getirilen esirlerden oluşan Türk muhafızları. Çoğu Ferganalı olduğu için de bu isim toplu olarak onlara atfedilmiştir.

tür, yoksa belki de oğlu Leon'un bilgisi ve onayı dahilinde Stylianos tarafından mı öldürülmüştür? Sebep ortadadır. Yaşlı adam giderek daha dengesizleşiyordu. Zaten Leon'u bir kere hapse attırmıştı, her an ölüm emrini verebilirdi. Stylianos da tehlike altındadır. Genç prense en yakın kişilerden biri olduğu bilinmektedir. Babasının yerine tahta geçmeyi başarması halinde Leon'un, çekilmez Theophano'yu başından savıp yerine imparatoriçe olarak Zoe'yi getireceğine hiç şüphe yoktur. Öyle de olacaktır.

Ancak elimizde bu varsayımlara dayalı en küçük bir delil dahi yoktur. Bu nedenle karar da açık kalmaktadır. Sadece, eğer baba katili olmayı haklı çıkaracak bir sebep varsa (her zaman Basileios'un gerçek babası olduğu varsayılmıştır) Leon'un bu hakkı iddia edebileceğini söyleyebiliriz. Ve yaşlı adamın İmparatorluğu için yaptığı bütün faydalı işler (askeri zaferleri, dini anlaşmazlıkları çözümlemesi, kanunları düzenlemesi, mali ve idari reformları, yarattığı politik istikrar, sanat ve bilimi özendirmesi, başkentini süslediği muhteşem binalar ve hepsinin üstünde Bizans'a Doğu ve Batı'da kazandırdığı itibar) tahta büyük bir vahşet ve kan gölü içinde çıktığı gerçeğini değiştirmez. Eğer düşündüğümüz gibi hayatını bir suikastçının elinde kaybettiyse, bu sonu hak etmiştir.

8

Bilge Leon

[886-912]

Dişisi ya da erkeğini kaybeden çoğu hayvan ölene dek yalnız yaşar. İnsanlar ise aksine, zayıflıklarının utanç verici doğasının bilincine varmaksızın, tek bir evlilikle yetinmez ve utanmadan ikinci ve hatta üçüncü defa evlenirler.

İmparator IV. Leon

Basileios ve şimdi VI. Leon adıyla tahta geçen oğlu arasındaki ilişki göz önünde bulundurulursa, ölen imparatora çok da şaşaalı bir cenaze töreni yapılmamasına şaşmamak gerekir. Naaş Konstantinopolis'e getirilmiş ve kral kıyafetleri giydirildikten sonra, geleneğe uygun şekilde On Dokuz Divan Salonu'nda[64] teşhir edilmiştir. Burada cenaze ilahisi söylenmiş ve sonunda da artık gelenekselleşmiş "Haydi gel Basileios, kralların kralı ve tanrıların tanrısı seni çağırıyor. Tacını başından çıkar!" sözleri üç kere tekrarlanmıştır. Sonradan *praepositos* tacı başından çıkarmış ve yerine erguvan renkli bir kep takmıştır. Bize anlatıldığına göre hepsi bundan ibarettir. Lahit büyük bir ihtimalle gömülmek üzere Kutsal Havariler Kilisesi'ne götürülmüştür, ama bu bile kesin değildir. Ancak *basileios*un ilk icraatlarından birinin, III. Mikhael'in kalıntılarını Khrysopolis'te gömüldüğü yerden geri getirtmek ve aynı kilisede önceden I. ya da II. Iustinianos'un kalıntılarının korunduğu bir lahde koydurmak olduğunu gayet iyi biliyoruz. Cinayet kurbanı İmparatora bu derece saygı gösterirken, onun katilinin verdiği buyrukları kasten yerine getirmemesi (Leon'un asla gizlemeye gerek görmediği nefrete göz yumsak bile) Basileios'un hatırasına düpedüz hakarettir. Diğer yandan, eğer Leon Basileios'un değil Mikhael'in oğlu olduğunu biliyorduysa, bu davranışa hiç şaşmamak gerekir.

Kutsama töreninde yeni imparator henüz yirmi yaşındaydı. O zamana kadar pek de mutlu bir hayat yaşadığı söylenemezdi. Kardeşi Konstantinos'un ölümünün ardından, babasının ondan hoşlanmaması yerini acımasız bir nefrete bıraktığında daha on üç yaşındaydı. Aradan üç yıl geçmeden evlenmeye zorlanmış, çok sevdiği metresi sürülürken kendi de hapse (ki bu esaret, karısı Theophano'nun bebek yaştaki kızlarıyla onun yanında olmak konusunda ısrar etmesi nedeniyle, daha da dayanılmaz bir hâl almıştı) atılmıştı. Daha çocuk yaşta bu kadar çok düşmanlığa maruz kalması, Leon'un karakteri üzerinde feci bir etki yaratmış olmalıdır. Eğer Basileios'u öldürmek için bir komplo kurulduysa bu işte parmağı olma ihtimali vardır, ancak asla kanıtlanamaya-

[64] Belli akşam ziyafetlerinde, özellikle de Noel ve Paskalya bayramlarında davetlilerin üzerine uzandığı on dokuz adet divan nedeniyle bu isimle anılmıştır.

caktır. Onun dışında, kibar, cömert, çok zeki ve çekici biridir. Ayrıca, Basileios'un aksine tahsillidir.

Leon'un entelektüel yapısı konusunda bütün tarihçiler hemfikirdir. Theoktistos ve Bardas'la başlatılan ve Photios, Konstantinos Kyrillos ve Filozof Leon'un örnek teşkil ettiği kültürel Rönesans'tan gerçek anlamda yararlanan ilk imparator olmuş, daha ilk yıllardan itibaren yüksek derecede bir akademik zekâya sahip olduğunu göstermiş ve zamanının revaçta olan konuları felsefe ve teolojiye büyük ilgi duymuştur. Ne sonradan ün saldığı gibi astroloji ve kehanete sarmış ne de (daha sonraki yüzyıllarda ona atfedilen) imparatorluk ve kaderi hakkında çok sevilen fakat tamamen sahte kehanet koleksiyonunun yazarı olmuştur. Öte yandan, kendinden önce Bizans tahtına geçmiş tüm seleflerinden daha kültürlü olduğuna hemen hemen hiç şüphe yoktur. Her konuda çok okuyor, boş vakitlerinde sadece liturjik şiirler ve ilahiler değil, vaazlar ve hitabeler de yazıyor, bunları özel dini bayramlarda Ayasofya kürsüsünden bizzat okuyordu. İçini bu şekilde dökmesi sayesinde, zaman zaman kendine güveninin alt üst olduğunu seziyoruz. "Evliliğin saf sularında yıkanmak yerine, zina batağında debelenmeyi yeğleyenlere" karşı yaptığı acımasız eleştirilerin, on beş yaşından beri kendisine metres tutan bir adamın ağzından çıkması tuhaftır. Bu bölümün başında alıntı yaptığımız sözlerinden, hayatının son döneminde büyük utanç duymuş olmalıdır. Ancak yazılarının genel eğilimi ve daha yirmili yaşlarındayken *sophotatos* "en bilge" lakabını edinmiş olması engin bilgisine hiç şüphe bırakmamaktadır ve Yunan dünyası dışında sıfatlarda en üstün dereceyi kullanmama eğilimi göstermemize rağmen (hak ederek ya da etmeyerek) bugün hâlâ Bilge Leon olarak anılmaktadır.

Bu koşullar altında tahta çıkan Leon'un (aslında tahtı kardeşi Aleksandros'la paylaşmıştır ama yönetimle ilgilenmeyen ve sorumluluk almaktan da hiç hoşlanmayan Aleksandros daha ziyade zevkine düşkün önemsiz bir kişidir) yönetimde köklü değişiklikler yapması gerekmektedir. Bu değişikliklerin baş mimarının Stylianos Zautses (Basileios'un esrarengiz ölümünde de müphem bir rol oynamıştır) olduğunu öğrenmek ise pek şaşırtıcı değildir. Şimdi *magistros ton offikion* ve *logothetes tou dromou*, yani bir nevi başbakan, iç ve dış işleri bakanı görevine getirilmiştir. Yine tahmin edilebileceği gibi, baş kazazede de Photios olmuştur. Dolaylı ve dolaysız olarak patrikten çektikleri göz önünde bulundurulursa, Leon'un onu kovmak için yeterince şahsi nedeni vardır. Ancak hepsi bu kadar değildi. Ignatios'la çekişmelerin yaşandığı uzun yıllar sonucunda, kiliseye fazla özgürlük ya da hareket özgürlüğü tanınmasının tehlikeli olduğu anlaşılmıştı ve Photios'un *Epanagoge*'de açıkladığı politik ve dini koltuklar arasındaki ilişkiler hakkındaki görüşlerinden dolayı yeni imparator biraz vatan hainliği kokusu alıyordu. Patrik ikinci defa görevinden çekildiğini beyan eden belgeyi imzalasa da, bu sefer o kadar kolay kurtulamayacaktır. 887 yılı başında Theodoros Santabarenos'la birlikte özel olarak toplanmış bir mahkeme önüne çıkarılır ve dört yıl önce devlete karşı yapılan bir komploya karışmakla suçlanır. Santabarenos suçlu

bulunur ve kör edilerek sürgüne gönderilir. Photios'a ise, Armeniakon (Ermenistan) *thema*'sında, teolojik ve edebi çalışmalarını sakince sürdürebileceği bir manastıra çekilme izni verilir. Birkaç yıl sonra Photios burada müphem şekilde ölür.

Onun yerine yeni patrik olarak seçtiği kişi, Leon'un kafasının nasıl çalıştığını açıkça göstermektedir. 886 yılı Noel günü, patrik tahtına küstahça, daha on altı yaşını bile doldurmayan en küçük kardeşi Stephanos'u getirir. Doğu kilisesi tarihinde, en yüksek dini makama bu kadar genç biri getirilmemişti. Ancak fazlaca bir itiraz görmemesi de şaşırtıcıdır.[65] Rahipler ve piskoposların son kırk yılda yeterince kavga gördükleri ve özgürlükleri büyük ölçüde engellenmiş olsa da, kilise ve devlet arasındaki yeni barış ve anlayış dönemini memnuniyetle karşıladıkları düşünülebilir. Ayrıca bu makama uygun başka bir aday da yoktur ve Stephanos (hastalıklı, zayıf bir gençtir ve uzun yaşamayacaktır) onlara kardeşinin yeni tahta geçtiği dönemde, birkaç yıl soluklanma süresi tanıyacak zararsız bir geçici önlem olarak gözükmüştür. Eğer öyle düşündülerse haklıydılar. Yeni patrik beklenildiğinden daha da uyumlu olduğunu göstermiş, ancak aradan sadece altı buçuk yıl geçtikten sonra ölmüştür. Göreceğimiz gibi, ondan sonra gelen patrikler bu kadar yumuşak başlı olmayacaklardır.

Politik danışmanı Stylianos Zautses ve kilise meselelerinde de gönüllü aracı olmayı kabullenen Stephanos'la birlikte, artık Leon imparatorluğu yönetmeye hazırdı. İmparatorluk içinde yüzyılın sonuna kadar, önemli bir kargaşa olmayacak ve 899 yılında toplanan önemli bir meclis (hatta belki de bir büyük konsil olabilir) Doğu ve Batı kiliselerinin arasının düzelmesi için çok çalışacaktır. (Bu dönemde Photios ve Ignatios hiziplerini ikiye bölen ve için için yanmakta olan anlaşmazlık küllenmiş görünmektedir. Ancak bu durum, çok geçmeden göreceğimiz gibi, imparatorun dördüncü defa evlenmek istemesiyle tekrar alevlenecektir). Leon babasının başlattığı işi büyük dikkat sarf ederek sürdürecek kapasitedeydi: Roma kanunlarının gözden geçirilmesi ve yeniden kanun halinde toplanması.

Kanun yapıcı olarak ün salması (gerçekten de Iustinianos'tan beri Bizans tarihindeki en önemli kişidir) kısmen Basileios ve onun bir araya getirdiği seçkin hukukçular sayesinde olmuştur. Bu komisyonun başında bulunan *Protospatharios*[66] Symbatios'a bir önceki bölümde bahsedilen "arınma" konusu verilmiştir. İmparatora bu konuda destek ve cesaret veren ve ölümünden sonra da yokluğu büyük ölçüde fark edilen Stylianos'un etkisi de yabana atılmamalıdır. Ancak Leon da, en azından ilk dönemlerde büyük bir enerji ve coşkuyla kendini bu işe adamış ve hiç şüphesiz projeye engin bilgisi ve kültüründen çok şey katmıştır. Elde edilen sonuçlar, yıllar içinde diziler halinde yayımlanmıştır. *Basilica* adı verilen bu eser, her birinde on kitap bulunan

---

65 Aradan kırk yedi yıl geçtikten sonra I. Romanos, sadece bir ya da iki ay büyük olan en küçük oğlu Theophylaktos'u bu makama getirecektir.

66 Bizans İmparatorluğu'nun on sekiz şeref rütbesinden biri. En üst üç rütbe (*kaisar*, *nobelissimos* ve *kouropalates*) normalde imparatorun ailesinden kişilere verilmiştir. Bunları *magistros*, *antihypatos*, *patrikios*, *protospatharios* ve diğer on bir rütbe izlemektedir.

altı devasa ciltten oluşmaktadır ve büyük oranda Iustinianos'un *Codex* ve *Digesta*'sına dayanmasına rağmen sonradan yapılan çalışmalarla (*Prokheiron*'dan bölümler de buna dahildir) genişletilmiştir. Ayrıca paha biçilemez iki avantajı daha vardır. Birincisi, kanunlar sistematik şekilde düzenlenmiştir. Belli bir konu sadece belli bir kitapta etraflıca ele alınmış ve bir daha da bu konuya değinilmemiştir. İkincisi, iki yüzyıldan beri Konstantinopolis'te ölü dil haline gelen ve sadece tahsilli kimseler tarafından anlaşılan Latince'yle değil, Yunanca yazılmıştır. Bu nedenle, VI. Leon döneminden itibaren, Iustinianos'un eseri büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiş ve Orta Çağ Bizans hukuki yapısı, bu tarihten sonra *Codex*, *Digesta* ya da *Institutiones* değil *Basilika* üzerine kurulmuştur.

Ancak bütün önemine rağmen, *Basilika* esas olarak doğru ve yanlış ile uğraşmakta ve o dönem hakkında bize maalesef çok az bilgi vermektedir. Bu açıdan, *Novels* adı verilen, Leon'un politik ya da dini düşüncelerdeki gelişmelere göre eski kanunları yeniden incelediği ya da feshettiği 113 ayrı emir daha aydınlatıcıdır. Bir kez daha, bu eserin tamamen imparatora atfedilmesi konusunda ihtiyatlı davranmak zorundayız. Sadece kiliseyi ilgilendiren on yedi tanesi onun elinden çıkmış olabilir, geri kalanların Stylianos'a atfedilmesine rağmen büyük ihtimalle Symbatios'un kaleminden çıkmışlardır. Özellikle *curia* ve senatonun eski haklarını fesheden maddeler dikkat çekmektedir. Yüzyıllar içinde bu iki kurum (önceden işlevleri imparatorluk gücünü denetlemektir) önemini kaybetmiş ve sonunda *Novels* 46, 47 ve 48'de işlevlerini tamamen yitirmişlerdir. Ancak bu feshedildikleri anlamına gelmez. Özellikle senato faal kalmış ve düşüncelerini korkmadan dile getirmiştir. Leon'un ölüm döşeğindeyken bu kurumu oğluna emanet ettiğini belirtmekte yarar vardır. Ancak artık devlette politik bir güç olmadığı gibi, anayasal bir güç olmaktan da çıkmıştır.

Sadece kiliseyi ilgilendiren konularda, İmparatorun gücü sınırsız değildi. Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olabilirdi, ama yine de bir din adamı değildi ve kilisenin Konstantinopolis patrikliğinde kendi lideri vardı. Gerçi patriği kendi atıyordu ama bu atama için, diğer tüm üst kilise görevlerinde olduğu gibi, rahipler sınıfının onayını almak zorundaydı. Kilise meclisinin aldığı kararlara da uymak zorundaydı. Dini meselelerdeki görevi de, yetkili kişilerin tanımladığı Ortodoks inancını korumak ve kollamaktan ibaretti. Ancak diğer bütün alanlarda kayıtsız şartsız hâkim güçtü. Tanrı tarafından seçilmiş, Havarilerin eşidi, imparatorluk hükümetinin başı, orduların başkumandanı, yegâne kanun yapıcı ve en yüksek yargıç sıfatıyla aldığı kararlara hiçbir şekilde karşı konulamaz ve ondan başka kimse de bu kararları değiştiremezdi.

Büyük ölçüde IX. yüzyılın son on yılında dikkate değer bir süratle yayımlanan yeni kanunlar sayesinde, ülke içinde huzurlu bir dönem yaşanıyordu. Ancak maalesef Leon'un şansına, aynı sakinliğin ülke dışında da hüküm sürdüğü pek söylenemezdi. Doğu Akdeniz ve Ege'de Araplar baskı politikasını sürdürüyordu. Bazı yıllar diğerlerine oranla daha kötüydü. Ama Sicilya ve Girit'in Müslüman güçlere karşı kaybedil-

mesinden beri, bir imparatorluk şehrinin yağmalanmadığı ya da bir nakliyat gemisine saldırılmadığı yıllar yok denecek kadar azdı. Yine de daha ani ve umulmadık bir tehdit, 894 yılında Bulgaristan'dan geldi. Kral Boris'in Hıristiyan dinine dönmesinin üstünden yirmi dokuz yıl geçtikten sonra, Bizanslılar bu iki Hıristiyan halkın sonsuza dek barış içinde yaşayacaklarına iyiden iyiye inanmaya başlamışlardı. Ancak Boris 889 yılında tahtını terk ederek, Preslav yakınında Aziz Panteleimonos Manastırı'na çekildi ve yönetimi de büyük oğlu Vladimir'e bıraktı ve Vladimir tam bir bela oldu. Babası ve babasının inandığı her şeye şiddetli şekilde karşı çıkarak, kendini, Boris'in yıkmak için elinden gelen tüm gayreti gösterdiği bir zamanların güçlü Boyar aristokrasisi ile özdeşleştirdi. Eski kafalı gerici Boyarlar Hıristiyanlıktan nefret ediyor ve eski ayrıcalıklı pagan zamanlarına geri dönmek istiyorlardı. Vladimir de onlarla tamamen aynı fikirdeydi ve onların da desteğiyle, kısa zamanda babasının tüm çalışmalarını bozarak eski kabile tanrılarına geri dönülmesini yüreklendirmeye başladı.

Birkaç yıl daha bekleseydi başarıya ulaşabilirdi. Oldukça sallantılı bir başlangıç yapan ve kök salma fırsatı bulamayan Bulgar Kilisesi'nin çoğu üyesi de benzer bir nostalji yaşıyor olmalıydı. Ancak Vladimir inzivaya çekilen babasının, dış dünyasındaki gelişmeleri yakından takip ettiğini hesaba katmamıştı. Öfkeden çılgına dönen Boris, manastırdan çıkarak yönetime el koymuş ve Vladimir'i tahttan indirerek kör etmiştir. Akabinde, ülkenin her yanından çağırttığı delegelerle büyük bir toplantı yaparak, küçük oğlu Symeon'u kral seçtirmiş ve sonra da bir daha çıkmamak üzere manastırına geri dönmüştür.

Symeon yirmi dokuz yaşındaydı. Küçükken eğitim görmesi için Konstantinopolis'e gönderilmiş ve büyük ihtimalle Leon ile birlikte Photios'tan dersler almıştı. Vatanına döndüğünde de keşiş olmuştu. Ancak manastırın sıkı disiplini, bu savaşçı ve hırslı ruhu zapt etme konusunda pek fayda sağlamamış, babasının tahtına geçme çağrısı geldiğinde de fazla düşünmemiştir. Symeon'un tahta çıkma haberleri Bizans'ta büyük ferahlık yaratır ve bir yıl süreyle her şey yolunda gider. 894 yılında Stylianos Zautses sadece tahmin edebileceğimiz nedenlerden ötürü, Bulgaristan'la yapılan ticaret tekelini, kayırdığı iki adamına verir. Bu kişiler, derhal imparatorluğa getirilen ithal mallar üzerinde Bulgar tüccarların ödediği gümrük vergilerini fahiş oranda artırırlar ve aynı zamanda depoları Konstantinopolis'ten, hileli işlerin daha az sorgulandığı Selanik'e taşırlar. Bulgarlar dehşete düşer. Karadeniz ve Boğaz üzerinden Haliç'e uzanan mevcut nakliyat, tek bir hamleyle yerle bir edilmiştir. Bu da yetmezmiş gibi, bozuk Selanik yolu kışın tamamen kapanıyor ve daha uzun mesafeler kat edilmek zorunda kalınıyordu. Symeon derhal duruma itiraz ederek Konstantinopolis'e bir elçi gönderir, ancak Leon her zamanki gibi Stylianos'a destek verir ve hiçbir şey yapılmaz.

Symeon'u hafife alan Leon çok geçmeden bunun bir hata olduğunu anlayacaktı. Birkaç hafta içinde, bir Bulgar gücü Trakya'yı istila etti. İmparatorluk güçleri güney İtalya ve doğu sınırında yeterince meşguldü. Derhal imparatorluğun en seçkin generali Nikephoros Phokas çağrıldı. Emrine verilen birliklerin deneyimsiz ve yarı

eğitimli olmasına rağmen, Phokas Tuna Nehri ağzını tutan *Drungarios*[67] Eustathios ile birlikte duruma hâkim olmayı başardı. Bu arada işin ciddiyetini fark eden imparator da, Macarlardan yardım istedi. Yüzyıllar içinde Sibirya'dan yavaş yavaş batıya doğru ilerleyen bu cesur savaşçı halk, o dönemde Tuna'nın ötesindeki Moldavya ve Transilvanya topraklarını işgal etmiş ve sonuçta pek de hazzetmedikleri Bulgarların kuzey komşuları olmuşlardı. Uzun uzadıya ikna edilmelerine gerek kalmadan nehri geçip (gemileri Bizanslılar tedarik ettiler) Bulgar topraklarına girdiler ve arkalarında bildik tahribat manzarasını bıraktılar. Leon yardıma barbar bir kavmi çağırdıysa, Symeon da aynı şekilde karşılık verebilirdi. Macar toprakları ötesinde, güney Rusya düzlüklerinde başka bir göçebe kavim olan Peçenekler yaşıyordu. Bulgar altınıyla ayartılan Peçenekler, en gerideki Macar gücü üzerine çullandığında kurbanlarının Syıneon'un krallığına verdiği zarar yanında hiç kaldı. Haberi alan Macarlar, karıları ve çocuklarını kurtarmak için bütün hızlarıyla geri dönmeye çalıştıklarında yollarının devasa bir Peçenek ordusu tarafından kesildiğini fark ettiler. Symeon'un onları kıstırdığı Bulgaristan'da kalmaları imkânsızlaşınca batıya doğru göçlerini sürdürmekten başka çareleri kalmadı ve Karpatlar geçitlerini aşıp (bugün de hâlâ vatanları olan ve bizim de Macaristan adını verdiğimiz) büyük Pannonia Ovası'na ulaştılar.

Sırtındaki Macar yükünden kurtulan Syıneon, bir kere daha tüm dikkatini, 896 yılında Bulgarophygon'da (Babaeski yakınında) büyük bozguna uğrattığı Bizans'a çevirebilecek durumdaydı. Stylianos'un Nikephoros Phokas'ı tekrar Konstantinopolis'e çağırması imparatorluk adına büyük talihsizlikti. Yerine geçen Katakalon, onun enerjisi ve stratejik hayal gücünden yoksundu. Yine de bu silik komutan canını kurtarmayı başardı. Onunla birlikte savaşanların bir kısmına da talih yardım etti.[68] Leon'un barış önermekten başka çaresi yoktu. Fakat ancak beş yıl süren uzun ve sabırlı bir diplomasi ve yıllık haraç ödemeyi kabul etmesi sonucunda istediğini elde edebildi. Thessaloniki'deki depolar kapatıldı ve Konstantinopolis tekrar Bulgar ticaretinin merkezi haline geldi. Küçük bir ticari anlaşmazlığın sürüklediği savaş, imparatorluk adına bir felaketle sonuçlanmıştı. Bu andan itibaren Orta Avrupa haritası da değişecekti. Artık Bulgar duyarlılığının küçümsenemeyeceği idrak edilmiş ve böylece Syıneon hafife alınamayacak bir güç olduğunu ispatlamıştı.

Bu arada Bizans askeri gücü, imparatorluğun tüm kaynaklarını Araplara karşı harekete geçirmek zorunda olduğu bir dönemde, tehlikeli şekilde zayıflamıştı. Nikepho-

---

67 *Drungarios* imparatorluk donanmasının başındaki kişidir. Ancak sahil şehirlerinden toplanan yerli askerler ait oldukları *thema*'nın *strategos*'una bağlıdır. Bu dönemde *drungarios* bütün önemine rağmen, *strategos*'ların altında bir rütbedir. Ancak yaklaşık elli yıl sonra bu durum değişecek ve ordu hiyerarşisinde kara kuvvetlerine kumanda eden başkomutandan sonra ikinci sıraya yükselecektir.

68 Hayatta kalmayı başaranlardan biri de bu katliamdan öylesine iğrenmiştir ki, Korint yakınındaki Ivan Dağı'na çekilerek geri kalan hayatını bir sütun üzerinde geçirmiş ve sonradan Sütun Azizi Lukas (Lukas Stylites) adıyla anılmıştır.

ros Phokas olmadan Güney İtalya'daki Müslüman ilerleyişini durdurmak imkânsızdı. 1 Ağustos 902 tarihinde, Sicilya'daki son imparatorluk kalesi Taormina düştü. Doğuda ise Armenia savunmasız bırakılınca Müslüman güçler tekrar Kilikia içlerine doğru ilerlemeye başladılar. Ege'de de durum iç açıcı değildi. Aynı yıl Thessalia'nın zengin ve güçlü savunma sistemine sahip Demetrias Limanı (Volos) tahrip edildi. Ancak en kötü felaket iki sene sonra Yunan vatan haini Tripolili (Trablusşam) Leon, bir Müslüman filosunun başında Çanakkale Boğazı'ndan Marmara'ya girdiğinde yaşandı. Eustathios ona karşı yelken açtı, ancak son anda sinirlerine yenik düşerek çarpışmadan geri çekildi. Kumanda çabucak Himerios adında birine bırakıldı ve bu kişi Müslümanları geri çekilmek zorunda bıraktı. Ne var ki, kendi sularına dönmek yerine, Thessaloniki'ye gittiler. Şehir üç gün direndi, ancak surların bakıma ihtiyacı vardı ve şehrin iki komutanı birbirleriyle kavga halindeydi. Bunlardan birinin atından düşerek ölmesi başka koşullar altında büyük bir lütuf olabilirdi, ancak geç kalınmıştı. 29 Temmuz 904 tarihinde savunma çöktü ve Müslümanlar şehre girdi. Kan gölü ve kıyım bir hafta boyunca sürdü ve yağmacılar ancak paha biçilmez ganimet, otuz bini aşan sayıda tutsak alıp imparatorluğun ikinci şehri ve limanını da dumanı üstünde bir yıkıntı halinde bıraktıktan sonra gemilere binip yola çıktılar.

Bu felaketten de öte bir rezaletti. Leon intikam almaya kararlıydı. Thessaloniki'nin yıkıntı halindeki surları onarıldı ve sağlamlaştırıldı. Yoğun bir gemi yapımı projesiyle donanma büyütüldü ve 905 yılı sonbaharı için bir plan yapıldı. Bu plana göre, Stylianos'un ardından onun makamını devralan Himerios, Attaleia'ya (Antalya) doğru yelken açacak ve burada yerel komutan Andronikos Dukas komutasında bir kara ordusunu aldıktan sonra, Tarsus'a doğru yoluna devam edecekti. Tarsus büyüklük ve önem itibarıyla Selanik'le aynı ayardaydı ve şimdi de aynı kaderi paylaşması amaçlanıyordu. Himerios tam zamanında Attaleia'ya vardı ancak Dukas'ın hiç de ona katılmaya niyeti yoktu ve açıkça imparatorluğa kafa tutuyordu. Bu noktada kendisine verilecek güçleri alamayan daha az önemli biri, büyük bir ihtimalle bütün harekâtı iptal ederdi. Ancak kötü donanımına ve deneyimsizliğine rağmen Himerios'un böyle bir şey yapmaya hiç niyeti yoktu. Hiç aldırmadan yoluna devam etti ve birkaç gün sonra onu durdurmak üzere yola çıkan Müslüman filosunu tamamen yok ederek Tarsus'u yakıp yıktı. Bizans onuru kurtarılmıştı.

Bu arada Andronikos Dukas onunla birlikte gitmeye ikna edebildiği kadar askeriyle, yaklaşık iki yüz elli kilometre kuzeydoğuda yer alan Ikonion (Konya) yakınındaki bir kaleye çekildi. Burada kışladıktan sonra 906 yılı Mart'ında bir imparatorluk ordusunun yaklaşmakta olduğu haberini alınca, oğlu Konstantinos'la birlikte Müslüman sınırına doğru çekildi ve yıkıntı halindeki Tarsus'ta kısa bir mola verdikten sonra Bağdat'a sığındı. Dukas'ın hikâyesi ne öğretici ne de fazlaca önemlidir, ancak imparatorluğu tehdit etmeye başlayan ciddi bir yeni tehlikeyi gözler önüne sermektedir. IX. yüzyıl süresinde gelişen ve X. ile XI. yüzyıllarda ciddi problemler yaratacak olan güçlü bir sosyal sınıf ortaya çıkmıştır. Çok zengin birkaç aileden (aslında büyüklükleri ve

kolları göz önüne alınırsa belki de klan demek daha doğru olacaktır) meydana gelen bu sınıfın, Anadolu'nun her yerinde geniş arazileri vardır, uzun bir askeri geleneği paylaşırlar, kendi içlerinde evlenirler ve saraya karşı pek sadakat göstermezler. Çünkü çoğunun imparatorlukla ilgili kendi planları vardır. Bunlardan başını Dukas'ın çektiği klan, muhtemelen en büyük ve en zorlu olandır. Dukas geçmişte imparatorluğun sadık hizmetçisi olmuş ve özellikle 904 yılında Suriye'ye yaptığı seferden çok iyi sonuç alınmıştır. Ancak bu ani ihaneti (bildiğimiz kadarıyla kendinden daha düşük rütbeli bir komutan olduğunu düşündüğü birinin emri altına verilmesine içerlemesinden başka neden yoktur) onu ve onun gibi diğerlerini saraya bağlayan bağların zayıflığını açıkça göstermektedir.

Andronikos Dukas'ın son düşüşünden ise farkında olmadan imparator sorumlu olacaktır. Leon Bağdat'a gidip orada on bir yaşındaki Halife Muktedir'le bir mahkûm değiş tokuşu yapması için bir elçi görevlendirir. Ancak bu kişiye bir de eski *strategos*'unu affettiğini ve eskisi gibi sadakat gösterirse görevine iade edileceğini belirten gizli bir mektup verir. Ne var ki mektup keşfedilir ve böylece Andronikos'un ihaneti de ortaya çıkar. O zamana kadar Andronikos'un sadakatinden şüphe etmeyen Sultan artık pek emin değildir. Vatan hainini huzuruna çağırtır ve ölmek ya da derhal Müslüman olmak arasında seçim yapmasını ister. Tahmin edileceği gibi Andronikos Müslüman olmayı tercih eder, ancak bu da özgürlüğünü kazanması için yeterli olmaz. Hapsedilmese de yakın gözetim altında tutulur ve çok geçmeden de ölür.

*

Leon'un Müslümanlara karşı verdiği mücadele burada bitmez. Aslına bakılırsa yaşamının sonuna kadar da sürecektir. Yine de artık bizim için Konstantinopolis'e dönme ve orada hâkimiyetinin ikinci yarısında duygusal yaşamındaki çalkantıları izleme vakti gelmiştir.

Sorunları karısı Theophano ile başlar. Babası hayattayken, hem Leon hem de Theophano mümkün olduğunca bir arada görünmeye çalışmışlardır, ancak Leon'un tahta çıkmasıyla birlikte ilişkileri hızla bozulmuştur. En iyi zamanlarında bile Leon ondan hiç hazzetmemişti ama Theophano (belki de Leon'dan göremediği ilgiyi telafi etmek için) kendini dine verdikten sonra Bizans standartlarında bile biraz komik duruma düşmüştür. Biyografi onun için şunları yazmıştır:

> "Marazi bir şevkle, *augusta* kendini ruhunun kurtuluşuna adamış ve dünyevi zevkleri tamamen reddederek kirli addetmiştir. Gece gündüz ruhu, ilahiler ve dualarla Tanrı'ya yükselmekte ve hayırseverliğiyle giderek O'na daha da yaklaşmaktadır. Halkın önüne çıktığında erguvan renkli çiçekli kıyafetler ve krallığa yakışır şekilde görkemli giyinir, yalnız kaldığında ise sadece çaput giyerdi. Nefsine hâkim olmayı ilke edinmişti. Pahalı yiyeceklere el sürmez ve önüne getirildiğinde de sadece ekmek ve sebze yemekle yetinirdi. Eline geçen tüm parayı ve başka herkesin bayıldığı şeyleri fakirlere dağıtır, şa-

hane elbiselerini ihtiyacı olanlara verirdi. Kendini dul ve yetimlere adamış, manastırlara bağışlarda bulunmuş ve keşişleri de kendi kardeşleri gibi sevmiştir."

Geceleri de kocasının yatağına yatmamakta, bir köşede kaba bir şilte üzerinde uyumayı tercih ederek dua etmek için saat başı kalkmaktadır. Genç ve kanı kaynayan bir prens için herhalde bundan daha yetersiz bir eş hayal edilemez. Ayrıca Leon mutlaka bir erkek çocuk istiyordu ve biyografı da durumun ümitsizliğini "Derin ruhsal düşüncelere dalmaktan vücudu iyice zayıf düşen karısının artık cinsellikle hiçbir ilgisi kalmadığından, ondan başka bir çocuk beklemesi boşa hayal kurmak olacaktır" sözleriyle ifade etmiştir.

892 yılı kışında tek çocukları olan Eudokia ölür. Theophano giderek iyice inzivaya çekilmiş ve aradan bir ya da iki yıl geçtikten sonra, Blakhernai'deki Aziz Meryem Theotokos Kilisesi'ne bağlı kadınlar manastırına kapanarak (ki bu kararla kocası da çok rahatlamıştır) burada 10 Kasım 897 tarihinde, henüz otuz yaşına bile varmadan hayatını kaybetmiştir. Leon onun için muhteşem bir cenaze töreni düzenlemiş (hayattayken ona nasıl davrandığı düşünülürse, en azından bunu yapması gerekirdi) ve sevgili Zoe'sini derhal Konstantinopolis'e çağırmıştır. Bu sefer de Zoe'nin kocası problem olmuştur. Ancak şansa (bazı kişiler bunun biraz fazla şans olduğunu düşünmüş ancak bu koşullar altında kimse fazlaca sorgulamamış ve hiçbir şey kanıtlanamamıştır) Theodoros Gutzuniates ölmek için bu anı seçmiştir. Bunun üzerine Zoe görülmemiş bir hızla saraya gelmiş ve iki sevgili nihayet 898 yılı başında evlenmişlerdir.

Kısa bir süre her şey yolunda gider. Çok geçmeden Zoe hamile kalır ve kâhinler de Leon'a doğacak çocuğun erkek olacağı müjdesini verirler. Maalesef bir kızları olur ve bebeğe Anna adı verilir. Yüzyılın sona ermesine yakın, bu imparatorun başına gelen ilk ve aslında en zararsız talihsizlikler arasında yer alacaktır. İkincisi 899 yılı baharında Stylianos Zautses'in ölümüdür. Leon'un başbakanı olarak (her zaman özverili olduğu söylenemese de) on üç yıl boyunca daima imparatorluğa sadık kalmış ve imparatorun kayınpederi olarak da, daha önce görülmemiş *basileopator* unvanını almıştı. Ona sonsuz derecede güvenen ve onun kararları ile deneyimlerine tamamen inanan Leon için bu çok acı bir kayıptır. Ama en kötüsü, aynı yılın sonunda Zoe'nin esrarengiz bir hastalığa yenik düşerek ölmesi olur. Onca yıl hasretini çektikleri huzurlu yaşam sadece iki yıl sürmüştür.

Leon'un acısının derin ve gerçek olduğu kesindir, ancak aklından da üçüncü bir kadın almayı geçirdiğine hiç şüphe yoktur. Hiçbir zaman güçlü biri olmamış, sağlığı da bozulmaya başlamıştı. Bu arada teorik olarak onunla tahtı paylaşan erkek kardeşi Aleksandros, kendini tamamen içki ve âleme vermişti ve bu gidişle ondan önce ölecekti. Tahta geçecek bir oğlu da olmadığı için imparatorluk bir kez daha olası gaspçı bir maceracının tahtı zorla ele geçirmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı. Diğer yandan, ancak bir vârisin garanti altına alınması halinde, kalıcı ve uzun vadeli politika umudu doğabilirdi. Sona ermekte olan yüzyıl yeterince olaya sahne olmuş ve taht tekrar tekrar ya dalavere ya şiddet ya da her ikisiyle birden ele geçirilmişti.

Sadece ikonoklazma meselesi dahi öyle çok çalkantıya neden olmuştu ki, imparatorun çoğu tebaasının bu işten fena hâlde yaka silkmesini anlayışla karşılamak gerekir. İhtiyaç duyulan tek şey, tek ve geniş bir imparatorluk ailesiydi. Öyle bir aile ki, tüm üyeleri günün başlıca meseleleri hakkında benzer görüşleri paylaşsın ve taç, kavgasız gürültüsüz babadan oğula, amcadan yeğene geçsin. Tahta geçen her yeni kişi öncülünün politikalarını devam ettirsin ve imparatorluğa yakın geçmişte eksikliği duyulan istikrar ve devamlılığı getirsin. Ancak böyle bir tablo, genel kabul görmüş bir vâris olmadan asla başarılamazdı. Bu durumda taht kavgası kaçınılmaz olacak, komplolar ve sarayda ayaklanmalar başlayacak, darbe olacak, politika kökünden değişecekti. Varılan sonuç aşikârdı. İmparator üçüncü defa evlenmeli ve bir oğlu olmalıydı.

Ancak böyle bir şeye izin verilebilir miydi? Kilise Babaları (Hieremias, Ambrosius ve Augustinus da dahil olmak üzere) oldukça ılımlı bir görüş benimsemişlerdi. O dönemde hastalık nedeniyle erken yaşta ya da doğururken ölme vakaları çok sık yaşanıyordu. Bu nedenle birinci karısı ölen bir erkeğin ikinci defa ve hatta ikinci karısı ölen erkeğin de üçüncü defa evlenmesine ses çıkarılmıyordu. Doğuda ise daha katı kararlar hüküm sürüyordu. Her zaman en otoriter ses olan Aziz Basileios istemeden de olsa, uygun bir kefaret karşılığında ikinci evliliğe razı olmuş, ancak bir üçüncüsüne kesinlikle karşı gelmişti. Bu davranışı "ılımlı zina" olarak adlandırıyor ve buna rağmen evlilere dört yıl ayin yapmama cezası getiriyordu. Dördüncü defa evlenmeye teşebbüs eden akılsızlara gelince, onlar zinadan da beter bir suçlamayla karşı karşıya kalıyorlardı. Onların suçu çok evlilikti ve "hayvani ve insanoğluna tamamen yabancı bu davranış"ın bedeli ise, en az sekiz yıl kilise cezasıydı.

Ancak doğal olarak imparatorlar, tebaaları için geçerli olan kanunlara tabi değildi ve hele de devletin çıkarları sözkonusuysa işler tamamen değişiyordu. Leon'un kardeşi Patrik Stephanos maalesef 893 yılında ölmüştü. Ancak ondan sonra patrik olan ılımlı ve rahat Antonios Kauleas da özel izin vermeye hazırdı ve böylece 900 yılı yazında Konstantinopolis'teki sarayda yapılan şu tuhaf güzellik yarışmaları ya da "gelin şovları"nın sonuncusunda, Leon büyüleyici güzelliğe sahip Eudokia Baiana adında Phrygialı bir kızı kendine eş olarak seçti. Eudokia çok çabaladı ve sonunda 12 Nisan 901 tarihinde Paskalya Pazarı günü Leon'a bir oğul verdi. Ancak kendisi de doğum anında öldü. Bebek prens de ondan sonra sadece birkaç gün daha yaşadı.[69]

Leon pes etmemeye kararlıydı. Daha otuz beş yaşındaydı ve hanedanı devam ettirme konusunda hiç bu kadar azimli olmamıştı. Diğer yandan dördüncü bir evlilik planlamanın üçüncüsünden daha da zor olacağının ve eğer başarırsa da başka şansı olmayacağının farkındaydı. Ancak bu sefer hemen işe koyulmadan ipini sağlam kazığa bağlamaya karar verdi ve amiral Himerios'un çarpıcı bir güzelliğe sahip yeğeni, kömür karası gözlü Zoe Karbonopsina'yı kendine metres aldı. (Bütün bu hikâyede,

---

[69] Konstantinopolis'teki aşırı tutucu din adamlarının Eudokia'nın manastır alanına gömülmesine kesinlikle karşı çıkmaları hareketine, Aziz Lazaros Manastırı başrahibinin öncülük ettiği anlaşılmaktadır.

her ne kadar bir oğul edinme gayretine devleti ilgilendiren konular önayak olmuşsa da, Leon'un bu süreçten hiç de rahatsız olmadığı sezilmektedir). Yasaya aykırı da olsa bu birleşmeyi gizlememiş ve kilise (hiçbir şekilde onaylamasa da) sonunda başka bir evlilik yapması fikrine daha sıcak bakmıştır. Aradan bir ya da iki yıl geçtikten sonra, Zoe'nin bir kız çocuk dünyaya getirmesi de kayda değer bir öfke ya da eleştiriye yol açmamıştır. Ancak nihayet, 905 yılı Eylül'ünde bir erkek çocuk doğurmuştur. Küçük ve sağlıksız bir bebek de olsa, imparator sonunda esas amacına ulaşmıştır. Diğer yanda patrik bir ikilemde kalmıştır. İmparatorun tekrar evlenme ihtimali üzerinde düşünemezdi ama Leon ve metresinin sonsuza dek bu günahkâr durumda yaşamalarına da izin verilemezdi. Sonunda anlaşma sağlandı. Zoe saraydan uzaklaştırılacak ve patrik de oğlunu Ayasofya'da vaftiz etmeye razı olacaktı. Öyle de oldu. 6 Ocak 906 Epifani Yortusu gününde vaftiz töreni yapıldı ve bebek prense Konstantinos adı verildi.

Gerçi bu engel başarıyla aşılmıştı ama Leon'un keşiş hayatı sürmeye pek niyeti yoktu. Üç gün sonra Zoe'yi saraya geri getirttiğinde bir sonraki adımını da planlamaya başlamıştı. Oğlu kiliseye kabul edilmişti ama hâlâ gayrimeşru bir çocuktu ve bu şekilde tahtta hak iddia edemezdi. Bir şekilde konumu yasallaştırılmalıydı ve bunun tek bir yolu vardı: patriğe emrivaki yapmak. Ve böylece Leon tek akla yatkın adımı attı. İzin istemedi, uyarmadı da. Sessizce ve hemen hemen gizlice sarayın özel şapelinde basit bir semt papazı önünde, Leon ve Zoe bir şekilde evlendiler. Ancak tören bittiğinde Leon bir duyuruda bulundu ve yeni karısını imparatoriçe ilan etti.

Sekiz yıldan beri kara bulutlar toplanıyordu ve fırtına şimdi patlak vermişti. Kilise öfkeden çılgına döndü. Aziz Basileios gına getirecek derecede anıldı. Patrik alenen, imparatora ancak yasak ilişkisine derhal son vermesi kaydıyla oğlunu vaftiz ettiğini hatırlattı. Dördüncü bir evliliğin tanınması sözkonusu bile olamazdı. Leon babası ve kardeşiyle birlikte, medeni kanunun aşağıdaki maddesini bizzat imzalamıştı:

> "Şunu herkes açıkça bilsin ki, her kim dördüncü defa evlenmeye kalkışırsa ki bu bir evlilik değildir, sadece bu sözüm ona evlilik ve onun meyveleri kanun dışı olmakla kalmaz, bu kişiler zina batağına saplanma suçundan hüküm giyer ve bu işe bulaşmış kişiler birbirinden ayrılır."

Aslında medeni kanun ile ilgili konularda Leon dokunulmazlık hakkına sahipti. İstese yeni bir buyruk çıkarır ve eskisini feshederek dördüncü evliliği yasal kılabilirdi. Ancak kilise kanununda hiç hükmü yoktu. Bu yüzden bir şekilde özel bir muafiyet elde etmeliydi ama nasıl? Kardeşi hâlâ hayatta ve patrik koltuğunda oturuyor olsa, işler belki kolayca (gerçi Stephanos da büyük ihtimalle meslektaşlarını ikna etmek konusunda zorlanacaktı) çözülebilirdi. Ancak hem o hem de halefi Antonios Kauleas ölmüş ve patrik koltuğuna da 901 yılında, Photios'un yeğeni olan ve önceden imparatorun özel sekreterliğini yapan Nikolaos adında biri oturmuştu. Karar sadece ona kalsa, belki de özel bir izin verecekti ama zamanının en önde gelen âlimi ve bu andan itibaren de amansız düşmanı olacak Caesarea (Kayseri) Piskoposu Arethas'la kozlarını paylaşmak zorunda kalacaktı.

Leon'un 899 yılı Sinod'uyla kiliseye barış getirmesine ve son kahramanlarının çoktan ölmüş olmalarına rağmen, Photios ve Ignatios hizipçiliği hâlâ tüm hızıyla devam ediyor ve Ortodoks birliğini ciddi şekilde tehdit etmeyi sürdürüyordu. Hem aldığı eğitim hem de gösterdiği eğilimle, Arethas ömrünün elli yılını Photios'a adamıştı. Entelektüel açıdan muhtemelen imparatorlukta üstadının bayrağını devralabilecek tek adaydı. Pek çok klasik yazarın eserlerini bilimsel düzeyde yayımlamış ve kendisi de kıyamet gününün ilk Yunanca yorumlarından birini kaleme almıştı. Ne var ki yazıları Ignatios taraftarlarınca feci bir hakaret olarak algılanmış ve 900 yılı Paskalya Bayramı'nda ateistlikle suçlanarak mahkeme önüne çıkarılmıştır. Sonunda dava onun lehine sonuçlanmış, ama bu sert ve kinci adam, kendine yapılan bu haksızlığı unutmamıştır. Arkadaşı ve kendi gibi Photios taraftarı olan Nikolaos, bir sonraki yıl patrik olduğunda, Piskopos, ona karşı haksızlık yapanlara karşı derhal harekete geçmesi için baskı uygulamaya başlamıştır. Ancak Nikolaos bu isteği geri çevirmiş ve imparatora iki hizip arasındaki anlaşmazlığı gidermek için elinden gelen her şeyi yapma sözü verdiğini belirtmiştir. Bu dosya kapanmıştır ve onu tekrar gündeme getirmek eski düşmanlıkları kışkırtmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Öfkelenen Arethas intikam almaya ant içer.

İmparatorun dördüncü defa evlenmesi, ona beklediği fırsat kapısını açmıştır. Kaçınılmaz şekilde hizipler saflarını almış, entelektüel ve görmüş geçirmiş Photiosçular devletin çıkarlarını korumak adına Leon'a özel izin verme eğilimi gösterirken, bağnaz ve kuramcı Ignatiosçular hiçbir esneklik göstermemişlerdir. Arethas'ın savunduğu her görüş onu Photios tarafında bırakacaktır ama sadece kinciliği onu karşı tarafa iter. Ignatiosçular ona kucak açar. Tahsilsiz olmaları nedeniyle asla bilgili Photios müritleriyle yarışacak durumda olmamışlardır. Şimdi birdenbire onları savunacak bir ses ortaya çıkmıştır. Derin teolojik bilgiye sahip tartışma ve diyalektik konuşma sanatına tamamen hâkim biri,[70] imparatorun davasını savunan eski arkadaşlarıyla başa çıkabilmek için biçilmiş kaftandı.

Tartışma tüm sene boyunca devam etti ve Ignatiosçular (tamamen Arethas sayesinde) giderek güçlenirken, Patrik Nikolaos'un koltuğu da sallanmaya başladı. Bu arada sonbaharda sabrı taşmaya başlayan imparatorun aklında yeni ve cesur bir fikir şekillendi. Öyle görünüyordu ki Photiosçular asla yeterince güçlenip ona istediğini veremeyeceklerdi. Ama aradığını belki Ignatiosçularda bulabilirdi. Gerçi bu fikre tamamıyla karşı koyınuşlardı ama ya patriklik onlara verilseydi? Tedbirli soruşturmalar yapıldı. Arethas olmazdı. Dördüncü evliliğe o kadar güçlü şekilde karşı çıkan biriyle anlaşma yapmak imkânsızdı. Ama bir de, başpiskoposun katılımından önce, Ignatios

70 Ancak diplomasi sanatı konusunda pek aynı şey söylenemez. Yoksa herhalde imparatora yazdığı bir mektupta "Neden size istediğiniz çocuğu veren bir kadını, tıpkı yükünü boşaltan bir gemiyi göndermemiz ya da meyveyi olgunlaştıran kabuğu atmamız gibi teşekkür edip yollamıyorsunuz?" ifadesini kullanmazdı.

taraftarlarının lideri ve en saygıdeğer üyesi olan, Psamathia (Samatya) Manastırı başrahibi Euthymios vardı.

Euthymios Ortodoks kilisesi tarihinde biraz kuşkulu bir yer tutmaktadır. Sonradan yükseltildiği azizlik mertebesini hak edip etmediği belki tartışılır ama tepeden tırnağa dinin hizmetinde, gerçek bir sofu olduğuna hiç şüphe yoktur. Daha gençliğinde Leon onu kendine manevi lider olarak seçmiş ve Psamathia'yı da özel olarak onun için kurmuş ve ona bağışlamıştır. Ancak Euthymios, Leon'un Theophano'ya karşı davranışını ve ondan sonra yaptığı iki evliliği onaylamadığını gizlememiş ve -her ne kadar Leon eski üstadına olan saygısını asla yitirmediyse de -ikisi arasında soğuk rüzgârlar esmiştir. Onun hakkında bildiklerimiz göz önüne alınırsa (medeni kanun ve tüm kilise kanunlarına sıkı sıkıya bağlı oluşuyla ün salmıştı) şimdi ona yapılan bu teklifi geri çevirmesi beklenirdi. Ama Leon adamını iyi tanıyordu. Kısa bir duraklamadan sonra Euthymios patrik olma teklifini kabul etti ve saygın bir bahane bulunması kaydıyla, istenilen özel izni çıkarmaya hazır olduğunu bildirdi.

İmparator buna hazırlıklıydı. Ignatiosçuların her zaman papa üstünlüğünü tanıyan sadık taraftarlar olduklarını ve kırk yıl önceki Photios hizipçiliğinin fırtınalı günlerinde Roma'dan büyük destek gördüklerini gayet iyi bilen Leon, *tetragamia* (dört evlilik o günden itibaren bu isimle anılmaya başlamıştır) meselesini olumlu bir cevap almayı beklediği Papa III. Sergius'a açmıştır. Eğer papa onay verirse, Euthymios ne diyebilirdi ki? Eğer bu özel izni derhal çıkarırsa, Leon da şanını kurtaracaktı.

Peki, acaba Leon papanın beklediği gibi davranacağından nasıl bu kadar emin olabiliyordu? Öncelikle, Katolik Babalar çok evlilik konusuna asla fazlaca karşı çıkmamışlardı. Ama Roma için esas önemli olan Doğu ve Batı kiliselerinin arasının giderek daha fazla açılmasıydı ve hiçbir papa, otoritesini Konstantinopolis'e kabul ettireceği böyle bir fırsatı kaçırmazdı. İkincisi, Arapların kalelerini güçlendirme çabalarına giriştiği Güney İtalya'da Sergius'un askeri desteğe ihtiyacı vardı ve imparatorun, papanın dördüncü evlilik için verdiği izne fazlasıyla bir karşılık bekleyeceğinden hiç şüphesi yoktu.

Bu arada Leon uygun zamanı bekliyordu. Ne Euthymios'la yaptığı görüşmeleri ne de papaya yaptığı başvuruyu resmen açıklamıştı. Mesele çözümleninceye kadar Zoe'nin saraydan ayrılması yolundaki önerileri geri çevirmiş ve ona bir imparatoriçe gibi davranılmasında ısrar etmişti. Bu arada 906 yılı Noel'i ve Üç Kutsal Kral (Epifani) Yortusu'nda patrik, Leon'un Ayasofya'ya girmesine izin vermediğinde, hiçbir olay çıkarmadan saraya geri dönmüştü. Sonradan 907 yılı Şubat'ında, papa elçilerinin başkente ulaşmalarından bir önceki gece harekete geçti. Nikolaos (ne sebeple olduğunu asla bilemeyeceğiz) isyancı Andronikos Dukas'la gizlice işbirliği yapmakla suçlanarak tutuklanmış ve patriklik görevinden feragat ettiğine dair bir belge imzalamaya zorlanmıştır.

Bu tür bir feragatin, patrik hain faaliyetler içine düşmüş olsa dahi, diğer patriklerin ya da en azından teoride papanın onayı olmadan hiçbir geçerliliği yoktu. Ancak Leon

bir kez daha hazırlıklı davranmıştı. Mahkûm değiş tokuşu için Bağdat'a gönderilen (ki bu iş sonunda Andronikos Dukas adına bir felaketle sonuçlanmıştı) elçiden başka bir görev daha istenmişti: üç Doğu patrikliği (İskenderiye, Antakya ve Kudüs) temsilcilerini başkente getirmek. Papa Sergius da Leon'un planlarından gizlice haberdar edilmişti. Dördüncü evlilik hakkında fikrinin sorulması, onun için yeterince tatmin ediciydi. Kendi patriğine karşı gelerek ona başvuruda bulunması ise papalık makamının Doğu'daki konumu açısından çok daha değerliydi ve geri çevrilmesi imkânsızdı.

Ertesi gün elçilerin getirdiği Sergius'un mektubu, imparatorun tüm umutlarını haklı çıkardı. Bu şartlar altında papa hazretleri tekrar evlenmesinin önünde hiçbir engel görmüyordu. Ayın sonu gelmeden patrik koltuğuna oturan Euthymios, uzun zamandır beklenen özel izni çıkardı. Bu arada evliliği onaylasa bile, Zoe ile ilişkide olduğu sürece kiliseye sadece bir tövbekâr olarak kabul edileceği, altarın bulunduğu kutsal bölüme girmekten men edildiği ve ayin sırasında asla oturma izni verilmediği de önemle vurgulanmalıdır. Ancak bunlar, nihayet mutlu bir evlilik hayatı sürebilecek olan imparatoru pek de rahatsız etmemiştir. Günahkâr da olsa sonunda evliliği onaylanmıştı. Zoe ve o karı-koca olmuşlar ve o zaman on sekiz aylık olan bebek Konstantinos, bugün de hâlâ anıldığı *porphyrogennetos* "erguvan (odada) doğan" lakabını edinmiştir. Böylece bu muğlak zamanda dahi taht garanti altına alınmıştır.

*

905 yılı sonbaharı, İmparator Bilge Leon için kutsal bir mevsimdi. Eylül ayında oğlu doğmuş, Ekim ayında da bir Müslüman filosu bozguna uğratılmış ve Tarsus yerle bir edilmişti. Nihayet şansı yaver gitmeye başlamış görünüyordu. Gerçi bir sonraki sene Nikolaos'la olan ilişkileri tekrar bozulacaktır ama 907 yılının ilk haftalarında patriğe karşı kazandığı zafer de şansının döndüğüne delalet eder. 15 Mayıs 908 günü bebek tahta ortak olur. İki yıl sonra da Himerios, Suriye limanı Laodikea'ya (Lattakia) yelken açarak şehri ele geçirir ve civar bölgeyi de yağmalayarak tek bir gemi dahi kaybetmeden Konstantinopolis'e geri döner.

Eğer o zaman ölseydi, Leon için çok daha hayırlı olacaktı. 911 yılı sonbaharında, fethetmek için son bir teşebbüste bulunmak üzere, amiralini Girit'e gönderdi. Beş yıldan beri donanmayı geliştirmekle uğraşıyordu ve Himerios emrindeki güç o zamana kadar adaya gönderilen tüm güçlerden daha iyi donanmıştı. Ancak adayı işgal eden Müslümanlar da bu arada boş durmadığından bu sefer de yenilgiyle sonuçlandı. Altı ay boyunca (bütün bir kış ve ilkbahar) Himerios kuşatmayı sürdürdü, fakat çok iyi savunulan şehre karşı Bizanslılar kayda değer bir etkinlik gösteremediler. 912 yılı Nisan'ında başkentten acil bir haber ulaştı. İmparatorun sene başından beri bozulan sağlığı aniden kötüleşmişti. Hastalığı çok ciddiydi ve umut kesilmişti. İstemeden de olsa amiral kuşatmayı kaldırdı ve başkente doğru yelken açtı. Tam Khios (Sakız) Adası'nı geçiyorlardı ki bir anda kendilerini sekiz yıl önce Selanik'i imha eden Tripo-

lili Leon komutasındaki devasa bir Müslüman filosu tarafından kuşatılmış buldular. Şimdi de Bizans gemileri aynı kaderi paylaşıyordu. Neredeyse bütün gemiler batmış ve Himerios önce Mytilene'ye (Midilli) kaçtıktan sonra, oradan büyük bir üzüntüyle Konstantinopolis'e dönmüştür.

Felaket haberleri saraya ulaştığında Leon'un gücü tükenmiştir. Bu haberi duyar ve iyice mahvolur. 11 Mayıs gecesi de hayatını kaybeder. Yaklaşık yirmi beş yıllık hâkimiyet döneminde büyük bir imparator olmasa da, sıra dışı bir imparator olduğunu kanıtlamıştır. Kiliseyi hiç olmadığı kadar böldüğü doğrudur, ancak bunu çocuğu olmayan Aleksandros'un ölümünün ardından, tahta bir vâris bırakmak için başka seçenek bırakmayan dördüncü evliliği uğruna yapmıştır. Zoe Karbonopsina ile evlenmek ve oğlunu meşrulaştırmak için gösterdiği kararlılık sayesinde, hem herkesin tanıdığı bir vârisi garanti altına almış hem de Bizans tarihinin en büyük hanedanı olan Makedon hanedanının yüz elli yıl daha tahtta kalmasını sağlamıştır. Bu paha biçilmez iki avantajla kıyaslandığında, kiliseye verilen zararın uzun vadede fazlaca değeri yoktur.

Bunun dışında, babasının hırsı, insanüstü enerjisi ve kendine güveninden yoksun olmasına rağmen (ki muhtemelen bir imparatoru büyük kılan meziyetler bunlardır) tebaasına akıllı ve bilinçli şekilde hükmetmiştir. Ve her ne kadar silahlı güçleri, Arap ve Bulgar düşmanların elinde, yenilgiden nasiplerini hak ettiklerinden fazlasıyla almış olsalar da, imparatorluğu en azından iç işleri bağlamında, devir aldığından çok daha iyi durumda bıraktığı kesindir. Tahsilli ve entelektüel olmasının yanı sıra şaşaa düşkünü olmamıştır. Hâkimiyeti döneminde büyük bir kilise ya da saraya ek binalar inşa edilmemiştir ve Ayasofya'nın İmparatorluk Kapısı'nda yer alan mozaik portresi de (bu portrede İsa'nın önünde secde eder şekilde resmedilmiştir) ölümünden birkaç yıl sonraya tarihlenmektedir.[71] En uzun soluklu başarılarından (kanunların toplanması, eyalet yönetiminin yeniden düzenlenmesi, ordunun elden geçirilmesi) fazlaca söz edilmemesi de, onları değersiz kılmaz. Yaşadığı sürece Leon, halkı tarafından çok sevilmiş, saygı görmüştür ve ölümünden sonra gelecek kuşakların ona müteşekkir olmaları için yeterince sebep vardır.

---

[71] Ana girişin üzerindeki hilal şeklindeki aralıkta narteksden kilisenin merkezine doğru yerleştirilmiş dokuz mozaikten biri olan bu mozaiğin üzerinde hiç yazı bulunmaması çok şaşırtıcıdır ve bu yüzden çok tartışmalara neden olmuştur. En akla yakın yorumu yapan N. Oikonomides, dördüncü evliliğini yapan Leon'un tövbekâr oluşu ve hemen üstünde, karşısında Yazıcı Melek'le tasvir edilen Meryem'in şefaatiyle günahlarından arınmasını resmettiğine inanmaktadır. Bu teoriye göre 920 yılı konsili ile ilintili olan mozaik, yeryüzünün yöneticisinin Gökyüzünün Kralı'na itaat edişini konu almış ve kiliseye girişinin iki kere yasaklandığı kapının üzerine resmedilmiştir. Bkz. "Leo VI and the Narthex Mosaic at St Sophia". *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 30 (1976).

9
Romanos'un Yükselişi
[912-920]

On üç ay ve kötü bir zaman

Bilge Leon ölüm döşeğinde[72]

İmparator Aleksandros dönemi hakkında söylenecek tek iyi söz, allahtan çok kısa sürmüş olmasıdır. Kırk bir yaşında, sefahat hayatından yıpranmış hâlde, Bizans tahtında on üç aydan biraz daha kısa bir süreyle oturmuş olsa da, bu kısa süre içinde bile yeterince zarar vermeyi başarmıştır. Normal hali bile, ancak Ayyaş Mikhael'in en kötü hali ile kıyaslanabilirdi. Konstantinopolis halkı aynı manasız zalimliklere, halka açık yerlerde aynı sarhoş eğlencelerine ve kutsal şeylere karşı aynı saygısızlıklara bir kere daha katlanmak zorunda kalmıştı. Bazen Bulgar Vladimir'in yaptığı gibi, imparatorluğun her yerinde tekrar eski tanrıları yaygınlaştırmak isteyen davranışlarda bulunuyordu. En azından bir keresinde, pagan batıl inancı çılgınlık derecesine varmıştı. Bir şekilde hipodromdaki tunç yaban domuzu heykelinin diğer kendisi olduğuna kanaat getirmiş[73] ve aynı dertlerden muzdarip olduğundan, aşırı yıprandıkları gerekçesiyle ona yeni dişler ve cinsel organ yaptırmıştır.

Uzun süre kardeşinden nefret etmiş ve büyük bir ihtimalle 903 yılında Aziz Mokios Kilisesi'nde (Aya Mokios) bir ayin sırasında yapılan başarısız komplo girişimine de karışmıştır. (Muhtemelen bu nedenle, ertesi sene ortak imparator unvanından mahrum edilmişti. Aslında o dönemde tahtın tek vârisi olduğu için bu sadece geçici bir tenzil-i rütbe olmalıydı.) Uzun süredir beklediği gücü eline geçirir geçirmez de, bu nefretini açıkça dile getirmekten geri kalmamış, Leon'un tüm politikalarını iptal ederek verdiği tüm emirleri geçersiz kılmış, kısacası sonuçlarına aldırmadan kardeşinin yaptığı her şeyi alt üst etmeye çabalamıştır. İmparatoriçe Zoe hiçbir açıklama yapılmaksızın, tüm arkadaşları ve danışmanlarıyla birlikte saraydan kovulmuş, İmpa-

[72] Uzmanlar Leon'un bu son sözleri hakkında kararsızdır. *Meta* edatı kullanması, bu kötü zamanın on üç ay içinde geleceğini kastediyor olabilir. Diğer yandan bu ifadesini Aleksandros döneminin on üç ay süreceği şeklinde yorumlarsak, çok ileri görüşlü olduğuna dikkat çekmek gerekir. Bu nedenle yukarıdaki serbest çeviri orijinal metnin belirsizliğini korumak amacına hizmet etmektedir.

[73] Aleksandros'a biraz arka çıkmak amacıyla, her insanın fiziksel ve ruhsal varlığının ikinci bir sırdaşı olan cansız bir *stoicheion*'a sahip olduğu şeklindeki tuhaf inancın onuncu yüzyıl Bizans'ında yaygın olduğuna dikkat çekmek gerekir. Romanos Lekapenos da bu inancı paylaşmış olabilir. Bkz. s. 126 dipnot 86.

ratorluğa büyük hizmeti geçen amcası Himerios ise görevinden alınarak hapse atılmış ve altı ay sonra da hayatını kaybetmiştir.

Bu arada Bulgar Symeon'un, yeni imparatorun tahta geçişini kutlamak ve 901 yılında yapılan barış antlaşmasını tazelemek amacıyla gönderdiği bir heyet Konstantinopolis'e varmıştır. Gelenleri karşılamak için zevk âleminden zorla çıkarılan Aleksandros'a göre, bu antlaşma ağabeyinin eseridir ve sırf bu nedenle feshedilmelidir. Tam bir sarhoş palavracı ağzıyla elçilere bağırmış ve antlaşma istemediği gibi, Bizans'ın artık yıllık haraç da ödemeyeceğini belirttikten sonra onları kovmuştur. Heyet ise muhtemelen duyduklarından çok gördüklerinin etkisinde kalarak Bulgaristan'a geri dönmüştür. Symeon'un anlatılanlardan hiç hoşnut kalmadığını söylemeye gerek yoktur. Ordusuna duyduğu güven ve böyle bir zavallı hükümdar tarafından yönetilen bir imparatorluktan korkması için hiçbir sebep olmadığının bilincinde, savaş hazırlıklarına başlamıştır.

Bu arada Aleksandros, neredeyse Bulgar heyetini karşılaması kadar feci olan başka bir adım daha atmıştır. Bir kez daha kardeşinin yaptıklarına karşı gelmekten başka hiçbir mantıklı açıklaması olmayacak şekilde, Patrik Nikolaos'un görevinden çekilmesini geçersiz kılmış ve cezasını kaldırarak onu tekrar görevine iade etmiştir. (Nikolaos ise bu emri ölüm döşeğindeki Leon'un verdiğini iddia edecektir.) Geçirdiği zorlu dönem patriğin karakterini değiştirmemiştir. Sürgünde kaldığı beş yıl boyunca uğradığı haksızlık ve özellikle, önce Leon'un dördüncü evliliğine onunla beraber karşı koyan ve sonra görevinden alınması için imparatorla işbirliği yapıp ona her zaman yasakladıkları tek şeyi yerine getirerek, özel evlilik iznini çıkaran Euthymios ve Ignatiosçuların hainliği üzerine kafa yormuş ve şimdi aklında tek bir düşünceyle geri dönmüştü: İntikam.

Kabul etmek gerekir ki davasında haklıydı. Tek hatası, öfkesinin gözünü kör etmesine izin vermesiydi. Kazandığı zaferle yetinse, kalan enerjisini Ignatiosçularla arasını düzeltmeye ve Euthymios'un zaten ait olduğu manastırına sessizce geri dönmesine harcayabilir ve belki zamanla anlaşmazlıkları hallederek, kilisenin tekrar birleşmesini sağlayabilirdi. Onun yerine meseleyi daha önce hiçbir patriğin yapmadığı şekilde, açık bir isyan şekline dönüştürdü. Euthymios Magnaura Sarayı'nda bir mahkeme önüne çıkarıldı. Yaşananlar, muhtemelen olanları gözüyle gören biyografı tarafından ayrıntılı şekilde rapor edilmiştir. Nikolaos çapraz sorgulamayı başlatır:

> "Anlat bana kafasız adam, ölü hükümdar Leon'un şehvet tutkunu rüyalarının yorumcusu, neden ben hâlâ hayattayken, benimle evli olan kiliseyi kendine eş yapıp beni aradan çıkararak onu kirlettin?
>
> Euthymios cevap verir: "Onu esas sen kirlettin ve sadece bir değil, tam üç kere istifanın kabulünü istemekle kendi kendini kovdurdun. Ve eğer bana soruyorsan, sana neden kirlettiğini ve sürülmenin nedenini de söyleyeyim. Çünkü eğer Tanrı bana o gücü bahşederse, seni mahkûm edebilir ve yaptığın haksızlıkları senin yüzüne vurabilirim."
>
> Bu sözler karşısında dili tutulan ve Euthymios'un pervasızlığı karşısında çılgına dö-

nen patrik, herkesin önünde utanç verici şekilde cüppesinin çıkartılması emrini verdi ve onu kutsal görevinden azletti.

Sonra da o zamana kadar görülmemiş derecede acıklı bir sahne yaşandı. Önce piskopos fuları çıkarılarak üzerinde tepinildi, Haç'a dahi saygı gösterilmedi. Sonra da tüm kutsal kıyafetleri çıkarılarak keşiş cüppesinin üzerinde dahi aynı şekilde tepinildi. Üstatlarının bu işten büyük keyif aldığını fark eden müritleri, Euthymios'u sakalından tuttukları gibi sırtüstü yere fırlattılar ve yattığı yerde onu tekmeleyip üzerine tükürdüler, yüzü de dahil olmak üzere her yerine vurdular. Sonra patrik sorgulamanın devamı için tekrar ayağa kaldırılmasını emretti. Ancak müritlerinden dev yapılı bir tanesi, patriğin başıyla onay vermesinden sonra, iki yumruk daha atarak iki dişini kırıp nefes alamayacak hale gelinceye kadar sırtına vurmaya devam edince Euthymios merdivenlerden yuvarlanacak gibi oldu. Petronas adında bir asil, diğer üç adamla birlikte onu tutmasa orada can verecek ve şehit olacaktı." [74]

Euthymios'u Agathon Manastırı'na sürdüren ve imparatoru, kendinin ve papanın isimlerinin iki kanatlı tabletlerden[75] çıkarılması konusunda ikna eden patrik, (böylece Roma'yla olan tüm bağları koparıyordu) tüm hiyerarşide büyük bir temizlik başlatmıştır. Amacı ise, Ignatios (daha doğrusu Euthymios) sempatizanı tüm rahip ve din adamlarını bertaraf etmektir. Böylesine katı bir operasyondan sonra (sadece piskoposlar göz önüne alınsa, Euthymiosçular bütünün yaklaşık üçte ikisini oluşturuyorlardı) kilisenin nasıl ayakta kalacağına bir açıklık getirilmemiş, ancak problem başka şekilde çözülmüştür. Görevinden azledilenler, gitmeyi reddetmiştir. Muhalefet kanadının başını, tahmin edilebileceği gibi, ezeli Nikolaos düşmanı Caesarealı (Kayserili) Arethas çekmektedir. Arethas makamını ancak silah gücüyle terk edeceğini belirtmiştir. O zamana kadar da bulunduğu yerde kalacak ve görevini her zamanki gibi yerine getirmeye devam edecektir. Diğerlerinin çoğu da aynı şekilde davranmıştır. Bu arada Euthymiosçu din adamlarından kurtulmaya çalışan birkaç Photiosçu piskopos, saraylarında isyancı güruhlar tarafından kuşatma altına alınmış ve bir ya da iki şehirde ciddi ayaklanmalar yaşanmıştır. Patrik elini arı kovanının içine daldırdığının biraz geç farkına varmıştır. Verdiği bütün emirleri iptal etmiş ve bu dönemden sonra çok miktardaki yazışmalarına, önceki ateş püskürür tavrından çok uzak, anlayışlı ve ılımlı bir yaklaşım hâkim olmuştur. Ortalık yatıştığında birkaç piskoposun eşit derecedeki başka yerlere atanmasına rağmen, sadece dört tanesi tamamen görevden alınmıştır. Bunlar arasında Arethas'ın olmamasına şaşmamak gerekir.

Bu arada İmparator Aleksandros ölmüştür. *Continuator* bu ölüme ağır bir öğlen yemeğinden sonra, güneşin en kızgın olduğu anda oynanan bir polo oyunu netice-

[74] Bu metin P. Karlin-Hayter'in *Byzantion*, Vols. Xxv-xxvii (1955-57) eserinin biraz kısaltılmış halidir. Theophanes'in tarihini devam ettiren kişiye göre, Euthymios'u sakalından çekerek yere fırlatan adamın evi yakılmış ve şoka uğrayan kızı da Nikephoros dönemine kadar felçli yaşamıştır.

[75] Bu tabletlere özellikle Aşai Rabbani Ayini esnasında anılacak, yaşayan ya da ölmüş kişilerin isimleri yazılmıştır.

sinde felce uğramasının neden olduğunu iddia etmektedir. Daha güvenilir kaynaklar ise iktidarsızlığına çare olması umuduyla, hipodromdaki heykellere (muhtemelen domuz da aralarındadır) kurban verdikten hemen sonra öldüğünden bahsetmektedirler. Çok da önemli değildir. Önemli olan, aradan iki gün geçtikten sonra, 6 Haziran 913 tarihinde ölmüş olduğudur. Ayasofya'nın kuzey galerisindeki mozaik portre onun dönemine tarihlenmektedir. Ölümünden sonra tebaası sadece onu unutmak istemiştir.

İmparatorun ölmekte olduğu haberini alan yengesi Zoe, oğlunun geleceğinden duyduğu endişeyle soluğu derhal sarayda almıştır. Zira birkaç ay öncesinde Aleksandros'un, oğlunu hadım ettirmek ve böylece tahta geçmesine engel olmak istediğini bilmektedir. Sonunda imparator böyle bir hareketin tehlikeli bir protestoya sebebiyet vereceği ve çocuğun zayıf ve sağlıksız olması nedeniyle zaten fazla yaşamayacağı söylenerek ikna edilmiştir. Ancak şimdi patriğin devlet yönetimindeki en önemli kişi haline gelmesiyle endişeleri ikiye katlanmıştır. Nikolaos düşmanı Euthymios'un, evliliği ve oğlunun meşruluğunu resmen tanıma ayrıcalığını asla kabul etmemiştir. Zoe, patriğin Konstantinos'u tahttan uzak tutmak için elinden geleni ardına koymayacağından emindir ve bu çabaları boşa çıkarmaya karar vermiştir.

Zoe'nin şüpheleri yersiz değildir. Patriğin gerçekten de başka bir adayı vardır. Nikolaos'un altı yıl önce babası Andronikos'la birlikte vatan hainliğiyle suçlandığı, imparatorluğun kara kuvvetleri komutanı Konstantinos Dukas. Bu adam, Makedon hanedanına babasından daha da büyük bir sadakatle bağlıdır. Muhtemelen ordudan alacağı desteğe güvenmektedir ve imparatorluğun önde gelen aristokrat aileleriyle şu ya da bu nedenle bağlantıları vardır. Eğer bir darbe girişimine kalkışırsa, başarı şansı yüksek görünmektedir ve tahta geçince Nikolaos'a müteşekkir olması sayesinde, patrik düşmanlarına karşı son zaferini kazanacaktır. Ancak Konstantinos ve Nikolaos, planlarını uygulayacakları doğru zaman gelinceye kadar, bir süre daha gizlice haberleşmeyi sürdürmüşlerdir.

Zoe hâlâ eski mevkisini kazanma savaşı vermektedir ve ölüm döşeğindeki imparator biraz kendine gelir gibi olduğunda, selefi olarak Konstantinos'un adını verince rahat bir nefes almıştır. Ancak kral naipliği konseyine başkanlık edecek kişinin adını verdiğinde keyfi kaçmıştır. Bu kişi Patrik Nikolaos olacaktır; Zoe dışarıda tutulmuştur. Buna şiddetle karşı çıkar. Bizans tarihinde hiçbir imparatorun annesi ve taç giymiş bir *augusta*[76] bu tür bir kral naibi konseyinin dışında bırakılmamıştır. Ancak Nikolaos'un işini şansa bırakmaya niyeti yoktur. Zoe tepeden tırnağa Euthymiosçudur (belki de eski başrahibin kendinden bile daha fazla) ve hem kendinin hem de oğlunun tacını ona borçlu olması nedeniyle de patriğin en azılı düşmanıdır. Kral naibi

---

[76] Bu arada *augusta*'nın sadece imparatorun karısı olmadığını hatırlatmakta fayda var. Büyük bir gücü elinde tutan bir rütbeye sahiptir ve bunun için özel bir taç giyme töreni yapılmaktadır. Taç giydikten sonra da kendi maiyeti olur ve kendi gelirleri üzerinde tek söz sahibidir. Ayrıca önemli bayramlar ve törenler esnasında da büyük rol oynar. Bkz. Diehl, *Figures Byzantines*, I,i.

olarak yaptığı ilk iş, tutuklatıp saçlarını kazıttığı Zoe'yi, Petrion'daki (Cibali civarı) Azize Euphemia rahibe manastırına göndermek olmuştur. Artık adı bile unutulacak ve o günden sonra sadece Rahibe Anna olarak anılacaktır.

En azından şimdilik yedi yaşındaki oğlu tek imparatordur. Ama tahta çıkma hakkını kabullenmeyen bir kral naibi gözetiminde daha ne kadar yaşaması beklenebilirdi ki? Mevkisine (ve belki de hayatına karşı) ilk kasıt, tahta geçmesinden birkaç gün sonra, Konstantinos Dukas'ın yaptığı darbe girişimiyle gerçekleşmiştir. Trakya'daki karargâhından doğuya doğru ilerleyen Dukas, şehre gece bir avuç dolusu adamıyla girmiştir. Bu kadar az kişiyle gelmesi de, saray kapılarının açılacağından emin olduğuna delalet etmektedir. Eğer öyleyse gafil avlanmıştır. Kral naipliği konseyi üyelerinden biri olan *Magistros* Ioannes Eladas önceden uyarılmış ve çabucak toplanan bir milis kuvvetiyle beklemeye başlamıştır. Çıkan çatışmada Dukas'ın, aralarında oğlu Gregorios'un da yer aldığı birkaç adamı ölmüştür. Kendi de tam kaçacakken, atının ayağı ıslak kaldırımda kaymış ve yere düştüğünde de saraydaki adamlardan biri tarafından tek bir kılıç darbesiyle başı vücudundan ayrılmıştır.

Patriğin bu komployla olabilecek her türlü bağı reddettiğini söylemeye gerek yoktur herhalde. Hatta masumiyetinin bir göstergesi olarak, bu komployla ilgisi olan ya da olduğu düşünülenlere karşı bir terör rejimi bile başlatmıştır. Suçlu görülenlerin hepsi öldürülmüş ve Boğaz'ın Asya yakası kıyılarında kazığa oturtulmuş, bazıları da kırbaçlanmış ya da kör edilmişlerdir. Ayasofya'ya sığınanlar, saçları kazıtılarak manastırlara gönderilmiştir. Dukas'ın dul karısı Paphlagonia'daki uzak akrabalarının yanına gönderilmiş, bu meseleye hiçbir şekilde karışmamış olan en küçük oğlu da hadım edilmiştir. Nihayet kral naipliği konseyi artık bu kan gölüne bir son verilmesini istediğinde, Nikolaos isteksizce bu kıyımı durdurmuştur.

Bu kararı tam zamanında almıştır. Çünkü Dukas fiyaskosunun ardından iki ay bile geçmeden, Bulgar Symeon Konstantinopolis kapılarında belirmiştir. Komuta ettiği ordusu öylesine büyüktür ki, kurdukları kamp Marmara ve Haliç'in üst kesimleri arasında, uzunluğu neredeyse yedi kilometreye varan surları boydan boya kaplamıştır. Ancak geldiğinde de, önceden fatih olmaya özenenlerin keşfettiği (ki bunlara kendi büyük büyük büyükbabası Krum da dahildir) bir şeyi keşfetmiştir. O da şehir surlarının aşılamaz olduğudur. Ancak geri adım atmamıştır. Karadan yapılacak bir kuşatma ve çevredeki kırsal kesimin sistematik olarak yağmalanmasıyla yeterince sıkıntı yaratıp şansı da yaver giderse, hiç adam kaybetmeden uygun koşullar yaratabilirdi. Hebdomon Sarayı'ndan kral naipliği konseyine haberciler göndererek görüşme yapmaya hazır olduğunu bildirdi.

Nikolaos buna çok sevinmişti. Symeon'la barışı sağlamak için neredeyse her şeyi feda etmeye hazırdı. Çünkü savaş Bulgar Kilisesi'nden kopmak (o dönemde hâlâ kendi kilisesinin bir parçasıydı) ve daha da kötüsü onu Roma'nın kollarına atmak anlamına gelecekti. Symeon'un iki oğlunu şehre davet etti ve küçük imparatorun huzurunda

Blakhernai'de onlara pek cömert bir ziyafet verdi. Aradan bir ya da iki gün geçtikten sonra da, Hebdomon'da gizlice Symeon'la buluştu. Gördüğü saygıdan çok etkilenmişti. Şaşırtıcı derecede dostluk havasında geçen görüşmenin ardından, Symeon ödenmeyenlerle birlikte tekrar haraç ödenmesinde ısrar etti ve ayrıca Konstantinos'un kızlarından birini eş olarak almasını istedi. Sonra da hediyelere boğulmuş hâlde vatanına geri döndü.

İlk bakışta, Symeon'un bu ılımlı yaklaşımı bizi şaşırtabilir. Neden devasa ordusuyla şehir kapılarına dayanmışken daha sıkı bir pazarlığa girişmemiştir? Çünkü politikasını değiştirmiştir. Bizans'ı ele geçirme hırsı her zamankinden daha güçlüdür ve şimdi gözlerini tahta dikmiştir.[77] Eğer imparatorun kayınpederi olursa, onu avucunun içine alacaktır.[78] Şehir surlarını görünce, bu işin ancak diplomasi yoluyla halledilebileceğine, Nikolaos'un da kuşkulanılmayacak bir müttefik olduğuna kanaat getirmiştir. Patriğin Makedon hanedanına karşı neredeyse hiç sadakat duymaması bir yana, Bulgar Kilisesi'ni kaybetme korkusu da pazarlıkta Symeon'a büyük avantaj sağlamıştır. Çünkü Symeon, kilisesinin özgür olup olmamasına hiç aldırmamaktadır. İmparator olmaya niyetlendiği için bunun hiçbir anlamı yoktur. Bu her iki nedenden dolayı, saldırgan ya da tehdit edici bir tavır edinmek aptallık olurdu. Kendisinin (ve kızının) çıkarları adına, kendini kolay lokma gibi göstermek en akıllıca davranıştı. Kararlarını iyi düşünerek alan bir adamdı (ne de olsa Konstantinopolis'te eğitim görmüştü) ve ailesi de her açıdan bir imparatorluk ittifakını hak ediyordu.

Symeon'un bu akıllı politikasına karşın, Patrik Nikolaos için aynı şeyi söyleyemeyiz. Kral naipliği konseyi üyeleri, ukalalığından ve önce Euthymios sonra da tüm Dukas klanına karşı gösterdiği zalimlikten giderek daha fazla rahatsızlık duymaya başlamıştır. Kral naipliğinde hiç tartışmasız hak sahibi olan Zoe'ye yaptıkları ve soluk, çelimsiz küçük imparatorun bütün gün sarayda ağlayarak annesini araması da yüreklerini sızlatmıştır. Patriğin en azından ilk aşamada Dukas olayına karışmış olduğu şüpheleri artıp buna bir de Bulgar kralı ile gizlice görüşme yaptığı haberi eklenince (ki her zamanki gibi diğerlerini önceden haberdar etme gereği görmemiştir) sabırları taşmıştır. Bu andan itibaren kral naipliği konseyi dağılmış, 914 yılında Rahibe Anna, manastırdan geri gelerek kral naibesi olmuş ve tüm eski arkadaşları ve danışmanlarını da tekrar saraya getirtmiştir.

Yeni hükümet, Symeon tarafından "hadımlar konseyi" benzetmesiyle aşağılanacaktır. Bu konuda pek de haksız değildir. Ancak Bizans İmparatorluğu'ndaki hadımlar, ne sonradan Batı Avrupa'nın çıtkırıldım sopranoları ne de Şark geleneğinin iri

---

77 Patrik son ziyareti sırasında Symeon'a sadece Bulgaristan'ın hâkimi sıfatıyla taç takmış bile olabilir. Romilly Jenkins'in (*Byzantium: The Imperial Centuries*, s. 232) Nikolaos'un ona "kendi patrik başlığından yaptığı" geçici bir diadem taktığı önerisi saçmalıktan ibarettir.

78 Her ne kadar olaylar tam istediği gibi gelişmese de, bu tahmininde ne kadar haklı olduğu altı yıl sonra, Romanos Lekapenos döneminde anlaşılacaktır.

kıyım harem ağalarıyla karıştırılmalıdır. Iustinianos döneminden beri, en azından dört yüzyıldır (onun generallerinden biri olan Narses, hadım olmasına rağmen imparatorluk tarihinin en büyük askerlerinden biri olmuştur) toplumun en saygın üyeleri arasında yer almış ve kilise ile devlet yönetiminde en ayrıcalıklı görevlere getirilmişlerdir. Sadece vali, defterdar, imparatorluğun dört alayının başı ve imparator bu görevlerin dışında tutulmuştur. Onuncu yüzyılda hadım olmak, gelecek vaat eden bir gencin imparatorluk hizmetine girmesi ve giderek ilerlemesi anlamına gelmiştir. Çok sayıda hırslı ebeveynin hadım bir küçük oğula sahip olması son derece olağandır. Bu tuhaf, hatta barbarca bir uygulama gibi görünebilir ama sebebini uzaklarda aramaya gerek yoktur. Bakmakla yükümlü oldukları eşleri ya da aileleri olmayan hadımlar, daha çalışkan olmuşlar ve işlerine iyi donanımlı arkadaşlarından daha sıkı bağlanmışlardır. Oğulları olmadığı için, Batı'da çoğu zaman olduğu gibi, belli memuriyetlerin babadan oğula geçmesi çabası içine girmemişlerdir. Görevler sadece hak edene geçer. Aynı sebepten dolayı, yüzyılın sonuna doğru imparatorluğa özellikle Anadolu'da giderek daha fazla baş belası olacak feodal düzene karşı duvar örmüşlerdir. En önemlisi de, güvenilir olmalarıdır. Bir hadım, kardeşini ya da yeğenini kayırmak adına bazı entrikalara karışabilir (ki sıkça yaşanmıştır) ancak ne kadar güçlü olursa olsun, asla tahta talip olamaz.

İmparatoriçe ve hadımları kısa sürede, Nikolaos ve onun kral naipliği konseyinden çok daha iyi yönetici olduklarını göstermişlerdir. Ancak eski patrik onlara biraz sorun çıkarmıştır. Zoe önce Euthymios'u ikinci defa göreve getirmeye niyetlenmiş, ancak Euthymios itiraz etmiştir. Bütün yaşadıklarından sonra buna şaşmamak gerekir. Bunun üzerine Zoe, istemeyerek de olsa, Nikolaos'u görevde bırakmış ancak üzerine vazife olmayan işlere kalkışırsa, başına gelecekleri tahmin etmesi gerektiği yolunda uyarmayı da ihmal etmemiştir. Dini işlerine geri dönen Nikolaos -(herhalde biraz düşman bir kaynağa göre), kral naibi olmasının üstünden sekiz ay geçtikten sonra ilk defa Ayasofya'ya ayak basmıştır- kaderine razı olmuştur. Ancak zaten çok sevilen Zoe, başarılarını imparatorluğun güvenliği açısından çok önemli askeri ve politik zaferlerle de pekiştirince, herhalde kıskanmadan edememiştir.

Bu başarılardan ilki, Armenia (Ermenistan) Kralı Aşot'un tahta çıkmasıdır.[79] Ağrı Dağı'ndaki bu soğuk ve yaşanması zor bölge, hassas ve belirsiz bir politik yer işgal etmesi nedeniyle, uzun süredir Bizanslılar ve Müslümanlar arasında anlaşmazlık yaratmaktadır. Ne var ki, Bağdat'taki halife de aynı şekilde düşünüyordu ve yüzyılı aşkın bir süredir düzenli şekilde bir Arap vali gönderiyordu. Ermenilere gelince, zekâları ve kadim kültürleriyle gurur duyuyorlar ve Hıristiyanlığı ilk kabul eden halk olduklarını iddia ediyorlardı. Ancak (doğudaki çoğu Hıristiyan komşuları gibi) Monofizit olmaları nedeniyle, Bizans'a karşı pek sadakat ya da bağlılık hissetmiyorlardı. Çoğu da

79 "Kral" ya da daha doğrusu "kralların kralı" unvanı Ermeni kabileleri arasında en güçlü lidere sahip olana bahşedilmiştir. Bazen babadan oğula geçmiş olsa bile, kesinlikle kalıtsal değildir ve çoğu kez tamamen bırakılmıştır.

meşhur dogmatist eğilime uyarak, imansızları kendi dininin inançlarına karşı gelen kimselere yeğlemiş ve Müslüman etkisine kucak açmışlardır.

Doğal kavgacı yapıları ve durumlarının istikrarsızlığı nedeniyle, Ermenilerin bir politik krizden diğerine geçmelerine şaşmamak gerekir. Ancak 909 yılında, halifenin Persli emiri (*ostigan*) Yusuf, Bizans etkisini tamamen yok etmeyi ve Ermenileri Bağdat'a bağımlı kılmayı kafasına koyduğunda, kendi standartlarında bile alışılmadık derecede ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmışlardır. Önce bir iç savaşa neden olan Yusuf (ki bu Ermenistan'da hiç de zor bir şey değildir) sonra da savaştan yıpranan ülkeyi silip süpürmüş ve ona karşı gelen herkesi öldürerek, geçtiği kasaba ve köylerde büyük zulüm yapmıştır. Bu terör dört yıl boyunca devam etmiş ve sonunda halkının canını kurtarmak umuduyla 913 yılında Yusuf'a teslim olan Ermeni Kralı Smbat, öldürülmüştür.

Bizans için Ermenistan çok önemli bir siper işlevi görüyordu. Zoe'nin iktidara geldikten sonra yaptığı ilk işlerden biri, Smbat'ın oğlu ve vârisi, genç prens Aşot'u bir sefer planlamak üzere Konstantinopolis'e davet etmek olmuştur. Böylece bir sonraki yılın baharında, Aşot ülkesine büyük bir Yunan ordusunun başında dönmüştür. Yusuf zayıf bir savunma göstermiş, ancak sayıca yetersiz kalmıştır. Ve ilk kar düşer düşmez (bu bölgeye kışın erken geldiği unutulmamalıdır) Ermenistan'ın tüm batı kesimi ve doğu kesiminin de büyük bölümü, tekrar Aşot'un hâkimiyetine geçmiştir. İç kargaşanın kaçınılmaz bir sonucu olarak, ülkeye barışın gelmesi dört yıl sürmüş, ancak bütünlüğü kurtarılmıştır ve Zoe ile Aşot bu konuda kendileriyle ne kadar gurur duysalar azdır.

İmparatoriçenin ikinci başarısı, Tarsus'taki üssünden imparatorluk topraklarına doğru esaslı bir akın başlatan büyük Müslüman ordusunun bozguna uğratılması olmuştur. Zafer haberleri Konstantinopolis'te büyük coşkuyla karşılanır. Ancak üçüncü başarı karşısında bu hiç kalır. Doğuda Aşot'un Ermenistan'ı tekrar kalkındırması gibi, imparatorluğun karşı köşesinde Güney İtalyan *thema*'sı Langobardia'da, Capua şehrinin hemen dışında, *strategos* Müslüman ordusunu yerle bir etmiş ve adadaki Bizans prestijini, 886 yılında Nikephoros Phokas'ın geri çekilmesinden sonra en yüksek seviyeye çıkarmıştır. 915 yılı sona ererken halkın büyük çoğunluğunun gözünde Zoe her şeyi doğru yapan bir imparatoriçe olarak görülmektedir.

Bulgar Symeon dahi, geçici bir süreyle de olsa, bir bozgun yaşamıştır. Onun adına, Patrik Nikolaos'un görevden uzaklaştırılması ve Zoe'nin geri gelişi büyük bir darbedir. Aklına koyduğu çok önemli evlilik anlaşmasına Zoe'nin izin vermeyeceği bellidir. Diplomatik yaklaşımı boşa gitmiştir, savaş kaçınılmazdır. Eylül ayında ordusuyla Adrianopolis'e (Edirne) gelir ve yerel vali hiç direniş göstermeden hemen teslim olur. Ancak imparatoriçe şehrin geri alınması için büyük bir güç gönderdiğinde herhalde çok şaşırmış ve derhal geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Symeon, gelecek iki yıl içinde Thessalia ve Epiros şehir ve kasabalarını yağmalamakla yetinmiş ve 917 yılında tekrar Trakya'ya ilerlemesi üzerine, Zoe bir sürpriz

saldırı yapmaya karar vermiştir. Kırım'daki Khersones *strategos*'u Ioannes Bogas, bir zamanlar Symeon'un müttefiki olan, çıkarcı yapılarıyla ün salmış Peçenekleri ayartmış ve Bulgaristan'ı kuzeyden istila etmeye ikna etmiştir. Bizans filosunun görevi de tıpkı yirmi beş yıl öncesinde Macarlara yaptığı gibi, bu sefer de Peçenekleri Tuna'nın diğer yakasına geçirmek olacaktır. Bu arada ordu Konstantinopolis'ten güney sınırına doğru ilerleyecektir. İki ordu arasında kıskaca alınan Symeon'a, öne sürülen şartları kabul etmekten başka seçenek kalmayacak ve uzun süre imparatorluğa sorun çıkaramayacaktır.

Plan dört dörtlük görünmektedir. Ancak beklenmeyen ani bir talihsizlik olur. Öyle şaşırtıcı bir gelişmedir ki, Symeon'un her zamanki gibi rüşvet verme konusundaki büyük yeteneğini ortaya koyduğundan şüphelenmemiz yersizdir. Ioannes Bogas, Peçeneklerle birlikte donanmayla buluşacakları Tuna kıyısına varır. Donanmanın başında da Romanos Lekapenos adında bir Ermeni vardır. Karşılaştıkları anda iki adam amansız bir kavgaya tutuşurlar ve ikisi de diğerinin otoritesini kabul etmez. Sonunda Romanos, Peçenekleri karşı kıyıya geçirmeyi reddeder ve beklemekten yorulan Peçenekler de eve dönerler.

Bu arada, büyük General Nikephoros'un oğlu *Domestikos* Leon Phokas'ın komutasında başkentten yola çıkan ordu, Karadeniz sahilini izleyerek Burgaz Körfezi'nin güney ucundan Bulgar topraklarına girmiş ve 20 Ağustos günü şafak sökerken, küçük Ankhialos Limanı dışında kamp kurmuştur. Ordunun hareketini dikkatle gözetleyen Symeon, bir şans yakaladığını fark eder. Batı'daki tepeliklerden üstlerine saldırarak onları gafil avlar ve hiç acımaz. Tam olarak ne olduğu anlaşılamamaktadır. Georgios Kedrenos, Leon yıkanırken, atının aniden ürktüğünü ve öyle başıboş şekilde erat arasında dolaşınca, generallerinin öldüğünü düşünen askerler arasında bir panik yaşandığını iddia etmektedir. Bu hikâye doğru olsun ya da olmasın, sonuçta tüm Bizans ordusu kıyıma uğramıştır. Hayatta kalanları toplamak üzere beklemesi gereken donanma başkente dönmüştür. Kıyımdan kaçabilenlerin de peşinden gidilmiş ve hiç şans tanınmamıştır. Aradan yüzyıl geçtikten sonra Diyakoz Leon, savaş alanında hâlâ şehit kemiklerinin görüldüğünden bahsetmektedir. Canını kurtarabilenler arasında yer alan Leon Phokas, bir şekilde kuzeye doğru Mesembria (Nişabur) sahiline ilerlemeyi başarmış ve bir süre sonra da gemiyle Konstantinopolis'e ulaşmıştır.

İmparatoriçenin olanları duyduğu andaki öfkesini tahmin etmek zor değildir. Komutası ile ilgili resmi bir soruşturma başlatılan Romanos Lekapenos sonunda körlük cezasına çarptırılır. Talihi (sonradan görüleceği gibi imparatorluğun da) yaver gider ve bazı etkili arkadaşları araya girerek bu cezayı ertelettirirler. Zoe'nin Leon Phokas'a olan güveni sarsılmamıştır ki, aynı kış ona başka bir ordunun daha komutasını verir. Bir kez daha Doğu Trakya'yı istila eden Bulgarlar, neredeyse başkent surlarına dayanmıştır. Ancak maalesef babasının askeri dehasından nasibini hiç almayan Leon'un, ancak Katasyrtai mevkiine kadar ilerleyebilen ikinci ordusu da ilki gibi yerle bir edilir.

Symeon adına bu, kazanılmış başka bir zaferdir. Ancak zaten gayet iyi bildiği bir gerçek, çok geçmeden bir kez daha onaylanacaktır. İmparatorluk ordusuna ne kadar zarar verirse versin, Konstantinopolis surlarını aşamayacaktır. Öfkeli ve hayal kırıklığına uğramış şekilde, Bulgaristan'a dönmekten başka çare yoktur. Başkentte ise 918 yılında büyük bir kaos havası esmektedir. İki ezici yenilgiden sonra, Zoe'nin şanı zarar görmüştür ve idaresi ciddi tehlike altındadır. Symeon'la bir uzlaşma şansı kalmadığını bilmektedir. Symeon, genç Konstantinos ve kızı arasındaki evliliğin yapılacak her antlaşmanın değişmez maddesi olmasında ısrar etmekte ve imparatoriçe ise barbar bir gelini olacağı gerçeğini kabullenememektedir. Eğer sallanmakta olan tahtını kurtaracak bir desteğe ihtiyacı varsa, bunu imparatorluk sınırları dahilinde arayacaktır.

Ancak nerede aramalıdır? Elbette ki bu kişi, tekrar gücü ele geçirebilmek için fırsat kollayan patrik olamaz. Sadece iki seçenek vardır. Bunlardan ilki, gözden düşmüş de olsa, Katasyrtai rezaletinden sonra Anadolu ordusunu toparlamak için Asya'ya geçen Leon Phokas'tır. Konstantinos Dukas'ın düşüşünden sonra, Phokas ailesi zengin toprak sahibi aristokrat ailelerin başını çekmektedir. Ayrıca Leon duldur. Eğer imparatoriçe onunla evlenirse, hem kendinin hem de oğlunun yerini sağlama alacaktır.

Diğer seçenek ise, Romanos Lekapenos'tur. İki açıdan Leon'dan farklıdır. Öncelikle, ne soylu ne de görgülü bir aileden gelmemektedir. Ermeni bir köylü ailenin oğludur ve şimdiki rütbesini tamamen kendi çabalarıyla elde etmiştir. İkincisi, kısa süre önce meydana gelen kavgada kendini gösterme fırsatını kaçırmış olsa da yenilgiye uğramamıştır. Büyük amiral gemisi Haliç'te gururla demirli durmaktadır ve etrafı da imparatorluk donanması tarafından çevrilmiştir. Durumundan Leon Phokas'ı sorumlu tuttukları ordu ile karşılaştırıldığında, tüm azametiyle orada duran donanma gücü Bizanslılar üzerindeki güvenini yitirmemiştir.

Doğal olarak imparatoriçe bu ikisinden yakışıklı aristokrat generali, sonradan görme yabancı zıpçıktıya tercih eder. Bunun üzerine saraya çağırttığı Leon, birkaç hafta içinde onun en yakın arkadaşı ve en güvenilir danışmanlarından biri haline gelir. Ancak Zoe, kamuoyunu biraz hafife almıştır. Konstantinopolis halkı (özellikle kriz dönemlerinde hükümdarlar bu tehlikeyi küçümsemişlerdir) bu Anadolulu feodal beylere hiç güvenmemiştir. Onlar sadece imparatorluk hanedanına sadakat göstermektedir ve eski şehir aristokrasisi ve saray sakinleri de onların bu görüşünü paylaşmaktadır. Küçük Konstantinos on üç yaşına gelmiştir ve çelimsiz haline rağmen, olağanüstü zekâsıyla birinci sınıf bir imparator olacak gibi görünmektedir. Ancak annesi bile tehlikenin farkına varamıyorsa, Phokas'ın hırsına karşı nasıl direnecektir?

İşte o anda, imparatorluk hanesinden biri işleri ele almaya karar verir. Konstantinos'un özel öğretmeni Theodoros, öğrencisi adına, Romanos Lekapenos'tan yardım ister. Romanos'a neden Leon'dan daha fazla güvenildiği belli değildir. Belki de basit kökenli oluşu rol oynamıştır. Ancak daha az hırslı olmadığı kesindir ve derhal

koruyucusu ve savunucusu olarak genç imparatorun hizmetinde olduğunu bildirir. Bunun imparatoriçenin üzerinde nasıl bir etki yaratacağını düşünmemiş olmalıdır. Şüphesiz Phokas'ın da etkisiyle, Zoe eski arkadaşı ve danışmanı *Parakoimomenos* Konstantinos'u, onun adına Romanos'a, denizcilerinin parasını ödeyip filosunu derhal dağıtma emrini vermekle görevlendirir. Amiral büyük bir nezaketle cevap verir ve aldıkları emre nasıl itaat ettiklerini kendi gözleriyle görmesi için Konstantinos'u amiral gemisine davet eder. Hiç şüphelenmeden bu davete icabet eden Konstantinos derhal tutuklanır.

Baş temsilcisini tutuklamak, imparatoriçeye düpedüz hakaret etmek demekti. Zoe'nin bu hareketin ne anlama geldiğini sormak için gönderdiği elçiler de taşlanmıştır. Durumun ciddiyetini anlayınca, bakanlarını Boukoleon'da[80] bir toplantıya çağırmış, ancak onların da kendisine karşı geldiklerini görmüştür. Genç Konstantinos Porphyrogennetos, annesinin kral naibeliğinin sona erdiğini bildiren önceden hazırlanmış bir belgeyi okurken, ses çıkarmadan dinlemesi istenmiştir: Bu günden itibaren yönetim, Patrik Nikolaos ve önceki kral naipliği konseyinin başka bir üyesi olan *Magistros* Stephanos'a bırakılacaktır. Ertesi sabah, Zoe'yi tekrar Azize Euphemia rahibe manastırına götürmek üzere bir grup asker gelir. Ancak oğlunun yalvarıp yakarmaları sonucunda, sarayın kadınlara ayrılan bölümünde kalmasına (gücünü yitirse de en azından manastıra kapatılmayacaktır) izin verilir.

Nikolaos kazanmış, ama çok geçmeden imparatorluğun beş sene önce bıraktığı durumda olmadığını fark etmiştir. Zoe başarıyla bertaraf edilmiş, ancak şimdi de Leon Phokas ve Romanos Lekapenos güç gösterisine girişmişlerdir. Ümitsizce ikisi arasında gidip gelen patrik, onları birbirlerine düşürmek için elinden geleni yapmış, ancak bu çabaları onun pozisyonunu sarsmaktan başka işe yaramamıştır. Nihayet 25 Mart 919 tarihinde Romanos, donanmasıyla Boukoleon önünde belirir ve saraya Denizci Kapısı'ndan girerek imparatorluğun yönetimini ele aldığını ilan eder. Aradan sadece bir ay geçtikten sonra da, zarif kızı Helena'yla Konstantinos'u Ayasofya'da evlendirir ve Bilge Leon'un kayınpederi Stylianos Zautses için icat ettiği, *basileopator* unvanını alır.

Aradan elli yıl geçtikten sonra, ikinci kere, bir Ermeni sonradan görmesinin Bizans tahtına çıkmasına sadece bir adım kalmıştır.

Romanos Lekapenos'un yolunu kapatan en büyük engel, ordusunun başına geçen ve Khrysopolis'teki kampında ayaklanma planları yapan Leon Phokas'tır. Ordularının sadakatini kazanmak için de, niyetinin imparatoru, tahtı zorla ele geçiren *basileopator*'un elinden kurtarmak olduğunu söylemektedir. Romanos bu iş için kendine iki gizli ajan tutar. Bunlardan biri bir rahip diğeri ise bir fahişedir. Görevle-

80 Hipodromun güney ucu ve Marmara Denizi arasındaki, özel liman ve Büyük Saray'a denizden girişi de içine alan bölge.

ri ise güya bizzat imparator tarafından imzalanan ve kayınpederine sonsuz güven duyduğunu, Leon Phokas'ın ise onun hükümdarlığına baş kaldırma planları yapan bir isyankârdan başka bir şey olmadığını belirten bir mektubun kopyalarını dağıtmaktır. Rahip çok geçmeden tutuklanır, ancak fahişe işini büyük bir ustalıkla yapar ve Leon'un yüzlerce adamı silahlarını bırakır. Hiç şansı kalmadığını fark eden Leon kaçmaya çalışırken bir Bithynia köyünde yakalanır ve gözleri oyularak, zincire vurulmuş hâlde Konstantinopolis'e geri getirilir.

Rakibinin gözlerinin kör edildiğini duyan Romanos öfkeden çılgına döner. Gerçi bu öfke onu, aradan birkaç hafta geçtikten sonra başka bir komplo girişimini haber aldığında, zavallı Leon'u bir katır üstünde Forum etrafında dolaştırarak, halkın alaylarına maruz bırakmaktan alıkoymaz. Artık Leon'un işi bitmiştir. Romanos'un aklında tahta giden yolu açmaktan başka bir şey yoktur. Böyle bir hak iddia edemeyeceği için, tek şansı Konstantinos'u aradan çıkarmak olacaktır. Patrik de büyük hevesle işbirliği yapınca, 920 yazında kilise meclisi Konstantinopolis'te toplanır. Amaç, kilisedeki kargaşaya bir son vermektir. 9 Temmuz'da bu meclis meşhur *Tomus Unionis*'i yayımlar ve böylece nihayet yeniden evlilik meselesi ile ilgili kanun, yetkili kişiler tarafından düzenlenmiş olur. İnceden inceye kaleme alınan bu kanun maddesine göre, bir adamın ikinci defa evlenmesinde hiç bir sorun yoktur; eğer kırk yaşın altındaysa ve çocuğu yoksa nikâh sonrası kefaret karşılığında üçüncü defa evlenmesine izin verilebilir. Ancak dördüncü bir evlilik kesinlikle sözkonusu olamaz ve adam dördüncü eşini boşayıncaya kadar, kiliseden aforoz edilme cezası alır. Neyse ki bu karar geriye dönük değildir. VI. Leon'un son iki evliliğine lanet okunsa da, oğlunun meşruluğuna ses çıkarılmaz.

Böyle bir belgeyi imzalamak zorunda kalan on dört yaşındaki Konstantinos'un duyguları tahmin edilebilir herhalde. Ancak ona karşı nefretle dolu *Tomus*, çektiği son sıkıntı olmaz. Aradan bir ay geçtikten sonra annesi Zoe, Romanos'u zehirlemekle suçlanır. Dönemin koşulları altında tamamen göz ardı edilemese de, bu iddiada gerçek payı olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak artık imparatoriçenin kaderi belli olmuştur. Tekrar saçları kazınır, tekrar nefret ettiği rahibe alışkanlıklarını edinmeye zorlanır ve tekrar Azize Euphemia rahibe manastırının devasa kapıları isteksiz Rahibe Anna'nın ardından kapanır.

Tek bir düşman kalmıştır. Konstantinos'un öğretmeni Theodoros, Romanos'un yükselişinde büyük bir rol oynamıştır. Önce imparator adına ondan yardım istemiş ve büyük bir ihtimalle Mart ayında amiral Boukoleon'a geldiğinde, kapıları açıp onu saraya almıştır. Ancak Theodoros masumane bir şekilde, öğrencisinin iyiliğini istemiş ve ettiği yardımların maalesef Konstantinos'u en fazla kaçınmak istediği duruma düşürdüğünü fark etmiştir. İmparatorluğu savunsa da, en az Leon Phokas kadar egoist olduğunu göstermiştir. Bunu fark ettiği andan itibaren, Theodoros'un Romanos'a olan davranışı değişmiş ve Romanos da bir zamanlar müttefiki olan adamın, düşmanı haline geldiğini anlamakta gecikmemiştir. Muhtemelen Eylül başında, Theodoros ve

kardeşi Symeon, *komes tou staulou* (saray atlarından sorumlu) *Patrikios* Theophylaktos tarafından verilen bir ziyafete davet edilir ve yemeğin ortasında, komplo iddiası ile suçlanıp tutuklanarak, Kuzeybatı Anadolu'ya sürgüne gönderilirler.

Theodoros'un gidişiyle, Konstantinos son gerçek dostunu da kaybeder. Artık kayınpederinin elinde sadece bir kukladan ibarettir. On beşinci doğum gününden sadece birkaç gün sonra, 24 Eylül 920 tarihinde Romanos Lekapenos'u *caesar* ilan eder ve aradan üç ay bile geçmeden 17 Aralık günü, imparatorluk tacını başına takar.[81] Kâğıt üstünde Konstantinos kıdemli imparator olarak kalsa da, bir yıla varmadan Romanos'un biraz daha büyük ve daha şaşaalı kıyafetler içindeki resmi sikkeler üzerinde görülmeye başlanır. Tebaasının çoğu ise genç Porphyrogennetos'un tamamen ortadan kalkmasının an meselesi olduğunu düşünmektedir.

81 Sir Steven Runciman da dahil olmak üzere *(The Emperor Romanus Lecapenus, s. 62)* eski tarihçiler, bu son iki olayı bir sene önceye, yani 919 yılına tarihleme eğilimi gösterir. Ancak hem Grumel hem de Ostrogorsky'nin (s. 264) işaret ettiği gibi, Romanos 920 Konsili'ne *basileopator* unvanıyla katılmıştır. Eğer bu tarihte (imparator değilse bile) *caesar* olmuş olsa, herhalde bu unvanı kullanmaktan geri kalmayacaktır.

10

Yumuşak Gaspçı

[920-948]

Sen ölümlüsün, ölümü, dirilmeyi ve yargıyı beklersin. Bugün belki yaşıyorsun ama yarın tozdan ibaretsin. Bir ateş tüm haysiyetini yok eder. Tanrı'nın huzuruna çıktığında, yaptığın haksız kıyımların hesabını nasıl vereceksin? O'nun karşısında nasıl duracaksın? Bunu servet düşkünü olduğun için yapıyorsun. Ben sana bütün istediklerini ve daha da fazlasını verebilirim. Sadece elini uzat. Barışa kollarını aç, uyum içinde yaşamayı sev! Sen de barışçı, kansız ve sorunsuz bir hayat sür ki, Hıristiyanların acıları dinsin ve Hıristiyan kardeşlerini kırmaktan vazgeçsinler.

Romanos Lekapenos'tan Bulgar
Kralı Symeon'a, 9 Eylül 924

Romanos Lekapenos'un (ya da belki İmparator I. Romanos demek daha uygun olacaktır) çocukluğu ve gençliği hakkında çok az şey biliyoruz. Dayanılmaz Theophylaktos olarak anılan babası, bir Ermeni köylüsüdür ve 872 yılında yapılan Tephrike (Divriği) Savaşı'nda, I. Basileios'u Müslümanların elinden kurtarmakla şansı dönmüştür. Böylece saray muhafızlığı görevini belki biraz da fazlasını elde etmiştir. Kendi ya da oğlu için büyük hırsları olduğuna dair bir belirti yoktur. Romanos'un eğitimi konusunda zahmete girmemiştir ve yeri geldiğinde Konstantinos bunu onun yüzüne vurmaktan geri kalmamıştır. Çocuk için kendi yolunu çizmekten başka çare kalmaz. 870 yılında doğmuş (tam tarihi dahi bilinmemektedir) ve imparatorluk hizmetinde donanmaya girmiştir. Cremonalı Liutprand'ın anlattıklarını kabullenirsek, bir aslanla kahramanca boğuştuğu için, daha otuzlu yaşlarındayken Batı Anadolu'nun büyük kesimini ve komşu adaları da içine alan Samos *thema*'sının *strategos*'u olur. İmparatorluk hizmetinde bir memur olmasına rağmen, bu mevki sayesinde, bölgenin hem sivil hem de askeri idaresini üstlenmiştir. Görevini başarıyla yerine getirmiştir ki, 912 yılındaki Himerios rezaletinden sonra, *drungarios* (kaptan-ı derya) olmaya ondan başka aday yoktur.

Romanos'un gücü eline geçirdiği dönemde, karısı Theodora (921 yılının Epifani Yortusu günü onu *augusta* ilan edecektir) ona en az altı çocuk vermiştir ve ölüm tarihi olan 923 yılına kadar da iki çocuk daha doğuracaktır. Dört oğlunun en az üçü 924 yılının sonuna doğru tahta ortak edilecektir. En küçükleri olan Theophylaktos, hadım edilmiştir ve patrik olmaya hazırlanmaktadır. Tıpkı yine bir Ermeni olan I. Basileios gibi, niyeti bir hanedan kurmaktır. Ancak yumuşak tavrıyla ondan çok farklıdır. Basileios gücü ele geçirmek için iki cinayet işlemişti. Romanos Lekapenos ise hile ve dalavereye başvurmuştur ama yapısında şiddet ve zulüm yoktur. Baş rakibi Leon

Phokas'ın gözleri kör edildiğinde (X. yüzyılda çok yaygın bir cezadır) hiç hoşlanmadığını açıkça göstermiştir. Düşmanlarının çoğuna sürgün cezasını yeterli görmüştür. Genç damadının yaşama konusunda gösterdiği direnç onu çileden çıkarıyor olmalıydı. Çünkü o yaşadığı sürece, Lekapenos hanedanın kurulmasına olanak yoktu. Sağlıksız hâli göz önüne alınırsa, şüphe çekmeden kolaylıkla zehirlenebilirdi. Aynı koşullar altında, Basileios bir saniye bile düşünmezdi. Ancak Romanos'un hamuru farklıydı. Genç imparatoru bertaraf etmek için elinden gelen her şeyi yapmış, hem kendini hem de oğlunu üst mevkilere getirmiş, ancak damadının (ki sonunda ikisinden de daha uzun yaşamıştır) kılına dahi dokunmamıştır.

Konstantinos ise belirsizlik ve korku içinde, çok mutsuz bir çocukluk geçirmiş olmalıdır. Babası ölmüş, cariye damgası vurulan annesi iki kere sürgüne gönderilmiş, ona defalarca piç suçlamasında bulunulmuş ve güvendiği herkesin yanından uzaklaştırılmasına seyirci kalması istenmiştir. Bütün bunlar sağlıksız, hassas ve koca bir düşman ailenin içinde istenmeyen ve sevilmeyen bir çocuk için çok kötü olmalıydı. Üstüne üstlük, on üç yaşında bu ailenin bir üyesiyle (hiç tanımadığı bir kızla) bir anlaşma evliliği yapmıştı. Ancak bu çift çok mutlu olacak ve sonunda iki çocukları da babalarının ardından tahta çıkacaktır. Buna rağmen genç imparator ergenlik çağını büyük bir yalnızlık içinde geçirmiştir. Şansına bu fiziksel zayıflığı, parlak bir zekâ ve bir dizi sanatsal ve entelektüel ilgi alanıyla dengelenmiştir. Yetenekli bir ressamdır ve başkent ve hatta imparatorluk sınırları dışında, büyük dünyayla ilgili her keşif onu büyülemektedir. Ayrıca saatler ve günler boyunca, karmaşık Bizans saray törenlerini incelemiş ve bu konuda kendi makamı ona sınırsız gözlem fırsatı sağlamıştır. Sonunda ortaya çıkan, Latince adıyla *De Ceremoniis Aulae Byzantinae* (İmparatorluk Törenleri Üzerine) başlıklı kapsamlı eser, bizim en değerli kaynaklarımızdan birini teşkil eder.

En azından bu ilk dönemlerde, ne politik açıdan ne de yanlışı doğrudan ayırma konusunda hiçbir hırs göstermemesi de onun yararına olmuştur. Kendini ispatlama çabalarına girişmemesi, çok akıllıcadır. Kayınpederinin onu kıdemli imparator olarak itelemesine, 921 yılı Mayıs ayında en büyük oğlu Khristophoros'u tahta ortak etmesine, *Augusta* Theodora'nın 923 yılı Şubat'ında ölmesi üzerine Khristophoros'un karısı Sophia'yı *augusta* yapmasına, aradan iki yıl geçtikten sonra diğer iki oğlunu da tahta ortak etmesine ve böylece gülünç şekilde tahtta beş imparator olmasına ve hatta 927 yılında Khristophoros'u kendinden sonra gelen ikinci kişi ilan edip Porphyrogennetos'u devletin üçüncü kişisi mevkisine indirmesine hiç itiraz etmemiştir. Ancak ses çıkarmamak, aldırmamak anlamına gelmez. Daha geç dönem yazdıklarının gösterdiği gibi, yapılan her hakaret onu derinden yaralamıştır. Ancak herhalde hiçbiri, her sene Temmuz ayının ikinci pazarında, imparatorluktaki her kilisenin vaiz kürsüsünden okunması şartının getirilmesiyle katlanılmasını daha da zorlaştıran ve her yıl başkentte Aya İrini (Hagia Eirene) ve Ayasofya (Hagia Sophia) kiliseleri arasında yapılacak ve patrik de dahil olmak üzere tüm imparatorların katılmak zorunda

olduğu bir resmigeçitle anılacak *Tomus Unionis* kadar yaralayıcı olmamıştır. Bütün bunlara rağmen hiç şikâyet etmeden itaat eden Konstantinos, istenilenleri yerine getirmiştir. Diğerlerine göre çok daha önemli bir görevi olduğunun farkındadır: Hayatta kalmak.

"Sana, bizi mutlu ettiği kadar seni de mutlu edecek iyi havadislerimiz var oğlum. Tanrı'nın kilisesi tekrar birleşti." Patrik Nikolaos, Bulgar Symeon'a böyle yazmış ve onu *Tomus Unionis*'ten ve kendi taraftarlarıyla Euthymiosçular arasındaki kavganın sona erdiğinden haberdar etmiştir. Symeon hiç de mutlu olmamıştır. Bizans Kilisesi umurunda bile değildir. Onun ilgilendiği tek şey Bizans tahtıdır. O taht ki, bundan yedi yıl önce neredeyse eline geçecekken, Romanos Lekapenos sayesinde şimdi hiç olmadığı kadar uzak görünmektedir. Tahta geçtiği andan itibaren imparator, kavgacı komşusuyla iyi ilişkiler kurmak için elinden geleni yapmış, yıllık haraç ödemeye ve hatta imparatorluk topraklarının bir bölümünden feragat etmeye bile razı olmuş, ancak Symeon, Romanos görevden uzaklaştırılmadan hiçbir anlaşmaya yanaşmamış ve böylece düşmanlık sürüp gitmiştir. Bizanslılar bir kez daha eski hilelerine başvurmuş ve düşman sınırında kargaşa çıkarmaya karar vermişlerdir. Bu defa hedef, Bulgar boyunduruğundan kurtulmak isteyen ve Bizans para yardımını büyük memnuniyetle kabul edecek yerel prenslikler tarafından yönetilen Sırbistan'dır. Ancak baskı asla uzun süre gevşememiştir. 919 yılında Symeon Çanakkale Boğazı'na kadar sokulmuştur. 921'de tekrar Katasyrtai surlarına dayanmış, 922'de Boğaz'ın Avrupa yakasına ilerlemiş ve bir Bizans ordusunu bozguna uğrattıktan sonra, Stenos (İstinye) civarını yağmalayarak, Pegai'de[82] yer alan Romanos'un en sevdiği saraylardan birini yakmıştır. 923 yılında Adrianopolis'i (Edirne) tekrar zapt ederek, kahramanca direnişinden ötürü vali Moroleon'u işkence ederek öldürmüştür.

Ancak bütün bu küçük zaferler, onu esas amacına biraz olsun yaklaştıramamıştır. Trakya'ya ne kadar zarar verirse versin, ne kadar kasaba ya da şehri yağmalarsa yağmalasın, Konstantinopolis surlarını karadan aşamayacaktır. Bu nedenle 924 yılında bu defa denizden saldırmayı planlar. Donanması yoktur. Ancak Kuzey Afrika'daki Fatımi halifesinin[83] muhteşem donanmasını onun hizmetine vermesi umuduyla, ko-

---

[82] Pegai biraz problemlidir. Yunanca τιηγή "akarsu" ya da "kaynak" anlamına gelir. Konstantinopolis'in topografisi konusunda uzman olan R. Janin'e göre (*Constantinople Byzantine*, Paris, 1950) aynı adı taşıyan kapının (Silivrikapı) hemen dışında bir "Akarsu" Sarayı (τ ς Πηγής) ve bir de Haliç'in diğer yakasında Kasımpaşa semtinde "akarsuların" sarayı (τών Πηγών) vardır. Ancak her ikisinin de yeri Theophanes'in *Contiunator*'unun iki kez Stenos'la andığı sarayla ilgili olamaz. Herhalde aynı adı taşıyan üçüncü bir saray yoktur ya da acaba Janin yanılıyor olabilir mi?

[83] Fatımiler, Hz. Muhammed'in kızı Fatma ve onun kocası Ali'nin soyundan geldiklerini iddia eden bir Şii Arap kabilesidir. 909 yılında bu kabileye ait olan Ebu Abdullah, Kayrevan'ın Arap prensini kovarak yerine Mehdi unvanını alan ve Bağdat'taki Abbasi halifesine açıkça meydan okuyan Fatımi Ubeydullah'ı getirmiştir. 969 yılında Mısır'ı fetheden Fatımiler,

nuyu tartışmak üzere Mehdiye'ye elçiler gönderir. Bu ilk girişim gelecek vaat etmiş ve görüşmelere bizzat Symeon'la devam edilmesi kararı alınmıştır. Ancak elçiler, bir Arap heyeti eşliğinde Bulgaristan'a doğru yola çıkmışken, açık denizde yolları Kalabriya Yunanlarından oluşan bir Bizans filosu tarafından kesilmiş ve Konstantinopolis'e götürülmüşlerdir. Burada Bulgarlar gözaltına alınmış, ancak kurnaz bir diplomat olan Romanos, hediyelere boğduğu Arapları barış ve Symeon'dan almayı hayal bile edemeyecekleri bir yıllık haraç vaadiyle halifeye geri göndermiştir.

Bu talihsiz haberin ne zaman ya da nasıl Bulgar sarayına ulaştığını bilmiyoruz. Belki de, 924 yazında ordusuyla (en azından onuncu kere) Trakya'ya varan Symeon, Fatımi donanmasını Marmara'da görmeyi ummuştur. Eğer öyleyse, hayal kırıklığına uğramış ve taktik değiştirmiştir. Geçmişe bakılırsa, etraftaki kırsal kesime yine bir yağma seferi başlatması beklenirdi, ama öyle yapmadı. Onun yerine şehre, eski dostu patriği görmek istediğini belirten bir haberci gönderdi.

Yaşlı Nikolaos bir kez daha (artık yetmiş iki yaşındaydı ve çökmeye başlamıştı) şehrin surlarına doğru ilerledi ve şehir kapılarının birinden çıkıp Bulgar kampına yöneldi. Ancak bu sefer gizlice değil, önemli birkaç saray memuru eşliğinde gelmişti. Bulgar kralı da on bir yıl önce olduğu kadar yumuşak başlı değildi. Symeon artık düşük rütbelilerle görüşmeme kararı almıştı. Eğer patrik isteği üzerine apar topar geliyorsa, imparator niye aynı şekilde davranmasındı? Ters bir tavırla Nikolaos'a, onu çağırttıktan sonra fikrini değiştirdiğini ve eğer imparatorluk barış istiyorsa, bunu sadece Romanos'la görüşeceğini söyledi.

İmparator buna itiraz etmedi. Zaten konuşmayı her zaman kavgaya tercih ederdi ve bu Bulgar hücumlarına artık bir son vermek istiyordu. Ancak güvenlik sorunu kafasını kurcalıyordu. Symeon'un ona güvenmediği gibi, o da Symeon'a güvenmiyordu ve bir yüzyıl önce, Krum Han ve V. Leon arasında yaşananları da unutmamıştı. Haliç'in kuzey ucundaki Kosmidion'da (Eyüp)[84] büyük bir iskele inşa edilmiş ve enine boydan boya bir çitle ayrılmıştı. Symeon'un karadan, Romanos'un ise denizden gelmesi kararlaştırıldı. Bütün görüşme boyunca bu bariyer onları birbirlerinden ayıracaktı.

Görüşme 9 Eylül Perşembe[85] günü yapıldı. Symeon çite yaklaşmadan önce, güvenlik önlemlerini gözden geçirmeleri emrini verdiği büyük bir eskort eşliğinde kasıla kasıla geldi. Patrikle birlikte gelen Romanos ise, düşünceli ve munisti. Görüşmeye verdiği önemin bir nişanesi olarak, elinde şehrin kutsal emaneti olan, Meryem'in Blakhernai'deki kilisesinden alınmış pelerinini tutuyordu. Kısa bir rehine değiş tokuşundan sonra, nihayet iki hükümdar yüz yüze geldiler.

Salahattin'in onları devirdiği 1171 yılına kadar burada hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir.

84 Adını Aziz Kosmas ve Damianos Manastırı'ndan alan Bizans köyünden günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

85 Bu görüşmenin günü ve hatta yılı çok tartışmalıdır. Ben, bu konuya bir ek bölüm ayırarak, bana göre savını çürütülemez şekilde savunan Sir Steven Runciman'a katılıyorum (*The Emperor Romanus Lecapenus*, s. 246-8).

Bu görüşmeyle ilgili kaynaklarımızın hepsi Yunancadır ve önyargılıdır. Ancak görüşmeye, tipik Bizans yaklaşımıyla, düşmanıyla vaaz verir gibi konuşan Romanos'un hâkim olduğuna şüphe yoktur. Symeon'un beklediği gibi, barış için yalvarmamış ve ona bir Hıristiyan olarak seslenip yol yakınken geri dönmesi konusunda ısrar etmiştir. Yıllık haracı yükseltmeyi de teklif etmiştir ama bunu vaazının içine öyle ustaca sıkıştırmıştır ki, onu dinleyenlerin çoğu belki de fark etmemişlerdir bile. Duyanlar üzerinde ise bir tavizden ziyade, günahkâr bir ruhu kurtaran hayırsever aziz etkisi yaratmış olmalıdır.

Denilene göre büyük bir performans sergilemiş ve hem Romanos'un hem de patriğin beklediğinden daha iyi sonuç elde edilmiştir. Romanos'un zayıf tarafta olduğu aşikârdır. Barışı isteyen odur. Bir Ermeni köylüsünün oğlu olarak, ataları en azından Büyük Krum'a kadar (belki de daha eski) dört nesil geri giden Symeon'a göre basit kökenlidir. Ancak konuşurken, yarı uygar barbarlardan oluşan ve sonradan görme bir prenslikten ibaret olan Bulgaristan karşısında, bin yıllık Roma İmparatorluğu'nun haşmetiyle durmaktadır. Symeon da bunun farkındadır.

Tam o anda gökyüzünde iki kartal belirir. Önce havada beraber daireler çizdikten sonra birden ayrılırlar. Biri Konstantinopolis kuleleri üzerinde daireler çizmeye devam ederken, diğeri Trakya'ya doğru uçar. Görenlerin hepsi bunun bir işaret olduğuna kanaat getirir. Anlamı da ayan beyan ortadadır. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın, Symeon asla Bizans'a hükmedemeyecektir. Balkan Yarımadası'nda bir değil, iki hükümdar olacaktır.

Bundan sonra söylenecek fazla söz kalmaz. Romanos'un önerdiği meblağ ödenir. Ayrıca her yıl 100 *scramangia* (Konstantinopolis için bile çok büyük lüks sayılan gümüş işlemeli pelerinler) hediye edilecektir. Bunun karşılığında Symeon imparatorluk topraklarından geri çekilecek ve Karadeniz'de zapt ettiği kaleleri geri verecektir. Sonra sessizce çitin arkasından çekilip atına binerek vatanına doğru yola çıkan Bulgar kralı, bir daha imparatorluğu istila etmemiştir.

Tabii bu, karakterinin değiştiği anlamına gelmez. Artık altmışını geçmiştir ve otuz yılı aşan bir süredir tahttadır. Hedeflerini tamamen değiştirmese de, eski kurdun artık Konstantinopolis'te hüküm sürmeyi hayal edecek hâli yoktur ve 925 yılında gülünç şekilde *basileios* olduğunu iddia etmesi (ki fazladan "Romalıların ve Bizanslıların" sözü de eklenecektir) bir yenilginin itirafıdır ve bir devlet adamından ziyade, şımarık ve huysuz bir çocuğa yakışır bir davranıştır. Romanos eğer istiyorsa kendini Bağdat halifesi bile ilan edebileceğini belirtmiştir. Ertesi sene aynı meydan okuma duygusuyla Bulgar Kilisesi'nin bağımsızlığını ilan etmiş ve başpiskoposunu da patrikliğe yükseltmiştir. Nikolaos ezeli kâbusunun nihayet gerçek olduğunu görse herhalde olay çıkarırdı. Ancak 925 yılının Mayıs ayında ölmüş ve görünüşe göre buna pek aldıran olmamıştır. Konstantinopolis'ten hiç ses çıkmaması, Symeon'u çileden çıkarmış olmalıdır.

Ancak artık Konstantinopolis'i kafasından atmaya çalışmaktadır. Onun yerine dikkatini batıdaki düşmanlarına, yani Sırplara ve özellikle militarist Hırvat Krallığı'na çe-

virir. Sırpları kolayca yener. Ancak 926 yılında Hırvatlar, Bulgar ordusunu neredeyse tek bir adam bile kalmayacak kadar büyük bir yenilgiye uğratır. Symeon asla kendine gelemez. Mecburen küçük düşürücü bir barış antlaşması yapmak zorunda kalır. Bir sonraki senenin baharına kadar bir şekilde dayanır ama artık işi bitmiştir. 27 Mayıs 927 yılında, altmış dokuz yaşında, hayal kırıklığı içinde hayata veda eder.[86]

Symeon tahta kimin geçeceğini açıkça belirtmiştir. İkinci evliliğinden olma üç oğlunun en büyüğü Petro tahta geçecek[87] ve ergen oluncaya kadar da dayısı Georgi Sursubul kral naibi olacaktır. Kral naipliği yapmak tehlikeli iştir -özellikle de Symeon gibi güçlü bir liderden sonra gelinirse- ve Georgi de çok geçmeden, hayatta kalmak istiyorsa, Bizans'la yapılan son antlaşmanın daha resmi bir barış antlaşmasıyla ve mümkünse bir evlilik ittifakıyla pekiştirilmesi gerektiğini fark eder. Bizans'a elçiler gönderilir ve Romanos da bu teklife çok sıcak bakar. Çok geçmeden sınır şehri Mesembria'da (Nişabur) bir toplantı yapılır ve kısa sürede anlaşma sağlanır. Sonradan imparator ve maiyeti Konstantinopolis'e döner ve Bulgar heyeti de arkalarından gelir. Başkentte Georgi'ye, Romanos'un büyük oğlu Khristophoros'un kızı Maria Lekapena gösterilir ve Georgi kızı çok beğenir. Sınamak için sorduğu sorulara yerinde cevaplar alınca, derhal yeğenini çağırtır.

Düğün (ki beş yüz yıldan beri ilk defa bir Bizans prensesi imparatorluk dışına gelin verilmektedir) Pegai'deki sarayda 8 Ekim'de, yani Symeon'un ölümünden sadece 4,5 ay sonra yapılır. Çifti, Nikolaos'un ardından 925 yılında patrik olan II. Stephanos takdis eder. (Sadece sekiz yaşında olması nedeniyle imparatorun oğlu Theophylaktos, bu görev için henüz çok küçüktür.) Barış adına, yeniden vaftiz edilerek Irene adını alan gelin, kısa bir süre için (büyük ihtimal jinekolojik nedenlerle) tekrar Konstantinopolis'e döner ve bu arada Petro onu Pegai'de bekler. Aradan üç gün geçtikten sonra Irene muhteşem düğüne katılmak üzere Petro'nun yanına gelir. Sonra gözyaşları içinde (çünkü tıpkı kocası gibi daha çocuk yaştadır, daha önce vatanını hiç terk etmemiştir ve gittiği barbar topraklarda onu nasıl bir hayatın beklediği konusunda en ufak bir fikri bile yoktur) ailesiyle vedalaşarak, yanında götürdüğü çok sayıda eşyayla kuzeybatı yönündeki uzun yolculuğuna çıkar.

Bu muhteşem düğün kutlamalarını uzun uzadıya anlatan tarihçiler, aynı zamanda imzalanan barış antlaşmasından neredeyse hiç bahsetmezler. Öyle anlaşılıyor ki top-

---

[86] Bizanslılar her zaman için ölümünden kendilerinden ziyade Hırvatları sorumlu tutmuşlardır. *Continuator*'a göre, bir astrolog Romanos'a *forum*'daki heykellerden birinin Symeon'un *stoicheon*'u olduğunu söylemiştir. Romanos heykelin başının koparılması emrini verir vermez de Symeon ölmüştür.

[87] Symeon'un ilk evliliğinden olan Mikhael, bilinmeyen nedenlerden dolayı bir manastıra kapatılmıştır. Petro'nun iki erkek kardeşinin küçüğü olan Benjamin uzun ve meşhur Balkan kurt adamları soyunun ilklerinden (ve hiç şüphesiz en aristokratlarından) biri olacaktır. "Sihir işinde öyle ustadır ki, insanın gözü önünde bir kurt adama ya da istediğiniz başka herhangi bir canavara dönüşebilir" (Cremonalı Liutprand, *Anapodosis*,iii.29).

raklar konusunda birkaç küçük düzenleme yapılmış ve Petro'ya ödenecek yıllık haraç hükme bağlanmıştır. Bu miktar herhalde Symeon ve Romanos'un Haliç'te kararlaştırdıklarına bir teyit niteliğindedir, ancak bu sefer paranın sadece Maria Irene'nin sağ olduğu sürece ödeneceği koşulu getirilmiştir. Bu da herhalde Irene'nin bir Bizans prensesine uygun bir mevki edinmesini sağlama almak için yapılmış bir para yardımı olmalıdır.[88] Nihayet (ki bu konuda çağdaş kaynaklar hiç şüpheye yer bırakmaz) Romanos Bulgar patrikliğinin bağımsızlığını ve Petro'nun çar unvanını -Yunanca *basileios*- resmen tanır. İlk yaptırıma pek aldırmaz. Patrikliğin bağımsızlığı zaten olmuş bitmiş bir iştir ve her ne kadar Bizans için biraz gurur kırıcı olsa da, Bulgarların en sevdikleri şantajlarından biri olan Roma'ya bağlanma tehditini ortadan kaldırmıştır. İkincisi ise herhalde biraz zor hazmedilmiş, ancak üstünde durulmamıştır. 945 yılında Konstantinos Porphyrogennetos'un gücü eline geçirişine kadar, Konstantinopolis yazışmalarında Petro'dan sadece *arkhon* (hükümdar) olarak bahsedilecektir.

Romanos her şeyden önce bir realisttir. Altına mührünü bastığı barış antlaşması, açıkça bir zafer olarak nitelendirilemese de Bulgarlar lehine sonuçlanmıştır. Sabırlı ve istikrarlı bir diplomasi izlenmesi halinde daha iyi şartlar elde edilebilirdi, ancak buna pek değmeyecekti. Çabuk ve kavgasız bir antlaşma ve uzun süreli bir Bulgar dostluğunun garantisi olarak yapılan bir evlilik karşılığında biraz küçük düşmeye hazırdı. Hâkimiyetinin ilk dört yılında, iki ayaklanmayla baş etmek zorunda kalıp (biri Apulia'da diğeri kuzeydoğuda yer alan Khaldia *thema*'sında) her birkaç ayda bir yeni komplolar ortaya çıkarılırken, işi hiç de kolay olmamış, ancak şimdi yerini sağlamlaştırmıştı. Ona karşı gelen tüm saray bürokratları ve memurlar sürgüne gönderilmiş ya da manastırlara kapatılmıştı. Tüm anahtar mevkilerde de kendi adamları vardı. Donanmanın tümü ve kalan ordunun da büyük bölümü onun arkasındaydı. Yeni ve itaatkâr patrik idaresinde, kilise problem olmaktan çıkmıştı. Romanos sadece taç giymiş bir imparator değil, tamamen kontrolü altındaki, kendisine rakip olabilecek çok sayıda imparatorluk ailesinin ve de damadının lideriydi. Nihayet güvencedeydi.

Ayrıca, Symeon'un ölümünden bir ya da iki yıl geçtikten sonra, Bulgaristan'ın işinin bittiği iyice anlaşılmıştı. Bizans'ı fethedinceye kadar asla gerçekten büyük bir güç olamayacaktı ve Bizans bir kez daha fethedilemez olduğunu göstermişti. Symeon her seferinde bu devasa surlardan geri dönmek zorunda kalmış ve öfkesini Balkanlar ve bozkırlardaki kavimlerden çıkarmıştı. Bu asla kazanılamayacak bir savaştı. Genç Petro ise (Bizans imparatorunun damadı olması bir yana) babasının saldırganlığından hiç nasibini almamıştı. Ahlaki hayatında son derece üstün bir pozisyona sahipse de (tebaasının çoğu onu bir aziz olarak görüyordu) zayıf ve beceriksiz bir liderdi. Kırk iki yıllık hâkimiyet dönemi boyunca, ne Boyarları kontrol altına alabilmiş ne de Bulgaristan'ın bütünlüğünü koruyabilmiştir. Böylece yaklaşık elli yıl boyunca, Bulga-

88 En azından Sir Steven Runciman (*The Emperor Romanus Lecapenus*, s.99) böyle olduğunu varsaymakta ve paranın "sefire hanım ya da imparatorun Bulgaristan sarayındaki casusu" için ödendiğini ileri sürmektedir.

ristan Bizans için problem olmaktan çıkmıştır ve sonunda yeni bir hanedanla gelen yeni bir hükümdar, Bizans otoritesine tekrar meydan okuduğunda, karşısında çelik gibi güçlü bir hasım bulacaktır.

Bulgaristan'la yapılan barış antlaşması sayesinde, Romanos Lekapenos dikkatini doğuya çevirme fırsatı bulmuştur. Nihayetinde bu bölge, Bizans İmparatorluğu'nun refahı ve güvencesi bakımından Balkanlar'dan çok daha önemlidir. En bereketli tarlalar ve çiftlikler bu bölgededir ve yüzyıllar boyunca ordunun en sağlam ve en güçlü askerleri de yine buradan çıkmıştır. En önemlisi de bu bölge, tüm Avrupa'nın bütünlük ve bölünmezliğinin bağlı olduğu Hıristiyanlığın cephe hattıdır.

900 yılı civarında VI. Leon, Manuel adında genç bir Ermeni prensin topraklarını ilhak ederek, civardaki bir ya da iki şehri de ekleyip Mesopotamia (Mezopotamya) adını verdiği yeni bir *thema* yaratmıştı.[89] Pek de önemli olmayan bu istisna dışında, imparatorluğun doğu sınırı onun ölümü esnasında, iki yüzyıl önceki halini korumuştu. Her iki tarafta da yağma uzun süre devam etmiş ve bir deniz ya da kara seferi yaşanmadan geçen yaz sayısı çok az olmuştur. Ancak bu seferler büyük çaplı olmalarına rağmen, toprak genişletmeden çok yağma amacını gütmüş ve bu nedenle de etkileri uzun sürmemiştir.

Derken 923 yılında, ordunun başkumandanlığına, Bizans'ın çıkardığı en parlak generallerden biri olan Ioannes Kurkuas getirilir. Bazen vaftiz ismi olan Gurgen ile de anılan bu kişi, imparator gibi, Ermenistan'ın kuzeydeki bir ücra köşesinden gelmektedir. Bu bölge bugün bizim Gürcistan olarak bildiğimiz yerdir. Anladığımız kadarıyla, imparator ve Kurkuas iki eski arkadaştır. Kurkuas, Romanos'un gücü ele geçirme girişimlerinde, başkentteki olası tüm yıkıcı unsurları ortadan kaldırma sorumluluğunu üstlenmiş ve son yirmi beş yılda hiç kimse İmparatora onun kadar sadık kalmamıştır. Göreve gelişinin ilk yılında elde ettiği başarı bir kara değil, deniz zaferidir. On dokuz yıl öncesinde, Thessaloniki'yi (Selanik) yerle bir eden hain korsan Tripolili (Trablusşam) Leon nihayet yenilmiş ve 924 yılında Romanos, Symeon'la daha rahat başa çıkabilmek için halife ile iki yıllık bir barış antlaşması yapmıştır. Ancak 926 yılında Bulgar tehdidi ortadan kalktıktan sonra, tekrar Araplarla boy ölçüşmeye hazırdır ve doğuda nesiller boyu süren kargaşa ortamı ve yenişememe durumu on sekiz yıl içinde değişecektir. Müslüman fetihlerinin ilk dönemlerinden beri, ilk adımı atan hep Müslüman güçler olmuş, ancak ilk şiddetli saldırılarından sonra pek bir ilerleme kaydedememişlerdi. Bizanslılar bir asır öncesinde, III. Mikhael komutasında birkaç önemli zafer kazanmalarına rağmen, ezelden beri Müslümanlara ait topraklarda büyük çaplı bir istila gerçekleştirememişlerdi. Kurkuas seferlerinin ilk altı yılında, Ermenistan'daki imparatorluk gücünü sağlamlaştırmayı amaçlamış ve Malazgirt'i zapt etmiştir. Sonradan Bizans tarihinde ölümcül bir rol oynayacak bu şehri ele geçirmekle, Ermenistan'a

89 Ancak tam olarak günümüzün "nehirler arasındaki" bölgesi değildir. Burada Dicle ve Fırat'tan değil, Fırat'ın iki ana kolundan bahsedilmektedir.

giden yolları ve daha güneydeki Vaspurakan bölgesini kontrol altına almıştır. Aradan sadece iki yıl geçtikten sonra, 19 Mayıs 934 tarihinde, daha da büyük bir zafer kazanmış ve ilk önemli Arap Emirliği olan Melitene (Malatya) imparatorluk topraklarına katılmıştır.

Bir sonraki yıl, büyük ölçüde güçlü Musul Hamdani Emiri Seyfüddevle'nin (Devletin Kılıcı) savunması sayesinde daha durgun geçmiştir. 940 yılında Seyfüddevle, Kurkuas üzerinde ciddi endişe yaratmıştı. Eğer Bağdat'ta yaşanan yeni bir kriz (Abbasi Halifeliği neredeyse parçalanmak üzereydi) onu başkente dönmek zorunda bırakmasaydı, olaylar çok farklı şekilde gelişebilirdi. Bu Bizanslılar için büyük şanstı. Eğer emir baskıyı sürdürseydi, bir sonraki yaz pırıl pırıl bir havada beklenmedik şekilde düşen şimşeği göğüslemekte zorlanabilirlerdi.

941 yılında Konstantinopolis'te, anne babalarından dinledikleri seksen bir yıl önceki[90] korkunç (ama neyse ki kısa süren) Rus istilasını hatırlayan yaşlı insanlar var olabilirdi. O dönemde Ruslar, ilkel ve esas olarak Slav kavimlerinden oluşan farklı yapıda bir topluluktu ve muhtemelen İskandinav kökenli feodal bir aristokrasi ile bir arada tutuluyordu. Ancak geçen süre içinde (hem gerçek hem de mecazi anlamda) uzun yol kat etmişlerdi. Yaklaşık 882 yılında, Viking Oleg Novgorod'dan yola çıkmış ve Dinyeper üzerinden Kiev'e gelerek şehri zapt etmiş ve yeni bir Rus devletinin başkenti yapmıştır. O dönemden beri de ticaret ağı giderek genişlemiş ve Bizans kesimi, VI. Leon'un 911 yılında imzaladığı bir ticaret antlaşmasına göre düzenlenmiş ve bu maddeler Konstantinopolis'teki tüm Rus tüccarlara uygulanmıştır. Yanlış şekilde Nestor olarak anılan Slav tarihçi, bu antlaşmanın 907 yılında, Oleg'in iki bin gemi ve belirsiz sayıda askerle dört yıl önce şehre karşı düzenlediği devasa bir kara ve deniz seferinin ardından, işleri yoluna koymak üzere düzenlendiğini belirtmektedir. Hatta savaşın bir evresinde, 1453 yılında Fatih'in yaptığı gibi, gemileri kızaklar üzerinde kaydırarak, Pera üzerinden Haliç'e indirdiğinden bile bahsetmektedir. Başka hiçbir kaynakta bahsedilmeyen bu girişim büyük ihtimalle uydurmadır. Ertesi sene Oleg ölür ve yerine Kiev'in büyük prensi sıfatıyla Rurik'in oğlu Igor geçer. Ancak Igor'un 941 yılı Haziran'ında gönderdiği donanma kesinlikle gerçektir.

Bu sefer Yunan tarihçiler Rus donanmasının on bin, hatta bir yerde on beş bin gemiden oluştuğunu yazarlar. Diğer yandan, Cremonalı Liutprand (o dönemde Konstantinopolis'te İtalya büyükelçiliği yapan üvey babasından olayları ilk ağızdan öğrenme şansına sahip olmuştur) daha ılımlı şekilde *mille et eo amplius* "bin ve biraz fazlası"ndan bahseder ve bu kesinlikle daha gerçekçi bir sayıdır. Romanos Bulgar dostlarından Rusların yaklaştığını haber alınca, şoka uğrar. Ordusu doğu sınırında, donanmasının bir bölümü Akdeniz, diğeri ise Karadeniz'dedir. Her iki tarafa da bir an önce dönmelerini emreden acil haber gönderilir. Bu arada tersane işçileri durmadan çalışarak, şehirden toplanan tekneleri şekle sokmaya çalışırlar. Çoktan hurdaya

---

[90] Bkz. s. 66-67.

atılmış, ancak henüz sökülmemiş on beş adet hurda gemi bulunur ve bunlar küpeştelerine kadar Yunan ateşiyle yüklenerek, *Protovestiarios* Theophanes komutasında Boğaz'ın kuzey ucunu tutmak üzere yola çıkarılır. Theophanes tam zamanında gelir. 11 Haziran sabahı Rus ordusu ufukta göründüğünde derhal ateşe başlar.

Yunan ateşinin Bizans tarihindeki öneminden ne kadar bahsetsek azdır. Defalarca, kaçınılmaz yenilgilerden galip çıkılmasını sağlamıştır. Müslüman filoları bu silahı çok iyi tanımalarına rağmen, etkin bir çare bulamamışlardır. Diğer yandan Ruslar için, büyük sürprizdir. İlk gemileri alevler içinde kaldığında, geri kalanlar derhal Boğaz'ın ağzından çekilerek, Karadeniz'e Bithynia kıyılarına doğru ilerlemeye başlamışlardır. Vardıklarında tüm hırslarını sahil kasaba ve köylerinde yaşayan halktan çıkarmışlar ve büyük bir kıyım yaşatmışlardır. Özellikle din adamlarına büyük eziyet edilmiş, kimisi hedef tahtası olarak kullanılırken, daha az şanslı olanların kafataslarına demir şişler saplanmıştır.

Kıyım haftalarca devam etmiş, ancak Armeniakon (Ermenistan) *thema*'sının askeri valisi Bardas Phokas yerel askerleriyle derhal bölgeye gelerek, Kurkuas komutasındaki esas ordu gelinceye kadar, yağmacıları engellemeye çalışmıştır. Donanma da yoldadır ve her yeni filo, tıpkı Theophanes'in yaptığı gibi, ulaşır ulaşmaz çatışmaya başlar. Birkaç güne kalmadan Ruslar, savunma pozisyonununa geçerler. Esas amaçlarına ulaşamamış ve sonbaharın yaklaşmasına rağmen, eve dönüp dönemeyeceklerinden şüphe etmeye başlamışlardır. Ama artık çok geçtir. Bizans donanması etraflarını çevirmiştir ve giderek kıskacı daraltır. Eylül başında, kuzeybatı yönünde Trakya'ya doğru ablukayı yarma girişiminde bulunurlar ve yine Theophanes onlardan önce davranır. Birdenbire tüm deniz, Nestor'un "kanatlı yangın" benzetmesini yaptığı şekilde, alevler içinde kalır. Rus gemileri kibrit gibi yanarak batar. Yüzlerce mürettebat gemilerden atlar, ama artık onlar için hiç umut yoktur. Şansı yaver gidenler, taşıdıkları silahlarının ağırlığıyla çabucak dibe çökerler. Kalanlar ise tıpkı gemileri gibi alevler içinde kalan denize atlayıp yanarak can verirler. Çok ama çok az sayıda asker canlarını kurtarıp felaketi liderlerine haber verebilir. Konstantinopolis'te ise bayram havası esmektedir. Kahraman gibi karşılanan Theophanes, *parakoimomenos* rütbesine yükseltilir. Romanos Rus savaş mahkûmlarına acımaz. Yaptıkları göz önüne alınırsa, buna pek de şaşmamak gerekir. Liutprand'a göre hepsi üvey babasının gözleri önünde (neden barışçı bir büyükelçinin böyle bir olaya tanıklık etmek üzere çağrıldığından kimse bahsetmemektedir) infaz edilirler.[91]

Romanos'un Ruslarla olan problemi bununla bitmez. Aradan sadece üç yıl geçtikten sonra, Igor tekrar denemiş ve bu sefer emri altındaki her kavmi (ki aralarında Peçeneklerin paralı askerlerinden oluşan büyük bir güç de vardır) harekete geçirmiştir. Geçen seferki gibi, imparator önceden uyarılmıştır. Bulgarlar kara ordusunun yaklaştığı haberini vermiş, Kırım'daki Khersones (Hersones/Sarı Kerman) halkı da,

91 Rus ordusunun silah gücü hakkında büyük ihtimalle haklı olsa da, Liutprand'ın pek güvenilir bir kaynak olmadığını söylemeden geçmeyelim.

donanmanın büyüklüğünü, insanın kanını donduran, gemilerinin tüm su yüzeyini kapladığı benzetmesiyle anlatmaya çalışmıştır. Romanos ise savaştan kaçınmaya çalışmaktadır. Son zafer, ancak büyük bir kan gölü neticesinde elde edilmiştir. Ayrıca bu sefer ordusu daha da uzakta, Mezopotamya'dadır. Tam zamanında geri döneceğinden emin olmadığı gibi, yolunda giden bir seferi yarıda kesmek niyetinde de değildir. Onun için kara ordusunun başındaki Igor'a elçiler göndererek, görüşme yapmayı önerir. Tuna Nehri'nde görüşülen büyük prense para yedirilir, rüşvet verilen Peçenekler de, büyük bir memnuniyetle Bulgaristan'ı yerle bir ederler.

Ertesi bahar, yeni bir politik ve ticari antlaşma imzalamak üzere Kiev'den bir heyet gelir. Bir tarafında Igor'un ve diğer tarafında da Romanos ve diğer taht ortaklarının isimleri yer alan bir belgede, her iki devlet arasındaki ticaret koşullarını, her iki bölgede de diğer ülke tüccarlarının uyınası gereken kuralları ve görev ile yükümlülükleri belirleyen bir belge düzenlenir. Bu antlaşmanın 2. maddesine göre, Ruslar Konstantinopolis'e ancak silahsız ve sayıları elliyi aşmayan bir grup halinde girebilecek ve yanlarında da bir temsilcileri bulunacaktır. Değeri 50 *zolotniki*'yi[92] aşan mallar gümrük deposuna teslim edilecek ve bunlara tüketim vergisi uygulanacaktır. Diğer maddeler ise kaçak kölelere nasıl davranılacağı, suçluların ülkeye iadesi, Bizanslıların Rusya'da ve Rusların Bizans'ta işledikleri suçlara verilecek cezalar ve üçüncü ülkelerden gelen tehditlere karşı her iki tarafın da birbirine yardım etme yükümlülüğü ile ilgilidir. İmparator antlaşmaya mührünü basıp büyük prens de onayladıktan sonra, Ruslar bu defa belgeleri imzalama yetkisi verilen imparatorluk temsilcileriyle birlikte Kiev'e dönerler. Her iki taraf da gelinen noktadan memnundur ve gerçekten de yirmi beş yıl süreyle Rusya ve Bizans arasındaki ilişkilerde bir problem yaşanmaz.

941 yılında Rus donanmasının bozguna uğratılmasının hemen ardından, Ioannes Kurkuas ordusunu tekrar doğuya götürür. Her şeyin bıraktığı gibi olduğunu görünce rahatlar. Baş düşmanı Seyfüddevle, hâlâ parçalanmakta olan Bağdat Halifeliği ile meşguldür ve ortam aralıksız hücuma devam edilmesi için uygun görünmektedir. Bu yüzden 942 yılı başında, Halep içlerine kadar sokulmuş ve şehri düşüremese de, Arap kaynaklarına göre tahmini, on ya da on beş bin kadar kişiyi tutsak almıştır. Yaz ortalarında imparatorluğa geri dönmüş ve ordularına dinlenme ve yeniden silahlanma süresi tanıdıktan sonra, sonbahar yaklaştığında (Ermenistan'ın aksine, Suriye iklimi tüm yıl boyunca sefere çıkılmasına elverişlidir) tekrar yola çıkmış ve saat yönünde bir kavis çizerek, Van Gölü'nü geçtikten sonra, batıda Dicle kenarında yer alan surla çevrili Amida (Diyarbakır) şehrine doğru yol almıştır.[93] Sonrasında da, güneydoğu

---

92 Bir *zolotnik*'in değeri Rus mahkûmlara ödenecek paranın belirlendiği 5. maddeden kabaca anlaşılmaktadır. Buna göre güçlü bir genç erkek ya da güzel bir kız 10, orta yaşlılar 8, çocuk ve yaşlılar da 5 *zolotniki* etmektedir.

93 Şehrin uzunluğu 6,5 km'yi bulan surları önemli ölçüde korunmuştur. Kuzey tarafında Harputkapı üzerindeki İslami döneme ait devasa rölyefler büyük ihtimalle 910 yılına tarihlenmektedir. Bu nedenle de bahsettiğimiz dönemden yaklaşık kırk sene öncesine aittir.

yönünde ilerleyerek Nisibin'e (Nusaybin) gelmiş ve batıya dönerek Edessa'ya (Urfa) varmıştır.

Edessa her ne kadar 641 yılında ilk Müslüman fetih dalgalarıyla zapt edildikten sonra bir İslam kenti haline gelmiş olsa da, uzun bir Hıristiyan geçmişine sahiptir. V. yüzyılda, Ephesos Konsili'nin[94] ardından imparatorluktan kovulan Nasturiler kaçarak buraya sığınmış ve sonradan zulme uğrayan Monofizitçiler de bu şehre gelmiştir. Ancak X. yüzyıl Doğu Hıristiyanları için, Edessa paha biçilmez iki nedenden ötürü çok önemlidir. Birincisi İsa Mesih'in, hasta Kral I. Abgar'ın Edessa'ya gelip onu iyileştirmesi ricasına cevaben yazdığı mektup, ikincisi de Kurtarıcı İsa'nın mucizevi şekilde bir kumaşa çıkan portresi.[95] Bu nesnelerin her ikisinin de sahte olduğu bilinse de (beşinci yıl öncesinde portreden hiç bahsedilmemektedir ve 494 yılında Papa Gelasius mektubun sahte olduğunu ilan etmiştir) efsaneleri devam etmektedir. X. yüzyıla gelindiğinde ise Yakubiler, Nasturiler ve Melikilerin elinde, kendilerininkinin gerçek olduğunu iddia ettikleri üç ayrı portre bulunmaktadır.[96]

Ancak Ioannes Kurkuas sadece bir tane olduğuna inanmaktadır ve onu ele geçirmeye de kararlıdır. Şehir sakinlerine barış önerir ve kumaşı vermeleri karşılığında tüm savaş mahkûmlarını iade etme önerisi getirir. Edessalılar ikilemde kalır. Çoğunun Müslüman olmasına rağmen, İslamın gözünde Hazreti İsa, Tanrı'ya en yakın olan kişilerden biridir ve bu nedenle portresi de kutsal bir emanettir. Böyle önemli bir karar için halifeye başvurulması gerektiği cevabını verirler ve halife kararını bildirene kadar, Kurkuas'tan beklemesini rica ederler. Kurkuas bu teklifi kabul eder, zaten yapacak çok işi vardır. Senenin geri kalanını, Mezopotamya'daki geniş alanları talan etmekle geçirir ve aralarında Dara ve Resaina'nın da (Resülayn) yer aldığı (ki bu şehirlerden de bin kadar kişiyi esir alır) birkaç şehri zapt ederek, beklemek üzere Edessa'ya geri döner.

944 yılında Edessalılar bekledikleri cevabı alırlar. Şehri (ve de canlarını) kurtarmak için başka çare olmadığını anladıklarından, halifelerinin rızasıyla kutsal emaneti teslim edeceklerdir. Büyük bir törenle kumaşı teslim alan Kurkuas, büyük bir koruma eşliğinde derhal Konstantinopolis'e gönderir. Ağustos başında emanet Boğaz'ın Asya yakasına ulaşır ve burada *Parakoimomenos* Theophanes tarafından teslim alınarak, Blakhernai'de bulunan imparatora götürülür. Aradan sadece birkaç gün geçtikten sonra da, Meryem'in Uyuması (Ölümü) Bayramı'nda,[97] görkemli bir törenle başkente Yaldızlı Kapı'dan sokulur. Burada hâlâ hayatta olan üç imparator (Khristophoros 931

94 Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 125.

95 Bu gelenek 14. yüzyıla kadar tam anlamıyla ortaya çıkmamış olan Veronika efsanesinin başlangıcı gibi görünmektedir ve daha sonra Fransa'da muhtemelen Haçlılar tarafından oraya geri getirildi. Ayrıca Turin Shroud ile karşılaştırınız.

96 J. B. Segal (*Edessa, The Blessed City*, Oxford 1970) kitabında bu mektup ve portre hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir.

97 Doğu Kilisesi'nde bu bayram Meryem'in Göğe Yükselişi ile bir tutulur ve 15 Ağustos'ta kutlanır.

yılında ölmüştür, Romanos çok hastadır) ve patrik tarafından alınarak, büyük zaferle caddelerde dolaştırıldıktan sonra Ayasofya'ya getirilir. Ancak iki utandırıcı an yaşanır. Porphyrogennetos hemen anlasa da, Romanos'un iki oğlu kumaş üzerinde İsa'nın yüz hatlarını seçemezler. Bir de coşku içindeki halk arasında bir deli, "Konstantinopolis şan ve şerefini ve sen Konstantinos tacını teslim al!" diye bağırır.

Aslında bu tavsiyenin deli bir yanı yoktur ve duyan çoğu kişi de içten içe onaylamış olmalıdır. Artık Lekapenos hanedanının günlerinin sayılı olduğu bilinmektedir. Romanos, eski Romanos değildir. Yetmiş yaşını aşmıştır ve kendinden önceki pek çok imparator gibi, zamanının çoğunu bakanları yerine keşişlerle geçirmeye başlamış ve devlet işleri üstündeki kontrolünü kaybederek, hastalıklı şekilde dine düşmüştür. Ölümün yaklaştığını hissetmektedir ve şuuru kaybolmaya başlamıştır. Zamanında çok çalışkan ve genel anlamda başarılı bir imparator olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak her şeye rağmen, hile ve kurnazlık sayesinde elde ettiği tahtta hiçbir hakkı yoktur. Yirmi beş yıl boyunca gerçek imparatoru geri planda tutarak, değersiz oğullarını onunla aynı seviyeye çıkarmıştır.

En azından ikisi gerçekten değersizdir. En büyükleri olan Khristophoros, bir dereceye kadar gelecek vaat etmiştir. Yaşasaydı babasının yerine tahta geçmeye aday olabilirdi. Ancak diğer ikisi, Stephanos ve Konstantinos'un[98], ahlaksız ve rüşvetçi oldukları yolunda adları çıkmıştır. Üstelik komplocudurlar. 943 yılında güçlü ve çok sevilen Ioannes Kurkuas'ı anlamsız yere kıskandıkları için, babalarını, büyük torununu (Konstantinos Porphyrogennetos ve Helena'nın oğlu), Kurkuas'ın kızı Euphrosyne ile evlendirme kararından vazgeçirmişlerdir. Yaptıkları bununla da kalmamış, senenin sonuna doğru Romanos'u ikna etmiş ve yüzyılın en başarılı komutanını zaferle sonuçlanacak bir seferin ortasında geri çağırtarak, yerine kendi akrabalarından Pantherios'u (ki birkaç ay içinde orduyu paramparça etmeyi başarmıştır) görevlendirmişlerdir.

Romanos'un kendi oğullarının isteklerini yerine getirme çabaları, sonunun geldiğine işarettir. Batıl inançlı ve eğitimsiz olmasına rağmen, çok zorlu işlerin üstesinden gelmiş, kendine güveni olan aklıselim bir adamdır, ancak artık bu özelliklerinden eser kalmamıştır. Ölümden korktuğu için, aklında tek bir düşünce vardır: Ruhunu kurtarmak. Manevi danışmanlarından birinin aklına uyarak, tuhaf önlemler almaya başlamıştır. Hazine için büyük bir yıkım olmasına karşın, Konstantinopolis'te devletin aldığı tüm kiraları iptal etmiş, diğer yandan derhal Ortodoks olmayı kabul etmemeleri halinde, tüm Yahudi ve Ermenilerin ülkeden kovulması emrini vermiştir. Bu son yıllarında yaptığı en hassas faaliyet ise, yeni bir vasiyet hazırlattırarak, Konstantinos Porphyrogennetos'un kendi oğulları karşısındaki üstünlüğünü tanıması ve böylece ölümünden sonra oğullarının tahta çıkmasını engellemesi olmuştur.

---

98 Gibbon ondan VIII. Konstantinos diye bahseder, ancak sonraki tarihçiler onun imparator addedilmek için son derece değersiz olduğunu savunur ve bu unvanı kardeşi ve ortak imparator II. Basileios'a bahşederler. Ancak zaman içinde onun da kardeşinden çok farklı olmadığına şahit olacağız.

Olayın hassasiyeti, vasiyetin hükümlerinden kaynaklanmaktadır. Bu hükümleri açığa vurmakla, Romanos hayatının en büyük hatalarından birini yapmıştır. Çünkü çabuk ve kararlı davranmadıkları sürece, oğullarını ortada bırakmıştır. Eğer Konstantinos kıdemli imparator olursa, oğullarının başına ne gelecektir? Sürgün? Hadım edilme? Manastıra kapatılma? Hatta daha kötü şeyler bile olabilirdi. Onlara göre tek bir kurtuluş umudu vardı: Darbe. Böylece 944 yılı Noel'inden beş gün önce, resmi dairelerin kapandığı öğlen saatlerinde, iki genç Lekapenos ve yandaşları Büyük Saray'a girerek, soluğu babalarının hasta yatağında alırlar. Romanos, küçük Boukoleon Limanı'na taşınırken, hiç direnmez. Orada bekleyen kayık, onu doğruca Proti'ye (Kınalıada) götürür. Burada saçları kazınır ve manastır andı içmeye zorlanır. Ancak Romanos adına bunun cezadan ziyade, bir ödül olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Oğullar Konstantinopolis'e geri döndüğünde herkes heyecan içindedir. Romanos'un durumuna kimse pek aldırmamıştır. Ona saygıda kusur edilmemiş ve sevilmediği söylenemese de, tahtı ele geçiriş tarzı asla unutulmamıştır. Artık herkesin ağzında, Konstantinos Porphyrogennetos adı dolaşmaktadır. Nerededir? Çok geçmeden öfkeli ve şüpheli bir kalabalık sarayın kapılarına dayanır ve ancak Konstantinos, saçları darmadağınık hâlde[99], pencerede kendini gösterdikten sonra dağılmaya razı olurlar.

Komplocuların da gayet iyi bildiği bir gerçek vardır. Konstantinos halkı tarafından sevilmektedir. Onların sevgisini kazanmak için asla ön plana çıkmamıştır. Aksine, olabildiğince geri planda kalmış ve ancak protokol icabı halkın önüne çıkmıştır. Ancak esas konu bu değildir. Onu güçlü kılan en önemli özelliği sadakatidir. Bilge Leon'un oğlu ve Basileios'un torunu olarak erguvan odada doğmuştur ve sadece o gerçek Bizans imparatorudur. Lekapenoslara gelince, tahtı hak etmedikleri için artık halk onları istememektedir.

Kardeşler hata yaptıklarını anlamıştır. Konstantinos'a da babalarına yaptıklarını yapmayı düşünmüşler, ancak halkın buna göz yummayacağını fark etmişlerdir. Önlerinde tek bir seçenek kalmış ve istemeyerek de olsa, Konstantinos'u resmen kıdemli imparator olarak tanımışlardır. Bu zorlu bir ortaklıktır. Çünkü her iki taraf da kilit noktalara mümkün olduğunca çok sayıda kendi adamlarını yerleştirmeye çabalamaktadır. Konstantinos'a kalsa, belki de her zamanki nazik tavrıyla olayları kendi akışına bırakacaktır. Ancak o zaman da saltanatının uzun sürmeyeceğine hiç şüphe yoktur. Karısı Helena pabuç bırakmamaya niyetlidir. Yirmi beş yıldır kocasının haklarını kendi ailesine karşı savunmuş ve hâlâ vakit varken nihayet harekete geçmesi için kocasına baskı yapmıştır. Konstantinos bir süre daha bocalamış, ancak sonunda artık hafife alınamayacak bir uyarıyla karşılaşmıştır. Enişteleri onu öldürme planları yapmakta-

99 Liutprand *crines solutus* (dağınık saçlar) diye tasvir eder. Doğrusu kendime acaba bir kavga mı yaşanmıştır sorusunu sormadan edemiyorum.

dır. Karısının da desteğiyle emir verir ve 27 Ocak 945 tarihinde iki kardeş kafaları kazınarak Kınalıada'ya babalarının yanına gönderilirler. Yunan tarihçilere göre, babaları onları İşaya'dan tam yerine oturan bir alıntıyla karşılar: "Ben evlatlar yetiştirdim ve onlar bana karşı ayaklandılar."[100] Olayları hâlâ İtalya Kralı Hugo'nun büyükelçisi olarak Konstantinopolis'te bulunan ve Roma, Gaeta ve Amalfi temsilcileriyle birlikte Konstantinos'un beş hafta önceki hareketine büyük destek veren üvey babası Piskopos Sigfrido'dan öğrenen Liutprand ise daha ayrıntılı bir rapor vermektedir:

> "Onların geldiğini haber alan Romanos Tanrı'ya minnet etti ve büyük bir mutlulukla onları manastırın kapısında karşıladı. "Ah ne güzel, Majesteleri benim fakirhanemi ziyarete gelmişler. Beni saraydan uzaklaştıran evlatlarım herhalde daha fazla orada kalmaya dayanamadılar. Beni önceden buraya göndermeniz ne kadar da iyi olmuş. Hıristiyan keşiş kardeşlerim günlerini ruhani işlerle geçiriyorlar. Ve eğer imparatorluk protokolü uzmanı ben yanlarında olmasaydım, imparatorlar nasıl karşılanır, asla bilemeyeceklerdi. İşte size Gotik karlardan bile daha sıcak su, işte size yemyeşil olgun fasulye ve taze koparılmış pırasa. Hasta eden balıkçıların hiç birinde bu leziz yiyecekleri bulamazsınız. Buradaki hastalıklara ise sıklıkla yaptığımız perhizler neden olmakta. Fakirhanemiz büyük ve şaşaalı konukları ağırlayacak kadar büyük değil, ancak babalarını son günlerinde yüzüstü bırakmayı reddeden Majestelerimiz için yeterince büyüktür."[101]

Eğer yaşlı adam böyle davranmaya devam ettiyse, oğulları Kınalıada'nın sadece geçici bir sürgün yeri olduğunu anladıklarında herhalde derin bir nefes almışlardır. Konstantinos uzun vadeli geleceklerini planlamış ve onları ayırmanın daha iyi olacağına karar vermiştir. Stephanos önce Prokonnessos'a (Marmara Adası) sonra Rodos ve en sonunda da Lesbos'a (Midilli), kardeşi ise kısa bir süre Tenedos'ta (Bozcaada) kaldıktan sonra Samothrake'ye (Semadirek) gönderilmiştir. Kalan Lekapenoslardan sadece İmparatoriçe Helena ve Patrik Theophylaktos (ve bir de Bulgaristan'da Çariçe Maria Irene) hâlâ yönetici mevkilerdedir.[102]

Eski imparatora gelince, manastırında yaşamaya devam etmiş ve günlerini dua ederek geçirmiştir. Ancak bilinci onu hâlâ rahat bırakmamakta ve geceleri korkunç kâbuslar görmektedir. Bunlardan birinde kendini, oğlu Konstantinos ve Herakleia piskoposu ile birlikte cehenneme sürüklenirken görür. Son anda Kutsal Meryem görünür ve elini uzatarak onu kurtarır. Diğer ikisi için kurtuluş yoktur ve birkaç gün sonra her ikisinin de aynı gece öldüğünü öğrenir. Konstantinos esaretten kurtulmaya çalışırken, gardiyanını öldürmüş ve sonra da yakalanarak diğer gardiyanlar tarafından öldürülmüştür. Bu durum onu o kadar çok rahatsız eder ki, günah çıkarmaya ve kefaret ödemeye karar verir. 946 yılının kutsal Perşembe günü, imparatorluğun her yerinden (hatta Roma'dan bile) üç yüz keşiş bir araya gelir. *Kyrie Eleison* (Rab, merhamet eyle) ilahisi söylenir ve yaşlı adam birer birer tüm günahlarını dile geti-

---

100 İşaya I:2.

101 *Anapodosis*, V, 23.

102 Ancak bir süre sonra Khristophoros'un oğlu Mikhael *magistros* ve Konstantinos Lekapenos'un oğlu Romanos ise (hadım edildikten sonra) *patrikios* rütbesine yükseltileceklerdir.

rerek bağışlanmalarını ister. Sonunda yüksek bir altar önünde, genç bir papaz adayı tarafından kırbaçlanıp aşağılandıktan sonra hücresine geri gider. Günah defteri, bir para bağışıyla birlikte, kutsallığıyla ün salmış bir keşiş olan ve Olympos Dağı'nda bir manastırda yaşayan Dermokaetes'e gönderilir. Tüm cemaat iki hafta boyunca perhiz yapacak ve onun ruhuna dua edecektir. Bu isteği yerine getirilir ve sonunda Dermokaetes cennetten dualarının kabul olduğuna dair bir ses işittiğini belirtir. Romanos'un kendisiyle birlikte yakılması emrini verdiği defteri de (artık bütün sayfaları mucizevi bir şekilde boştur) ona geri gönderir.

Bu şartlar altında inanılması güç de olsa, başka bir komplo daha planlanmıştır. Bu sefer, *Parakoimomenos* Theophanes ve oğlu Patrik Theophylaktos[103] tahtı ele geçirmeye çalışırlar. Romanos'un da onlara destek verdiği söylenmektedir. Ancak bu girişim güçten öte zayıflıktan kaynaklanmaktadır ve herhangi bir zarar veremeden komplocular yakalanır. Görevi adına patriğe dokunulmaz, ancak Theophanes sürgüne gönderilir. İmparatoruna her zaman sadık kalan biri için kötü bir sondur. Romanos eski arkadaşının itibardan düşüşünü görecek kadar yaşar, ancak artık yaşamının sonuna gelmiştir. 15 Haziran 948 tarihinde ölür ve Konstantinopolis'e getirilerek, Myrelaion Manastırı'nda (Bodrum Cami) karısının yanına gömülür.

İyi bir imparator olmuştur. Büyüklerden biri olduğu dahi söylenebilir. Gücü düzenbazlık ve hileyle ele geçirmiş olsa da, sonrasında aklıselim ve ılımlı bir politika izlemiş ve çeyrek asırlık yönetimi sürecinde imparatorluğa yeni bir yön vermiştir. Selefleri iki ana problemle uğraşmak zorunda kalmışlardır. Kilise ki talihsiz VI. Leon'un son yıllarını zehirlemiştir ve Bulgaristan ki art arda kazandığı zaferlerle Zoe'nin düşüşüne yol açmıştır. Romanos neredeyse hiç zahmet çekmeden ve aynı yöntemi kullanarak her iki problemi de çözmüştür. Düşmanlarını yok etmemiş, onları zayıflatmış ve yerlerine kimsenin geçmeyeceğinden emin olmuştur. Patrik Nikolaos'ta bu yöntem işlemiş ve Romanos çekilmez yaşlı adam ölünceye kadar onu pohpohlamış ve isteklerini yerine getirmiştir. Sonra da kısa süreyle iki önemsiz kişinin ardından kendi oğlunu patrik yapmıştır. Bulgarlar için de aynı yöntemi uygulamış, Konstantinopolis'in huzurunu garanti altına almak için, geçici süreyle Trakya'yı gözden çıkarmıştır. Symeon tehlikesini geçiştirdikten sonra, ödün vermeye (ki bunlara kızı da dahildir) hazır olduğunu göstermiş ve böylece problemi kökünden halletmiştir.

Doğu'da ise Romanos'un sakin politikası işe yaramamıştır. Orada anlaşılan tek şey

---

[103] Patriklik makamına çocukluğundan beri göz diken Theophylaktos, nihayetinde 931 yılında on dört yaşındayken amacına ulaşmıştır. Zararsız ancak oldukça havai olan bu genç, babasına sorun çıkarmamış ve vaktinin çoğunu dini işler yerine sayıları iki bini bulan atlarına harcamış, hele de kısraklarından biri doğum yapıyorsa her işini yarım bırakmıştır. Steven Runciman'ın belirttiği gibi, "tek bir cesur atılımda bulunarak, dindarlık ve keyfi bağdaştırmak amacıyla ayinleri pandomim tarzında yapmaya çalışmış, ancak kabul görmemiştir. Buna rağmen bazı değişiklikler, erdemlileri yüz yıl sonrasında bile şok etmeye devam etmiştir". Yirmi dört yıl boyunca patrik kalacak ve 956 yılında at binerken geçirdiği bir kaza sonucunda hayatını kaybedecektir.

ordunun gücüdür ve Bulgarlara karşı tek bir asker dahi kaybetmediği için, ordusu ve donanmasının tüm gücünü Müslümanlara karşı kullanmıştır. Şansı da yaver gitmiştir. Öncelikle Ioannes Kurkuas gibi olağanüstü bir komutan bulmuştur. İkincisi de, Abbasi Halifeliği çaptan düşmüştür. Ancak kabul etmek gerekir ki, İslamın yükselişinden beri, ilk olarak Hıristiyanlar hücum safında yer almıştır.

Büyük olayların yaşanmadığı hâkimiyeti süresince, iç işlerinde de Bulgarlara karşı izlediği benzer tavrı takınmıştır. Şiddeti sevmediği bir gerçektir ve şiddetin çok yaygın olduğu o dönemde, bu çok nadir bulunan bir erdemdir. Şahsına karşı yapılan komplo girişimlerinde bile infaz yerine sürgüne gönderme cezasını yeğlemiştir. Aynı zamanda iyi kalpli bir insandır. Konstantinopolis tarihinin en uzun ve soğuk kışının yaşandığı 928 yılında, acil yiyecek yardımını bizzat yönetmiştir ve de sevecen bir aile babasıdır. Hatta oğulları düşünülürse, belki biraz fazla sevecendir.

Öyleyse neden daha çok sevilmemiştir? Neden özbeöz oğulları ona baş kaldırdığında hiç kimse karşı çıkmamış ya da ona yardım etmemiştir? Bunun nedeni sadece tahtı zorla ele geçirenlere duyulan nefret olabilir mi? Yoksa karakterinin başka bir yönü sevilmesine engel mi olmuştur? Belki en azından bu noktada, kısmen de olsa bu gizeme bir cevap bulabiliriz. Romanos'un erdemleri ve nitelikleri arasında halkın esas olarak benimsediği özellikler yoktur. Büyük bir asker ya da kanun yapıcı değildir. Toprak reformu ile ilgili coşkulu girişimleri uzun vadeli olmamış ve Konstantinopolis halkını da pek ilgilendirmemiştir. Halkın önüne sık çıkmamış ve hipodromda gösteriler düzenlememiştir. Kısaca, tebaasına düzenli olarak ekmek dağıtılması için gösterdiği özene karşın, pistlerde varlık gösterememiştir. Halkı giderek onu küçümsemiş, bu sakin ve renksiz adamı düşündüklerinde de akıllarına tek şey gelmiştir: Tahta çıkışı.

Ve o da unutamamıştır. Üstelik bu hatıra öyle canlıdır ve öylesine yiyip bitiren bir vicdan azabıdır ki, son yıllarında ona büyük acı çektirmiştir. Bu da yeterli bir ceza olmuştur. Başlangıçta başkasının imparatorluk üstündeki hakkına el koymuş olsa da, sonrasında ülkesine iyi hizmet etmiştir. Sonunda da en azından ruhu huzura kavuşmuş ve günahları affedilmiştir.

11

Tahsilli İmparator

[945-963]

O, hareketli ve görkemli bir hayatın içine doğan birinin enerjik yapısından yoksundu ve boş vakitlerini değerlendirdiği çalışmalar, ciddi devlet işleriyle bağdaşmıyordu. İmparator, oğluna devletin nasıl yönetileceğini öğretmeyi reddediyordu. Böylece iyiden iyiye rahatına düşmüş ve devlet yönetimini de karısı Helena'nın ellerine bırakmıştır ve onun değişken, kaprisli istekleri doğrultusunda, her bakanın yerine değersiz ve beceriksiz insanlar getirilmiştir. Yine de doğumu ve başına gelen talihsizlikler nedeniyle, Yunan halkı Konstantinos'u çok sevmiştir. Hataları affedilmiş, bilgili oluşu, masumiyeti, yardımseverliği ve adalet aşkı ile çok saygı görmüştür. Cenaze töreninde de tüm halk, gözyaşlarına boğulmuştur.

Edward Gibbon
The Decline and Fall of the Roman Empire, Bölüm XLVIII

945 yılında, eniştelerini başarıyla bertaraf edip Bizans Devleti'nin tek hükümdarı olduğunda, artık Konstantinos Porphyrogennetos'un hastalıklı gençliğinden eser kalmamıştır. Uzun boylu, geniş omuzlu, "selvi ağacı gibi dimdik"tir[104]. Gür, kara sakalının kısmen örttüğü al yanakları ve mavi ışıl ışıl gözleriyle sanki hayatında hastalık nedir bilmezmiş gibi durmaktadır. Biraz aşırı kilolu (günümüz standartlarına göre) olduğu doğrudur ve bu da sürekli oturma ve çok iştahlı olmanın sonucudur. Ancak hele de otuz dokuz yaşında bir adamın, orta yaşını çoktan aştığı X. yüzyılda, hafif topluluk fena bir şey değildir.

Bu otuz dokuz yılın, otuz altısını imparator sıfatıyla geçirmesine karşın, son iki bölümde anlatılanlardan anlaşılacağı gibi devlet yönetiminde söz sahibi olmamış ve halkın önüne de sadece makamının gerektirdiği zorunlu durumlarda çıkmıştır. Ancak vaktini boşa harcamamıştır. Babası Bilge Leon'dan kitap okuma ve bilgi edinme sevgisini almış ve Leon'un aksine, bunlara vakit ayırma fırsatını da elde etmiştir. Gerçi I. Basileios'un hayatının giriş bölümünde bahsettiği gibi[105] çok istediği, Bizans'ın kapsamlı tarihini ya da Makedon hanedanı hakkında yazdığı ayrıntılı belgeyi tamamlayamamıştır ama yine de geride bıraktığı eser çok değerlidir. Çok az sayıda yazar (ve hiçbiri imparator değildir) bize kendi dönemleriyle ilgili bu kadar çok bilgi vermiştir.

---

104 Theophanes Continuatus, *Chronographia*, VI. kitap.

105 Theophanes Continuatus, *Chronographia*, V. kitabın tamamen onun eseri olduğuna inanılmaktadır.

Büyükbabasının biyografisi dışında, Konstantinos iki büyük eseriyle ünlüdür. Birincisi, *De Ceremoniis Aulae Byzantinae*'de imparator, her bayramda kilisede yapılan Bizans törenlerinin bir dökümünü çıkarmıştır. Taç giyme törenleri, doğum günleri, vaftizler, imparator ve imparatoriçelerin cenaze törenleri, yüksek devlet ya da saray görevlerinin terfileri ve hatta hipodromdaki oyunlar, giyilen kıyafetler, söylenecek ilahiler, ordunun ve halkın yaptığı tezahüratlara varıncaya kadar, en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştır. Çabucak okunan birkaç sayfada bile, anlatılan törenlerden insanın içine fenalık basmaktadır. Hangi imparator (ister I. Basileios ya da Romanos gibi aktif ve enerjik, isterse III. Mikhael ya da Aleksandros gibi rahatına düşkün olsun) bu törenlere katlanabilmiştir? Bütün bu eziyetlere rağmen, Bizans saray yaşantısı üzerine ender ve değerli bir bakışla, mozaikler ve mermerler, şamı işlemeli ve sırmalı kumaşlar, imparatorun tacı ve kıyafeti, Yeni Roma'nın tüm ihtişamıyla anlatılmıştır.

Ancak imparator sadece büyük bir altın sembolden ibaret değildir. Geniş bir yönetim mekanizmasının başı, hâlâ İtalya'dan Kafkaslar'a kadar uzanan bir devletin yöneticisidir ve Konstantinos bir gün oğlu Romanos'un bu geniş alanı yönetme görevini üstleneceğinin bilincindedir. Bu nedenle, 952 yılında (o yıl genç prens on dört yaşına basmıştır) devlet yönetimi ile ilgili pratik bir el kitabı niteliğinde olan ve kendisinin "Konstantinos'tan oğlu Romanos'a" adını verdiği, ancak bizim Latince *De Administrando Imperio* (İmparatorluk Yönetimi Üzerine) olarak bildiğimiz eseri yazmaya başlamıştır. Bu eserin çekirdeğini ise, üzerinde daha önce çalıştığı, imparatorluk etrafındaki çeşitli barbar ırkları inceleyen bir araştırma oluşturmuştur. Şimdi de buna dünya ile ilgili kendi görüşlerini ve oğluna verdiği paha biçilmez öğütleri eklemiştir. Otuz yıl önce hiç şüphesiz en fazla dikkat çekeceği toplum olan Bulgarlardan neredeyse hiç bahsetmemiştir. Onların yerini, çok sayıda oluşları ve zalimlikleri nedeniyle, imparatorluğun en korkulan olası düşmanı haline gelen Peçenekler almıştır. Tıpkı kayınpederi gibi, Konstantinos da kaçınılmaz olmadığı sürece, kesinlikle savaş karşıtıdır ve bu nedenle *De Administrando Imperio*'da, bu kavme karşı savaş açılması ile ilgili hiçbir öneriye rastlanmaz:

> "Bana göre Peçenek ulusuyla barışı korumak bizim yararımızadır. Onlarla uzlaşma içinde olmalı ve barış antlaşmaları yapmalıyız. Her sene çok değerli ve çeşitli hediyelerle birlikte elçiler göndermeliyiz. Ve onların tarafından gelen garantörleri (yani rehineleri) hoş tutmalı ve Tanrı'nın koruduğu şehrimizde uygun bir bakanla müzakereler yapacak ve İmparatorun bahşedeceği tüm imparatorluk ilgi ve saygınlığına haiz olacak bir diplomatik temsilciye kapılarımızı açmalıyız."[106]

Bunun pahalıya patlayacağından bahsederek devam eder:

> "Bu Peçenekler doyumsuz ve kendilerinde olmayan mallara karşı çok aç gözlü insanlardır. Bu nedenle, hediyeler konusunda da utanmak nedir bilmezler. İmparatorluk elçileri ülkelerine vardıklarında, yaptıkları ilk iş imparatorun gönderdiği hediyeleri

[106] *De Administrando Imperio*, I. bölüm

sormaktır. Hediyelerle tatmin olduklarında da, aynılarından eşleri ya da akrabaları için de isterler."[107]

Yine de tüm istekleri hiç düşünmeden karşılanmalıdır. Çünkü sonunda daha ucuza gelecektir.

Daha güçsüz olanlara karşı ise, bu kadar yumuşak başlı olmamıştır. Genellikle, yabancı büyükelçilere fazla cömert davranılmaz. Resmi elbiseleri götürmelerine (öyle anlaşılıyor ki ülke dışında bu kıyafetlere çok gıpta edilmekte ve sürekli Bizans devletinden talep edilmektedir) asla izin verilmez ve Yunan ateşinin sırrının açığa çıkarılmamasına çok özen gösterilmelidir. Romanos her tür evlilik antlaşmalarını reddetmelidir. Çünkü Büyük Constantinus, imparatorluk ailesi üyelerinin ülke dışından hiç kimseyle evlenmemesi gerektiğini buyurmuştur. Tek istisna Franklardır.[108] Bu noktada, kayınpederine karşı bastırmaya çalıştığı öfkesi su üstüne çıkar.

> "Eğer sana İmparator Romanos'un kendi kızını Bulgar çarı Petro'ya vererek böyle bir evliliği onayladığını söylerlerse, Romanos'un bayağı ve cahil biri olduğunu, ne sarayda eğitim gördüğünü ne de Roma geleneklerini anladığını söylersin. İmparatorluk soyundan ya da asil olmayan ailesi, küstah ve dik kafalıdır. Bu hareketiyle de, aynı küstahlık ve dik kafalılığı göstererek kilisenin yasağını ve Büyük Constantinus'un emrini hiçe saymıştır. Bu nedenledir ki, ömrü boyunca suiistimal edilmiş ve senato da ondan nefret etmiş ve onu yermiştir. Halkı ve kilise tarafından sevilmediği de, ne şekilde öldüğünden bellidir. Bu nefret ve yerme, ölümünden sonra, bugüne kadar da devam etmiştir." [109]

Bütün bunlar (*De Thematibus* olarak bilinen, imparatorluk eyaletlerinin tarihi ve coğrafi tanımıyla da birlikte) büyük ölçüde, zarif ve nazik tarzıyla bizzat imparator tarafından kaleme alınmıştır. Çok sayıda kâtip ve kopyalayıcının da yardımıyla, başka konularla (askeri strateji, tarih, diplomasi, hukuk ilmi, azizlerin hayat öyküsü, tıp, ziraat, tabii bilimler ve hatta veteriner cerrahisi) ilgili elkitabı ve bilimsel incelemelerin de özetini çıkarmıştır. Sonunda ortaya ansiklopedi gibi bir şey çıkmıştır. Sivil kamu hizmeti ve gelecek yıllar içinde bu esere ulaşma şansına sahip olan tüm bireyler için çok önemli bir başvuru kaynağı olması bir yana, hem imparatorun kişisel kütüphanesinin boyutu ve çeşitliliği hem de açık fikirliliğine kanıt teşkil etmektedir. İyi bir koleksiyoncu (sadece kitap ve el yazmaları değil, her türlü sanat eserini de toplamıştır) olduğunu biliyoruz. Ancak onun klası ve geçmişine sahip bir adam için daha da önemlisi, iyi bir ressam olduğudur ve (eğer Cremonalı Liutprand'a inanırsak) bu işte

---

107 Aynı eser, VII. bölüm.

108 Yerinden emin olsa, İmparator belki de bu koşulu öne sürmeyecektir. Üvey kız kardeşi Anna (VI. Leon'un ikinci eşi Zoe'den olma kızı) Kör III. Ludwig'le evlenmiş, bu sözleri onun için kaleme aldığı oğlu Romanos ise İtalya kralı Hugo von Arles'in gayrimeşru kızı Bertha ile evlendirilmiş, kitabın yazıldığı dönemde de Büyük Otto'nun yeğeni Bavyeralı Hedwig (Hedwig von Bayern) ile nişanlanmıştır.

109 *De Administrando Imperio*, VIII. Bölüm. Fazla uzatmamak amacıyla çeviri biraz kısaltılmış, ancak anlam açısından metnin özüne tamamen sadık kalınmıştır.

çok da ustadır. Ayrıca sanatçılara (mozaikçiler ve emaycılar, yazarlar ve bilim adamları ve kuyumculara) karşı çok cömert davranmıştır.

Bu nedenle Konstantinos Porphyrogennetos, imparatordan ziyade, yazar, bilim adamı, derleyici, koleksiyoncu, kitapsever, ressam ve sanatçıların koruyucusu olarak, X. yüzyılın "Makedon Rönesansı" adıyla anılan sanatsal ve edebi hareketin öncüsü olmuştur. Ancak (artık bu soruyu daha fazla erteleyemeyiz) imparator olarak ne kadar başarılıdır? Gibbon'a inanırsak, onu tam bir felaket olarak nitelendirmemiz gerekir. Ancak Gibbon, pek de güvenilir kaynaklar olmayan Kedrenos ve Zonaras'a (ki her ikisi de kendilerinden önce yaşayan Ioannes Skylitzes'i kaynak almışlardır) dayanarak yazmış ve anlaşılan, tamamen farklı bir tablo çizen, Theophanes Continuatus'un VI. kitabının ikinci kısmını yazan anonim tarihçiyi dikkate almamıştır. Adı geçen eserde Konstantinos, işinin ehli, dürüst ve çalışkan bir yönetici ve ordu, donanma, kilise ve bilim adamı görevlerine başarılı ve yaratıcı kişiler atayan çok iyi bir adam seçici olarak geçmektedir. Ayrıca yüksek eğitim sisteminin geliştirilmesi için çok çaba harcamış ve özellikle adalet yönetimine çok önem vererek yoksulların haksızlığa uğradığı davaları soruşturmuş, uzun süreli mahkûmların cezalarını bizzat gözden geçirmiştir. Gereğinden fazla yediği ve içtiği konusunda bütün tarihçiler hemfikirdir, ancak kesinlikle bir ayyaş olmamıştır. Bütün kaynaklar keyfinin her zaman yerinde olduğunu da onaylamaktadır. Toplumun her tabakasına daima aynı nezaketi göstermiş ve asla öfkeye kapılmamıştır.

Kayınpederine karşı olan duyguları göz önünde bulundurulursa, Konstantinos'un Phokas'ın ailesine içgüdüsel bir ayrıcalık tanımasını anlayışla karşılamak gerekir. Romanos'un ilk darbesinden beri, Phokas, Lekapenosların en büyük düşmanı olmuş ve onun, akrabaları Leon'a olan davranışını (hatırlanacağı üzere *forum*'da bir katır üzerinde dolaştırarak, gülünç duruma düşürmüştür) asla affetmemişlerdir. O dönemden itibaren de, Konstantinos'a duydukları sempatiyi gizlememiş ve imparator da onların bu sadakatine memnuniyetle karşılık vermiştir. Ioannes Kurkuas'ın yerine Doğu ordularının başına Leon'un kardeşi Bardas Phokas'ı getirmiş ve oğullarından Nikephoros'u Anatolikon (Anadolu) ve Leon'u da Kappadokia (Kapadokya) *thema*'larının askeri valiliği görevlerine atamıştır. Diğer yanda Lekapenoslardan (İmparatoriçe Helena dışında) sadece tek bir kişiye (o da ancak hadım edildikten sonra) güvenmiştir. Bu kişi, *parakoimomenos* görevine getirildikten sonra, çok çekinilen Seyfüddevle'ye karşı oldukça başarılı bir sefer yapan, Romanos'un gayrimeşru çocuğu Basileios'tur.

Bu arada, hem dış hem de iç politikada bir değişiklik yaşanmamıştır. Konstantinos, Müslümanlara baskı uygulamaya devam etmiştir. Bardas'ın bir Kurkuas olmadığı kısa sürede anlaşılmış, ancak 953 yılında ciddi şekilde yaralanınca yerine geçen oğlu Nikephoros, dört yıl sonra, Pamphylia'da yer alan Adata şehrini ele geçirerek, Toros Dağları'ndaki en önemli geçitlerden birini kontrolü altına almış ve dönemin en büyük iki zaferinden birinin sahibi olmuştur. İkinci zafer ise, 958 yılında, Fırat

kenarındaki Samosata (Samsat), diğer bir başarılı general olan Ioannes Tsimiskes'in ordularına teslim olduğunda kazanılmıştır. Girit'te Müslümanlara karşı benzer bir zafer yaşanması da hiç fena olmazdı. Ancak 949 yılında yapılan bir fetih girişimi (ki imparator bu sefere hem Alman kral Saksonyalı Otto'yu hem de şaşırtıcı bir şekilde Cordoba'nın Emevi halifesini dahil etmeye çalışmıştır) çok geçmeden büyük bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır.

Her ne kadar bu felaketten, en azından bir dereceye kadar, ordulara kumanda eden hadım Konstantinos Gongyles sorumlu olsa da, Girit'in kolay yutulur lokma olmadığı gayet iyi bilinmektedir. Ne Porphyrogennetos ne de kafasında daha önemli işlerle meşgul olan Kral Otto, doğrudan sorumlu tutulmamışlardır. Otto hâlâ 936 yılında devraldığı krallığın sınırlarını genişletmeye çalışmakta, doğuda Slav kavimlerine baskı uygularken, komşu devletler Bohemya ve Burgonya üstündeki nüfuzunu artırmaya uğraşmaktadır. Konstantinos bu genç, dinamik prensin yeteneğini (ve de önemini) sezmiş olmalıdır ki gücü eline geçirir geçirmez onunla dost olmaya çalışmıştır. Elbette ölümünün üzerinden daha üç yıl bile geçmeden, Otto'nun Roma'da Batı imparatoru olarak taç giyeceğinden ve imparatorluğunu, Charlemagne döneminden beri görülmemiş bir güç ve refah düzeyine çıkaracağından habersizdir.

O zamana kadar tabii ki İtalya'nın efendisi olacaktır. Ancak Konstantinos döneminin ilk yıllarında İtalya yarımadası hâlâ, 888 yılında dağılan Karolenj İmparatorluğu'nun kargaşa izlerini taşımaktadır. Taht güçlü, hırslı ve vicdansız birinin eline geçmeye hazır durumdadır. Ayrıca o dönemde Batı İmparatorluğu'nun en aşikâr atlama taşlarından biri haline geldiği için, sadece İtalyan feodal soyluları değil, komşu ülkelerin kralları ve prensleri de onu ele geçirme mücadelesine ortak olmuşlardır. Bu yetmezmiş gibi, Lombardiya ve kuzey İtalya'nın büyük bölümü Macarların elindedir ve sahil kesimi de Sicilya, Afrika ve korsan kalesi haline getirdikleri Provence'ta yer alan Le Freyssinet'ten akınlar halinde gelen Müslümanların saldırılarına maruz kalmaktadır.[110]

Ancak Roma en kötü hâldedir. Yerel aristokrasi kiliseyi tamamen kontrolü altına almış ve papalık makamını oyuncağı haline getirmiştir. Photios hizbi çerçevesinde tanıdığımız I. Nicolaus, yüz elli yıl boyunca Aziz Petrus Bazilikası tahtını işgal edenler içinde, gerçek anlamda becerikli ve dürüst son dini lider olmuştur.[111] Onun ikinci ardılı VIII. Ioannes kıskanç akrabaları tarafından öldürülmüş, 896 yılında ise, Papa Formosus'un cesedi mezarından çıkarılmış, başpiskoposlar toplantısına getirilmiş,

---

110 Günümüzde Var bölgesinde Chaine de Maures Tepesi'nde yer alan küçük La Garde Freinet köyü. Müslüman baskısı yüz seneden de fazla sürmüş ve çevre bölgede de hasar yaratmıştır.

111 Doğruluğu şüpheli İngiliz kadın Papa Joan'u saymazsak tabii. Joan'un cinsiyetini saklayarak sürdürdüğü üç yıl süren papalık görevi, bir törenin tam orta yerinde, Lateran merdivenlerinde çocuk doğurması ile sona ermiştir. (Bu konuyu sahneleyen bir gravür Spanheim'ın *Histoire de la Papesse Jeanne*, The Hague, 1720 eserinde görülebilir.)

soyulmuş ve uzuvları kesildikten sonra Tiber nehrine atılmıştır.[112] 928 yılında ise Roma'nın adı çıkmış kadın senatörü Marozia (papaların öğretmeni, annesi, büyükannesi) oğlunu kendi eski aşığı Papa III. Sergius'un yerine geçirmek amacıyla (bu arada o ergen hale gelirken geçen üç yıl içinde önemsiz birkaç kişi tahtı onun için sıcak tutmuştur) annesinin aşığı Papa X. Ioannes'i Sant' Angelo Şatosu'nda boğdurmuştur. 932 yılında ikinci eşi olarak Hugo von Arles (ki talihsiz Papa Ioannes ona İtalya kralı olarak taç giydirmiş ve o da Marozia ile evlenebilmek için karısını öldürmüş, annesine iftira atmış ve erkek kardeşini kör etmiştir) ile evlenmiştir. Böylece bu çift tartışmasız şekilde Batı'nın imparator ve imparatoriçesi olacakken ilk evliliğinden olan oğlu Alberich onlara karşı bir ayaklanma başlatmıştır. Hugo kaçmış, Marozia ise kalan ömrünü geçireceği Sant' Angelo Şatosu'nda bir zindana atılmıştır.

*

İşte bir bakıma dehşet verici bu geçmişten, hem Doğu hem de Batı uygarlıkları hakkında en değerli (ve şüphesiz en renkli) kaynağımız çıkmıştır. Cremona Başpiskoposu Liutprand (adı bu sayfalarda birkaç kere geçmiştir) 920 yılında Lombardiyalı varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Hem babası hem de üvey babası Kral Hugo'nun elçileri sıfatıyla ondan önce Konstantinopolis'te bulunmuşlardır. Liutprand ise, çok güzel bir sese sahip olması ve kralın da müziğe çok meraklı olması nedeniyle, Pavia'daki kraliyet sarayında şarkı söyleyen hizmetçi olarak görev yapmıştır. Hugo'nun diğer hobileri ise maalesef bu kadar masumane değildir. Liutprand'ın aşırı mütevazı ve şehvet düşkünü karışımı karakteristik özelliği, ergenlik dönemini İtalya'nın her köşesinden gelerek Pavia'da toplanan fahişeler arasında geçirmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir. Nasıl olduysa kiliseye girmeye karar vermiş ve kısa süre sonra Hugo'nun nüfuzlu halefi Ivrealı Berengar'ın özel sekreteri ve bakanı olmuştur. Nihayetinde 1 Ağustos 949 tarihinde, Po'dan yola çıkarak ilk etapta diplomatik bir görevle Boğaz'a gelmesi Berengar'ın yararına olmuştur.

Ne var ki Liutprand hiçbir yerde neden bu göreve getirildiğinden bahsetmemektedir. Ancak buna herhalde Mainzlı Liutfried adında Otto'nun bir büyükelçisinin aynı zamanda Konstantinopolis'e gidiyor olması ve Berengar'ın da İtalya kralı olarak, düşmanı ve Konstantinos Porphyrogennetos arasındaki herhangi bir antlaşmada varlığını hissettirmek istemesi neden olmuştur. Neticede iki elçi Venedik'ten hareket eden bir gemiyle 17 Eylül'de Konstantinopolis'e varmış ve çok geçmeden de imparatorun huzuruna çıkmışlardır.

> "Konstantinopolis'teki imparatorluk binasının yanında, Yunanlıların Magnaura "serin esinti" adını verdikleri muhteşem güzellikte bir saray var... İmparatorun tahtının önünde altın kaplama bir tunç ağaç var. Dallarına ise türlerine göre farklı şarkılar söy-

[112] Ancak sonradan mucizevî bir şekilde bulunup, uzuvları ile birlikte mezarına geri konduğunu hatırlatmak gerekir.

leyen kuşlar yerleştirilmiş. Taht ise öyle bir yapılmış ki, bir bakıyorsunuz yere yakınken birdenbire yükseliveriyor. Çok büyük, ya ahşap ya da tunç malzemeden yapılmış (tam emin değilim) ve iki kenarında kuyruklarını yere vuran açıkağızları ve titreyen dilleriyle dehşetli bir şekilde kükreyen altın kaplama aslanlar var. İki hadımın omuzlarına yaslanmış hâlde, imparatorun huzuruna çıkarıldım. Akabinde aslanlar kükremeye ve kuşlar şarkı söylemeye başladılar. Ancak daha önce onları görmüş kişiler tarafından uyarıldığımdan, bu olağanüstü şey karşısında hiçbir korku ya da şaşkınlık emaresi göstermedim. İmparatorun önünde üç kere eğildikten sonra başımı kaldırdığımda bir de ne göreyim! Bir dakika önce tahtta ayakları yere basan kişi, şimdi üstünde farklı kıyafetlerle tavana yakın bir yerde oturuyor. Bunun nasıl olduğunu açıklayabilmeme imkân yok. Ancak şarap yapımında kullanılan cendereye benzer bir sistemle çalışıyor olabilir. Oradan bana hitap etmedi (aramızdaki mesafe nedeniyle zaten konuşmamıza olanak yoktu) ancak *logothetes*'i aracılığıyla bana Berengar'ın nasıl olduğunu sordu. Uygun bir cevap verdim ve dilmaçının verdiği işaret üzerine oradan ayrılarak kaldığım yere döndüm."[113]

Bu tasvirden sonra Liutprand, Otto'nun elçisi ve Cordoba'dan gelenlerin imparatora getirdiği muhteşem hediyelerin yanı sıra, kendi efendisinin "yalanlarla dolu" bir mektup dışında hiçbir şey göndermemesi karşısında duyduğu utançtan bahsetmektedir. Allahtan yanında Konstantinos'a şahsen sunmak üzere getirdiği hediyeler vardır ve istemeye istemeye de olsa, onları sanki Berengar göndermiş gibi davranmıştır. Bu hediyeler arasında,

"dokuz muhteşem zırh, altın kaplama kabartmalarla süslü yedi kalkan, gümüş yaldızlı iki kadeh, birkaç kılıç, mızrak, şiş ve imparatorun en çok hoşuna giden dört *karzimasia* (Yunanlar sadece yumurtalıkları değil, penisleri de alınan genç hadımlara bu ismi vermiştir) var. Verdun'daki tüccarlar bunları büyük kârlarla İspanya'ya getirtiyor."

Bu son hediye kafalarda, burada tartışabileceğimizden çok daha fazla soru yaratıyor. Bu talihsiz gençlerin, özellikle de bildiğimiz kadarıyla cinsel tercihleri tamamen normal yönde olan ve her türden köleye sahip olan Konstantinos tarafından bu derece talep görmesi ilginçtir. Ne var ki bu konuda Liutprand sessiz kalıyor. Ancak imparatorun ilk görüşmesindeki gibi erişilmez olmadığından bahsetmeden de geçmiyor. Hediyeleri verdikten sonraki üç gün içinde bir ziyafete davet ediliyor.

"Hipodromun yakınında kuzeye bakan, inanılmaz bir yükseklik ve güzelliğe sahip Decanneacubita adında bir saray var. Efendimiz İsa Mesih'in doğum gününde masada on dokuz yer hazırlanıyor. Bu günde imparator ve misafirleri yemekte her zamanki gibi oturmuyor, divanlara uzanıyorlar. Yemekler de gümüş yerine altın tabaklarda sunuluyor. Yemekten sonra bir insanın kaldıramayacağı kadar ağır üç altın çanakta meyve geliyor. Tavandaki deliklerden üzerleri altın yaldızlı derilerle kaplı, uçlarında altın halkalar olan, üç halat sallanıyor. Bu halkalar çanakların kulplarına takılıyor ve aşağıdaki dört ya da beş adam bunları masaya sarkıtıyor ve sonra da aynı şekilde kaldırıyorlar."

113 Eğer bu ağaç yüz yıl önce İmparator Theophilos zamanında yaptırılan ağaç ise, bakım konusundaki maharetlerine söyleyecek söz yoktur. Her halükârda, kaldırma düzeneğinin bir onuncu yüzyıl icadı olduğu anlaşılmaktadır.

Liutprand'ın bu Noel davetine davet edilip edilmediği tam olarak anlaşılmamakla birlikte, akılda kaldığı belli olmaktadır.

> "İçeriye, elleriyle destek vermeksizin, sadece başının üstünde yirmi dört ayak uzunluğunda bir sırık taşıyan bir adam girdi. Ardından üstlerinde sadece bir peştamal sarılı iki oğlan gelerek, sırığa tırmandılar. Çeşitli marifetler sergiledikten sonra, başları aşağıda yere indiler. Bütün bunlar olurken sırık sanki kökü yerdeymiş gibi, hiç sallanmadı. Her ikisi de sırığın üstündeyken, eşit ağırlıkları sırığı dengede tutuyordu. Ancak biri aşağıya indikten sonra, yukarıda kalan dengesini korumaya devam etti ve ne hareketlerini sergilerken ne de aşağıya inerken hiçbir aksilik olmadı. Şaşkınlığım imparatorun gözünden kaçmadı ve dilmacı aracılığıyla bana, hareketlerini sırığı hiç oynatmadan dikkatlice yapan oğlana mı, yoksa ne oğlanların ağırlığı ne de yaptıkları hareketlerin kafasında tuttuğu sırığın dengesini bozmasına izin vermeyen adama mı daha fazla hayranlık duyduğumu sordurdu. Bilmediğimi söyledim. Bunun üzerine bir kahkaha patlattı ve aynı zorluğu kendinin de yaşadığını söyledi. O da bilmiyordu."

Konstantinos Porphyrogennetos'un ağırladığı yabancı konuklar, Liutprand, Liutfried ve Emevi halifesinin elçilerinden ibaret değildi. Gücü ele geçirdikten bir yıl sonra, 946 yılında Seyfüddevle mahkûm değiş tokuşu hakkında görüşmek üzere bir elçi gönderir. Diğer üçünün geldiği 949 yılında ise, Macarlar bir saldırmazlık antlaşması imzalamanın yanı sıra, Hıristiyan olmayı da kabul eden çok güçlü bir heyet gönderir. Ancak bunlar içinde en önemlisi ve en uzun vadeli olanı, Igor'un dul eşi ve genç Kiev devletinin hâkimi olan Rus prensesi Olga'nın iyi niyet ve barış ziyaretidir. Bir dizi muhteşem davetten sonra, Olga'nın Ayasofya patriği tarafından vaftiz edilmesiyle, ziyaret doruk noktasına ulaşır. Bu tören sırasında ona vekâlet eden İmparatoriçe Helene'nin adını alır.[114] Eğer Bizanslılar bu tören sonrasında halkının da kitleler halinde Hıristiyan olacağını umut ettilerse, hayal kırıklığına uğramışlardır. Ancak tohum atılmıştır ve otuz yıl sonra Olga'nın torunu Vladimir döneminde, bereketli toprağa düştüğü anlaşılacaktır.

İmparatorluk sınırları dahilinde de Konstantinos, Romanos Lekapenos'un başlattığı girişimleri sürdürmüştür. Romanos'un çıkardığı kanunların çoğu, küçük toprak sahibi köylü milisleri zengin feodal aristokrasiye karşı korumakla ilgiliydi. Giderek daha fazla toprak kaybeden "güçlü" unvanına sahip aristokratlar, bu durumdan hiç hoşnut değildi. Ancak, daha Herakleios döneminden beri ödedikleri vergiler ve zorunlu askerlik hizmetleriyle, küçük toprak sahiplerinin imparatorluğun tüm ekonomik ve askeri yükünü taşıdığının bilincinde olan Romanos, hedefinden sapmayı reddetmişti.

Konstantinos Porphyrogennetos'un sonradan görme Ermeni kayınpederine kıyasla, kendinin de dahil olduğu aristokrat sınıfına daha sempatik göründüğüne şüp-

[114] Olga'nın vaftizi konusunda çelişkili görüşler vardır. Bazı tarihçiler, bu törenin iki üç yıl öncesinde Rusya'da yapıldığına inanmaktadır. Ben hocam Profesör D. Obolensky'e katılıyorum (*Cambridge Medieval History*, Vol. IV, s. 511 vd.)

he yoktur. Gördüğümüz gibi, Romanos'un hiç güvenmediği Phokas'ın ailesine de özel dostluk hisleriyle bağlı olduğunu gizlememiştir. Yine de gücü eline geçirdiği andan itibaren, selefinin tarım politikasını azimle devam ettirmiş, hatta 947 yılında daha da ileri giderek, tahta geçtiği andan itibaren "güçlüler"in el koyduğu tüm köylü topraklarının herhangi bir ödeme yapılmaksızın derhal geri verilmesini emretmiştir. İlk satışlarda alım fiyatı ödenebilir orandaydı, ama o zaman bile sadece bu küçük toprak sahipleri elli altın üstünde bir para ödüyordu. Diğer kanunlar askerlerin geçimlerini sağladıkları ve askerlik görevleri için gereken donanımlarını karşıladıkları toprakların satılamaz olması gerektiğine ve hiçbir küçük toprak satışının ilk alımından kırk yıl sonra mutlaklığını sürdüremeyeceğine hükmediyordu. Böylece, hâkimiyet döneminin sonunda toprak sahibi köylünün durumu, yüz yıllık dönem içinde çok daha iyi hale gelmiştir. Aristokrasi ise yeni toprak dağıtımlarına fazlaca karşı çıkmamıştır.

Konstantinos'un tek başına hüküm sürdüğü on dört yıl içinde esas sorun, asiller değil, adı çıkmış eniştesi Theophylaktos'un ölümünün ardından 956 yılında alelacele patrik ilan ettiği hadım keşiş Polyeuktos olmuştur.[115] Polyeuktos hakkındaki düşünceler ikiye bölünmüştür. Profesör Toynbee onu kusursuz addederken, Profesör Jenkins (ki onun görüşleri daha akla yakındır) göreve geldiği andan itibaren sadece sorun çıkaran umutsuz bir fanatik olduğunu düşünmektedir. Önce *Parakoimomenos* Basileios'u alenen haraç almakla suçlamış, sonradan da Bilge Leon'un çok tartışmalı dördüncü evlilik konusunu yeniden gündeme getirerek, Patrik Euthymios'un (hatırlanacağı üzere Leon'a çok istediği özel izni vermişti) adının tekrar kutsal kitabelere yazılmasını istemiştir.[116]

Kırk yıl önce olsa, imparator belki böyle bir girişime sevinebilirdi. Ancak şimdi istediği en son şey, bu meseleyi tekrar kurcalamaktı. Bu konuyu kapatması istenen Polyeuktos ayrımcı tavrını sürdürmeye devam edince, Konstantinos daha fazla dayanamayarak ondan kurtulmak için eski dostu Kyzikos piskoposunun fikrini almak üzere, 959 Eylül'ünde Asya Kıtası'na geçti. Oradan Bursa'ya devam ederek, uzun süredir bir türlü düşmeyen ateşine çare olması umuduyla, bir süre kaplıcalarda kaldı. Bu tedavi fayda etmeyince, şehrin otuz kilometre kadar dışında, Mysia'nın Olympos Dağı'nda (Uludağ) yer alan manastıra geçti. Ancak bu arada ölümcül hasta olduğu anlaşılmıştı. Hiç çare kalmadığını gören keşişler, onu sonun yaklaştığı konusunda uyardılar ve ölüme hazırlanmasını söylediler. Konstantinos derhal başkente döndü ve elli dört yaşında, üzüntüyle etrafını çevreleyen karısı Helene, beş kızı ve artık tahtını bıraktığı yirmi yaşındaki oğlu Romanos'un yanında, 9 Kasım 959 tarihinde kendi yatağında can verdi.

115 Theophylaktos'un Ayasofya'nın yanında atları için inşa ettirdiği devasa ahırlar, bir yaşlılar evine dönüştürülmüştür.

116 Bkz. s. 110 dipnot 75.

Hiç kimse II. Romanos kadar şanslı bir taht devralmamıştır. Büyük büyükbabası I. Basileios, iki büyükbabası Bilge Leon ve Romanos Lekapenos ve babası Konstantinos, imparatorluğu ekonomik ve askeri açıdan yüzyıllardan beri en iyi konumuna getirmişlerdir. Entelektüel ve sanatsal açıdan ise Makedon Rönesansı doruğa çıkmıştır. Çok sevilen imparatorun hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kadar meşru oğlu olan ve yine babası gibi erguvan odada doğan Romanos, muhteşem yapısı ve etkileyiciliğini babasından, güzelliğini ise annesinden almıştır. Onun aleyhinde yazanlar havai olduğundan; avlanmak, içki içmek ve polo oynamaya gereğinden fazla vakit ayırdığından şikâyet ederler. Ancak bu tür hatalar gençliğine verilmelidir ve fırsat verilmese büyük ihtimalle böyle alışkanlıkları olmayacaktır.

Çok daha ciddi şekilde, daha da affedilir bir hata olarak, âşık olmuştur. Daha çocuk yaşta İtalya Kralı Hugo von Arles'in çok sayıdaki kızlarından biri olan Bertha ile evlendirilmiş, ancak çok geçmeden gelinin ölmesi üzerine babasının onun için seçtiği ikinci aday olan Otto'nun yeğeni Hedwig von Bayern ile evlenmeyi reddederek, Theophano adını alan Peloponessoslu bir hancının kızını almıştır. Baştan çıkarıcı olduğuna hiç şüphe yoktur. Nefes kesici güzelliği herkesi büyülemektedir. Diyakoz Leon onun dönemin en hoş kadını olduğundan bahseder. Ancak bir o kadar da hırslı ve anladığımız kadarıyla vicdansızdır. Tam bir entrikacıdır ve amacına ulaşmak yolunda (cinayet de dahil olmak üzere) her şeyi göze alır. Kocası tahta çıktığında sadece on sekiz yaşında olmasına rağmen, onu tamamen avucunun içine almış ve kimseye acımamıştır. İlk işi kayınvalidesi ve beş görümcesini ele almak olmuştur. Helena sarayın ücra bir köşesine gönderilir ve orada 961 yılı Eylül'ünde yalnız ve ilgisiz şekilde ölür. Prenseslerin beşi de (ki bunlardan birisi daima babasının yanında yer alan, ona güvenilir bir sekreter ve son zamanlarında da hemşire hizmeti veren Agatha'dır) rahibe olmaya zorlanmıştır. Buna razı olmamışlar ve yakarışları günlerce saray duvarlarında yankılanmıştır. Anneleri ve erkek kardeşlerinin ricaları da fayda etmemiştir. Genç imparatoriçe merhamet nedir bilmez. Patrik Polyeuktos kızların saçlarını bizzat tıraşlayıp beş ayrı manastıra gönderdiğinde de kılı dahi kıpırdamamıştır.

Büyük ölçüde Theophano yüzünden, idari ve adli hizmetteki çoğu kıdemli memur da işlerini kaybeder. Ancak bunlardan en önemli iki tanesi, başka görevler üstlenmekle birlikte, gücü ellerinde tutmaya devam eder. Bunlardan biri önceden *parakoimomenos* olan ve şimdi de *proedros* unvanını alan Basileios'tur. Böylece senato başkanı ve imparatorun sağ kolu olmuştur. Onun önceki görevine ise Konstantinos'un son yıllarında başbakan ve *drungarios* (kaptan-ı derya) olarak hizmet veren hadım Ioseph Bringas getirilmiştir. Belgelerden Bringas'ın yetkin ancak biraz kötü niyetli biri olduğu anlaşılıyor. Çok zekidir, sezgileri güçlüdür ve inanılmaz enerjisiyle en zorlu işlerin bile üstesinden gelecek kapasiteye sahiptir. Ancak aynı zamanda aç gözlü, hasis, bencil ve zalimdir. Gözünde giderek vazgeçilmez bir yer edindiği Konstantinos'un son arzusu da onun hükümetteki görevine devam etmesi olmuştur. Romanos'un tahta geçişiyle de gücünü iyice sağlamlaştırmıştır. Genç imparatorun kısa süreli egemenlik

dönemindeki en büyük başarısı da onun sayesinde kazanılmış ve neredeyse aradan yüz elli yıl geçtikten sonra, Girit tekrar fethedilmiştir.

Geç dönem bir Arap kronikçisi, 949 yılının felaketle sonuçlanan seferinden sonra, Konstantinos Porphyrogennetos'un Girit emiriyle anlaşmaya varmaya çalıştığını ve emirin korsanlıkla kazandığı meblağın iki katı kadar yıllık haraç alma karşılığında, sürekli akın yapmaya son verdiğini iddia etmektedir. Bu iddia doğru olabilir, ancak günümüze kalan Bizans belgelerinin hiçbiri böyle bir anlaşmadan bahsetmemektedir. Diğer yandan 949 yılı fiyaskosunun Bizans'ın içine dert olduğuna hiç şüphe yoktur. Genç Romanos tahta geçeli henüz birkaç hafta olmuştur ki daha önce hiç olmadığı kadar büyük çaplı bir sefer hazırlıklarına başlanmıştır. Maalesef harekete geçirilen güçler hakkında tam bir bilgimiz olmasa da imparatorluğun dört bir yanından gelen ordulara, çok önemli Ermeni birlikleri de eklenmiştir. Çok sayıda Rus ücretli asker ve İskandinav baltalı askerlerden bahsetmeye gerek yoktur. Toplam asker sayısı elli bini aşmış olmalıdır. Donanma hakkında ise daha çok şey biliyoruz. Bin ağır taşıt gemisi, üç yüz sekiz levazım gemisi ve iki bine yakın Yunan ateşi taşıyan gemi vardır. Bu muazzam gücün kumandası da imparatorluğun çok iyi bir generali olarak kendini kanıtlamış (aslına bakılırsa Bizans tarihinin en iyilerinden biri demek daha doğru olacaktır) kırk yedi yaşında, çirkin, sert ve koyu dindar bir adama bırakılmıştır.

Bu kişi Nikephoros Phokas'tır. Hatırlanacağı üzere, adaşı olan büyükbabası, I. Basileios döneminde İtalya'nın güney bölgesini yeniden fethetmiştir. Amcası Leon Phokas ise 919 yılında Romanos Lekapenos'a karşı yapılan direnişe önderlik ettiği için kör edilmişti. Babası Bardas Phokas, Konstantinos Porphyrogennetos döneminde *domestikos ton skholon* (imparatorluk ve saray muhafız alaylarının başı) görevine atanmış ve 953 yılında yüzünden aldığı korkunç bir yarayla askeri kariyeri sona erinceye kadar, doğuda Müslümanlara karşı imparatorluk ordularına kumanda etmiştir. O döneme kadar Anatolikon *thema*'sının askeri valiliğini (strategos) yapan Nikephoros ise, derhal komutayı ele almış ve dört yıl sonra çok önemli Adata'yı ele geçirerek yeteneğini kanıtlamıştır. Dostu da düşmanı da mükemmel bir asker olduğu konusunda hemfikirdir. Savaşta serinkanlı ve cesurdur, inanılmaz bir fiziki güce sahiptir. Hiçbir fırsatı kaçırmaz ve daima askerlerini düşünür. Bu yüzden de askerleri ona hayrandır ve hiç düşünmeden peşinden giderler. Ordu dışında bütün zamanını dine ayırır ve neredeyse bir manastır yaşamı sürer. Boş vakitlerinde de din adamlarıyla söyleşiler yapar. (İçlerinde en çok sevdiği de sonradan Aziz Athanasios olarak anılacak ve manastırının başrahibi olacakken onu terkeden ve o dönemde Athos (Aynoroz) dağında inzivaya çekilen kişidir.) Sosyal yönü gelişmemiştir. Özetle, tabiri caizse bir soğuk nevaledir.

Hazırlıklar 960 yılının ilk altı ayı boyunca devam eder ve nihayet, Haziran ayının son günlerinde büyük donanma Haliç'ten Marmara'ya doğru yola çıkar. Yaklaşık iki hafta sonra, 13 Temmuz'da Girit'in kuzey sahilinde belirir. Tam olarak hangi noktadan karaya çıktıkları belli değildir. Ancak, yaya ve atlılardan oluşan yoğun bir Müslüman grubu, kıyının gerisindeki tepeliklerden dehşetle onları izlemektedir. Anlaşılan

gafil avlanan düşman, örgütlü bir direniş gösteremez. Çok yaklaşanlar ok ve sapanlara hedef olur. Ancak askerler karaya çıkmaya devam ederken, atlı birliklerin sayısı giderek artmış ve belli bir sayıya ulaştıktan sonra istilacıların üstüne çullanmışlardır. Diyakoz Leon'un anlattığına göre,[117] insanüstü bir savunma göstermişler ancak, sayıca az olmaları nedeniyle Bizans güçleri üzerinde etkili olamamışlardır. Yüzlercesi ölmüş, yaralananlar da *kataphraktos*'ların (ağır zırhları sayesinde Akdeniz güneşinden başka neredeyse hiçbir saldırıdan etkilenmeyen silahlı atlı birlikler) ayakları altında ezilerek can vermiştir.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra, imparatorluk ordusu ilk terslikle karşı karşıya kalır. Nikephoros, Trakya *strategos*'u Pastilas komutasında, keşif ve arama yapması için iç bölgeye bir grup asker gönderir. Ne var ki bu birliğin içinde bir grup da Rus vardır. Bölgenin güzelliği, zenginliği ve verimliliği akıllarını başlarından almış olmalıdır ki bir anda dağılırlar. Olayın tam olarak nasıl geliştiğini bilmiyoruz. Büyük ihtimalle sarhoş olur ve uyuya kalırlar. Onları adım adım takip eden Müslümanlar ise bekledikleri fırsatın geldiğini fark edince kurbanlarını gafil avlarlar. Pastilas ve diğerlerinin toparlanma çabaları fayda sağlamaz ve meydan kavgası sonucunda hemen hepsi öldürülürler. Hayatta kalmayı başaran bir avuç asker ise felaket haberiyle birlikte geri döner.

Doğal olarak Nikephoros çok öfkelenmiş, ancak planını değiştirmeden doğruca Chandax'a (günümüz Heraklion'u [Kandiye]) doğru yola çıkmıştır. Adanın en büyük şehri ve başşehridir. Eğer ele geçirilirse adanın diğer kesimlerinde de büyük bir direnişle karşılaşılmayacağı kesin gibidir. Aradan bir ya da iki gün geçtikten sonra, ordu şehir surlarına dayanmış ve kuşatma başlamıştır. Sekiz ay sürmüştür. Denizden de ablukaya alabilseler, büyük ihtimalle şehir bunun yarısı kadar bir sürede düşecektir, ancak doğal bir liman yoktur ve Nikephoros, inanılmaz derecede uzun ve sert geçen kış ayları boyunca, gemilerini denizde bırakamaz. Kuşatılan halk böylece ihtiyacı olan her tür erzak ve levazımı getirebilir ve daha da önemlisi Sicilya, Mısır ve İspanya'daki din kardeşlerinden yardım isteyebilirdi (ki öyle de yapmışlardır).

Ancak yakarışları cevapsız kalmış ve haftalar geçtikçe moralleri iyiden iyiye bozulmuştur. Tek tesellileri, yarı donmuş hâldeki düşmanlarının ateşin etrafında toplanmış hâllerini seyretmek ve özellikle de kış aylarının kuşatılandan çok kuşatana zor anlar yaşattığını bilmek olmuştur. Uzun soğuk aylar sürüp gittikçe, imparatorluk ordusu gerçekten de ciddi şekilde açlık sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Başka bir kumandanın emri altında ciddi bir isyan baş gösterebilirdi. Ancak Nikephoros, askerlerinin nabzını tutmayı bilmiş ve onlara dayanma gücü ve umut aşılamıştır. Bu işte arkadaşı ve üstadı Athanasios'tan ilham aldığı anlaşılmaktadır. Amiralin acil çağrıları üzerine, Athos Dağı'ndaki inziva yerini istemeden de olsa terk eden Athanasios, adaya gelir. Tamamen onun Tanrı'ya yakarmaları sayesinde (Nikephoros'un bundan hiç şüphesi

[117] Burada ben de onun versiyonunu aktarıyorum. Theophanes Continuatus, olayı daha farklı anlatmakta ve Müslümanların karşı koyma gücünü ön plana çıkarmaktadır.

yoktur) tam zamanında, aşağı yukarı Şubat ayı ortalarında, Konstantinopolis'ten hasretle beklenen filo erzakla birlikte gelir. Moralleri yerine gelen Bizanslılar, ay sonunda şehre girebilmek için iki atılımda bulunur, ancak başarısız olurlar. Nihayet üçüncü girişimlerinden sonra, 7 Mart 961 tarihinde, aradan 136 yıl geçtikten sonra, Girit'te tekrar imparatorluk bayrağı dalgalanır.

Aynı gün katliam başlar. Genç, yaşlı demeden bütün kadınlar, tecavüz edildikten sonra öldürülerek bir kenara atılır. Bebekler dahi boğulur ya da mızrakla öldürülür. Nikephoros'un güçlü prestiji dahi bu kıyımı durdurmaya engel olamaz. Ancak üç gün sonra sesini duyurmayı başardıysa da artık Kandiye halkı için geç kalınmıştır. Hayatta kalmayı başaran kadın ve erkekler, köle olarak satılmış ve zafer donanması, küpeştesine kadar yüz yılı aşkın süredir Doğu Akdeniz'in zengin şehirlerinden yağmayla elde edilen ganimetle dolu hâlde Boğaz'a doğru yola çıkmıştır.

Kandiye'nin düşüşü ve Girit'te Müslüman gücünün çöküşü, Bizanslılara Herakleios döneminden beri görülmemiş bir zafer bahşetmiştir. Haber Konstantinopolis'e ulaştığında kutlamalar başlamış ve Ayasofya'da imparator, imparatoriçe, ruhban sınıfı, asiller ve kiliseye sığacak sayıda halk eşliğinde gece boyunca şükran ayini yapılmıştır. Bütün bu kalabalık içinde olayları sevinçten çok endişeyle izleyen tek bir kişi vardır. Hadım Ioseph Bringas feci şekilde kıskandığı Phokas hanedanından daima nefret etmiştir. O döneme kadar, Nikephoros sadece ordu dahilinde sevilmiş ve Konstantinopolis halkı gözünde bir isimden ibaret olmaktan öteye gidememiştir. Ancak şimdi her şey değişmiş ve imparatorluğun kahramanı haline gelmiştir. Başarılı generaller, doruğa çıktıklarında tehlikeli olurlar ve Nikephoros da hırsına yenik düşmesiyle meşhurdur. Eğer bu hırs tatmin edilecekse, hem hükümet hem de saray çok dikkatli olmalıdır. Hepsini zorlu haftalar beklemektedir.

Nikephoros Phokas Haliç'e geri döndüğünde de öyle olmuş, Romanos ve Theophano bu tarihi başarısından ötürü onu halkın önünde kutladıktan sonra, fazlasıyla hak ettiği tam imparatorluk zaferini bahşetmemişlerdir. Sadece halkın onu hipodromda görüp coşkuyla alkışlamasına izin verilmiştir. Nikephoros ise onların karşısına dört atlı savaş arabasıyla değil, yalın çıkmıştır. Büyük bir askeri tören, savaş esirleri ve ganimetlerin sergilendiği bir geçit yapılmamış, başkentte gereğinden fazla kalmayacağı açıkça belli edilmiştir. Müslümanlar acı bir yenilgi yaşamıştır ve imparatorluk bu fırsatı iyi kullanmak zorundadır. Nikephoros'a doğuda ihtiyaç vardır.

İki yıl önce, Nikephoros Girit seferine hazırlanmak üzere doğudaki görevinden feragat ettiğinde, yerini kardeşi Leon almıştır. Ancak daha görevi devralmasının üstünden birkaç hafta geçtikten sonra, imparatorluğun ezeli düşmanı Seyfüddevle ona meydan okumuştur. Seyfüddevle, bu sayfalarda ilk olarak 930'lu yıllarda Ioannes Kurkuas'ın amansız düşmanı olarak karşımıza çıktığından beri, çok yol kat etmiştir. 944 yılında Halep'i fethederek merkezi haline getirmiş ve buradan hareketle kısa sürede Şam, Humus ve Antakya da dahil olmak üzere, Suriye ve kuzey Mezopotamya'nın

büyük kısmını ele geçirmiştir. Tüm bu fetihler, genç yaşında elde ettiği ününü daha da artırmış ve otuz beş yaşına varmadan (916 yılında doğmuştur) Erken Dönem Ortaçağı'nın kusursuz Arap emiri haline gelmiştir. Savaşta zalim ve acımasız, barışta centilmen ve bağışlayıcı, şair, bilgin, sanat ve edebiyat hamisi olmasının yanı sıra, İslam dünyasının en büyük kütüphanesi ve en zengin haremine sahiptir.

Hiç aksatmadan her sene en az bir kere Bizans topraklarına akın etmiştir. Ancak bunlardan hiçbiri 960 yılındaki kadar etkili olmamıştır. Zaman çok iyi ayarlanmıştır. Girit seferinin ihtiyaçlarına odaklanan doğu ordusu, hiç olmadığı kadar zayıflamıştır. Leon Phokas Güney Suriye'deki başarılı bir seferin ardından hâlâ düşmanı temizlemekle meşgul olduğundan, aksi yönde en az birkaç günlük mesafededir. Seyfüddevle böyle bir fırsatı kaçıracak adam değildir. Nikephoros Girit'e yelken açar açmaz (aynı gün dahi olabilir) imparatorluğun güneydoğu sınırından yaklaşık otuz bin adamıyla girerek, hiçbir direnişle karşılaşmadan Doğu Toroslar'ı aşmış ve Melitene (Malatya) yakınındaki Kharsianon[118] kalesini ele geçirip askerlerin bir bölümünü katletmiş, diğerlerini de esir almıştır.

Leon Phokas onu izlemiş, ancak çok da acele etmemiştir. Sayıca onlardan azdır ve adamları da uzun ve zorlu seferin izlerini taşımaktadır. Bu düşmanın karşısına çıkmak, bir felakete davetiye çıkarmak demektir. Sadece dağlara kadar ilerlemiş ve adamlarına ana geçitleri tutmaları emrini verdikten sonra, beklemeye başlamıştır.

Kasım ayı başlangıcında, Seyfüddevle dönüş yolculuğuna başlamıştır. Seferi çok başarılı geçmiştir. Ardında büyük bir esir konvoyu vardır, savaş arabaları ganimetlerinin ağırlığından gıcırtılar çıkarmaktadır. Diyakoz Leon'un anlattığına göre, Seyfüddevle bir Arap masalında olduğu gibi, "yol boyunca büyük bir maharetle mızrağını yukarı fırlatıp aşağı düşerken yakalamakta ve mızrağı bir kere bile yere düşürmediği gibi, yürüyüşün ritmini de hiç bozmadan" adamlarının başında gururla ilerlemektedir. Bu büyük kafile, büyük bir neşe içinde dağlara kadar gelir. Yunanların *Koulindros* (Silindir) adını verdikleri bir geçide geldiklerinde, birden bir borazan sesi duyulur. Saniyeler içinde, savunmasız konvoyun üstüne tepelerden iri kaya parçaları yağmaya başlar. Bir anda sanki yerden biten Leon Phokas ve adamları, konvoyu hem önden hem de arkadan çevirerek ablukaya alır. Seyfüddevle önce olduğu yerden kahramanca savunmaya geçerek, palasıyla sağa sola darbeler savurur. Altındaki atı ölünce bir kölenin atını alarak savaşmaya devam eder. Ancak bir müddet sonra, yapacak bir şey olmadığını anlayınca olduğu yerde geri dönerek dörtnala kaçmaya başlar. Ardından gelenleri ancak avuç avuç altın dökerek yavaşlatmayı başarır ve böylece yaklaşık üç yüz atlı adamıyla birlikte kurtulur. Geri kalanların yarısı ölür, hayatta kalanlar ise öncesinde Hıristiyan esirleri tutan halat ve zincirlerle bağlanarak esir alınırlar.

Bu meşhur zafer, Leon Phokas'ın az sayıda askerle bile olsa, doğu sınırını büyük bir ustalıkla savunabilecek yapıda olduğunu açıkça göstermektedir. Bu gerçek, Nikephoros'un neden süratle doğu sınırına geri gönderildiği konusunu daha da ka-

118 Arap tarihçiler Karhana diye bahsetmektedir. Ben neresi olduğunu bulamadım.

ranlık hale getirmektedir. Tahmin edilebileceği gibi iki kardeşin büyük bir moral gücüyle tekrar bir araya gelerek orduyu birleştirmesi, sonraki seferler üzerinde inanılmaz bir etki yaratmıştır. 962 yılının Şubat ve Mart aylarında, yaklaşık üç haftalık bir sürede, Bizanslılar Kilikia bölgesindeki surla çevrili elli beş kenti geri almışlardır. Paskalya Bayramı'nı kutlamak için kısa bir ara verdikten sonra, Alexandretta (İskenderun) yakınındaki Suriye kapılarına doğru ilerlemişlerdir. Oradan yavaşça ve sistemli bir şekilde güneye doğru ilerlerken, yolları üstündeki yerleşmeleri de yağmalayıp yakmışlardır. Birkaç ay sonra, Halep surlarına dayanmış ve şehri kuşatma hazırlıklarına başlamışlardır.

Halep, o sıralarda uzun tarihinin en parlak dönemini yaşamaktadır. On sekiz yıl önce, Seyfüddevle'nin fethinden beri ilk kez bağımsız bir devletin başkenti ve fatihinin de baş ikametgâhı haline gelmiştir. Onun Hallaba adı verilen muhteşem sarayı X. yüzyıl İslam dünyasının en güzel ve en meşhur yapılarından biridir. Emir, sayısız seferlerinden getirdiği ganimetlerle sarayını sürekli güzelleştirmeye devam etmiş, ancak bir şeyi ihmal etmiştir. Surlar dışında, şehri korunmasız bırakmıştır. Daha vardıkları gece, Nikephoros'un adamları şehre çekirgeler gibi üşüşmüş, önce şehrin tüm hazinelerine el koyduktan sonra, tamamen yakıp yıkmışlardır. Üç yüz doksan bin gümüş dinarın yanı sıra, iki bin deve, bin dört yüz katır ve "sayılamayacak kadar çok" safkan at ganimetleri arasındadır. Yapının içi de dışı da soyulmuştur. Arap tarihçiler altın ve gümüş tabaklar, kadife ve ipek işlemeli kumaş toplarının, kılıç, kalkan ve mücevherlerle süslü kemerlerin, hatta duvarlar ve tavanı süsleyen altın kaplama çinilerin dahi götürülüşünü üzüntüyle anlatırlar. Sarayda yağmalanacak bir şey kalmayınca Bizans ordusu dikkatini şehre çevirir. Şehir surları dışında gafil avlanan Seyfüddevle, hayatını kurtarmak için tekrar kaçmak zorunda kalır. Onun ilham veren varlığından yoksun kalan yerel askeri birliğin büyük bölümü savaşma isteğini yitirir ve Noel'e iki gün kala, Bizans ordusu şehre akın eder. Tıpkı Kandiye'de olduğu gibi hiç acımazlar. Bir Arap tarihçinin ifadesiyle, kıyıma ancak daha fazla güçleri kalmadığında son verirler.

Ancak Halep, istila edilmesine karşın hemen düşmez. Kaledeki bir avuç asker savunmaya devam etmiş ve teslim olmayı kesinlikle reddetmişlerdir. Nikephoros ise aldırmaz. Nasıl olsa fazla dayanamayacaklar, erzakları da sonsuza kadar yetmeyecektir. Önemli olan, emir gitmiş ve Halep ciddiye alınacak bir güç olmaktan çıkmıştır. Vakit kaybetmenin bir anlamı yoktur. Çekilme emrini verir ve muzaffer ordu uzun eve dönüş yolculuğuna başlar.

Kapadokya'ya ancak varmışlardır ki Konstantinopolis'ten bir haber gelir. İmparator II. Romanos ölmüştür.

12
Müslümanların Beyaz Ölümü
[963-969]

Ucube gibi bir adam, bir cüce, geniş yassı bir kafası, bir köstebeğinkine benzer minicik gözleri var. Biçimsiz, kısa, gür ve kırlaşmış bir sakal, ensesinin uzunluğu iki santimi bile bulmaz. Saçları domuz kılı gibi ve bir Habeş'in saç rengine benziyor. Şairin dediği gibi[119] "Gece görmeye korkarsın". Kalın bir bel, küçük bir popo, ufak yapısına göre kalçaları uzun, bacakları kısa, topuk ve ayakları çok büyük. Kaliteli ketenden yapılma bir kıyafet giyer, ancak eskimiş kumaş hem kötü kokuyor hem de rengi kaçmış. Ayağında Sikyon sandaletleri, lafını esirgemez, tilki gibi kurnaz, iş yalan dolana gelince tam bir Odysseus.

Cremonalı Liutprand,
Nikephoros Phokas'ı tarif ediyor.

Romanos, 15 Mart 963 tarihinde ölmüştür. Daha ertesi sabah saray, İmparatoriçe Theophano'nun kocasını zehirlediği yolunda dedikodularla çalkalanır. Bu tepki kaçınılmazdır. Konstantinopolis'in entrika dolu atmosferinde her genç asilin, hele de *basileios*'un ölümünün, akla kötü düşünceler getirmesi doğaldır. Romanos'un dört ay önce tahta geçişinden beri, genç ve güzel imparatoriçe yeterince ün salmıştı. Böyle bir işe kalkışacağından neredeyse kimse şüphe etmedi. Ancak bir şeyi yapabilir olmak, ille de o suçun işlendiğini kanıtlamaz. Diğer yandan, kendi elleriyle dul kalmış olsun ya da olmasın, bir belirsizlik içine girmiştir. Kimseyi sevmediği anlaşılsa da dört çocuk verdiği kocasını sevmiş görünmektedir. En küçük kızı, imparatorun ölümünden sadece iki gün önce dünyaya gelmiştir. Eşi hayattayken ipler Theophano'nun elinde, çocukları ve kendinin geleceği de güvence altındaydı. Ancak şimdi her şey tehlikeye girmiştir. Kendisi hâlâ loğusa yatağında, oğullarından Basileios altı, Konstantinos ise üç yaşındadır. Kendi kayınpederi, özellikle de çevrede hırslı generaller olduğunda, ergen olana kadar geçen tehlikeli döneme çok iyi bir örnek sergilemektedir ve ondan önce imparatoriçe olan Zoe, sadece iki kişiyle uğraşmak zorunda kalmışken, onun başında üç tehlikeli adam (Phokas kardeşler ve Ioannes Tsimiskes) vardır ve bu olayı tahta giden yolu açan bir fırsat olarak göreceklerine hiç şüphe yoktur. Bu olası rakiplere kolaylıkla bir dördüncüsünü daha eklemek mümkündür: *Parakoimomenos* Ioseph Bringas. Hadım olduğu için şahsen tahta geçme olasılığı yoktur. Ancak gerçek bir entrikacı olduğundan ve Theophano'nun da onun Phokas kardeşleri asla desteklemeyeceğini gayet iyi bilmesinden, kendi adayını belirlemiş olmalıdır.

Theophano'nun güçlü bir hamiye ihtiyacı vardır. Gizlice (eğer Bringas bilseydi,

[119] Iuvenalis, V. 54.

muhakkak ona engel olurdu) doğuya, Nikephoros Phokas'a acil haber göndererek, bir an önce gelmesini ister. Ulak onu Caesarea (Kayseri) yakınındaki kampında bulduğunda, Nikephoros hiç vakit kaybetmez. Acele etmesi gerektiğini bilmektedir. Ordusunu toplayacak vakti yoktur; çoğunu evlerine geri göndermiştir. Sadece Suriye seferinden elde ettiği en değerli ganimetlerini toplayacak kadar vakit kaybettikten sonra, ona refakat eden küçük bir grupla yola çıkmış ve Nisan başlarında başkente varmıştır. Bu arada imparatoriçenin yaptığı çağrıdan herkesin haberi olmuştur. Bringas şiddetle karşı çıkmış ve bir naipler meclisi toplantısında generalin bir tehlike oluşturmaya başladığını ve şehre varır varmaz tutuklanması gerektiğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Ancak bu iddiası destek görmemiş ve sarayın önünde toplanan büyük bir kalabalık, Nikephoros'un sadece bir kahraman gibi değil, Girit'in fethinden sonra hakkı yenerek yapılmayan gerçek zafer gösterisiyle karşılanmasını istemiştir.

Böylece zafer karşılaması yapılmıştır. Belki de üç yüzyıl öncesinde, Herakleios döneminden beri ilk defa böyle muhteşem bir tören sergilenmiş ve Nikephoros - "Müslümanların Beyaz Ölümü" - caddelerden geçerek atını hipodroma doğru sürerken, önünde de Halep'ten fırsattan istifade kaçırılan Ioannes Prodromos'un (Vaftizci Yahya) lime lime olmuş gömleği taşınmıştır. Bu büyük coşku karşısında Bringas çaresizdir. Üstelik düşmanına karşı beslediği öfke ve kine, şimdi bir de korku duygusu eklenmiştir. General her gün imparatoriçe ile görüşme halindedir. Eğer Theodora'nın desteğiyle tahta geçerse, kendi akıbeti ne olacaktır? Kör edilme? Sürgün? Her ikisi birden? Aslına bakılırsa, Nikephoros böyle bir niyeti olduğuna delalet eden bir davranışta bulunmamıştır. Aksine, dünyevi debdebe ve güçten olabildiğince uzak durmuştur ve ricası üzerine dostu Athanasios'un inşasına başladığı manastırda inzivaya çekileceği günü dört gözle beklemektedir.[120] Ancak Bringas işini sağlama alır. Hiç belli etmeden gizlice planını yapar ve her şey hazır olduğunda da düşmanını saraya çağırır.

Nikephoros da boş durmaz. Casusları araştırma yapmıştır. *Parakoimomenos*'un planları hakkında yanılmaz ve ipleri ele almaya karar verir. Onun çağrısına cevap vermek yerine, doğrudan Ayasofya'ya giderek, Bringas'ın onu öldürmek üzere bir komplo kurduğunu açıklar ve koruma ister. Çok zekice yapılmış ve hedefi on ikiden vuran bir taktiktir. Kısa sürede büyük bir kalabalık toplanır ve kahramanlarının kılına dokunanı gereken cezanın beklediğini haykırırlar. Aralarına bizzat Patrik Polyeuktos da katılır. Konstantinos Porphyrogennetos'un son yıllarında kötü bir izlenim bırakan patrik, artık dar görüşlü bir yobaz haline gelmiştir. Bu mütevazı ve çok dindar general tam istediği gibi bir adamdır ve bu yüzden hiç düşünmeden kalabalıkların sesine katılır. Ioseph Bringas güçlü bir adamdır, ancak hem imparatoriçe hem patrik hem

[120] Girit seferi dönüşünde Nikephoros ganimetlerden payına düşeni "senin ve benim diğer kardeşlerimizle birlikte Aşai Rabbani Ayini'ni kutlayacağımız" yapının çalışmalarına başlayan Athasanios'a teslim etmiştir. Günümüzde Aynoroz (Athos) Dağı'nın en eski ve kutsal yapısı olan ve Megiste Lavra adını taşıyan manastır, imparatorun kişisel armağanı olan tunç kapılarıyla hâlâ yerinde durmaktadır.

de halkı arkasına alan bir adama karşı durmak zor iştir. Senatonun Nikephoros'un komutasını kabul edip onun onayı olmadan hiçbir önemli politik karar alınmaması hükmünü burnundan soluyarak izler. General ise duydukları güvenden ötürü onlara teşekkür eder ve Paskalya kutlamaları sona erer ermez ordusuna katılmak üzere Anadolu'ya döner.

Ancak orada fazla kalmayacağı bilinen bir gerçektir. İmparatoriçeyle yapılan gizli görüşmeler, her iki tarafın da çok yararına olacak bir antlaşmayla sonuçlanmıştır. Nikephoros iki çocuk imparatoru ve haklarını koruyacak, karşılığında imparator ilan edilecek ve onlarla birlikte tahta ortak olacaktır. Her ne kadar, herkese Kilikia'da bir sonraki seferin hazırlıklarıyla uğraştığından bahsetse de buna pek inanan olmamıştır. Bringas haklı çıkmıştır. Ordusunu harekete geçirdiği doğrudur. Ancak hedef Kilikia değil, Konstantinopolis olacaktır.

Umudunu iyice yitiren Bringas, son kozunu oynar. Nikephoros'un kıdemli komutanları olan Romanos Kurkuas ve Ioannes Tsimiskes'e (yani Romanos Lekapenos adına şanlı zaferler kazanan büyük Kurkuas'ın oğlu ve büyük yeğenine) birer mektup yazarak, Nikephoros'a ihanet etmeleri karşılığında, Doğu ve Batı ordularının başkumandanlıklarını teklif eder. Bu işi nasıl yapacaklarına kendileri karar verecektir. Saçlarını zorla kazıyarak, bir manastıra hapsedebilir ya da zincire vurarak Konstantinopolis'e gönderebilirlerdi. Tsimiskes'e "Sana güveniyorum. Önce Anadolu'nun idaresiyle yetin. Biraz sabredersen, çok geçmeden Romalıların *basileios*'u olacaksın." diye yazmıştır. Ancak Bringas'ın güvendiği dağlara kar yağar ve mektubu alan Tsimiskes derhal çadırında uyumakta olan Nikephoros'a gidip onu uyandırarak mektubu gösterir. General önce donakalmış ve tarihçi Georgios Kedrenos'un bize aktardığına göre, ancak iki komutanı da derhal harekete geçmezse onu öldürmekle tehdit ettiklerinde, kendine gelmiştir. Ancak bu, herhalde daha ziyade bir isteksizlik belirtisidir. 3 Temmuz 963 günü şafak sökerken tüm ordu Caesarea surları dışındaki ovada toplanmadan önce, eski geleneğe göre büyük bir kalkanın üstünde havaya kaldırılan Nikephoros Phokas, Romalıların imparatoru ilan edilir. Katedralde yapılan kısa bir kutsama ayininden sonra da başkente doğru yola çıkar.

Bu arada Ioseph Bringas yenilgiyi kabullenmemeye kararlıdır. Makedonya ve başka yerlerden, ezelden beri Anadoluları sevmedikleri için güvenebileceğini düşündüğü, çok sayıda Avrupalı birlik toplamaya başlar. Bu birliklerin çoğunu sadece kara ve deniz surlarının etrafına değil, olası ayaklanmalara karşı şehrin kilit noktalarına yerleştirir. Geri kalanlar da Boğaz'ın Asya yakasına gönderilir ve buldukları tüm gemilere el koyarak Avrupa yakasına getirmeleri istenir. Nikephoros ve ordusu 9 Ağustos günü Khrysopolis'e (Üsküdar) vardığında Boğaz'ı geçemez. Yeni imparator bu durumdan pek rahatsız olmaz. İşaret ateşi yaktığında şehirdeki dostları ve taraftarları onu görecekler ve en azından bir kısmı karanlık çöktüğünde ona yardıma geleceklerdir. Bu düşüncelerle hemen yakındaki yazlık Hiera Sarayı'na yerleşir ve beklemeye başlar. Beklentilerinde yanılmamıştır. İlk olarak Koulindros Geçidi kahramanı, kardeşi Leon

gelir. Haberler iyi değildir. Bringas, artık seksen yaşına varan babaları, eski General Bardas Phokas'ı rehine almıştır. Eğer Nikephoros ilerlemeye devam ederse, onun hayatıyla oynayacaktır.

Aslında, olaylar Leon'un fark ettiğinden çok daha hızla ilerlemektedir. Şehirde giderek artan karmaşadan faydalanan Bardas (büyük ihtimalle gardiyanlarının da buna göz yumması sayesinde) kaçmayı başarmış ve Ayasofya'ya sığınmıştır. Bringas, haberi duyar duymaz arkasından adamlar göndererek derhal geri getirilmesini emreder. İşte bu feci bir hata olur. 9 Ağustos günü Pazar'dır ve kilise ağzına kadar doludur. Hem Müslümanlara karşı yapılan savaşların gazisi hem de Nikephoros'un babası olması nedeniyle Bardas çok sevilen biridir. Bir anda askerlerin etrafını saran kalabalık, Bardas'ı onların elinden kurtarır. Askerleri dışarı attıktan sonra da yaşlı generali tekrar kilisedeki yerine götürürler.

Diğer tüm hataları bir yana, Bringas bir korkak değildir. Adamlarının eli boş döndüğünü görür görmez atına atlamış ve doğru Ayasofya'nın hemen yanında yer alan patrikliğe gitmiştir. Polyeuktos müdahale etmeyi reddedince de kiliseye girmiş, kalabalığı yararak vaiz kürsüsüne çıkmış ve bir el hareketiyle rahipleri susturduktan sonra, doğrudan cemaate seslenmiştir. Ancak bir kez daha ona karşı olanların gücünü hafife almıştır. Birkaç yumuşak söz belki de ortalığı sakinleştirmek için yeterli olabilirdi. Ancak onun yerine atıp tutmuş, emirlerine itaat etmeyenlerin tüm erzaklarını kesmek ve hatta gerekirse boyun eğinceye kadar onları aç bırakmakla tehdit etmiştir. Sonra da hışımla kiliseyi terk etmiş ve yolda batı kapıları dışında ekmek satan seyyar satıcılara derhal tezgâhlarını toplama emri vermiştir.

Tabii ki bu bir boş tehdittir. Bringas da onu dinleyenler de bunun gayet iyi farkındadır. Son derece öfkeli bir hâlde saraya döner. Bizans İmparatorluğu'nun *parakoimomenos*'u ve başbakanı olarak ilk devreyi kaybettiğinin ve kendini gülünç duruma düşürdüğünün bilincindedir. Ama hâlâ yenilmemiştir. Burnundan soluyarak kalabalığın Ayasofya'dan çıkmasını bekler. Ayin bitmiş ve öğle yemeği vakti gelmiştir. İki çocuk imparatoru, yanına çağırtıp ellerinden tuttuğu gibi tekrar Ayasofya'ya döner. Bu arada kilisede, sessizce oturan yaşlı generalden başka kimse kalmamıştır. Aralarında ne konuştuklarını bilmiyoruz. Ancak herhangi bir direnişin iki küçük çocuğun hayatına mal olma olasılığı yüksektir. Bütün bildiğimiz, Bardas'ın götürülmesine karşı koymadığıdır.

Üçüncü defadır hadım Bringas, halkın gücünü hafife almıştır. Akşam duası vakti gelip de Ayasofya tekrar dolmaya başladığında, gözler Bardas'ı arar. Bulamadıklarında da çileden çıkar ve bu sefer kaçaklarına yeterince göz kulak olmadıkları, hatta belki de onu bilerek ele verdikleri için patrik ve ruhban sınıfını suçlarlar. Etekleri tutuşan Polyeuktos, doğru saraya koşar ve sarayın girişinde üzüntüyle oturur hâlde bulduğu Bardas'ı kolundan tutarak kiliseye getirir. Bardas'ın gelişiyle ortalık sakinleşir. Ancak birkaç dakika sonra Bringas yanında bir grup Makedon ile çıkagelip de onu tekrar götürmeye kalktığında olanlar olur. Bir grup, şaşkına dönmüş yaşlı adamı evine gö-

türüp kapısında nöbet tutarken, diğerleri ellerine geçirdikleri taş, tuğlayı (hatta kilise mobilyalarını) silah niyetine kullanıp Bringas'ın askerleri üzerine çullanırlar.

Çıkan ayaklanma bir anda tüm şehri sarar. Başıbozuk başlamış, ancak hız kazandıkça başında bir lider olduğu anlaşılmıştır. Bu kişi Romanos Lekapenos'un gayrimeşru oğlu Basilesios'tur. Büyük ihtimalle Romanos, daha büyük meşru çocuklarının haklarını korumak için onu küçük yaşta hadım ettirmiştir. Ancak daha genç yaşında Basileios çok zeki ve yetenekli olduğunu göstermiş ve uzun süre devlet işlerinde önemli rol oynamıştır. 944 yılında Konstantinos Porphyrogennetos onu *patrikios* yapmış ve Büyük Hetaireia'nın valisi[121] görevine getirmiştir. Birkaç ay sonra da *parakoimomenos* olmuştur. 958 yılında Doğu ordularını kumanda ettiği sırada, Seyfüddevle'ye karşı büyük bir zafer kazanmış ve başkente döndüğünde şerefine büyük bir zafer alayı yapılmıştır. Ertesi sene Konstantinos öldüğünde onu babası Leon'un yanına, aynı lahtin içine bizzat yerleştirmiştir. Sonradan *proedros*'luğa terfi ettiğinde, yerine hiç güvenmediği ve hoşlanmadığı Ioseph Bringas getirilmiştir.

Daha ilk ayaklanma haberini alan Basileios, bir fırsat yakaladığını anlamıştır. Derhal tüm adamları ve taraftarlarını toplamış (eğer tarihçilere inanırsak, dört bin kadar olan sayıları, bu dönemde asil Bizanslıların yetki alanı hakkında kabaca bilgi vermektedir) ve *forum*'a gitmiştir. Kalabalığın en yoğun yer olduğu *forum*'da, Basileios çabucak kontrolü ele alır. İlk olarak yeni imparatorun geldiğini belli etmek için şehrin her köşesine bir adam gönderir. Sonra da (ki bundan daha büyük zevk aldığını düşünüyoruz) kalabalığı Bringas'ın özel sarayına gönderir. Değerli ne varsa yağmalandıktan sonra saray yakılıp yıkılır. Bu olaydan sonra yangın ve yağma olayları çığ gibi büyümüş ve haklı bir protesto olarak başlayan hareket, azgın bir ayaklanma halini almıştır. Basileios tekrar otoritesini gösterip olayları biraz olsun kontrol altına alana kadar üç gün geçmiş ve bu arada Konstantinopolis'in yarısı harabe haline gelmiştir. Ancak ondan sonra adamlarıyla birlikte Haliç'e gelerek, limanda demirli tüm gemilere el koymuş ve büyük bir filoyla Boğaz'ı geçerek, Nikephoros'un onu sabırla beklemekte olduğu Hieria'ya (Fenerbahçe) gelmiştir.

Nihayet 16 Ağustos 963 Pazar günü, İmparator Nikephoros Phokas başkentine girmeye hazırdır. Tekrar *parakoimomenos* makamına getirdiği Basileios yanında olduğu hâlde, imparatorluk *dromo*'suna biner ve kadın şeklindeki altın kaplama sütunların taşıdığı, üstünde altın bir gölgelik bulunan büyük, gümüş tahta oturur. Sonradan yavaşça kürek çekilerek Boğaz geçilir ve Avrupa yakasında surların hemen güney ucunda yer alan Hebdomon Sarayı'na varılır. Burada tören kıyafetlerini giyer, altın zırhının kayışını bağlar ve onu şehre götürecek olan erguvan ve altın renklerle süslü büyük, beyaz ata biner. Böylece büyük geçit başlar ve ilk olarak el yapımı olmayan mucizevi Meryem ikonasını kutsamak üzere Abraham'ın (İbrahim) kurduğu Akheiropoieton

[121] Sadece barbar kabilelerden seçilen (Ruslar, korku saçan Varegler ya da Norveçliler) imparatorluk muhafızları Büyük Saray garnizonunu oluşturmuş ve seferlerde imparatora eşlik etmiştir.

Manastırı'nda[122] durulur. Sonra da Haliç geçilerek Ayasofya'ya gidilir ve burada iki çocuk imparatorun huzurunda Patrik Polyeuktos tacı Nikephoros'un başına takar.

Cremonalı Liutprand, Nikephoros Phokas'tan hoşlanmadığını asla gizleme gereği görmemiştir. Bu bölümün başında yer alan tanımın da ön yargılı olmadığını söylemek mümkün değildir. Diğer yandan, imparatoru iyi tanıyan ve şikâyet etmeyen Diyakoz Leon da pek farklı bir tablo çizmez. Nikephoros'un kısa ve güdük olduğunu o da onaylar. Geniş omuzları ve fıçı göğsü tipini daha da vurgulamaktadır. Zaten koyu olan ten rengi uzun süre hizmet verdiği Suriye güneşi altında daha da koyulaşmıştır. Gözleri gerçekten de koyu renkli ve küçük, kaşları ise gürdür. (Düşünceli ve hatta üzgün görünmesine yol açtığını da sözlerine ekler.) Liutprand'ın saçlarını domuz kılına benzetmesi, fırça gibi kısa kesildiğine işaret etmektedir. Ancak Leon'a göre saçları siyah, kıvırcık ve çok uzundur.[123]

Bir önceki bölümde yeni İmparatorun karakteri ve yaşam tarzına değinmiştik. Her ikisinin de cazip olmadığını tekrarlayalım. İlgi alanı ordu ve dinle sınırlıdır. Dürüst, belki dar görüşlü ama zeki, ciddi ve ağırbaşlı, son derece namuslu, dalkavukluğa hiç dayanamayan bir çetin cevizdir. Ancak acımasız ve zalim olduğu zamanlar da vardır ve hırsı, açgözlülüğü ile ün salmıştır. Hile yapmakta da zorluk çekmez. Çok övgüye değer huyları olabilir, ancak yıllardır et yemeyen, kadınlardan nefret eden, her zaman amcasının (kutsal olduğu düşünülen Mikhael Maleinos adında bir keşiş) ceza gömleği ile uyuyan ve günün en az birkaç saatini dua ederek geçiren birine yakınlık duymak biraz zordur. Ancak Nikephoros sevilmeye çok da önem vermemiştir. Altmış yaşına, hiç azalmayan enerjisiyle girmektedir ve dört elle ülkeyi yönetme işine sarılmıştır.

İlk işi Bringas'tır. Olaylar sırasında güruh kanının akıtılmasını istediğinde, Ayasofya'da rehin alınmış, ancak ortalık yatıştıktan sonra kaderine terk edilmiştir. Ezeli düşmanının karşısına çıkma vakti geldiğinde (makamından alındığını bilmektedir ve evi tüm mal varlığıyla birlikte yerle bir edilmiştir) akıbetini düşünüyor olmalıdır. Ancak imparator intikam peşinde değildir. Bringas'ı vatanı Paphlagonia'ya sürmekle yetinir ve bir daha asla Konstantinopolis'e dönmeme cezası verir. Bu arada cezalar kadar dağıtılacak ödüller de vardır. Son olaylarda gösterdiği cesaret nedeniyle, babası yaşlı Bardas'a *caesar* unvanını bahşeder; kardeşi Leon *magistros* ve *kouropalates* (saray mareşali), Ioannes Tsimiskes ise *domestikos ton skholon* (Anadolu ordularının başkumandanı) olur.

Geriye Theophano kalır. Kendini ve çocuklarını koruması için Nikephoros'u ilk harekete geçiren kişi odur. O olmasa ömrünün geri kalanını Suriye'de Müslümanlara

[122] Bu manastır 6. yüzyılda, sonradan Zeytin Dağı'ndaki Bizans manastırını kuracak ve Ephesos piskoposu olacak keşiş Abraham tarafından kurulmuştur. Muhtemelen, açık mevzide yer alması nedeniyle, İstanbul'un fethinden hemen önce, büyük ihtimalle mucizevî ikona ile birlikte tahrip edilmiştir.

[123] Bu saç stili dönemin sikkelerinde de açıkça görüldüğünden diyakozun tarifini, piskoposunkine yeğlemekte bir sakınca görmüyoruz.

karşı savaşarak geçireceğine hiç şüphe yoktur. İmparatorun onunla ilgili aldığı ilk karar biraz şaşırtıcıdır. Onu saraydan uzaklaştırarak bugünkü Fener semtinin yer aldığı Petrion Kalesi'ne getirtir. Bir ay dört gün boyunca Theophano burada hapisten biraz daha iyi koşullar altında yaşarken Nikephoros her zamanki sade ve mütevazı hâliyle saray dairelerine yerleşir. Sonra da 20 Eylül tarihinde sarayın Nea Kilisesi'nde onunla evlenir.

Theophano'nun saraydan geçici olarak sürülmesi büyük ihtimalle, görgü kurallarına uymak ve olası dedikoduları önlemek için önceden ikisi arasında alınan bir karardır. Başkent civarındaki düzinelerce saray dururken neredeyse bir hapis hayatı yaşadığı Fener'e gönderilme nedeni ise hemen anlaşılamamaktadır. Ancak esas ilginç konu, bu evliliğin arka planıdır. O dönemde (gerçi güvenilir kaynakların hiçbiri bu konudan bahsetmese de) Nikephoros olasılıkla imparatoriçenin olağanüstü güzelliğinden büyülenmiş ve ona çılgınca âşık olmuştur. Geç dönem tarihçileri de bu teoriyi severek benimsemiştir. Bunun nedenini anlamak zor değildir. Kaba ve taviz vermez eski generalin aniden dönemin en sevimli (ve de en gaddar) kadınına gönlünü kaptırmış olması karşı konmaz bir tablodur. Ama gerçekten öyle midir? Nikephoros her şeyden önce tam bir sofudur. İlk karısının ölümünün ardından iffet yemini etmiş ve hayatı boyunca bedenin acı çekmesi fırsatını kaçırmamıştır. Gerçekten de (diğer tarihçiler sorar) duygularına bu derece kapılan biri midir? Yoksa olay daha basitçe, generalin ilk çağrısından sonra aralarında süregelen uzun özel konuşmalar sonucunda, üçüncü defa tahtı paylaşması karşılığında imparatoriçe ve küçük imparatorları koruma altına alması için ikisi arasında yapılmış bir anlaşmadan mı ibarettir?

Theophano açısından durumun böyle olduğuna neredeyse şüphe yoktur. Yoksa bu mükemmel ve keyfine düşkün genç İmparatoriçenin çok çekici Romanos'la kısa ömürlü olsa da mutlu evliliğinin ardından (Liutprand'ın bariz kötü niyetli tasvirine tam olarak inanmasak bile) çirkinliğin sınırlarını zorladığı anlaşılan, neredeyse iki katı yaşındaki aşırı dinci Nikephoros için tiksintiden başka bir şey hissetmesi beklenemez. Nikephoros konusunda ise pek emin olamayız. Elimizde karakter özellikleri ve geçmişi dışında bir şey olmasa, amacının tamamen politik olduğu ve aşktan ziyade hırsa dayandığına parmak basabiliriz. Diğer yandan Nikephoros, ayakları yerden kesilen ilk bekâr erkek değildir ve birlikteliğin meşruluğu sorgulandığında sergilediği davranış, anlaşmalı evliliğin sözkonusu bile olamayacağına ve genç karısını delicesine sevdiğine delalet etmektedir.

Bu arada ilkelerini çiğnemeye Nikephoros kadar gönüllü olmayanlar da vardır ve bunlardan biri de Patrik Polyeuktos'tur. Bildiğimiz kadarıyla, evliliğe karşı çıkmamış ya da ihtarda bulunmamıştır. Hatta düğün töreninin yapıldığı Nea Kilisesi'nde imparatoru elinden tutarak ikonostasisin önüne bizzat getirir. Ancak ayinin sonuna doğru Nikephoros ikonostasisin arkasında yer alan yüksek altarı öpmek üzere orta kapıya doğru tek başına ilerlediğinde, patrik aniden öne çıkarak engel olur. İmparatorun, kilisenin ikinci evlilik yapan herkese yasak getirdiğinden haberdar olup olmadığını

sorar. Nikephoros aradan ancak tam bir yıl geçtikten sonra bu kutsal yere adım atabilecek, o zamana kadar bu kapılar ona kapalı kalacaktır.

Bu kararı kabullenmekten başka çaresi yoktur. Ancak Polyeuktos'u aleni bir hakaret olarak addettiği bu davranışından ötürü de bağışlamaz. Ne var ki sıkıntılar bununla bitmez. Çok geçmeden Stylianos adında bir şapel papazı, aslında herkesin bilincinde olduğu, ancak unutmak için büyük çaba sarf ettiği tuhaf bir gerçeği ortaya çıkarmak gibi bir aptallık yapar. Birkaç yıl önce imparator Konstantinopolis'e yaptığı kısa ziyaretlerden birinde, Theophano'nun çocuklarından birine vaftiz babalığı yapmıştır. Ortodoks Kilisesi'nin bir başka kanununa göre, bu durum onları birbirlerine yasak kılan "ruhani bir yakınlık" yaratmıştır ve eğer onaylanırsa tüm evliliği geçersiz kılacaktır. Patrik bunu duyar duymaz harekete geçer. Daha önceki olaylardan da hatırlanacağı gibi, problemleri belli bir taktik ya da diplomasi ile çözümleme becerisinden yoksundur. Onun için kanun kanundur ve onlara harfiyen uyma konusunda da kararlıdır. Doğruca saraya gider, imparatorun malikânesine girer ve ona çok açık bir teklifte bulunur: Ya Theophano'dan derhal boşanacak ya da sonsuza dek kiliseye giremeyecektir.

Eğer karısı için hiçbir şey hissetmeseydi, belki de Nikephoros bu noktada boyun eğecekti. Ömrünün geri kalan kısmını Aşai Rabbani Ayini olmaksızın geçirme düşüncesi, onun gibi inançlı biri için dayanılmaz olmalıydı. Kilise kanunlarına itaat ederek Theophano'yu bir manastıra göndermekle, sadece dininin gereklerini yerine getirmekle kalmayıp lüzumsuz bir sorumluluktan kurtulmak için harika bir bahane de yakalamış olacaktı. Ancak boyun eğmedi. Her iki olasılığı da reddederek o anda şans eseri Konstantinopolis'te bulunan tüm piskoposları (bunlardan birkaçı zaten ondan belli isteklerde bulunmak üzere gelmiş olduklarından, ikna etme konusunda fazla çaba sarf etmek zorunda kalmayabilirdi) ve başka önemli kilise ve devlet adamlarını bir toplantıya çağırdı ve onlardan bir çözüm bulmalarını istedi. Çok geçmeden bu önemli grup kararını bildirdi: İlk bakışta imparatorun evliliğine engel teşkil ediyormuş gibi görünen kilise kanunu, "kendi dininin gereklerini hiçe sayarak Kutsal Meryem ve Azizleri küçümseyen, onların kültlerini yok etmeye çalışan, şeytana tapan, keşişlerin canına kasteden, kutsal resim ve heykelleri yok eden Konstantinos Kopronymos'un" tahtta olduğu sürede, onun adına çıkarılmıştır. Kanun geçersizdir. Evlilik devam eder.

Ancak patriğin gözünde değil. Her zamanki hiç de esnek olmayan tavrıyla, özel bir amaçla toplanan bu komisyonun böyle bir mesele hakkında karar veremeyeceğine hükmetti ve ültimatomunu tekrarladı. Bu arada, imparator aforoz edilince kilise ve devlet arasındaki uçurum iyice büyüdü. Nikephoros bir kez daha boyun eğmeyeceğini açıkladı. Büyük riske atılmasına rağmen Theophano'yu terk etmeyi reddetti. Bir kez daha umutsuzca bir çıkış yolu aradı ve sonunda bir çözüm buldu. Belki çok zarif ya da dürüst bir çözüm değildi ama sadece bu yolla başarılı olabilecekti. Birkaç gün sonra sorunun baş aktörü Stylianos, kilise ve devletin bir araya geldiği bir topluluğun

önünde asla böyle bir şey söylemediğini, söylediyse de zihninin ona oyun oynadığı hakkında ifade verdi. Bu arada içeri yaşlı Bardas getirildi ve titrek bir sesle ne kendinin ne de oğlunun asla Theophano'nun çocuklarından birine vaftiz babalığı yapmadığını teyit etti. Bunların düpedüz yalan olduğunu bilen Polyeuktos yenik düşmüştü. Belki Stylianos'la başa çıkabilirdi, ama sadece imparatorun babası olmakla kalmayıp bir ayağının çukurda olması nedeniyle, yaşı gereği büyük sempati toplayan Bardas'a gücü yetmezdi. Pes etti.

Şimdi uğraşılması gereken tek bir muhalif kalmıştı. Athos Dağı'ndaki (Aynoroz) manastırı bitmek üzere olan Athanasios. Kubbeler dışında kilisenin inşaatı tamamlanmış ve etrafındaki (derinliklerinde imparator için özel olarak hazırlanmış küçük hücrenin gizlendiği) manastır binaları da süratle yükseliyordu. *Vita Athanasii*'de yazıldığına göre, Nikephoros'u verdiği sözleri tutmamak ve bu dünyadaki fani zevkleri öteki dünyanın ölümsüz hazlarına yeğlemekle itham eden bir mektup gönderir ve tüm yapı işlerini askıya alarak hiddetle eski inziva yerine geri döner. Büyük Lavra Manastırı'nın *Typikon*'unda ise Athanasios'un bizzat Konstantinopolis'e gittiği ve imparator hakkındaki düşüncelerini ona açıkladıktan sonra güveninin tamamen sarsılması nedeniyle manastırına karşı tüm ilgisini kaybettiğini ve geri dönmeyeceğini söylediği yazılıdır. Nikephoros onun karşısında diz çökerek gözyaşları içinde başka seçeneğinin olmadığını söyler. Kalbinde hâlâ manastır hayalini yaşatmaktadır ve bir gün durum elverdiğinde Theophano'yu terk ederek her zaman söz verdiği gibi Kutsal Dağ'a kadim dostunun yanına gelecektir. Bu arada, tüm cazibesine rağmen, karısıyla asla yatmadığını ve yatmayacağını da sözlerine ekler.[124] Eline yeni bir manastırın resmi tanınma sembolü olan bir *khrysobulla* (altın mühür) verir ve onu, doğrudan imparatorluk kontrolü dışında tüm yaptırımlardan muaf tuttuğunu söyleyerek geri dönmesi ve başladığı işi bitirmesi için âdeta yalvarır.

Nikephoros'un vicdan azabını dindirmek için verdiği tüm hazineler, değerli kutsal eşyalar, bağışlar ve ayrıcalıklarla donatılan (ki bunlar arasında hâlâ Kutsal Dağ'ın en önemli gurur kaynaklarını teşkil eden mücevherlerle süslü İncil ve Gerçek Haç'ın bir bölümünü içeren altın kutsal sandık da vardır) Athanasios, kendinden istenileni yapar. Birkaç ay içinde manastırın inşası biter. Ancak asla, biri imparator diğeri de bir aziz olan iki yaşlı adamı ömürlerinin son deminde bir araya getiremeyecektir. Nikephoros'un korkunç kaderine kısaca değinilecektir, ancak Athanasios bu şoka maruz kalmaz. Yapı çalışmalarına döndükten kısa süre sonra, kilisesinin natamam kubbesi çökünce altında kalarak can verir.

İmparator Nikephoros (tekrarlamaya gerek bile yoktur) gerçek bir askerdi ve Müslümanlara karşı yaptığı savaş da bir haçlı seferiydi. Tanrı'nın, imansızların gel-

[124] Gerçekten doğru mudur? Eğer sadece Athanasios'u yatıştırmak amacıyla söylenmiş bir yalan değilse, bu kararın Nikephoros'un yemininin ya da Theophano'nun tiksinmesinin bir sonucu olup olmadığını asla öğrenemeyeceğiz.

dikleri yer olan çöle dönmelerini istediğine ve bu işin de ona havale edildiğine bütün kalbiyle inanmıştı. Theophano'ya olan büyük aşkı bile onu, bu işten alıkoymaya yetmemişti. 964 yılında tekrar saldırıya geçmiş ve hızla eski gücüne kavuşmuştu. 965 yılı yazında bu yeni sefer ilk meyvesini vermiş ve Arapların Kilikia içine yaptıkları akınlarda atlama tahtası olarak kullandıkları ve Bizanslılar adına iki yüzyılı aşkın bir süreden beri en acı kayıplardan biri olan Tarsus zapt edilmiştir.

Kıbrıs'a Tarsus'tan ulaşmak için dahi, uzun bir yelken yolculuğu gerekiyordu. Ada 668 yılında IV. Konstantinos ile Halife Abdülmelik arasında yapılan bir antlaşmayla asker bulundurulmayan bir çeşit ortak tarafsız bölge haline getirilmişti. Ancak son derece medeni bu antlaşma, dar kafalı Nikephoros 'a göre lanetliydi. Aynı yaz, orduları adayı istila etti ve adadaki Müslümanlar karşı koymayınca da Kıbrıs bir Bizans *thema*'sı haline geldi.

Adi bir soygun vakasına benzetilebilecek bu baskına Müslümanların verdiği tepki pek de şaşırtıcı değildir. Zira Abbasi Halifeliği parçalanmış ve tebaası da giderek cesaretini yitirmiştir. Halepli Seyfüddevle'ye gelince, sarayının yerle bir edilmesi ve 962 yılında başkentinin fethedilmesinden sonra bir daha toparlanamamıştır. Aradan beş yıl geçtikten sonra felç olmuş ve elli bir yaşında hayatını kaybetmiştir.[125] Baş düşmanı ortadan kalkan Nikephoros'un, ilerlemek için önünde ciddi bir engel kalmamıştır. Garnizonunun asla tam olarak boyun eğmediği Halep de, artık bir imparatorluk vasalı ve koruma altındaki küçük bir devlet konumuna getirilir ve 969 yılında, 332 yıl sonra, Antakya tekrar Hıristiyan hâkimiyetine geçer.

Bu nedenle, II. Nikephoros dönemi doğuda sürdürülen savaşlar açısından kesintisiz bir başarı dönemi olarak tanımlanabilir. Bu iş için gerekli olan askeri yetenek, imparator, kardeşi Leon, asker arkadaşı Ioannes Tsimiskes ve Antakya kahramanı genç Mikhael Bourtzes'te fazlasıyla bulunduğu için, sonuca şaşmamak gerekir. Öte yandan, Avrupa diplomasisi gerektiren Batı cephesinde, işler bu kadar tıkırında gitmemiştir. Ve Bizans tarihinde Nikephoros Phokas kadar kötü bir diplomata nadiren rastlanmaktadır. Öyle görünüyor ki, biraz da ne oldum budalası olmuş, egemenlik döneminde giderek daha da ukala ve küstah hale gelmiştir. Bu kendini beğenmişliğe daha 965 yılında meydana gelen olay güzel bir örnek oluşturmaktadır. Çar Petro ve Romanos Lekapenos arasında çarın evlendiği sene olan 927 yılında yapılan antlaşmaya göre belirlenen yıllık haracı almak üzere, Bulgaristan'dan bir elçi gelir. İşin aslına bakılırsa, Bulgarlar şanslarını zorlamaktadır. Çariçe Maria Irene bir ya da iki ay önce ölmüştür ve Nikephoros, onun ölümüyle antlaşmanın da geçerliliğini yitirdiğini iddia edebilecektir.[126] Diğer yandan Bulgaristan, imparatorluğu hem Macarlar hem de Ruslara karşı koruyan çok değerli bir tampon devlet işlevi görmektedir ve naçizane

---

[125] *İslam Ansiklopedisi*'ne göre ölümüne "idrar tutulması" neden olmuştur. Cesedi Meyyafarikin'e getirilmiş ve şehir dışında annesinin türbesine gömülmüştür. Önceden, fethettiği topraklardan yapılma bir tuğlanın, tabutunda başının altına konması emrini vermiştir.

[126] Bu da Sir Steven Runciman'ın teorisine dayanmaktadır. Bkz. s. 124 dipnot 85.

para yardımı (ki sorgusuz sualsiz otuz sekiz yıldan beri düzenli ödenmektedir) dostça ilişkiler için ödenen yeterli bir para miktarı olarak addedilmiştir. Her ne sebeple olursa olsun, imparator eskisi gibi davranmak için bir neden görmemiş ve elçilere ağır hakaret ederek onlar nezdinde Bulgar halkını iğrenç ve kaba dilenciler, köleler ve sadece hayvan postu giyen bir prens tarafından yönetildikleri için de köpek soyundan geliyor olmakla itham etmiştir. Elleri boş olarak Preslav'a (Eski Stamboluk) göndermeden önce de kırbaçlatmıştır.

Sebebi her ne olursa olsun, böyle bir davranışın affedilmeyeceği aşikârdır. Yaklaşık elli yıl önce İmparator Aleksandros benzer bir davranışta bulunmuştur. Ancak Aleksandros ayyaş bir görgüsüzdü. Nikephoros'un ise niyeti ciddidir. Derhal Bulgar sınırına ilerler ve birkaç sınır kalesini ele geçirerek sözünün eri olduğunu ispatlar. Başka koşullar altında şüphesiz daha da ilerleyecektir, ancak büyük kısmı doğuda olan ordusunu bu dönemde zayıflatmak istememektedir. Bu nedenle Kievli Prens Svyatoslav (Igor'un ve yakın dönemde vaftiz edilen Olga'nın oğlu) ile bir antlaşma yapar. Svyatoslav dolgun bir ödeme karşılığında, Bulgarları dize getirme işini üstlenecektir. Bizans altınlarını memnuniyetle kabul eden Svyatoslav, bu fetih konusunda da çok heveslidir. Sadece birkaç yıl önce Hazar Krallığı'nı tamamen yok etmiştir. Şimdi de aynısını Bulgar komşularına uygulamak ve sınırlarını Tuna kıyılarına kadar genişletmek için eline eşsiz bir fırsat geçmiştir. Artık umutsuzca bölünmüş olan Bulgarlar, etkin şekilde direniş gösterecek hâlde değildir. İmparator zayıf ve barışsever bir komşu yerine, hırslı ve saldırgan bir düşman getirdiğini fark ettiğinde artık iş işten geçmiş olacaktır.

Nikephoros'un Batı Avrupa ile olan ilişkilerinde izlediği politika (deyim yerindeyse) aynı şekilde felaketti ve baş düşmanı daha da güçlüydü. Saksonyalı Otto bu kitapta ilk adı geçtiği zamandan beri geçen on beş yıllık süre içinde uzun yol kat etmişti. 952 yılından beri İtalya kralı unvanına sahip olmasına rağmen, önce esasen Almanya'da oturmuş, yarımada ise önemli ölçüde Eporedia (Ivrea) Markisi Berengar tarafından yönetilmiştir. 961 yılında ise korkunç XII. Ioannes'in[127] yaptığı bir ayaklanmaya karşılık derhal İtalya'ya gelmiş ve kontrolü ele geçirip Berengar'ı esir aldıktan sonra, 962 Şubat'ında papanın imparatorluk tacını taktığı yer olan Roma'ya geçmiştir.

Dikkatli okuyucular Otto'nun daha önce Konstantinos Porphyrogennetos'un kendisine yaptığı ittifak teklifini kabul ettiğini hatırlayacaklardır. Konstantinos, ilk eşi genç yaşta ölen oğlu Romanos'u, Otto'nun yeğeni Hedwig'le evlendirerek bu ittifakı pekiştirmeyi ummuştu. Romanos'un bu hanım yerine Theophano'yu tercih etmesinden Saksonya kralı hiç hoşnut olmamış ve 959 yılında Otto'nun gözünde ukala ve

[127] Özellikle onuncu yüzyılda papalık makamındaki "metres saltanatı" ile adı çıkan Ioannes, 955 yılında on altı yaşındayken papa olmuştur. Gibbon "Şaşırtıcı bir şekilde Marozia'nın değerli torununun Roma'nın evli kadınlarıyla alenen zina yaptığını görüyoruz. Lateran Sarayı âdeta bir fuhuş yuvası haline geliyor ve hatta bakirelere ve dul kadınlara tecavüz edişi, kadınları, onun halefi tarafından da taciz edilme korkusuyla Aziz Petrus'un mezarına gelmekten alıkoyuyor." diye bahsetmektedir.

haddinden fazla terbiyesiz bu adam, babasının yerine tahta geçtiğinde de aralarındaki aynı soğuk ilişki devam etmiştir. Ancak Otto, hanedan birliği hayalini kurmaya devam etmiş ve 967 yılının son haftalarında (artık Romanos bir engel olmaktan çıkınca) Nikephoros'a bu olasılığı tartışmak üzere bir elçi göndermiştir. Her iki taraftan da kaynaklanan yanlış anlama sonucunda bu çaba öyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır ki, Otto *basileios*u kendine getirmek için, Bizans hâkimiyetindeki Apulia'ya ani bir saldırı düzenlemiş ve önemli bir bölümünü de ele geçirmiştir. Ancak ordusu Bari'yi tamamen zapt etmeyi başaramayınca, tekrar diplomasi yolunu seçmiş, 968 yılı yaz başında ilkinden çok daha kuvvetli ve daha tecrübeli bir büyükelçi nezaretinde ikinci bir heyet göndermiştir. Bu kişi adını çok iyi bildiğimiz Cremonalı Liutprand'dır.

Liutprand'ın Boğaziçi'ne yaptığı ikinci ziyaret sonunda Otto'ya verdiği rapor olan *Relatio de Legatione Constantinopolitana*, Bizans sarayına yapılan bir diplomatik gezi hakkında yazılmış tartışmasız en eğlenceli (ve de en kötü niyetli) anlatımdır. Karşılaştığı zorlukları göz önünde bulundurursak pek de iyi şeyler yazmamasına şaşmamak gerekir. Her şeyden önce imparatorun karakteri insanı çileden çıkarmak için yeterliydi. Liutprand, bir önceki ziyaretinde her Batılı entelektüele hitap eden kültürlü ve bilgili Konstantinos Porphyrogennetos'la gayet iyi anlaşmıştı. Diğer yandan kaba ve kültürsüz Nikephoros için Liutprand tam bir zıtlık oluşturuyordu. Akıcı bir Yunanca konuşan ikna edici bu üçkâğıtçıya ve inançsıza güven olmazdı. Üstüne üstlük, her aklıselim insanın bildiği gibi başkenti Konstantinopolis olan Roma İmparatorluğu'nun bölünmezliğine karşın, kendine imparator diyen bir Alman maceracıyı temsil ediyordu. Sanki taht üstünde hakkı varmış gibi bu unvanı çalan kişi, bir de Bizans topraklarına durduk yerde saldırarak sözünde durmamıştı.

Bu nedenle Liutprand'ın Konstantinopolis'te soğuk karşılanması doğaldır. Yine de onuru kırılmıştır. Bundan on dokuz yıl önce, basit bir İtalyan markinin elçisi olarak, en azından bir parça kibarlıkla karşılanmıştı. Şimdi ise Batı imparatorunun tam yetkili temsilcisi olarak gördüğü muameleyi efendisine şöyle ifade etmiştir:

> "Bizi kapattıkları saray, büyük olmasına rağmen serin havayı içeri sokmadığı gibi sıcağa karşı da korunaksız. Ayrıca silahlı muhafızlar eşliğinde getirildik ve ne benim adamlarımın dışarı çıkmasına ne de başka herhangi birinin içeri girmesine izin verildi. Yani kapatıldığımız bu yere sadece biz girebiliyorduk ve imparatorun ikametgâhına o kadar uzaktı ki yürüyerek oraya vardığımızda (atla gitmemize de izin verilmemişti) yorgunluktan bitmiştik. Üstüne üstlük içine zift, reçine ve alçı katılan Yunan şarabı içilecek hâlde değildi. [128]
>
> 4 Haziran günü Konstantinopolis'e vardık ve sağanak yağış altında, atlarımızla birlikte Karia kapısı dışında 11. saate (öğleden sonra saat 5) kadar bekledik. Ancak ondan sonra Nikephoros, bizi siz Majestelerinin verdiği atları kullanmaya layık görmediği için, yürüyerek yanına çıkarılmamız emrini verdi. Böylece daha önce bahsettiğim iğrenç, susuz ve sürekli cereyanda kaldığımız taş binaya getirildik. 6 Haziran günü,

[128] Sanırım, bu bir Batı Avrupalının *retsina*'ya verdiği ilk yazılı tepkidir.

Hamsin Yortusu'ndan önceki Cumartesi imparatorun kardeşi Saray Mareşali ve Dışişleri Bakanı Leon'un huzuruna çıkarıldım. Sizin unvanınız üzerine ateşli bir tartışmaya tutuştuk. Sizden onların dilinde "imparator" anlamına gelen *basileios*la değil, alay eder gibi "kral" anlamına gelen *rex*'le bahsediyordu. Bu iki kelimenin farklı olmalarına rağmen, aynı anlama geldiklerini söylediğimde, beni barış sağlamak değil, kavga çıkarmak için gelmiş olmakla suçladı. Sonunda öfkeli bir şekilde koltuğundan fırlayarak mektubunuzu kendi eliyle değil, bir aracı vasıtasıyla aldı. Gösterişsiz haline rağmen, aslında bayağı uzun boylu. Ona yaslanan herkesin eline batar, deler."

Ertesi gün Liutprand, imparatorun karşısına çıkar ve Nikephoros hemen konuya girer. Misafirlerine daha nazik bir karşılama yapamadığı için üzgündür, ancak Otto'nun davranışı (Roma'nın işgali, Berengar ve Adalbert'i yasal krallıklarından etmesi, bunlar yetmezmiş gibi Apulia'yı ele geçirmeye kalkışması) ona başka seçenek bırakmamıştır. Liutprand (eğer anlattıklarına inanacak olursak) ağzına geleni söyler. Efendisi Roma'yı işgal etmemiş, aksine şehri ahlaksızlar ve fahişeler tiranlığının elinden kurtarmıştır. Eğer Nikephoros ve öncülleri gerçekten de iddia ettikleri gibi Roma imparatorları idiyseler, neden işlerin buraya varmasına izin vermişlerdir? Berengar ve Adalbert Otto'nun vasallarıydı. Ona karşı ayaklanmışlar, o da onları bertaraf etmiştir. Olaylar bundan ibarettir. Apulia meselesini çözmek ise kolay iştir. Eğer Nikephoros, Romanos'un kızlarından birini efendisinin oğlu genç Otto'ya (Noel'den beri ülkeyi babasıyla birlikte yönetmektedir) eş olarak verirse, elde edeceği en önemli imtiyazlardan biri, bölgedeki işgal güçlerinin tamamen çekilmesi olacaktır. Bu öneriye herhangi bir cevap almaz. İmparator görüşmenin bittiğini bildirir ve Liutprand çekilir. Altı gün sonra, *Parakoimomenos* Basileios tarafından çağrılır ve erguvan odada doğmuş bir prensesin gerçekten de (Batı İmparatorluğu'nun, Ravenna, Roma ve İstria da dahil olmak üzere Doğu İtalya'nın tümü ve Dalmaçya sahilinin kuzey kesimini geri vermeye razı olması karşılığında) gelin verilebileceğini bildirir.

Ne Nikephoros ne de Basileios, Otto'nun İtalya'dan tamamen feragat edilmesi ve daha da fazlasını gerektiren bu koşulları gerçekten dikkate alacağını herhalde akıllarından geçirmişlerdi. Ayrıca istese bile Liutprand, bu şartları kabullenecek yetkiye sahip değildi. Artık Konstantinopolis'te kalmasını gerektiren bir sebep yoktu. Gönderilmek yerine, nefret ettiği konaklama yerine daha da sıkı kapatılıp sadece imparatorun onu akşam yemeğine davet ettiği zamanlarda çıkmasına izin verildiğinde daha da telaşa kapıldı. Onun deyimiyle "sarhoşların yaptığı gibi ancak yağla yutulabilen inanılmaz derecede kötü balık sosuyla haşlanmış" berbat yemekler ve Nikephoros'un onları sadece zorbalık etme fırsatı olarak görmesi, koşulları daha da katlanılmaz hale getiriyordu. Nasıl olup da efendisinin, yüzyıllar öncesinden Güney İtalya'da Bizans toprağı olarak kabul edilen bölgeleri işgal etme cüretini gösterdiği defalarca sorulup duruluyordu. Nasıl oluyordu da kendisini imparator addediyordu?

Temmuz sonunda Nikephoros, Suriye seferine kaldığı yerden devam etmek üzere yola çıkınca, Liutprand rahat bir nefes aldı. En azından geri dönmesi için bir umut ışığı belirmişti. Ancak önüne engeller çıkarılmaya devam edildi ve 15 Ağustos'ta başka

bir felaket patlak verdi. Bir heyet, Papa XIII. Ioannes'in bu görüşmelere yardımcı olma amacını güden bir mektup getirmişti. Ne var ki bu mektupta Otto'dan "Romalıların soylu imparatoru" Nikephoros'tan ise sadece "Yunanlıların imparatoru" olarak bahsediliyordu. Liutprand Bizans sarayının tepkisinden büyük bir zevkle bahsetmektedir. Elçiler daha yüksek rütbeli olsalardı (örneğin aralarında bir piskopos ya da bir marki bulunsaydı) önce kırbaçlanır, saçları ve sakalları kazındıktan sonra da çuvallara konup denize fırlatılırlardı. Bir piskopos olarak bizzat kendi güvenliğinden de çoğu defa şüpheye düşmüştü. Gerçi o, papanın değil, Batı imparatorunun elçisiydi, ama Ioannes'in Otto'nun adayı olduğunu herkes biliyordu. Ayrıca şimdiki Batı karşıtı hâlleriyle Bizanslıların bu küçük ayrıntının üzerinde duracaklarından pek de emin sayılmazdı.

Sonraki olaylar onu haklı çıkardı. 17 Eylül'de bu defa bir hadım olan Patrik Khristophoros tarafından tekrar çağrıldı. Patrik söze birkaç şahsi saptamayla başladı.

> "Yüzünüzün solgunluğu, vücudunuzun iğne ipliğe dönmüş olması, saç ve sakalınızın aşırı şekilde uzaması, efendinize dönüşünüz geciktiği için duyduğunuz sıkıntıyı yansıtıyor... Sebep şudur. Roma'daki papa (dönek, zina yapan, günahkâr Alberich'in oğlunun komünyon ve papazlık törenlerini icra ettiği için eğer ona gerçekten de papa denilebilirse) kutsal imparatorumuza bir mektup göndermiş ve Nikephoros'tan "Romalıların" değil "Yunanların" imparatoru olarak bahsetmiştir. Hiç şüphe yoktur ki onu sizin efendiniz kışkırtmıştır... Bir papanın malum ahmak kafası, kutsal Konstantinos'un imparatorluk asasını, senatoyu ve Romalı şövalyeleri bu şehre getirdiğinden ve Roma'da sadece berbat köleler, balıkçılar, fırıncılar, tavukçular, gayrimeşru çocuklar, aşağı tabaka ve ast kişileri bıraktığından bihaberdir. Eğer sizin kralınız önermese, asla böyle bir mektup yazamazdı."

Kahramanlık taslanacak zaman değildi. Liutprand, Konstantinos döneminden beri Bizanslıların dillerini, gelenek görenek ve kıyafetlerini değiştirdiklerini ve papanın da muhtemelen, tıpkı kılık kıyafet gibi Romalı adından pek hoşnut olmayacaklarını düşündüğünü ifade etti ama çok da üstelemedi. Sonunda bundan sonraki mektupların "Nikephoros, Konstantinos ve Basileios, Romalıların büyük ve saygın imparatorları" ifadesiyle başlayacağı sözünü verdi.

Nihayet gitmesine izin verildi ama son bir aşağılama onu bekliyordu. Konstantinopolis'te kaldığı süre içinde Cremona'daki katedralinin süslenmesi için beş uzun ve pahalı kumaş almıştı. Bu kumaşları derhal bırakması istendi. Nikephoros'un kendisine istediği kadar alma izni verdiğini söylemesi ve hatta görüşme boyunca yanlarında bulunan tercümanı ve imparatorun kardeşi Leon'u şahit göstermesi, işe yaramadı. Kendisine Nikephoros'un böyle pahalı malları yanında götürmesine asla izin vermeyeceği belirtildi. Bundan yirmi yıl önce, Marki Berengar'ı temsil eden basit bir diyakoz iken bile, bunlardan çok daha değerli ve daha fazla sayıda kıyafeti yanında götürdüğünü ve şimdi bir imparatoru temsil eden bir piskopos olarak katlandığı bu kaçamak cevap ve hakaretlerin hiçbirine maruz kalmadığını boşuna anlatmaya çalıştı. Kısaca eski çamların bardak olduğu söylendi. Konstantinos amacına barışçıl yoldan

ulaşan ve sarayda çalışan hoşgörülü bir insandı. Nikephoros ise savaşçıydı ve düşmanlarını rüşvet vererek ezmeyi tercih ederdi. Nihayet 2 Ekim günü, dört ay süren sefalet, hastalık ve neredeyse sürekli aşağılanmadan sonra,

> "gemiye bindim ve bir zamanların o zengin ve görkemli, şimdiyse açlıktan kıvranan, yalan dolan, hile, yalancı şahitlik ve açgözlülük yuvası haline gelmiş, para canlısı, aşırı gururlu şehrini terk ettim. Rehberim yanımdaydı ve yürüme, ata binme, aç ve susuz kalma, iç çekme, gözyaşı dökme ve sızlanmayla geçen kırk dokuz günün ardından Naupactus'a ayak bastım..."

Ama bu bile Liutprand'ın çektiklerine bir son vermedi. Naupactus'ta ters yönden esen rüzgârlar gecikmesine neden oldu, Patras'ta gemi mürettebatı onu yüzüstü bıraktı, yarı aç bir hâlde çıktığı Leucas'ta hadım bir piskopos tarafından kaba karşılandı, Korfu'da arka arkaya üç deprem yaşadı ve sonrasında hırsızların eline düştü. Bütün bu sıkıntıları boşuna yaşadığının farkındaydı. Diplomatik evlilik hiç yakınmış gibi görünmüyordu ve Doğu ile Batı arasındaki ilişkiler, yola çıktığından bu yana daha da kötüleşmişti. Gerçekten de daha Cremona'ya dönmeden iki imparatorluk arasında Güney İtalya'da tekrar savaş patlak verdi. Zavallı Liutprand ölümünden bin yıl sonra bile seyahat raporunun okunacağını ve yazıldığı günkü kadar canlı, eğlenceli ve manidar bulunacağını bilemezdi. Yazık! Çünkü morali düzelirdi.

Karakteri, tarzı ve görünümü göz önüne alınırsa Nikephoros, Phokas'ın tebaasının ona olan sevgisini uzun süre koruyamayacağı tahmin edilebilir. İlk zamanlarında imparatorluk için uzun süre cesurca savaşan bir kahraman olarak, çabalarının karşılığını Girit'in yeniden fethedilmesi ve doğudaki Müslüman tehlikesini ortadan kaldırmakla almış ve popülerliğinin keyfini sürmüştür. Bu popülerlik dalgası sayesinde de tahta çıkmayı başarmıştır (elbette bu hakkı doğumla değil, ancak en azından tahta çıkışının hemen ardından karısı olan imparatoriçenin davetiyle elde etmiştir) ve herhalde en kötü düşmanları dahi Romanos'un ölümünün ardından ortaya çıkan siyasi boşlukta, onun (ve de İmparatoriçenin) son derece yerinde davrandıkları konusunda hemfikir olmalıydılar. Ancak gördüğümüz gibi, Nikephoros'un barışla işi yoktur ve hâkimiyetinin ilk altı yılında ilişkiye girdiği herkesi kendine düşman etmiştir. Buna Bizans Devleti'nin en önemli unsuru olan Konstantinopolis halkı da dahildir.

Daha önce tatmadığı politik güç, aklını başından almış ve kendini beğenmişliği arttıkça daha da alıngan ve sinirli olmuştur. Her şeyden önce bir imparatorluk elçisi olan Cremonalı piskoposa karşı takındığı affedilmez tutum, Bulgar heyetini karşılama tarzı, onun diplomatik yöntemlerini açıkça gözler önüne sermektedir. Maiyetindeki adamları ve memurlarını da aynı despotlukla yönettiği anlaşılmaktadır. Giderek ondan nefret etmeleri ve güvenlerinin sarsılması, sadece şahsi kaynaklı değildir. Bulgaristan'ı ortadan kaldırmak üzere Kiev Prensi Svyatoslav'ı davet edişi ve hem Doğu hem de Batı cephesinde yeterince yıpranan ordusu, Güney İtalya'daki bir üçüncü seferi kaldıramayacak durumdayken Büyük Otto'yu gereksiz yere aşağılaması dış ilişkilerdeki

basiretsizliğinin de açık göstergesiydi. Bir de toplumun kendi geçmişinde rol oynayan iki kesimini açıkça kayırıyordu. Ordu ve Anadolu askeri aristokrasisi. Onun gözünde, asla hata yapmayan başkentteki imparatorluk garnizonu bu durumdan yararlanıyordu. Geceleri caddeler, sarhoş askerlerin âlemleriyle öyle bir çınlıyordu ki namuslu vatandaşlar evlerinden çıkmaya cesaret edemiyordu. İmparatora yapılan ricalar ya da protestolar önemsenmiyordu.

"Güçlüler"in başına gelenler, daha da dramatik bir değişiklikten geçti. Romanos Lekapenos ve Konstantinos Porphyrogennetos onların artan etkisini engellemek için ellerinden geleni yapmışlardı. Nikephoros Phokas ise onların lehine kanun çıkardı. Önceden eğer bir arazi satışa çıkarsa ilk seçme hakkı hemen bitişiğindeki arazi sahibine veriliyordu. Bundan böyle en fazla para teklif eden kişi (ki bu da doğal olarak mal varlığını artırmaya can atan büyük toprak sahibi bir asildi) arazinin sahibi olacaktı. Önceden bir küçük toprak sahibinin, silahlı süvari olarak sınıflandırılabilmek için gereksinim duyduğu asgari mal varlığı dört altındı. Nikephoros, bu değeri on iki altına çıkararak yüzyıllardan beri yerli milisin belkemiğini oluşturan toprak sahibi köylü aileleri bertaraf edip büyük toprak sahiplerinin daha da güçlenmesini sağladı. Böylece, zengin daha da zenginleşmeye ve fakir de daha fakirleşmeye başladı. Ne var ki tarım işlerine hiç, askeri işlere de çok az ilgi duyan Konstantinopolis halkı (bu işi daha çok Anadolulu yurttaşlarına bırakma eğilimi göstermişlerdi) haksızlığın ne demek olduğunu iyi bilirdi ve hoşnutsuzluğunu da saklama gereği görmezdi.

Daha şaşırtıcı bir muhalefet kaynağı ise kilise oldu. İmparatorun aşırı dindarlığı ilk başlarda kilise otoritesini ona yakınlaştırmıştı. Ancak çok geçmeden Nikephoros'un onların toplumdaki özel yerleri hakkındaki görüşlerinin, kendilerininkinden çok farklı olduğunu anladılar. Sofu ve tutucu hassaslığı, kilisenin (ve özellikle de manastırların) yüzyıllar içinde artan inanılmaz zenginliği karşısında zedelenmişti. Bu problem yeni değildi, ancak 200 yıl öncesinde daha Konstantinos Kopronymos döneminde baş göstermesine rağmen, ciddi şekilde ele alınmamıştı. Çok iyi kalitede geniş tarım arazilerinin, kötü manastır yönetimleri altında ekilmeden bırakılması iyileştirme eylemi vaktinin geldiğini göstermişti. Beklendiği üzere, Nikephoros'un yaklaşımı pek uzlaşmacı olmadı. Koşullar ne olursa olsun, bu tür mal transferlerine son verildi. Muhtemel hayırseverler, eğer isterlerse, harap ya da sahipsiz kilise ve manastırları onarabilirlerdi, hepsi o kadar. Tahmin edilebileceği gibi, bu buyruk keşişler ve din adamları arasında büyük protestoya neden oldu, ama daha kötüsü de geldi. İmparatorun onayı olmaksızın, hiçbir piskopos görevlendirilmeyecekti. Hakarete uğrayan papazların gözünde bunun tek bir anlamı olabilirdi. İmparator, kilise hiyerarşisi ve yönetimini tamamen kontrol altına almaya niyetlenmişti.

Son olarak, zengini ve fakiri, din adamı olanlar ve olmayanları, askerleri ve sivilleri aynı derecede etkileyen görülmemiş bir vergi artışı geldi. Nikephoros bu sayede, üç ayrı cephede (doğuda Müslümanlar, Bulgaristan'da Ruslar ve Güney İtalya'da Otto'ya karşı) aynı anda giriştiği savaş giderlerini karşılayabilecekti. Bu üç savaşın ilki

neredeyse zaten kazanılmışken diğer ikisi gereksizdi ve hiç çıkarılmamaları gerekirdi. Sıradan vatandaşa, (ihtiyaçları giderek arttığı için) iyiden iyiye beslenmiş, hiç hazzetmediği ve ganimetlerini paylaşmak için hiçbir girişimde bulunmayan ordu adına vergi ödemek manasız geliyordu. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, kötü geçen hasatlar ekmek fiyatlarının fırlamasına neden olmuştu. Daha önceki imparatorlar benzer koşullarda devlet yardımında bulunmuşlardı, ama buna hiç yanaşmayan Nikephoros, tebaasının başına gelen talihsizlikleri, çok sevdiği askerlerinin yararına kullanmaya devam etti.

Böylece hoşnutsuzluk giderek arttı ve artarken de açıkça dile getirilmeye başlandı. Ciddi rahatsızlığın ilk belirtileri, 967 yılı Paskalya kutlamalarının Pazar gününde, imparatorun Ermeni muhafızı ve bazı Trakyalı denizciler arasında çıkan bir kavga büyük bir isyana dönüştüğünde baş gösterdi. Birçok insan yaralandı, ölenler de oldu. Öğleden sonra, tam hipodromda Paskalya oyunlarına başlanacağı sırada, imparatorun bu olayların acısını kalabalık arasından rastgele ölümlerle çıkaracağı yolunda bir söylenti çıktı. Nikephoros'un böyle bir niyeti olmadığına hiç şüphe yoktur. Yarışlar arasındaki bir boşlukta, belli silahlı muhafız birliklerinin alana inmeleri işaretini verdi. Niyetinin ne olduğu tam olarak bilinmiyor. Diyakoz Leon, bu askeri gösterinin bir tür ders verici bir uyarı niteliği taşıdığını ve sabah yaşanan olaylar tekrarlanırsa, müsamaha gösterilmeyeceğine işaret ettiğini öne sürüyor. Ancak bu tür oyunlarda göstermelik savaşlar yaygındı ve belki de imparator seyirciler eğlensin diye böyle bir oyun emri vermişti. Bir anda bütün halk paniğe kapıldı. Tribünleri dolduran binlerce kişinin aklında tek bir düşünce vardı: Kaçmak. Ancak çoğu insan çıkışlara doğru koşarken ölüp daha çoğu da ayaklar altında ezildikten sonra, arenadaki askerlerin kimseye bir şey yapmadığı ve imparatorun da soğukkanlı ve kayıtsız bir şekilde locasında oturduğunun farkına varıldı. Giderek ortalık yatıştı ama halkın bu olaydan ısrarla sorumlu tuttuğu Nikephoros, iyiden iyiye gözden düştü.

Aradan iki ay geçtikten sonra, İsa'nın Göğe Çıkışı Günü'nde kilisedeki ayin sonrası, *basileios* şehrin içinde geçit töreni yaparken kalabalık arasından (Paskalya kargaşasında aileleri ya da arkadaşlarını kaybeden kişiler olduğu söylenmektedir) küfürler yükselmeye başladı ve çok geçmeden imparatorun etrafı bir grup tarafından sarıldı. Fiziksel bir tehlike baş gösterdiğinde her zaman yaptığı gibi Nikephoros, yine duygularını ele vermedi ve sağına soluna bakmaksızın uygun adım yürümeye devam etti. Ancak etrafında derhal yoğun bir koruma çemberi yaratan ve onu darbelerin yanı sıra atılan eşyalardan da kollayan şahsi korumaları olmasaydı, saraya sağ salim dönemeyebilirdi.

Ertesi gün bir anne ve kızı, imparatora çevredeki bir çatıdan tuğla attıkları gerekçesiyle tutuklanıp Amaratas semtinde diri diri yakıldılar; Nikephoros Büyük Saray'ın surla çevrilerek, etrafını saran caddelerden tamamen soyutlanması emrini verdi. Bu büyük bölge içinde, küçük Boukoleon Limanı'na doğru kendi, ailesi ve yakın çevresinin kullanımı için sitadele benzer bir yapı inşa ettirdi. O andan itibaren (belki de hayatında ilk olarak) imparatorun korktuğu anlaşıldı. Savaş alanında bu kelime-

nin anlamını bile bilmezdi. Ama komplo ve kehanet söylentileriyle çalkalanan Konstantinopolis, uğursuz ve tehditkâr bir hâl almıştı. Daha karamsarlaştı, dini kurallara olan bağlılığı hastalık derecesine vardı. Yatağında değil, yatak odasının bir köşesinde yere serdiği bir panter postu üzerinde uyumaya başladı. Babası yaşlı Bardas Phokas'ın doksan yaşında ölüşü, onu perişan etmişti. Ayrıca yaz sonunda, bir dini törenin tam orta yerinde ona doğru yaklaşan itici görünümlü bir keşişin, eline bir not tutuşturduktan sonra kalabalığa karışması şokunu asla atlatamamıştı. Bu notta "Ey *basileios*, yeryüzünde sadece değersiz bir solucan olmama rağmen, bana Eylül'den sonra gelen üçüncü ayda öleceğin bildirildi." yazıyordu.

Bulgaristan'ın kaderi bardağı taşıran son damla oldu. 968 yılı yazında Çar Petro çaresiz hâldeydi. Kısmen felç olmuş ve Svyatoslav'a karşı askeri yardım alabilmek amacıyla önce Konstantinopolis'e bir büyükelçi[129], çok geçmeden de genç imparatorlar Konstantinos ve Basileios'a eş olarak iki Bulgar prensesi göndermiştir. Ancak geç kalmıştır. 30 Ocak 969 tarihinde, tahtta kırk iki yıl kaldıktan sonra ölmüş ve yerini uzun kızıl sakalı dışında dikkate değer bir özelliği olmayan tecrübesiz büyük oğlu Boris'e bırakmıştır. Aradan yaklaşık altı ay geçtikten sonra, dik başlı oğlunu dizginleyebilen yegâne güç olan Prenses Olga da ölünce, Svyatoslav sonbahar başında Ruslar, Macarlar ve Peçeneklerden oluşan devasa bir birleşik ordunun başında Bulgaristan içlerine doğru akın etmiştir. Hemen hemen hiç direniş gösteremeyen Preslav düşmüş ve genç Boris tüm ailesiyle birlikte esir alınmıştır. Tam aksine, kahramanca karşı koymasına rağmen, sonunda Philippopolis de düşmüş ve Svyatoslav yirmi bin kişiyi kazığa oturtarak, bu kahramanlığın bedelini fazlasıyla ödetmiştir. Kış geldiğinde Ruslar, tüm Trakya sınırına kadar ilerlemişti ve ilkbahar işaretleri geldiğinde imparatorluk topraklarına saldıracaklarından kimsenin şüphesi yoktu.[130]

Bu noktada, İmparatoriçe Theophano'nun sevimli ancak uğursuz kişiliği devreye girer. Nikephoros'u yakışıklı bulmadığı (ki bu konuda herkes aynı düşüncededir) ve geçen altı yıl içinde onun eski, iyi arkadaşı bir önceki *domestikos ton skholon* olan inanılmaz derecede yakışıklı Ioannes Tsimiskes'e çılgınca âşık olduğundan şüphe duymaya gerek yoktur. Ufak yapılı olmasına rağmen, dayanılmaz bir çekiciliğe sahip Ermeni'nin, Theophano'nun aşkına ne dereceye kadar karşılık verdiği ise pek belli değildir. Hırs, kıskançlık, son dönemde onu ordunun başından alıp Anadolu eyaletine süren imparatora karşı duyduğu kin gibi başka duygular, onu bu yönde davranmaya sevk etmiş olabilir. Ancak yirmi sekiz yaşına gelen Theophano, eskisinden daha da güzeldir. Ioannes Tsimiskes gönlünü kaptırmamışsa bile, kollarına atılmakta pek de zorluk çekmemiş olmalıdır.

---

[129] Bu tuhaf "yıkanmamış, saçları Macar tarzında kısa kesilmiş, beline pirinç zincirlerden yapılma bir kemer takmış" adama imparatorun masasında öncelik tanınması Cremonalı Liutprand'ı çileden çıkarmıştır.

[130] Eski tarihçiler Filibe'nin düşüşünü 970 baharı başına tarihleme eğilimi gösterir. Ben Sir Steven Runciman'ın kronolojisini temel alıyorum [*First Bulgarian Empire* (İlk Bulgar İmparatorluğu) s. 205-206].

Theophano'nun ilk işi, kocasını eski dostuna (ki her şeyden önce tahtını ona borçludur) karşı haksızlık ettiği ve cezasını kaldırması gerektiği yolunda ikna etmek olmuştur. Bu iş düşünüldüğü kadar zor olmamıştır. Çünkü Theophano aklına koyduğu her şeyi kocasına yaptırmıştır. Belki bu noktada imparatorun ona olan aşkını da göz ardı etmemek gerekir. Neticede Nikephoros, Tsimiskes'in dönüşüne razı olur. Ancak ailesinin evinin bulunduğu Khalkedon'da (Kadıköy) kalacak ve sadece özel izinle Konstantinopolis'e gelebilecektir. Âşıklar açısından bu pek ideal bir gelişme değildir. Yine de plan yapılır ve general gecenin geç saatinde Boğaz'ı geçerek, sarayın gizli bir köşesinde imparatoriçe ile buluşur. İkisi büyük bir soğukkanlılıkla Nikephoros'u nasıl öldüreceklerini planlarlar.

*

Suç ortağı bulmak konusunda zorluk çekmezler. Yakın çevresinde Nikephoros Phokas hakkında iyi şeyler söyleyecek çok az insan kalmıştır. Komploculara *Parakoimomenos* Basileios ve diğer yüksek rütbeli memurların yanı sıra, Antakya'yı fethettikten sonra Nikephoros'un azizliğine uğrayarak görevinden alınan Mikhael Bourtzes de dahildir.

Suikast tarihi 10 Aralık olarak belirlenir. O günün öğleden sonrasında baş komplocular kılıçlarını, giydikleri kadın kıyafetleri altına saklayarak imparatoriçeyi görmeye geldikleri gerekçesiyle sarayın *gymnasion*'una girerler. İmparatoriçe onları, harekete geçme zamanı gelinceye kadar dikkat çekmeden saklanabilecekleri küçük odalara bölüştürür. Akşam olduğunda Nikephoros, bu defa şapel papazlarının birinden, artık tehlikenin çok yakında olduğunu ve komplocuların çoktan sarayda saklandıklarını belirten bir uyarı mesajı alır. Derhal baş hadımı ve baş kâhyası Mikhael'i araştırmaya gönderir. Ancak imparatoriçenin, aklını çelmeyi başardığı Mikhael de, araştırdıktan sonra hiçbir terslik görmediğini söyler.

Aralık aylarında karanlık çabuk çöker. Gece olduğunda birden, feci bir kar fırtınası başlar. Komplocular sarayda gizlenmeye devam ederler. Ioannes Tsimiskes olmaksızın harekete geçmeye cesaret edemezler. Acaba bu havada gizlice Boğaz'ı geçmeyi başarabilecek midir? Bu arada şüphelenen kocasını yatıştırmak ve vakit geldiğinde hiçbir pürüz çıkmamasını sağlamak işi de Theophano'ya kalmıştır. Theophano Nikephoros'a çabucak iki Bulgar prensesine gidip kendilerini rahat hissedip etmediklerine bir bakacağını söyler. Çok kalmayacaktır, o nedenle kapıyı kilitlememesini ister. O döndükten sonra kilitleyeceklerdir. Nikephoros karşı çıkmaz. Bir süre kütüphanesini dolduran dini kitaplardan birini okumaya devam eder ve sonra da her zamanki gibi dua etmeye başlar. Karısı hâlâ dönmemiştir ama amcasının gömleğini giyerek uyumak üzere yere uzanır.

Dışarıda fırtına tüm hızıyla devam etmektedir. Çok soğuktur. Rüzgârın hızıyla Boğaz'da dalgalar denizi döverken Ioannes Tsimiskes, yanında üç sadık arkadaşıy-

la karanlık bir sandalla Khalkedon'dan yola çıkmıştır. Ancak saat on bir olduğunda komplocular, onun geldiğini haber veren ıslık sesini duyarlar. İmparatoriçenin dairesinden aşağı bir halat uzanır ve komplocular art arda binaya tırmanmaya başlarlar. En son Tsimiskes içeri girer. Hiç vakit kaybetmezler. Onları doğruca imparatorun yatak odasına götürmek üzere bir hadım beklemektedir. Yatağı boş görünce bir an paniğe kapılırlar. Ancak hadım, odanın en ucunda panter postu üzerine uzanmış neredeyse uykuya dalmak üzere olan kurbanı işaret eder.

Tarihçilerin keyif alarak yazdıkları Nikephoros'un son anlarını okumak hiç de hoş etki yaratmıyor. Gürültüleri duyunca ayağa kalkmaya çalışır. Aynı anda *Taksiarkhos* (Tugay Komutanı) Leon Balantes kılıcıyla şiddetli bir darbe savurur. Enseyi hedef alan hamle, Nikephoros'un ani hareketiyle yüzüne denk gelir. Yüzünden kanlar fışkırır hâlde, Kutsal Meryem Theotokos'tan yardım isterken, üzerinde Ioannes Tsimiskes'in oturduğu yatağa doğru sürüklenir. Komplocular onu diz çökmeye zorlarken eski dostu yaptığı haksızlıklar için ona küfretmeye başlar ve yere düşen, hareketsiz kalan bedenini tekmeleyerek saçını sakalını yolar. Tsimiskes'in işi bittiğinde sıra diğerlerine gelir. Hepsi hıncını değişik şekillerde alır. Kimi çenesini kırar kimi de kılıcının kınıyla ön dişlerini dağıtır. Sonunda (kim olduğunu bilmiyoruz) vücuduna uzun bir kılıç saplanır. Bu da son darbedir. Nikephoros Phokas ölmüştür.

Haber çabuk yayılır. İş bitirildikten birkaç dakika sonra, Tsimiskes'in adamları şehrin karla kaplı caddelerinde "Ioannes, Romalıların *augustusu* ve imparatoru" diye bağırarak dolaşmaya başlarlar. Çok geçmeden *Parakoimomenos* Basileios komutasında bir grup da onlara katılır ve onun emri üzerine, aksi takdirde desteklerini alamayacakları iki çocuk imparatorun da isimleri söylenmeye başlanır. Bu arada sarayda Vareg Vikinglerden oluşan muhafızlar ellerinde baltalarla Bukoleon'a doğru ilerlerler. Vardıklarında yanan meşalelerin ışığında, sarayın pencerelerinden biri önünde duran bir komplocunun Nikephoros'un gövdesinden ayrılmış başını tuttuğunu görürler. Birden dururlar. Hâlâ hayatta olsa, imparatorlarını son nefeslerine kadar savunurlardı. Ama ölüsünün intikamını almanın bir manası yoktu. Artık yeni bir efendileri vardı.

Bu yeni efendinin kimliği konusunda da, bir emrivaki ile karşı karşıya kalırlar. İş biter bitmez Ioannes Tsimiskes doğruca sarayın büyük altın taht odası olan *Khrysotriklinion*'a gider, erguvan renkli çizmeleri ayağına geçirir ve imparatorluk sembolü ne kadar kıyafet varsa üzerine giyer. Yanında Theophano ve iki çocuğu olduğu hâlde tahta oturduğunda, komplocu yandaşları ve sayıları giderek artan saray memurları, onu Roma imparatoru ilan ederler.

Ertesi gün şehir sakin, sokaklar tenhadır. Ezeli beri Ioannes'in sağ kolu, en tecrübeli ve en güvenilir yardımcısı olan Basileios, sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir. Vatandaşlar evde kalacak, dışarı çıkmak zorunda olanlar ise bir araya gelmeye çalışır ya da rahatsızlık yaratırlarsa idam edileceklerdir. Bu arada fırtına dinmiş ve yerini ürkütücü bir sessizliğe bırakmıştır. Marmara'nın üstü kalın bir sis tabakasıyla kaplıdır.

Nikephoros'un pencereden atılan cansız bedeni, kana bulanmış kar üstünde tuhaf bir yığın halinde durmaktadır. Böyle bir ölümden sonra devlet töreni sözkonusu olamazdı. Gece olduğunda yerinden kaldırılıp ahşap bir sedyeye konur, üzerine kaba bir örtü serilir ve boş sokaklar arasında taşınarak sessizce Kutsal Havariler Kilise'sine götürüldükten sonra, altı yüzyıl önce Büyük Constantinus'un yaptırdığı mermer lahitlerden birine yatırılır. Şerefli bir yer olduğuna şüphe yoktur; ancak, Müslümanların Beyaz Ölümü, Suriye ve Girit kahramanı, aziz ama acımasız, muhteşem ama çekilmez Nikephoros Phokas daha iyi bir son hak etmiştir.

13

Ioannes Tsimiskes (Çimiskes)

[969-976]

Eğer önerilerimi reddedersen, senin ve tebaanın, zaten neredeyse "benim" diyebilecek ve kalabilecek hiç toprağının kalmadığı imparatorluğu terk etmekten başka şansı kalmayacak. Asya'ya çekil ve Konstantinopolis'i bize bırak. Ancak o zaman, Rus halkı ile kendi halkın arasında gerçek bir barış umudunu koruyabilirsin.

Kiev Prensi Svyatoslav'dan
Ioannes Tsimiskes'e, 970

On yıl içinde Bizans tahtı, ikinci defa Anadolulu bir aristokratın eline geçmişti. Tahtı gasp eden her iki imparator da çok başarılı generallerdi. Her ikisi de tahta İmparatoriçe Theophano'nun entrikaları sayesinde ve onun çocuklarına hamilik etme iddiasıyla çıkmıştı. Ancak Nikephoros Phokas ve Ioannes Tsimiskes arasında iki büyük fark vardır. Bunlardan biri mevkileri, diğeri ise kişilikleriyle ilgilidir.

Ortak yanları ise her ikisinin de tahtta yasal haklarının olmamasıdır. Nikephoros en azından imparatoriçenin davetini kabul etmiş ve sonrasında onunla evlenmiştir. Diğer yandan Ioannes, şiddet ve katliamla istediğini elde etmiştir. Başka bir şanssızlığı ise yaşlandığı için gücünü kaybeden ama katılığı ve acımasızlığından bir şey kaybetmeyen Polyeuktos'un hâlâ patrik olmasıdır. Bu talebi o bile derhal reddedemez, ancak Ioannes'in itiraz ettiği, ama istemeyerek de olsa kabul ettiği şartlar öne sürer. Bu şartlardan ilki Theophano ile ilgilidir. Öyle anlaşılıyor ki âşıklar Nikephoros'u öldürmekle sadece tahta değil, kendi birlikteliklerine de engel teşkil eden bir unsuru ortadan kaldırdıklarını düşünüyorlardı. Patrik bunun asla olamayacağını kesin bir dille ifade eder. Diğer yandan, imparatoriçenin sarayı terk edip bir daha asla Konstantinopolis'e geri dönmemesi halinde, Ioannes Tsimiskes'in tahta çıkmaması için hiçbir engel yoktur.

Daha önceden de değinildiği gibi, zaten Ioannes büyük ihtimalle Theophano'yu hiç sevmemiş ve kendi emellerine kavuşmak yolunda sadece kullanmıştır. Sebep ne olursa olsun, seçim yaparken hiç zorlanmaz. Kalbi kırılan ve aşağılanan imparatoriçe, işi bitmiş imparatorluk artıklarının sürüldüğü yer olan Kınalıada'ya (Proti) gönderilir.[131] Polyeuktos tatmin olmaz. Kefaret ödemeli ve komploda ona yardım edenlerin

[131] Buna rağmen şehirde son bir kez görülecektir. Birkaç ay sonra kaçarak Ayasofya'ya sığınır, ancak *Parakoimomenos* Basileios'un emriyle buradan zorla çıkarılarak Ermenistan'ın ücra bir köşesine sürülür. Gitmeden önce Basileios, imparatoru son bir kez görmesine izin verir. Ioannes onu görmeyi kabul eder, ancak Theophano onu hakaret yağmuruna tutar. Theophano sonrasında hâlâ orada kalmakta ısrar eden Basileios'a saldırır ve ancak birkaç etkili

isimlerini ihbar etmelidir. Son olarak da öncüllerinin kilise aleyhine verdikleri tüm buyrukları geri almalıdır. Bütün bu şartları hiç duraksamadan kabul eden Tsimiskes, 969 yılı Noel'inde, suikastın üstünden sadece iki hafta geçtikten sonra taç giyer. Artık sadece kurbanı, eski *Kouropalates* Leon Phokas'ın ailesi meselesi kalmıştır. Kendi başına bir karşı darbe düzenlemeye çalışan Phokas, son anda soğukkanlılığını yitirerek amcasıyla aynı adı taşıyan en büyük oğlu Nikephoros'la birlikte Ayasofya'ya sığınır. Her ikisi de rütbeleri ve mevkileri ellerinden alındıktan sonra Lesbos Adası'na (Midilli) sürgüne gönderilirler. Leon'un ortanca oğlu Bardas'ın talihine ise Amaseia (Amasya) düşer. Sadece bir *patrikios* ve çok parlak bir general olan küçük oğlu, belki Müslümanlara karşı büyük zafer kazandığı için (ama büyük ihtimalle de hadım olması nedeniyle uzun vadede daha az tehlike yarattığı için) serbest bırakılır.

Bu noktaya kadar Ioannes Tsimiskes hikâyesinin pek de iyi örnek teşkil ettiği söylenemez. Ancak Nikephoros ile karşılaştırıldığında çağdaşları, onun hakkında oldukça iyi şeyler yazmışlardır. Gerçekten de şu son sayfalarda bahsettiğimiz gaddar ve kibirli katili, kronikçilerin tasvir ettiği korkusuz ve kusursuz şövalye ile bağdaştırmak çok zordur. Sadece savaş alanındaki kahramanlıklarını değil, iyi kalpliliği ve cömertliği, dürüstlüğü ve zekâsı, ataklığı ve muhteşem görünümünü de uzun uzadıya anlatırlar. Çok yakışıklıdır, koyu sarı saçları, kızıl sakalı ve keskin bakışlara sahip parlak mavi gözleri vardır ve boyunun kısalığına rağmen, çok çevik ve güçlüdür. Başka hiçbir erkek ata binme, ok ya da mızrak atma konusunda onunla aşık atamaz. Tüm kalpleri fetheden bir cazibesi vardır. Nikephoros gibi o da duldur. Ancak onun aksine, namus yemini etmemiştir ve kadınlar ona karşı koyamamaktadır. Zaafları bile çekici gelir. Onu çok iyi tanıyan Diyakoz Leon, şaraba ve tüm güzel şeylere olan düşkünlüğünden bahseder. Kısaca çirkin, görgüsüz ve bağnaz selefine tam bir zıtlık teşkil etmiş, Nikephoros'un iç karartıcı sofuluğu karşısında onun vasıfları (her şeyden önce de katıksız yaşam sevinci) daha da dikkat çekici hale gelmiştir. Konstantinos Manasses daha da ileri giderek onu, "adalet, bilgelik, sağduyu ve cesaret nehirlerinin içinden aktığı yeni bir cennet" olarak nitelendirmiştir. "Eğer ellerini Nikephoros'un kanıyla kirletmemiş olsa, gök kubbede eşsiz bir yıldız gibi parlayacaktır."

Tüm bu erdemleri içinde halkını, en fazla doğuştan var olan cömertliği etkilemiştir. Patrik, imparatorluk hazinesini devralmadan önce şahsi mal varlığını dağıtmasını ister. Tanıdığımız kadarıyla Ioannes Tsimiskes zaten böyle davranacaktır. Servetinin büyük kısmını, çok kötü geçen hasattan en fazla zarar görenler arasında (özellikle de açlık tehlikesinin çok ciddi boyutlara ulaştığı Trakya çiftçi topluluklarına) dağıtır. (Bu noktada da Nikephoros'tan ne kadar farklı olduğu gözden kaçmıyor.) Yaptığı en önemli hayırlardan biri de Khrysopolis'te (Üsküdar) kurduğu cüzam hastanesi Nosokomeion'dur. Diyakoz Leon, tüm hayatı boyunca bu hastaneyi düzenli olarak ziyaret ettiğinden, hastalara ilgi gösterip cesaret verdiğinden ve hatta zaman zaman yaralarına kendi elleriyle pansuman yaptığından bahsetmektedir. Bu

yumruk savurduktan sonra görevliler tarafından sürüklenerek odadan çıkarılır.

yüzden birkaç ay içinde Bizans İmparatorluğu'nun gördüğü en korkunç cinayetlerden birini işleyen kişinin, en sevilen imparatorlardan biri haline gelmesine şaşmamak gerekir.

Bu arada Kiev Prensi Svyatoslav tekrar harekete geçer. Artık Bulgaristan onundur, ama durmaya niyeti yoktur. Onun için çabalarına değecek tek ödül Bizans'tır. Gerçi önceden şehre yapılan iki Rus saldırısı başarısızlıkla sonuçlanmıştır ama bunlardan ilki bir yağma niteliğinde olup ikincisi de (babası Igor tarafından yaklaşık otuz yıl önce yapılmıştır) esasen bir deniz harekâtıdır. Svyatoslav, Konstantinopolis'in denizden alınamayacağına inanmıştır. Kara yolundan fethi ise çok zordur. Devasa bir ordusu vardır, elde edilen zaferler ve onu takip eden yağmalar sonucunda moral hiç olmadığı kadar yüksektir. Neredeyse Boğaz'a kadar uzanan düz ovayı aşıp şu meşhur imparator hazinelerini (yerini hak etmeyen katil, gaspçıyı geldiği yer olan Anadolu'nun boş arazilerine defetmesi) ve tahtını ele geçirmesi önünde ne engel vardır?

Ioannes uzlaşmak için elinden geleni yapmış, imparatorluk topraklarını terk etmesi halinde ona, Nikephoros'un Bulgaristan'a saldırması için önerdiği miktarın kalan kısmını ödemeyi vaat etmiştir. Ancak prensin cevabı diplomasi yoluyla bir şey elde edilemeyeceğini açıkça gösterir. Savaş kaçınılmazdır. Konstantinopolis'te telaş içinde bakıma ihtiyacı olan surların onarımına başlanır, tansiyon yükselmektedir. Şehir halkı geçmişte de saldırılara maruz kalmıştır ama son tehditlerin çoğu fazla ama sınırlı sayıda olan Bulgarlardan gelmiştir. Şimdi ise sınırları, Balkanlar'dan Baltık Denizi'ne kadar uzanan adlarını bile duymadıkları milletlerden bir araya gelmiş, korkunç zalimlikler yapabilen çok büyük bir halkla karşı karşıyadırlar.

Ancak Bizans ordusu hazırdır. Büyük ölçüde Nikephoros Phokas sayesinde, Belisarios döneminden beri imparator da dahil olmak üzere eşi benzeri görülmeyen generalleriyle övünen birinci sınıf bir savaş gücü haline gelmiştir. Bu durumda Ioannes (gerçi sonradan çok pişman olacaktır ama) şehirde kalmaya karar verir. Henüz yerini bir askeri sefere çıkacak kadar sağlamlaştırmamıştır. Ancak komutanlarına güvenmektedir ve bu güveninin de yersiz olmadığı anlaşılacaktır. Öncü birliklerin başına getirdiği kişilerden biri, Ioannes'in birkaç yıl önce çocuk veremeden ölen eşi Maria'nın (Diyakoz Leon ondan "en sevgili ve en saf" diye bahseder) erkek kardeşi *Magistros* Bardas Skleros'tur. Suriye'de de yanında savaştığı imparatorun büyük ihtimalle en yakın dostudur. Diğeri ise *patrikios* ve *stratopedarkhes* olan ve tıpkı Skleros gibi Müslümanlara karşı kahramanca savaşan hadım Petros Phokas'tır. Yakın dönemde de Trakya'da Macarlara karşı savaşırken kalın bir zırh giyen bir kavim lideriyle karşı karşıya gelmiş ve öyle bir güçle saldırmıştır ki mızrağının ucu Macarın kürek kemikleri arasından çıkmıştır. Ayrıca Nikephoros'un yeğeni ve amcasının yakın ailesi içinde sürgün cezasından kurtulan tek kişidir. Eğer Tsimiskes'e karşı kin duyuyorduysa, bunu belli etmemek için çok çaba harcamıştır.

Her iki general de, gerekli olmadığı sürece savaşmamaları konusunda kesin emir almışlardır. İmparator, Svyatoslav'ın devasa imparatorluk ordusunu gördüğü anda

geri çekileceğini düşünmüş olmalıdır. Bu mevsimde (bahar başlangıcıdır) bu öncü birliğini gönderme amacı, düzeni ve gücüyle disiplinsiz Rus ordusunu etkilemek ve Trakya kırsalını onların saldırılarından korumaktır. Ancak Kiev prensini hafife almıştır. Svyatoslav savaşmak niyetindedir. Macarlar ve Peçenekleri de müttefik yapmış ve tüm eski ayrıcalıklarını iade etme ve hatta (çoğunun hâlâ hasretini çektiği) paganizme dönmelerine izin verme vaadinde bulunduğu Boyarlardan da destek görmüştür. Sayılarını tam olarak kestirmek imkânsızdır. Eski tarihçiler daima düşmanın askeri gücünü abartmaya ve kendilerininkini de az göstermeye meylederler. Zonaras, Rus gücünü üç yüz bin, Ioannes Skylitzes ise üç yüz sekiz bin olarak tahmin ederken Nestor bu gülünç sayının sadece onda birinden bahseder. Belki elli bin kişilik bir güç yerinde bir tahmin olacaktır. Buna karşın (muhtemelen gerçekçi bir rakam olarak) Bizanslıların sayısı on iki bindir. Ancak hepsi de üstün donanımlı, çok iyi eğitimli ve Suriye güneşi altında yapılan pek çok savaşta tecrübe kazanmış seçkin birliklerdir.

Başkomutan Bardas Skleros, önce Edirne'ye kadar ilerlemiş, sonra düşman yaklaşınca yavaşça geri çekilerek, kasten, savaşmaya çekindiği izlenimini yaratmış, böylece düşmana gereksiz bir güven duygusu vermiştir. Bu arada kendi cephesinin çok gerisinde mevzilenmiştir. Kararlaştırılan gün geldiğinde, yem olarak *Patrikios* Ioannes Alakas idaresinde bir süvari birliği göndermiş ve ona da benzer bir teknik kullanması emrini vermiştir. Önce düşmanla biraz çarpıştıktan sonra, sanki Ruslar onları püskürtmüş gibi süratle geri çekileceklerdir. Rusların peşlerine düştüğünden emin olduktan sonra hızlanacaklar, arada bir de düşmanla tekrar çarpışıp yine kaçacaklardır. Her zaman arada biraz mesafe bıraktıktan sonra, sonunda artık savaşma hevesi kaçan düşmanı hazırladıkları tuzak yerine getireceklerdir.

Bu hile çok iyi sonuç verir. Svyatoslav'ın ordusu üç bölüm halinde ilerler. İlki Ruslar ve Bulgarlar, ikincisi Macarlar ve başka Macar kabileleri ve üçüncüsü de Peçeneklerden oluşmaktadır. Alakas'ın karşılaştığı bu üçüncü gruptur. Gerçekten de büyük bir hırsla peşlerine düşerler. Adamları öldürüp atları, silahları ve sahip oldukları her şeyi gasp edeceklerinden emindirler. Sığ bir vadiye geldiklerinde Bizans atlıları birdenbire dağılır. Takipçileri de onların peşinden gider ve Skleros darbeyi vurur. Etrafı çevrilen Peçeneklerin neredeyse tamamı öldürülür.

Bu sadece başlangıçtır. Birkaç gün geçtikten sonra Adrianopolis'le (Edirne) başkent arasındaki yolun yaklaşık üçte biri mesafesinde, Arkadiopolis (Lüleburgaz) yakınlarında karşılaşılır. Bu, Ruslar ve Bizanslıların ilk defa açık alanda bir araya geldikleri zorlu ve inanılmaz derecede kanlı bir savaş olur. Diyakoz Leon ve Skylitzes'in anlattıklarına inanıp inanmamayı size bırakıyorum: Ağabeyi ve komutanının dev bir Rus ile savaştığını gören genç Konstantinos Skleros onun yardımına koşar ve saldırganı atından düşürmek üzere güçlü bir darbe indirir. Darbe ata isabet eder ve başı gövdesinden ayrılan at, rahatça boğabilmesi için binicisini Konstantinos'un önüne serer. Bardas ise devasa bir Viking reisini kılıcıyla ortadan öyle bir ikiye böler ki bir yarısı atın bir tarafına, diğer yarısı da öteki tarafına düşer. Ancak, önceki yüzyıllarda

yapılan savaşlarla (bariz iç karartıcı bir disiplinsizlik, korkaklık ve ihanet destanı) uzaktan yakından alakası yoktur. Bu kahramanlık neredeyse Homerik bir çağdır. Parlak zırhları içindeki korkusuz generaller her daim adamlarının başında ve savaşın tam ortasındadır. Düşmanın en güçlü adamlarıyla teke tek çarpışmaktan çekinmezler, imparatorları adına zafer kazanmaya ya da ölmeye hazırdırlar. Bizanslılar için Arkadiopolis bir zafer, Ruslar için ise bir kıyım olur. Svyatoslav, Bulgaristan'a parçalanmış, utanç dolu bir ordu götürür ve bir yıl boyunca sesi çıkmaz.

*

Kayınbiraderi, Trakya'da savaşan Ioannes Tsimiskes de başkentte yerini sağlamlaştırmakta, bir yandan da Doğu'dan getirttiği orduyu yeni silahlarla donatmakta ve yeni acemi askerlerle güçlendirmektedir. Savaşın henüz sona ermediğinin bilincindedir. Kiev prensine acı bir ders verilmiştir. Savaştan sağ çıkmıştır, emellerinden vazgeçmeyeceği ve intikam almak isteyeceği kesindir.

971 yılı baharında Ioannes hazırdır. Ordu mükemmel durumdadır ve bu sefer ordunun başına kendisi geçecektir. Eğer Svyatoslav harekete geçmezse o, Bulgaristan'ı işgal edecek ve onu ezecektir. Tam yola çıkacakken Doğu'dan bir haber gelir. Nikephoros'un yeğeni Bardas Phokas, Pontus'taki sürgün yerinden kaçarak ailesinin Kapadokya'daki güç merkezi olan Caesarea'ya (Kayseri) gelerek oradaki vatandaşlar ve tanıdık asiller tarafından *basileios* ilan edilmiştir. Bu yetmiyormuş gibi çok geçmeden bir haber daha ulaşır. Lesbos'ta (Midilli) sürgünde olan Leon Phokas ve oğlu bir yolunu bulup yerli bir piskoposun yardımıyla ayaklanma haberinin tüm Trakya'ya yayılmasını sağlamış ve yakında kendilerinin de geleceğini haber vererek, halkı yeni zorbaya karşı ayaklanmaya çağırmışlardır.

İmparator, bildik süratiyle hareket eder. Piskopos tutuklanır, sorgulanır ve bildiği her şeyi itiraf eder. Buna dayanarak dava açılan Leon ve oğlu ölüme mahkûm edilir. Ancak Ioannes meseleyi tekrar düşünür. Tarihçilerin çok tipik olduğunu söyledikleri bu huyu, Nikephoros'u nasıl olup da öyle gaddarca öldürdüğünü daha da anlaşılmaz kılmaktadır. Ölüm cezasını kör etme ve sonsuza dek sürgün cezasına çevirir. Sonra yine acıma duygusuna yenik düşerek Lesbos'a gönderdiği gizli bir emirle tam kızgın demirle gözlerin dağlanacağı anda cezalarını kaldırır. Sonuçta bu onların değil, esas tehlikeyi yaratan Bardas'ın suçudur. Ioannes ona elçiler göndererek eğer iddiasından vazgeçerse hayatının bağışlanacağını bildirir. Ancak Bardas tıpkı bir yıl önce Svyatoslav'ın verdiği cevabı verir ve toplanan birkaç bin adamın başında yavaşça başkente doğru ilerlemeye başlar.

Bu arada imparator herhalde orduyu Anadolu'dan çektiğine pişman olmuştur. Meseleyi yerinde çözecek kuvvetten yoksundur ve orada kalanların büyük kısmı da asilere katılmıştır. Tek seçeneği Trakya'daki en iyi generalini en iyi adamlarıyla Kayseri'ye göndermektir. Birkaç gün sonra Bardas Skleros yola çıkar. Büyük risk alın-

mıştır. Eğer Skleros geri dönmeden Svyatoslav harekete geçerse hiç iyi olmayacaktır. Ancak Doğu'daki tehdit Batı'dakinden daha acildir.

Ioannes hâlâ imparatorluğu bir iç savaştan kurtarma umudunu yitirmemiştir. Kayınbiraderine kan dökülmesini engellemek için elinden gelen her şeyi yapmasını tembihler ve eğer vazgeçerse Bardas'ın ceza almayacağı gibi ödüllendirileceğini de sözlerine ekler. Skleros şartları memnuniyetle kabul eder. Çünkü Phokas, hem eski dostu hem de silah arkadaşıdır. Erkek kardeşi, Arkadiapolis kahramanı Konstantinos, Phokas'ın kız kardeşiyle evlidir. Bu nedenle Kırk Şehit Gölü'ne (Akşehir Gölü) vardığında keşif erleri, Phokas'ın az ileride kamp kurduğu haberini verirler. Saldırı girişiminde bulunmayan Skleros, dilenci kılığına girmiş birkaç adamını yollayarak asilerin aklını çelmeye çalışır. Belki imparatorluk ordusunun hızı ve boyutu morallerini bozmuştur belki de yapılan ödül tekliflerine karşı koyamamışlardır. Her halükârda, ajanlar çok başarılı olmuş ve giderek daha fazla Phokas taraftarı geceleri kamptan ayrılarak Skleros'un tarafına geçmiştir. Çok geçmeden Phokas, daha tek bir ok bile atmaya fırsat kalmadan elinde sadece iki ya da üç yüz kadar adam kaldığını fark etmiştir. Morali bozulan ve kendini aşağılanmış hisseden Phokas, ona sadık kalan bir avuç süvarisiyle gece karanlığında kaçar ve ailesiyle birlikte Tyropoion Kalesi'ne (Ilgın ilçesinin hemen dışında) sığınır. Ama faydası yoktur. Skleros peşinden gider ve kaleyi kuşatır. Phokas önce direnir, ancak hayatlarının bağışlanacağı garantisini aldıktan sonra eşi ve çocuklarıyla birlikte teslim olur.

Ioannes Tsimiskes verdiği sözün arkasında durur. Bardas Phokas'ın saçlarının tıraşlanması ve sonra da ailesiyle birlikte Ege'nin en güzel adalarından biri olan Khios'a (Sakız Adası) gönderilmesi emrini verir. Çok az sayıda hükümdar, tahtına göz dikmiş bir isyancıya karşı bu kadar yumuşak davranmış ve çok az sayıda asi, böyle ılımlı bir ceza alma şansına sahip olmuştur.[132]

Bardas Phokas ayaklanmasından sonra Ioannes Tsimiskes'in tahtı üzerinde başka tehdit unsuru kalmamıştır. Ancak en azından bir dereceye kadar kendini imparatorluk ailesinin bir üyesi haline getirmedikçe tahtta yasal hak iddia edemeyeceği gerçeği barizdir. Zarif metresi Theophano'yla evlenmesi, getireceği avantajlar bir yana, yerini de çok sağlamlaştıracaktır ama bunun olamayacağını gayet iyi bilmektedir. Ancak Theophano'nun zamanında manastırlara kapattırdığı II. Romanos'un beş kızı gibi başka seçenekler de vardır. 971 baharında imparator onlardan biri olan Theodora'yla nişanlandığını ilan eder. Manastırda on iki yıl kapalı kalmak dış görünüşünde bir değişiklik yaratmamıştır. Diyakoz Leon onun, prenseslerden (bırakın imparatoriçeleri) beklenen mükemmel fiziki güzellikten yoksun, "ne güzel ne de şık" olmadığından bahsetmektedir. Ancak Ioannes, Theodora ile dış görünüşü nedeniyle evlenmemektedir. Theodora, imparatorların büyük büyük torunu, büyük torunu, kızı ve kız karde-

---

[132] Hieronimo Giustiniani 1586 tarihli *Storia de Scio* adlı kitabında, kendi döneminde Phokas soyundan gelen kişilerin Volissos köyünde köylü olarak yaşadıklarından bahsetmektedir.

şidir ve onunla evlenerek kendisi de Makedonya'nın en şanlı hanedanlarından birinin üyesi haline gelmiştir.

Düğün Kasım ayında yapılır. Yaşlı Polyeuktos taç giyme töreninden beş hafta sonra nihayet ölür. Eğer Ioannes darbe girişimini birkaç ay ertelemiş olsa, gelecek hayatı (Theophano'nunki de) çok farklı gelişebilirdi. İmparatorun seçtiği yeni patriğin adı Skamandrialı (Menderesli) Basileios'tur.[133] Kutlamalar Noel sonrasına kadar devam eder. Bu arada başka bir imparatorluk evliliği daha sözkonusudur. Bu evliliğin önemi, Saksonyalı Otto'yla beş yıldır devam eden kavgaya bir son vermesi ve Doğu-Batı imparatorlukları arasında sağlam bir bağ yaratması açısından daha da büyüktür. Böyle bir birlik düşüncesi hatırlanacağı gibi ilk olarak Konstantinos Porphyrogennetos döneminde ortaya çıkmış, 967 yılında Otto tarafından tekrar gündeme getirilmiş ve ertesi yıl Cremonalı Liutprand'ın talihsiz misyonunun ana sebebini oluşturmuştur. Dar görüşlü ve şüpheci Nikephoros Phokas bu işe karşıydı. Ioannes Tsimiskes ise bu işe tam destek vermiş ve daveti üzerine Köln başpiskoposunun başkanlık ettiği bir heyet, Aralık sonuna doğru gelini alıp damada götürmek üzere Konstantinopolis'e gelmiştir.[134]

Damat, Batı imparatorunun oğlu ve vârisi, on yedi yaşındaki Otto'dur. Gelinin kim olduğu konusunda ise tarihçiler fazla bir şey söylemez. Adı Theophano'dur ve yakın zamana kadar genel olarak II. Romanos'un kızı ve iki genç imparatorun da kız kardeşi olduğu varsayılmıştır. Ancak çağımız tarihçileri Ioannes Tsimiskes'le kan bağı olduğunu (muhtemelen yeğeni) ve Makedon hanedanına ait olmadığını düşünmektedir. Roma'ya varan zavallı kızcağızın *porphyrogenneta* olmadığı anlaşıldığında bir şaşkınlık yaşanmıştır. Büyük Otto, önce onu doğruca Konstantinopolis'e geri göndermek istemiş, ancak akıllı danışmanları ona engel olmuştur. Ioannes'in evlendikten sonra imparatorluk ailesinin bir üyesi haline geldiği ve böylece yeğeninin de bu aileye dahil olduğu hatırlatılmıştır.[135] Sonuçta, gelin adayı Otto hanedanına kabul edilmiş ve 14 Nisan 972 tarihinde Papa XIII. Ioannes Otto ve Theophano'yu Aziz Petrus Kilisesi'nde evlendirmiştir.

Böylece, her kimin akrabası olursa olsun, Theophano vatanı ve ailesinden koparılarak, yaşlı bir din adamı grubuyla hiç bilmediği bir ülkeye, daha önceden hiç görmediği, huyunu suyunu bilmediği ve konuştuklarının tek kelimesini bile anlamadığı bir adama eş olarak götürülmüştür. Ancak zamanla şanslı olduğu anlaşılmıştır. Bu çift çok mutlu olmuş ve büyük ilgi gösterilen Theophano'nun Bizans gelenekleri ve yaşam tarzını sürdürmesine izin verilmiştir. Hatta öyle ki geleceğin III. Otto'su olacak oğlu bir Sakson'dan ziyade bir Yunan gibi yetişecektir. Sonuçta, Theophano sadece evliliği

133 Hiç şüphesiz ya doğduğu yer ya da kurduğu manastır Küçük Menderes Nehri üzerindedir.

134 Bu heyetin içinde Konstantinopolis'e üçüncü ziyaretini gerçekleştiren yaşlı Liutprand'ın da var olduğuna dair bazı zayıf kanıtlar vardır.

135 Acaba Ioannes de bu nedenle mi bu evliliği ayarlamıştır? Pek uzak bir ihtimal gibi görünmüyor. Ancak eski teori doğruysa ve prenses gerçekten de Romanos'un kızı ise, Ioannes'in, teyzesiyle evlenmesi sonucu zaten onun yeğeni olmuştur. Tarih böyle tuhaflıklarla doludur.

değil, zekâsı ve çok çaba sarf etmesiyle de iki imparatorluk arasındaki ilişkilerin düzelmesinde büyük rol oynamıştır. Sadece on altı yaşındaki bir kız için 972 yılının ilk dört ayı neredeyse bir kâbus gibi geçmiş olmalıdır. En iyi dönemini yaşayan amcası Ioannes Tsimiskes'e dönmeden önce yalnızlık ve endişeyle dolu günleri nedeniyle ondan biraz bahsetmenin yerinde olacağını düşündük.

972 yılı Paskalya'sından bir hafta önce Ioannes, Trakya'ya gitmek üzere Konstantinopolis'ten ayrılır. Çok neşelidir. Gerçi tam bir yıl kaybetmiştir. Bardas Phokas ayaklanması, 971 yılının yarısından çoğuna mal olmuş ve bastırıldığında da artık büyük çaplı bir sefer hazırlığı için geç kalınmıştır. Ancak yılın kalan ayları başarılı şekilde diplomatik faaliyetler (ki bunlar arasında çok kârlı Venedik antlaşması da vardır), Karadeniz donanmasının hazırlanması, orduların bakımı ve eğitimi için harcanmıştır. En çok korktuğu tehlike henüz kendini göstermemiştir. Yağmacı Rus birlikleri, Bizans gücünün çekilmesinden faydalanarak kırsal kesimi yağmalamaya çalışabilirdi. Ancak Kiev prensi daha saldırıya hazır değildi ve Bulgaristan'da gizleniyordu. Artık onunla kozları kesin olarak paylaşma vakti gelmişti.

Ioannes saraydan ayrılmadan önce Khalke'nin yanındaki küçük şapelde dua eder. Özel bir tapınak yeri olarak ilk defa Romanos Lekapenos tarafından kullanılan bu yapıyı Ioannes büyütmüş, donatmış ve kendine mezar yeri olarak seçmiştir. Altın ve emay kakma işlerle süslü devasa mezarın yapımına başlanmıştır bile. Sonra da uzun, heybetli bir alayın başında ve sağ elinde, içine Gerçek Haç'ın altın çerçeveli parçasının konduğu büyük bir haç taşır halde, önce ona zafer bahşetmesi için Savaş Tanrısı'nı ziyaret etmiştir, sonra da Blakhernai'ye doğru devam ederek Meryem Ana Kilisesi'nde dua etmiştir. Sonra Haliç'te toplanan donanmayı gözden geçirmiş ve belirlenen rotada (hedef Hazar Denizi ağzıdır ve böylece şayet Svyatoslav deniz yolundan kaçmaya niyetlenirse, engellenebilecektir) ilerlemesi için gereken emri vermiştir. İlk gemiler yola çıktıktan sonra da atının başını batı yönüne çevirmiş ve birlikleri de onu takip etmiştir.

Adrianopolis'te (Edirne) Bardas Skleros'un bir yıl önce Trakya'da bıraktığı ordunun geri kalan kısmını da kuvvetlerine katmıştır. *Magistros* Ioannes Kurkuas'ın geçici kumandası altında (yorucu işleri sevmemesi ve içkiye olan düşkünlüğü nedeniyle, meşhur adaşının tam zıttıdır) askerlerin morali pek bozulmuş olmasa da imparatorun baştan aşağı kadar giydiği altın kaplama zırhı ve generallerin inanılmaz güzellikte süslenen atları ile yarattıkları ihtişam, onlara taze güç vermektedir. Kuzey yönünde Bulgaristan içlerine doğru ilerlemeye başlarlar. Balkan Sıradağları'nın içindeki dar geçitlerin tutulmadığını gören (757'de Konstantinos Kopronymos ve 811'de I. Nikephoros'un başına gelen felaketleri hatırlayalım) Ioannes rahat bir nefes alır. Planının ilk bölümü yolunda gitmiştir. Ioannes'in her zamanki gibi Konstantinopolis'te Paskalya Bayramı'nı kutladığını ve ancak Nisan ortasında sefere çıkacağını düşünen Kiev prensi savunma faaliyetlerine henüz başlamamıştır. Kutsal Hafta'nın Çarşamba günü, Ioannes eski Bulgar başkenti Preslav üstündeki dağlara varır ve aşağıdaki Rus kampını görür. Gafil avlama vaktidir. Derhal saldırır.

Bugün Kamçiya olarak bilinen nehrin kıyısında yapılan savaş uzun sürer, şiddetli geçer ve uzun süre iki taraf da üstünlük sağlayamaz. Ancak Ioannes kontrolü, bizzat yetiştirdiği ve eğittiği, o zamana kadar saklı tuttuğu "Ölümsüzler"e bıraktığında sol kanada yapılan ölümcül saldırıyla dağılan düşman, Preslav'a doğru kaçmaya başlar. İmparatorluk süvarileri de ardından gider. Rusların çok azı Preslav'a varabilir, kıyım karanlık çökene kadar devam eder. Ertesi gün şafak söktüğünde yeri kalın bir ölü tabakasının kapladığı fark edilir. Bu arada imparator, Preslav kapılarına varmış ve garnizona teslim olma çağrısında bulunmuştur. Reddettiklerinde de kuşatma başlamıştır. Bizanslılar, surlara mancınıkla ağır taşlar ve Yunan ateşi fırlatmaya başlarlar. Bu arada son darbeyi vurmak için gereken merdivenler yerlerine taşınır.

Şehre ilk olarak "köse" lakaplı genç bir adam olan Theodosios Mesonyktes girer. Onu, yüzlercesi izler ve çok geçmeden Preslav istila edilir. Ancak Preslav'ın merkezinde kısmen saray, kısmen sitadel ve kısmen de hazineyi barındıran surla çevrili bir kale vardır; canını kurtaran Ruslar buraya sığınır. Ioannes uzun bir mücadeleden sonra ordusunun aşmayı başaramadığı surların ateşe verilmesini emreder. Kale içindeki ahşap evler kibrit çöpü gibi tutuşur. Ruslar canlı canlı yanar, kaçanlar da öldürülür. Gönüllü teslim olanlar arasında tahttan indirilen ve iki yıldan beri Svyatoslav tarafından hapis tutulan kızıl sakallı Çar Boris de vardır. İmparator onu büyük nezaketle karşılar ve ona, görevinin Bulgaristan'ı fethetmek değil, onu özgürlüğüne kavuşturmak olduğunu söyler. Akabinde gelişen olaylar bu işe hiç kalkışmamasının daha hayırlı olacağını gösterecektir.

Paskalya, Preslav harabeleri arasında kutlanırken Ioannes'in kafasını Svyatoslav sorunu meşgul etmektedir. Prensin, Bulgaristan'ın Tuna nehrindeki ana limanı olan Dorystolon'a (Silistre) kaçtığını öğrenmiştir. Büyük ihtimalle niyeti Bizans donanmasına rağmen iletişim ağını açık tutmaktır. Derhal gönderilen heyet Preslav'ın akıbetini bildirir ve imparator adına teslim olmasını ister. Sonra da artık kendi adını vererek Ioannopolis diye adlandırdığı şehrin, sadece parçalanan savunma sistemini yeniden kuracak kadar kalan Ioannes, tekrar kuzeye doğru yola çıkar. Uzun ve zahmetli bir yolculuktan sonra, Aziz Georgios Günü olan 23 Nisan'da Silistre'ye varır. Buradaki savaş da Preslav'a benzer bir gidişat izler. Önce şehir surları dışında uzun süre savaşılır, sonra da şehre saldırılır. Ancak burada daha çetin bir savunmayla karşılaşırlar. Silistre zorla alınma teşebbüslerine başarıyla karşı koyar ve her iki taraf da tamamen kuşatmaya odaklanır. Bu arada Bizans donanmasına ait bir filo da kuşatmayı deniz yönünden tamamlamaktadır.

Kuşatma üç ay boyunca sürer ve ancak şehirdeki erzak tamamen tükenince son bulur. Sonunda, Svyatoslav son bir hamleyle her riski göze alır ve kalan adamlarıyla ana kapıya dayanır. Tüm yüreklilikleri ve gözü karalıklarıyla (Diyakoz Leon'a göre; imparator ve çok sayıda askerin gördüğü Aziz Theodoros Stratilates mucizevi bir şekilde bembeyaz atının üzerinde çıkagelmese) neredeyse başaracaklardır da. İşin aslı ise savaşın Ioannes'in bildik geri çekilme hilesiyle kazanıldığıdır. Gece olduğunda

Kiev prensi barış ister. Tüm ülke topraklarından çekilecek ve Bulgaristan'a geldiğinden beri aldığı tüm savaş esirlerini geri verecektir. Ayrıca Kırım'da yer alan Bizans şehri Khersones'e herhangi bir saldırı ya da istila girişiminde bulunmayacaktır. Karşılığında sadece sağ salim Tuna'yı geçmek ve elinde kalan adamları için biraz yiyecek istemektedir. Ioannes Tsimiskes bu şartları memnuniyetle kabul eder.

Vatanlarına doğru yola çıkmadan önce iki hükümdar, Svyatoslav'ın arzusu üzerine ilk defa yüz yüze gelir. Nehir kıyısındaki buluşma yerine, Ioannes savaş atı üzerinde, Kiev prensi ise deniz yönünden adamlarıyla birlikte kürek çekerek gelir. Onu adamlarından ayıran tek şey nispeten beyaz kalmış kıyafeti, taşlı küpesi ve normalde tıraş edilen kafasından sarkan uzun, iki tutam sarı saçıdır. (Saçları, mavi gözleri ve sarkık bıyıkları, adına rağmen atalarının Viking olduğuna işaret etmektedir.) Kısa ancak dostça bir havada geçen görüşmede Svyatoslav (Rusların Konstantinopolis'e yaptığı ziyaretleri de kapsayan) eski ticari antlaşmasının yeniden gözden geçirilmesini ümit ettiğini belirtir. Sonra da imparatorun karşısında saygıyla eğilerek gemisine biner ve kürek çekerek uzaklaşır.

Rusya'yı bir daha göremeyecektir. Peçeneklerin ülkesinden geçerken onlar tarafından durdurulup ittifak yapmaları karşılığında, vaat edilen ganimetler hakkında sorguya çekilir. Maalesef hiçbir şey olmadığını ve bütün ganimetlerin zaferin sahibine gittiğini anlatır. Canını ancak kurtarmıştır. Bu cevap Peçenekleri tatmin etmez. Bahar geldiğinde Dinyeper Çağlayanları'nı aşmaya çalışan Svyatoslav'ı pusuya düşürerek öldürür ve tıpkı 161 yıl önce Bulgar Hanı Krum'un Nikephoros'a yaptığı gibi kafatasından kadeh yaparlar.

Ioannes Tsimiskes'i ise vatanında daha hoş bir karşılama beklemektedir. Dorostolon'u (Silistre) terk etmeden önce ona surların altında omuz omuza çarpıştığına inandığı azizin adını vererek Theodoropolis olarak değiştirmiştir. Sonra da ona katılan Çar Boris ve ailesiyle birlikte güneye, Konstantinopolis'e doğru yola çıkmıştır. İki büyük başarı elde etmiştir. Tehlikeli bir düşmanı Balkan Yarımadası'ndan sürmekle kalmamış, Bulgaristan'ı da imparatorluk saflarına katmıştır. Preslav'da Boris'e her ne söylediyse, ona tekrar tahtını geri vermek gibi bir niyeti yoktur. Gerçekten de o Ağustos ayında başkente girerken onu gören biri, yenilenlerin Ruslar değil de Bulgarlar olduğuna tanıklık edebilirdi. Kafiledeki şeref mevkii (dört beyaz atın çektiği ve aslında Ioannes için hazırlanan yaldızlı bir savaş arabası) en fazla değer verilen Bulgar ikonalarına ayrılmıştı ve bunların içinde, kazandığı zaferde Aziz Theodoros'un yanı sıra pay sahibi olduğunu düşündüğü ve savaş ganimeti olarak beraberinde getirdiği Meryem Ana portresi de vardı. Kendisi de parlak zırhı içinde, hemen arkasından atını sürüyordu. Kafilenin en arkasında, yanında karısı ve çocuklarıyla Çar Boris yürüyordu. Caddelerin iki yanına dizilmiş kalabalıklar bundan kendi sonuçlarını çıkarabilirlerdi.

Buna rağmen, imparatorluğun harap ve tahrip edilen komşusuna nasıl davranacağı konusunda hâlâ var olan, olası şüpheler çok geçmeden giderilecektir. Kafile

Ayasofya'ya vardığında Ioannes altarın üzerine portrenin yanı sıra, Bulgar devletinin tacını ve diğer krallık sembollerini de koyar. Hemen ardından sarayda yapılan bir törende genç çarı tacını ve tahtını resmen bıraktığını açıklamak zorunda bırakır. Bundan böyle Bulgaristan, imparatorluğa ait bir eyalettir. Bulgar patrikliği de feshedilmiştir ve piskoposluklar da tekrar Konstantinopolis'e bağlanacaktır. Ioannes, kendinden beklenir bir davranışla bu darbeyi biraz hafifletmek için Boris'e *magistros* unvanını verir. Ondan daha az şanslı olan kardeşi Romanos ise (muhtemelen vatanına dönüp tahtta hak iddia etme ihtimalini önlemek için) hadım edilir. Bizans'ı çok kere korkudan titreten Krum hanedanı adına, üzücü ve yüz kızartıcı bir sondur.[136]

Ancak uluslar bu kadar çabuk ortadan kaldırılamaz. Haritaya bir göz atılırsa X. yüzyıl Bulgaristan'ının günümüz Bulgaristan Cumhuriyeti'nden çok daha büyük olduğu anlaşılacaktır. Sınırları Adriyatik içlerine kadar ilerlemiş ve son savaştan sadece doğu bölgesi doğrudan etkilenmiştir. Batı kesimi ise (bütünün yaklaşık üçte ikisi) neden egemenliğinden feragat ettiğini anlayamamış ve çok geçmeden için için yanan korlarından görkemli bir şekilde ilk Bulgaristan İmparatorluğu'nun nihai alevi parlamıştır. Ancak *Kometopoulos* Samuel'in inanılmaz yükselişi ve trajik düşüşü bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

Bulgaristan seferi başarıyla sonuçlanan Ioannes Tsimiskes, en azından dünyevi konular çerçevesinde Avrupa'ya fazla ilgi göstermemiştir. Doğuda yapılacak daha çok iş vardır. Bağdat'taki sarayında hapishane hayatı yaşayan, tüm gücünden yoksun kalmış zayıf ve hastalıklı Muti idaresindeki Abbasi Halifeliği artık bir tehdit oluşturmuyordu. Tehlike güneydeydi. Bundan sadece üç yıl önce, 969 yılında Fatımi halifesi, yeni bir yayılım politikası başlatmıştı. Başkentleri Mehdiye'den (bugünkü Tunus'un doğu sahilinde) doğuya doğru ilerleyen Fatımi birlikleri Nil Nehri'ni geçmiş ve Sina Yarımadası üstünden Filistin ve Kuzey Suriye'ye kadar ilerlemişlerdi. 971 yılında Antakya'ya saldırdılar. Daha fazla zarar vermeden durdurulmaları gerekiyordu. 973 yılı Temmuz ayında Amida (Diyarbakır) surları önünde bir Bizans ordusunu neredeyse imha ettiklerinde Ioannes çoktan hazırlıklara girişmişti.

974 baharında hazırdı. Ancak başka kriz haberleri geldi. Bu sefer olaylar Ermenistan'da çıkmış, normal zamanda birbirlerinin boğazını sıkan prensler ve baronlar, birden emrinde yaklaşık seksen bin adam olan "Krallar Kralı" III. Aşot etrafında toplanmıştı.[137] Neden böyle davrandıklarını bilmiyoruz. Başlıca kaynağımız Urfalı Ermeni Mateos maalesef bu konuyu üstü kapalı geçmektedir. Sadece Ioannes'in hazırlıklarından haberdar olup bu seferin kendilerine karşı yapıldığını düşündüklerini varsayabiliriz. Her şeyden evvel kendi de bir Ermeni olan imparator, onların bu endişelerini yatıştırabilirdi. Yine de Suriye'ye normal güzergâhı olan Toros ge-

[136] Boris'in diğer aile fertleri hakkında çok az bilgiye sahibiz. Karısı ya da iki çocuğu hakkında hiç belge yoktur. Bu durum ya çocukların kız olduğuna ya da genç yaşta öldüklerine işaret etmektedir.

[137] Bkz. s. 114 dipnot 79.

çitleri üstünden gitmek yerine, Aşot'a hiçbir düşmanca niyeti olmadığı konusunda şahsen güvence vermek ve krallar kralını Ermeni ordusunun bir kısmını ve belki de tümünü onun emrine vermeye ikna etmek düşüncesiyle yolunu uzatarak Ermenistan üstünden gitmeye karar verir. Bu karar sonucunda yol en azından beş ya da altı yüz kilometre kadar uzamış, ancak buna değmiştir. Aşot, imparatorlukla ittifak yapmayı memnuniyetle kabul etmiş ve tam donanımlı, en iyi on bin adamını Ioannes'in hizmetine vermiştir.

Bu birleşik güç, sonra güneye Amida (Diyarbakır) ve Martyropolis'e (Silvan) doğru yola çıkar. Her iki şehir de yüklü bir kefaret ödeyerek yağmalanmaktan kurtulur. Nisibin (Nusaybin) (vardıklarında halk çoktan kaçmıştır bile) üzerinden Mezopotamya ovasına kadar da bahsedilmeye değer herhangi bir ihtilafla karşılamazlar. İmparatorun neden Bağdat'a devam etmediği sorusu yine açık kalmaktadır. Herhangi bir saldırıyı kaldıracak hâlde değildir. Ganimetle yüklü hâlde, Antiokheia'ya (Antakya) geri dönen Ioannes, orduyu burada kışlamaya bırakmış ve kendisi de derhal Konstantinopolis'e dönmüştür.

Aynı yolları bir iki ay sonra tekrar tepeceğini bile bile, başkente götüren uzun ve zahmetli yolu göze almasının nedeni büyük ihtimalle dini kökenlidir. Sorun Konstantinopolis'te değil, Roma'da patlak vermiştir. Büyük Otto 973 yılında ölmüştür; oğlu Otto Almanya'dadır. 974 yılı baharı başında Kardinal Diyakoz Franco (papalığın oyuncağı haline geldiğini fark eden Sakson imparatordan nefret eden Romalı bir asil) bu fırsattan yararlanarak Otto'nun kukla papası VI. Benedictus'u devirerek Sant'Angelo Kalesi'ne kapatmıştır. Çok geçmeden devrik papa burada boğularak öldürülünce de VII. Bonifacius adıyla kendisi papa olmuştur. Ancak imparator taraftarlarınca yapılan bir karşı darbeyle canını zor kurtararak Konstantinopolis'e sığınmıştır. Bu arada genç imparatorun Papa VII. Benedictus adıyla papalığa atadığı Sutrium (Sutri) başpiskoposunun ilk işi öncülünü aforoz etmek olmuştur.

Bonifacius'un başkente gelişi Bizanslıları zor durumda bırakmıştır. Batı İmparatorluğu'na uzun süre muhalefet edişiyle Bonifacius Konstantinopolis'le güçlü bağlar edinmiş ve önceden Nikephoros Phokas ile I. Otto arasındaki tüm uyuşmazlıklarda Bizans imparatoruna destek vermiştir. Davranışı için bu nedenlerden hangisini öne sürmüştür bilmiyoruz, ama desteği hak ettiğine ikna olan saraydakiler, Roma'yla olan bağları derhal koparma kararı almış, bu arada büyük ihtimalle Mezopotamya'daki imparatora da bir an önce geri dönüp meseleyi yoluna koymasını isteyen acil bir mesaj göndermişlerdir. Ancak Patrik Basileios bu fikre karşıdır. Gerçi bizzat Ioannes tarafından bu makama getirilmiştir, ama ne yapacağının söylenmesine ihtiyacı yoktur. Kilisenin birliğini ya da meşru papanın üstünlüğünü asla sorgulamamıştır ve bu aforoz cezasını desteklemeye kararlıdır.

Büyük ihtimalle farkına varıldığı gibi, Roma'daki papanın varlığına neredeyse her zaman görgülü ve hırslı Konstantinopolis patrikleri meydan okumuş, bu dünya ile ilgisi olmayan sofuların ise böyle şüpheleri olmamıştır. Skamandrialı Basileios ise tam

da ikinci kategorinin adamıdır ve neredeyse açlık sınırında sadece su ve orman meyveleriyle beslenmesi, üstünde eriyene kadar aynı kıyafeti giymesi ve toprak üstünde uyuması ile müritlerinin gözünde kutsallık ötesi bir yere sahiptir. Diyakoz Leon "tek hatasının diğerlerinin davranışlarını çok fazla eleştirmesi ve onların işlerine burnunu sokması" olduğundan bahseder. Sonuç olarak hiç sevilmeyen biri haline gelmiştir. Nihayetinde yerine daha uygun birinin getirilebilmesi için ondan kurtulma kararı alındığında yeterince piskopos ve din adamı toplanmıştır. Kötü yönetim, kilise kanuna karşı gelme ve hatta komplo girişimlerinden ötürü suçlu bulunur. Basileios bu suçlamalara karşı kendini savunma gereği duymaz, ama yine de sadece bir ekümenik konsil (yani papanın da içinde bulunduğu bir kurul) kararıyla görevinden alınabileceğini belirtir. İmparator başkente döner dönmez toplanan bir imparatorluk mahkemesi onu haksız çıkarır.

Böylece Basileios sürgüne gönderilir, Benedictus tanınmaz ve Bonifacius Bizans yardımıyla düşmanının ardından papa olan XIV. Ioannes'i devirmeyi başarıp (o da Sant'Angelo'da aynı akıbeti yaşar) tekrar papa olduğu 984 yılına kadar Konstantinopolis'te kalır. Bu sefer makamında sadece on beş ay kalmış ve büyük ihtimalle zehirlenerek öldürülmüştür. Çıplak cesedi şehrin sokaklarında sürüklenmiş ve sonunda Capitolium'daki "Constantinus'un atı altına"[138] bırakılmıştır. Orada bir süre kaldıktan sonra geçmekte olan bir rahip grubu tarafından fark edilmiş ve üzeri örtülerek cenazeye hazır duruma getirilmiştir.

975 yılı baharı başında dini krizi çözümleyen ve yeni patrik, Studioslu Antonios'u Ayasofya'ya yerleştiren Ioannes Tsimiskes doğuya dönerek en son ve en başarılı seferine çıkmıştır. Antakya'dan önce hiç karşı koymadan teslim olan Emesa'ya (Humus), sonra da sembolik bir direniş gösteren Baalbek'e geçmiştir. Damascus'tan (Şam) sonra, Filistin içlerine girilmiştir. Ardından Tiberias (Tabariye), Nasira (Nazaret), Caesarea (Kayseri) gelmiştir. Sanki zafer süreci sonsuza dek sürecek gibidir. Ancak bu şehirlerin Afrika garnizonları, sahil şeridinde yer alan kalelerde tahkimat yapmaya başlayınca Kudüs'e ilerlemek yerine (ciddi bir tehlike haline gelmeden önce onları halletmek niyetinde olan Ioannes) geri dönmüştür. Önce Sidon (Sayda), ardından kahramanca direnişine rağmen Beyrut ve sonra da Byblos birbiri ardınca düşer. Tüm sahil şehirlerinden sadece Tripoli (Trablusşam) zapt edilemez. Yaz bittiğinde Filistin'in büyük bölümü, Suriye ve Lübnan, (Herakleios döneminden beri hiçbir imparator buralara ayak basmamıştır) Bizans hâkimiyetine girer.

İnanılmaz bir başarıdır, ancak yılsonuna doğru Konstantinopolis'e geri dönen Ioannes ölmek üzeredir. Hastalığının ne olduğu bilinmiyor. En güvenilir üç kaynağımız (Skylitzes, Zonaras ve Diyakoz Leon) *Parakoimomenos* Basileios'u suçlamaktadır. Geri

138 *Liber Pontificalis*. Marcus Aurelius'un atlı heykelinin tüm Orta Çağ boyunca Constantinus'a ait olduğunun zannedilmesi, heykelin pagan bir anıt addedilerek tahrip edilmesine engel olmuştur.

dönüş yolunda Anadolu içlerinden geçerken en verimli toprakların sahibinin kim olduğunu soran imparator, her seferinde Basileios cevabını alır. Hayal dahi edemeyeceği ölçüde yapılan bu zimmete geçirmeyi öğrenince öfkeden çılgına döner ve dönüşünde *parakoimomenos*'u bu konuda sorguya çekeceğini söyler. Sessiz kalması daha iyi olurdu. Ordu ve saray arasında gidip gelen haberci, bu sözleri Basileios'a yetiştirir ve tehlikeyi sezen Basileios önlem alır. Bir ya da iki hafta sonra Bithynia'daki zengin vasallarından birinde akşam yemeği yerken Ioannes'in kadehine yavaş etki eden bir zehir konur. Ertesi gün uyandığında bitkin haldedir, gözleri kan çanağına dönmüştür, ensesi ve omuzları iltihaplı yaralarla kaplanmıştır. O andan itibaren aklında tek bir düşünce vardır: Ölmeden önce eve dönmek. Habercilerle hemen Konstantinopolis'e döneceğini ve mezarının bir an önce tamamlanması gerektiğini bildirir.

Başkente vardığında, artık güçlükle nefes almaktadır. Bir şekilde taşındığı tahtırevandan kalkıp doğudan getirdiği yeniden kazanılan iki önemli ganimetin (İsa'nın giydiği bir çift sandalet ve Vaftizci Yahya'nın saçı) Ayasofya'daki yerlerine törenle konmasına ancak dayanabilmiş ve sonra bir daha asla kalkamayacağı yatağına taşınmıştır. Tüm servetini yoksullar ve hastalara dağıtır. Sonra Edirne Piskoposu Nikolaos'a günah çıkarır ve Kutsal Meryem Theotokos'u defalarca yardıma çağırır. Altı yıl ve bir ay tahtta kaldıktan sonra öldüğü 10 Ocak 976 günü hâlâ ona yakarmaktadır. Öldüğünde elli bir yaşındadır.

Şimdi bu zehirlenme vakası hakkında ne diyebiliriz? En azından yedi tarihçi zehirlenme lafını eder, ama hepsi Basileios'u suçlamaz. Daha önceki bölümlerden de anlaşılacağı gibi bu tür olaylarda suikasttan şüphelenilir. Ayrıca, bu işi gerçekten Basileios yaptıysa, iki genç imparatorun hamisi sıfatıyla görevine devam edebilir miydi? Üstelik bu yavaş ama inanılmaz etkili zehir neyin nesidir? (Bu terkip ya kaybolmuş ya da bir daha asla kullanılmamıştır.) Kısacası Ioannes'in tıpkı doğuda savaşan binlerce zavallı askerin hayatına mal olan tifo, sıtma ya da dizanteri gibi bugün bile güçlükle kontrol altına alınabilen bulaşıcı bir hastalıktan ölmüş olması daha akla yakın değil midir?

Elbette olabilir. Ama bunu ispatlayamayız. Ioannes Tsimiskes'in hayatı gibi ölümü de bir esrardır. Kısa hâkimiyeti süresinde en büyük Bizans imparatorlarından biri olduğunu kanıtlamıştır. Rusları, Bulgarları, hem Bağdat hem de Kahire halifelerini yenmiş, Suriye, Lübnan, Mezopotamya ve Filistin'deki çoğu yerleşim bölgesini tekrar imparatorluk topraklarına katmıştır. Cesareti, şövalye ruhu ve merhameti nedeniyle hem dostları hem de düşmanlarından aynı derecede saygı görmüştür. Barış zamanında akıllı ve adil bir yönetici, yoksulların ve özellikle de ölümüne kadar hastalık nedir bilmemesine rağmen büyük yakınlık duyduğu hastaların dostu olmuştur. Altın zırhı gibi, ışık saçan kişiliği göz kamaştırır. Ancak başka karanlık bir sahne de bütün bu vasıfların gözümüzü kör etmesine engel oluyor. O da saray döşemesi üzerinde acınası hâlde yatan bir yığına hasis, zinde ve inanılmaz derecede güçlü birinin küçümseyici bakışlarla attığı tekmelerdir.

14
Genç Basileios
[976-989]

> Fazla böbürlenen valilerin işine son ver. Seferde generallere fazla kaynak sağlama. Onları adaletsiz vergi işleriyle yor, kendi meselelerinden başka işlere ayıracak vakitleri kalmasın. İmparatorluk konsillerine kadın alma. Sana kimse ulaşamasın. En gizli planlarını sadece birkaç kişiye anlat.
>
> Bardas Skleros'tan II. Basileios'a
> Bithynia, 989

Ioannes Tsimiskes'in ölümüyle II. Romanos'un oğulları olan on sekiz yaşındaki Basileios ve ondan iki yaş küçük kardeşi Konstantinos'a taht yolu açılmış oldu. İki kardeşin birbirine benzer hiçbir yanı yoktu. Konstantinos ne o zaman ne de sonrasında politika ya da devlet işlerine zerre kadar ilgi duymazken Basileios atikliği, açıkgözlülüğü ve bitmek bilmez enerjisiyle herkesin hayranlığını kazanmıştı. Zeki olmasına rağmen Bilge Leon ya da Konstantinos Porphyrogennetos gibi bir entelektüel değildir. Bilim ya da edebiyata hiç eğilimi yoktur. Konuştuğu basit Yunanca, zor beğenen Bizanslıların kulaklarını tırmalamaktadır. Leon ve Konstantinos güç ve görkemlerini her zaman şatafatlı giysiler giyerek, sarayı sanat eserleri ve hazineleriyle donatarak vurgulamaya özen gösterirken Basileios, kendisi için hiç harcama yapmamış, devlet törenlerini en aza indirgemiş, sarayda ve şehirde bir imparatora hiç yakışmayan sıradan, günlük, pasaklı giysilerle dolaşmıştır. Fiziksel açıdan da uzun boylu, esmer babası ve büyükbabasına benzememektedir. Kısa boylu ve tıknazdır, yuvarlak sakallı bir yüzü, parlak açık mavi gözleri ve yay biçimli kaşları vardır. Kronikçi Mikhael Psellos (sonradan adı çok geçecek bu kişi ilk defa burada karşımıza çıkar), sadece ata bindiğinde bir farklılık yarattığından (çünkü müthiş bir binicidir) ve şanına yaraştığından bahsetmektedir.[139]

Başka bir yönüyle daha babasından farklıdır. Romanos kısa yaşantısının olgun dönemlerinde zevke düşkün biri olmuştur. Gençken Basileios da benzer eğilimler göstermiş, ancak tahta geçtikten sonra bu huyundan vazgeçerek son derece sade yaşamaya, mütevazı şekilde yiyip içmeye başlamış ve kadınlardan tamamen uzak durmuştur. Bizans imparatorları (ve hatta çağdaş Avrupalı prensler) içinde bir tek o evlenme-

---

[139] Basileios öldüğünde Psellos sadece yedi yaşındadır, ancak imparatoru çok iyi tanıyan arkadaşları ve tanıdıkları olduğunu söylemektedir. Basileios ve selefleri arasındaki karşıtlık o derece barizdir ki en azından bir tarihçi onun II. Romanos'un oğlu olmadığını ve annesi Theophano'nun kocasının Vareg muhafızlarından biriyle yaşadığı ilişki sonucunda dünyaya geldiğini öne sürmüştür, ancak bunu ispatlayacak yeterli kanıt yoktur.

miştir. Tahta meşru bir vâris bırakma konusunda, hele de kardeşinin karısı Helena Alypina'nın sadece kız çocuk doğurduğu göz önüne alınırsa, bu eksiklik daha da önem kazanmaktadır. Acaba aslında bir evlilik olduğu, ancak buna ait kayıtların hepsinin kaybolduğu düşünülebilir mi? Bazı imparatoriçelerden (ki Ioannes Tsimiskes'in karısı da böyledir) belgelerde sadece bir kere bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra, II. Basileios dönemiyle ilgili kaynaklarımız çok sınırlıdır. Ancak her ne kadar cazip görünse de böyle bir varsayım kabul edilemez. Basileios ve kardeşinin birlikte ülkeyi yönettikleri elli yılı kapsayan devlet belgeleri içinde Helena'nın adı tek imparatoriçe olarak geçmektedir. Bu nedenle Basileios'un bekâr yaşadığı ve öldüğüne dair şüphe yoktur. Neden evlenmediği konusu ise bir sırdır.

Kıdemli imparator olarak işi devraldığı günden itibaren kararlı bir şekilde yönetmeye ve hükmetmeye başlamıştır. Kardeşinin büyük bir memnuniyetle sorumluluklarını ona devretmesinden de hoşnuttur, ancak yolunda iki engel vardır. Bunlardan ilki büyük amcası ve adaşı *Parakoimomenos* Basileios'tur. Romanos Lekapenos'un bu gayrimeşru oğlunun, Konstantinos Porphyrogennetos tarafından imparatordan sonra gelen en üst makama getirilişinin üstünden (o zamanlar yirmili yaşlarındadır) otuz yıl geçmiştir. Bu görevi II. Romanos, Nikephoros Phokas ve Ioannes Tsimiskes döneminde sürdürmüştür ve sıkça sözü edildiği gibi, zamanında tahta ortak iki genç imparatoru gücü elinde tutmak için kasten sefahate yönlendirip yönlendirmediğini bilmiyoruz, ama makamını mücadele vermeden terk etmeyeceği de aşikârdır.

Tahtın yapısıyla ilgili olan ikinci engel ise daha ciddidir. Hatırlanacağı gibi ilk Roma imparatorları güçlerini veraset yoluyla değil, ordularının tezahüratıyla elde etmişlerdir. Konstantinopolis'te uzun süredir kabul görmesine rağmen, veraset esası asla devlet kurumunun belkemiği haline gelmemiştir. Şimdi altmış yıldan daha kısa bir süre içinde, zafer kazanmış üç generalin gücü ele geçirmesi sonucunda da (özellikle Anadolu askeri, aristokrasinin gözünde) değerini iyiden iyiye yitirmiştir. Eski geleneğe geri dönerek tacı savaşta kendini kanıtlamış olgun erkeklere bahşetmek yerine, tek vasıfları erguvan odada doğmak olan toy, tecrübesiz gençlere teslim etmenin ne anlamı vardır?

Böylece Basileios'un otokratik saltanatının ilk dokuz yılı, zorlu *parakoimomenos*'un gölgesi altında ve ilk on üç yılı da tahtını, zorla ele geçirmeye çalışan iki asi generale karşı savunmakla geçmiştir. Bu kişilerin her ikisinin de adları daha önceden kitabımızda geçti. Kayınbiraderi Ioannes Tsimiskes'e büyük bir sadakatle hizmet eden ve kendini onun halefi olarak gören, Doğu orduları başkumandanı Bardas Skleros ve Ioannes Tsimiskes'e karşı ilk isyanı başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra, ilk fırsatta Basileios'a baş kaldıran Nikephoros'un yeğeni Bardas Phokas. Önce Skleros başlamış ve 976 yılı baharında, kayınbiraderinin ölümünün üstünden bir ya da iki ay geçtikten sonra birlikleri tarafından *basileios* ilan edilmiş ve ordusunun hazinesine sahip çıkarak Kayseri'ye ilerlemiştir. 977 baharında iki belirleyici zafer kazanmış (bu

savaşlardan ikincisi sırasında en sadık güçlerinin komutanı, eski silah arkadaşı Petros Phokas ölmüş) ve Attaleia'da (Antalya) konuşlanmış olan güney donanmasının desteğini kazanmıştır. Aradan birkaç ay geçtikten sonra Nikaia'yı (İznik) da fethetmesinin ardından ordusunu Boğaz'ın Asya yakasına yönlendirmiş ve başkenti hem denizden hem de karadan kuşatmıştır.

Deniz tarafında mesele kolay halledilmiştir. Her zaman imparatora sadık kalan başkent donanması Haliç'e açılmış ve kısa sürede gemilerin icabına bakmıştır. Ancak kara cephesinde iş ciddidir. Eğer o zaman hâlâ idare yetkisini elinde tutan hadım Basileios ordunun kumandasını Bardas Phokas'a bırakma cesaretini göstermese, daha da uzun sürecektir. En azından şaşırtıcı bir görevlendirmedir. Phokas, Bizans tahtına en az Skleros kadar sadıktır. İşin aslı bu karar alındığında hâlâ Sakız adasında sürgündedir. Bu arada bütün ordu artık Anadolulu asillerin kontrolü altındadır ve güvenilecek başka general kalmamıştır. Ayrıca Phokas tahta geçme hayali kuruyor olsa bile, önce Skleros'u bertaraf etmesi gerekecektir. Tek tehlike iki generalin birlik olup karşı gelmeleriydi ama bu zayıf bir ihtimaldi. Öyle olsa bile bu risk alınmak zorundaydı.

Böylece süratle Sakız Adası'ndan getirilen Bardas Phokas sadakat yemini ederek gizli bir şekilde, kolaylıkla bir ordu oluşturabileceği Kayseri'ye doğru yola çıkar. En gerideki güçleri için tehlike gören Skleros'un köşeye çekilmekten başka şansı yoktur. Çıkan iç savaş neredeyse üç yıl devam eder. Çok ateşli çarpışmalar yaşanır. Ancak düşmana karşı çoğu zaman zafer kazanan Bardas Skleros, onları tamamen yerle bir etmeyi başaramaz. Düşman her seferinde bir iki ay sonra yeniden toparlanmış hâlde geri gelir. Nihayet biraz tartışmalı olmakla birlikte büyük ihtimalle 979 yılı baharında bir gün, iki ordu son defa karşılaşır. Savaşı kaybedeceğini anlayan Bardas Phokas meseleyi teke tek bir karşılaşmayla halletmeyi teklif eder. Büyük bir cesaret gösteren Skleros (çünkü Phokas gerçek bir devdir[140]) bu meydan okumayı kabul eder. Her iki tarafın askerleri karşılaşmayı seyretmek için toplanır. Anlaşılan tıpkı İlyada'daki gibi bir sahneyle kavga başlar. İki rakip atlarını dörtnala birbirlerine doğru sürüp çarpışırlar. Skleros'un, Phokas'ın savuşturmayı başardığı saldırısı atına denk gelir ve dizgini parçalayarak atın sağ kulağını koparır, ancak Phokas'ın hamlesi hedefini bulur. Eyeri üzerinde öne doğru sendeleyen Skleros, kafasından kanlar boşanır hâlde yere yıkılır. Adamlarından birkaçı kendinden geçen generallerini yakındaki bir dereye taşıyarak yarasını yıkarlar. Geri kalanlar meydandan kaçar. Savaş sona ermiştir.

En azından şimdilik, olayları Konstantinopolis'ten izleyen Basileios, tahtından çok emin değildir. Her şeyden önce iki rakibi de hâlâ hayattadır ve hiç şüphesiz yeni planlar yapmakla meşguldürler. Kafasından aldığı darbeye rağmen hayatta kalmakla Phokas'ın şanına biraz leke düşüren Skleros, Müslümanlara sığınmış ve Bağdat'ta

---

[140] Onun yumruğunu yiyen biri oracıkta can verirdi ve uzaktan bir haykırışı bile tüm orduyu tir tir titretmeye yeterdi." (Psellos, *Chronographia.* Bu kaynakla ilgili tüm çeviriler E.R.A. Sewter'dan alınmıştır.)

bir tür yarı tutsak hayatı yaşamaya başlamıştır. Er ya da geç geri dönecektir. Bardas Phokas her zamankinden daha güçlüdür ve sadakat yeminine rağmen tekrar tahtı ele geçirme girişiminde bulunacağına neredeyse kesin gözüyle bakılmaktadır. Buna karşın biraz nefes alacak vakit yaratılmıştır ve Basileios'un zorlu işlerin üstesinden gelebilmek için bu vakte ihtiyacı vardır. Bozguna uğratılmasından sonra geçen altı yıl içinde pek sesi çıkmayan Skleros'un kendini, ordunun, donanmanın, kilisenin, manastırların ve devletin her kesiminde tanıtmak için çok sıkı çalıştığına hiç şüphe yoktur. Eğer kafasına koyduğunu gerçekleştirebilirse (hükümetine tamamen hâkim, dış politikadan her yönüyle sorumlu ve gerektiğinde kendi birliklerinin başına geçecek, kelimenin tam anlamıyla bir imparator) işini şansa bırakacak hâlde değildir.

985 yılında hazırdır. Önündeki tek engel büyük amcasıdır. Ancak *Parakoimomenos* Basileios kolay yutulur lokma değildir. Bir hadım olmasına rağmen Konstantinopolis'te onun heybetli görüntüsü, her sözü ve hareketiyle saray kökenli olduğunu belli edişi ve otoritesini gösterişi karşısında titremeyen çok az insan vardır. Ömrü boyunca Makedonya hanedanına sadık kaldıktan sonra (ki dolaylı yoldan da olsa kendisi de bu hanedanın üyesiydi) genç imparatora da yürekten bağlı görünmektedir. Tek hatası onu hafife almak olmuştur. Büyük yeğenini hâlâ bir çocuk gibi görüp onun fikirlerine önem vermemiş, önerilerine aldırmamış, verdiği emirleri herhangi bir mazeret göstermeden geçersiz kılmıştır. Basileios attığı her adımın engellendiğini fark ettiğinde, uzun süredir duyduğu öfke yerini nefrete bırakır. Bu çekilmez kâbustan bir an evvel sonsuza dek kurtulmadıkça rahat nefes alamayacağının farkındadır. Allahtan deneyebileceği pek çok yol vardır. *Parakoimomenos*'un rüşvet yediği konusunda adı çıkmış ve bu sayede imparatorunkini dahi gölgede bırakacak bir servet elde etmiştir. Daha da kötüsü, son dönemde (onu görevinden almak için böyle bir girişimde bulunacağından şüphe edildiği kesindir) Bardas Phokas ile ihanet niteliğinde gizlice yazıştığı anlaşılmıştır. Basileios planını dikkatle uygulamaya başlar ve hamlesini yapar. Bir sabah başkent, imparatorluğun en korkulan adamının tutuklanıp sürgüne yollandığı ve tüm mal varlığına da el konulduğu haberiyle çalkalanır.

Parakoimomenos'un bütün imparatorluk arazileri içinde en fazla toprağa sahip olması nedeniyle, özellikle sözkonusu olan mal varlığının miktarı dikkate alındığında bunun yeterli bir ceza olduğu düşünülebilir. Ancak imparatorun yapısında kontrol altına almayı başaramadığı şiddetli bir kincilik vardır. Eski düşmanının elinden her şeyini almakla tatmin olmamış, onun başkentte adaşı Aziz Basileios adına yaptırttığı ve süslediği büyük manastırı da düşman bellemiştir. Tamamen yerle bir etmek niyetindedir, ancak dinsizlikle suçlanmaktan çekindiği için sadece içindeki taşınabilir eşyaları boşaltmak, mozaikleri söktürmek ve talihsiz keşişleri yoksulluğa terk etmekle yetinir.[141] Daha da şaşırtıcısı, bir ferman çıkartarak kendi onayının olduğunu gösteren bir işaret taşımadığı sürece büyük amcasının çıkardığı tüm kanunların geçer-

[141] Bu hikâyeyi anlatan Psellos, İmparatorun nahoş bir sözcük oyunu yaptığından bahseder, ancak tüm cinaslar gibi bunu da çevirmek olanaksızdır.

siz olduğunu bildirir. Açıklaması ise şöyledir: "Çünkü yönetimin bize geçmesinden *parakoimomenos*'un görevinden alınışına kadar geçen sürede bizim isteğimiz dışında çok şey yapılmış, çünkü o her konuda kendi bildiği gibi karar vermiş ve uygulamıştır." Sürgündeki yaşlı adam için bu sözler, varlığının inkâr edilmesi anlamına gelmiş olmalıdır. Kısa sürede bunayıp çok geçmeden de ölür.

Nihayet Basileios kendi sarayının efendisi olmuştur. Ancak aradan bir yıl bile geçmeden o güne dek hiç olmadığı kadar aşağılanmasına sebep verecek yeni bir tehdit baş gösterir. Kendini Bulgar İmparatorluğu'nun çarı ilan eden Samuel, Thessalia'yı istila etmiş ve en büyük şehri olan Larissa'yı da fethetmiştir.

Çar Samuel'in kökeni hakkında fazla bir şey bilmiyoruz. Babası *Kometopoulos* Nikolaos'un, Svyatoslav'ın istilası sırasında Batı Bulgaristan'ın ya da en azından bir kısmının valisi olduğu anlaşılmaktadır. Öldüğünde de makamı olmasa bile nüfuzu, dört oğluna miras kalmıştır. Böylece bu genç adamlar, Ioannes Tsimiskes'in ölümünün ardından baş gösteren ve çok geçmeden tam bir bağımsızlık savaşına dönüşen isyanın liderleri olmuşlardır. Bu haber Konstantinopolis'e ulaştığında Çar Boris, kardeşi Romanos ile birlikte isyancılara katılmak üzere kaçmıştır, ancak Çar sınırda kendi halkı tarafından kazayla öldürülmüş, hadım olan kardeşi de tahttan men edilmiştir. Bu nedenle liderlik, *kometopoulos*'un (yaygın şekilde *kometopouli* olarak bilinir) oğullarına, özellikle de en gençleri ve en beceriklileri olan Samuel'e kalmıştır.

Bardas Skleros ayaklanması, Samuel'in çok işine gelmiş, böylece topraklarını hiçbir ihtilafla karşılaşmadan genişletebilmesi için gereken fırsat tanınmıştır. Giderek Tuna'nın güneyinden başlayıp kabaca ilk başkenti Serdika (Sofya) ve Philippopolis (Filibe) içinden geçen hattın batısında kalan tüm Bulgaristan'ı hâkimiyeti altına aldı. Sonra da kendine eski çar unvanını atfederek Tsimiskes'in feshettiği Bulgar patrikliğini yeniden hayata geçirdi. Böylece Bulgarlar, yeni devleti hem politik hem de dinsel açıdan, eski soyun bir devamı olarak algılamadılar. Bu soyun devamı Samuel'in unvanlar ve şeref payeleri ile donatmaya özen gösterdiği Prens Romanos'a olan yakınlık ile vurgulandı.

980 yılında Samuel varlığını sınırlarının ötesinde hissettirecek kadar kendinden emindi. O dönemden itibaren her yaz Thessalia'ya akınlar düzenledi, ancak Larissa'yı ciddi şekilde kuşatma altına alabilmesi için bir beş yıl daha geçmesi gerekecekti. Şehir halkı son gücüne kadar direndi, ama 986 yılında bir kadının ölen kocasının budunu yediğini fark ettiklerinde teslim olmaya karar verdiler. Düşmanla işbirliği yapan Nikolitzes ailesi dışında herkes köle olarak satıldı. Şehrin en kutsal emaneti olan bir önceki piskoposu Aziz Akhilleos'un bedeni de Samuel'in yakın zamanda başkenti yaptığı Prespa'daki katedrale götürülmüştür.[142]

Burada cezasız kalamayacak bir tecavüz sözkonusudur. Haberi alan Basileios, derhal orduların harekete geçirilmesi emrini verir, bizzat başlarına geçer ve Sofya'ya iler-

---

142 Runciman, *The First Bulgarian Empire*, s. 221-222.

ler. Önce Meriç Nehri vadisini geçtikten sonra, kuzey batı yönüne dönerek Traianus Kapısı olarak bilinen geçitten geçer ve şehrin bulunduğu ovaya varır, ancak hedefe varmadan önce artçı güçleri beklemek üzere mola verir. Bu çok büyük hata, bu arada yanında kardeşi Aaron ve Prens Romanos'la birlikte Thesselia'dan yola çıkan Samuel'e çevredeki dağları tutması için vakit kazandırır. İmparator şehre ancak Temmuz sonunda varır ve başarısız bir kuşatma başlatır. Hava çok sıcak, moraller bozuktur. Ayrıca Samuel'in yiyecek arayan imparatorluk güçlerine rahatlık vermemesi sayesinde işgalciler de en az işgal edilenler kadar yiyecek sıkıntısı çekmektedir. Aradan üç hafta geçtikten sonra Basileios savaşa son vermeye ve eve dönmeye karar verir, ancak henüz her şey bitmemiştir. 17 Ağustos Salı günü, ikinci defa Traianus Kapısı'ndan geçen Bizans orduları, Samuel'in büyük titizlikle hazırladığı tuzağa düşerler. Dağdan aşağı inen Bulgar atlıları onları gafil avlar. Askerlerin çoğu orada öldürülür. Hazine de dahil olmak üzere yanlarındaki tüm eşyalar gider. Bir ya da iki gün sonra perişan hâldeki imparatoru sürünerek takip eden zavallı bir ordu kalıntısı Philippopolis'e varır.[143]

Basileios'un kendini nasıl aşağılanmış hissettiğini tahmin etmek zor değildir. Yeteneklerine her zaman güvenmiş ve kendini Bizans'ın en yetkin imparatoru olarak yetiştirmiştir. Büyük amcasının gölgesinde geçen yıllar da Bizans İmparatorluğu'nu herkesden daha iyi yöneteceğini düşündüğü için dayanılmaz bir hal almıştır. Eli kolu bağlı olmaktan kurtulursa, ancak o zaman büyük büyükbabası I. Basileios, Herakleios ve hatta Iustinianos dönemindeki gücü tekrar kazanabilecektir. Kendi inisiyatifiyle önemli bir sefer yönetebilmek için yirmi dokuz yaşına kadar (bu sürenin on beş yılını imparator sıfatıyla geçirmiştir) beklemek zorunda kalmış ve o da fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Utandığı kadar öfkelidir de. Kendine olan güvenini yitirmemiştir. Konstantinopolis'e vardığında Bulgar milletinden bir daha asla baş kaldıramayacak şekilde intikam alacağına dair yemin eder.

Sözünü de tutar.

*

O gün gelecektir, ama henüz vakti değildir. Traianus Kapı'sında yaşananların haberi Bağdat'ta hapis hayatı yaşayan Bardas Skleros'u, nihayet imparatorluğun ona ait olacağı yolunda ikna eder. Tahtı ele geçirir geçirmez bazı sınır kalelerini onarma sözü verme karşılığında Halife Ettai onu serbest bırakmayı kabul eder. Asker, para ve erzak da verir. Böylece büyük sayılabilecek iyi donanımlı bir kuvvetle Anadolu'ya gelen Skleros, 987 yılının ilk haftalarında Melitene'de (Malatya) kendini ikinci defa *basileios* ilan eder.

Anadolulu asiller de neredeyse ayaklanma noktasındadır. İmparatorluk ordusunun onların inhisarında olduğuna inanmışlardır. İmparator ise onları bilgilendirme-

[143] Hayatta kalmayı başaranlar arasında, kendi deyimiyle bunu atının çevikliğine borçlu olduğunu söyleyen Diyakoz Leon da vardır.

den Bulgaristan'ı işgal etmekle haklarına tecavüz etmiştir. Başlarında onlardan sözü geçen biri olmadıkça kaybetmenin kaçınılmaz olduğuna kanaat getirmişlerdir. Basileios istediğini yapmıştır ve bu durumdan sadece kendisi sorumludur. Tahtı asla ellerinden bırakmamaları gerektiği açıkça ortadadır. Ne kadar çabuk tekrar onların eline geçerse, o kadar iyidir.

Gerçekten de taht kimin olmalıdır? Skleros bu noktada herhalde pek memnun değildir, zira çok geçmeden asillerin çoğunun onu değil, Bardas Phokas'ı tercih ettiğini fark edecektir. Phokas, sekiz yıl önce yaptığı gibi ordusuyla ona karşı ilerlemek yerine 15 Ağustos günü tahtın kendisine ait olduğunu iddia eder. Bu sefer hem kıdemli memurlar hem de toprak sahibi aristokratların desteğini alan Phokas, daha güçlü durumdadır. Ancak Skleros'a arkasını dönerek başkente ilerlemeye cesaret edemez. İkisi arasında bir tür antlaşma yapılması kaçınılmaz hale gelir. Bu yüzden Phokas, Skleros'a imparatorluk topraklarını bölüşmeyi teklif eder. Kendisi Konstantinopolis de dahil olmak üzere Avrupa tarafı ile yetinirken Marmara'dan doğu sınırına kadar uzanan tüm Anadolu toprakları Skleros'a kalacaktır. Tüm yandaşlarının uyarılarına kulak asmayan Skleros, teklifi kabul eder ve tuzağa düşer. Çok geçmeden tutuklanarak gelecek iki yıl boyunca kalacağı Tyropoion Kalesi'ne (Bardas Phokas'ın on altı yıl önceki ayaklanmasında, onu açlığa terk ettiği yer olması kaderin bir cilvesidir) hapsedilir, rakibi ise tahta geçmek için yola koyulur.

Phokas başarısından hiç şüphe etmiyor olmalıdır. Anadolu'yu boydan boya geçerken hiçbir muhalefetle karşılaşmadığı gibi giderek daha fazla kişi gönüllü asker olarak ona katılmıştır. Karşısında genç, tecrübesiz, tek askeri macerası faciayla sonuçlanmış, morali bozuk ve dağılmış bir orduya (daha doğrusu geriye ne kaldıysa) sahip bir imparator vardır. Bu şartlar altında nasıl başarısız olacaktır ki? Marmara'ya ulaştığında ordusunun yarısını Abydos'a gönderir, diğer yarısı da Konstantinopolis'in karşısında yer alan Khrysopolis'te (Üsküdar) kalır ve başkente iki koldan saldırı için hazırlıklara başlar.

Basileios gerçekten de çaresiz haldedir, ama soğukkanlılığını yitirmez. Eğer imparatorluğunu yalnız başına savunamayacaksa yardım istemek zorundadır. İstenen boyutta yardımın gelebileceği tek adres vardır: Kiev prensi Vladimir. Daha Bardas Phokas Boğaziçi'ne varmadan imparatorluk elçileri yola çıkmış ve ancak bir ay sonra prensin cevabıyla geri dönebilmişlerdir. Vladimir, babası Svyatoslav'ın, Ioannes Tsimiskes ile yaptığı antlaşmaya bağlı kalacak ve tam donanımlı 6000 Vareg'den[144] oluşan bir *druzhina* derhal yola çıkacaktır. Karşılığında ise tek bir şey istemektedir: İmparatorun kardeşi *Porphyrogenneta* Anna ile evlenmek.

Bu isteğin Bizans sarayında nasıl bir etki yarattığını tahmin etmek zor değildir. Tüm imparatorluk tarihi boyunca erguvan odada doğmuş hiçbir prenses bir yaban-

[144] Eski Norveç kökenli olan ve "sadakat yemini eden" anlamına gelen bu isim, ataları Baltık Denizi ve Kuzey Rusya nehirlerini geçip iç bölgelerdeki Slav kabilelerine hâkim olan Ruslaşmış Vikinglere ithaf edilmiştir.

cıya eş olarak verilmemiştir. Üstüne üstlük Vladimir sadece bir yabancı değil (büyükannesi Olga'nın dinini değiştirmiş olmasına rağmen) bir dinsizdir. Öz kardeşini öldürmüş, dört karısı ve sekiz yüz cariyesiyle (gerçekten de kazayla içinden geçtiği her köy ya da kasabadan evli, bekâr demeden kadın toplamıştır) övünen bir adamdır. Bizanslıların gözünde günahlarını bağışlatan tek bir özelliği vardır. Kendisi ve halkı için saygın bir din aradığını ilan etmiştir. Eğer şu Nestor tarihi olarak bilinen müphem belgeye inanırsak bilinen dünyadaki tüm dinlerin araştırılması emrini vermiş, Müslüman, Yahudi ve Roma Katolik dinlerini şahsen sorgulamış, ne var ki hiçbirinden fazlaca etkilenmemiştir. Nihayet 987 yılında Konstantinopolis'e elçiler göndermiş ve onların şerefine Ayasofya'da özel bir ayin düzenlenmiştir. Elçiler bu ayinden öylesine etkilenmişlerdir ki döndüklerinde efendilerine yeryüzünde mi yoksa cennette mi olduklarını anlayamadıklarını dile getirmişler ve "Bütün söyleyebileceğimiz, orada Tanrı'nın insanlarla beraber yaşadığıdır." demişlerdir. Büyük olasılıkla, bu nedenle Vladimir çok geçmeden pagan tanrılarını terk etmiş ve yüz kızartıcı alışkanlıklarının da bazılarından vazgeçmiştir. Basileios da onun evlilik isteğine, Ortodoks inancını kabul etmesi şartıyla onay verir. Sonra da beklemeye başlar.

Neredeyse bir yıl bekler. İmparatorluk donanmasının Çanakkale ve Marmara Boğazları ve Marmara'yı sürekli devriye gezmesi sayesinde Bardas Phokas ve ordusunun Avrupa tarafına geçmesi önlenir. Ancak kış dönümünde[145] Karadeniz'deki gözcüler kuzey ufkundan büyük bir Viking donanmasının ilk gemilerini görür. Bir ya da iki hafta sonra tüm donanma, emniyetli bir şekilde Haliç'te demirlemiştir ve altı bin iri yarı adam imparator tarafından teftiş edilmeye hazırdır. İmparator planını çabucak hazırlar ve 989 Şubat'ı sonunda İskandinavlar başlarında Basileios olduğu hâlde, karanlıkta Boğaz'ı geçerek asilerin kamp kurduğu yerin sadece birkaç yüz metre yakınında Üsküdar sahili boyunca yerlerini alırlar. Sonra da şafak söker sökmez saldırırlar. Bu arada bir imparatorluk ateş atıcı bölüğü de sahile Yunan ateşi püskürtür. Phokas'ın adamları uyanıp bu korkunç güruhun üstlerine doğru geldiğini fark ettiklerinde artık çok geçtir. İmparatorluk askerleri kılıçlar ve savaş baltalarıyla bileklerine kadar kana bulanıncaya kadar kıyıma devam ederler. Çok az sayıda kurban kaçmayı başarır. İmparatora teslim edilen üç generalin biri asılır, diğeri kazığa oturtulur, sonuncusu da çarmıha gerilir.

Bardas Phokas'ın ise bir grup askeriyle, Nikaia (İznik) olmasa da Üsküdar'a çok uzak olmayan bir yerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Katliamı haber alır almaz, derhal Abydos dışındaki ordusuna katılmak üzere harekete geçer. Eğer Çanakkale Boğazı ağzında yer alan bu limanı ele geçirmeyi başarabilirse orada adamlarını Gelibolu

---

145 Bu noktada kronoloji biraz problemlidir. Zira temel kaynaklarımız (çağımız tarihçilerinden bahsetmeye bile gerek yoktur) çok farklı görüşler arz etmektedir. Abydos savaşının tarihi olarak Yahya'nın verdiği kesin tarih olan 13 Nisan 989 gününü benimsersek Khrysopolis kıyımının ondan sadece birkaç hafta önce meydana geldiğini anlamak zordur ya da bu kıyım Norveçlilerin gelişinden uzun süre sonra yaşanmıştır.

Yarımadası'na ve oradan da Konstantinopolis'e geçirebilecek yeterli sayıda gemi bulacağına emindir. Gelir gelmez şehri kuşatır, ancak halkın direnişi ve imparatorluk donanmasının boğazı sıkı kontrolü sayesinde tam olarak ablukaya alamaz. Bu arada başkente dönen imparator, bir rahatlama seferi hazırlıklarına başlar. 989 Mart'ı ortalarına doğru şaşırtıcı bir kararla kardeşi ortak İmparator Konstantinos komutasında bir öncü birlik gönderir. Bildiğimiz kadarıyla bu yetersiz prens, uzun süren yaşamında savaş alanına ilk ve son defa asker götürmüştür. Birkaç gün sonra Basileios gemilerle yola koyulur ve Lampsakos (Lapseki) yakınında karaya çıkar. Derhal kuşatılan şehre doğru ilerlerken dev görünümlü Varegler de onu takip eder.

Ertesi sabah iki düşman ordu, Abydos'un karaya doğru uzanan kesiminde karşı karşıya gelir. Birkaç gün yerlerini ayarlamak için manevra yaptıktan sonra 13 Nisan Salı günü sabahı imparator saldırı emrini verir. Önce bu hücum işi bitirecek gibi görünmüştür. Dağılan isyancıların çoğu öldürülmüş, diğerleri de geri dönüp kaçmıştır. Phokas büyük güçlükle kalan askerleri tekrar bir araya getirir. Bize anlatılanlara göre sonra geniş ovada gezinen gözleri, bir aşağı bir yukarı dolanarak İskandinavları kahramanlıklarından ötürü tebrik eden Basileios'u görür. Yanında da elinde uzun bir mızrak tutan genç Konstantinos durmaktadır. Birden aklına Bardas Skleros'la son karşılaşmasında bozgunu bir anda zafere dönüştüren teke tek çarpışma gelir. Onu vazgeçirmek için yapılan tüm girişimlere kulak asmadan her iki ordunun da şaşkın bakışları altında, elinde imparatoru hedef alan kılıcıyla imparatorluk cephesine doğru dörtnala atını sürer. Basileios yerinden kıpırdamaz, sağ eliyle çektiği kılıcını sıkıca kavramıştır. Sol elinde ise mucizevi gücüne inandığı bir Meryem ikonası tutmaktadır.[146] Psellos'un tarifine göre düşmanı "bir hortum bulutu" gibi yaklaşır yaklaşır ve birdenbire sendeler. Sanki başı dönüyormuş gibi bir süre sallandıktan sonra yavaşça eyerinden kayar ve yerde hareketsiz kalır. Basileios, Konstantinos ve diğerleri bir iki dakika sonra yanına vardıklarında öldüğünü fark ederler. Önce bir ok geldiğini düşünseler de vücudunda hiçbir kan ya da yara izi bulamazlar. Gerçekten de bu heyecana dayanamayarak bir kalp krizi geçirmiş olmalıdır. Olanları gören birlikleri paniğe kapılıp kaçarlar, ancak peşlerine düşen İskandinavlar, onlara acımaz ve hepsini katlederler.

Bizans tahtına tehlike teşkil edecek bir tek Bardas Skleros kalmıştır. Tyropoion'da geçirdiği iki yıllık mahkûmiyeti sırasında ona Phokas'ın karısı gardiyanlık etmiştir. Kocası ölünce de artık onu bir mahkûm değil, tek intikam umudu olarak görmeye başlar ve bir an önce bir ordu kurma çalışmalarına başlaması için Skleros'u serbest bırakır, ancak Skleros artık geç kalındığını düşünmektedir. Yaşlanmıştır ve gözleri iyi görmez. Hapishanenin karanlığında katarakt nedeniyle gözlerine inen perdenin

[146] Acaba bu ikona Venediklilerin Dördüncü Haçlı Seferi sırasında çaldıkları ve bugün *Nicopoeia* ya da Zafer Getiren adıyla anılan ve halen San Marco Kilisesi'nin kuzey geçidinde asılı duran ikona mıdır? Olabilir. Bkz. Canon Ag. Molin, *Dell' antica Immagine di Maria santissima che si conserva nella basilica di San Marco in Venezia*, Venedik, 1821.

fazla farkına varmamış, ancak tekrar Anadolu güneşine çıktığında çok geçmeden kör kalacağını anlamıştır. Kindarlığını bir kenara bırakan Basileios, ona çok bonkör bir teklifte bulunur. Skleros tüm imparatorluk sembolleri ve *basileios* unvanından vazgeçecek ve karşılığında *kouropalates* olacaktır. Tekrar sadakat yemini etmeleri karşılığında da tüm subaylarına unvanları ve rütbeleri iade edilecek ve bu sayede huzur içinde evlerine dönebileceklerdir.

Böylece Bardas Skleros boyun eğer ve aradan on üç yıl geçtikten sonra imparator ve yaşlı general bir imparatorluk eyaleti olan Bithynia'da tekrar yüz yüze gelir. Basileios, artık neredeyse kör olmuş ve kabul odasına ancak iki saray görevlisi eşliğinde gelen eski düşmanını gördüğünde donakalmış ve yanındakilere "Bunca zaman bu bunaktan mı korktum ben? Kendi başına yürüyemiyor bile!"demiştir. Sonra da gözü hâlâ erguvan renkli çizmeleri giyen Skleros'un ayaklarına takılmış ve başını çevirmiştir. Yaşlı adamın ancak çizmeleri çıkarması halinde hükümdara yaklaşması ve tahtın önünde diz çökmesine izin verilecektir. Şaşırtıcı şekilde, Basileios ona büyük ilgi ve nezaket göstermeye devam eder. Onun geçmişte olan davranışlarının (eğer Psellos'a inanırsak) Tanrı'nın isteği olduğu yönündeki açıklamalarını dikkatle dinler. Ardından bir barışma göstergesi olarak verilen akşam yemeğinde (belki de içinde zehir olabileceği şüphelerini bertaraf etmek amacıyla) Basileios önce kendisinin büyük bir yudum aldığı şarap kadehini misafirine uzatır. Sonra da ikisi konuşmaya başlarlar.

İmparator konuşmaya eski generalin fikrini sormakla başlar. Acaba Bardas Phokas ve yakın zamana kadar Skleros'un da başını çektiği güçlü Anadolulu aristokratların ayaklanmalarını nasıl engellemelidir? Skleros'un verdiği cevap bu bölümün başında yapılan alıntıdır. Aristokratlara karşı zor kullanılmasını salık vermez. Amansız ve acımasız Basileios bile bu yolla olayların üstesinden gelemeyebilirdi. Skleros dizginlerinin çok sıkı tutulması, ağır vergilere maruz bırakılmalarını, sıkılmaları, bezdirilmeleri, mali açıdan sıkıştırılmaları ve hatta kasten ve haksız yere aldatılmalarını önermiştir. Böylece ancak kendilerini su üstünde tutabileceklerinden, şahsi hırslarına kafa yoracak vakitleri kalmayacaktır. Harfi harfine aynen böyle düşünen Basileios'u bu sözler fazlaca şaşırtmış olmamalıdır. Esas şaşırtıcı olan bu sözlerin hangi ağızdan çıktığıdır. Artık hayatı sona ermeye yüz tutmuş ve hiçbir şahsi hırsı kalmamış olan Bardas Skleros, imparatorluk çıkarlarını kendisi ve kendi sınıfındakilere üstün tutmaktadır. Sözleri alaycı olabilir, ama akıllıcadır da. Basileios bu sözleri ömrü boyunca hatırlamakla kalmayacak, onları iç politikasının anahtarı yaparak buna göre hareket edecektir. Ve asla pişman olmayacaktır.

Son iki yılda yaşanan bütün bu önemli olaylar göz önüne alındığında Basileios'un kız kardeşini Kiev prensine eş olarak vermesi meselesine vakit ayıramamasını anlayışla karşılamak gerekir. Ancak çok geçmeden Vladimir hafife alınmaması gerektiğini belli eder. İmparatorun çağrısına uyduğu için Bizans kurtulmuştur ve artık hak ettiği ödülünü almak için sabırsızlanmaktadır. Basileios'a sorumluluklarını hatırlatmak için

989 yazında aniden imparatorluğun Kuzey Karadeniz sahilindeki Kırım'da son Bizans ileri karakol mevkii olan Khersones kolonisini zapt eder ve aynı zamanda eğer unutkanlığı devam ederse Konstantinopolis'in de aynı kaderi paylaşacağına dair bir tehdit mesajı gönderir.[147]

Basileios açısından Khersones'in düşüşü, iyi geçinmek için yeterli bir sebeptir. Koloninin sadece mali ve stratejik açıdan önemli olması bir yana, zapt edilmesi Bardas Skleros'un hâlâ özgür olduğu bir zamanda Rus desteğinin çekilmesi ve daha da kötüsü Vladimir ve Bulgar çarı Samuel arasında bir yakınlaşma ihtimali yaratmıştır. 6000 Vareg hâlâ Konstantinopolis'tedir ve hükümdarlarının tek bir sözü dostluklarının düşmanlığa çevrilmesi için yetecektir. Verecekleri zararı tahmin etmek hiç zor değildir. Kısacası, direnmenin faydası yoktur. Verilen söz yerine getirilmelidir. Erkek kardeşleri yirmi beş yaşındaki prensese bu haberi verdiklerinde zavallı kız çok uzun süre gözyaşı döker ve bir köle gibi satıldığından yakınır. Vladimir hakkında bilinenler göz önüne alınırsa pek de haksız sayılmaz. Ama nihayetinde kaçınılmaz sonunu kabullenir ve onu nişanlısının beklemekte olduğu Khersones'e götürecek gemiye biner. Çift orada evlenir ve koloni *veno* olarak (damadın verdiği geleneksel hediye) derhal Basileios'a geri verilir. Törenden hemen önce Kiev prensi yerel piskopos tarafından vaftiz edilir. Bu vaftiz belki de Rus tarihinin en can alıcı dini törenidir.[148]

Çünkü Vladimir'in dinini değiştirmesiyle otuz iki yıl önce büyükannesininkinin çok daha ötesinde tüm Rusya Hıristiyan âleminin bir parçası olmuştur. Evlendikten sonra Khersones'in yerel din adamları Kiev'e kadar onlara eşlik etmiş ve derhal tüm köy ve kasabaların kitleler halinde Hıristiyanlaştırılması çalışmalarına başlamışlardır. Yeni Rus Kilisesi başlangıcından itibaren Konstantinopolis patrikliğine bağlanır ve Doğu Kilisesi'nin bir parçasını oluşturarak kültürel açıdan da Bizans'a dahil olur. Bu nedenle Anna'nın yeni hayatının en azından korktuğundan biraz daha iyi şartlarla başladığını ümit edebiliriz. Elbette Kiev, Konstantinopolis'le karşılaştırılamaz, ama kocası vaftizden sonra tamamen değişmiştir. Vladimir önceki dört karısı ve cariyelerini göndermiş ve böylece eşine şikâyet etme fırsatı tanımamıştır. Tüm vaktini de Hıristiyanlaştırma çalışmalarını denetlemeye, törenlerde vaftiz babası olmaya, gittiği her yerde kiliseler ve manastırlar inşa etmeye vakfetmiştir. Azizlerin pek kolay koca olmadıkları malumdur ve Vladimir de bunlara bir istisna teşkil etmez, ancak yatağını canavara benzer biriyle paylaşacağını düşünen genç kızı bu durum herhalde biraz olsun avutmuştur.

---

[147] Prens Svyatoslav'ın bu şehre (s. 504) asla saldırmama vaadi, ölümü üzerine geçersiz hale gelmiş olmalıdır.

[148] Bu gerçekten de Vladimir'in ikinci vaftizi olabilir. İlki, iki yıl önce elçilerinin Konstantinopolis'ten dönüşü ve imparatorla yaptığı antlaşma sonucunda gerçekleşmiştir.

15

Bulgar Kasabı

[989-1025]

Hıncını tek suçları ülkelerini savunmak olan on beş bin savaş esirinden çıkardı. Gözleri kör edildi, sadece her yüz kişiden birinin bir gözüne diğer yüz kişiyi krallarının huzuruna çıkarabilsin diye dokunulmadı. Krallarının üzüntü ve dehşetten öldüğü söylenmekte, milleti ise bu korkunç muameleye maruz kalmıştır. Bulgarlar evlerinden sürülerek dar bir bölgeye tıkıştırıldılar. Hayatta kalan liderler çocuklarına sabırlı olmalarını ve zamanı geldiğinde intikam almaları gerektiğini vasiyet ettiler.

Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü*, Bölüm LV

II. Basileios'un altmış beş yıl süren hükümdarlığında 989 yılı bir dönüm noktası teşkil eder. Daha otuz bir yaşında olmasına rağmen, yirmi dokuz yıldır imparator unvanını taşımaktadır. Bunun çocukluk dönemini kapsayan ilk on altı yılına iki asker maceracı gölge düşürmüş ve sırasıyla Nikephoros Phokas ve Ioannes Tsimiskes tahtı gasp etmişlerdir. Her ne kadar karşı olsa da bunu takip eden dokuz yılda büyük amcasının kuklası olmuştur. Son dört yıla da Traianus Kapısı'nda Çar Samuel tarafından uğratıldığı bozgun ve aşağılanmanın yanı sıra sadece dışarıdan yardım alarak bastırmayı başardığı bir baskın ve lideri aniden ölmemiş olsa hâlâ tehdit unsuru olmayı sürdürecek bir tehlike ile Kiev prensinin şantajına boyun eğişi damgasını vurmuştur. Pek de iyi bir sicil sayılmaz.

Ancak 989 yılında şansı döner. O yıl da felaketler ardı ardına gelmiştir. Akıllarda kalan en zorlu kışlardan biri yaşanmış, deniz bile tamamen donmuş, Bardas Phokas ve Bardas Skleros'la mücadele edilmiştir. Rusların Khersones'i zapt ettiği günlerde Thessaloniki'yi (Selanik) gözlemek için kurulmuş stratejik bir kale olan Berrhoea (Verria) Bulgarların eline geçmiş, Antiokheia'da (Antakya) da ciddi kargaşa baş göstermiştir. 7 Nisan'da kuzey ışığının görünmesi ve Temmuz ile Ağustos aylarında gökyüzünü üç hafta boyunca aydınlatan parlak kuyruklu yıldız farklı şekillerde yorumlanmıştır. Ancak 25 Ekim gecesi kırktan fazla kilisenin tamamen çökmesi ya da büyük hasar görmesiyle (ki bunlar arasında merkez kubbesi ortadan ikiye ayrılan ve tamamen yeniden yapılmak zorunda kalınan[149] ve doğu apsisinin bir bölümünün de bir moloz yığını haline geldiği Ayasofya da vardır) sonuçlanan deprem felaketinin yorumlanacak tarafı yoktur. İlahi öfkenin daha bariz bir göstergesi olamaz. Ancak yıl

[149] Trdat adında bir Ermeni tarafından yapılan yeni dizayn da 1346 yılında tahrip olacaktır. Depremin diğer kurbanlarından biri de Bozdoğan Kemeri olmuş ve onarıldıktan sonra birkaç yüzyıldan beri şehre tekrar su akışı sağlanmıştır.

bitmeye yüz tutarken, imparatorlukta Ioannes Tsimiskes'in öldüğü 976 yılından beri ilk olarak barış hüküm sürmekte, bozgunlar ve hayal kırıklıklarını arkasında bırakmış olan imparator nihayet huzurun keyfini çıkarmaktadır.

Artık Anadolulu aristokratlardan korkmasına gerek kalkmadığı için, yaklaşık otuz yılını alacak işe odaklanabilmiştir: Bulgar İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması. Ancak ileri görüşlülüğünün bir göstergesi olarak öncelikle Gürcistan'daki Yukarı Tao bölgesinin prensi David'le yarım kalan meseleyi tamamlamaya karar verir. 978 yılında imparatorluğun Van Gölü'nün kuzeyindeki geniş toprakları, bir süreliğine sadık bir vasal olan David'e ödül olarak verilir. Ancak o dönemden itibaren David, Bardas Phokas'a destek vererek şöhretini zedeler ve 989 yılı sonbaharında bir imparatorluk ordusu cezasını vermek üzere doğuya doğru yola çıkar. Şansına ordunun kumandanı Khaldialı Ioannes, imparator adına bazı teklifler yapmakla görevlendirilmiştir. David ona verilen topraklara ömrü boyunca sahip olabileceği gibi, *kouropalates* unvanıyla da şereflendirilecek, ancak ölümünden sonra tüm toprakları (doğduğu ve babadan miras kalanlar da dahil olmak üzere) imparatorluğa ait olacaktır. İmparatorluk ordusunun gelişine sadece birkaç yüz metre kala, David yapılan teklifi kabul etmekten başka çaresi olmadığını anlamış ve böylece Basileios tek bir kişi bile ölmeden doğu sınırını genişletmiştir.

Ne var ki bu tür diplomasinin Çar Samuel üzerinde pek bir etki yaratmadığını gayet iyi bilmektedir. 991 yılı bahar başında ordusuyla Thessaloniki'ye doğru yola çıkar ve orada savunma sistemini güçlendirir. Şehrin koruyucusu Aziz Demetrios'un[150] altarı önünde yere kapanır ve zamanında onun vaftizinde bulunan ve tören sonrasında saraya kadar onu kollarında taşıyan Photios adında bir azizi bulmak üzere uzak bir manastıra gider. Bulduğunda Photios ona seferi için tüm gece dua etme sözü verir.[151] Bu sefer dört yıl sürecek ve Basileios uyguladığı baskıya asla ara vermeyecektir. Artık savaşın sadece yazları yapıldığı dönemler geride kalmıştır. İmparatorun bizzat yetiştirdiği yeni imparatorluk ordusu, üstün fiziksel kondisyona ve donanıma sahiptir ve Ocak karına da Ağustos güneşine de dayanacak güçte eğitimden geçirilmiştir. Berrhoea da dahil olmak üzere çoğu şehir yeniden zapt edilir. Bazı şehirlerde garnizon kurulur, daha az şanslı olanlar ise yerle bir edilir.

Ancak geniş çaplı bir ilerleme ya da büyük zafer yoktur. Traianus Kapısı Basileios'a hiç unutamayacağı bir ders vermiştir. Onun için başarı her şeyden önce hatasız organizasyona bağlıdır. Ordu çok iyi düzenlenmiş tek bir organ gibi hareket etmelidir. Psellos bize daha düşmanı görür görmez bütün ordusunu "sağlam bir kule" gibi yönettiğinden, kendisiyle süvariler, süvarilerle ağır piyade, ağır piyadeyle de hafif

---

[150] Aziz Demetrios, Aziz Theodoros Stratilates, Aziz Tyroslu (Surlu) Theodoros ve Aziz Georgios ile birlikte Bizans'ı savaşlarda koruyan büyük dörtlü (ya da her iki Theodoros'un aynı kişi olma ihtimali nedeniyle üçlü) savaşçı azizlerden biridir.

[151] Photios'un manastırını terk edip Basileios'a dört yıl sürecek seferi boyunca eşlik ettiği (tıpkı Athanasios'un Nikephoros Phokas'a eşlik ettiği gibi) yönünde bir teori vardır. Ancak maalesef çoğu zaman olduğu gibi, bu noktada da yetersiz kaynaklarımız sessiz kalmaktadır.

piyade arasında kopmaz bir iletişim ağı kurduğundan bahsetmektedir. Savaş başladığında bütün askerlere saflarını terk etmeyi ya da bağımsızca cephe hattına ilerlemeyi yasaklamaktadır. Kahramanlık taslamak isteyenlerin gözü korkutulmakta, aksi hâlde derhal görevlerinden alınmakta ya da daha kötü cezalandırılmaktadırlar. Adamları efendilerinin bitmek tükenmez teftişlerinden ve her dakika silahları ve donanımlarını kontrol ettiğinden yakınsalar da, hiçbir şeyi şansa bırakmayacağını, kesin zaferden emin olmadıkça harekât yapmayacağını ve onların hayatına en az kendi hayatı kadar değer verdiğini bildikleri için ona sonsuz güvenmektedirler.

Bu şartlar altında elbette yol kat edilecektir, ama son derece yavaş sonuç alındığı da inkâr edilemez ve İmparator 995 yılı başında acilen Suriye'ye çağrıldığında çok az başarı elde etmiştir. Tekrar geri kazanılan şehirlere rağmen durum on beş yıl öncesinden pek de farklı değildir. Bulgar çarı her zaman olduğundan daha güçlü ve azimlidir ve Bizans'a olan tehditte en ufak bir azalma dahi olmamıştır. Samuel de dikkatli davranmakta, geleneksel dağları tutma taktiğini sürdürerek meydan savaşlarından kaçınmaktadır. Düşmanına karşı bir avantajı olduğunun farkındadır. Kendi topraklarındadır. Uzun süren bu seferde Basileios daha iyi durumda gibi görünebilirdi ancak er ya da geç çağrılacak, büyük ihtimalle ordusunun büyük kısmını beraberinde götürecek ve geride kalanların başına daha kıdemsiz adamlarını bırakmak zorunda kalacaktır. İşte o zaman da Samuel'in sırası gelecektir. İşini sağlama alacak ve bekleyecektir.

Seçme şansı olduğunda Basileios ağır ve dikkatli davranmayı tercih etmektedir. Ancak gerektiğinde tıpkı 995 yılı Suriye seferinde olduğu gibi, çabukluğuyla şaşkınlık yaratmaktadır. Kriz Mısır Fatımi halifesi Aziz'in Nikephoros Phokas döneminden beri Bizans koruması altındaki Halep üzerindeki planları nedeniyle baş göstermiştir. Daha 994 yılında Halep emirinin yardım isteği üzerine imparator Antakya'ya destek kuvvet göndererek şehri 969 yılında tekrar Bizans'a kazandıran valisi Mikhael Bourtzes'e işe el koyma talimatı vermiştir. Ancak artık çeyrek asır önceki halinden eser kalmayan Bourtzes, Fatımi kumandanı Mencütekin ile aşık atacak hâlde değildir ve nitekim ordusu 15 Eylül'de Orontes (Asi) kıyısında büyük bozguna uğrar.

Umudunu yitiren emir ikinci bir çağrı göndererek, Antakya'nın ciddi tehlike altında olduğunu vurgular. Bu defa Basileios durumun aciliyetini kavrar ve kendinden başka kimseye güvenemeyeceğini anlar. Yanına alabileceği kadar birlikle derhal başkente gelir ve yaklaşık kırk bin kadar yedek asker toplar.[152] Ancak adamları Suriye'ye nasıl götürecektir? Silah ve ekipman yüklü bu kadar çok sayıda askerin Anadolu'yu boydan boya aşarak Suriye'ye varması en az üç ay sürecektir ve vardıklarında da büyük ihtimalle hem Antakya hem de Halep düşmüş olacaktır. Bir günün bile önemi vardır. Ne yapmalıdır?

152 Bir kez daha kaynaklarımız yetersiz kalmaktadır. Bizans tarihçileri neredeyse hiçbir şey anlatmaz. Elimizdeki Yahudi ve Arap kaynaklarından Yahya (ki bu sayıyı da o vermektedir) en güvenilir kaynağı teşkil etmektedir.

Basit görünmesine rağmen, Basileios'un bulduğu çözümün Bizans tarihinde başka örneği yoktur. Tüm ordusunu tertip eder. Her askere birini kullanmak, diğerini de donanımı yüklemek ve gerektiğinde yedek olarak kullanmak amacıyla iki katır verir. Bazıları diğerlerinden daha hızlı gider, imparator ise birlikten kopan askerleri bekleyecek hâlde değildir. On yedi bin kişilik ilk grup 995 Nisan'ında Halep surlarına dayanır. Yolculuğun sadece on altı gün sürmesine rağmen neredeyse geç kalınmıştır. Şehir ağır kuşatma altındadır. Bir hafta geç kalınmış olsa, Kuzey Suriye'nin büyük bölümü Fatımi kontrolüne geçecektir. Ama şimdi kurtulmuştur. Gafil avlanan ve sayıca az olan Mencütekin Damascus'a (Şam) kaçar. Birkaç gün sonra imparator güneye doğru harekete geçer ve Emesa'yı (Humus) yağmaladıktan sonra ta Tripoli'ye (Trablusşam) kadar tüm yerleşmeleri yakıp yıkarak ilerler. Dönüş yolunda Tortosa'da (Tartus) güçlü bir garnizon kurar ve gözaltı cezası verdiği Bourtzes'in yanına geldiğinde de onun yerine yeni ve genç bir Antakya valisi atar. Bu yeni valiye bölgedeki gücünü ve üstünlüğünü sürekli olarak hissettirmesi yolunda verdiği talimatlardan sonra başkente doğru yola çıkar.

Tüm süratlerine rağmen gidiş yolunda Basileios içinden geçtiği kırsal alanları gözlemleyecek vakit bulmuştur. Belli bir kanaat edinmiş ve daha yavaş tempoyla yapılan dönüş yolunda da bu ilk izlenimlerinin doğru olduğunu anlamıştır. Çocukken üvey babası Nikephoros Phokas'a Kilikia'ya giderken eşlik edişinden beri, Anadolu'dan ilk defa geçmektedir. Anadolu "güçlülerinin" ya kanunen imparatorluk arazileri ya da büyük ihtimalle yerel köy topluluklarına ait topraklar üzerine kurdukları malikâneler karşısında şaşkınlığa düşmüştür. Bunlardan bazıları (ki aralarında Bardas Phokas'ın, topraklarında 986 ayaklanmasını başlattığı yaşlı Eustathios Maleinos da vardır) sadakatlerini neredeyse imparatorun bile karşılık veremeyeceği şekilde gösterme hatasına düşerler. Gereksiz gösterişlerden nefret eden Basileios bu pervasız sefahat şovu karşısında çileden çıkar. O sonbahar imparator Konstantinopolis'e karamsar ve düşünceli hâlde döner.

1 Ocak 996 günü çıkarılan yeni kanun, daha çok yeni imparatoru etkilemeye çalışan Anadolulu asiller üzerinde şok etkisi yaratmış olmalıdır. "Fakirlerin sırtından geçinerek servetlerine servet katan zenginleri lanetleyen dini bütün İmparator Genç Basileios'un yeni kanunu" bu haliyle Romanos Lekapenos'un 935 yılında çıkardığı, tarz bakımından çok daha az sert olan fermana benzemektedir. Bu fermanda Romanos kırk yıllık bir kanuni süre başlatmış ve bu dönemde haksız elde edilen mülklere itiraz hakkı tanımıştır. Basileos ise büyük toprak sahiplerinin bu tür iddiaları rüşvet, şantaj ya da her ikisini birden kullanarak bertaraf edeceklerini gayet iyi bilmektedir. Bu nedenle suçluları ilan etmekten çekinmez.

> *Patrikios* Konstantinos Maleinos ve oğlu *Magistros* Eustathios, yüz belki de yüz yirmi yıldır haksız yere el koydukları toprakların keyfini sürmüşlerdir. Aynı şey hiçbir yasal hakları olmadığı hâlde babadan oğula yüzyıldır mülklerini elinde tutmayı sürdüren Phokaslar için de geçerlidir...

Basileios kırk yıllık dönemi geçersiz kılmış ve topraklar üzerindeki geçerli her iddianın büyük büyükbabası Romanos'un altmış bir yıl önce çıkardığı fermana dayandırılacağını ilan etmiştir. O dönemden itibaren elde edilen tüm mülkler derhal eski sahibine ya da onun ailesine geri verilecek ve karşılığında herhangi bir tazminat ödenmeyecektir. İmparatorluk mührü ile mühürlenenler dahi (ki buna Basileios'un kendi adını taşıyanlar da dahildir) itiraz hakkı yaratmayacaktır. Çünkü 976 ve 985 yılları arasında hadım Basileios'un mührüyle yapılan tüm toprak bağışları, imparator eliyle tarihi güncellenmediği sürece, geçersiz ve hükümsüzdür.

Sonuç dramatik, Anadolu aristokrasisi için ise felakettir. Sadece mallarına el koymakla yetinilmeyen Maleinos, ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir. Phokaslar küçük bir parça dışında tüm arazilerini kaybetmişlerdir. Bazı asil aileler kelimenin tam anlamıyla dilenecek duruma düşmüş, diğerleri de etraflarındaki köylülerle aynı seviyeye inmiştir. Ancak bu köylüler ve yerel küçük toprak sahiplerine (yüzyıllardan beri imparatorluk ordularının belkemiğini teşkil edenlere) ata topraklarına geri dönüş yolu açılmıştır. Bu arada önceden imparatorluğa ait olan topraklar tekrar geri alınmış ve böylece imparator çok güç kazanmıştır. On üç yıl boyunca yasal hakkı olan tahtı "güçlülere" karşı savunmak zorunda kalmıştır. Artık güçleri ellerinden alınmış ve imparator hiç şüphesiz bu intikamın tadını çıkarmıştır.

Bu önemli fermanın bildirilmesinden sonra bile imparator derhal Bulgaristan'a dönmemiştir. Anadolu'da ciddi hoşnutsuzluk havası kaçınılmazdır ve bu sorunlarla başa çıkabilmek için de her an başkentte hazır bulunması gerekmektedir. Bu arada neredeyse beş yıl kadar bir süre imparatorluk mahkemesinden uzak kalmış olması nedeniyle çok iş birikmiştir. Patriklik makamı (tek bir istisna hariç) 991 yılından beri boştur. 12 Nisan 996 tarihinde Basileios bu göreve Sisinnios adında bilgili bir doktor atar. Bir din adamı olmaması değil ama efendisinin Batı İmparatorluğu'na karşı duyduğu tüm nefret ve güvensizliği paylaşması nedeniyle, bu biraz talihsiz bir seçimdir. Daha görevine henüz başlamıştır ki, genç II. Otto'nun sarayından başkente bir elçi heyeti gelir. Otto da tıpkı babası gibi kendine Bizans sarayından bir eş istemekte ve kardeşi Konstantinos'un kızları ve Basileios'un yeğenleri Eudokia, Zoe ya da Theodora'ya (hangisi olacağının üstünde durmamıştır) talip olmaktadır.

Görünüşte bu heyet biraz şaşırtıcıdır. Babası II. Otto gerçekten de ona çok iyi bir eş olan ve Bizans kültürünün Batı'da yayılması için çok çaba sarf eden Yunan prensesi Theophano[153] ile evlenmiştir. Ancak Otto maalesef çok geçmeden bu evliliği, kızın çeyizinin parçası olarak, İtalya'daki tüm Bizans topraklarının "iadesi" için bir neden olarak görmüş ve böylece savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu durum aralıklı olarak devam etmiş ve 981 yılında II. Otto esasen Müslümanları istila etmek amacıyla Apulia'ya ilerlemiş ve Basileios (ya da büyük ihtimalle büyük amcası *parakoimomenos*) bu durumu fırsat bilmiştir. Müslümanlarla çabucak ittifak yapılmış ve çok geçmeden

---

[153] Bkz. s. 180

Otto'nun ordusu Kalabriya yakınındaki Stilo'da bozguna uğratılmıştır. Çok iyi bir yüzücü olan Batı imparatorunun şansı yaver gitmiş, oradan geçmekte olan bir gemiye kimliğini gizleyerek bindikten sonra Rossano açıklarında atlayarak kıyıya çıkmayı başarmıştır. Ancak bu aşağılanmaya dayanamayarak bir yıl sonra Roma'da henüz yirmi sekiz yaşındayken hayatını kaybetmiştir.[154]

Theophano'dan olan oğlu III. Otto olağanüstü bir çocuktur. Üç yaşında imparator olmuş ve kendi soyunun geleneksel hırslarını, hiç şüphesiz annesinden aldığı romantik bir mistisizm ile birleştirerek Almanlarla Yunanları, İtalyanlarla Slavları, başta Tanrı, sonra O'nun ikiz vekilleri olan kendisi ve papanın hâkimiyeti altında birleştirmek sevdasından asla vazgeçmemiştir. Yunan bir anneden doğmuş olması nedeniyle, kim bu hayali ondan daha iyi gerçekleştirebilirdi ki? Bu amaca ulaşmak için de ikinci bir imparatorluklar arası evlilikten daha uygun bir fırsat bulunamazdı. Otto elçilerini özenle seçmişti: Würzburg Piskoposu Bernward[155], Piacenza Başpiskoposu Ioannes Philagathos ve bir köle olarak doğmasına rağmen Theophano'nun yakın arkadaşı, hamisi ve şapel papazı olan ve Theophano'nun ölümünden sonra dahi bu ayrıcalığı koruyan Kalabriyalı bir Yunan.

Maalesef bize bu olayları detaylı anlatacak Cremona piskoposu gibi birinden yoksunuz. Ancak Konstantinopolis'te Liutprand'dan çok daha içten şekilde karşılandıklarını söyleyebiliriz. Güney İtalya'daki barışı korumak isteyen ve böylece rahatça Bulgarlarla olan mücadelesini sürdürebilecek Basileios için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı. Nitekim Philagathus Roma'ya dönerken,[156] beraberinde Otto'yla detayları görüşmek üzere Bizanslı büyükelçiler götürmüştür. Eğer bu büyükelçiler Otto'yu makamında bulabilselerdi, şüphesiz her şey yolunda gidecek, evlilik planlanacak ve (sadece konuyla doğrudan ilişkili olanlar için değil) tarih farklı yazılacaktı. Maalesef Otto birkaç hafta önce şehirden ayrılmıştı. Bu yolculuğun sonu ise kendisi, onlar ve Ioannes Philagathos için bir felaketle sonuçlanacaktır.

996 yılı başında on beş yaşındaki imparator, karla kaplı Brenner Geçidi'nden geçmiş ve önünde İsa'nın bedenine saplanan Kutsal Mızrak,[157] arkasında da onu izleyen büyük bir orduyla İtalya'ya girmiştir. Pavia'da Papa XV. Ioannes'in öldüğünü haber alır ve Ravenna'da onu selamlamak için gelen Romalı asillerin temsilcilerinin ricası

[154] Aziz Petrus Kilisesi'ne gömülen tek Kutsal Roma imparatoru olacaktır.

[155] Schlumberger'in şaşırtıcı bir şekilde zannettiği üzere, sonradan aziz olacak Hildesheimlı Piskopos Bernward değildir.

[156] Bu arada yolda hayatını kaybeden Würzburg piskoposu artık yanında değildir. Bu döneme ait bilgilerimizin azlığı nedeniyle, gidiş mi yoksa dönüş yolunda mı öldüğünü dahi bilmiyoruz. Tek bildiğimiz, Euboea (Eğriboz) Adası'nda Politika Manastırı'na gömüldüğüdür.

[157] Orijinal olduğu iddia edilen başka bir Kutsal Mızrak, yedinci yüzyılda Konstantinopolis'te kutsal ilan edilmiş ve 1492 yılında Fatih Sultan Mehmed'in Papa VIII. Innocentius'a hediye edişine kadar orada korunmuştur. Bir üçüncüsü ise I. Haçlı Seferi sırasında Antiokheia'da (Antakya) bulunmuştur. Bu mızrak büyük ihtimalle halen Eçmiadzin Katedrali'nde korunmakta olandır. Hangisinin gerçek olduğuna siz karar verin.

üzerine, Ioannes'in halefi olarak, V. Gregorius adıyla bu göreve yirmi dört yaşındaki kuzeni Carinthialı Bruno'yu atar. İsa'nın Göğe Çıkışı günü olan 21 Mayıs'ta Gregorius, Otto'ya Aziz Petrus Kilisesi'nde tacını takar. Birkaç hafta sonra Almanya'ya doğru hareket ettiğinde artık herkes 'Sonsuz Şehir'de imparatorluk gücünün bir kez daha sağlam temellere dayandırıldığını ve Batı Hıristiyanlığının uzun süre sonra tekrar emin ellerde olduğunu düşünmektedir.

Ancak Papa Gregorius feci bir hata yapar. Papa XV. Ioannes'in seçiminden sorumlu, Roma'nın en nüfuzlu ailelerinden birinin başı olan ve Otto'nun gelişinden kısa süre öncesine kadar şehre hükmeden *Patrici* Crescentius'a uygulanan sürgün cezasını kaldırır. Crescentius zorunlu olduğu sadakat yeminine aldırmaksızın, eski yöntemlere geri döner. Gücü ele geçirir geçirmez yaptığı ilk iş, Basileios'un büyükelçilerini (anlaşılan yaptıkları uzun yolculuğun yorgunluğunu atmak için hâlâ Roma'dadırlar) tuttuğu gibi hapishaneye atmak olur. Niyeti de büyük ihtimalle evlilik planlarını bozmak istediği Otto'ya nispet yapmaktır. Paniğe kapılan Gregorius, kuzenine geri dönüp tekrar imparatorluk-papalık otoritesini kurması için yalvarır. Ancak Otto, o iklime dayanamaması gibi tuhaf bir sebeple onu reddeder. Başka çaresi kalmayan papa, 997 yılı başında Pavia'ya kaçınca, Crescentius onun yerine Piacenza Başpiskoposu Ioannes Philagathos'u bu göreve getirir.

İmparatorun en sadık adamlarından birinin neden böyle bir hainliğe kalkıştığını anlamak zordur. İmparatorluklar arası evliliğin ilk görüşmelerini başarıyla tamamladıktan sonra, Philagathos yakın gelecekte iyi bir terfi alacağını beklemiş olmalıdır. Efendisini ahlaksız bir maceracı ile aynı kefeye koyarak aldatması çılgınlıktan başka bir şey değildir. Ancak herhalde hırsına yenik düşmüş ve derhal papalık tahtına çıkma düşüncesi, bu makama kanunen atanmamasına rağmen (*antipapa*) çok çekici gelmiş olmalıdır. 997 yılı Mayıs'ında XVI. Ioannes adıyla Lateran Sarayı'na kurulur.

O da çok geçmeden bu kararı aldığına pişman olacaktır. Gregorius tarafından aforoz edilir ve İtalya'daki bütün piskoposlarca aşağılanarak berbat bir yaz geçirir. Sokaklarda dolanamaz hale gelir ve büyükelçileri hapse atıldığı için Gregorius ve Otto'nun baskısıyla uğraşmak zorunda kalır. Nihayet sene sonunda misilleme kararı gelir. Batı imparatoru (büyük ihtimalle Roma kışının bünyesine Roma yazından daha iyi geleceğini düşündüğü için) ikinci defa yarımadaya ilerler, Pavia'da papa ile birlikte Noel'i kutlarlar ve ardından da Almanlar ve İtalyanlardan oluşan birleşik bir güçle Roma'ya ilerler. İki yıl önce dostça, barış içinde gelmiştir. Ancak bu sefer çok öfkeli ve merhametsizdir. Şehirde karmaşa baş gösterdiğinde Crescentius, bir düzine sadık yandaşıyla birlikte kendini Sant'Angelo Kalesi'ne kapatır. Bu arada Ioannes Philagathos şehirden kaçmış ve zapt edilemez olduğu söylenen bir kuleye sığınmıştır. Ancak birkaç gün sonra bir grup Alman izini bulmuş ve de bunun hiç de zor bir iş olmadığını kanıtlamıştır. Papa Gregorius'un emri üzerine (imparatorun bundan haberi olmadığı özellikle vurgulanmıştır) esir alınır ve gizlice sakatlanır. Onu yakalayanlar kulaklarını, burnunu ve ellerini keser, gözlerini oyar, dilini koparır ve Roma'ya kadar

sürükleyerek götürdükten sonra mahkeme günü gelinceye kadar beklemesi için bir manastır hücresine atarlar.

998 yılı Paskalya öncesi perhiz döneminde, Ioannes Philagathos'tan arta kalan yığın, yan yana oturan papa ve Otto'nun karşısına çıkarılır. Ioannes'in hemşerisi olan Kalabriya'daki Rossano Manastırı başrahibi Aziz Nilus yeterince acı çektiğini söyler. Ancak Papa Gregorius hiç de öyle düşünmemektedir. Zavallı adam bir katırın üzerine oturtulmuş ve Roma sokaklarında dolaştırılarak alay ve yuhalamalara maruz bırakılmıştır. Ancak ondan sonra uzak bir yere (büyük ihtimalle Frankfurt anı Main yakınında yer alan Fulda'daki manastır) çekilmesine izin verilmiş ve orada yarım yamalak hâliyle 1013 yılına kadar yaşamıştır.

Crescentius ise Sant'Angelo Kalesi'nde 29 Nisan'a kadar dayandıktan sonra, teslim olmak zorunda kalır. Ona nispeten daha merhametli bir ceza verilir. Kalenin bütün Roma'dan görülen en yüksek yerinde kafası kesilir. Vücudu da önce kanala atılır, sonra çıkarılarak kendisiyle aynı kaderi paylaşan on iki yandaşının vücuduyla birlikte Monte Mario'daki bir darağacına topuklarından asılır.

Tam emin olamasak da, II. Basileios bütün bu olaylar süresince Konstantinopolis'te kalmış görünmektedir. Ioannes Philagathos'un başına gelenler de herhalde pek hoşuna gitmemiştir. Başpiskoposun çektiklerine üzüldüğünü sanmıyoruz, o yaradılışta bir adam değildir. Ancak Aziz Petrus tahtında bir Yunan'ın oturması en az yeğeninin Batı imparatoriçesi olması kadar işine gelirdi.[158] Şimdi ise birinci ihtimalin tamamen ortadan kalkmış olmasının yanı sıra, ikinci de iyiden iyiye tehlikeye girmiştir. Konstantinopolis'ten iki yıl önce ayrılan büyükelçileri nihayet salıverilmiş, ancak henüz (Philagathos hadisesinden sonra Yunan sempatisi herhalde zarar gören) Otto'yla görüşmemişlerdir.

Ancak Basileios'un kafasını daha acil işler kurcalamaktadır. Bunlardan en önemlisi de, geçen üç yıl içinde gücü inanılmaz ölçüde artan Çar Samuel'dir. 996 yılında imparatorun Doğu'daki yokluğundan faydalanarak, Thessaloniki (Selanik) valisini öldürmüş ve oğlu ile halefi Khaldialı Ioannes'i esir almıştır. Sonra da savunmasız hâldeki Hellas *thema*'sını istila etmiş ve Korinthos'a kadar yağmalamıştır. Ancak bir sonraki sene Bulgar ordusu imparatorluğun yeni nesil generallerinin en iyisi olan Nikephoros Uranos önderliğinde (Sperkheios Nehri kıyısında Thermopylae yakınında) bozguna uğratılmıştır. Samuel kaçarak hayatını kurtarmış ancak çok geçmeden bu defa önemli bir Adriyatik limanı olan Dyrrakhion'u (günümüz Arnavutluk'undaki Dürres/Dıraç) zapt ederek, Dalmaçya ve Bosna içlerine kadar devam eden uzun ve başarılı bir ilerleme kaydetmiştir. Eğer derhal durdurulmazsa belki de artık çok geç kalınmış olacaktır.

---

[158] Hatta Aziz Petrus Damianus (tarihçiler arasında en acımasız olanıdır) ve ondan sonra gelen bazı diğer tarih yazarları, Ioannes'in yükselişine Crescentius'un ikna gücünden ziyade, beraberinde Konstantinopolis'ten getirdiği çuval dolusu altınların neden olduğunu yazmaktadır.

Adriyatik kıyılarındaki Bizans toprakları idari açıdan her zaman sorun yaratmıştır. Mesafe açısından Konstantinopolis'e Suriye'den daha uzak değildir. Ancak yollar sarp ve dağlık, halkı ise barış dönemlerinde bile Anadolu halkı gibi içten değildir. Şimdiki koşullar altında ise Basileios'un her santimetrekareyi savaşmadan geçemeyeceğine şüphe yoktur. Sadece tek bir çözüm vardır: Son derece iyi ilişkiler sürdürdüğü Venedik Cumhuriyeti. 992 yılında Venedik tarihinin en parlak başkanlarından biri olan II. Pietro Orseolo ile bir antlaşma imzalamış ve Konstantinopolis'te ticari ayrıcalıklar elde etmesi karşılığında, savaş döneminde imparatorluk ordularını nakletmeyi vaat etmiştir. Şimdi Venedik pekâlâ tüm Dalmaçya sahilinin sorumluluğunu üstlenip bölgeyi Bizans hâkimiyeti altında vekil olarak yönetebilirdi.

Pietro Orseolo bundan daha iyisini düşünemezdi. Venedik'in hızla büyüyen nüfusuna gereken tahıl ve gemi yapımında gerekli olan kereste için bundan daha iyi bir kaynak yaratılamazdı. Ayrıca bir dönem Venedikli tacirler Hırvat korsanların elinden çok çekmişlerdi. Bu öneri sayesinde, onlara karşı eskisinden çok daha etkili şekilde hareket edebilirdi. Oğlu Giovanni derhal Konstantinopolis'e gider ve mesele hemen halledilir. 1000 yılının İsa'nın Göğe Çıkışı gününde Orseolo (artık ona Dalmaçya Doju denmeye başlanmıştır) San Pietro di Castello Katedrali'nde düzenlenen ayine katılmış ve Olivolo piskoposundan kutsanmış bir bayrak almıştır.[159] Sonra da amiral gemisine binmiş ve yeni tebaasının bağlılığını kazanmak üzere devasa bir donanmanın başında yola çıkmıştır. Çar Samuel Bosna'nın iç kesimleri ve mahfuz yerlerine hâkim olabilirdi ama sahilin Yunanca konuşan şehirleri bundan böyle emin ellerdeydi.

Bu arada imparator dikkatini tekrar Bulgaristan'a çevirmiş ve önceki taktiklerini uygulamaya başlamıştı. Öncelikle Philippopolis'te (Plovdiv/Filibe) zapt edilemez bir ana kamp kurulacak, sonra kuzeye, batıya ve güneye doğru yavaşça yayılınacak ve ancak zapt edilmiş bir şehir sağlamlaştırılıp orada bir garnizon kurulduktan sonra bir sonraki şehre ilerlenecekti. 999 yılında Suriye'de Fatımilerin elde ettiği zafer, beş yıl önceki krizin tekrarlanmasına neden olunca imparator tekrar Doğu'ya çağrılmıştır. Allahtan bu sırada, 1000 yılı Paskalya Pazarı günü Yukarı Tao bölgesi Prensi David öldürüldüğünde Tarsus'tadır. Bu nedenle derhal ordusuyla bölgeye gelerek Van Gölü'nün kuzeyinde uzanan bu geniş toprakların yönetimini, *kouropalates* unvanıyla birlikte David'in kuzeni Abasgia Kralı Bagrat'a bırakır. Daha başkente dönmeden sonbahar başlamıştır. Birkaç ay sonra Fatımi halifesi ile on yıllık bir ateşkes imzalar. Nihayet doğu ve batı sınırlarını sağlama aldıktan sonra, Bulgaristan üzerine yoğunlaşabilecektir. 1001 yılı yazında Berrhoea'yı geri almış ve başkente dönmeden önce (orada önemli işler onu beklemektedir) Thessalia'daki Bulgar garnizonlarını boşaltmıştır.

Evlilik fikrinden vazgeçmeyen İmparator Otto, Konstantinopolis'e ikinci bir heyet gönderir ve sadece görüşmeler yapmakla kalmayıp gelini de beraberlerinde getirmelerini ister. Bu sefer iş daha zordur. Heyetin başında Batı'nın en zengin ve en

[159] Venedik amblemindeki pençesinde kitap tutan kanatlı San Marco aslanının ilk olarak bu dönemde ortaya çıktığına dair kanıtlar vardır.

olağanüstü din adamı Milano Başpiskoposu Arnulf vardır. Saraya inanılmaz derecede süslü, gümüş çivilerle mıhlanmış altın nallara sahip atı üstünde gelir. Konuğuna aynı şekilde ihtişam gösterileri yapmak gereği duymayan Basileios (zira Arnulf kültürlülüğü, zekâsı ve çekiciliğiyle ün salmıştır) onu saygıyla karşılamış, yanına oturtmuş ve bir dilmaç çağırtarak onunla uzun ve ciddi bir sohbete dalmıştır. Bu arada Doğu ve Batı'nın diğer tüm saygın kişileri ayakta durmuştur. Basileios hiç zorluk çıkarmaz. Evlilik işi ne kadar çabuk hallolursa kendisi de bir an önce Bulgaristan'a dönebilecektir. Üç yeğeninden en büyüğü olan Eudokia çiçek hastalığı nedeniyle çok çirkinleşmiş ve kendini manastıra kapatmaya karar vermiştir. Theodora da güzellikten hiç nasibini almamıştır ve o da (sonradan göreceğimiz gibi) hiç evlenmeyecektir. Ortancaları yirmi üç yaşındaki Zoe ise güzelliği ve çekiciliğiyle bu evliliğe en uygun adaydır. Başpiskopos kıza bayılmıştır ve efendisinin de onu çok beğeneceğinden emindir. Zoe'de on iki yıl önce halası Anna'nın Kiev'e giderken gösterdiği isteksizlikten eser yoktur. 1002 yılı Ocak'ında bir *porphyrogenneta* ve imparatoriçeye yaraşır maiyeti ve Arnulf ile birlikte yeni vatanına doğru yola çıkar.

Ancak kısmet olmayacaktır. Gemi Bari'ye ulaştığında kara haberi alır. Aniden ateşlenen nişanlısı 24 Ocak günü Roma yakınındaki Paterno Kalesi'nde henüz yirmi iki yaşındayken hayatını kaybetmiştir. Zavallı Zoe. Bu ölümle sadece kocasından ve hatta Batı İmparatorluğu tacından daha da fazlasını kaybetmiştir. Eğer Otto'dan bir oğlu olsaydı, bu çocuk sadece Batı İmparatorluğu'nu değil, başka bir erkek vâris olmadığı sürece Doğu İmparatorluğu'nu da devralacak ve böylece nihayet iki İmparatorluk birleşecek ve sınırlar da Fransa'dan İran'a kadar genişleyecekti. Ve belki de tüm dünya tarihi başka türlü yazılacaktı. Şimdi ise bütün bu hayaller suya düşmüştü. Üzgün bir şekilde başpiskoposa veda eden Zoe, aynı gemiye binerek geri döner.

Zoe için üzülebiliriz ama çok da abartmaya gerek yoktur. Batı İmparatorluğu elinden kayıp gitmiş olabilir, ancak Doğu elinin altındadır ve bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, babasının ölümünden sonra yirmi yılı aşkın bir süre gücü elinde tutacak ve dilediği evlilikleri yapacaktır.

Herhalde 1004 yılı baharında Konstantinopolis'te görkemli başka bir hanedan evliliği kutlandığında genç prenses hiç memnun olmamıştır. Bu sefer gelin iki imparatorun uzaktan akrabası olan Maria Argyra adında bir kız, damat ise Venedik Doju Pietro Orseolo'nun yakın zamanda tahta ortak ettiği oğlu Giovanni'dir. Tören imparatorluk şapelinde patrik tarafından yönetilir ve hem Basileios hem de Konstantinos çifte, Doğu geleneğine göre taç takmak üzere hazır bulunurlar. Kutlamalar sona erdiğinde gelinle damada birkaç ay süreyle kalacakları muhteşem bir saray tahsis edilir. Sonbaharın ortalarına doğru da (bu arada Maria'nın hamileliği de ilerlemiştir) Venedik'e dönerler.

Bu mutluluğu çekememiş olsa bile, Zoe'nin daha fazla kıskanmasına gerek kalmayacaktır. 1006 yılında, art arda gelen kötü hasatlardan sonra Kuzey İtalya ve Dalmaçya'da açlık baş göstermiş ve Orta Çağ'da çoğu zaman olduğu gibi, bu açlık be-

raberinde vebayı getirmiş ve binlercesi gibi, Giovanni Orseolo, karısı ve bebekleri de hayatlarını yitirmişlerdir. Genç düşesin ölümünü Aziz Petrus Damianus her zamanki kinci tavrıyla başka nedenlere dayandırmıştır:

> "Öyle lüks alışkanlıkları vardı ki, banyo için bile normal su kullanmaz, hizmetçilerine gökten yağan çiğ tanelerini toplatırdı. Yemeğine elini sürmeye tenezzül etmez, oğlanlarına lokmalara ayırmaları emrini verirdi. Sonra da bu lokmaları iki çatallı altın bir alet yardımıyla alır ve ağzına götürürdü. Odası tütsüler ve parfümlerle öyle ağır kokardı ki, onlardan bahsetmek bile midemi bulandırıyor. Ama bu kadının kibirinden her şeye gücü yeten Tanrı bile nefret etti. Öyle ki, sonunda şüphe götürmez şekilde intikamını aldı. Üzerine ilahi adalet kılıcını kaldırınca tüm vücudu çürüdü ve organları kurumaya başladı. Sonunda odası öyle dayanılmaz bir kokuyla doldu ki, hiçbir hizmetçi hatta bir köle bile burun deliklerine yapılan bu feci saldırıya dayanamadı. Sadece tek bir vicdanlı hizmetçi kız aromatik karışımların yardımıyla emirlerini yerine getirmeye devam etti, ancak o bile işini bitirdikten sonra çabucak yanından ayrılırdı. Nihayet yavaş süren ve çok acı veren bir süreçten sonra son nefesini verdi."

Venedik düğünü sona erdikten hemen sonra Basileios Bulgaristan'a dönmüş ve tüm enerjisini Çar Samuel ve imparatorluğunun ortadan kalkması için harcamaya başlamıştır. 1000-1004 yılları arasında neredeyse aralıksız yapılan seferlerden sonra Balkan Yarımadası'nın doğu yarısını, yani Thessaloniki'den Tuna'nın demir kapılarına kadar olan bölgeyi geri almıştır. Günümüzde gerilla taktiği olarak adlandırabileceğimiz yöntemlere güvenen Samuel, karşısında dağlık bölgede en az kendisi kadar çabuk hareket edebilen, ani bir saldırı yapabilmesine olanak tanımayan, sıcağa, soğuğa ve her türlü hava koşuluna dayanıklı bir düşman bulmuştur. Sonraki on yıl boyunca da imparator ilerlemeye devam etmiştir ancak kaynaklarımız bu konuda çok az detay vermektedir. Örneğin, 1005 yılında Samuel'in kayınpederi Ioannes Khryselios'un, kızı Miroslava ve onun kocası Aşot tarafından ihanete uğradığını, ikisinin Dyrrakhion'u para ve unvan karşılığında Basileios'a teslim ettiklerini ve 1009 yılında çarın Thessaloniki yakınındaki Girit köyünde bozguna uğratıldığını biliyoruz. Ancak hepsi bu kadardır. Sis perdesi bir daha 1014 yılında aralanmakta ve her ne kadar savaş sona ermese de sonun başlangıcına gelindiği anlaşılmaktadır.

Serrae'den (Seres) Yukarı Strymion (Struma) Vadisi arasındaki Kimbalongos ya da Kleidion dar geçidinde karşı karşıya gelinmiştir. Bundan on beş yıl önce olsa, Samuel büyük ihtimalle bir tuzak hazırlardı, ancak artık yapacağı her planın başarısızlıkla sonuçlanacağını gayet iyi bilmektedir. Onun yerine geçidi kendi birlikleriyle tutmaya ve böylece Basileios'u daha uzun ve tehlikeli bir yola sevk etmeye karar verir. Basileios geldiğinde dar geçidin sıra sıra ahşap çitlerle kapatıldığını görür. Nasıl ilerleyeceğini düşünürken generallerinden biri olan Philippopolis (Filibe) *strategos*'u Nikephoros Ksiphias bir kıtayla ormanlık yamaca çıkıp dağların içinden geçtikten sonra Bulgarları arkadan vurmayı teklif eder. Basileios önce bu plana biraz şüpheyle bakar. Çok riskli ve fazla cesurca işler ona göre değildir. Ancak sonunda başka çare göremeyince isteksizce de olsa bu teklifi kabul eder.

Böylece Ksiphias çok dikkatle seçtiği bir grup adamıyla kamptan sessizce ayrılır ve ormanın içinden geçerek dar geçidin diğer ucunda, Samuel'in ordusunun ardında tekrar ortaya çıkar. 29 Temmuz günü, aynı anda imparator da çitlere hücum ederken Ksiphias harekete geçer. Gafil avlanan Bulgarlar geçidin her iki ucunu da aynı anda savunamadıklarından paniğe kapılır ve kaçarlar. Çoğu kaçarken öldürülür, diğerleri de (kaynaklarımıza inanırsak sayıları 14.000 - 15.000 kadardır[160]) esir alınır. Yakalananlar arasında çar da vardır, ancak oğlu kahramanlık göstererek bir şekilde onu kaçırır ve Prilapon (Pirlepe) Kalesi'ne geri getirir. İkisinin de talihleri yaver gitmiştir, zira Basileios intikam hisleriyle yanıp tutuşmaktadır. İşte burada verdiği cezayla kazandığı ün (ki hiçbir fethi ya da çıkardığı kanunlarla kendisinden bu derece bahsettirmemiştir) bu bölümün başında Gibbon tarafından tasvir edilmiştir.

Çarın Prespa'daki kalesine yapılan korkunç yürüyüş Ekim başına rastlar. Milletinin başına gelenlere seyirci kalan ve tüm umutlarını yitiren Samuel artık hasta bir adamdır. Eski muhteşem ordusunu düştüğü zavallı durumda görünce de felce uğrar. Biraz hava cereyanına maruz bırakılınca birkaç dakika için kendine gelir gibi olur, ancak hemen ardından komaya girer ve iki gün sonra da ölür. Onun ölümünün yasını tutanlar aynı zamanda imparatorluğunun yasını tuttuklarını da gayet iyi bilmektedir. Bulgarlar bütün çaresizliklerine rağmen savaşmaya (önce oğlu Gabriel Radomir, onun 1016 yılında öldürülmesinden sonra da katili olan kuzeni Vladislav kumandasında) devam ederler. Ancak Vladislav da Şubat ayında Dyrrakhion'u kuşatırken ölünce teslim olurlar. Çok geçmeden Basileios Bulgar başkenti Okhrid'e (Ohri) resmen girer. Şehir kapısında onu Ioannes'in dul eşi Maria, yanında toplayabildiği kadar aile üyesiyle birlikte (üç oğlu,[161] altı kızı ve Gabriel Radomir'in iki kızı ve biri kör edilmiş olan beş oğlu ile) karşılar. İçlerinde Samuel'in gayrimeşru bir oğlu dahi vardır. Basileios onlara büyük nezaket gösterir ve on sekizini birden koruması altına alır.

Bulgar İmparatorluğu'na karşı ilk defa eline silah aldığında yirmi sekiz yaşındadır. Şimdi ise altmışına gelmiştir. Bu imparatorluğun ortadan kaldırılması nerdeyse tüm faal yaşantısına mal olmuş, ama sonunda başarılmıştır. Slavların gelişinden beri ilk defa tüm Balkan Yarımadası Bizans hâkimiyetine geçmiştir. Şimdi yapması gereken, kendini olabildiğince çok şehirde göstermek, saygınlık kazanmak, sadakat yeminlerini bozmak ve halkın gözünde kendini yeni efendi olarak kabul ettirmektir. Himayesindekilerle birlikte Ohri'den Prespa'ya geçer ve orada boyun eğmeyi reddeden en cesur Bulgar generali Ivatsia'nın gözleri kör edilir. Sonra Kastoria'ya devam eder. Orada Basileios'un huzuruna çıkarılan Çar Samuel'in iki kızı, Çariçe Maria'yı gördüklerinde üzerine saldırır ve kadın, pençelerinden ancak zorla kurtarılır. Sonra da yirmi iki yıl önce, Nikephoros Uranos'un binlerce Bulgar askerini kılıçtan geçirdiği ve generalle-

160 Bu olaydan yaklaşık altmış yıl sonra olayları kaleme alan Kekaumenos on dört bin, Kedrenos ise on beş bin kişi olduklarından bahsetmektedir.

161 En büyük oğulları Prusianos diğer iki erkek kardeşiyle birlikte savaşı sürdürmeye kararlı oldukları dağlara kaçmış ancak çok geçmeden teslim olmuştur.

rinden biri olan Ermeni Rupen'in geçişi başka saldırılara karşı engellemek üzere inşa ettirdiği devasa surlara bakar. Nihayet Atina'ya gelerek Akropolis'e çıkar ve aslında çok başka bir tanrıça için kurulmuş olan ve bizim bugün Parthenon Tapınağı olarak bildiğimiz Theotokos (Tanrı'nın Annesi Meryem) Kilisesi'nde şükran ayinine katılır.

Bulgaroktonos, Bulgar kasabı olarak adlandırılan II. Basileios savaşta acımasız ve gaddardır. Ancak barışın gelişiyle ılımlı ve anlayışlı olmuştur. Artık Bulgarlar düşmanı değil, tebaasıdır ve bu nedenle de ilgisini hak etmektedirler. Vergiler bilinçli şekilde az tutulmuş ve imparatorluğun diğer yerlerinde olduğu gibi altınla değil, bedel karşılığı mal ya da hizmetle ödenmiştir. Ohri patrikliği, başpiskoposluğa indirilmiş, ancak Konstantinopolis'e bağlanmamıştır. Bu hâliyle Bulgar Kilisesi bir tek şey dışında kendi iradesine bırakılmıştır. İmparator başpiskoposu kendisi seçip atayacaktır. Fethedilen toprakların çoğu Bulgaristan ve Paristrion (kuzeyde Tuna boylarındaki topraklar) olmak üzere iki ana *thema*'ya bölünür. Ancak batıdaki belli bölgeler (özellikle Hırvatistan, Diokleia, Raskia ve Bosna) imparatorluğa bağlı hâlde kendi prensleri tarafından yönetilmeye devam etmişlerdir. Bulgar halkına gelince büyük çoğunluk barışa kucak açmış ve (sonradan haklı olarak rüşvet yiyen imparatorluk valilerine karşı gelmeleri dışarıda tutulursa) sorun çıkarmamışlardır. Aristokrat sınıfı ise Bizans sosyal ve resmi hiyerarşisinin bir parçası haline getirilmiş ve bazıları da yüksek makamlarda görevlendirilmiştir. Böylece Ioannes Vladislav'ın en büyük oğlu Prusianos önce *magistros* unvanını elde etmiş, sonradan da kabaca İznik ve Ankara arasındaki bölgeyi kapsayan önemli Brukellaria *thema*'sının *strategos*'u olmuştur. Kardeşi Aaron ise sonradan Vaspurakan *katepano*'su (askeri vali) ve İmparator Isaakios Komnenos'un da kayınbiraderi olacaktır.

Böylece Bulgar sorunu çözümlenmiş ancak imparatorun işi henüz bitmemiştir. Doğu *kouropalates*'i Abasgia (Abhazya) Kralı Bagrat 1014 yılında ölmüş ve bunun üzerine oğlu Georgi on dört yıl önce yapılan antlaşmayı feshederek Tao ve Phasiane'yi işgal etmiştir. Basileios zararı telafi etmek için Karadeniz'in en uç noktasına bir filo göndermiş ve nihayet bu asi prensle etkin ve kati şekilde uğraşma fırsatı yakalamıştır. 1021 yılında üçüncü ve sonuncu Anadolu seferine çıkar. Ertesi sene Georgi pes eder ve bir iyi niyet göstergesi olarak üç yaşındaki oğlunu rehine olarak imparatora bırakır.[162] Bu noktada, Basileios istese onu geri çevirebilirdi. Ancak nihayet her zaman sorun çıkaran doğu sınırında yerini sağlamlaştırma fırsatı yakalamıştı. Kurnaz diplomasiyle herhangi bir askeri saldırı tehdidi olmaksızın Vaspurakan bölgesini topraklarına kattı. Aynı şekilde barışçıl yoldan Ani kralı Ermeni Ioannes Smbat'ı da

[162] Küçük prens üç yıl sonra tam zamanında geri verilir. Anne babasına sağ salim teslim edildikten bir ya da iki gün sonra daha henüz tek başına hükümdar olan VIII. Konstantinos onu beraberinde Konstantinopolis'e götürmeye karar verir. Ancak bu gerçekleşmez. Prens aradan iki yıl geçmeden Georgi'nin otuz yaşında ölmesi üzerine IV. Bagrat adıyla tahta geçmiş ve neredeyse bütün Gürcistan'da elli yıla yakın hüküm sürmüştür.

ölümünden sonra krallığını imparatorluğa vasiyet etmeye ikna etti. 1023 yılında başkente döndüğünde, ülke topraklarına sekiz yeni *thema* katmıştı. Güneyde Antiokheia (Antakya), kuzeydoğu yönünde Telukh, "Fırat şehirleri" (sonradan Edessa *thema*'sı olarak anılacaktır), Melitene (Malatya), Taron (Muş sınırları içinde), Vaspurakan, Iberia ve Theodosiopolis. Artık Adriyatik'ten Azerbaycan'a kadar olan topraklar onun boyunduruğu altına girmiştir.

Altmış beş yaşındadır. Orta Çağ standartlarına göre iyi yaşamıştır. Hayatının neredeyse yarısı seferlerle geçmiştir. Onun yaşında ve onun elde ettiği başarılara sahip çoğu adam artık kılıcını kınına sokmaya dünden razı, kalan günlerini de barış ve huzur içinde geçirme taraftarı olurdu. Ancak Basileios diğerlerine benzemiyordu. Sonsuz enerjiye sahiptir ve başkente gelir gelmez bu enerjinin kanalize edilmesi gereken yeni yön kendini göstermiştir. Haberler Güney İtalya'daki *Katepano* Basileios Boioannes'ten gelmektedir. Bu bölgenin politik durumu, 1017 yılından beri yarımadada şanslarını denemeye gelen ve Apulia ile Kalabriya'yı Bizans hâkimiyetinden kurtarmaya çalışan Lombard ayrılıkçılarıyla ittifak yapan çok sayıda genç Norman maceracılar ve korsanların gelişiyle içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Önce başarılı olunmuş, ancak 1019 yılı Ekim'inde, Ofanto Nehri üzerindeki Cannae'de (MÖ 216 yılında Hannibal komutasındaki Kartacalıların Roma Cumhuriyeti ordusunu yerle bir ettiği yer) Boioannes Lombardlar ve Normanlardan oluşan birleşik bir güç üzerinde küçük de olsa bir zafer kazanmıştır. Üç yıl sonra, bizzat Batı İmparatoru II. Heinrich'in yönettiği devasa bir askeri seferi durdurmuş ve Alpler'e çekilmeye zorlamıştır. Bu ateş küllenmeye yüz tutmadan geçmişte kazanılan zaferi perçinleme, eski sınırları yeniden çizme ve Bizans topraklarını yabancı sonradan görmelerden temizleme vakti gelmiştir.

Boioannes sayesinde Güney İtalya'da bu işin yarısı halledilmiştir. Ancak Belisarios'un 535 yılında imparatorluk topraklarına kattığı Sicilya, üç yüzyıl sonra[163] Araplar tarafından istila edilmiş ve uzun süre İslam dünyasının bir parçası olmuştur. Şimdi nihayet bu meseleyi tekrar yoluna koyma vakti gelmiştir. Büyük, yeni bir ordu hazırlanır ve 1026 yılında Boioannes adanın istila edilmesi için kapsamlı bir plan yapmakla görevlendirilir. Ancak bu istilanın gerçekleşebilmesi için bir on iki yıl daha geçmesi gerekecektir. Nihayet başarılı olunduğunda da ordunun başında ne imparator ne de muhteşem *katepano*'su vardır. 1025 Noel'inden on beş gün önce günün dokuzuncu saatinde II. Basileios altmış yedi yaşında, Konstantinopolis'teki Büyük Saray'ında hayata veda eder.

Tüm Bizans tarihi çerçevesinde olağanüstü bir kişidir. Bir önceki bölümde anlatılan nedenlerden ötürü geç olgunlaşmış, ancak kendini ispatladıktan sonra da hata yapmamıştır. Gücü tuzaklarla elde etmemesine rağmen (ki halefi ve selefi olan imparatorlar bu yöntemlere yeterince başvurmuştur) kilise ve devletin her bölümünü sadece şahsi gücünün etkisiyle fazla çaba harcamadan yönetmiştir. Patrikler göreve getirmiş, değiştirmiş, Anadolu'nun tüm sosyal düzenini baştan aşağı değiştiren ka-

[163] Bkz. s. 44-45.

nunlar çıkarmış, istediğini elde etmek için yabancı prenslere çağrıda bulunmuş (bu yolla bir başkumandanın stratejik vizyonunu, bir eğitim çavuşunun detaylara verdiği önemle benzersiz şekilde birleştirmiştir) böylece imparatorluğun gördüğü en parlak generallerden biri olmayı başarmıştır.

Son olarak bahsettiğimiz özelliği çok şaşırtıcıdır. Çünkü bir imparatorun hayatını istemeden de olsa kuşatan ihtişamdan hep kaçınmıştır. Sıra dışı liderlerin neredeyse hepsi onun karizmasından etkilenmiş, adamları sadece isteyerek değil, büyük bir şevk ve coşkuyla arkasından gitmiştir. Tahlil edebildiğimiz kadarıyla, bu yönüyle Basileios'un başka bir eşi yoktur. Seferleri büyük patlamalar yapmamıştır. Onun komutasındaki ordu daha ziyade akmakta olan bir volkanik lav gibidir. Yavaşça ancak amansızca ilerler. Sadece karşı karşıya gelerek çarpışmak değil, kanattan ya da arkadan vurulmak da onları etkilemez. Henüz gençken Traianus Kapısı'nda uğradığı yenilgiden sonra (bu yenilgiyi asla unutmamış ve bu nedenle de Bulgaristan'la olan savaş onun için bir intikam niteliği taşımıştır) çok az risk almış ve işini şansa bırakmamıştır. Ancak her ne kadar birliklerinin büyük güvenini kazanmış olsa da asla sevilmemiştir.

Belki bir tek annesi dışında hiç kimse onu sevmemiştir. Sevgi duygusu, sevilen ya da seven olarak ona hiç değmemiş gibidir. Gerçekten de onu çok seven biri olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Tarihçiler herhangi bir yakın ilişkiden söz etmez. Bu yönüyle Bizans tahtının en yalnız adamıdır. Çok da şaşırmamak gerekir. Basileios çirkin, kirli, kaba, hoyrat, cahil ve çok cimridir. Daha doğrusu bir Bizanslı gibi değildir. Öyle görünüyor ki bu halinden de şikâyet etmemiştir. Saygınlık, kişisel mutluluk, neşe ya da dostlarının sevgisi ona bir şey ifade etmemiş, sadece imparatorluğunun büyüklüğü ve refahı ile ilgilenmiştir. Bu yüzden onun ellerinde imparatorluğun doruk noktasına çıkması sürpriz değildir.

Sadece bir yönüyle başarısızdır. Ancak bu da başarısına gölge düşürecek kadar önemli niteliktedir. Çocuğu yoktur ve geride yaptıklarını devam ettirecek birini bırakmamıştır. Oysa altmışlı yaşlarını sürmesine rağmen hâlâ sefahat içinde yaşamaya devam eden kardeşi Konstantinos'tan imparator olmayacağını gayet iyi bilmektedir. Kadınlara nefret ettiği, küçük gördüğü ya da korktuğu için mi yaklaşmadığı bir sırdır. Yine de böyle çelik gibi sağlam, disiplinli birinin, imparatorluk aşkına kendini sıkıp ona bir iki çocuk yapacak bir kadın almaması da anlaşılır gibi değildir. Böyle yapsa, belki imparatorluk gelişmeye devam edecek, Asya ve Avrupa kıtalarında daha da genişleyecek ve güçlenecekti. Ardında bir vâris bırakmadan ölmekle imparatorluğun çöküşünü kendi elleriyle hazırlamıştır.

15 Aralık'ta ölmüş, ertesi gün çöküş başlamıştır.

16

Çöküş Başlar

[1025-1041]

> Benim dönemimdeki imparatorların hepsi (bunu tecrübeme dayanarak söylüyorum, çünkü çoğu sadece bir yıl dayanmıştır) bildiğim kadarıyla imparatorluğun çöküşünde pay sahibidir.
>
> Mikhael Psellos,
> *Chronographia*, IV, II

Kendini bir anda Bizans tahtının tek imparatoru olarak bulan altmış beş yaşındaki dul VIII. Konstantinos kardeşiyle taban tabana zıttır. Basileios gibi kısa ve tıknaz değil, uzun boylu, yakışıklı ve nasıl hareket edileceğini iyi bilen biridir. Çok iyi ata biner, ava ve sirk gösterilerine meraklıdır. Kendi atlarını kendi eğitir. Gençliğinde de spor yarışmalarına (koşu, güreş, cirit atma) katılmış, artık modası geçen bu karşılaşmaları tekrar canlandırmıştır. Tahta çıktığı zaman ise artık yarış dönemi geçmiştir. Sağlığına dikkat etmeden yiyip içmesi sonucu gut hastalığına yakalanmış ve son yıllarda neredeyse hiç ayağa kalkamasa da görüntüsünden bir şey kaybetmemiştir.. Kardeşi gibi çok az eğitim almış olsa da entelektüel merakı ona bir kültürel anlayış (Psellos "ancak bir çocuğunki kadar" diye burun kıvırır) kazandırmış ve bu sayede yabancı elçilerle aşık atabilmiştir. İlk olarak huzuruna çıkanlar sık sık onun etkileyici konuşma tarzı ve ses tonundan bahsetmiştir. Gerçekten de doğru kelimeleri bulmakta hiç zorlanmamış ve sekreterleri onun dikte hızına yetişmek için bir tür steno geliştirmek mecburiyetinde kalmışlardır.

Bütün bu avantajlarıyla çok iyi bir imparator olabilirdi. Öyleyse neden saltanatı üç yıldan daha kısa bir sürede tam bir facia haline gelmiştir? Çünkü her şeyden önce ahlaki yapıdan yoksundur. Kendi gücünden korkmuş ve onunla başa çıkamayacağını anlayınca da her zorluk karşısında zalimliğe başvurmuştur. Her söylentiye inanmış ve davalar ya da yüzleştirmelerle uğraşacak cesareti olmadığı için de yüzlerce masum insanı öldürtmüş ya da sakat bıraktırmıştır. En sevdiği ceza kör etmektir. Zonaras "Bu cezayı gerçekten de çok seviyor, çünkü böylece hayatına son vermese de kurbanını tamamen etkisiz hale getirip güçsüz bırakıyor."diye yazar. Bu ceza Konstantinopolis'te trajik bir hicivle "imparatorun ilahi merhameti" olarak adlandırılmıştır. Sonradan vicdan azabına kapılıp gözleri kör edilen kurbanlarına sarılarak af dilemesi de popülaritesini artırmamıştır.

Sefahatin bu derece peşine düşmüş bir adamdan (Psellos onu "Zarları eline aldığında ne kadar önemli olurlarsa olsun, tüm dünya işlerini askıya alır." diye tasvir

etmektedir) en azından devlet işlerini güvenle teslim edebileceği en yakın bakanları ve danışmanlarını özenle seçmesi beklenirdi. Böyle düşünmüş olsa bile insan sarrafı olmadığı kesindir. Doğu'nun en önemli *parakoimomenos* ve *domestikos ton skholon* (ya da başkomutan) makamlarına oda hizmetçisi hadım Nikolaos'u getirmiş, çok önemsiz bir saray hizmetçisi olan hadım Symeon'a da Konstantinopolis'in güvenlik güçlerini emanet etmiştir. Yine böyle önemsiz işler yapan Eustathios adında biri imparatorluk muhafızlarındaki yabancı ve barbar paralı askerlerden sorumlu kişi olmuş, kabadayılığıyla ün salmış Spondylos ise imparatorluğun en büyük ve en stratejik kalesi ve yeni fethedilen güneydeki sınır şehirlerine yapılacak olası Müslüman saldırılarına karşı en önemli korunma noktası olan Antakya'nın kale kumandanı görevine getirilmiştir.

Yeni rejimin zayıflığından sadece tek bir sınıf hoşnuttur: Anadolu aristokratları. Önce darbe yapmayı, Konstantinos'u tahttan indirmeyi ve yerine içlerinden birini getirmeyi planlarlar. Ancak birlik olmak yerine bağımsız hareket etmeleri ve Basileios'un askerlerinin kardeşine de sadakat göstermeleri nedeniyle bir yere varamazlar. Zaten çok da önemli değildir. İmparator onların isteklerini geri çevirecek güce sahip olmadığı için, hiç hoşnut olunmayan toprak kanunları maziye gömülür. Bir kez daha "güçlüler" eski durumlarını geri kazanır ve zavallı, küçük toprak sahibi köylüler bir kez daha kaderlerine terk edilirler. Üstüne üstlük bir dizi kıtlık ve çekirge istilası sonucunda açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. VI. yüzyılda olduğu gibi, Anadolu bir kez daha bir *latifundia* (gayrimenkul sahibi arazisinin başında bulunmamış ve toprağı serfler işlemiştir) ülkesi haline gelir.

Bu arada VIII. Konstantinos her zamanki gibi avlanarak, ziyafetler vererek, oyun oynayarak, kafadarlarıyla içki içerek, cariyeleriyle gönlünü eğlendirerek, özel tiyatrosundaki müstehcen oyunları seyrederek, daha çok ve daha zor soslar icat ederek (çünkü aynı zamanda yediğini kolay eriten ve iyi yemekten anlayan biridir) ve her fırsatta devlet işlerini aksatarak yaşamaya devam etmektedir, ancak bu şekilde uzun süre sağlıklı yaşamayacağı aşikârdır. Nitekim 9 Kasım 1028'de yatağa düştüğünde ilk olarak Konstantinopolis'teki bütün vatandaşları kara kara düşündüren meseleye kafa yormaya başlar: Onun yerine tahta kim geçecektir? Daha önceki bölümde de gördüğümüz gibi oğlu yoktur. Üç kızının en büyüğü kendini çoktan dine vermiştir. Ortanca kızı Zoe ise III. Otto ile evlenmek üzere yola çıkmış, ancak İtalya'ya vardığında müstakbel kocasının öldüğü haberini alınca evliliğin eşiğinden dönerek geri gelmiştir. Ancak şimdi bu olayın üzerinden yirmi altı yıl geçmiş ve o dönemden beri imparatorluğun kadınlara ayrılmış olan bölümü *gynaekeion*'da nefret ettiği küçük kardeşi Theodora (Zoe'den çok daha zeki ancak onun kadar güzel değildir) ile birlikte küskün bir hayat yaşamıştır.

Henüz kırklı yaşlarını sürüyor olmasına rağmen Theodora iyiden iyiye evde kalmış kız havasına girer. Oysa artık ellisine merdiven dayamış ve çocuk edinme çağını geçmiş olan Zoe, saraydaki hapis hayatından kurtulmak için evlenmeyi hâlâ çok

istemektedir ve kendini o günün er ya da geç geleceğine inandırmıştır.[164] Babasının vârisi odur ve onun sayesinde imparatorluk tacı kocasına geçecektir. Ancak bir sorun vardır: Kiminle evlenecektir? Ölmekte olan imparatorun hasta yatağının başucunda yaşanan ateşli tartışmalardan sonra Makedon hanedanına daima sadık kalmış az sayıdaki "güçlü" ailelerden birinin üyesi olan *Patrikios* Konstantinos Dalassenos ismi üzerinde durulur. Derhal Konstantinopolis'e gelmesi için bir haberci gönderilir, ancak başkentin sivil bürokrasisi bu işi duyar duymaz öyle şiddetli protesto eder ki, hasta yatağında dahi korkaklığından bir şey kaybetmeyen İmparator pes eder. İlk habercinin ardından bir ikincisi gönderilerek Dalassenos'un gelmesine gerek kalmadığı bildirilir. Bu arada bürokratlar kendi adayını önerir: Romanos Argyros adında yetmişlik bir senatör.

Romanos Konstantinopolisli bir aristokrat aileden gelmektedir. İmparatorun uzaktan akrabası[165] (ve yirmi dört yıl önce genç Giovanni Orseolo'yla evlenen talihsiz Maria'nın erkek kardeşi) ve bir *patrikios*, baş mahkemelerden birinin yüksek hâkimi, Ayasofya'nın yöneticisi (*ekonomos*) ve kabaca belediye başkanı unvanına denk düşen, şehrin yüksek rütbeli bir memurudur. Bu vasıflarıyla tahta çok uygun bir aday gibi görünmektedir. Ne var ki bu iş ortaya çıktığında Romanos çok mutlu bir evlilik sürdürmektedir. Ancak Konstantinos kararını vermiştir. Senatör ve karısı tutuklanarak başkente getirilir ve sonra da imparatorun karşısına çıkarılırlar. Çok basit bir seçim yapmaları istenir. Ya derhal boşanacaklar ve Romanos Zoe ile evlenerek *kaisar* ve *basileios* unvanlarını alacaktır ya da gözleri kör edilecektir.

Psellos bunun bir zırvadan ibaret olduğunu ve eğer Romanos'un bu blöfü görecek cesareti olsaydı, ölümüne kadar karısıyla birlikte zarar görmeden yaşayacağını söylemektedir. Biz pek öyle düşünmüyoruz. Konstantinos son üç yılda daha da büyük zalimlikler yapacak kapasitede biri olduğunu ispatlamıştır. Ayrıca Zoe'nin evliliği ve buna bağlı olarak tahtın vârisi meselesi ertelenemeyecek kadar acildir. Sonuçta yaşlı çifti bu riski almadıkları için suçlayamayız. Karısını çok seven Romanos acıdan kıvranmış, ancak karısı hiç duraksamamıştır. Gözyaşları içinde saçlarını keserek kocası için derhal bir manastıra kapatılmaya hazır olduğunu belirtmiş ve öyle de yapmıştır. Bir sonraki gün, 10 Kasım'da Romanos isteksizce de olsa, Zoe'yle sarayın şapelinde evlenmiş[166] ve ertesi gün de son nefesini veren kayınpederinin yanında yer almıştır.

[164] Aynı yılın başında bir Batı İmparatorluğu elçisi krala bir evlilik teklifi getirince çok heyecanlanmış olmalıdır. Ancak damadın (İmparator II. Konrad'ın oğlu Heinrich) sadece on yaşında olduğunu öğrenince herhalde hevesi kursağında kalmıştır. Doğal olarak bu evlilik gerçekleşmez.

[165] Aslında üçüncü kuşak kuzendirler. Her ikisinin de büyük büyükbabaları Romanos Lekapenos'un kızlarıyla evlenmiştir.

[166] Zonaras aslında Konstantinos'un Argyros'u, daha zeki ve birkaç yaş daha genç olması nedeniyle (belki bir oğul doğurabilecektir) en küçük kızı Theodora ile evlendirmek niyetinde olduğundan bahseder. Ancak Theodora'nın akrabalık nedeniyle bu teklifi reddettiğini ekler. Diğer yandan Zoe ise neredeyse havalarda uçmaktadır.

Ayın 12'sinde de gözlerinin içi gülen karısının yanında III. Romanos olarak tahttaki yerini almıştır.

Hikâyemize devam etmeden önce, döneminin en önemli bilgini ve 500 yıl önce Procopius'un yaptığı gibi en değerli (ve de en eğlenceli) Bizans anılarının yazarına değinmek için kısa bir ara verelim. Mikhael Psellos adı bu kitapta birkaç gere geçmiş olsa da ona gördüklerini değil, duyduklarını anlatan biri olarak değinilmiştir. Bu nedenle onun *Chronographia*'sı (ki neredeyse elli yıllık bir dönemi kapsar) bir göz tanığı raporu olarak algılanabilir. Bu bölümün başında da alıntısına yer verdiğimiz gibi Romanos hakkında şöyle söyler:

> "Şu andan itibaren bu tarih daha kesin ve doğru bir dille yazılacaktır. Çünkü Basileios öldüğünde ben henüz bir çocuktum, Konstantinos dönemi sona erdikten hemen sonra ise eğitimime başlamıştım. Yani onların huzuruna hiç çıkmamış, seslerini de duymamıştım. Yaşım gereği onları görüp görmediğimi bile hatırlamıyorum. Diğer yandan Romanos'u gözlerimle gördüm ve onunla konuştum."

Psellos 1018 yılında saygın bir Konstantinopolisli ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Sosyal gelişimini muhtemelen büyük ölçüde, o dönemlerde başkentte özel öğretmenlik yapan ve Psellos'un onun çatısı altında çok sayıda zengin ve nüfuzlu genç adamla tanıştığı (ki yakın arkadaşı Ioannes Ksiphilinos (sonradan patrik olacaktır) ve Konstantinos Dukas (ya da İmparator X. Konstantinos) da bunlar arasındadır) sonradan Eukhaita başpiskoposu olacak Ioannes Mauropos'a borçludur. Çok geçmeden imparatorluk hizmetinde çalışmaya başlar ve zekâsı ile bilgisi (Bizans'ta çok takdir edilmiştir) sayesinde kısa sürede ilerler. Bu nedenle sadece gözlemlediği değil, katkıda bulunduğu olayları da yazmaya başlar. Gerçi son bölümleri (o dönemde Konstantinopolis'te hüküm süren yakın arkadaşı Dukas'ın etkisiyle) pervasızca taraflı yazılmış olsa da çok az sayıda Orta Çağ yazarı onun gibi detaylı tasvirlere yer vermiştir. Daha da az sayıdakiler birkaç satırla hayata bir tat katma yetisine sahip olmuş ve hiçbiri içinde yaşadığı dünyayı onun kadar canlı ve parlak şekilde anlatamamıştır. Romanos Argyros hakkında şöyle yazar:

> "Yunan edebiyatıyla beslenen bu adamın İtalyan edebi eserlerine de aşinalığı var. Çok etkileyici bir konuşma tarzına ve şahane bir telaffuza sahip. Kahramanlara yaraşır görünüşüyle, her santimetrekaresiyle gerçek bir imparator gibi duruyor. Kendisinin çok zengin bilgi yelpazesine sahip olduğunu düşünmesi çok abartılıdır, imparatorluğu için geçmişteki büyük Antoninusları örnek almıştır. Özellikle iki şeyin üzerinde durmuştur. Yazın sanatı ve savaş ilmi. Savaş ilminden hiç anlamaz, edebiyat bilgisinin de öyle çok derin olduğu söylenemez. Kendi bilgisine fazla güvenmesi ve sınırlarını zorlaması, büyük hatalar yapmasına neden olmuştur."

Kısaca, Romanos'un karakter bozukluğu (selefinin tam aksine) kendisine fazla güvenmesidir. Hiç aptal değildir ve mükemmel bir sulh hâkimidir. Ancak güç biraz aklını başından almış ve onu, artık imparator olduğuna göre geçmişteki büyük imparatorlarla eş olduğuna inandırmıştır. Eğer Marcus Aurelius filozof idiyse, o da öyledir.

Gün boyunca anlaşılması güç, derin teolojik ve metafizik sorunları tartışır. Ancak kıyas (tasım) ya da diyalektik düşünce temelinden yoksun olduğu için görüşleri hiçbir amaca ulaşmaz ve bir sonuç elde edilemez. Eğer Augustus ya da Constantinus, bir hanedan kurdularsa (karısının ilerlemiş yaşına rağmen) o da öyle yapacaktır. Şansını artırmak için, Konstantinopolis'te ne kadar şarlatan varsa oyuncağı olmuş, onların koca karı ya da afrodizyak ilaçlarını yutmuş, verdikleri merhemleri sürmüş ya da ona gençlik enerjisi kazandıracağı vaat edilen sıra dışı idman hareketleri yapmıştır. Zoe de aynı şekilde davranmış, üzerine faydası olduğu söylenen ne varsa takmış takıştırmış, birtakım tuhaf ayinlere alet olmuş ve bir sonuç alınamadığında da herhalde buna sadece kendisi ve kocası şaşırmıştır.

İmparator filozof ya da hükümdar oyunu oynamayı seçtiğinde, fazla zarar vermemiştir. Ancak 1030 yılında Halep emirine dersini vererek büyük bir strateji uzmanı olduğunu ispatlamaya kalkıştığında işler değişmiştir. Generalleri onu uyarır. Antakya'ya vardığında emirin elçileri ona var olan barış antlaşmasını hatırlatır ve verilecek zararın telafi edilmesini isterler, ancak çoktan zafer alayında takacağı tacın siparişini vermiş olan Romanos kulak asmaz ve ordusunun başında Halep'e ilerler. Suriye'ye varıp bir dar geçide girecekleri sırada Müslümanların savaş çığlıklarını duyarlar. Birdenbire emirin adamları güneşte parlayan palalarıyla iki yandan saldırır. Nikephoros Phokas ya da Ioannes Tsimiskes bu şekilde tuzağa düşseler, oldukları yerde savaşırlardı. Romanos Argyros ise kaçar ve birlikleri de arkasından gider. Yardımcılarından biri çabucak atına binmesine yardım etmese esir alınması işten bile değildir. Felaketten de öte bu bir yüz karasıdır. Psellos'un anlattığına göre, düşman bu kaçışı büyük şaşkınlıkla izler. Basileios öldüğünde medeni dünyanın en iyi savaş mekanizmasına sahip olan imparatorluk ordusu, sadece beş yıllık bir yanlış yönetim ve ihmalkârlık sonucunda, Doğu'nun maskarası olacak konuma düşmüştür.

Ancak henüz konu kapanmamıştır. Antakya'nın biraz kuzeyinde, baş şehri Telukh'un ismiyle anılan küçük ve oldukça önemsiz bir *thema* vardır. Georgios Maniakes adında, iri yarı, çok yetenekli ve genç bir *strategos* tarafından yönetilmektedir. Birkaç gün sonra sekiz yüz kişilik bir Müslüman süvari grubu imparatorluk ordusundan yağmaladıkları mallarla ve Bizans ordusunun hezimete uğradığı haberleriyle (abartılı bu habere göre imparator ölmüş, tüm ordusu da yerle bir edilmiştir) küstahça Telukh'a gelir. Hava kararırken garnizona sabaha kadar teslim olmaları çağrısında bulunur ve eğer olmazlarsa bunu onlara pahalıya ödetecekleri yolunda tehdit ederler. Her tür korku emaresini gösteren Maniakes teklifi derhal kabul eder ve iyi niyet göstergesi olarak çok miktarda yiyecek ve şarap göndererek şafak söker sökmez kendisi ve adamlarının şehrin sahip olduğu tüm altın ve hazineyle teslim olacağını bildirir.

Plan mükemmel işler. Hiçbir şeyden şüphelenmeyen Müslümanlar, alışkın olmadıkları şarabı sonuna kadar içerler. Maniakes hepsi derin uykuya dalıncaya kadar bekler ve üzerlerine çullanır. Sekiz yüz adamın hepsi öldüğünde de burunları ve kulaklarının kesilmesi emrini verir. Ertesi gün bozguna uğramış hükümdarını aramak

üzere yola çıkar. Onu Kapadokya'da bulduğunda da, bir çuvala doldurulmuş kanlı korkunç ganimetini Romanos'un ayakları önüne serer. Zevkten dört köşe olan imparator, onu derhal Aşağı Media bölgesinin -(kısaca Yukarı Fırat Vadisi'nde yer alan tüm şehirlerin (ikametgâhı Samosata'da [Samsat] yer alan) valisi- *katepano*'su yapar. Maniakes buradan bir dizi başarılı sefer başlatacak ve iki yıl sonra da dört yüzyıl önceki Herakleios döneminden beri ilk defa Edessa'yı (Urfa) kahramanca geri alacaktır.

Konstantinopolis'e geri dönen imparator, askeri işleri bırakmış ve kendini devlet işlerine vermiştir. Egemenliğinin ilk aylarında cömert davranması karşılığında, çoğu müessesenin desteğini kazanmıştır: Ayasofya'ya yapılan yıllık devlet yardımını kırk kilo altın oranında artırdığında kilisenin; Basileios'un *allelengyon* olarak bilinen kanununu yürürlükten kaldırdığında (ki buna göre vergi borçlarında yerel topluluklara karşı sorumlu oluyorlardı) manastırlar ve büyük toprak sahiplerinin; af çıkardığında (ki böylece birkaç yüz kişi salıverilmiştir) devlete borcu olanların; yüklü tazminat ödediğinde de VIII. Konstantinos'un tarım politikası kurbanlarının. İyi bir başlangıç yapmıştı, ancak devamı gelmiyordu. Zaman geçtikçe kanun adamı olarak da diğer alanlara göre daha başarılı olmadığı anlaşıldı. VIII. Konstantinos'un çıkardığı kanunların korkunç sonuçlarını artık herkes görmüştü. Ancak imparator, selefinin eserini devam ettirdiği gibi, daha da ileri giderek vergi kiralama uygulamasını tekrar çıkarttı. En kötü suiistimal de buydu. Bu sayede bazı vurguncular hazineye ödedikleri belli bir miktar karşılığında devlet gelirlerini toplama hakkını satın alıyor ve sonra da zavallı vergi yükümlülerinden iki ya da üç katını istiyorlardı. "Güçlüler" (ki bu arada hiç olmadıkları kadar güçlenmişlerdir) bu tür dalaverelere direnmiş ve ağır yük bir kez daha karşı koyacak gücü olmayan savunmasız küçük toprak sahiplerinin omuzlarına binmiştir.

Er ya da geç Romanos'un dikkatini kilise inşaatına çevirmesi kaçınılmazdı. Ayasofya ve Blakhernai'deki Theotokos Kilisesi'nin sütunlarını altınla kaplatmak uğruna zaten bir servet harcamıştır ama bu yetmez. Büyük Iustinianos gibi kalıcı bir eser bırakmalıdır. Sonunda yedinci tepenin Marmara sahiline doğru uzandığı yerde Meryem Peribleptos (Her şeyi Gören)[167] inşa edilir. İnanılmaz güzelliktedir. Ancak Psellos'un da bize açıkça anlattığı gibi, bu yapı imparatorun ününe fazla bir şey katmamıştır:

> "Bir dindarlık hareketi olarak başlayan iş, pek çok adaletsizliğe neden olan bir günah haline geldi. Kilise için yapılan harcamalar sürekli arttı ve giderek gerekli olandan daha fazla yardım toplanmaya başlandı. Yapı inşasını kısıtlamak isteyen adamların da başına hiç iyi şeyler gelmedi. Diğer yandan yeni fikirler ve yeni tarzlar keşfedenler de derhal İmparatorun dostluğunu kazandılar."
>
> Dünya üstünde düşünülen hiçbir şey onun kilisesine yaraşacak güzellikte değildi. Hazine âdeta kiliseye aktı. Tüm para kaynakları tükenmiş olsa dahi, inşaat devam etti, çünkü bir yandan yeni bölümler eklenirken diğerleri yıkılıyordu.

Tek başına kilise fikri yetmez, bağımsız bir manastır da olmalıdır. Çok geçmeden

[167] Schlumberger'in önerdiği "Herkesin her yönden gördüğü Meryem" çevirisi doğru değildir.

ikinci binanın inşaatı da biter ve gerçekten de o kadar büyük olur ki, içini dolduracak sayıda keşiş bulunamaz. Bir megalomani anıtı haline gelen bu iki yapı, Konstantinopolis halkını ayaklanmanın eşiğine getirmiş, imparatorun bitmek tükenmek bilmez para isteğine karşı büyük öfke yaratmıştır. Ancak yine de bu yapılara hayranlık duymamışlar mıdır? Pek inanılır gibi gelmiyor. Psellos'a inanırsak, Peribleptos karmakarışık bir ucube olmuştur. Kutsal Bilgelik Kilisesi'ne (Ayasofya) basitliği ve gücünü veren mimari bütünlükten nasibini almadığına şüphe yoktur, ancak yine de tam emin olamayız. Çünkü onun yerinde bugün hiçbir çekiciliği olmayan Ermeni Surp Kevork Kilisesi (Sulu Manastır) yükselmektedir. Romanos Argyros'un Tanrı, Meryem ve de tabii ki kendi şanını sonsuza dek sürdürecek bu eserinden en küçük bir iz bile kalmamıştır.[168]

Bu arada, kocasının onsuz asla imparator olup para savuramayacağı Zoe'ye ne olmuştur? Hayatının çoğu döneminde olduğu gibi hayal kırıklığına uğramıştır ve farklı nedenle de olsa Konstantinopolis halkı gibi kocasına kızgındır. Öfkesi de kocasının çocuk edinme umudu söndükten sonra onunla aynı yatağı paylaşmayı reddetmesi ve kendisine bir metres tutmasından kaynaklanmıştır. İşin gerçeği ondan çok nefret ettiğini ve aynı odada olmaya dahi katlanamadığını fark etmiştir. Ayrıca karısının imparatorluk hazinesinden dilediği gibi para almasını da yasaklamış ve ona sadece, artırma yetkisini de yasakladığı cüzi bir yıllık maaş bağlamıştır. Ne var ki Zoe çok gururludur, ayrıca hayatının ilk elli yılında onun her istediğini yerine getiren bir baba tarafından şımartılmıştır. Önce öfkesini kardeşi Theodora'dan (artık *gynaikeion*'u hiç terk etmeyen hasta derecede dindar elli yaşında bir kadındır) çıkartır ve "sürekli entrikaları ve skandallarına bir son verme" gerekçesiyle 1031 yılında bir manastıra kapatılması emrini verir. Ancak çok geçmeden daha da etkili şekilde harekete geçer ve bu noktada sahneye fesat ve uğursuz Ioannes Orphanotrophos (yetimhane müdürü) çıkar.

Hikâyemizde gelecek on yılda önemli bir rol oynayacak bu adam, kendi zekâsı ve çabasıyla Paphlagonialı basit bir aileden gelerek sözü geçen yüksek rütbeli bir memur olmuştur. Uzun zamandan beri imparatorun dostu ve sırdaşı olması nedeniyle şehrin baş yetimhanesine müdür olarak atanmış ve bu ismi almıştır. Kendinden küçük dört erkek kardeşi vardır ve bunlardan en büyük ikisi kendi gibi hadımdır. Diğer ikisi her ne kadar kendilerini para bozucu olarak adlandırsalar da büyük ihtimalle piyasaya sahte sikke sürmektedirler. Çok yakışıklı bir genç olan en küçükleri Mikhael, 1033 yılında bir gün abisi tarafından saraya getirilmiş, Romanos ve Zoe'yle tanıştırılmıştır.

[168] *Peribleptos* Osmanlıların Konstantinopolis'i fethedişinden sonra da bir Hıristiyan kutsal mekânı olmaya devam eden ender yapılardan biridir. *Blue Guide to Istanbul* kitabına göre, "genel görüş kilisenin 1643 yılına kadar Yunan idaresinde kaldığı, sonrasında ise Sultan İbrahim'in gözde cariyesine sevgi gösterisi olarak Ermenilere verildiği yönündedir. (Adı Şekerpare olan bu cariyenin 150 kg olduğu söylenmektedir)." Ancak aynı kitapta daha yeni kanıtların, kilisenin 1608 yılında zaten Ermeni patrikliği himayesinde olduğuna işaret ettiği vurgulanmaktadır.

Romanos onun farkına bile varmamış, Zoe ise (tıpkı Ioannes'in istediği gibi) görür görmez abayı yakmıştır.

O andan itibaren Zoe genç Paphlagonialıdan başka bir şey düşünemez olur ve onu düzenli olarak kendi dairesine davet eder. İlk utangaçlığını ve sonradan da anlaşılabilir isteksizliğini üzerinden atan genç adam, Zoe'yi baştan çıkarmayı başarır. Mikhael cinsellik üzerine kurulu bu ilişkiye kendini kaptırmaz ama imparatoriçenin aşığı olmak da doğal olarak hoşuna gider. Abisi de ona sürekli talimat vermektedir. Özellikle Zoe yeni aşkıyla her yerde hava atıp onu imparator yapma isteğini ulu orta her yerde açıkladığında, Mikhael'in uyanmakta olan hırsı gerisini getirir. Romanos ise uzun süre neler döndüğünün farkına varmamış görünmektedir. Hiç şüphelenmediği gibi, özel hizmetçisi olarak görevlendirdiği Mikhael'i ayak ve bacaklarına masaj yapması için (çünkü artık sağlığı iyice kötülemiştir ve yürümekte zorluk çekmektedir) düzenli çağırtmıştır. Etrafındakiler ise bu şekilde karısının onu giderek daha da utanmazca aldatışına kasten göz yumduğuna inanmaktadır. Nihayet kız kardeşi Pulcheria dedikodulara daha fazla dayanamaz ve neler olduğunu abisine anlatarak ona karşı bir komplo bile düzenlenmiş olabileceğini söyler. Ancak o zaman Romanos, Mikhael'i huzuruna çağırtarak duyduklarının doğru olup olmadığı konusunda kutsal emanetler üzerine yemin ettirir. Genç adamın duraksamadan yemin etmesi üzerine de hiç şüphesi kalmaz.

Bazı saraylılar aldırmıyormuş rolü yaptığına inanırlar. Onlara göre Romanos, karısının cinsel doyumsuzluğunun farkındadır ve Mikhael'e olan tutkusunun onu daha beter belalardan korumasından son derece memnundur. Başkaları da genç adamın epilepsi hastalığı nedeniyle Romanos'un dedikodulara ihtimal vermediğine inanmaktadır. Aylar geçtikçe bu problem giderek önemini yitirir. Çünkü artık herkes imparatorun çok hasta olduğunu bilmektedir. Törenlere katılmasına rağmen Psellos'un deyişiyle canlı cenaze gibidir. Yüzü aşırı derecede şişmiştir, hızlı ve kesik kesik nefes almaktadır ve her birkaç adımda bir durup dinlenmesi gerekmektedir. İştahı kaçmıştır ve uyuyamamaktadır. Huyu da değişmiştir. Önceden hoş, cana yakın, kolayca gülen bir adamken, sinirli ve huysuz olmuştur ve en ufak bir rahatsızlıkta kendini kaybetmektedir.

Kitabımızda, Bizans sarayında yaşanan bu tür olaylarda hemen zehrin gündeme geldiğine yeterince sık şahit olduk. Benzer dedikodular II. Romanos ve Ioannes Tsimiskes'in ölümlerinden sonra da ortaya çıkmıştır ama her ikisi de büyük ihtimalle asılsızdır. III. Romanos'unkinden ise o kadar emin değiliz. Karısının ondan nefret ettiğini, ortadan kaldırmak için yeterince sebebi olduğunu ve böylece onun yerine Mikhael'i getirmek istediğini biliyoruz. Elinde yeterince fırsat vardır ve sonraki davranışlarından da suç işlemeye yatkın olduğu anlaşılmaktadır. Psellos'un yazdığına göre de saraydaki herkes onun yaptığından emindir. Zoe (onunla birlikte Ioannes ve Mikhael de) zor durumda kalır. Romanos 1034 yılının Paskalya öncesi Perşembe günü

ölünce ortalık iyice karışır. Burada olayı tam olarak ve canlı hâlde aktarması nedeniyle yine Psellos'tan alıntı yapıyoruz.

> "Sabah ayin töreni için hazırlanıyordu. Şafak sökmeden önce, saray dairelerinin yanındaki devasa, inanılmaz güzellikte dekore edilmiş banyolardan birine girdi. Ona yardım edecek kimse yoktu ve kesinlikle ölmek üzere değildi. Başını ve vücudunu yıkadı, sertçe nefes alıp verirken orta yerinde derinleşen yüzme havuzuna doğru ilerledi. Önce yüzerek ve suyun üzerine uzanarak, sular püskürterek eğlendi. Emri üzerine maiyetindekiler gelerek giyinmesine yardım ettiler.
>
> Onu öldürenlerin bu kişiler olduğuna yemin edemem. Ancak hikâyeyi anlatan herkes, imparatorun her zaman yaptığı gibi dibe daldığı anda başını uzun süre suyun altında tuttukları ve aynı anda onu boğmaya çalıştıklarından bahsetmektedir. Sonra da yanından ayrıldılar. Zavallı imparator bir tıpa gibi suyun üstünde yüzer hâlde bulundu. Hâlâ güçlükle nefes alıyordu ve kolunu yardım istermiş gibi öne uzatmıştı. Ona acıyan biri kollarından tutarak sudan çıkardı ve bir divanın üzerine yatırdı.
>
> Bu arada onu bu hâlde bulanların çığlıkları sayesinde olay yerinde pek çok insan toplandı. Korkunç üzülmüş numarası yapan imparatoriçe de bu kişiler arasındaydı. Uzun süre kocasına baktıktan sonra artık yardım edilecek hâli kalmadığını anlayınca uzaklaştı. Romanos etrafına bakarak inledi. Konuşamıyor ve hareketlerle ne demek istediğini anlatmaya çabalıyordu. Ancak anlaşılamadığını fark edince gözlerini kapadı ve nefes alıp vermeleri tekrar hızlandı. Birdenbire ağzı açıldı ve içinden koyu renkli pıhtılaşmış bir sıvı aktı. İki ya da üç kere daha zorla soluduktan sonra ruhunu teslim etti."

Bu biraz tuhaf ve pek de inandırıcı olmayan bir hikâyedir. Katilin (eğer ortada bir katil varsa) kim olduğu ispatlanamamıştır, şahit yoktur. Psellos'un anlattıkları kulaktan dolma bilgidir ve kurban ölmeden önce neler olduğuna tanıklık edememiştir. Bize anlatıldığı kadarıyla, imparator yıkanırken felce uğramış ya da kalp krizi geçirmiş de olabilir. Diğer yandan Skylitzes (yine kanıttan yoksun olmakla birlikte) Romanos'un, Mikhael'in adamları tarafından ana havuzda ya da Büyük Saray'ın hamamı *Kolymbithra*'da boğulduğunu öne sürerken, Urfalı Mateos karısının verdiği bir zehirle öldüğünden bahsetmektedir. Sonuç itibarıyla, iki şüpheli katil ve dört ayrı teoriyle karşı karşıya bulunmaktayız. Birincisi, ortada hiçbir dalavare yoktur. İmparator zaten çok hastadır ve sonunda büyük ihtimalle bir kalp ya da damar rahatsızlığı nedeniyle banyoda can vermiştir. İkinci teoriye göre ise, her ne kadar doğal nedenlerden hasta olduğu kabullenilse de, imparatoriçe ve arkadaşları bir darbe planlamışlardır. Üçüncüsü, Romanos'a ağır etkili bir zehir (Psellos çöpleme olduğunu düşünmektedir) verildiğine dayanmaktadır. Böylece iyice zayıf düşmüş ve sonunda da yüzerek fazla çaba harcayınca kalbi dayanmamıştır.

Dördüncü teori ise şöyle gelişir: Zoe, Ioannes ve Mikhael önce Romanos'u zehirleyerek öldürmeyi planlamış, ancak zehrin etkisini çok yavaş gösterdiğini fark edince sabırsızlanıp işi bir an önce bitirmeye karar vermişlerdir. İçlerinde en akla yakın bu teori gibi görünse de yine de tam olarak emin olamayız. Zaten çok da önemli değildir. Önemli olan, ilk teoriyi kabullenmemiz dışında (ki bunun için biraz fazla saf olmak gerekir) şu ya da bu şekilde Zoe'nin kocasını öldürmüş olduğudur.

Öldüğü andan itibaren de yas tutuyormuş havasına girmez. Paskalya Cuması sabah şafak sökerken (12 Nisan 1034 tarihinde) Konstantinopolis patriği Studioslu Aleksios Ayasofya'dan acilen saraya çağrılır. Geldiğinde imparatorun neredeyse çıplak cesediyle karşılaşınca gözlerine inanamaz. Daha bu şoku henüz atlatmıştır ki devasa kapılar açıldığında, büyük Taç Giyme Odası'nda ya da *Khrysotriklinion*'da tahtta oturan imparatoriçeyi görür. Başında kraliyet tacı, elinde kraliyet asası, omuzlarında da imparatorların taşıdığı altın işleme ve mücevherlerle donatılmış pelerin vardır. Yanında ise aynı şekilde giyinmiş ve başında tacıyla genç Mikhael oturmaktadır. İmparatoriçe açıkça ve lafı dolandırmadan konuşur. Aleksios bu emirleri reddedecek hâlde değildir. Hemen oracıkta sadece birkaç saat önce dul kalan elli altı yaşındaki imparatoriçenin ve onun neredeyse kendinden kırk yaş daha genç işbirlikçi katili ve aşığı Paphlagonialı saralı kalpazanın ellerini birleştirir,[169] Mikhael'i *basileios*, Havarilere eş olarak takdis eder ve Tanrı'dan her ikisini de kutsamasını diler.

Aynı akşam, tüm kilise ve devlet görevlileri (piskoposlar ve başrahipler, senatörler ve generaller, bakanlar ve bürokratlar) sırayla yüce çiftin önünden geçerek önlerinde eğilir, Mikhael'in elini (Zoe'nin değil) saygıyla öperler. Sonra da başında imparator ve abisinin bulunduğu bir tören alayı, Romanos Argyros'un açık bir tabutta Konstantinopolis sokaklarında taşınan cesedini kendi kilisesi Peribleptos'a götürür. Henüz başkente varmış olan on sekiz yaşındaki Psellos tören alayını görür ve imparatorluk simgesi olmasa yaşlı adamı asla tanımayacağını belirtir. Yüzü çökmek yerine tuhaf şekilde şişmiş ve tıpkı zehirlenmiş insanlarda olduğu gibi "rengi kaçmıştır", seyrekleşen saçı ve sakalı ise "ekini biçilmiş bir tarlaya" benzemektedir. Hiç kimse gözyaşı dökmez. Hayattayken de onu sevmeyen şehir halkı ölüsüne de hiçbir acıma hissi duymaz.

Eğer imparatoriçe kendine ikinci koca olarak her kaprisine boyun eğen ve her dediğini yerine getiren taç takmış bir köle umduysa, çok yakında hayal kırıklığına uğrayacaktır. Belki sadece birkaç ay için bu beklentilerinin keyfini çıkarmış, ancak 1034 yılı sona ermeden Mikhael artık sabırsızlanmaya başlamıştır. Zoe'yi asla sevmemiş ya da saygı duymamış ve çok geçmeden imparatorluğu Zoe'den çok daha iyi yöneteceğinin farkına varmıştır. Diğer yandan eğer gerçekten de yönetimi ele alırsa (ki buna kararlıdır) onu da Romanos gibi bir son mu beklemektedir? Abisi Orphanotrophos da öyle olduğuna inanmaktadır ve büyük ihtimalle onun ısrarıyla Zoe, sürekli gözetim altında kalacağı *gynaikeion*'a gönderilir, izin almaksızın arkadaşlarının ziyareti yasaklanır, özgürlüğü (ve harcamaları) Romanos döneminden daha da fazla kısıtlanır.

Mikhael'in karısını kendinden uzak tutması için korku ve nefret dışında başka nedenler de vardır. Öncelikle sağlığı giderek daha bozulmaktadır. Sara nöbetleri daha sıklaşmıştır ve hatta tahtın etrafına, gözleri donuklaşıp kafasını istem dışı hareketlerle

[169] Skylitzes patriğin bir süre konuşamayacak kadar şoka girdiğinden ve ancak imparatoriçe yirmi beş kilo kendisi ve yirmi beş kilo da din adamları için altın verdiğinde sesinin yerine geldiğinden bahseder.

sağa sola sallamaya başladığı anda hemen çekilebilecek kırmızı perdeler asılmıştır, ancak bu durumu ailesi ve maiyetinden gizlemesine olanak yoktur ve özellikle bu duruma Zoe'nin tanık olmasına hiç katlanamadığı için onu hayatından tamamen çıkarmayı yeğlemiştir. Ayrıca vücudunun ödem yapması nedeniyle, genç yaşına rağmen cinsel ilişkiye girememeye başlamıştır. Bir de vicdan problemi vardır. Makamını, refahını ve gücünü İmparatoriçeye borçludur ve bu borcu kötüye kullandığı için onun gözlerinin içine bakmaya dayanamaz.

Ancak Romanos'a karşı gösterdiği sadakatsizliğin, karısına yaptığı ihanet karşısında solda sıfır kaldığını da gayet iyi bilmektedir. Nitekim bu hatıra onu rahat bırakmamış ve kısa ömrünün sonuna kadar ruhunu arındırmakla uğraşmıştır. Kilisede saatlerce vakit geçirmiş, düzinelerce manastır inşa ettirmiş, yoksul dindarlar ve hatta tövbekâr fahişeler için sığınma evleri yaptırmıştır. İmparatorluğun her köşesinden kutsal adamlar ve dünya nimetlerinden elini eteğini çekmiş kimseler getirtmiş, onların ayaklarını yıkamış, hastalıklarıyla ilgilenmiş, hatta onları kendi yatağına yatırarak kendisi de yanlarındaki kaba bir şilteye uzanmıştır. Ayrıca Iustinianos'un eski Aziz Kosmas ve Aziz Damianus (özellikle ilgi duyduğu iki doktor aziz) Kilisesi'ni, Psellos'a göre şehrin en güzel yapılarından biri haline getirmiştir:

> "Kutsal kilise yapımı konusunda, hem işçilik hem de görkem açısından kendinden önceki tüm imparatorları geride bırakmıştır. Bu yapının derinliği ve yüksekliğine yeni bir simetri katılmış ve yapılan yeni şapeller kiliseye büyük uyum sağlayarak ona sonsuz bir güzellik kazandırmıştır. Döşeme ve duvarlarda muhteşem taşlar kullanılmış ve tüm kilise altın mozaikler ve ressamların yaptığı resimlerle donatılmıştır. Yapının her köşesine yerleştirilen, canlıymış izlenimi veren heykeller büyük görkem katmıştır. Bunun yanı sıra etrafına lüks hamamlar, sayısız çeşmeler, inanılmaz güzellikte çimenlikler ve göz kamaştıran daha nice güzellikler eklenmiştir."[170]

Ruhani meselelerle meşgul olmadığı zamanlarda (karısı da bir engel olmaktan çıktıktan sonra) imparator kendini devlet meselelerine adamış ve itiraf etmek gerekirse, beklenenden çok daha becerikli olduğunu göstermiştir. Âdeta aniden olgunlaşmıştır. İmparatorluk artık bir oyuncak değil, bir sorumluluktur. Psellos da pek çok yeni imparator gibi yönetimde büyük bir değişiklik yapmadığını doğrulamaktadır. Örf ve âdet hukukunda bir şey değişmemiş, politika tersine çevrilmemiş, eski ve tecrübeli danışmanların işine son verilmemiştir. Bu tür değişiklikler sadece tedricen yapılmış, minnet borcu duyduğu ve yeni yönetimde iyi bir mevki beklentisinde olanları da önce tecrübe kazanmaları için alt seviyeden başlatmış ve ancak hazır olduklarını hissettiğinde terfi ettirmiştir. Mali işler ve vergi meselelerini abisine bırakmış ve diğer tüm işleri kendi elinde tutarak özellikle yerel yönetime, dışişlerine ve bozuk moralini büyük ölçüde tekrar yerine getirmeyi başardığı orduya büyük önem vermiştir.

---

170 Mikhael döneminde kilise *Anargyroi*/Ödenmemişler (hizmetlerine karşılık asla para kabul etmeyen iki doktor anısına) adıyla anılmıştır. Maalesef bu kiliseden günümüze hiç iz kalmamıştır.

Az eğitim almış olmasına rağmen Mikhael çabuk öğrenir. İmparatorluğun başına geçtikten sonra birkaç ay içinde ülkeyi emin ve sağlam adımlarla yönetmeye başlar. Danışmanları onun çalışkanlığı, algılama hızı, politik sezgisi ve sara hastalığına rağmen duygusal dengesi karşısında hayrete düşerler. Her zaman hislerine hâkim olmuş, sesini (alışılmadık yankılanan bir tona sahiptir) asla yükseltmemiştir. Aynı tonda hızlı konuşur, hazırcevaptır ve uygun kelimeleri bulmakta zorlanmaz. Huzuruna çıkıldığında kökeni de, utanç verici tahta geçiş şekli de unutulmaktadır. Adamları onun zekâsı, tarzı ve bütün gücüyle İmparatorluğa hizmet etme isteğinin farkındadır ve onu iyi tanıyanlar iki acımasız engele karşı nasıl büyük bir cesaretle mücadele verdiğini gayet iyi bilmektedir: Sağlığı ve ailesi.

Dört abisinin üçü asalaktan beterdir. Sarayda yaşar ve sadece elde edebilecekleriyle ilgilenirler. En büyükleri olan Orphanotrophos Ioannes zorlu bir tiptir. Mikhael'in yeni keşfettiği kendini düşünmeme ve yüksek ahlaki esasından yoksundur, ancak zekâ ve algılama hızı konusunda ondan geri kalmaz. Hastalığının giderek zayıflattığı enerjisi imparatoru zaman zaman bitkin düşürse de, Ioannes'inki sınırsızdır. Uyanıklığı da öyle. Hiç yorulmaksızın gece yarılarına kadar çalışmakta ve sonra da üzerine geçirdiği bir keşiş peleriniyle tebdil-i kıyafet Konstantinopolis sokaklarında dolanmaktadır. Bilmediği yoktur. Tıpkı kardeşi gibi kötü niyetli değildir ve asla kimseyi incitmeyi düşünmez. Ancak kasten acımasız biri olduğu izlenimini yaratmıştır ve bu yüzden halk ondan nefret etmese bile korkmaktadır. Çok içer ve bu yüzden de zaman zaman âlemlere katılır. Ancak yine de açıkgözlülüğü ve uyanıklığı elden bırakmaz ve çok geçmeden ayyaş arkadaşları da kendilerini, içerken dikkatsizce sarf ettikleri sözleri, ertesi gün onun huzurunda açıklamak zorunda kalırken bulurlar. Onu çok iyi tanıyan Psellos, Orphanotrophos'un sarhoşken ayık halinden çok daha tehlikeli olduğunu fark eden tek kişi değildir.

İmparator başka bir konuda daha kardeşinden farklıdır. İmparator adalet ve tarafsızlık savaşı verirken Ioannes sadece kendi ailesinin çıkarlarını düşünmektedir. Elbette bu zaafın avantajlı yönleri de vardır. Öyle olmasa Mikhael asla tahta çıkamayacaktır. Tahta çıktıktan sonra da Ioannes'i bitmek bilmez bir güç kaynağı olarak görmüştür. Diğer üç kardeşi idare etmek, Ioannes'i de en az herkes kadar utandırmaktadır, ancak yine de onları koruması gerektiğini düşünmektedir. Onların yediği haltları imparatora fark ettirmemek için elinden geleni yapmış, bunu başaramadığı zamanlarda suçlarını örtbas etmeye çalışmış ve hatta başkalarının üzerine atmıştır. Mikhael sadece bu nedenle onların üstüne gitmemiştir, ancak Ioannes'in böyle bir özrü yoktur. Eğer onlara da herkese karşı olduğu gibi kararlı davransaydı her şey çok başka olabilirdi. Böyle davranmamakla hem kendi şanına hem de kardeşininkine ciddi şekilde zarar vermiştir.

Daha da kötüsü ailesine karşı duyduğu bu hisleri, kız kardeşi Maria'nın kocası Stephanos'a kadar ilerletmiştir. Bir sabah uyanıp da kendini imparatorun kayınbiraderi olarak bulmadan önce, Stephanos Konstantinopolis Limanı'nda kalafatçı olarak

çalışmaktadır. Ne zeki, ne eğitimli ne de yeteneklidir. Açıkçası yerinde kalsa daha iyi olacaktır. Psellos bize onunla ilgili unutulmaz bir tasvir bırakır:

> "Ben onu değişimden sonra gördüm... Atı, kıyafeti, bir adamın görünüşünü değiştirebilecek her şey üstünden akıyordu. Yani bir pigmeden Hercules olmasını istemek gibi bir şeydi... Böyle bir insan çaba sarf ettikçe daha da yerin dibine batıyor. Aslan postu giymiş ama ağırlığı altında eziliyor."

Eğer Orphanotrophos kayınbiraderine paye ve unvanlar vermekle yetinseydi büyük bir zarar verilmiş olmayacaktı. Maalesef daha ileri gider ve 1038 yılında Stephanos'un, Mikhael döneminin en önemli askeri harekâtı olan, uzun süre ertelenmiş Sicilya seferinin nakil filosunun başına getirilmesini sağlar.

Aslında II. Basileios döneminde planlanan ancak ölümü üzerine sonraki senelere ertelenen bu sefer, Mikhael ve danışmanları için artık kaçınılmazdır. Sicilya'yı üs olarak kullanan Müslümanların Güney İtalya'daki Bizans topraklarına yaptığı sürekli akınlar artık rahatsız etmekten de öte, güvenlik açısından tehdit yaratmaya başlamıştı. Bu akınlardan sadece sahil şehirleri nasibini almıyordu. Tüccarlar da Akdeniz'in korsan yuvası haline gelmesi nedeniyle ithal mal fiyatlarının sürekli arttığından ve dış ticaret düzeyinin de düşmeye başladığından şikâyet etmekteydi. Her Bizanslı Sicilya'nın imparatorluğa ait olduğunu düşünüyordu. Nüfusunun önemli bir bölümü Yunan kökenliydi. İki yüzyılı aşkın bir süredir Müslüman kontrolünde olması, sadece milli güvenliği değil, milli gururu da iyiden iyiye rahatsız eder olmuştu.

Basileios'un ölümünden beri geçen on iki yıl içinde bu seferin gerekliliği ne kadar arttıysa, başarı elde etme şansı da bir o kadar artmıştır. Adadaki Arap emirleri arasında iç savaş patlak vermiştir. Palermo hâkimi el-Akhal aniden başını erkek kardeşi Ebu Hafs'ın çektiği isyankâr bir orduyla karşı karşıya kalmış ve Kayrevan Emiri Zirid'in oğlu Abdullah komutasındaki altı bin adam da onlara katılmıştır. 1035 yılında çaresiz kalan el-Akhal Konstantinopolis'ten yardım ister. Mikhael kabul eder. Böyle bir fırsatın bir daha ele geçmeyeceğini bilmektedir. Ancak emirin hemen ardından bir suikaste kurban gitmesi, adaya karşı konulmadan girebilme ihtimalini ortadan kaldırmış ve bu arada ayaklanma tüm Sicilya'ya yayılmıştır. Giderek daha da bölünen Müslümanlar ise kararlı bir Bizans saldırısına karşı koyacakmış gibi görünmemektedir.

1038 yazı başında sefer gemileri yola çıkar. Başlarında hâlâ Suriye zaferinin şanını taşıyan ve imparatorluğun en önemli generali haline gelen Georgios Maniakes vardır. Psellos korkutucu bir tablo çizer:

> "Ben bu adamı gördüm ve hayran oldum. Onda bir askeri kumandanda olması gereken özelliklerin hepsi var. Üç metre yükseklikte duruyordu ve ona bakmak için adamların sanki bir tepeye ya da dağın zirvesine bakıyormuş gibi başlarını geriye atmaları gerekiyordu. Yüzünde yumuşak ya da hoşnut bir ifade yoktu, daha çok bir fırtına havası esiyordu. Sesi gök gürültüsünü andırıyor, elleri duvarları yıkmak ya da tunç kapıları ezmek için yaratılmış gibi görünüyordu. Bir aslan gibi sıçrayabiliyordu

ve kaşlarını çattığı anda korku saçıyordu. Ondaki her şey yerli yerine oturmuştu. Onu ilk defa görenler, daha önce hakkında duyduklarının az bile olduğunu fark ediyordu."

Bu muhteşem devin yöneteceği ordu her zamanki gibi farklı kökenli askerlerden bir araya gelmişti. En güçlü unsuru Vareglerden oluşuyordu ve buna bir de neredeyse bir efsane haline gelen ve dini bir yolculuktan Kudüs'e dönmüş olan Norveçli kahraman Harald Hardrada eklenmişti. En zayıf kısmını ise Bizans hizmetinde hiç memnun olmadıklarını gizleme gereği görmeyen Apulialı Lombardlar oluşturuyordu. Yaz sonuna doğru hedefe vardıklarında önce önlerine çıkan her şeyi devirdiler. Büyük cesaretle savaşmalarına rağmen Müslümanların bu akını engellemek için ellerinden gelen fazla bir şey yoktu. Messina neredeyse hemen düştü ve onu, ağır bir çarpışmadan sonra Messina'yı Palermo'ya bağlayan kuzey sahil yolu üzerindeki geçidi kontrol altında tutan çok önemli kale Rometta izledi. Seferin bir sonraki aşaması hakkında çok az şey biliyoruz.[171] Anladığımız kadarıyla yavaşça, ancak emin adımlarla Maniakes'e 1040 yılında teslim olan Syracusae'ye (Sirakuza) doğru ilerlenmiştir.[172]

Syracusae zaferinden sonra Bizans güçlerinin aniden öylesine moralleri bozulmuş ve dağılmışlardır ki, Müslümanların bu işin Allah'ın bir inayeti olduğuna inanmalarına şaşmamak gerekir. Birdenbire her şey ters gitmeye başlamıştır. Görünen o ki hata kısmen Maniakes kısmen de imparatorun kayınbiraderi Stephanos'tan kaynaklanmıştır. General Stephanos'a olan nefretini saklama gereği görmez. Hele de Stephanos'un birkaç gafından sonra kendini kaybetmiş ve ona saldırarak erkekliği ile ilgili şüphelerini dile getirmiş ve kayınbiraderinin arzularını yerine getirmekten başka bir işe yaramamakla suçlamıştır. Saldırganının cüssesi düşünülecek olursa bu deneyim Stephanos'u iyice alarma geçirmiş olmalıdır. İntikam almaya karar verir ve Konstantinopolis'e acil bir haberci göndererek Maniakes'i ihanet etmekle suçlar. General derhal başkente çağrılır ve yapılan suçlamalar karşısında kendini savunma fırsatı verilmeksizin doğruca hapse atılır. Bunun üzerine komuta Stephanos'a kalır (ki bunun sonucu tahmin edilebilir herhalde) ve onun da çok geçmeden ölmesi üzerine orduların başına geçen Basileios adında bir hadım da ancak ondan bir gömlek üstündür. Artık devinimini ve moralini iyiden iyiye kaybeden ordu için çöküş başlar.

Bu kadarla da kalmaz. Birkaç yıldan beri Apulia'da baş gösteren hoşnutsuzluk, Lombard ayrılıkçılarının (özellikle de imparatorluğun zorla asker toplama politikasından sonra) halkı kolayca Bizans'a karşı işlemesine zemin hazırlar. 1038 yılında

171 Geri kalan çok az ipucundan biri, savaştan hemen sonra Maniakes'in fethettiği yerlerden birinde, Maletto yakınında kurulan Santa Maria di Maniace manastır kilisesidir. Yüzyılın sonuna doğru Kont I. Roger tarafından onarılmış ve büyütülmüştür. Aynı kilisenin etrafında 1173 yılında Navarra kraliçesi Margarita, Sicilya'daki son büyük Norman yapısı olan, büyük ve şaşaalı Benedikt manastır kilisesini kuracaktır. Daha sonra 1799 yılında IV. Ferdinand tarafından Lord Nelson'a bağışlandı ve Bronte'ye dahil oldu.

172 Sirakuza'da yer alan Castello Maniace'nin (Maniakes Kalesi) adıyla bir ilgisi yoktur ve II. Friedrich tarafından Bizans fethinden neredeyse tam iki yüzyıl sonra inşa edilmiştir.

bazı önemli memurlar öldürülür, 1039 yılında ise durum patlama noktasına ulaşır. 1040'da ise isyan başlar. *Katepano* öldürülür, sahili tutan yerel milisleri bastırmaya tükenmiş garnizonların gücü yetmez. Duruma hâkim olması için ordu Sicilya'dan çağrılır ve birkaç ay içinde tüm ada (sadece Messina dışında) tekrar Müslüman hâkimiyetine girer. Sanki büyük sefer hiç yapılmamıştır.

Felaket haberi Konstantinopolis'e ulaştığında imparator ölmek üzeredir. Artık devlet işleriyle uğraşacak hâlde değildir ve günlerini, daha yirmili yaşlarını sürmesine rağmen onu yüzü gözü şişmiş korkunç bir yaratığa çeviren ilahi öfkeyi dindirmek için çaresizce çırpınarak geçirmektedir. Oysa şunun şurasında sadece birkaç yıl öncesinde yakışıklılığıyla imparatoriçenin gönlünü çalmayı başarmıştır. İmparatorluğun her köşesine haberciler salar ve sağlığı için dua etmeleri karşılığında her mahalle rahibine iki, her keşişe de bir altın ödenmesi emrini verir. Bu arada vaktinin çoğunu çok sevdiği Aziz Demetrios'un Thessaloniki'deki lahdi üzerine uzanarak ve ondan yardım dileyerek geçirir.

Bu arada imparatorluğun idaresi artık Ioannes Orphanotrophos'un ellerindedir. Bazı tarihçilerin (Skylitzes ve Zonaras da bunlara dahildir) sayfaları onun kötülük hikâyeleriyle doludur. Ona daha yakın olduğu için gerçeği daha iyi gördüğüne inandığımız Psellos ise ailesinin sözkonusu olmadığı zamanlarda asla adaletsiz davranmadığını söylemektedir. Ancak Paphlagonialı bir hanedan kurmayı kafasına koymuştur. Bir tek bu uğurda amacına ulaşmak için yapmayacağı şey yoktur. Kardeşi Mikhael en fazla bir yıl içinde vâris bırakmadan ölecektir. Ailesinden başka birinin tahta geçmesini nasıl sağlayacaktır? 1037 yılında Patrik Studioslu Aleksios'un kilise kanunlarına göre seçilmediği gerekçesiyle, kendisi patrik olmaya kalkışır. Ancak yaşlı Aleksios onun için fazla zekidir. Eğer bu seçim gerçekten de kilise kanunlarına uygun yapılmadıysa geçmiş on bir yılda yaptığı tüm kilise atamalarının da tamamen geçersiz kılınacağını ve bunlara tesadüfen son üç imparatorun taç giyme törenlerinin de dahil olduğunu belirtir. Ioannes'in dayanağı kalmayınca bu konu bir daha açılmamak üzere kapanır.

Ancak sorun çözülmez. Mikhael'in yerine kim tahta geçecektir? Üç erkek kardeşten Niketas ölmüştür; Ioannes gibi hadım olan diğer ikisi de sözkonusu olamamaktadır. Allahtan kayınbiraderleri Stephanos da ölmüştür. Geriye tek bir olanak kalır: Babasının eski mesleği nedeniyle, *kalaphates* (kalafatçı) lakabıyla anılan, Stephanos'un oğlu Mikhael. Pek de iç acıcı bir çözüm değildir. Oğlan (doğum tarihi bilinmemektedir, ancak henüz yirmisine basmamıştır) ilk görünüşte iyi bir izlenim yaratsa da onu iyi tanıyanlar sinsi ve hain biri olduğunu gayet iyi bilmektedir. Müzmin bir yalancı ve düzenbazdır, sadece gerçek niyetini gizleyebilmek için dostça bir tavır takınmaktadır. Ancak Orphanotrophos kararını vermiştir. İmparatoru ikna etmekte güçlük çekmez. Zoe zaten reddedecek hâlde değildir. Çok geçmeden Blakhernai'deki Azize Meryem Kilisesi'nde yapılan bir ayinle, yeğeni resmen tahtın vârisi ilan edilir. Acınası hâldeki

genç kocasının yanında oturan yaşlı İmparatoriçe, Kalafatçı Mikhael'i evlatlık olarak kabul ettiğini açıklar ve (sembolik olduğu kadar gülünç bir şekilde) onu kucağına oturtur. Sonradan imparator onu güçlükle *kaisar* ilan eder ve halkın çoğunun adını bile duymadığı hatta ilk defa gördüğü bu genç adamın kutsama töreni yapılır.

Gerçi yeni *kaisar*'ı kimse tanımaz, ama tahtın yanında ayakta duran Ioannes Orphanotrophos'u herkes tanımaktadır ve yüzündeki zafer ve memnuniyet ifadesi gözden kaçacak gibi değildir. Ne var ki imparatorluk, ailesi ve kendisinin başına farkında olmaksızın getirdiği felakete yakında çok pişman olacağından henüz kimse haberdar değildir.

1040 yazında Bulgaristan'da patlak veren isyanın nedenlerini fazlaca araştırmaya gerek yoktur. Sorumlusu büyük oranda ağır Bizans vergileridir. Akıllı davranan II. Basileios Bulgar tebaasının, borçlarını her zaman yaptıkları gibi malla ödemelerine izin vermiştir. Ioannes Orphanotrophos ise parayla ödenmesinde ısrar etmiş ve böylece omuzlarına ağır bir yük yüklemiştir. Ohri'nin Slav piskoposunun 1037 yılında ölümü üzerine, yerine Ayasofya'nın *khartophylaks*'ı (arşiv memuru)Yunan asıllı Leon'un atanması da bunun üzerine tuz biber ekmiştir. Üç yıl sonra Çar Samuel'in gayrimeşru torunu olduğu anlaşılan Petro Deljan liderliğinde silaha sarılırlar. Birkaç hafta sonra Konstantinopolis'te yarı esaretten kurtarılan kuzeni Alusian da ona katılır. İkisi süratle Bizanslıları Batı Bulgaristan'dan atar ve tıpkı daha önce Symeon ve Samuel'in yaptığı gibi Kuzey Yunanistan'ı işgal ederler. Yıl sonunda Dyrrakhion'a hücum eder (böylece Adriyatik'e açılma fırsatı elde ederler) ve güneyde Lepanto Körfezi'ne kadar nüfuz ederek doğuda Thebes'i ele geçirmek üzere baskı uygulamaya başlarlar.

Bu noktada beklenmedik bir şey olur. Thessaloniki'deki (Selanik) sarayından konuşan İmparator Mikhael aniden düşmana karşı ordusunun başına geçmek niyetinde olduğunu ilan eder. Artık yarı felçlidir, korkunç derecede şişen bacakları kangren olmuştur. En küçük hareket bile büyük işkencedir. Kardeşleri de dahil olmak üzere, tüm çevresi onu bu fikrinden caydırmak için çaba sarf ederler, ancak Mikhael dinlemez. Yönetimi sırasında imparatorluk topraklarına hiç yeni yer katılamamasının yeterince kötü olduğuna dikkat çeker. En azından toprak kaybı yaşanmasına göz yummamaya kararlıdır. Psellos şöyle yazar:

> "Daha barbarlarla hiç karşılaşmadan ilk savaşını (ki zafer kazanmıştır) kendi yakın çevresine karşı verdi. İlk savaş hatırası ise zaferini kendi akrabaları, yakınları ve kendi adına kutlamak oldu. Amacının gücü fiziksel zayıflığının önüne geçti ve böylece Tanrı'ya olan vaadini yerine getirdi."

Ancak Psellos bunun boş bir hareket olmadığını vurgular. Hiç kimse kahraman olmayı boşuna hak etmemiştir. Ölümcül derecede hasta bir adamın da savaş meydanında şerefli bir ölüm arayışında olmasını anlayışla karşılamak gerekir. Ölmekte olan *basileios* ordusunu savaşa götürmeden önce sefer inceden inceye planlanır, özel hedefler dikkatle seçilir.

"Ordu düşman bölgesine vardığı anda kamp kurmak için uygun bir yer bulunur. Bir kurul toplantısından sonra imparator düşmanla çarpışmaya karar verir. Alışılmadık bir plandır ve orada onunla birlikte olan generaller de aksi fikirdedir. Bu pek şaşırtıcı değildir. Gece doktorlar çağrılmış ve ölümün eşiğinden dönmüştür. Ancak şafak sökerken uyanmış (bir şekilde yeni bir güç kazanmıştır) ve atına binerek büyük bir ustalıkla dizginlemiştir. Sonra da mucizevi bir şekilde atını şahlandırarak ordusunun çeşitli birliklerini yek bir güç haline getirmiştir."

Bulgar isyancılarının bozguna uğratılmasını imparatora atfetmek güzel olurdu ama işin aslı, Alusian'ın disiplinden yoksun adamları Thessaloniki'yi kuşattıktan sonra öylesine dağılmışlardır ki âdeta savunma güçlerinin gelip de onları yerle bir etmesi için davetiye çıkarmışlardır. Bu arada iki lider arasında da ciddi anlaşmazlık baş göstermiş, Deljan Alusian'ı yetersiz olmak ve hatta vatan hainliğiyle suçlamıştır. Bunun üzerine Alusian da kuzenine tuzak kurmuş ve sonra da keskin bir bıçakla gözlerini oyarak, burnunu kesmiştir. Çok geçmeden de isyanın başarısından umudunu kesip imparatora gizlice haber göndererek, güvenli şekilde Konstantinopolis'e geri dönüşü sağlanırsa teslim olacağını belirtmiştir.

Böylece 1041 yılı başında, Mikhael ordusu ile aralarında kör ve burunsuz Deljan'ın da bulunduğu çok sayıda savaş esiriyle birlikte zafer eşliğinde başkente döner. Orada bulunan Psellos sahneyi şöyle tasvir etmektedir:

"Tüm halk imparatorlarını selamlamak üzere sokaklara döküldü. İmparator daha ziyade bir cenazeye katılmış gibi atının üzerinde öne arkaya sallanıyordu. Dizginleri tutan parmakları sanki bir deve aitti. Her biri bir adamın kolu kalınlığındaydı. Hastalığı onu bu hale getirmişti. Yüzünde de artık eski yakışıklılığından eser kalmamıştı."

Bu halkın önüne son çıkışı olur. Yıl sonunda durumu iyice kötüleşir ve 10 Aralık'ta artık sonunun geldiğini fark edince kendini Aziz Kosmas ve Aziz Damianus Manastırı'na taşıtır. Orada pelerini ve tacını çıkararak basit bir keşiş kıyafeti giyer. Kardeşleri, özellikle de Ioannes gözyaşlarını tutamaz. Sadece o, bunca zamandır hasretini çektiği nihayet bağışlandığına inanmanın verdiği iç huzuruyla mutlu ve huzurlu görünmektedir. Manastırın kapısında yaşlı İmparatoriçe Zoe belirdiğinde herkes şaşırır. Kocasının durumunu duymuş ve onu ölmeden önce son kez görmek istemiştir. Ancak Mikhael onu kabul etmez. (Onu, her şeyini borçlu olduğu yaşlı kadına karşı böyle kibirli davranmakla suçlamadan önce sadece birkaç saati kaldığını, iyice bitkin düştüğünü ve Zoe'yi bizden çok daha iyi tanıdığını hatırlatmakta fayda var.) Akşam duası vakti geldiğinde bir çift sandalet getirilmesini ister. Onun için yapılan sandaletlerin henüz hazır olmadığını öğrenince de erguvan renkli çizmelerini giymeyi reddederek iki keşişin yardımıyla, topallayarak çıplak ayak şapele doğru yürümeye başlar. Ancak gücü yetmez. Güçlükle nefes alır hâlde odasına geri götürülür ve bir ya da iki saat sonra da ölür.

Bizans tahtına oturan tüm imparatorlar içinde çok azı ondan daha da düşük seviyeden gelmiştir. Çok azı daha da müphem yollarla gücü eline geçirmiş, ancak hiçbiri-

nin hayatı böyle acılı hâlde sona ermemiştir. Yaşasaydı, çok büyük bir imparator olabilirdi. Belki de 1025 yılında Basileios'un ölümüyle başlayan ağır parçalanma sürecini tersine çevirebilirdi. Akıllıydı, vizyon sahibiydi ve son Bulgaristan seferinde gösterdiği gibi insan üstü bir cesareti vardı. Bizans tarihinde gerçek bir trajik şahsiyettir ve sonraki dönemlerde onun kaybına hayıflanacak çok insan çıkacaktır.

17

Paphlagonia Hanedanının Sonu

[1041-1042]

Adaletsiz olan Tanrı değil. Korkunç suçlar işleyen benim ve şimdi de hakkım olan cezayı çekiyorum.

İmparator V. Mikhael,
Kör edilmesinden az önce

İmparatorun ölümü Ioannes Orphanotrophos'u derinden etkilemiştir. Bütün entrikacılığı ve düzenbazlığına rağmen Mikhael'e olan sevgisi içten ve gerçektir. İmparator gömülene kadar üç gün üç gece başında nöbet tutmuştur. Diğer iki kardeş ise çok farklı davranırlar. Tahta göz diken olası başka kişilerin yolunu kesmek amacıyla, yeğenlerinin yerini sağlamlaştırmak için neredeyse daha imparator ölmeden onu saraya sokmaya çalışırlar. Ellerinde olsa taç bile taktıracaklardır. Allahtan bu iş için Ioannes'in ibadetinin bitmesini beklemek zorundadırlar. Nihayet Ioannes saraya geldiğinde orada bulunan Psellos, tanık olduklarını şöyle anlatır:

> "Ioannes'in saray surlarından içeri girdiğini haber alan kardeşler, onu bir tanrı gibi karşılamaya hazırlandılar. Tören çok önceden hazırlanmıştı. Etrafını çevirerek onu öpücüklere boğdular ve her yerini öptüler. Yeğeni bile sanki dokunuşuyla büyük bir keramet yaratacakmış gibi, sağ elini ona doğru uzatmıştı."

Onu izleyen aile toplantısında Ioannes özellikle bir konunun üzerinde durur. İmparatoriçenin izni olmaksızın (ister gerçek, ister görünüş icabı olsun) hiçbir şey yapılmayacaktır. II. Basileios'un yeğeni olarak taht onun hakkıdır ve eğer Mikhael Kalaphates yeni *basileios* olarak kabul edilecekse onun desteği şarttır. Zoe'nin yanına gidildiğinde Mikhael kendini onun ayakları altına atar ve dördü birden, sadece Mikhael sayesinde onun hakkı olan tahta tekrar çıkabileceğini kanıtlamaya çalışırlar. Onun imparatorluğunun sadece lafta kalacağını ve idare işini Zoe'nin üstleneceği sözünü verirler ya da Zoe isterse yönetimi ona bırakacak ama yine de Mikhael sadece bir kukla imparator ve sözcü olmaktan öteye gitmeyecektir. Yani her iki durumda da Mikhael Zoe'nin kölesi olacak ve onun her dediğini yerine getirecektir. Yaşlı, zayıf, saf, pek zeki olmayan ve akıl danışacak kimsesi de bulunmayan Zoe'yi ikna etmek zor olmaz. Onun da onayıyla V. Mikhael kutsanır.

Doğu Roma İmparatorluğu 700 yılı aşkın bir süredir varlığını sürdürmektedir ve bu arada taht elli beş farklı imparator görmüştür. Kimilerine taht miras kalmış, kimileri de (IV. Mikhael gibi) evlilik yoluyla bu makama gelmiştir. Bazıları da (örneğin Nikephoros Phokas ya da Ioannes Tsimiskes gibi) şiddet kullanarak ya da kul-

lanmaksızın tahtı gasp etmişlerdir. Ancak onlar da zaferler kazanan generallerdir ve Bizans'tan da daha eski olan ve Augustus'a kadar uzanan bir geleneğe dahil olmaları nedeniyle kendi adamları tarafından yürekten onaylanmışlardır. Bu nedenle tüm Bizans tarihinde Mikhael Kalaphates kadar az unvana sahip birinin tahta geçmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Amcası en azından imparatoriçenin kocası olmuştur, yeğeni ise onun aşığı bile değildir. Aşağı tabakadan gelmektedir, hiç askeri zaferi yoktur. Ne özel bir karakteri ne de parlak bir zekâsı vardır. Şimdi Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi ve Havarilere eş mertebesine çıkarılan mutsuz genç adam, bu şerefi iki şeye borçludur: Sadece kendini düşünen yozlaşmış bakanların entrikalarına ve aptal bir yaşlı kadının zayıflığına.

Tahta çıkışını izleyen ilk haftalarda (neredeyse hasta eder derecede) alçakgönüllü davranarak, Zoe'ye "Hanımım, İmparatoriçem", yanında oturması için ona da bir taht yaptırttığı Ioannes'e ise "Efendim" ve "Beyim" diye hitap eder. Ancak bu başlangıç dönemi fazla uzun sürmez ve birkaç hafta sonra Mikhael'in ikiyüzlülüğünü bilen Ioannes, sırtını döner dönmez yeğeninin ona olan davranışlarının tamamen değiştiğini fark ettiğinde fazla şaşırmaz. Çok geçmeden daha da endişe verici bir şey keşfedecektir. *Megas domestikos* (orduların başkomutanı) görevini uygun gördüğü kardeşi Konstantinos, Mikhael'in ona olan düşmanlığını körüklemek adına elinden geleni yapmaktadır.

Anlaşılan o ki Konstantinos uzun süredir Ioannes'in başarılarını kıskanmakta ve onu tamamen mahvetmek için uygun anı beklemektedir. Bu amaca ulaşmak için de Mikhael *kaisar* olduğu andan itibaren genç adamın dostluğunu kazanmaya çalışmıştır. Başarılı da olmuştur ki Mikhael onu *nobelissimos* rütbesine yükseltmiş ve yanından ayırmamaya başlamıştır. Yerini sağlamlaştıran Konstantinos, Ioannes'e kibarlık taslamayı da bırakmış ve fırsat doğduğunda ona hakaret etmeye başlamıştır. İmparatorla yenen bir akşam yemeği esnasında aralarında yaşanan şiddetli bir tartışmadan sonra Ioannes öfkeyle masadan kalkmış ve sarayın dışına çıkıp kendi malikânesine değil, çiftlik evlerinden birine gitmiştir. Bu hoşnutsuzluk hareketinin Mikhael'i yola getireceğini ummuştur. Gerçekten de hemen ardından imparatorluk mührünü taşıyan bir mektup gelir. Mektupta aşırı gururlu davranmakla suçlanmakta ve geri gelmesi istenmektedir. Ioannes tartışılacak gizli bir devlet meselesi olduğunu düşünür. Karşısında pişman olan yeğenini bulma beklentisiyle bu çağrıya uyar. Ancak saraya vardığında Mikhael'in hiçbir mesaj bırakmaksızın bir tiyatro oyununu seyretmeye gittiğini öğrenir. Öfkeyle topukları üstünde dönerek tekrar çiftlik evinin yolunu tutar.

Bize bu olayı aktaran Psellos, Ioannes'in, yeğeninin ona olan düşmanlığını hafife aldığına dair hiç şüphe bırakmamaktadır. Ancak bu olay bir dönüm noktası olmuştur. Nihayetinde yeğenini tahta çıkarmanın korkunç bir hata olduğunu fark etmiştir. Ayrıca şimdi tüm enerjisi ve yaratıcılığını onu devirmek için kullanmazsa kendinin devrileceğini de anlamıştır. Ne var ki Mikhael ve Konstantinos da aynı sonuca varmışlardır. Belki onun kadar zeki değildirler ama tüm devlet gücünü arkalarına almış-

lardır. Birkaç gün sonra imparatorluk sancağını taşıyan bir gemi Ioannes'in evinin (muhtemelen ya Boğaz'da ya da Marmara sahilinde bir yerdedir) iskelesine yanaşır ve son hareketinin ne anlama geldiğini açıklaması için derhal saraya gelmesi istenir. Ioannes şüphelenmiş olmalıdır ama yine de gitmeye karar verir. Anlaşılan hâlâ yeğenini yola getirebileceğine inanıyordur.

Ancak ona böyle bir fırsat verilmez. Büyük Saray'a yaklaştığında onu en yüksek terastan izleyen imparator, önceden kararlaştırılan işareti verir. Geminin burnu çevrilir ve Ioannes yanına yanaşan daha büyük başka bir gemiye bindirilerek sürgüne (her ne kadar Psellos sadece eşkıyalara uygun olduğunu belirtse de büyük ihtimalle uzaktaki Monobatae Manastırı'na) gönderilir. Bir daha Konstantinopolis'i görmez. Mikhael'in öfkesi dindikten sonra merhamete gelip eski hamisine birkaç ilkel konfor sağladığı söylenmektedir. Ancak ne Mikhael Ioannes'in yegâne düşmanıdır ne de sürgün ve hapis çekeceği son ceza olacaktır.

Kendi istediklerini yapmaktan alıkoyan amca engelini savuşturan Mikhael, nihayet tahta geçtiğinden beri zihninde gelişen fikirleri yaşama geçirebilecektir. İlk hedefi saray aristokrasisidir. Taç giydiği andan itibaren bu kişilerin ona nasıl davrandığını hayal etmek zor değildir. İmparatorluk protokolü sürekli izlenmekte ve Mikhael'in ne geldiği yerin ne de nasıl imparator olduğunun unutulmasına izin verilmektedir. İntikam almaya karar veren İmparator, onları hor görerek, tehdit ederek, taciz ederek, teker teker tüm ayrıcalıklarını ellerinden alarak can güvenliklerinden korkacak hale getirir. Özel muhafızlarının işine son verir (o dönemde yarı-kalıcı Vareg ve Anglosakson Vikinglerden oluşmaktaydı) ve yerlerine İskitli (muhtemelen Slav kökenli ve hepsi hadım olan) bir bölük getirir. Sadakatlerini kazanmak için çok cömert bağışlar yaptığı bu adamlar, doğal olarak onun her kaprisini yerine getirmeye hazır hale gelir. Bu arada Psellos, otoritesinin şımarık seçkinlerden çok, kitlelerin sevgisine dayandırılması gerektiği gerekçesiyle halka özgürlük ve aşırı serbestlik tanıdığından bahsetmektedir. Doğal olarak kitleler bu ilgiye cevap verir. İmparator atıyla caddelerden geçerken pencerelerden erguvan renkli kumaşlar sarkıtılır, yollarına pahalı halılar serilir. Çok geçmeden bu ilginin sarhoş ettiği Mikhael onu herkesin sevdiğine inanır ve kendini bu insanların babası gibi görür. Yerini sağlamlaştırdığına inanmaktadır. Öyle sağlamdır ki artık planın bir sonraki aşamasına geçme, yani analığı İmparatoriçe Zoe'den kurtulma vakti gelmiştir.

Zoe ona hiç zarar vermemiştir. Hatta yükselişini en az amcası kadar ona da borçludur. Ama zaten bu ona da Ioannes'e davrandığı gibi davranması için yeterli bir sebeptir. Zira ona iyilik eden insanları affetmek gibi bir yapıya sahip değildir. Ayrıca, Zoe nefret ettiği her şeyin canlı bir örneğini temsil etmektedir: Eski aristokrasi, Makedon hanedanı, Bizans sarayının tutucu ve kemikleşmiş gelenekleri. Kilise ve devlet törenlerinde Zoe'ye öncelik tanınması ve resmi duyurularda önce onun adının okunması onu öfkelendirmektedir. Ona sürekli geldiği yeri ve tacı elde edebilmek yolunda,

onun onayını almak için kendini nasıl küçük düşürdüğünü hatırlatmaktadır. Glykas ve Skylitzes'in bahsettiği ve sonradan kendinin de buna inandığının öne sürüldüğü gibi, Mikhael'in ölümünden Zoe'nin sorumlu olduğuna ve şimdi de onun sonunu hazırladığına gerçekten inanmış mıdır? Olabilir. Dengesizliği bir yana, onu ikna etmek de herhalde zor değildi. Bu sorunun cevapsız kalması çok da önemli değildir. Çünkü Mikhael Kalaphates kararını vermiştir. Zoe'nin yaşlı oluşu ve geri planda kalması da yeterli olmaz. Sürgüne gitmelidir.

Yaşlı imparatoriçe zaten iki kocasından yeterince çekmiştir ama evlatlığından çektiklerinin yanında onlar solda sıfır kalmaktadır. Üçüncü defa nefret ettiği *gynaikeion*'a gönderilir, hakkı olmasına rağmen hazineyle ilişiği kesilir ve çok cüzi bir kaynakla geçinmeye zorlanır. Ancak geçmişte en azından görünüşte, şanına yakışır saygı görmüştür. Bu defa ise hapis tutulduğunu gizlemek için hiçbir çaba sarf edilmemiştir. Nadiren (genellikle kilise törenlerinde) halkın karşısına çıkması dahi yasaklanmıştır. Yardımcıları ve hizmetkârları uzaklaştırılmış, Mikhael'in görevlendirdiği cahil ve kaba gardiyanların eline bırakılmıştır.

Ancak bu da Mikhael'i tatmin etmez. Paskalya'dan sonraki ilk Pazar gününe denk gelen 18 Nisan 1042 tarihinde askerler *gynaikeion*'a girer ve tahtı ele geçirmeye teşebbüs ettiği iddiasıyla zavallı Zoe'yi tutuklarlar. Mahkemede para yedirilen yalancı şahitler bu iddiayı doğrular ve imparatoriçeye kendini savunma şansı dahi verilmez. Saçları kesilir ve emri üzerine doğru imparatorun huzuruna çıkarılır. Sonra da aceleyle bir gemiye bindirilerek aynı gece Büyükada'ya gönderilir. Psellos onun ağlayarak amcası II. Basileios'un ruhundan yardım istediğini yazmaktadır. Ancak adaya vardığında artık sakinleşmiş ve kaderine razı olmuştur. Herhalde başına daha kötü bir şey gelmesinden korkmuştur.

Ertesi sabah imparator senatoyu toplar. Senato üyelerinin Zoe'nin gerçekten de onu öldürmek istediğine inanıp inanmadıklarını asla bilemeyeceğiz. Ancak karşı çıkarlarsa başlarına geleceği bildiklerinden boyun eğmişlerdir. Forum Constantinum'da bizzat *eparkhos tes poleos* (Konstantinopolis valisi) resmi kararı okumuş ve Zoe bir kez daha imparatoru öldürme girişimlerindenden dolayı cezayı hak etmiş olmakla suçlanmıştır. Mikhael'in ise bu durumda yapılması gerekeni yaptığı ve Zoe'nin işbirlikçisi Patrik Aleksios'un da aynı şekilde cezalandırıldığı vurgulanmıştır.

Patriğin bu işlere ne kadar karıştığını gerçekten de bilmek isterdik. Bu konuda Yunan kaynakları fazla bir şey yazmamaktadır. Bir XIII. yüzyıl vakanüvisi olan Ali İbnü'l-Esir (günümüze kalmayan başka kaynaklara dayandığı anlaşılmaktadır) imparatorun ondan kurtulmak için kendi şahsi nedenleri olduğundan bahsetmektedir. Buna göre Mikhael, Aleksios'u bir şekilde Boğaz'ın üstünde bir manastıra gönderir ve orada bekleyen bir grup İskitli muhafıza öldürtmek ister. Ancak kaçmayı başarıp derhal şehre dönen Aleksios, tüm kilise çanlarını çalarak halkı ayaklanmaya davet eder. Bu hikâyeye inanıp inanmamakta serbestiz ama gerçekten de bir halk ayaklanması yoldadır. Daha vali okumayı henüz bitirmiştir ki kalabalık arasından kâfir Mikhael'in

indirilip yerine İmparatoriçe Zoe'nin geçirilmesi gerektiğine dair bir ses işitilir. Bu çağrı yankı bulur ve kalabalığın bir bölümünün üzerine yürüdüğü vali canını zor kurtarır.

Aslında hak edecek pek bir şey yapmamasına rağmen Konstantinopolis halkının Zoe'yi sevmesi biraz şaşırtıcıdır. İmparatorların kızı, torunu, büyük büyük torunu ve Bizans'ın gördüğü en büyük imparatorun yeğeni olması bir yana, yaşı da büyük rol oynamış olmalıdır. Daha çoğu doğmadan o imparatoriçeydi ve farkında olmaksızın bir kurum haline gelmişti. Herkes onun Mikhael'i gönüllü evlatlık edindiğini ve Mikhael'in de sadece dört ay öncesinde Zoe sayesinde yükseldiğini biliyordu. Zoe'nin onu hemen öldürmeye çalışmasına ancak gülünüp geçilebilirdi. Psellos şahit olduğu bu olayı çok canlı şekilde tasvir etmektedir:

> "Artık onları durduracak kimse kalmayınca (ayaklanma tüm halka yayılmıştı) harekete geçmek için yerlerini aldılar. Önce sanki bölüklere ayrılırmış gibi küçük gruplara bölündüler. Sonra da bir bütün olarak saldırdılar. Hepsi silahlanmıştı. Kimi eline bir balta geçirmiş, kimi de bir pala, bir yay, mızrakla silahlanmıştı. Ancak çoğu katladıkları kıyafetlerinin içine doldurdukları ya da ellerinde tuttukları taşlarla başıbozuk hâlde yürümeye başladılar. Biri de isyankârların sayısını artırmak için bütün hapishanelerin kapılarını ardına kadar açmıştı.
>
> Ben sarayın dış verandasında durmuş, bazı gizli yazılar dikte ediyordum ki birden kulaklarımız at toynaklarının çıkardığı sese benzer bir sesle çınladı ve yüreğimiz ağzımıza geldi. Sonra bütün halkın imparatora karşı ayaklandığını bildiren bir haberci geldi. Yekvücut halinde toplanmış, tek bir amaçla ilerliyorlardı... Doğru atıma atladım ve şehrin merkezine doğru ilerlerken gördüğüm manzara karşısında donakaldım.
>
> Sanki bütün bu güruh insanüstü bir ilhama kapılmış gibiydi. Artık eski benliklerinden çok farklıydılar. Yürümelerine çılgın bir hava gelmişti, ellerinde daha fazla güç vardı, gözleri alev alev yanıyordu, kaslarına başka bir güç egemendi...
>
> Önce imparatorun ailesine saldırmaya ve malikânelerini yerle bir etmeye karar verdiler. Hücuma geçildi ve ne varsa yerle bir edildi. Binalardan bazıları çatıyla kaplanmış, diğerlerinin ise üstü açık bırakılmıştı. Yere düşen çatılar yıkıntılarla kaplanmış, sanki yeryüzü sırtındaki ağır yükten kurtulmak istermiş gibi döşemeler saçılmış, temeller açıkta kalmıştı. Üstelik bu iş sadece güçlü erkeklerin elinden çıkmıyordu, genç kızlarla hem erkek hem de kız çocuklar da bu tahribata katılmışlardı. İlk hücumda bütün binalar yerle bir edildi ve içindekiler de hiç fark gözetmeksizin yağma edildi. Topladıklarının hepsini de hangi asil evlerden geldiğine bakmaksızın satışa çıkardılar."

İlk yıkılanlardan biri imparatorun amcası Konstantinos'un eviydi. O ve kendi adamlarından bir grup bir şekilde kalabalığı yararak Büyük Saray'a girmiş ve muhafızlarının terk ettiği Mikhael'i yalnız ve bir köşeye sinmiş hâlde bulmuşlardı. Tek yaşama şanslarının Zoe'nin geri gelmesine bağlı olduğunu fark ettiklerinde bir gemi onu alıp getirmek üzere derhal yola çıkar. Bu arada yeğeni gibi işe yaramaz olmayan Konstantinos, az sayıdaki sadık güçleri toplayarak Zoe'nin geri getirilişine kadar binayı savunma işini organize edecek cesareti gösterir. Bu güçler, kuleler ve üst pencerelerden art arda attıkları oklarla gün boyunca savaşırlar. Çok sayıda isyancının

öldürülmesine rağmen anında bir yerine üç kişi biter. Yaşlı imparatoriçe geldiği anda savunma güçlerinin hâli kalmamıştır.

Zoe'nin durumu biraz daha iyidir. Mikhael Kalaphates'in acınası haline rağmen ondan hâlâ çekinmektedir. Mikhael'e karşı böbürlenecek bir ruh halinde olmadığı kesindir. Onun kendini düşürdüğü durumla ilgili bir yorum yapmamasının nedeni de kolaylıkla bu kaderin bir parçası olabilme korkusundandır. O yüzden de kendisinden istenileni yapmaya hazırdır. Kanuni yöneticileri olarak halka kendini gösterecek ve bir kez daha evlatlığıyla işbirliği yapacaktır. Kaba abası çabucak üzerinden çıkarılır ve yerine erguvan renkli bir pelerin giydirilir. Saçları zorla tıraşlandıktan sonra geriye kalan birkaç tel saçı mümkün olabildiğince gizleyecek şekilde tacı da başına takılır. Böylece kendilerine çeki düzen veren Zoe ve Mikhael, titrer hâlde, saraya doğrudan bağlantılı olan hipodromdaki imparatorluk locası *kathisma*'ya doğru ilerlerler.

Ancak isyancı liderler tatmin olmaz. Tek başına imparatoriçeyi belki kabul edeceklerdir ama yanında İmparatorun gözükmesi, Zoe'nin hâlâ bir mahkûm olduğuna tanıklık etmiştir. Mikhael hâlâ tahtta olduğu için bunun soruna bir çözüm teşkil etmeyeceği sonucuna varırlar. Aniden akıllarına başka bir fikir gelir: Theodora. Zoe'nin nedensiz kıskançlıkla bekâr kız kardeşini Petrion Manastırı'na hapsetmesinin üzerinden on beş yıl geçmiştir. Theodora bir daha ortaya çıkmamış ve artık iyice unutulmuştur. Hatta Psellos tahta geçtiğinde Mikhael Kalaphates'in ondan haberi dahi olmadığını söyleyecek kadar ileri gitmektedir. Ancak hâlâ hayattadır ve taht üzerinde en az Zoe kadar hak sahibidir. Üstelik onun gibi dezavantajlı durumda da değildir. Zoe'ye tek başına yönetme konusunda güvenilemeyeceği için iki kız kardeş beraberce tahta geçeceklerdir. Aynı akşamüstü *Patrikios* Konstantinos Kabasilas liderliğindeki bir grup (içlerinde zamanında Theodora'nın babasına hizmet veren ve sonradan Mikhael'in azlettiği tüm hadımlar da vardır) Theodora'yı derhal Konstantinopolis'e geri getirme emriyle yola çıkar.

İşleri hiç de kolay değildir. Zoe'den çok daha erdemli olan Theodora babasının eski dostlarını dinlemeyi kesinlikle reddederek manastırın şapeline sığınır. Ancak Kabasilas ve diğerleri de en az onun kadar kararlıdır. Sığındığı yerde onu bulur ve şiddetli bir tartışmadan sonra zorla caddeye çıkarırlar. Theodora manastır kıyafetini çıkararak imparatorluk pelerinini giymeye zorlanır ve derhal patriğin beklemekte olduğu Ayasofya'ya getirilir. Böylece 19 Nisan Pazartesi günü akşamı büyük bir isteksizlikle de olsa, öfkeli yaşlı hanım Bizans tahtına geçer ve halkın her tabakası tarafından coşkuyla alkışlanır. Bir gaspçı olduğu açıklanan Mikhael Kalaphates ise tahttan men edilir. Tören biter bitmez cemaat dışarıda toplanır ve saraya doğru yürünür.

Mikhael çaresiz hâldedir. Saatlerden beri amcasıyla birlikte *kathisma*'dan, hipodromda toplanmış öfkeli topluluğa seslerini duyurmaya çalışıyor ve zavallı Zoe'yi öne iteleyerek halkı esas yöneticinin o olduğu konusunda boşuna ikna etmeye çabalıyorlardı. Ancak kalabalık içinde bağrışmalar daha da artıp taş ve hatta ok atılmaya

başlanınca tekrar saraya çekilmek zorunda kalırlar. Çok geçmeden de Theodora'nın geldiği ve taç giydiği haberi ulaşır. Artık Mikhael'in aklında sadece kaçmak vardır. Boukoleon Limanı'ndan bir gemiye binerek şehir surlarıyla Marmara sahilini birleştiren Psamatia (Samatya) semtinde yer alan Studios Manastırı'na sığınmak niyetindedir. Ancak amcası Konstantinos onu engeller. Bir imparator asla kaçmamalıdır. Ya zafer kazanmalı ya da savaşarak ölmelidir. Konstantinos son adamına kadar sarayı savunmaya kararlıdır ve yeğeninden de yanında olmasını beklemektedir.

Tam o anda büyük bir tesadüf eseri imparatorluğun en seçkin generali Katakalon Kekaumenos, Boukoleon Limanı'na yanaşır. Bir önceki sene tüm Sicilya'nın Müslümanlara yenik düşmesine karşın onun kararlı ve cesur savunması sayesinde, bir tek Messina kurtarılabilmiştir. Elbette beklediği gibi karşılanmaz. Ancak onun gelişiyle Mikhael'in cesareti de geri gelmiş olmalıdır ki kalıp mücadele etmeye karar verir. Bütün gece boyunca savaşılır, ancak şafak sökmeye başladığında isyancıların sarayı kara tarafından tamamen kuşattıkları anlaşılır. Şimdi de üç taraftan hücuma hazırlanmaktadırlar. Bir grup hipodromdan *kathisma*'ya, diğeri Augusteion'dan Khalke Kapısı'na, sonuncusu da *Tsykanisterion* olarak adlandırılan, I. Basileios'un iki yüzyıl önce atların eğitimi için yaptırdığı geniş açık araziye doğru ilerlemeye başlar.

20 Nisan 1042 Salı günü Konstantinopolis en kanlı günlerinden birini yaşar. Özellikle de silahlı ve zırhlı imparatorluk birliklerine karşı savunmasız kalan isyancılar safında korkunç bir katliam yaşanır. Bir gün ve bir gece sırasında üç binden fazla kişi öldürülür. Ancak sonunda kaçınılmaz şekilde çoğunluk baskın çıkar. Çarşamba gününün erken saatlerinde saraya girilir ve bir anda öfkeli güruh girdiği her yeri yağmalayarak darmadağın etmeye başlar. Ancak esasen tek bir amaçları vardır: İmparatoru bulmak ve öldürmek.

Artık mücadele etmenin bir anlamı kalmadığını fark eden Mikhael ve Konstantinos, şafak sökmeden az önce, üzerlerine kirli pasaklı kıyafetler giyerek onları Studios Manastırı'na götürecek gemiye binerler. Orada önce kafaları tıraşlanır ve o andan itibaren manastır cemaatinin bir üyesi sayılırlar. Bu arada sarayda yalnız bırakılan ve elinden geldiğince kendini savunmaya çalışan Zoe çok geçmeden isyancılar tarafından bulunur ve omuzlar üzerinde taşındıktan sonra tahta çıkarılır. Mikhael ve Konstantinos'un gidişiyle kendine güveni biraz olsun yerine gelmiştir. Talihinin nihayet dönmüş olmasına ancak sevinebilmiştir ki Theodora'nın geri gelerek taç giydiğinden haberdar olur. Bir daha görmemeyi umut ettiği kız kardeşini önce derhal manastıra geri göndermek ister, ancak Ayasofya'nın önünde biriken kalabalığın Theodora için tezahürat yaptığını fark edince durumu kavramaya başlar. Birkaç saat öncesine kadar unutulmuş olan bu kederli ve çirkin yaşlı bakire, birdenbire halkın idolü haline gelmiştir. İstemeye istemeye (ve büyük ihtimalle de sevimsizce) bu ortaklığı kabullenir. Ortak imparatoriçe olmak, hiç olamamaktan daha iyidir.

Şimdi tekrar, gizli keşiş hayatlarında kaybolmayı umut eden imparator ve amcasının yanına, Studios Manastırı'na dönelim. Onlara karşı duyulan nefretin gücünü hafife almışlardır. Sığındıkları yer açığa çıkar çıkmaz hipodromu terk eden güruh, onların kanını istedikleri haykırışlarıyla Mese'den batıya doğru ilerler. İmparatorluk muhafızlarından bir bölük eşliğinde peşlerinden giden Psellos, bize meydana gelen olaylar hakkında korkunç bir tablo çizmektedir:

> "Vardığımızda manastır çoktan kalabalık tarafından sarılmıştı ve çoğu içeri girebilmek için binayı yıkmaya çalışıyordu. Bu histerik kalabalığı yararak geçmekte güçlük çekiyorduk. Hepsi küfrediyor ve acınacak hâldeki kaçaklara akıl almaz tehditler savuruyorlardı.
>
> İmparatoriçeye olan rezil davranışlarına çok üzülmeme rağmen o ana kadar onlar için iyi ya da kötü fazla bir şey hissetmemiştim, ancak şapelden içeri girip de iki talihsiz adamı gördüğümde (İmparator dizleri üstüne çökmüş ve eliyle altara yapışmıştı, *nobelissimos* da onun yanında ayakta duruyordu) pis paçavraları içinde, ölüm korkusunun değiştirdiği yüzleriyle onları tanımakta güçlük çektim. Şaşkınlıktan dilim tutuldu ve ağlamamak için kendimi güç tuttum."

İfadesinden Psellos'un onlardan nefret etmediği anlaşılmaktadır. İki adam dikkatle ona yaklaşırlar. Konstantinos Zoe'ye karşı yapılan darbede, yeğenine yardım etmediğini ve ona asla cesaret vermediğini söyler. Akıbetinden korktuğu için de onu engellemeye çalışmamıştır. Güç onun elinde olsa, ailesi bu hale gelir miydi hiç? Diğer yandan Mikhael kendini haklı çıkarmak için hiçbir girişimde bulunmamıştır. Suçludur ve şimdi de bedelini ödemektedir.

Bütün öğleden sonrayı, iki adam altarın önünde sığınmış hâlde, güruh da kutsal alana olan saygının bilinciyle geride kalarak geçirir. Bu durumun ne kadar böyle sürüp gidebileceğini tahmin edemiyoruz. Çünkü hava kararırken yeni Vali Kampanaros çıkagelir ve İmparatoriçe Theodora'nın emriyle iki kaçağı alarak salimen saraya götürmek üzere görevlendirildiğini bildirir. Mikhael ve Konstantinos bu garantiye güvenmezler (ki haklıdırlar da) ve altara daha da sıkı yapışırlar. Ancak vali daha fazla vakit kaybetmek niyetinde değildir. Adamlarına onları yakalama emri verir, bağırıp çağırmalarına ve mücadele etmelerine rağmen sürüklenerek şapelden dışarı çıkarılırlar. Orada bulunanların çoğu -Psellos da dahil olmak üzere- Kampanaros'tan, onun gözetiminde ikisine de zarar gelmeyeceğine dair bir garanti sözü beklerler, ancak kamuoyu buna kesinlikle karşıdır. Şehirde kız kardeşine karşı duyduğu nefretin Zoe'yi Theodora yerine Mikhael'le ortaklık yapmaya iteceği yönünde bir kanaat yaygınlaşmıştır ve bu risk göze alınamayacak kadar büyüktür.

Bu korkuyu aynı şekilde Theodora da çekmektedir. Eğer Skylitzes doğru söylüyorsa, valiye gizlice, vakit geçirmeden kör edilmeleri emrini vermiştir. Kampanaros da verilen emirleri yerine getirmeye kararlıdır. Kalabalığın (ettikleri beddualar şimdi alaya dönüşmüştür) çevrelediği iki adam, eşeklere bindirilerek Mese'den saraya doğru yola çıkarılır. Psellos devam eder:

> "Henüz biraz ilerlemişlerdi ki kör etme cezasını yerine getirecek olan kişi yollarını kesti. Talimatları güruha gösterdiler ve adamlar demirlerini bileylemeye başladılar. Bu arada başlarına geleceği anlayan kurbanlar korkuya kapıldı. Orada bulunan senatörlerden biri onları biraz teselli edip cesaret vermese oracıkta öleceklerdi.
>
> Bu çabalara rağmen sakinleşemeyen imparator, ağlayıp yalvarmaya ve Tanrı'dan, kiliseden ve aklına gelen her şey ve herkesten yardım dilenmeye başladı. Diğer yandan amcası gücünü toplamış ve kaderine razı gelmişti. Cezayı yerine getirecek adamların hazır olduğunu fark edince, soğukkanlılıkla onlara yaklaştı ve ilk kurban olmayı kabullendi. Kalabalık dalga dalga ona yaklaşmaya başlayınca oradaki kıdemli memura dönerek kararlı bir sesle "Bu insanları yaklaştırmazsanız, kaderime nasıl cesurca boyun eğeceğimi göreceksiniz." dedi. Ellerini bağlamalarına "Eğer kıpırdarsam o zaman beni bir kazığa bağlarsınız." diyerek karşı geldi. Sonra da boylu boyunca yere uzandı ve hiç kıpırdamadan, bağırmadan, ağlamadan ya da yüzünde en ufak bir renk değişmesi olmaksızın cezanın yerine getirilmesini bekledi. Gözleri teker teker çıkarıldı. Bu arada birazdan maruz kalacağı cezayı gören imparator, havaya yumruk sallamaya, yüzünü paralamaya ve ağlayıp dövünmeye başladı.
>
> *Nobelissimos*, yardım olmadan ayağa kalktı, kanayan göz çukurlarını gösterdi ve en yakın arkadaşlarından birine dayanarak kendine yaklaşan herkesle öyle büyük bir soğukkanlılık ve insanüstü bir cesaretle konuştu ki sanki bütün bu olanlar hiçbir değişiklik yaratmamıştı. Sıra *basileiosa* geldi. Hâlâ öyle öfkeli şekilde mücadele ediyordu ki bağlanmak ve sıkıca tutulmak zorunda kalındı. O da kör edildikten sonra güruhun aşağılamaları bitti ve öfkeleri yatıştı."

Böylece V. Mikhael'in ve onunla birlikte Paphlagonia hanedanının sonu geldi. Kısa süre sonra Mikhael Khios (Sakız) Adası'ndaki Eleimon Manastırı'na, amcası Konstantinos ise Samos (Sisam) Adası'ndaki başka bir dini yapıya gönderildi. Mahkûm edildikleri karanlıkta ömürlerinin sonuna değin mi yaşamışlardır, yoksa Ioannes Orphanotrophos gibi çok daha korkunç bir sona mı maruz kalmışlardır, bilemiyoruz.

Mikhael nasıl biriydi? Bizans tarihi duayeni İngiliz Profesör Bury, onun haksız yere lanetlendiğini ve aslında hırslı ve ileri görüşlü bir idareci olarak tek amacının yönetimde köklü değişiklikler yapmak olduğunu savunmaktadır. Bu işi Ioannes ve Zoe'nin varlığına rağmen gerçekleştirmesi imkânsız olduğundan onları haklı yere bertaraf etmiştir. Görevden alındığı dönemde Ioannes, zaten herkesin nefret ettiği bir kişilik haline gelmiştir. Amcasının ezeli düşmanı Konstantinos Dalassenos'u ve İtalya'ya *katepano* yaptığı Georgios Maniakes'i hapisten çıkarması ve döneminin en büyük devlet adamlarından biri olacak Konstantinos Likhoudes'i başbakanı olarak ataması, onun hanesine artı puan olarak yazılmalıdır.[173]

Buraya kadar her şey doğru olabilir. Belki de Mikhael iyi niyetliydi (ki bu kesinlikle ispatlanmamıştır) ve belki de analığı ve amcasına karşı takındığı tutum kaçınılmaz bir önlemdi. Buna rağmen yönetimi eline aldıktan sadece dört ay on bir gün sonra kendisini bir isyanın ortasında bulduğu gerçeğinin kaçılacak yanı yoktur. Kafasındaki planı gerçekleştirmek isteyen her reformcu ihtiyatlı davranmalıdır. Ayrıca halkın

173 Bu görüş bana değil, Profesör Bury'e aittir.

düşüncelerini dikkate almak ve halkı peşinden sürüklemek için çaba sarf etmelidir. Mikhael bunların hiçbirini yapmamıştır. Uzun vadeli görüşleri övgüye layık görülebilir, ancak hep berbat bir devlet adamı olmuştur. Sadece bu nedenden ötürü asla iyi bir imparator olamayacaktı. Son günlerinin örnek teşkil edecek hâli yoktur ve tebaası da davranışından dolayı övgü hak etmez, ancak ondan kurtulmak zorundaydılar. Biz de onun gidişinden memnun olabiliriz.

18

Konstantinos Monomakhos ve Bölünme

[1042-1055]

Acemi ve sahte patrik, sadece ölüm korkusuyla keşiş olan ve şimdi de sadece korkunç suçları nedeniyle anılan Mikhael'i, kendine Ohri piskoposu diyen Leon'u, Latin liturjisini ayaklar altına alan şansölye Konstantinos'u, bu bahsedilen hatalarına rağmen onların peşinden gidenleri, tövbe edenler dışında hepsini; tıpkı papazlığı alıp satanlar, Valensçiler, Ariusçular, Donatistler, Severiusçular, Maniciler, Nasıralılar, tüm dinsizler ve nihayetinde şeytan ve onun melekleri gibi aforoz et! Amin, amin, amin.

Kardinal Humbertus'in aforoz mektubunun son paragrafı

Mikhael'in kaderine yenik düştüğü 20 Nisan 1042 Salı günü akşamı, İmparatoriçe Theodora hâlâ Ayasofya'dadır. Geleli yirmi dört saat olmasına rağmen kız kardeşinin sözü olmaksızın saraya gitmeyi reddetmektedir. Gururunu çiğneyen Zoe, ancak ertesi sabah beklenen daveti gönderir. Theodora'nın gelişinden sonra asiller ve senatörlerden bir araya gelen büyük bir topluluk önünde, tekrar kavuşmalarını soğuk bir kucaklaşmayla pekiştiren iki yaşlı kadın, Roma İmparatorluğu'nu yönetmeye koyulurlar. Mikhael'in tüm aile üyeleri ve en ateşli destekçileri sürgüne gönderilir, ancak bunlardan sivil ve askeri alanda üst rütbelerde bulunanlar görevlerinde bırakılırlar. Başlangıçtan itibaren yaşça büyük olan Zoe'ye öncelik tanınır. Tahtı da Theodora'nınkinin biraz önüne yerleştirilir. Her zaman bir adım geride kalan Theodora, bu konumdan memnundu. Psellos bize bu çift hakkında canlı bir tasvir sunmaktadır:

"Zoe anlatılanı çabuk kavrıyor, ancak kelimelere dökemiyordu. Theodora ise tam aksiydi. Düşüncelerini kendine saklamayı yeğliyor, ancak konuşmaya başladığı zaman da son derece tatlı bir ses tonuyla sohbet ediyordu. Zoe tutkuluydu ve her şeye aynı coşkuyla yaklaşıyordu. Bu hâliyle bana bir gemiyi, bir yukarı bir aşağı sallayan dalgaları çağrıştırıyordu. Theodora'da ise böyle gelgitler yoktu. Neredeyse kasvetli denecek kadar soğukkanlı bir yaradılışa sahipti. Zoe savurgandı. Denizler dolusu altını bir günde harcayabilirdi. Theodora ise para harcadığı zaman kalan paralarını sayan cinstendi. Bunda şüphesiz tüm ömrünü kısıtlı parayla geçirmek zorunda kalmasının etkisi vardı, ama doğuştan kendine hâkim bir tip olduğu su götürmez bir gerçekti.

Dış görünüşleri karakterlerinden de farklıydı. Pek uzun boylu olduğu söylenemeyecek Zoe, tombuldu. Büyük gözler ve etkileyici kaşlara sahipti. Çok abartılı olmamakla birlikte burnu hafif öne doğru kıvrıktı. Saçları altın sarısıydı ve beyaz teni âdeta parlıyordu. Yaşını göstermiyordu. Vücudunda hiç kırışıklık yoktu, teni pürüzsüz ve gergindi. Theodora ise ince ve uzundu. Başı vücuduna göre küçüktü. Hazırcevaptı ve Zoe'den daha hareketliydi. Kaşlarını asla çatmazdı. Aksine her zaman neşeliydi ve konuşmak için fırsat kollardı."

Birbirine taban tabana zıt bu çift imparatorluğu ne kadar iyi yönetmiştir? Bu konuda iki ayrı düşünce var. Psellos'a göre neredeyse bir felakettirler. Para ve politikadan hiç anlamazlar, ciddi devlet meselelerini "*gynaikeion*'un manasız eğlencelerinden" ayırt edecek durumda değildirler. Zoe yaptığı cömert bağışlarla hazineyi boşaltmıştır. Ioannes Skylitzes ise tamamen farklı bir hikâye anlatır. Makamların alınıp satılabilir olmasına karşı çıkarılan fermanlar, sivil ve askeri yönetimde kat edilen yol, çok önemli birkaç atamaya dikkat çeker. Bunların içinde Avrupa ordularının başına getirilen Konstantinos Kabasilas ve ondan da önemlisi imparatorluk ailesi haricinde en yüksek asil rütbe olan *magistros* unvanıyla İtalya'ya *katepano* yapılan Georgios Maniakes de vardır.[174] Ayrıca, bir önceki yönetimin yaptığı suiistimalleri araştırmak üzere bir heyet kurulur. Soruşturmayı sürdürmek üzere *Nobelissimos* Konstantinos keşiş hücresinden sürüklenerek çıkarılmış ve sonunda (nasıl bir ikna yöntemi kullanıldığını bilmiyoruz) sarayında gizli bir yerde sakladığı, hazineden çalınan iki bin beş yüz kilo altın ortaya çıkarılmıştır.

Hangisi gerçek olursa olsun bir şey kesindir. Temel istikrardan yoksun olan bu yönetimin, halkın güvenini kazanmasına imkân yoktur. Haftalar geçip de, iki kız kardeşin birbirlerine karşı duydukları nefret iyice su üstüne çıkınca memurlar ve senatörler mecburen taraf tutmak zorunda kalırlar. Böylece hükümet olası tehlikeli bir kutuplaşmanın işaretlerini vermeye başlar. Çok geçmeden başta bir erkek olmadıkça bu işin yürümeyeceği anlaşılır. Bunun da tek bir yolu vardır: Evlilik. Elli yılını bakire olarak geçiren Theodora böyle bir adım atmayı kesinlikle reddeder. Zoe içinse bundan daha güzel bir şey olamazdı. Önceki evlilik girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması, daha önce de gördüğümüz gibi üçüncü evliliklerin Doğu kilisesi tarafından hiç de hoş karşılanmamasına rağmen altmış dört yıllık gönlüne sonsuz bir umut dolar ve derhal kendine uygun bir koca aramaya başlar.

İlk olarak son dönemde hapisten salıverilen ve hatırlanacağı üzere 1028 yılında babasının ölmeden önce aday olarak seçtiği, ancak bürokratların yeniden düşünmesi için ikna ettikleri yakışıklı Konstantinos Dalassenos'a göz koyar.[175] Ancak saraya çağrıldığında üzerindeki sivil kıyafeti ile önce herkesi şoka uğratan Dalassenos, Zoe'ye karşı da son derece soğuk ve kibirli bir hava takınınca imparatoriçe tarafından kovulur. Bir sonraki aday, Konstantinos Artoklines adında Zoe'nin her zaman hayranlık duyduğu yakışıklı bir saray memurudur. Hatta on üç yıl önce daha Romanos Argyros döneminde aşk yaşadıkları hakkında dedikodular dahi çıkmıştır. Ancak düğünün yapılmasına birkaç gün kala Artoklines esrarlı şekilde ölür. Romanos'un evliliğini hatırlayan ve aynı şeylerin kendi başına gelmesinden de korkan karısı tarafından zehirlen-

---

174 Bu noktada Skylitzes'in yanıldığına kesin gözüyle bakabiliriz. Maniakes'in 1042 yılı Nisan ayı sonunda, yani Mikhael Kalaphates'in ölümünden sadece birkaç gün sonra İtalya'ya *katepano* olarak döndüğünü biliyoruz. Bu nedenle bu atamayı Zoe'nin değil, bizzat Mikhael'in yapmış olması gerekir.

175 Bkz. s. 215.

diği söylenmektedir. Umutsuzluğa kapılan Zoe, bakışlarını kadim ve asil Monomakhos ailesinin bir üyesi olan üçüncü bir Konstantinos'a çevirir. O da çok yakışıklıdır (bu Zoe için çok önemlidir) ve çapkınlığıyla ün salmıştır. Aynı zamanda hoş, kültürlü ve çok zengindir. İlk karısının zamansız ölümünden sonra, Romanos Argyros'un tahta geçişinden çok önce onun yeğeni ile evlenmiştir, ancak sadece Romanos'un kısa egemenlik döneminde sarayda hoş karşılanmıştır. Babasının bir defasında küçük bir komploya karışmış olması nedeniyle II. Basileios ve VIII. Konstantinos dönemlerinde sadakatinden şüphe edilmiştir. IV. Mikhael ve Ioannes Orphanotrophos, Zoe'yle olan yakınlaşmasından huzursuz olup onu Lesbos (Midilli) Adası'na sürmüşlerdir. Sürgünde yedi yıl kaldıktan sonra, şimdi de saraya çağrılmaktadır.

Konstantinos Monomakhos başkente Haziran'ın ikinci haftasında varır. Bir önceki gün Damokrania'daki Aziz Baş Melek Mikhael Kilisesi'nde imparatorluk giysileri ve sembollerini teslim alır ve orada kendisini bekleyen bir gemiye binerek yolculuğunun son etabını tamamlamak üzere yola çıkar. Böylece Konstantinopolis'e coşkulu gösteriler eşliğinde girer ve 11 Haziran'da Zoe'yle Nea Şapeli'nde evlenir. Her ikisinin de üçüncü evlilikleri olması nedeniyle patriğin kutsamayı reddetmesi törene biraz gölge düşürse de bir şapel papazının araya girmesiyle sorun çözülür ve ertesi gün patrik, çifti kutsayarak taçlarını takar.

İmparator IX. Konstantinos, VIII. Konstantinos'tan daha çok kendine güvenen, Romanos Argyros'dan daha gerçekçi, IV. Mikhael'den daha sağlıklı ve V. Mikhael'den daha az dik başlıdır. Ancak tembelliği ve sorumsuzluğu yüzünden politik açıdan imparatorluğa diğer üçünün toplamından daha fazla zarar vermiştir. Öldüğü 1055 yılında liderleri Robert Guiscard (Iulius Caesar ve Napolyon arasındaki en müthiş maceraperesttir) komutasında Güney İtalya'daki Normanlar, Apulia, Kalabriya ve Sicilya'daki Bizans varlığını tamamen ortadan kaldırmak üzeredir. Bağdat'ta yerini sağlamlaştıran Selçuklular, Anadolu içlerine doğru yapacakları akınları planlamaktadırlar. Tuna sınırı, bozkırlardan gelen işgalci Peçenekler, Çumanlar ve Uzlar tarafından aşılmıştır. Doğu ve Batı kiliselerinin hizipleşmesi etkin şekilde devam etmektedir. Asillerin yaptığı iki darbe girişimi, ancak güçlükle bastırılabilmiş ve ordu son yüzyıl içindeki en kötü durumuna gelmiştir. Ancak Konstantinos, bunların hiç farkında değilmiş gibi görünmektedir. Zoe'nin eski kocaları gibi, değil onun savurganlığını dizginlemek daha da fazla para harcamıştır. VII. Konstantinos döneminden beri başkent böyle lüks ve şaşaa görmemiştir. Porphyrogennetos, imparatorluğun prestijini artırmak için saray törenlerini bir politik araç olarak kullanmıştır. Parayı sadece kendi zevki için harcadığı izlenimini veren Monomakhos ise tam tersi etkiyi yaratmıştır.

Zoe ise yeni kocasına karşı son derece hoşgörülü davranır. Nihayet evliliğin fiziksel açısına yönelik istekleri azalmış görünmektedir. Monomakhos'un ikinci karısının yeğeni ve II. Basileios'un ezeli düşmanı yaşlı Bardas Skleros'un da baba tarafından torunu olan ve Monomakhos'un sürgünde geçirdiği yedi yılı hiç şikâyet etmeden

onunla paylaşan çekici kadınla uzun süren ilişkisine ses çıkarmaz. Bu kadın, Monomakhos saraya çağrıldığında da onu riske atıp tahta çıkma olasılığına zarar vermemek için önce Lesbos'ta kalır. Üçüncü evlilikle ilgili zorlukları da bildiği için Zoe'yle evlenebileceğine ihtimal vermemiş ve evlendikleri haberini alınca da şoka uğramıştır, ancak herhalde adaya gelen habercilerin ona ilettikleri mektupta imparatoriçenin hiç kötü niyet taşımadan onu başkente geri çağırdığını okuduğunda şaşkınlığı daha da artmıştır. Başlangıçta oturduğu mütevazı ev, Konstantinos'un cömertliği sayesinde muhteşem bir villaya dönüşmüş, ilk zamanlarda gizlilik içinde sürdürdükleri ilişki de giderek daha aleni hale gelmiştir. Nihayetinde tüm senatonun hazır bulunduğu bir davette imparator ve Sklerina'nın (böyle çağrılmıştır) aralarındaki ilişki, senatörlerin biraz da dalkavukluk ederek "aşk kupası" adını verdikleri bir antlaşmayla resmiyet kazanır. Bu andan itibaren Zoe, Monomakhos ve Sklerina mutlu bir üçlü halinde yaşamaya başlarlar. Psellos şöyle yazar:

> "Aslında gerçek anlamda güzel olmamasına rağmen o kadar hoş, zarif ve alımlıydı ki onu eleştirmek insanın içinden gelmezdi. Karakteri ve mizacına gelince, taş kalpli birini bile yola getirebilirdi. Ritmik, tatlı ve uyumlu bir konuşma tarzı vardı. Çok güzel bir ses tonuna sahipti ve diksiyonu mükemmeldi. Söylediği her şeyi tarifsiz bir cazibeyle ifade ediyordu. O güzel sesiyle bana sık sık Yunan mitolojisiyle ilgili sorular sorar ve arada bir de diğer uzmanlardan yaptığı alıntıları eklerdi. Bu kadar iyi dinleyebilen başka bir kadın görmedim.
>
> En çok hoşlandıkları şeyleri vermeye özen gösterdiği iki imparatoriçeye kendini çok sevdirmişti. Güzel şeyleri kendine saklama huyu yoktu, başkalarına vermeye bayılırdı. Zoe'ye altın hediyeler, ayrıca tatlı Hint baharatları ve otları, kokulu tütsüler ve merhemler, beyaz çiçekli ormangülü filizleri; daha doğrusu en sevdiği eğlence olan parfüm karışımları için gerekli malzemeleri verirdi. Theodora'ya ise özel tunçtan yapılma vitrinler içinde sakladığı koleksiyonu için eski sikkeler ve madalyalar hediye ederdi."

Ne yazık ki yaşlı iki kadının bu büyüleyici genç kadına karşı duydukları hisleri Konstantinopolis halkı paylaşmıyordu. Çok geçmeden bu ahlaksız ilişkinin hiç hoşlarına gitmediğini belli etmeye başlamışlardır. Psellos değil, fakat Skylitzes 9 Mart 1044 tarihinde Kutsal Şehitler anısına düzenlenen bir tören alayının kalabalıktan yükselen yuhalanmalarla kesildiğinden bahsetmektedir. "Sklerina'yı indirin!", "Yaşasın hayatları tehlike altında olan analarımız[176] Zoe ve Theodora!" diye bağırmışlardır. Bir an için imparatorun hayatı da tehlikeye girmiş, karısı ve baldızının saray pencerelerinden kendilerini göstermesi üzerine ortalık yatışmış, ancak tören alayı da dağılmıştır. O günden sonra Konstantinos da tek başına halkın arasına karışmaya cesaret edememiş ve daima sağına karısını soluna da metresini almıştır.

Suçlama yersizdir. Artık okuyucunun da anlamış olduğu gibi, Bizans sarayında çok sayıda potansiyel katiller vardır, ancak Sklerina bunlardan biri değildir. Anlayabildiğimiz kadarıyla, Konstantinos Monomakhos da değildir. Zayıf, sorumsuz ve

---

[176] Yunancadaki bu sevecen ve samimi *Mamai* (Analar) terimi günümüzdeki "Ana Kraliçe" kavramıyla karşılaştırılabilir.

eğlence düşkünü olabilir, ancak içinde kötü düşünce yoktur. Dedikodulara göre eğer gerçekten de metresini tahta çıkarmaya niyetlenseydi (ki işin aslına bakılırsa zaten bir bakıma tahttadır) onu evlatlık edinir ve sonra da ortak imparatoriçe ilan ederdi. Zoe'nin, hele de Theodora'nın ölümü gerekli değildi. Ancak sorun kuramsaldır. Çünkü imparatoriçeler değil, Sklerina ölmüştür. Ölüm tarihi belli değildir. Bütün bildiğimiz bir akciğer hastalığına tutulduğu, nefes alamadığı ve doktorların da elinden hiçbir şey gelmediğidir. İmparator ardından çocuk gibi ağlamış ve onu Manganes'teki muhteşem Aya Yorgi Manastırı'na gömdürmüştür. (Bu manastırı Sklerina'yı görmek için bahanesi olsun diye onun evinin yanında inşa ettirdiği söylenmektedir.)

Sklerina'ya sempati duymamak imkânsızdır. Çok özel bir kadındı ve Konstantinos Monomakhos'a büyük ve gerçek bir aşkla bağlıydı, ancak (aslında bu nedenle onu suçlamak haksızlık olur) imparatorla olan ilişkisi bir yönüyle felaketle sonuçlanacak ve Bizans İtalya'sının geleceğinde çok önemli bir etki yaratacaktır.

Georgios Maniakes 1042 Nisan'ında yarımadaya dönmüştü. İki yıl önce Konstantinopolis'e çağrıldığından beri İtalya'nın durumu iyice kötülemişti. Sicilya'da ellerinde sadece Messina kalmıştı. Anakarada zapt edilemez Aversa ve Melfi kalelerini ele geçiren, büyük bir süratle tüm Güney İtalya'ya hâkim olan Lombardlar ve Normanlara karşı üç büyük bozgun yaşanmıştı. *Katepano* ordusuyla bölgeye geldiğinde Trani dışında tüm Apulia, Taranto'dan Brindisi'ye kadar olan hat üzerinde ayaklanma halindeydi. Hiç vakit kaybetmedi. O feci yaz, hayatta kalanlar tarafından uzun süre hatırlanacaktır. Acımasız Maniakes (bir Vareg alayı ve efsanevi İskandinav savaşçı Kral Harald Hardrada'nın yardımıyla) bir isyankâr kentten bir diğerine geçerek hepsini yakıp yıkmış ve ardında paramparça edilmiş cesetler bırakmıştır. Kadın, çocuk, rahip rahibe, yaşlı, çocuk demeden katletmiş ve kimseye acımamıştır. Kimi asılmış kiminin boynu vurulmuş, çoğu da (özellikle çocuklar) canlı canlı gömülmüştür. Asiler geri çekilmiş, bir süre her iki taraf eşit gibi görünmüş, ancak sonra felaket gelmiştir. İki yıl içinde ikinci defa, Georgios Maniakes saray entrikalarının kurbanı olmuştur.

Bu defa düşmanı Sklerina'nın erkek kardeşidir. Romanos Skleros'un Anadolu'daki arazileri onunkilere bitişiktir ve ikisi arasındaki ilişkiler toprak kavgası nedeniyle on bir yıldan beri bozuktur. Artık anladığımız gibi Maniakes tehlikeli bir adamdır ve birkaç yıl önce şiddetli bir tartışma sırasında komşusuna saldırarak neredeyse öldürmüştür. Romanos da intikam yemini etmiş ve şimdi kız kardeşi aracılığıyla imparatorun yakın çevresine dahil olunca skoru eşitleme şansını kaçırmamış ve Konstantinos'u, Maniakes'i İtalya'dan çağırma konusunda kolaylıkla ikna etmiştir. Bu arada onun yokluğundan faydalanarak evini yağmalamış, arazilerini yakıp yıkmış ve son bir hakaret olarak da karısını baştan çıkarmıştır.

Maniakes felaket haberlerini ve geri çağrılma emrini aynı anda alır. İntikamı korkunç olur. Eylül ayında halefi Otranto'ya vardığında onu yakalar; kulaklarını, burnunu ve ağzını at pisliğiyle doldurur ve ölene kadar işkence eder. Şanssız adama

Konstantinopolis'ten eşlik eden *Patrikios* Tubakis de bir ya da iki hafta sonra aynı kaderi paylaşır. Öfkesi hâlâ dinmeyen Maniakes, onu taparcasına seven adamları tarafından İmparator ilan edilir ve onlarla birlikte Adriyatik'i aşarak (Apulialı bir tarihçiye göre, öfkelerini insan kurbanlarıyla yatıştırmaya çalışmıştır) Via Egnatia üzerinden Konstantinopolis'e doğru ilerlerken başka güçler de toplar. Thessaloniki'ye (Selanik) doğru ilerlerken yolunu kesmek için gönderilen bir imparatorluk ordusunu Bulgaristan'daki Ostrovo yakınında bozguna uğratır ve tam zafer kazanacakken ölümcül bir yara alır. Kafası kesilerek Konstantinopolis'e götürülür ve imparatora sunulur. İmparator da kafayı bir mızrağa geçirerek hipodromun en yüksek terasında sergiler. Sonradan Monomakhos büyük zafer kazanır ve liderlerinin ölümü üzerine parçalanan asiler ordusu, arena etrafında dolaştırılır. Adamları eşeklere ters bindirilir, başları tıraşlanır ve pislikle kaplanır. Ancak bu aşağılatıcı sergileme bile Konstantinopolis'in Maniakes tarafından zapt edilmesine ve Bizans'ın en büyük olmasa bile tüm tarihinin en gaddar yöneticisinin eline geçmesine ramak kaldığı gerçeğini değiştirmez.

Georgios Maniakes, IX. Konstantinos'un tahtına yönelik ne tek ne de en büyük tehlikeydi. 1043 yılı yazında aniden Boğaz'da beliren bir Rus filosu Yunan ateşi sayesinde fazla zorlanılmadan geri püskürtülmüştü. Ancak dört yıl sonra, 1047 Eylül'ünde daha ciddi bir olay yaşanmıştır. Bir kez daha askeri bir ayaklanma baş göstermiştir. Bu defa merkezleri Adrianopolis'te (Edirne) yer alan Trakya ve Makedonya orduları, imparatorun ikinci dereceden kuzeni, Leon Tornikes adında bir Ermeni aristokrat liderliğinde ayaklanırlar. Leon, uzun süre bu bölgede yaşamıştır ve Psellos'a göre "tam bir Makedon ukalası"dır. Uzun süre onun bir darbeci olduğundan şüphelenen Konstantinos, Leon'un, Konstantinos'un sürekli Ermeni methiyeleri söyleyen ve genç adamı imparatora karşı öven kız kardeşi Euprepia ile olan yakın dostluğundan da çok huzursuz olmuştur. Bu nedenle Konstantinos, Leon'u her fırsatta aşağılamış, hatta bir keresinde saçlarını kazıtarak onu gülünç duruma düşürmüştür.

Artık Tornikes daha fazla dayanamaz. Bir gece bir grup Makedon yandaşı ile birlikte sıvışır ve Edirne'ye doğru ilerlerken yolculuğunun her evresinde onu engellemek üzere peşine düşenleri hiç duraksamadan öldürür. Vardığında da kasten imparatorun öldüğü, Theodora'nın imparatoriçe olduğu ve Leon'u da tahta ortak ettiği yolunda bir söylenti çıkarır. Bu söylenti ordu içinde hızla yayılır. Bir kalkan üzerinde göğe yükseltilen ve erguvan renkli pelerin giydirilen Leon *basileios* ilan edilir. Sonra da sayıları birkaç bini bulan askerlerin tezahüratı eşliğinde Konstantinopolis'e doğru yola çıkar. Başkente yaklaştıkça ona katılanların sayısı da artar. 25 Eylül Cuma günü Leon, başkent surları altında kamp kurarak kuşatmaya hazırlanır.

Kuşatma için bundan daha iyi bir zaman seçemezdi. Birkaç yıldan beri ordu büyük bir bozulma içindedir. Askeri aristokrasiden nefret eden sivil yönetim, silahlı kuvvetlerin gücünü giderek azaltmış ve henüz belirli bir bedel karşılığında askerlik hizmetlerinden muaf tutulma haklarını satın alan büyük toprak sahiplerinin kurbanı

olmamış köy kökenli askerleri teşvik ediyordu. Ayrıca her *thema*'nın günlük yönetimi *strategos*'tan alınarak sivil bir sulh hâkimine verilmiş ve bir hamlede ordunun gücü ve prestiji yerle bir edilmiştir. Büyük ölçüde törensel işlerde görevli bir avuç paralı asker dışında Konstantinopolis'te ya da yakınında çok az asker vardır. Doğu ordusu ise çok uzakta Iberia sınırındadır ve yerel barbar kabilelerin ayaklanmalarını bastırmakla meşguldür.

Artık Konstantinos da eski Konstantinos değildir. Tahta çıktığı dönemde oyunlarda pentatlonun değişmez birincisiyken şimdi şişmiş ayakları nedeniyle zorlukla yürümektedir. Gençliğinde en çetin cevizi bile kıran elleri (Psellos onun tuttuğu bir kolun günlerce acıdığından bahseder) deforme olmuştur. Gelecek sekiz yılda da hızla ilerlemeye devam edecek romatizmanın pençesindedir. IV. Mikhael'in cesaretine sahip olsa başkentinin savunmasında aktif rol alacaktır, ama onun yapısında kahramanlık yoktur. Bütün yapabildiği, pek inandırıcı olmasa da, daha ölmediğini düşmanlarına ispat etmektir. 26 Eylül'de kendini şehir surlarının en kuzey ucunda yer alan Blakhernai Sarayı'na taşıtmış ve orada yanında iki imparatoriçe ile birlikte tüm imparatorluk sembollerini kuşanmış hâlde yüksek bir pencereden siperlere bakmıştır. Bu hâliyle kuşatmacıların alayları ve hakaretlerine maruz kalmıştır. Çok geçmeden de atlı bir okçunun oku onu kıl payı geçerek teğmenlerinden birine isabet etmiştir. Yanındakiler onu derhal pencereden uzaklaştırmış, ancak ertesi sabah Konstantinos sanki hiçbir şey olmamış gibi yine pencere önündeki yerini almıştır.

O gün (27 Eylül Pazar günüdür) Leon Tornikes, Konstantinopolis'i dize getirir. Gerçekten ne olduğuna dair parçaları bir araya getirmek zordur. Öyle anlaşılıyor ki gecenin karanlığından faydalanan bir grup mühendis, Blakhernai'nin karşısında, surların dışında, çevrili bir alan inşa eder. Bu noktadan Leon'un adamlarına ciddi zarar vermeyi ummaktadırlar, ancak düşmanlarını hafife alırlar. Asiler engel tanımaz. "Sanki bir eşekarısı kümesi" gibi bu zavallı kalenin üstüne çullanır ve birkaç dakika içinde yerle bir ederler. İçine yerleştirilen talihsiz birliklerin çoğu öldürülür. Az sayıda kişi hayatta kalır, ancak bu felaket sadece başlangıçtır. Surları savunmakla görevli çoğu Müslüman paralı asker, savaşmaları için hapishanelerden salıverilen hükümlüler ve gücü kuvveti yerinde vatandaşlar, bu katliamı görünce paniğe kapılır ve şehre doğru kaçarak (bize anlatıldığına göre) şehir kapılarını düşmana açık bırakırlar.

Kaçınılmaz zaferden Leon Tornikes'i ne alıkoymuştur? Bazı tarihçilere göre bu bir mucizedir. Konstantinopolis zaten kutsal koruma altında olduğu için başka şey beklenemezdi. Diğerleri içinse (ki Psellos da bunlar arasındadır) bir yanlış hesap sözkonusudur. "Tahta geçmek için bizim davetimizi bekliyordu. Saraya bir hükümdara yakışır şekilde alev alev yanan meşaleler arasında bir tören eşliğinde girmek istiyordu." Belki de zaten artık kendinin olduğuna inandığı bir şehri gereksiz bir yağmalama ortamından kurtarmak istiyordu. Her nasılsa, adamlarına oldukları yerde kalmaları, daha fazla kan dökmemeleri ve gece için çadırlarını kurmaları emrini vermiştir.

Bu hata mahvolma sebebi oldu. Beklediği heyet asla gelmedi. Konstantinopolis halkı imparatorunu çok sevmiyor olabilirdi, ama onu zorla tahttan indirmeye, hele de yerine hakkında hiçbir şey bilmedikleri ve şüpheyle baktıkları Makedon-Ermeni kökenli birini getirmeye hiç niyetleri yoktu. İsyan ve şiddetten bıkmışlardı. Birkaç saat içinde panik yatışmış, kapılar güvenlik altına alınmış ve askerler tekrar yerlerine dönmüşlerdi. Şehir kurtarılmıştı. Hayal kırıklığına uğramış ve şaşkına dönmüş Leon Tornikes, mahkûmlarını Blakhernai'nin hemen altındaki bir yerde toplar. Yapacaklarını iyice ezberletmiştir:

> "Onlardan kurbanlık koyun gibi kesilirken seyretmek zorunda kalmamaları için kendi ırklarından ve kendi ailelerinden olan insanları küçümsememelerini rica ettiler. Kendi tecrübelerine dayanarak dünyanın daha önce görmediği bir hükümdarı küçümseyip Tanrı'nın inayetine karşı gelmeme konusunda uyardılar... Sonra tam tersine imparatorumuzun işlediği suçlardan etraflıca bahsettiler, hâkimiyetinin başlangıcında şehrin umutlarını nasıl artırdığını ve sonra da bizi bulutların üstünden uçurumun eşiğine getirdiğini anlattılar."

Buna projektil atışıyla karşılık verirler ve bir tanesi neredeyse Tornikes'e denk gelir. Tornikes ancak o zaman kaybettiğini anlar. Beklentisinin tersine, halk onu istemiyordur. Konstantinos'tan gizlice rüşvet alan adamları, onu terk etmeye başlar. Ekim'in ilk günlerinde kampı toplar ve batıya doğru ilerler. Başkentteki adam yetersizliğinden hemen arkasından gidilemez. Ancak Iberia'dan acilen çağrılan Doğu ordusu şehre vardığında Konstantinos yakalanma emrini verir. Yakalandığında Ioannes Vatatzes adında eski bir silah arkadaşı dışında tüm adamlarını kaybetmiştir. İkisi Konstantinopolis'e getirilir ve tahmin edilebileceği gibi kör edilirler.

Konstantinos Monomakhos etrafındakilere her zaman şanslı bir hayat sürdüğünden bahsederdi. Dört yılda yaşanan ikinci askeri ayaklanmanın da başarısızlıkla sonuçlandığı göz önüne alınırsa herhalde tebaasının çoğu da onun bu görüşünü paylaşmıştır.

On iki yıl altı ay süren egemenlik döneminde imparatorluğun askeri gücünün giderek zayıflamasında en büyük sorumluluk Konstantinos'undur. Eğer II. Basileios tahtta olsaydı, Peçenek kabilelerinin yaklaşık 1047 yılında Tuna'yı aşarak sürekli olarak imparatorluk topraklarında yaşamasına asla göz yummazdı. Daha yüz yıl öncesinde Konstantinos Porphyrogennetos, bu en tehlikeli barbar kavimlerin[177] sürekli izlenmeleri gerektiğini vurgulamıştı. Onun politikası, ittifaklarını cömert hediyelerle satın alarak onları düşmanlarına (Bulgarlar ya da Macarlar) karşı kullanmak ve böylece Ruslar tarafında güneye doğru yayılmalarını önlemekti. Basileios'un Bulgaristan'ı fethetmesi ve imparatorluk sınırının Tuna kıyılarına kadar genişlemesiyle durum değişmişti. Artık Bizans ve göçebe güruhları arasında bir tampon devlet yoktu. Ardı arkası kesilmeyen yağmacı akınları, artık talihsiz Bulgarlara değil, imparatorluğa çev-

[177] Bkz. s. 139-140.

rilmişti. Bu akını durduramayan Konstantinos Monomakhos, özellikle sınır boylarındaki kalelerde yer alan garnizonlarda Peçenekleri ücretli asker olarak kullanarak durumu avantaja çevirmeye çalışmıştır, ancak kısa zamanda güvenilmez oldukları anlaşılmıştır. Barışı sağlamak yerine çok geçmeden tüm bölgeyi bir kaos ortamına sürüklemişlerdir. Artık silahı ele almaktan başka çare kalmamış, ancak bir kez daha hüsrana uğramıştır. Birkaç ezici bozgundan sonra da bildik rüşvet sistemine geri dönmüştür, ancak artık Peçenekler kolay satın alınabilecek durumdan çıkmıştır. Değerli araziler ve birkaç yüksek unvan karşılığında, ancak ateşkes elde edebilmiştir.

Diğer yandan, tüm egemenlik döneminin en büyük trajedisi konusunda (gerçekten de Hıristiyanlık âleminin başına gelen en yıkıcı felaketlerden biridir) suçu Konstantinos'a yüklemek haksızlık olur. Doğu ve Batı arasındaki dini hizipleşmenin pek çok nedeni vardır, ama imparatorun ilgisizliği bunlardan biri değildir. Gerçekten de Bizans imparatorları geleneksel olarak kendi kiliselerine karşı Roma üstünlüğünü kabullenmişlerse, bunu sadece imparatorluklarının evrenselliğini ve Güney İtalya'a üzerindeki haklarını korumak için yapmışlardır, ancak bu kitabın okuyucuları da artık farkına varmıştır ki iki kilise yüzyıllardan beri birbirlerinden kopmuştur. Yavaş gelişmiş olsa da bu yabancılaşma esas itibarıyla Yunanlar ve Latinler, yani Bizans ve Roma arasındaki çekişmenin yansımasıdır. Roma papalığı etkin otoritesini Avrupa'da hızla yaymaktadır ve gücü arttıkça hırsı da kendini beğenmişliği de (her iki eğilim de Bizans'ta endişeyle değil gücenmeyle izlenmiştir) artmaktadır. İki kilisenin Hıristiyanlığa olan yaklaşımında da çok büyük farklılık vardır. İmparatorları, Havarilere eş olan ve doktrin meselelerinin sadece ekümenik konsil aracılığıyla konuşan Kutsal Ruh tarafından halledilebileceğine inanan Bizanslılar için sadece patrikler içinde *primus inter pares* (eşitler arasında birinci) olan papanın dogmaya yön vermesi ve hem dini hem de dünyevi üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesi olacak şey değildir. Diğer yandan, kanunlara bağlı, disiplinli Romalılar, tartışma ve teolojik mütalaadan hoşlanan eski Yunanları hep itici hatta zaman zaman da korkunç bulmuşlardır. İki yüzyıl önce, Photios ve *Filioque* meselesiyle farklılık doruk noktasına çıkmıştır.[178] Allahtan Papa Nikolaus'un ölümü, onun arkasından gelenler ve Photios'un iyi niyeti sayesinde dostça ilişkiler yeniden kurulmuş, ancak temel sorun çözümsüz kalmıştır. Batı'da *Filioque* sempati kazanmaya devam etmiş ve imparator Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olma iddiasını sürdürmüştür. Kavganın tekrar patlak vermesi an meselesidir.

Bu dönemde patlak vermesinden büyük ölçüde Aleksios'un ardından 1043 yılında Konstantinopolis patriği olan Mikhael Kerularios sorumludur. Öğrendiklerimizden pek hoş bir tip olmadığı anlaşılmaktadır. Sivil yönetimde uzun süre hizmet verdikten sonra IV. Mikhael'e karşı yapılan bir komployа karışmış ve sürgün cezasını çekerken girdiği manastırda din adamı olmaya karar vermiştir. Halefi Photios'la uzaktan yakından ilgisi yoktur. Photios döneminin en büyük âlimiyken Kerularios, kilise tarihi hakkında kabataslak bilgisi olan sıradan bir teologdur. Photios zeki, hoş ve çok kül-

178 Bkz. 6. Bölüm

türlü; Kerularios ise katı, dar görüşlü ve kelimenin tam anlamıyla bir bürokrattır[179], ancak tahmin edilebileceği gibi becerikli bir yöneticidir. Çelik gibi bir iradesi vardır ve nedeni hemen anlaşılamasa da Konstantinopolis'te çok sevilmektedir.

Patriğin yeni kavgaya yol açmasının nedeni, Güney İtalya'da Normanların giderek güç kazanmasıydı. 17 Temmuz 1053 tarihinde bu yağmacı eşkıyaları kökünden temizlemeye niyetlenen Papa IX. Leon, küçük Civitate şehri yakınında büyük ve birleşik bir orduyla saldırıya geçmiştir. Ancak ezici bir yenilgiye uğramış ve sekiz ay boyunca Benevento'da tutsak edilmiştir. Nisan ayında Roma'ya döndükten az sonra da ölmüştür. Bizans ordusu Civitate'de bir varlık gösterememiştir (ki kendilerini aldatılmış hisseden papa taraftarları buna çok öfkelenmiştir) ancak liderleri Norman tehdidinden en az papa kadar endişe etmektedir. Adadaki imparatorluk birliklerine kumanda eden Lombard kökenli Argyros da bölgeyi kurtarmak için tek umudun papayla ittifak yapmak olduğunun farkındadır. Argyros'a büyük hayranlık ve saygı duyan imparator da bu görüşe tamamen katılmaktadır.

Diğer yandan meseleye sadece dini açıdan yaklaşan Kerularios, derhal itiraz eder. Latinlerden nefret etmekte ve onlara güvenmemektedir. Her şeyden önce papalığın üstünlüğü fikrine tahammül edememektedir ve böyle bir ittifakın, Normanların bölgeden çıkarılmasına yarasa bile önceden Norman kontrolünde olan toprakların Bizans hâkimiyetine geçmesini engelleyeceğini bilmektedir. Daha Civitate'den önce ilk darbesini indirmiştir. Normanların papalık onayıyla Güney İtalya'daki Yunan kiliselerinde Latin geleneklerini uyguladıklarını (özellikle kutsal amaçla mayasız ekmek kullanıldığını) öğrenince Konstantinopolis'teki Latin topluluklarının derhal Yunan geleneklerini uygulamaları emrini vermiş ve reddedilince de onları kapatmıştır. Daha da beteri Bulgar Kilisesi'nin başı Başpiskopos Ohrili Leon'u Apulia'daki Tranili Ioannes'e bir mektup yazması konusunda ikna etmiş ve bu mektupta (tüm Frank piskoposlarına, keşişlere ve halka ve en önemlisi de papanın bizzat şahsına bildirilmek üzere) Roma Kilisesi'nin belli uygulamalarını, günah ve Musevi kökenli olmakla suçlamıştır.

Bu mektubun kaba bir Latinceye çevrilmiş bir kopyası papaya, Benevento'daki tutsaklığı sırasında ulaşır. Öfkeyle "Piskoposlar Konstantinopolisli Mikhael ve Ohrili Leon'a" ithafen ayrıntılı bir cevabi mektup yazar ve patriğin karşı çıktığı tüm Latin uygulamalarını savunarak papalığın üstünlüğüne dair açıklamalar yapar, ancak daha gönderemeden iki mektup daha alması, herhalde hayırlı olmuştur. Bunlardan birinin altında imparatorun kocaman, kargacık burgacık yazısı vardır. Metin kaybolmuştur, ancak içinde dikkate değer bir şey olduğunu zannetmiyoruz. Leon'un cevabından Civitate ile ilgili taziyetlerini bildirdiği ve ittifaklarını güçlendirmek için üstü kapalı teklifte bulunduğu anlaşılmaktadır. İkinci mektup ise daha şaşırtıcıdır. Hoşnutsuz

---

[179] Eski hısmı Ioannes Orphanotrophos'a karşı nahoş davranışı onun da kinci bir yapısı olduğuna işaret etmektedir. Tahta geçen Konstantinos bu zavallı adama acımış ve onu korkunç Monobatae'den alıp kendi eski sürgün yeri olan Lesbos'a göndermiştir. Ancak yeni patriğin ilk işi gözlerine mil çektirmek olmuştur.

sözlerden ziyade uzlaşma ve iyi niyet saçmaktadır. Kilise uygulamalarından hiç bahsedilmemekte ve iki kilisenin birlik içinde olmaları istenmektedir ve mektubun altında Konstantinopolis patriği Mikhael Kerularios'un imzası vardır.

Bir ihtimal imparator, patriği zeytin dalı uzatması konusunda ikna etmiştir, ancak bu işi, meselenin ne kadar önemli ve acil olduğunu gayet iyi kavrayan Trani piskoposunun yapmış olması akla daha yatkın gelmektedir. Her halükârda Kerularios büyük çaba sarf etmiştir. Papa Leon'a da bu meseleyi hoş görmesi (örneğin "baba" yerine "kardeş" diye hitap edilmiştir) ve daha fazla üzerinde durmaması öğütlenmiş olmalıdır, ancak Leon'un öfkesi hâlâ yatışmamıştır ve büyük ihtimalle ölümcül derecede hastadır. Baş sekreteri Kardinal Marmoutiersli Humbertus (bundan sonra gelişen olaylarda bağnazlık ve sinirlilikte patrikten hiç aşağı kalmadığını gösterecektir) iki mektuba daha adını koyması ve onları resmi bir heyetle Konstantinopolis'e göndermesi konusunda papayı kolayca ikna eder.

Bu mektuplardan patriğe "başpiskopos" diye hitap edilen ilki, bir öncekine göre biraz daha kibar bir dille yazılmıştır, ancak yine de Latin âdetlerini sorgulamak gibi affedilemez bir davranışta bulunduğu için kınanmış, ekümenik otoriteye gösteriş yapmakla suçlanmış (burada büyük ihtimalle mektubun Latince çevirisinde yapılan bir hata sözkonusudur) ve sonunda seçilişinin kilise kanunlarına uygun olmadığı (bu bölüm kasten okunaksız yazılmıştır) öne sürülmüştür. İkinci mektup imparatora ithaf edilmiş ve büyük ölçüde politik meselelere ayrılmıştır, ancak iyi başlayan mektubun sonu kötü gelir. Son paragrafta Kerularios'a karşı "tahammül edilemez küstahlıkları" nedeniyle ciddi bir eleştiri vardır ve eğer bu davranışlarına devam ederse buna barışçıl yoldan karşılık verilmeyeceği vurgulanmıştır. Papa, mektubunu, onu getirecek olan papa elçilerine övgüyle sona erdirir. Onlara her tür yardımın yapılacağından ve patriğin de davranışlarından dolayı pişmanlık göstereceğinden emindir.

Leon becerikli ve zeki bir adamdır, ancak bu defa yanlış hesap yapmıştır. Norman tehdidine karşı yardım arayışı içindeyken Ortodoks kilisesi ile ilişkilerini düzeltme şansına daha iyi fırsat tanımalıydı. Eğer Konstantinopolis'te işlerin nasıl yürüdüğünü biraz daha iyi bilseydi, bu arada kendisi gibi ölmek üzere olan imparatorun kendisinden çok daha güçlü bir karaktere sahip ve tüm halkı arkasına almış patriği asla çiğnemeyeceğini de bilmesi gerekirdi. Ayrıca bu çok hassas görev için seçtiği elçiler de uygun değildi. Dar görüşlü, dik kafalı, fanatik Yunan düşmanı Humbertus ve Civitate'de çarpışmış olan ve onları yarı yolda bıraktıkları için Bizans'a karşı kin güden Lorraine kardinali Fredericus (sonradan Papa IX. Stephanus adını alacaktır) ve Amalfi Başpiskoposu Petrus.

Üç yüksek rütbeli din adamı 1054 yılı Nisan'ı başında Konstantinopolis'e varır. Başından itibaren her şey ters gider. Patriğin karşısına çıkar çıkmaz kabul edilme tarzlarına hemen gücenir ve ellerindeki mektubu bırakarak hışımla odayı terk ederler. Mektubu okuduğunda bu defa öfkeden çılgına dönme sırası Kerularios'a gelir.

Aklına gelen başına gelmiştir. Bir barışma havası yaratmak için kararlıyken kapılar yüzüne kapanmıştır. Dahası da vardır. Elçiler imparator tarafından son derece nazik karşılanmanın verdiği cesaretle papanın, patrik ve Ohri başpiskoposuna yazdığı, ancak göndermediği mektubun Yunanca çevirisini kavga sebebi olan âdetlerin detaylı bir bildirisi ile birlikte sunmuşlardır.

Mikhael Kerularios için bu, bardağı taşıran son damladır. Ortada ona yazılan, ancak kendi dışında neredeyse bütün şehrin haberdar olduğu bir mektup vardır. Bu arada ikinci mektubu (en azından bir şekilde eline geçmiştir) dikkatlice incelediğinde üstündeki mührün tahrif edildiğini fark eder. Eğer papa elçileri mektubu açtıysa, belki de görmemeleri gerekiyordu? Kendilerine elçi diyen bu adamların sadece kaba değil, sahtekâr olduklarına da karar verir ve derhal onların elçiliğini kabul etmeyeceğini ve onlarla görüşmeyeceğini bildirir.

Elçilikleri kabul edilmiş ve imparator tarafından çok içten şekilde ağırlanmış bir heyetin, patrik tarafından tanınmaması ve görmezlikten gelinmesinin uzun sürmeyeceği barizdir. Ayrıca Kerularios'un şansına birkaç hafta sonra papanın Roma'da öldüğü haberi gelir. Humbertus ve arkadaşları Leon'un kişisel temsilcileridir ve ölümüyle resmi görevleri de sona ermiştir. Bu gelişmenin, patriğin ne kadar hoşuna gittiği tahmin edilebilir, ancak bunun elçiler tarafında herhangi bir bariz rahatsızlık yaratmadığını görünce de bozulmuş olmalıdır. Normal şartlar altında Roma'ya dönmeleri beklenen elçiler Konstantinopolis'te kalmış ve gelişmelerden pek etkilenmeksizin her geçen gün daha da kibirli bir hal takınmışlardır. Papa mektubu, özellikle Studioslu Niketas Stethatos adında bir keşişten sert yanıt almıştır. Stethatos, özellikle Latinlerin mayasız ekmek kullanmalarını, Şabat'ta perhiz yapmalarını ve din adamlarına evlenmeyi yasaklamalarını eleştirmektedir. Öyle çok etkileyici bir belge olmamakla birlikte kibar ve saygılı bir dille kaleme alınmıştır, ancak Humbertus buna uygun bir cevap yazmak yerine hakaretle karşılık vermiştir. Sayfalar dolusu ateş püskürmüş ve Stethatos'u "başkalarına sıkıntı veren bir muhabbet tellalı" ve "Muhammed'in kötü niyetli öğrencisi" diye tasvir etmiş, manastırdan ziyade bir tiyatro ya da genelevden çıkmakla itham etmiş, en sonunda onu ve onun "sapık öğretilerini" paylaşan herkesi aforoz etmiştir. Söylenenleri çürütmek için de hiçbir girişimde bulunmayan kardinal, Roma Kilisesi'nin bir grup ilkel barbardan oluştuğunu düşünen sıradan bir Bizanslıyla bırakın anlaşmayı, tartışmanın bile imkânsız olduğuna hükmetmiştir.

Mikhael Kerularios düşmanlarının otoritelerinin yerle bir olduğunu görmek bir yana, kendilerini aptal konumuna düşürmelerini de zevkle izlemiş ve barışçıl tutumunu sürdürmüştür. Haklı olarak çok istediği Roma ittifakının tehlikeye düşmesinden çekinen imparator, Stethatos'u özür dilemeye zorladığında Humbertus, Konstantinos'la inkârının artık Bizans teolojisinin köşetaşı haline geldiği *Filioque* meselesini yeniden gündeme getirmeye kalkıştığında patrik sarayından hiç ses çıkmamış, Ortodoks otoritelerinin artık tüm şehrin konuştuğu onursuz ağız dalaşının farkında olduklarına dair hiçbir işaret çıkmamıştır. En sonunda (ki Kerularios da böyle olacağından emindir)

Humbertus'un sabrı tükenir. 16 Temmuz 1054 Cumartesi günü öğleden sonra saat üçte Aşai Rabbani Ayini için toplanan tüm din adamlarının huzurunda üç Romalı eski papa elçisi, iki kardinal ve bir başpiskopos tam donanımlı kıyafetleriyle Ayasofya'ya girerek kutsal altara ilerler ve papanın resmi aforoz mektubunu koyarlar. Sonra da topukları üzerinde dönerek sadece sembolik şekilde ayaklarındaki tozları silkelemek için durduktan sonra yapıyı terkederler. İki gün sonra da onları aynı kibarlıkla hediyelere boğarak uğurlayan imparatorun resmi izniyle Konstantinopolis'ten ayrılırlar.

Elçilerin hiçbir otoriteye sahip olmadıklarını ve mektubun da kilise kanunlarına göre geçersiz olduğu gerçeğini göz ardı etsek bile bu, çok hayret verici bir harekettir. Sir Steven Runciman durumu şöyle tasvir eder:

> "Az sayıda önemli belge, böylesine aleni hatalarla doludur. Humbertus gibi bilgili bir adamın böylesine talihsiz bir bildiri kaleme almış olması gerçekten de şaşırtıcıdır. Hem şahsen hem de Konstantinopolis piskoposu olarak Kerularios'un patrik unvanını reddetmesiyle başlar. İmparatorluk ya da Konstantinopolis halkına söyleyecek sözü yoktur, ancak Kerularios'a destek verenlerin hepsini, görevlerini satmış olmak (Humbertus'un da gayet iyi bildiği gibi bu, kendi kilisesinin baş zaafıdır), hadım edilmeyi yüreklendirmek (Roma'da bu uygulama istenmemektedir) Latinleri yeniden vaftiz etmek konusunda ısrar etmek (bu dönemde doğru değildir) rahiplerin evlenmesine izin vermek (bu da doğru değildir; evli bir adam rahip olabilir, ancak artık rahip olmuş biri evlenemez), doğum sancısı çeken kadınları ölmek üzere olsalar dahi vaftiz etmek (çok eski bir Hıristiyan âdeti), Tevrat'ı tanımama (doğru değildir), sakalını tıraş eden erkeklere komünyon ayini yapmayı reddetmek (gerçi Yunanlar tıraş edilmiş rahipleri uygun görmezler ama bu da doğru değildir) ve imanda bir cümleyi atlamakla (ki bu da gerçeğin tam tersidir) suçlamıştır. Bu suçlamalardan sonra, Konstantinopolis'teki Latin kiliselerini kapatma ve papalığa itaat etmeme şikâyetleri etkisini kaybetmiştir."[180]

Aforoz haberleri fırtına hızıyla yayılır ve şehrin her yerinde patriği destekleme gösterileri düzenlenir. Bu gösteriler esas olarak Latinlere yönelik başlar, ancak çok geçmeden kendine başka bir hedef bulur: İmparatorun ta kendisi. Elçilere gösterdiği yakınlığın onlara cesaret verdiği kanaati yaygındır. Şansına Konstantinos'un hazırda bir günah keçisi vardır. Olan bitenden habersiz Argyros, hâlâ İtalya'dadır ve ittifak için uğraşmaktadır. Ancak ailesinden o anda şehirde olanlar derhal tutuklanır. Bu tansiyonu bir dereceye kadar düşürür, ancak ortalık gerçek anlamda Mektup alenen yakıldıktan ve üç papa elçisi resmen aforoz edildikten sonra yatışır.

1054 yılı yazı başında Konstantinopolis'te olaylar böyle gelişmiş, Doğu ve Batı kiliselerinin kutuplaşması devam etmiştir. Bu pek aydınlatıcı bir hikâye değildir, her ne kadar bu kutuplaşma kaçınılmaz olsa da bu olaylar yaşanılmak zorunda değildi. Ölmek üzere olan papa ya da zevkine düşkün imparator biraz daha çaba sarf etse ve dar görüşlü patrik ya da inatçı kardinal biraz az bağnazlık etse mesele kolayca çözülebilecekti. Kriz Roma ve Konstantinopolis arasında özellikle politik bir uzlaşmanın çok gerekli olduğu Güney İtalya'da patlak vermiştir. Ölü bir papanın ardından

---

[180] *Doğu Şizması.*

yetkisi olmayan elçilerin başsız bir kiliseyi teslim ederek (çünkü henüz yeni papa seçilmemiştir) hem kilise kanunlarına uygunsuz hem de muğlak bir belge kullanmaları işi tırmandırmıştır. Hem Latin hem de Yunan aforozları, din adamlarının bağlı bulundukları kiliselerden ziyade şahıslarına karşı yapılmıştır. Her ikisi de sonradan iptal edilebilir ve o dönemde her ikisi de sürekli bir hizip nedeni olarak görülmezdi. Bu yapılmadığı için de gelecek yüzyıllarda iki kere (XII. yüzyılda Lyon'da ve XVI. yüzyılda Floransa'da) Doğu kilisesi politik nedenlerden dolayı Roma'nın üstünlüğünü tanımaya zorlanmıştır. Geçici bir bandaj açık yarayı kapatabilir ama iyileştirmez. Ekümenik konsilin 1965 yılında sürdüğü merheme rağmen, Kardinal Humbertus ve Patrik Kerularios'un Hıristiyan Kilisesi'nde açtıkları yara hâlâ kanamaktadır.

Konstantinos Monomakhos dönemine damgasını vuran çeşitli politik, dini ve askeri felaketlere rağmen para ihtiyacı olmayan sınıflar için yaşam önceki yıllara oranla çok daha hoş olmalıydı. Bütün hatalarına rağmen imparator, maalesef II. Basileios katı rejimi ve onu izleyen cahil ve sıkıcı Paphlagonialılar döneminde görülmeyen bir stil anlayışına sahipti. Konstantinos Porphyrogennetos döneminden beri saray böyle muhteşem törenler ve paranın bolca harcandığı eğlenceler görmemişti ve *basileios* belki bir entelektüel değildi, ama asla kültürsüz olarak tanımlanamazdı. Sanat ve bilime aktif şekilde destek vermiş ve bilgili insanları etrafında toplamıştır. Bunlardan en önde geleni tarihçi, politikacı, humanist, filozof ve döneminin en bilgili insanı olan Mikhael Psellos'tu. Aynı zamanda çok iyi bir hatipti. O dönemde bu özellik bugün olduğundan çok daha fazla önemliydi. Ne var ki aynı zamanda bencil, sahte sofu, çok kendini beğenmişti ve ilerde göreceğimiz gibi gerektiğinde son derece hainleşebilmekteydi.

İmparatorun çevresindeki diğer entelektüeller Psellos'un en eski ve en yakın arkadaşı Trapezoslu (Trabzon) avukat Ioannes Ksiphilinos (öyle muhteşem bir hafızası vardır ki imparatorluğun tüm kanunlarını ezbere bildiği söylenmektedir) eski öğretmeni şair ve bilgin Ioannes Mauropos ve başbakan Konstantinos Likhoudes'tir. XI. yüzyıl ortalarında imparatorlukta yaşanan kültürel Rönesans ve özelikle de Konstantinopolis Üniversitesi'nin 1045 yılında tekrar hayata geçirilmesinden bu kişiler sorumludur. Aslında kurmak istedikleri hukuk okulu, II. Basileios döneminde öylesine gerilemiştir ki Monomakhos'un tahta geçişi sırasında şehirde hukuk ilmini bilen tek bir profesör dahi kalmamıştır. Şimdi Mauropos'un baştan aşağı yenilediği enstitünün başına *nomophylaks* (kanunların muhafızı) unvanının verildiği Ioannes Ksiphilinos getirilmiştir. Yeni Felsefe Fakültesi'nde Psellos "filozofların konsülü" (*hypatus*) unvanıyla derslere eski *trivium*'la (gramer, retorik ve diyalektik) başlayarak *quadrivium* ile (aritmetik, geometri, astronomi ve müzik) devam edip bütün bilgilerin en üst sentezi olan felsefeyle bitirmektedir.

Birkaç yıl içinde üniversite tüm Hıristiyan dünyası ve hatta ötesinde ün kazanır. Son iki yüzyıl içinde entelektüel dünyaya Yunanlar değil, Araplar hâkim olmuşlardı. Konstantinopolis'in bilge adamlarının katırlar bile değil, eşekler olduğu söylenirdi.

Şimdiyse, Psellos ve arkadaşları (ve de Konstantinos Monomakhos'un hamiliği) sayesinde Bizans tekrar eski ününe kavuşmuş ve bir kez daha Avrupa ve Asyalı âlimlerin buluşma noktası haline gelmiştir. Psellos pek mütevazı bir dille Mikhael Kerularios'a şöyle yazar:

> "Keltler ve Araplar artık bizim mahkûmlarımızdır. Benim şanım sayesinde hem Doğu hem de Batı'dan şehrimize doğru akın ediyorlar. Nil, Mısırlıların ülkesine bereket getirebilir, ama ruhlarını benim altın sözlerim besliyor. Perslere, Habeşlere sor, beni tanıdıklarını, bana hayran olduklarını ve beni arayıp bulduklarını söyleyeceklerdir. Son zamanda benim konuşma sanatı çeşmemden içme arzusuyla yanıp tutuşan bir Babilli geldi."

Bütün bunlar imparatorluğun, Basileios'un ölümünden beri geçen yirmi beş yıl içinde sürekli düşüş kaydeden uluslararası ünü üzerinde mucize etkisi yaratmış olmalıdır, ancak en büyük etki Bizans'ta hissedilmiştir. Yıllardan beri iyi eğitimli hâkimler ve hatta tecrübe sahibi memurların sayısı giderek azalmıştır. Konstantinos'un hâkimiyet dönemi sonunda yeni üniversite, hükümetin iyi yöneticiler haline getirebileceği çok iyi eğitimli genç adamlar yetiştirmeye başlamıştır. Gelecek yıllar içinde onların uzmanlığına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulacaktır.

IX. Konstantinos, Humbertus ve arkadaşlarının gidişinden sonra prestijini asla geri kazanamamıştır. Haklı nedenle Latin sempatizanı olarak suçlanmaya devam etmiş ve patriğin ayaklarına kapanarak özür dilemesi de (çünkü suçu kendinden başka herkeste aramıştır) kimseyi etkilememiştir. Artık acınası bir kişilik haline gelmiştir. Küçük görülmesinin hemen ardından, Sklerina'nın mezarı yanında kendi mezarının onu beklediği Manganes'teki manastırına çekilir. Bu, belki de Konstantinopolis'in gördüğü en masraflı kurumdur. Psellos şöyle yazar:

> "Yapının her yanı sanki bir gök kubbe gibi altın yıldızlarla kaplanmıştı, ancak gökte sadece belirli aralıklarla yıldızlar varken burada yüzey merkezden başlayıp hiç bitmeyen bir akım gibi tamamen altınla kaplanmıştı. Etrafında daha küçük başka binalar da vardı ve onlar da tamamen ya da kısmen avlularla çevrilmişti. Temel her yerde düzleştirilmişti ve göz alabildiğince uzanıyordu. Sonra ilkinden daha da büyük, çimen ve çiçeklerle çevrili ikinci binalar dizisi geliyordu... Çeşmeler, kimileri asmalı, diğerleri yere doğru sarkan bahçeler vardı. Hele hamam, kelimelerle ifade edilemez güzellikteydi."

Bu hamamda imparator her gün birkaç saatini geçirir ve sürekli ağrılarının dinmesini beklerdi. Ancak 1054 yılının bir bahar günü, havanın serinlemesine rağmen uzun süre içinde kalır. Zatülcenp olur. Önce iyileşecek gibi olmasına rağmen durumu birden kötüleşir. Yılsonuna kadar can çekiştikten sonra, 11 Ocak 1055 tarihinde hayata veda eder.

19
Felaketin Başlangıcı
[1055-1059]

Şehre girişini sanki Tanrı'nın bir vahyi sanırdın... İmparatorluğun pek çok geçit töreninde bulundum ve sayısız dini törene katıldım, ama ömrüm boyunca böyle ihtişam görmedim. Sokaklar sadece şehirliler, senato üyeleri ya da çiftçi ve tüccar gruplarıyla dolu değildi; teoloji öğrencileri, dağın tepesinde oturanlar, inzivaya çekildikleri kaya mezarlarından gelen münzeviler, üstünde oturdukları sütun başlıklarını, dağlarını ya da kayalıklarını bırakıp aşağı inen *stylit*'ler (sütun azizleri), hep bir arada imparatorun şehre girişini unutulmaz bir sahne haline getirmişlerdi.

Mikhael Psellos,
I. Isaakios'un şehre girişi üzerine

IX. Konstantinos dul öldü. Tornikes ayaklanmasından üç ve şizmadan da (*schisma/* bölünme) dört yıl önce, 1050 yılının tam olarak bilinmeyen bir gününde, karısı Zoe ondan önce öldü. Belki şaşırtıcı gelecektir, ama bu ölüm onu mahvetmiştir. Sadece tahtını değil, metresiyle yarı evli bir hayat sürmesini de (imparatoriçe göz yummasa asla mümkün olamazdı) ona borçludur. Diğer yandan yaşça ondan daha büyüktü ve evliliklerinin fiziksel yanı -eğer olduysa- çok kısa sürmüş ve coşkusuz yaşanmıştı. Bu nedenle tuttuğu yas ve hele de Zoe'nin lahdini taşıyan sütunlar üzerinde yetişen bir mantarı, meleklere karıştığı şeklinde yorumlaması çoğu kimseye abartılı gelmiştir.[181]

Neticede Konstantinos'un tahta vâris bırakmadan ölmesi üzerine yönetim, Theodora'ya geçer. On üç yıl önce apar topar manastırdan getirildiğinden beri hep geri planda kalmıştı. Şimdi de her zamanki gibi evlilik düşüncesini kesinlikle reddettiğinden tek başına yönetmeye karar verir ve kabul etmek gerekir ki çok da başarılı olmuş, adalet dağıtmış, kanunlar çıkarmış, büyükelçiler kabul etmiş ve patriğin, gücü eline geçirmek için yaptığı girişimlere kararlılıkla karşı koymuştur; fakat bir soru cevapsız kalmıştır: Yerine kim geçecektir? Hem fiziksel hem de ruhsal açıdan neredeyse hiç yaşlanma emaresi göstermiyor ve hiç olmadığı kadar dinç görünüyordu, ancak

[181] İsa'nın iki yanında durur şekilde resmedilmiş Zoe ve Konstantinos'a ait bir mozaik Ayasofya'nın güney galerisinin doğu duvarında yer almaktadır, ancak her üçünün de başının değiştirildiği aşikârdır. Çok daha genç resmedildiğinden Zoe'nin başı büyük ihtimalle Romanos'la evlendiği döneme aittir. Zoe'nin sürgüne gönderilmesinin ardından yüzü büyük ihtimalle V. Mikhael tarafından tahrif edilmiş ve ancak Mikhael öldükten sonra tekrar yapılmıştır. Konstantinos'a ait olduğu düşünülen portre ise daha da müphemdir. Çünkü büyük ihtimalle daha önceden Romanos'un yüzü üzerine yapılan IV. Mikhael'in silinen yüzü üzerine resmedilmiştir. Doğal olarak üstündeki yazı da neredeyse okunmaz hale gelmiştir.

her şeye rağmen yetmiş yedi yaşındaydı ve sonsuza kadar yaşamayacağı da belliydi. Yani yerine bir vâris bulmak zorundaydı. Batıl inançları ve ölüm korkusu nedeniyle aciliyeti ve önemi her geçen gün daha da artan bu problemi çözmeye bir türlü ikna edilemiyordu.

1056 yılı Ağustos ayının son günlerinde bu sorun hâlâ gündemdeyken, birdenbire şiddetli karın ağrıları çekmeye başlar. Bu sefer zehirlenmeden şüphelenilmez. Nedeni büyük ihtimalle apandisittir ve yakın zamanda öleceği anlaşılır. Danışmanları endişe içinde toplanarak (aralarında olan Psellos da "imparatorlukla sanki zar atarmış gibi oynamaları" karşısında sarsılmıştır) ölmeden önce Theodora'nın onayını almak için olası imparator isimleri üzerinde tartışmaya başlarlar. Sonunda, önceden askeri idare ile ilgili bir sivil devlet memuru mevki olan *stratiotikos* görevini sürdürmüş, Mikhael Bringas adında yaşlı bir *patrikios* üzerinde karar kılarlar.[182] Psellos "yönetmekten ziyade başkaları tarafından yönetilmeye layık biri" diye burun kıvırır, ancak bu özelliği tahtın etrafındaki kötümserler tarafından bir avantaj olarak görülür. Çünkü istedikleri tıpkı Mikhael gibi göstermelik bir adamdır ve böylece imparatorluğu istedikleri gibi yönetebileceklerdir.

Bu karar alındığında (31 Ağustos, akşamüzeridir) yaşlı imparatoriçe son nefesini vermektedir. Artık konuşacak hâlde değildir, ama ona çok yakın olanlar kafasını sallayarak onay verdiğini gördükleri konusunda ısrar ederler. Bu arada patrik, Mikhael'in gerçekten Theodora'nın danışmanları değil de bizzat kendisi tarafından seçildiğine emin olmak istediği için kısa bir gecikme daha yaşanır. Ancak sonunda tatmin olduğunu bildirir ve aynı gün öğleden sonra taç giyme töreni yapılır. Birkaç saat sonra Makedon hanedanının son temsilcisi de ölür ve bazen "*Stratiotikos*" olarak geçse de çoğu zaman "Yaşlı" olarak adlandırılan VI. Mikhael, Roma İmparatorluğu'nun başına geçer.

Yönetimi komik bir olayla başlar. Ertesi gün, Konstantinos Monomakhos'un yeğeni ya da kuzeni olan ve tahta geçmeyi bekleyen Theodosios adında biri, hazırlıksız bir darbe girişiminde bulunur. Ana hapishaneye girmeyi başararak -doğal olarak sonradan kendisine katılan- tüm mahkûmları serbest bırakır. Saraya ulaşıncaya kadar her şey yolunda gider. Orada Vareg muhafızlar ve imparatorluk donanmasından bir denizci birliğiyle karşılaşınca cesareti aniden kaybolur ve patriğin desteğini almak umuduyla (bu düşünceye nereden kapıldığı anlaşılamamaktadır) Ayasofya'ya gider. Adamını çok yanlış değerlendirmiştir. Tam kiliseye gireceği anda kapılar yüzüne kapanır. Bu arada peşine takılanlar da yavaş yavaş ortadan kaybolmaya başlar ve çok geçmeden isyancı güçten geriye sadece Theodosios ve oğlu kalır. Kilisenin dış narteksinde büzülüp kalmış kaçmaya bile cesaret edememişlerdir. Kimse onları gerçekten ciddiye almadığı için gözleri bile kör edilmez. Pergamon'a (Bergama) sürgüne gönderilirler ve bu olay sadece imparatorun popularitesinin artmasına ve tahttaki yerini sağlamlaştırmasına yarar.

182 Schlumberger'in, Mikhael'in tüm aktif hayatının orduda geçtiğini düşünmesi büyük bir yanılgıdır. Tam aksine, bunu takip eden olayların da göstereceği gibi yeni imparator askeri her şeyden nefret eden sivil bürokratlar arasından seçilmiştir.

IV. Mikhael II. Romanos ve Theophano dönemlerinde başbakanlık yapmış Ioseph Bringas'ın soyundan gelmektedir,[183] ancak maalesef atasının keskin zekâsından pek nasibini almamıştır. XI. yüzyıl ortalarında Bizans'ın yönetim şekline her şeyden önce sivil yönetim ve askeri aristokrasi arasında kurulmaya çalışılan hassas denge yön vermektedir. Mikhael ise bir tarafı memnun, diğer tarafı da kurban eder. 1057 yılı baharında, kutsal Paskalya Bayramı'nda imparator, geçen yıl başarılı olduğu düşünülenlere geleneksel olarak bağışta bulunur. Tüm senato, kıdemli öğretmenler ve sivil memurlar aldıkları büyük hediye ve terfiler (bazıları iki ya da üç kıdem birden atlamışlardır) karşısında şaşkına dönerler. Sonra sıra orduya gelir. Bir kez daha olaylara şahit olan Psellos şöyle anlatır:

> "Huzura çıkan adamlar büyük, ün salmış asil askerlerdi. Onun karşısında eğilip bildik reveranslarını yaptıktan sonra yan yana dizilmeleri istendi. Bu noktada onları tek tek yanına çağırması ve şükran dolu sözler söylemesi gerekiyordu. Onun yerine hepsini birden azarladı ve sonra iki kumandana (Isaakios Komnenos ve Katakalon Kekaumenos) öne çıkmaları emrini verdi. Ardından Isaakios'a dönerek onu Antiokheia dışında her yeri kaybetmek, ordusunu bozmak, hiç liderlik vasfı gösterememek ve orduya gereken parayı kendi şahsi zevki için harcamakla suçladı. Övgü ve terfi bekleyen Isaakios'un bu hakaretler karşısında dili tutulmuştu. Bazı generaller onu savunmak teşebbüsünde bulundu, ancak imparator onlara konuşma hakkı vermedi."

Bu nereden bakılırsa bakılsın, acınası bir teşhirdi. İki general göz önüne alınırsa, imparatorun bu saldırı için en ufak bir nedeni yoktu ve sadece çocukça bir gücenme alametiydi. Kırk yıl boyunca askeri aristokrasi tarafından aşağılanmış, küçük görülmüştü ve şimdi eline onlar hakkında ne düşündüğünü söyleme fırsatı geçince yapmacık nezaket göstermemişti. Sonradan herhangi bir pişmanlık da duymaz. Aradan birkaç gün geçtikten sonra generallerin isteği üzerine bir görüşme daha yapıldığında ne özür diler ne de en azından bir iyi niyet gösterisinde bulunur. Böylece kendi sonunu kendi hazırlar.

Onurları kırılan generaller harekete geçmeye karar verirler. Ordu zayıflamış ve imparatorluğun her yanı düşmanlarla sarılmışken sadece kendi ceplerini doldurmakla uğraşan adamlar ve ürkek bürokratlardan oluşan hükümet canlarına tak etmiştir. Artık çok uzun süren bu zayıf ve işe yaramaz imparatorlar ve onları kullanan çift cinsiyetli hadımlardan kurtulma ve başına geçtiği ordularını zaferden zafere koşturan eski Roma imparator-general geleneğine dönme vakti gelmiştir; ancak bu kişi kim olacaktır? İlk akla gelen isim olan Isaakios Komnenos bu teklifi reddeder ve Paphlagonia'daki malikânesine çekilir. Diğerleri ise riskli olmasına rağmen nabız yoklamak amacıyla şehirde kalmaya karar verirler. Hiç beklemedikleri, asker kökenli olmayan bir müttefikten destek alınca da cesaretleri iyice yerine gelir. Konstantinopolis patriği Mikhael Kerularios, bir yıl önce gülünesi Theodosios'un yüzüne kapattığı Ayasofya kapılarını, bu defa komploculara gizlice açar.

[183] Bkz. 11. Bölüm

Aynı gece Büyük kilisenin karanlığında Bizans'ın askeri liderleri, Mikhael Stratiotikos'un devrilmesi ve yerine kimin geçeceğini tartışmak üzere gizlice toplanırlar. Isaakios Komnenos'un isteksizliği üzerine, önce imparatorun öfkesinden nasibini almış diğer kurban olan Katakalon Kekaumenos aday gösterilir. Genç olması nedeniyle daha da uygun düşen Kekaumenos, bu teklifi kabul etmez ve Isaakios'un tek olası seçim olduğunu ileri sürer. Diğerlerinin öncüsü konumunda olması ve sağlam şahsiyeti nedeniyle en uygun aday odur. Eğer tüm meslektaşları onu bu göreve layık görüyorsa, nasıl reddedecektir ki? Böylece 8 Haziran 1057 tarihinde, Paphlagonia'daki malikânesinde Isaakios Komnenos Roma imparatoru ilan edilir. Bir ay sonra Katakalon, doğduğu yer olan Koloneia'dan ona katılır. Yolda gelirken de en az sekiz taburluk adam toplamıştır. Bunlardan beşi Bizanslılardan üçü ise daha çok yabancı kökenlilerden (Vareg, Frank ve Norman) oluşmaktadır.

Isaakios Komnenos'un Mikhael Stratiotikos'a karşı giriştiği harekât, sadece basit bir ayaklanmadan ibaret değildir. Zor bastırılmış olmalarına rağmen Georgios Maniakes ya da Leon Tornikes gibi asker maceraperestlerin ayaklanmalarıyla uzaktan yakından ilgisi yoktur. Bu tüm Anadolu ordularının imparatora baş kaldırdığı ve her sınıftan, çok sayıda Bizanslının da onlara destek verdiği tam bir iç savaştır. Üstüne üstlük, eski geleneğe göre askerlerinin bir kalkan üzerinde havaya kaldırdığı Isaakios taht üzerinde Mikhael'den daha fazla hak sahibidir. Tahtı ele geçirmek isteyen biri olarak değil, hem adamlarının hem de kendi gözünde zaten *basileios* olmayı hak eden biri olarak gelmiştir. Vergiler bile onun adına toplanmaya başlamıştır. Bu nedenle Katakalon'la birlikte Konstantinopolis'e doğru ilerlediğinde hemen hemen hiç direnişle karşılaşmamıştır. Konakladıkları her yerde, hem sivil hem de askeri yerel halk giderek artan sayıda onlara katılmıştır. Hatta bazen bu sayı kaosa neden olmuştur. Ne var ki Isaakios hem organizasyon hem de idari açıdan doğuştan yeteneklidir. Bir bakışının en güçlü adamları bile korkutmaya yettiğini öğreniyoruz. Zaman zaman sıkı bir eğitim programı uygulamış ve her asker sıkı gözetimden geçirilmiştir. Buna göre pek yetenekli olmayanlar cephe gerisine alınmış, cesur ve itaatkâr olanlardan ise yeni birlikler meydana getirilmiştir. Kamp kurulduğunda ya da yürüyüş halindeyken her bölüğün ve bölükteki her adamın yeri bellidir. Toplanan vergiler sayesinde askerlerin parası zamanında ödenmektedir.

Anladığımız kadarıyla Mikhael Stratiotikos, düşmanının bildirisini duyana kadar hiçbir şeyden şüphelenmez. Haberdar olduktan sonra da sadece Avrupa ordularını yardıma çağırır ve buna bir de Asya ordularından ona sadık kalan az sayıda müfreze eklenir. Pek etkileyici bir güç olduğu söylenemez. Isaakios'un ordusu gibi çoğu yabancı ücretli askerlerden oluşmaktadır ve büyük bölümü çok geçmeden kendi yurttaşlarına karşı savaşmaya başlayacaklardır. Bu kuvvetler, eskiden Theodora'nın hadımlarından biri olan, *proedros* unvanı verilmiş *Domestikos ton Skholon* Theodoros'un idaresine verilir. İkinci adam ise ondan çok daha fazla tecrübeli, prens soyundan gelme bir Bulgar ailesinin üyesi olan *Magistros* Aaron'dur. Isaakios birkaç yıl önce-

sinde Aaron'un kız kardeşi Katharina'yla evlendiği için aynı zamanda onun eniştesi olmaktadır.

Konstantinopolis'e Ağustos başlarında varan Theodoros ve Aaron derhal Anadolu'ya geçer ve Nikomedia'da (İzmit) karargâh kurarlar. Bu feci bir hatadır. Devasa surlarının Marmara civarındaki tek yolu tuttuğu Nikaia'ya (İznik) devam etselerdi hiç gemisi olmayan Isaakios daha fazla ilerlemekte güçlük çekecekti. Böylece şehir hiç direniş göstermeden ona teslim olmuş ve başkente yapılacak harekâtlar için ideal bir üs sağlamıştır.

Birkaç hafta boyunca iki ordu İznik ve İzmit arasında birbirlerinden yaklaşık sekiz kilometre mesafede kurdukları kamplarında kalmış, ancak her iki tarafın askerleri yaptıkları öncü seferlerle isteksiz düşmanlarını taraf değiştirmek üzere (ki genel anlamda başarısız olmuştur) ikna etmek amacıyla gayri resmi şekilde karşılaşmışlardır. Nihayet 20 Ağustos tarihinde savaş başlar, ancak beklenen bozgun yaşanmaz. Theodoros ve Aaron kahramanca savaşırlar ve her iki taraf da ağır kayıplar verir. Bir şekilde kendi ordusundan ayrılan Isaakios Komnenos, dört iri Rus ücretli askerinin saldırısına uğrar ve canını zor kurtarır. Her şeye rağmen kaçınılmaz son gelir ve Mikhael Stratiotikos'un bozguna uğrayan ordusu dağılmış şekilde Konstantinopolis'e döner. Burada iki general efendilerine istifalarını sunarlar.

Yaşlı imparator için tek çıkış diplomasidir. Kurnaz görüşmelerle belki hâlâ kurtarılacak bir şeyler olduğuna inanır. Bir ya da iki gün sonra Mikhael Psellos ve onun bizzat seçtiği iki kişiden (eski başbakan Konstantinos Likhoudes ve *Proedros* Theodoros Alopos) oluşan bir heyet, Isaakios Komnenos'un karargâhına doğru yola çıkar. Teklifleri açıktır. Isaakios barışçıl yoldan başkente gelecek ve derhal *kaisar* olarak taç giyecek, ancak tahta Mikhael'in ölümünden sonra geçecektir. Üç elçi 25 Ağustos tarihinde kampa varır ve son derece doğal karşılanırlar. Hatta Psellos'a göre biraz fazla doğaldır. General onlara içecek bir şeyler ikram eder ve kibarca yolculuklarının nasıl geçtiğini sorar, ancak bir sonraki gün ağırlama tarzı tamamen değişir:

> "Gördüklerimiz inanılır gibi değildi. Önce kulaklarımız ordunun tezahüratıyla sağır oldu. Hepsi aynı anda bağırmıyordu. Önce ilk sıra başlıyor, sonra onu sırayla ikinci, üçüncü vs. izliyordu. Son sıra da bağırdıktan sonra hepsi birden bağırdıklarında gök gürlemesine benzer bir ses çıktı.
>
> İmparator (yani Isaakios) yüksek bir platforma yerleştirilmiş, iki kafa dayanağı ile süslenmiş, taburesi de olan altın kaplama bir kanepe üzerinde oturuyordu. Üzerine giydiği muhteşem pelerin ona son derece vakur bir hava vermişti. Kafasını gururla kaldırdı ve göğsünü kabarttı. Yanakları kızarmıştı. Uzaklara dalan gözleri ise derin düşünceler içinde olduğuna işaret ediyordu... Etrafında daire şeklinde dizilmiş askerler vardı. En yakında ve en önemli olanı en kıdemli asillerden, Eski Kahramanlar'ın azametiyle yarışan adamlardan oluşuyordu. İkinci dairede, onların sağ kolları ve öncü birlikler, onların etrafında hafif silahlı birlikler silahsız hâlde, en arkada da barbar milletlerden onlara katılmış güçler yer alıyordu. Aralarında İtalyanlar, Toroslar'dan gelen İskitler, tuhaf kıyafetler içinde insanı korkutan adamlar vardı. Kimisi kaşlarını yolmuş ve vü-

cudunu boyamıştı kimisi de doğal rengindeydi... Bir de omuzlarında tek taraflı savaş baltalarını taşıyan uzun mızraklı savaşçılar vardı."

Ardından Psellos kendi deyimiyle Demosthenes'e dahi taş çıkartır nitelikte bir konuşmayla efendisinin teklifini açıklar. Önce toplanan askerlerden protesto nidaları yükselir, ancak konuşmasına devam ettikçe ortalık giderek yatışır ve sonuna geldiğinde de Psellos amacına ulaşır. Ardından Isaakios onu kenara çeker ve *kaisar* unvanının ona yeteceğini, çünkü bundan, imparatorun ondan başka vâris atamayacağı sonucunu çıkardığını ve ona baş ortağı olmayı bahşettiği için belli sivil ve askeri atama ve terfi yapma gücünü verdiğini de belirtir. Ardından da "Bu gece benimle akşam yemeği yiyecek ve yarın da mesajımı efendine ileteceksin." der.

Bu haberi alan İmparator Mikhael'in nasıl rahatladığı tahmin edilebilir. Psellos'u derhal kampa gönderir ve rakibinin tüm şartlarını memnuniyetle kabul ettiğini bildirir. Onu Konstantinopolis'te bir oğul gibi karşılayacak ve ona istediği unvan ve ayrıcalıkları bahşedecektir. Durumdan aynı derecede memnun olan Isaakios da yol hazırlıklarına başlar, ancak aynı akşam başkentten bir haberci gelir. Senatonun, patriğin yardım ve yardakçılık ettiği bazı üyeleri bir darbe yapmış ve Mikhael'i zorla tahttan indirerek Ayasofya'ya sığınmak zorunda bırakmışlardır. Önce hem Isaakios hem de Psellos bunun bir dedikodu olduğunu düşünür, ancak sonradan başka haberciler olayla ilgili daha da önemli detaylar getirdiklerinde ikna olurlar. Psellos o gece gözünü dahi kırpmadığını itiraf eder. Isaakios'u tahttan uzak tutmak için elinden geleni yapan devrik bir imparatorun sözcüsü olarak ona acınmayacağını düşünmektedir, ancak ertesi sabah general ona aynı içtenlikle davranır ve hatta hükümet şekli üzerine ona fikir sorar. 1 Eylül 1057 tarihinde onu karşılamak üzere karşı sahile geçen binlerce Konstantinopolisli eşliğinde Isaakios Komnenos büyük zaferle başkente girer.

Yaşlı Mikhael bir yıl daha gücü elinde tutar. Isaakios'un hoşgörüsü sayesinde ne kör edilir ne de sürgüne gönderilir. Tahttan çekilmesi yeterli olur. Çok geçmeden de sade bir vatandaş olarak hayatını kaybeder.

Isaakios Komnenos'un sikkeleri üzerinde sağ elinde kınından çekilmiş bir kılıçla resmedilmesine şaşmamak gerekir. Bizans tahtına tek bir amaçla talip olmuştur: Mümkün olduğunca kısa sürede imparatorluğu elli yıl önceki haline getirmek. Psellos, saraya girdiği akşam yıkanmadan ve hatta üstündekileri bile değiştirmeden çalışmalara başladığından bahseder. Tam bir askeri reform yapmak niyetindedir ve bunu askeri yeteneği ve acımasızlığıyla sürdürecektir, ancak bu sıkıyönetim ilan ettiği ya da devletteki kilit noktalara general arkadaşlarını getirdiği anlamına gelmez. Aksine zafer kazanmış askerleri zengin ve kalabalık bir şehirde başıboş bırakmanın ne kadar tehlikeli olduğunu en iyi o bilmektedir ve bu nedenle de bir an önce adamlarının ücretlerini ödeyip bir sonraki çağrıya kadar onları evlerine gönderme çabasındadır. Sivil bürokratlar ve senatörleri de hemen görevlerinden almamıştır, ancak Zoe ve ailesinin onca zaman ordudan kestiği mali desteğin tekrar yürürlüğe konmasını sağlamış ve II.

Basileios'un da kesinlikle ispat ettiği üzere, imparatorluğun güvenliği açısından tek umut olan katı askeri yönetimi geri getirmiştir.

Ancak bütün bunlar için paraya ihtiyaç vardır. Isaakios imparatorluğun son yıllarda uğradığı büyük zararı telafi etmek için köklü çözümler bulmakta kararlıdır. Basileios'un doldurduğu hazinenin onun haleflerince nasıl boşaltıldığını (büyük ölçüde kendi yandaşlarına dağıttıkları hediye ve şekerlemeler ve kendilerine aldıkları lüks eşyalar) fark ettiğinde dehşete kapılmış ve derhal büyük ölçekli bir toprak istimlâk programı başlatmıştır. Kanuni yoldan elde edilen eski mülklere dokunulmamış (yok yere kendi aristokrat sınıfının gücünü azaltmak istememiştir) ancak son zamanda kayırılan kimselere ya da fırsatçılara verilen topraklar tazmin edilmeksizin geri alınmıştır. Eğer kurbanlar şahıs ya da din adamı değilse, istedikleri kadar karşı koysalar da tazminat alamamışlardır.

Diğer yandan Isaakios, gözünü kilise mülklerine çevirdiğinde sorun çıkacağını biliyor olmalıydı. Patrik olduğundan beri kendi yerini sağlamlaştırmak için çaba sarf eden Mikhael Kerularios, artık neredeyse *basileios* kadar güçlü ve muhtemelen ondan çok daha popülerdir. Patrik (haklı olarak) Mikhael'in kendisi sayesinde devrildiğine inanmakta, Isaakios'un tahtı ona borçlu olduğunu düşünmekte ve bu gerçeğin tanınmasını beklemektedir. İmparator ise imparatorluk çıkarlarının doğrudan tehdit altında olmadığı alanlarda anlayış göstermeye hazırdır. Önceden saray sorumluluğunda olan Ayasofya'nın idaresini gönüllü olarak kiliseye verir ve kiliseye ait alanlara izinsiz girmeyeceğini beyan eder. Karşılığında Kerularios da devlet işlerine karışmayacaktır. Zor olan ikisi arasındaki hattın sınırlarını belirlemekti ve bu konuda özellikle kendine has düşünceleri olan patrik, Constantinus Bağışı'nı[184] dile getirerek Isaakios'u görevden almakla tehdit etmekten (eğer Ioannes Skylitzes'e inanırsak) ve hatta imparatorun erguvan renkli botlarını giymekten geri kalmamıştır.

Isaakios'a göre bu hareketiyle fazla ileri gitmiştir. Konstantinopolis'te kalan Kerularios o kadar sevilmektedir ki dokunulmazlığı vardır. Ancak 8 Kasım 1058 tarihinde şehir surları dışındaki bir manastırı ziyaret etmek üzere başkentten ayrıldığında saray muhafızları tarafından yakalanarak sürgüne gönderilir. Patrik, o zaman bile tahtını bırakmaya razı gelmeyince imparatorun resmi bir ceza düzenlemekten başka çaresi kalmaz. Kilise meclisi akıllı bir hareketle bir taşra şehrinde toplanır ve tahmin edilebileceği gibi oturum giderek bir şov mahkemesine döner. Davacı taraf (tabii ki Psellos kaleme almıştır) patriği her tür sapıklık, küfürbazlık ve ahlaksızlıkla suçlar. Tahmin edebileceğimiz gibi pek de esnek olduğu söylenemeyecek patrik, ateşli bir savunma yapar, ancak artık yaşlı bir adamdır ve bu gerginliği kaldırabilecek halde değildir. Daha cezası verilmeden öfkesine yenik düşerek kalbi kırılmış şekilde yaşama veda eder.

Isaakios Komnenos'un önce bu işten zaferle çıktığı zannedilir, ama çok geçme-

---

[184] Bu teoriye göre Büyük Constantinus, tacını Romalılara geçici bir imparator seçme görevini bahşettiği kiliseye bırakmıştır. Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 307.

den savaşın sona ermediği anlaşılacaktır. Henüz sevgili patriklerinin tutuklanmasını hazmedemeyen yerel halk, onu bir şehit addeder. Bunu izleyen ayaklanma bastırılır, ancak imparator asla eski popülaritesini kazanamaz. Tahta çıkışının üzerinden bir yılı biraz aşan bir süre geçtikten sonra kilise, bürokratik aristokrasi ve Konstantinopolis halkı ona sırtını dönmüştür. Sadece tüm askerler ona sadık kalmışlardır. Onlar sayesinde de doğu sınırını başarılı şekilde savunmuş, Macarların zorlu bir saldırısını bertaraf etmiş ve hatta çok korkulan Peçenekleri uzak tutmayı başarmıştır. Psellos bize korku salan bu kavmi unutulmaz şekilde tasvir eder:

> "Onlarla savaşmak da onlara boyun eğdirmek de çok zor iştir... Zırh ya da miğfer takmaz; kılıç, kalkan kullanmazlar. Tek silahları ve yegâne savunma aletleri mızraklarıdır... Kampları etrafında koruyucu çit kurmaz, hendek açmazlar. Her şeyi göze almanın verdiği cesaretle yekvücut halinde, gök gürlemesini andıran savaş çığlıklarıyla düşmanlarının üzerine çullanır ve onları kuleye benzer gruplar halinde geri püskürtürler. Sonra da peşlerine düşüp hiç acımadan onları vahşice öldürürler. Olur da karşı güç bu hücuma dayanırsa geri çekilirler, ancak bu çekilmede bir düzen yoktur... Hepsi aynı anda gözden kaybolur, sonra kimi dağlardan iner kimisi bir dağ geçidinden çıkar. Hepsi gizlendikleri yerden çıkıp tekrar bir araya gelirler. Susamışlarsa, kendilerini buldukları bir kaynak ya da bir dereye atarak su içerler. Eğer bulamazlarsa, bütün adamlar atlarından iner, hepsi bıçakla kendi atının damarını keser ve kanını içer... Sonra da en semiz atı keser ve bulup buluşturdukları dal parçaları ve odunlarla bir ateş yakıp hafifçe ısıttıkları et parçalarını tıka basa yerler. Yemek işi bittikten sonra da yılan gibi sinsice beklemek üzere derin sel yatakları ya da sarp kayalıklara kurdukları ilkel kulübelerine çekilirler."

Ancak bu defa, Isaakios'un kalkanlı askerlerinin uçsuz bucaksız görüntüsünden fazlaca korkan Peçeneklerin malum, düşmanı güruh halinde ezme yöntemini terk ettiklerinden bahseder. Onun yerine izole gruplar halinde saldırmış ve bu işe yaramadığında da dağılmış ve üç gün sonra savaşacakları izlenimini vermişlerdir. Üçüncü gün Isaakios bu meydan okumaya karşılık vererek onları aramaya çıkmış, ancak kimseyi bulamayınca kamplarını yerle bir ederek ganimetle yüklü halde başkente dönmüştür.

Isaakios Komnenos, karşılaştığı herkesi olağanüstü enerjisiyle şaşkına çevirmiştir. İster sarayda iş başında ister savaş seferinde olsun, neredeyse hiç uyku uyumamış ya da dinlenmemiştir. Tek enerji kaynağı avdır ve her faaliyette olduğu gibi buna da aynı kararlılık ve hevesle sarılmıştır. Nitekim 1059 yılı sonuna doğru bir av seferinde ateşlenmesi, zamansız ölümüne yol açmıştır. Önce üzerinde durmamış, ancak durumunun kötüleşmesi üzerine birkaç gün sonra bir gemiyle Blakhernai'ye doğru yola çıkmıştır. Az zamanı kaldığı belli olsa da Büyük Saray'da ölmeye kararlıdır. Psellos şöyle anlatır:

> "Eski cesaretinden hiçbir şey yitirmediğini kanıtladı. Herhangi bir yardım ya da destek teklifini reddederek odasından çıktı. Özgür ruhuna yakışır bir hareketti. Ani rüzgârla sallanan çok yüksek bir selvi ağacı gibi ilerlediğinde sendeledi, elleri titriyordu. Ona rağmen yardım istemedi. O hâlde atına atladı, ancak atın üstünde nasıl

geldiğini bilmiyorum. Ondan önce saraya varmak için başka yoldan gitmiştim. Saraya vardığında çok huzursuzdu ve artık hiç hâli kalmamıştı. Tüm ailesi büyük üzüntüyle başına toplandılar. Ellerinde olsa, seve seve onunla birlikte ölmeye hazırdılar.

Tam o anda, ölmek üzere olan imparator, kilise'ye gitmek istediğini söyledi. Bulgar Ioannes Vladislav'ın kızı olan karısı şiddetle karşı çıksa da fikrinden vazgeçmedi ve hemen oracıkta tahta kimin geçeceğini bildirmekte ısrar etti. Tek oğlunu genç yaşta kaybettiği için geride aday olarak kızı Maria, kardeşi Ioannes ve beş yeğeni kalmıştı. Ancak bunlardan hiçbirini seçmedi. Onun yerine, birkaç yıl önce üniversiteyi yeniden canlandırma çalışmalarını üstlenen entelektüeller grubunun en aristokratı olan Konstantinos Dukas'ı çağırttı ve imparatorluğu ona emanet etti. Sonra kendini Studios Manastırı'na taşıtıp keşiş kıyafeti giydi ve birkaç gün sonra da hayatını kaybetti."

Psellos'a göre olaylar böyle gelişmiştir. Başka tarihçiler, değişik şeyler anlatır. Bunlardan birine göre, Isaakios hasta olduğu için değil (belki de bir depresyon anında) politik sorunlar fazla geldiği için yönetimden el çekmiştir. Çoğu zaman olduğu gibi gerçeği tespit etmek imkânsızdır. Tek söyleyebileceğimiz, yönetimden gönüllü olarak çekilmenin Isaakios'un karakterine hiç uygun düşmediğidir. Son derece detaylı yazılmış olması da Psellos'un anlatımının gerçek olduğuna işaret etmektedir. Bu noktada sorulması gereken çok daha önemli bir soru vardır: Isaakios, neden tahta vâris olarak onun, geçerliliğini çoktan kanıtlamış (en azından askerlerin gözünde öyledir) politikalarını devam ettirecek bir asker yerine (tahmin edebileceği üzere) tüm yaptıklarını alt üst ederek IX. Konstantinos'un eski ve kötü günlerini geri getirecek beceriksiz, kafası karışık bir bürokratı seçmiştir?

Bir kez daha bütün bu hikâyenin ardında Psellos'un varlığını sezmek mümkündür. İki yıl öncesine kadar bürokratik tarafın, gücü tekrar eline geçirmesi imkânsız görünürken Isaakios Komnenos'un popülerliğini yitirmesi ve Mikhael Kerularios'un ölümünün ardından, bu ihtimal tekrar gündeme gelmiştir. Konstantinos Dukas, Psellos'un en eski ve en yakın dostlarından biridir (tarihçesinde onu örnek bir insan olarak tasvir eder) ve bize pek de dürüst olmaksızın başka bir artı özelliğinden daha bahsetmektedir:

> "Başkaları onun muhteşem başarılarından söz edebilir, ama benim için en önemlisi şudur: Gerçekte göründüğünden çok daha fazla hayranlık hak eden bu adam, benim fikrime düşmanlarımın entrikalarından daha fazla önem veriyor olmalıydı. Bunu benim fikirlerimi daha bilgece bulduğu için mi, yoksa benim şahsiyetime hayranlık duyduğu için mi yapıyordu, bilmiyorum. Ancak bana öylesine bağlıydı ve beni herkesten öyle çok daha fazla seviyordu ki, ağzımdan çıkan her kelimeyi dikkatle dinliyordu. Benim öğütlerime harfiyen uyuyor ve en değerli eşyalarını bana emanet ediyordu."

Psellos, büyük ihtimalle Isaakios Komnenos üzerinde, Konstantinos Dukas üzerinde olduğu kadar etkili değildi, ancak alışılmadık derecede güçlü bir ikna yeteneğine sahipti ve neredeyse emin şekilde söyleyebiliriz ki ölmekte olan (ya da sadece bunalmış diyelim) imparatoru, yerine Konstantinos'u bırakma konusunda ikna etmiştir. Eğer bu varsayım doğruysa, sonradan çok vicdan azabı çekmiş olmalıdır. Zira tüm

Geç Roma İmparatorluğu tarihi boyunca, hiçbir imparatorun tahta geçişi bu derece felaketle sonuçlanmamıştır. Isaakios Komnenos, sağlığı ve enerjisini koruyup iki yerine yirmi yıl tahtta kalmış olsaydı, orduyu II. Basileios dönemindeki gücüne tekrar kavuşturabilirdi. O zaman doğu sınırında güç toplayan düşmanın işi hiç de kolay olmazdı. Isaakios yenilmez büyük ordusunu doğrudan yeğeni Aleksios'a bırakabilir ve bu kitabın üçüncü bölümü çok daha farklı (ve çok daha mutlu) bir yol izleyebilirdi. Ancak öyle olmadı. Isaakios'un zamansız ölümü ve yanlış seçimi, nihayetinde Bizans İmparatorluğu'nun sonunu getirecek iki büyük felaketin ilkine zemin hazırlamış oldu.

20

Malazgirt

[1059-1071]

Bu noktada korkunç bir görünüm sergiliyorlardı: Hem Doğu hem de Batı'yı dize getiren Roma ordusu alayları, artık doğru dürüst silahı bile olmayan yoksul ve hastalıklı bir avuç adamdan ibaret kalmıştı. Ellerinde kılıç ya da diğer silahlar yerine İncil'de yazıldığı gibi sadece mızrak ve tırpan vardı. Üstelik barış dönemi de değildi. Çok uzun zamandır hiçbir imparator burada savaşmadığından at ve her tür diğer donanımdan yoksundular. Zayıf, korkak ve işe yaramaz addedildikleri için para yardımı da almıyorlardı. Tahıl alacak harçlıkları da ödenmiyordu. Sancaklarına vurulduğunda ruhsuz bir ses çıkıyordu, kirliydi ve sanki dumandan simsiyah olmuş gibiydi. Onlara bakacak çok az adam vardı. Roma ordularının nerden geldiğini bilip şimdi ne hale düştüğünü gören herkesin içi parçalanıyordu.

Ioannes Skylitzes

Isaakios'un ölümünden birkaç hafta sonra onun kısa süren iktidarının imparatorluğun çöküşünde sadece kısa bir durgunluk yarattığını herkes anladı. Bu çöküş dönemi, II. Basileios'un 1025 tarihinde ölümünün ardından işe yaramaz, sefahat düşkünü kardeşinin tahta geçişiyle başlamış ve Zoe, kocaları, kız kardeşi ve evlatlığının uzun ve verimsiz dönemi boyunca da devam etmişti. Şimdi de, erguvan renkli çizmeleri giyen en feci imparator olduğu şüphe götürmez X. Konstantinos Dukas ile iyice dibe vurmuştu. Her yönüyle kötü ya da berbat olduğu düşünülmesin. Yakın arkadaşı ve eski öğrencisi olarak bir dereceye kadar Mikhael Psellos'un ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Onun tavsiyesi üzerine Isaakios, onu tahtın vârisi ilan etmiştir. Bir âlim ve entelektüeldir, Bizans standartlarına göre birinci sınıf bir hatiptir. Üstelik en eski ve en zengin askeri aristokrat ailelerin birinden gelmektedir. Geçmişine sadık kalsa, yönetimde kaldığı sekiz yıl boyunca Isaakios'un başlattığı işleri devam ettirse ve orduyu onu bekleyen zorlu günlere karşı hazırlamış olsa belki bu son aşamada bile durum kurtarılabilecekti. Ancak X. Konstantinos doğuştan asker değildi. Konstantinopolis'in kolay ve rahat yanlarını tercih etti ve vaktini derin tartışmalar, hukukun ince noktaları ile ilgili uzayıp giden tezlerin taslaklarıyla geçirdi. İmparatorluğun bunun için ödediği bedel ise gerçekten çok ağır olacaktı.

Bir kez daha bürokrasi, başka hiçbir örnekle karşılaştırılamaz ölçüde (belki bir tek Çin bunun dışında tutulabilir) birkaç yüzyıl boyunca tüm gücü eline geçirmiştir. Çünkü tam monarşik bir düzen olsa da Bizans İmparatorluğu ekonomisinin tamamen sosyalist yöntemler üzerine oturtulduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Kapitalizme izin verilmiş, ancak her aşamada çok sıkı kontrol edilmiştir. Üretim, iş, tüketim, dış

ticaret, kamu yararı ve hatta nüfus hareketi bile tamamen devlet kontrolü altındadır. Bunun sonucunda da teorik açıdan emirleri imparatordan alan (ancak gerçekte sıklıkla bu emirleri Psellos ve arkadaşları vermiştir) bir devlet memuru ordusu oluşmuş ve anlayabildiğimiz kadarıyla esas olarak tek bir prensibi amaç edinmişlerdir: Tamamen çökertmeseler de ordunun gücünü frenlemek. Belki de geçmiş on yedi yıl içinde imparatorluğun, üç askeri ayaklanma geçirdiğini öne sürmüşlerdir. Bunlardan ikisi büyük şans eseri bastırılmış, üçüncüsü ise başarıya ulaşmıştır. Yani ordu dizginlenmek ve emir altına alınmak zorundadır. Yardımlar kesilmeli, generallerin yetkileri kısıtlanmalı ve öncenin köylü askerleri (ki bunların çoğu hükümet tavsiyesine uymuş ve askeri hizmetten muafiyet bedellerini ödemişlerdir) yerine yabancı ücretli askerler getirilmelidir.

Öyle görünüyor ki X. Konstantinos ve onun entelektüellerden oluşan hükümetinin anlamadığı şey, bu aşırı önlemlerin başka darbeleri kışkırtmaktan başka bir işe yaramayacağıydı. Ayrıca, ücretli askerlere doğal olarak güvenilemezdi. Çünkü hizmetine girdikleri kişiye ancak paralarını alabildikleri sürece sadık kalıyor ve bir başkası daha fazlasını ödediğinde de kolayca taraf değiştiriyorlardı. Hepsinden önemlisi de Bizans'ın dört yüzyıl öncesinde Müslümanların ortaya çıkışından beri gördüğü en zorlu düşman kapıya dayanmıştı.

Bu düşman, sahneye henüz çıkmaya başlayan ve kitabımızda da şimdiye kadar sadece kısaca bahsedilen bir halktır. Selçuk Türkleri, ilk defa X. yüzyılın ikinci yarısında farklı bir kabile olarak Aral Gölü'nün güneydoğusunda, Orta Asya'nın Seyhun ve Ceyhun Nehirleri arasında kaldığı için Maveraünnehir adı verilen bölgesinde ortaya çıkmış ve çok geçmeden hızla yayılmakta olan İslam dinini benimsemişlerdir. O dönemde tamamen göçebedirler ve yağmacılıkla geçinmektedirler. Komşu kabilelerle savaşmakta, fırsat bulduklarında her yeri yağmalamaktadırlar; sürekli savaş halinde olan yerel beylikler içinde, küçük midillilerine, kılıçlarına ve özellikle hareket halindeyken de kullanabildikleri ok ve yaylarına yeterince iş çıkmaktadır. Hem öne hem de arkaya doğru aynı ustalıkla ok atabildikleri için nadiren ıskalamışlardır. 1045 yılında önderleri Tuğrul Bey liderliğinde İran sınırını geçmişler, aradan on yıl geçtikten sonra Bağdat'ı da ele geçirmiş ve artık iyice zayıflamış olan Abbasi Halifeliği'ni himaye altına almış, Tuğrul Bey'i "Doğu ve Batı'nın Sultanı" ilan etmişlerdir.

En büyük amaçları asla halifelik olmamıştır. Hele İslam liderlerinin, varlığını her zaman kabul ettikleri Bizans İmparatorluğu'nu ele geçirmeyi herhalde düşünmemişlerdir. Her iki yönde de sınırı geçerek akınlar yapmış olsalar da Bizans'ı ortadan kaldırmak Selçuklu sultanlarına pek akla yakın gelmemiş olmalıdır. Odaklandıkları son hedef, sınırları Filistin ve Suriye'den Halep'e kadar uzanan Fatımi İmparatorluğu'dur. Henüz yeni din değiştirmiş olmanın ateşiyle yanıp tutuşan koyu Sünni Selçuklular, onların gözünde dinsiz olan Şii ayaklanmalardan nefret ettikleri gibi şimdi de Mısır'da başka bir halifelik kurma cüretlerini, İslamın temel birliğine karşı gerçek bir tehdit

olarak görmüşlerdir. Fatımilerin Bağdat'ı alana kadar rahatlık vermeyeceğini bilmektedirler. Bu şansı tanımamak için de onları yok etmeye kararlıdırlar, ancak önce halletmeleri gereken kendilerine daha yakın meseleler vardır. Bunlardan en önemlisi de Ermenistan'dır.

1045 yılından itibaren Ani kralı Ioannes Smbat'ın yirmi yıl öncesinde II. Basileios'la yaptığı anlaşmaya göre,[185] Ermenistan'ın büyük bölümü Bizans hâkimiyeti altındaydı. Smbat'ın ölümünden sonra bu antlaşmanın iptal edilişi, Konstantinos Monomakhos'un elde ettiği tek diplomatik başarıdır. O dönemde bunu çok önemsemesine rağmen işleri oluruna bırakması çok daha iyi sonuç verecekti. Özellikle de o ve halefi Konstantinos Dukas, Ermenistan'a karşı son derece basiretsiz bir politika izlemişlerdir. İmparatorluğun kuzeydoğu sınırında yer alan bu dağlık bölgeyi isteme nedeni sadece stratejik amaçlıdır. Topraklar kazanıldıktan sonra Konstantinos'un yaptığı ilk iş sadık Monofizitçi Ermenilere karşı dini bir zulüm başlatmak olmuş ve böylece şimşekleri üstüne çekmiştir. Ondan sonra gelen X. Konstantinos da bu zulmü devam ettirmekle birlikte ahmaklıkta daha da ileri gitmiştir. Ermenistan'ın, bakımı için belli vergilerden muaf tutulan yaklaşık elli bin adamlık bir yerel milis gücü vardır. Yeni para kaynağı arayışı içinde olan imparator, bu vergileri tekrar koydurmuş ve milis gücünü de dağıtmıştır.

Bu suretle Bizans çok değerli bir tampon devleti kaybetmiş ve onun yerine umduğu gibi bir Ermeni siper bölgesi yaratmak bir yana, yüzyıl öncesinde Ermeni sorunu olarak adlandırılan ve problem çözmek yerine bilakis problem yaratan muhalif ve uyumsuz bir azınlık yaratmıştır. Ermeni liderler kendi hâllerine bırakılsalar, her zaman yaptıkları gibi Müslüman istilacılara karşı direnç göstermeye devam edeceklerdi, ancak son gelişmelere karşı moralleri bozulup gücenince Türkler tarafından fethedilmenin şimdiki Yunan boyunduruğundan daha kötü olamayacağını düşünmeye başlamışlardır.

Tuğrul Bey bu durumu lehine çevirmekte gecikmez. 1046 yılında Vaspurakan'a yaptığı ilk hücum başarılı olmaz. Bizans valisi, kampa kasten savunmasız görünümü verip tuzak kurmuş ve akıncıları yağma halindeyken gafil avlamıştır, ancak aradan iki yıl geçtikten sonra ele avuca sığmaz üvey kardeşi İbrahim İnal, Leon Tornikes ayaklanması sırasında Bizans ordularının geçici yer değiştirmesinden faydalanmış ve Ardzen şehrini istila etmiştir. Ermeni tarihçi Urfalı Mateos, "yüz elli bin kişinin katledildiğinden, gençlerin köle olarak götürüldüğünden, çocukların acımasızca kayalara çarpılıp öldürüldüğünden, saygın yaşlı erkeklerin ortalık yerde aşağılandığından, soylu genç kızların kirletilip öldürüldüğünden" bahsetmektedir. Mateos'un abarttığına hiç şüphe yoktur, ama zengin bir şehri yağmalayan Selçuk akıncılarının hoş bir görüntü arz etmediği de bellidir.[186] Sonrasında akınlar her yıl devam etmiştir.

---

185 Bkz. s. 211-212.

186 Hayatta kalanların komşu Theodosiopolis şehrine kaçtıkları söylenmektedir. Bu şehre eskiden oturdukları yere ithafen Ardzen er-Rum (Romalıların Ardzeni) adını vermişler ve bu

Bir keresinde Konstantinos Monomakhos çok daha acil bir tehdit oluşturan Balkan Peçenekleri ile savaşmak üzere Doğu ordularını geri çekmek zorunda kalınca Tuğrul Bey'le ateşkes yapmış, ancak bu durum uzun sürmemiştir. 1054 yılında Selçuklu sultanı bizzat sefere çıkmış ve Kuzey ve Orta Ermenistan bölgesi ve Erzurum yaylasını kasıp kavurduktan sonra yaklaşık seksen kilometre mesafedeki Trabzon'a geçmiştir. 1055 yılında Bağdat'a girişi geçici bir rahatlama sağladıysa da çok geçmeden kaldığı yerden devam etmiştir. Buna bir de Türkmen (görünüşte Müslüman olsalar da göçebe alışkanlıklarını terk etmeyen ve sultan hâkimiyetini kabul etmeyerek yağmacı ata geleneklerini sürdürmeye devam eden Türkler) faaliyetleri eklenince yerel halk iyiden iyiye güç duruma düşmüştür.

Tuğrul Bey'in 1063 yılındaki ölümünün ardından (aile içi büyük çekişmelerden sonra) yerine kardeşi eş sultan Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan geçmiştir. Alp Arslan'ın bıyıklarının çok uzun olduğu ve ava çıktığında arkasında bağlanmak zorunda kalındığı söylenmektedir. Dış görünüşü hakkında başka bir şey yazmayan tarihçiler, karakterinden bahsetmişlerdir. Urfalı Mateos kan içtiğini, Aristakes ise Hıristiyan düşmanı olduğunu yazar. Diğer yandan Suriyeli Mikhael ise adil ve iyi bir yönetici olduğuna dikkat çekmektedir. Arap tarihçi İbnü'l-Adim ise şarap içme konusunda İslamın gereklerine her zaman uymadığından söz eder, ancak bu dönemin Müslüman beyleri arasında alışılmadık bir şey değildir. Kesinlikle bildiğimiz bir şey varsa, o da savaş alanında olağanüstü bir kumandan olduğudur. Tahta geçtiğinde otuz üç yaşındadır. Ertesi sene, yani 1064 yılı başında Ermenistan'a büyük bir sefer düzenler ve başkent Ani'yi kuşatır.

Bugün Ani harabelerini gören herkes, yerleşmenin ihtişamı karşısında şaşırıp kalmaktadır. Hâlâ kısmen yerinde olan devasa surlar ve engebeli ovanın arkasında, zamanının en muhteşemlerinden biri olan kilise kalıntıları vardır (Urfalı Mateos bunlardan bin bir tane olduğundan bahsetmektedir) ve Arpaçay ve kollarından birinin yarattığı derin uçurum sayesinde şehir, savunma açısından bölgedeki en güçlü yere sahip olmuştur, ancak bu Selçukluları durdurmaya yetmemiştir. Çoğu komşusunun aksine, Ani inanılmaz bir direniş göstererek yirmi beş gün dayandıktan sonra teslim olmuştur. Son anda halk şehrin en güzel kızları ve en yakışıklı delikanlılarını göndererek yağmayı önleme girişiminde bulunsa da Alp Arslan affetmemiştir. Arap tarihçi Sıbt İbnü'l-Cevzi olaya tanık olduğunu iddia eden birinin ağzından şunları anlatmaktadır:

> "Ordu şehre girdi, halkı katledip evleri yağmaladı ve yakıp yıktı. Etrafı bir harabeye çevirdikten sonra hayatta kalanları da beraberinde esir olarak götürdü... O kadar çok ceset vardı ki bütün sokaklar onlarla kaplanmıştı. Üzerlerine basmadan bir yere ulaşmak imkânsızdı. En az elli bin kişi de esir alınmıştı. Şehre girip felaketi kendi gözlerimle görmek istedim. Cesetlerin üzerine basmadan gidebileceğim bir sokak aradım, ama nafileydi."

---

isim yıllar içinde değişikliğe uğrayarak Erzurum halini almıştır.

Ermeni tarihçiler dahi Ani'nin düşüşünden halkının düşük ahlakını sorumlu tutmaktadır. Orada da halk ve Bizanslı görevliler birbirlerinden nefret etmektedirler. Sebebi ne olursa olsun şehir, Selçuklu ilerleyişini önleyebilecek tek ciddi engeldi. Artık Anadolu içlerine doğru kolayca ilerlenebilecektir. 1067 yılında Ani'nin akıbetine uğrayan, Caesarea'ya (Kayseri) kadar ilerlenmiş olması ve geri çekilmeden önce de Ankyra'nın (Ankara) alınmasından, bu dönemde Bizans savunmasının nasıl bir acizlik içinde olduğu anlaşılabilir. Daha da utandırıcı olan, onlara karşı tek bir kılıç bile çekilmemiş olmasıdır.

Aynı yıl X. Konstantinos ölür. Ölüm döşeğinde bile feci politikalarını devam ettirmekten geri kalmamış ve genç karısı Eudokia'ya tekrar evlenmeyeceği konusunda yemin ettirdikten sonra maiyetindekilere de kendi soyu dışında birini imparator olarak tanımayacaklarına dair belge imzalattırmıştır. Bu konuda kardeşi *Kaisar* Ioannes Dukas ve tabii, asker aristokratlardan biri başa geçerse sonunun hiç de iyi olmayacağını gayet iyi bilen Psellos ona destek vermişlerdir. Zaten bir kere manastıra sürgüne gönderilmiştir ve bu acı deneyimi tekrar yaşamak niyetinde değildir, ancak bu defa Caesarea'nın akıbeti tüm Konstantinopolis'te panik yaratır. Sivil bürokratların çoğu da imparatorluğun ancak köklü bir politik değişimle kurtulabileceğinin farkındadır. Bir darbe dışında tek seçenek, Eudokia'nın evlenebileceği bir imparator bulmaktan geçiyordu, ancak o da yemin etmişti.

Eudokia'ya kalsa buna dünden razıydı. Yeminin bozulması için patrik ve senatonun onayı gerekiyordu, ancak patrik, Psellos'un yakın arkadaşı, yani yeni bürokratik kanadın kurucu üyelerinden Ioannes Ksiphilinos idi ve senatonun hemen hepsi Konstantinos'un bizzat atadığı adamlardan oluşuyordu. Yani şans yok denecek kadar azdı, ancak Eudokia becerikli çıktı. Saray hadımlarından birinin yardımıyla patriğin havalı sosyetik kardeşiyle evlenmeyi ciddi şekilde düşündüğünü yaydı. Kardeşinin kadınlarla gönlünü eğlendirme huyunu gayet iyi bilen Ksiphilinos bu hikâyeye inandı. Böylece tek tek çağırdığı senatörlere Konstantinos'un karısına zorla ettirdiği yeminin haksızlık olduğunu anlattı. Devletin çıkarını göz önünde bulundurmadan sadece kendi kararını dayatma girişimi âdil olmadığı gibi yasal da değildi. İmparatoriçe onun aracılığıyla imparatorluk tacını takacak asil biriyle yeniden evlenmeliydi. Bazı senatörler bu fikre gönülden katıldı, diğerleri şu ya da bu şekilde ikna edildi, ancak sonunda hepsi onayladılar. Artık Eudokia gerçek niyetini açıklayabilirdi. Patriğin kardeşi değil, Anadolu askeri aristokrasisinin somut örneği olacak bir adamla evlenecektir. Bu adamın adı Romanos Diogenes'tir.

Büyük ihtimalle aynı gün evlenen ve kesinlikle 1 Ocak 1068 tarihinde taç giyen İmparator IV. Romanos, Kapadokya'da geniş arazilere sahip eski ve seçkin bir askeri aileden geliyordu. Orta yaşlı döneminde Serdika (Sofya) valisi olarak görev yapmış ve Peçeneklere karşı zaferler kazanmıştı. Bulgaristan'da ise komplo girişiminde bulunmakla suçlanmıştı. Şehre döndükten sonra daha önce verilen ölüm cezası sürgün cezasına çevrilmiş, ancak X. Konstantinos'un ölümünün ardından o da kaldırılmıştır.

Serbest bırakıldıktan sonra ise huzuruna çıkarıldığı imparatoriçenin ağladığı söylenmektedir. Bu duygular biraz belirsizdir. Her ne kadar Romanos, savaşta hep yanında bulunan ve onu çok iyi tanıyan Mikhael Attaleiates'e göre geniş omuzları ve ışık saçan bakışlarıyla son derece yakışıklı bir adam olsa da ilk görüşte aşk pek akla yakın görünmemektedir.[187] İşin içinde yaşlar olsa da olmasa da bu evliliğin esas nedeni şüphesiz politiktir. Amaç, devletin kurtuluşu için tahta bir asker çıkarmaktır. Aslında Eudokia, önce önde gelen başka bir general olan ve gelecek bölümlerde adından sıkça söz edilecek Nikephoros Botaneiates üzerinde durmuş, ancak bu görüşmeden sonra fikrini değiştirmiştir. Görüşmenin hemen ardından Kapadokya'ya doğru yola çıkan Romanos, daha eve varamadan tekrar geri çağrılır. Birkaç gün sonra da evlilik ve taç giyme törenleri düzenlenir.

Romanos Diogenes'e üzülmemek elde değildir. Kendini fazla önemseyen ukâla bir adam olmakla birlikte yetenekli, çok çalışkan bir idareci ve cesur bir askerdir. Ayrıca Selçuk tehdidini çok iyi kavramıştır. İmparatorluğu felakete sürüklediğine inandığı bir imparatoru devirmek için hayatını tehlikeye atmış ve şimdi de birden kendini bu imparatorun vârisi pozisyonunda bulmuştur. İmparatorluğun kötü kaderini değiştirmek için büyük bir inanç ve kararlılıkla işe koyulmuştur. Başarısızlığa uğraması ise kendi hatalarından kaynaklanmamıştır. Ne işe el attıysa şansı yaver gitmemiştir. Konstantinopolis'te ondan nefret eden ve tahta çıkışını hazmedemediklerinden er ya da geç onu devirmeye kararlı Psellos ve ailesi ile başa çıkmak zorundadır. Savaş meydanında ise tam olarak ne yapacağını bilemeyen, bakımsız, teçhizatsız, bozuk moralli ve her an isyan çıkarmaya hazır ücretli askerlerle karşı karşıyadır. 1068 ve 1069 yıllarında Doğu'ya askeri seferler düzenlemiş ve liderlik gücü sayesinde az da olsa başarı kazanmıştır. Özellikle Suriye'de Hieropolis'i (Menbiç) ele geçirmiş ve Bizans varlığını güçlendirmiştir, ancak ona askeri mahkemesinin bir üyesi olarak eşlik eden Attaleiates, neredeyse dayanılmaz derecede üzücü bir tablo çizmektedir. Çoğu generalin umudunu yitirmesine yol açacak koşullara yenik düşmeme konusunda gösterdiği cesaret, karanlıkta bir ışık gibi parlamaktadır. Onun dışında ise düş kırıklığı, düzensizlik, korkaklık ve karmaşa hâkimdir.

Doğu'da 1070 yılının ilk yarısında da savaşmaya devam edilmiş ve sonunda ateşkes yapılmıştır, ancak bu seferi Romanos bizzat yönetmemiştir. Başkenti her terk ettiğinde düşmanlarının (Psellos, Dukas ailesi ve yandaşları) bir darbe yapma riski vardır ve o seneki ülke içi gerilimler de gerekmedikçe Konstantinopolis'ten ayrılmamasını öngörmektedir. Aslında bu mecburi kalışın büyük bir avantajı vardır. Bu sayede enerjisini orduya harcayacak, ödenemeyen ücretlerin ödenmesi, yeni teçhizat sağlanması, eğitim programları düzenlenmesi ve genel anlamda IX. ve X. Konstantinos ve onların haleflerinin verdiği zararın en azından bir ölçüye kadar giderilmesiyle

[187] Attaleiates de Eudokia'nın seksten hoşlanmadığını ima etmektedir, ancak tek tecrübesini ilk kocasıyla yaşadığı düşünülürse buna şaşmamak gerekir. Buna rağmen ona üç oğul vermiştir.

uğraşabilecektir. Ayrıca yeni güç toplamaya da zaman ayıracaktır. Geçen iki yıl, ona Doğu'daki mevcut ordu en iyi duruma getirilse bile Selçuklu akıncılarını Ermenistan ve dolayısıyla Anadolu'nun güvenliğini sağlayacak ölçüde bozguna uğratamayacağını göstermiştir. Son dönemde Alp Arslan'la yaptığı ateşkes antlaşması Türkmenler tarafından sürekli bozulduğu için hükmü kalmamıştır. Bu nedenle 1071 yılı için altmış yetmiş bin kadar adamı[188] bertaraf edebileceği bir sefer planlamaktadır.

Ordular 1071 yılı Mart ayının ikinci haftasında Boğaz'ı geçer ve doğu yönünde ilerlerler. Mikhael Attaleiates de yine sefere katılır. O yazla ilgili anlattıkları, çok sayıda açıklanamayan nokta ve cevapsız soruları açıklığa kavuşturması nedeniyle günümüze kalan en ayrıntılı ve en güvenilir kaynağı oluşturmaktadır. Her zamanki gibi imparatora olan hayranlığını gizlemez, ancak yaklaşık üç yüz elli kilometre yol alındıktan sonra Romanos'un tavırlarında bir değişiklik olduğunu fark eder:

> "Ordusuna yabancılaştı, kendine ayrı kamp kurdurdu ve gösterişli olmasına özen gösterdi. Ordu Halys (Kızılırmak) Nehri'ni geçtiğinde onlarla birlikte geçmeyerek birkaç gün boyunca, son dönemde emri üzerine inşa edilen bir kalede kaldı. Çok geçmeden kendi eşyalarının ordununkilerden ayrılması emrini verdi."

Skylitzes'in bu dönem ile ilgili anlattıkları ise Attaleiates'inkilerle hiç örtüşmemektedir. Ona göre Romanos, çeşitli kötü alametler nedeniyle rahatsız olmuş, buna bir de kendi çadırının ana direğinin çökmesi ve beklenmedik bir yangınla en iyi atları ve katırlarının da dahil olduğu çoğu şahsi teçhizatından olması da eklenince iyice sinirleri bozulmuştur. Söyledikleri doğru olabilir. Kritik bir dönemdir ve Bizanslılar her şeye inanmaya başlamışlardır. Öyle görünüyor ki imparatorun zaten var olan kendini beğenmişliğine, daha önce görmediğimiz uzaklaşma, huysuzluk, sabırsızlık ve zalimlik gibi başka kötü huylar da eklenmiştir.[189]

Tuhaf olan, devasa Bizans ordusu Anadolu'ya doğru ilerlerken Alp Arslan'ın tamamen farklı bir yön izlemesidir. Türkmen akınlarını kontrol altına alamaması ve onların faaliyetlerini tamamen üstlenmemesi nedeniyle, geçen yıl yapılan ateşkes antlaşmasının hâlâ yürürlükte olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle uzun zamandır aklına koyduğu Fatımi Halifeliği'ni yok etme zamanının geldiğine karar verir. 1070 yılının sonuna doğru Horasan'daki merkezinden yola çıkarak Ermeni kaleleri Malazgirt ve

---

[188] Her zaman olduğu gibi bu sayılar tahminidir. Bizans kaynakları hiç bilgi vermez. İslami kaynaklar iki yüz bin ila altı yüz bin arasında değişen rakamlar verir. Urfalı Mateos ise daha da abartarak bir milyondan bahseder. Çağımız tarihçilerinin çoğu yukarıda verilen rakamın en akla yakın olduğu konusunda hemfikirdir, ancak bu sayı gerçekten de yüz bine ulaşmış olabilir.

[189] Sefer sırasında yerli birinin eşeğini çalmakla suçlanan bir Bizans askeri, imparatorun huzuruna çıkarılır ve burnunun kesilmesi cezası alır. Bu ceza sekizinci yüzyılda neredeyse ortadan kalkmıştır. Zavallı adamın zafer getiren Blakhernai'nin, Kutsal Meryem ikonasını (Basileios onu her sefere yanında taşımaktadır) yardıma çağırması dahi bu cezaya engel olamaz. Attaleiates o anda bundan sonra yaşanacak olaylarda Tanrı'nın gazabına uğrayacaklarını sezdiğini bildirmektedir.

Arciş'i zapt eder. Sonra güneybatıya doğru ilerleyerek Amida'ya (Diyarbakır) gelir ve Mart ayı sonuna doğru Edessa (Urfa) surlarına dayanır. Daha kuşatmayı henüz başlatmıştır ki imparatordan ateşkesin uzatılmasını, Arciş ve Malazgirt'in üç yıl önce zapt edilen Suriye'deki Hieropolis ile değiş tokuş edilmesini öneren bir mesaj alır. Bu şartları kabul eder ve Edessa'yı almadan ilerlemeye devam eder. Altı hafta sonra Halep'i kuşatırken Ermenistan'da olan Romanos'un başka bir elçisi gelerek öneriyi tekrarlar, ancak bu sefer, belirgin bir tehdit havası sezilmektedir.

Eğer Romanos, Alp Arslan'ın bir önceki teklifine verdiği cevabı aldıysa onu kandırmıştır. Almadıysa da şimdi güçlü pozisyondadır ve ültimatom vermektedir. Fatımi seferini yarıda kesmekten başka şansı olmadığını anlayan Alp Arslan, geri dönerek vatanına doğru yola çıkar. Bu aceleyle de Fırat'ı geçerken gereken tedbirleri almayı ihmal edince çoğu atı ve katırı akıntıya kapılarak boğulur. Ancak bu durum onu fazla etkilemez. İmparatorun karşısına çıkabilmek için çok daha fazla güç toplaması gerektiğinin farkındadır. Veziri Nizamülmülk'ü birlik toplaması için Azerbaycan'a gönderir, Kendisi de Van Gölü ve Urmiye Gölü arasında yer alan Hoy'a doğru ilerler ve yolu üzerinde de on bine yakın Kürt atlısı toplar. Hoy'a vardığında, yeni ordusu ona katılır ve düşmanı aramak üzere yola çıkılır.

Bu arada Romanos Erzurum yakınında kamp kurmuş ve ordusunu ikiye ayırmıştır. Büyük kısmını generali Ioseph Tarkhaniotes komutasında Van Gölü'nün kuzey kıyısına çok yakın bir noktada, çok iyi savunmaya sahip bir Selçuk kalesi olan Ahlat'a gönderir. Kendisi de diğer başkomutanı Nikephoros Bryennios ile birlikte, fazla bir direniş göstermeyeceğine inandığı, küçük Malazgirt kasabasına doğru yola çıkar. Gerçekten de haklı olduğu anlaşılır. Garnizon hiç direnmez. Diğer yanda Tarkhaniotes o kadar şanslı değildir. Tam olarak ne olduğunu bilmiyoruz. Geç dönem İslam tarihçileri çıkan savaşta Alp Arslan'ın büyük bir zafer kazandığını yazsa da Bizans kaynakları böyle bir karşılaşmadan hiç bahsetmemektedir. En güvenebileceğimiz kaynak olan Attaleiates, sultanın yeni ordusuyla yola çıktığı haberlerinin, "alçak" Tarkhaniotes'in korkup apar topar kaçması için yeterli olduğunu, adamlarının da onun arkasından gittiğini belirtmektedir. Melitene'ye (Malatya) varıncaya kadar durmadan kaçar ve tüm savaş seferi boyunca da bir daha ortada görünmezler.

Ancak mesele herhalde bu kadar basit değildir. Ioseph Tarkhaniotes çok saygın bir generaldir ve komutasında Selçuk ordusundan çok daha fazla sayıda (yaklaşık otuz kırk bin kadar) asker vardır. Eğer İslam tarihçilerinin anlattıklarını (yani savaş alanında bozguna uğradıkları) kabul etmezsek olası birkaç seçenek kalmaktadır. Tarkhaniotes orduyu bölmesine karşı çıktığı Romanos'a sinirlenmiş ve ne pahasına olursa olsun, hatasını yüzüne vurmak istemiştir ya da Alp Arslan onu gafil avlamış ve toparlanacak fırsat kalmadığı için canını kurtaran kaçmıştır. Daha da entrikacı bir senaryoyla, Tarkhaniotes Dukas'a alet olan bir vatan hainidir ve daha Konstantinopolis'ten ayrılırken zamanı geldiğinde imparatoru terk etmeyi kafasına koymuştur. Bu teori

biraz fazla hayal ürünü görünebilir ama bu bölümün sonu geldiğinde pek öyle düşünülmeyecektir. Bu arada açıklanamayan başka bir nokta da bütün bu olanların sadece elli kilometre mesafede yer alan Malazgirt'teki Romanos'a neden bildirilmediğidir. Bu konu hakkında ne kadar spekülasyon yaparsak yapalım ortada kaçınılmaz bir gerçek vardır. İmparator savaş meydanında Selçukluların karşısına çıktığı anda ordusunun yarısından çoğu firar etmiştir.

Romanos Diogenes Malazgirt Kalesi'ni fethetmiştir, ancak bu zaferin keyfini uzun süre çıkaramayacaktır. Ertesi gün keşif seferine çıkan bazı adamları, atlı Selçuklu okçuları tarafından saldırıya uğrar ve ağır kayıp verirler. Sadece bir grup çapulcuyla uğraşması gerektiğini düşünen imparator, Bryennios komutası altında küçük bir birlik gönderir ve aradan bir ya da iki saat geçtikten sonra takviye çağrısı aldığında öfkeden deliye döner. Biraz düşündükten sonra Ermeni Basilakios komutasında gönderdiği daha büyük bir güç, okçuların peşinden giderken tuzağa düşürülür. Basilakios yakalanır, az sayıda kişi de canını zor kurtarır. Kurtarıcılarını kurtarmak amacıyla bir kez daha yola çıkan Bryennios (bu defa ordunun tüm sağ kanadını arkasına almıştır) tüm Selçuklu ordusunun büyük bir kesimi ile karşı karşıya kalır. Adamlarıyla birlikte fazla zayiat vermeden geri çekilirken atılan oklardan ikisi sırtına, bir mızrak darbesi de göğsüne denk gelir. Ancak şansına her üçü de yüzeysel yaralar olduğundan sefere devam eder.

O gece ay çıkmaz ve uyumayan Bizans ordusu tetiktedir. Aralıksız baskı uygulayan Selçukluların art arda attığı oklar karanlıkta öyle bir kargaşa yaratır ki savunmayı kesip kampı istila edecekleri düşünülür. Ertesi sabah siper kazıklarının kaldırıldığını görmek büyük bir sürpriz olur ama Uz ücretli askerlerinin Selçuklu saflarına katıldığını öğrenince de şoka uğrarlar. Orduda Türk kökenli başka birlikler de vardır ve onların da her an bu durumu örnek almasından endişe duyulur. Bu şartlar altında ve ordunun yarısının en iyi generallerinden biriyle hiçbir iz bırakmadan ortadan kalkmış olması göz önüne alınırsa, imparatorun bir ya da iki gün sonra gelen heyeti memnuniyetle karşılaması beklenirdi. Heyeti resmi olarak Bağdat halifesi göndermiştir (ancak kendisi yerine daha iyi etki yaratacağını umduğu halifeyi kullanan Alp Arslan'ın yolladığı aşikârdır) ve ateşkes önermektedir.

Bu noktada Alp Arslan'ın neden ateşkes istediği sorusunu sorabiliriz. Çünkü zaferden biraz şüphesi vardır. Savaşa başlamadan önce büyük ihtimalle şehit düşeceğini söylediğini biliyoruz. Kefen yerine geçmesi için de beyazlar giymiştir. Etrafındakilere de ölmesi halinde, yerine oğlu Melik Şah'ın geçirilmesi için yemin ettirir. Geçmişte Selçuklular her zaman düzensiz savaş taktiklerine (akın, pusuya düşürme ve ani saldırı) güvenmişlerdir. Meydan savaşından nefret ederler ve kaçınırlar. Son dönemde düştüğü küçültücü duruma rağmen Bizans ordusunun hâlâ iyi durumda olduğunu düşünmektedirler.[190] Ayrıca Sultan açısından düşünülürse gerçekten savaşmaya ihti-

---

[190] Ancak bu durum yeni bir soru işareti yaratmaktadır. Eğer Selçuklular gerçekten de Bizans-

yacı var mıdır? Tek ciddi politik anlaşmazlık, hem Romanos hem de Alp Arslan için büyük stratejik önem taşıyan Ermenistan üzerinedir. Her iki taraf da Ermeni bölgesini uygun bir şekilde paylaşırlarsa, her iki ordu da zarar görmeyecek ve Alp Arslan dikkatini tekrar esas hedefi olan Fatımilere çevirebilecektir.

Ancak imparator kararından vazgeçmez. Bunun imparatorluğunu Türk tehdidinden kurtarmak için tek şansı olduğunun farkındadır. Alp Arslan tüm ordusuyla sadece birkaç kilometre mesafededir ve kendisi de Ahlat felaketine rağmen sayıca kıyaslanamayacak olsa da bir daha asla bir araya toplayamayacağından daha büyük bir güce komuta etmektedir. Ayrıca Konstantinopolis'e Selçuklularla savaşa bile tutuşmadan dönerse, tahtını (ve hatta hayatını) Dukasların entrikalarına karşı koruma şansı olabilecek midir? Elçileri kaba bir şekilde kovar ve savaş hazırlıklarına başlar.

Dünyanın en önemli savaşlarından birinin ne tarihi ne de yeri hakkında tam bir görüş birliğine varılamamış olması tuhaftır. İslam tarihçileri Ağustos ayının bir Cuma günü karşı karşıya gelindiği konusunda hemfikirdirler, ancak ayın beşi mi, on ikisi mi, on dokuzu mu yoksa yirmi altısında mı savaşılmıştır? Daha çok ayın on dokuzuna meyleden Avrupalı tarihçiler önemli bir ipucunu gözden kaçırmaktadır. Orada bulunan Mikhael Attaleiates'e göre savaştan önceki ikinci ya da üçüncü gecede ay çıkmamıştır (*aselenos*). Jülyen takvimine göre 1071 Ağustos'unun 13. gününde dolunay vardır, yani ayın on altısı ve on yedisinde gece karanlık olamaz. Ayın, şafak sökmeden bir ya da iki saat öncesinde sadece bir hilal şeklinde göründüğü yirmi üç ve yirmi dört Ağustos geceleri çok daha karanlık olmalıdır. Attaleiates'in sadece gökyüzünün bulutla kaplanmış olduğundan bahsetmesi ihtimalini bir kenara bırakırsak (bu bölgede ve bu mevsimde neredeyse imkânsızdır) Bizans kaderinin 26 Ağustos Cuma günü belirlendiği sonucuna varabiliriz.[191]

Savaş mahaline gelince, Manzikert (Malazgirt) Kalesi'nin çok yakınındaki oldukça düz bir bozkırda yer aldığını biliyoruz. Romanos'un generalinin torunu, isim babası ve aynı zamanda önemli başka bir tarihçi olan Nikephoros Bryennios, savaşın sonuna doğru Bizanslıların çalılıklara doğru ilerlediğinden (çünkü bozkırda saklanacak yer bulmak zordur) bahsetmesi, yakın mesafede tepelik arazi olduğuna işaret etmektedir. Aslında dağlık bölge olmasına rağmen gerçekten de yedi sekiz kilometre mesafede, kasabanın hemen doğusu ve güneyinde, güneybatı- kuzeydoğu ekseninde on beş kilometre kadar uzanan böyle bir bozkır vardır. Hemen arkasında da sel yatakları ve vadilerle yarılmış bir dağ eteği bulunmakta (pusuya yatmak için idealdir) ve sonra yine dağlar başlamaktadır. İşte bu, yaklaşık yüz kilometrekarelik alanın bir yerinde, o Cuma öğleden sonra iki ordu karşı karşıya gelir ve savaş başlar.

---

lıları Ahlat'ta yendilerse, sultan daha rahat davranmayacak mıdır? Bu meseleye ne kadar kafa yorulursa bu savaşın hiç yapılmadığına dair şüpheler de o kadar artıyor.

191 Bu ve bu bölümde yer alan pek çok bilgi için müteveffa Alfred Friendly'e müteşekkirim. Yazdığı *The Dreadful Day: The Battle of Manzikert, 1071* kitabıyla çoğu konuya ışık tutmuştur.

Gerçekten başlar mı? İşin gerçeği, bütün tarihi önemine rağmen Malazgirt son aşamasına kadar gerçek bir savaş halini almaz. Romanos ordusunu geleneksel nizama göre (uzun bir hat üzerinde çeşitli rütbeden piyadeler ve süvarileri de kanatlara alarak) düzenlemişti. Kendisi de ortada yerini almış, Bryennios soluna ve Alyattes adında Kapadokyalı bir general de sağına geçmiştir. Bize anlatıldığı kadarıyla arkada "soylu toplama askerlerden" (aslında büyük toprak sahiplerinin özel ordularıdır) oluşan ve biraz şaşırtıcı olmakla birlikte *Kaisar* Ioannes Dukas'ın oğlu ve son imparatorun da yeğeni olan Andronikos Dukas komutasında bir artçı kuvvet vardır. Bu genç adam, imparator hakkındaki düşüncelerini saklama gereği görmez. Esas şaşırtıcı olan Romanos'un onun bu sefere katılmasına izin vermiş olmasıdır. Tahminen Konstantinopolis'te ortalığı karıştırma riski yerine, olası bir rehine olarak onu göz önünde tutmak daha işine gelmiştir. Eğer gerçekten böyle düşündüyse, hayatının en büyük hatasını yapmıştır.

Tüm öğleden sonra ordu bozkırda ilerler, ilk adımı atmayı dörtnala gidip gelerek Bizans kanatlarını ok yağmuruna tutan atlı okçularına bırakan Selçuklular ise geniş bir hilal şeklinde sürekli geri çekilirler. Nihayetinde çileden çıkan süvari birlikleri, hattı yararak onları dağ eteğine (büyük ihtimalle dikkatle planladıkları pusu yerine) doğru kovalarlar. Ancak giderek kafası karışan imparator, düşmanın olması gerektiği yerde sadece boş arazilerle karşılaşır. Düşmanını geri dönüp savaşmaya mecbur etme düşüncesiyle atını sürmeye devam eder. Ancak birden güneşin batmakta olduğunu fark edince kamp yerini tamamen savunmasız bıraktığı aklına gelir. Daha fazla kovalamanın bir anlamı olmadığına kanaat getirir. Tabii, eğer gerçekten kovaladığı birileri varsa. İmparatorluk sancaklarının ters çevrilmesi emrini verir (bu geri dönüş işaretidir) ve atını sürer.

Alp Arslan da bu anı beklemektedir. Tepelerin üstündeki gözetleme noktasından Romanos'un her hareketini adım adım izlemektedir. İşte tam o anda saldırı emrini verir. Adamları bozkıra doğru hızla inince Bizans ordusu paniğe kapılır. Sancakların ters yüz edilmesinin ne anlama geldiğini bilmeyen bazı ücretli asker birlikleri, bunu imparatorun öldüğü şeklinde yorumlayarak kaçmaya başlarlar. Bu arada Selçuklular dağılan düşman hattının hemen arkasına geçer ve onu artçı güçlerden ayırırlar. Bu noktada artçı güçler ilerleyerek varlıklarını göstermeli ve düşmanı kendileri ile öncü güç arasında ezerek kaçmalarını önlemeye çalışmalıydılar. Ancak onun yerine Andronikos Dukas, birlikleri arasında kasten imparatorun bozguna uğradığı ve savaşın kaybedildiği söylentisini çıkarır. Birlikleri kaçmaya başlarlar ve panik yayıldığında başka bölükler de onlara katılır. İmparatorun zor durumda olduğunu gören ve onu kurtarmak için harekete geçen sol kanat da, Selçuklular arkadan hızla üstlerine çullanınca kaçmak zorunda kalır.

Etrafındaki şahsi muhafızlarıyla yerinden kıpırdamayan Romanos, ordularını boşuna cesaretlendirmeye çalışır. Ancak artık iş çığırından çıkmış ve her yere kargaşa havası hâkim olmuştur. Attaleiates şöyle anlatır:

"Kamp yeri dışında herkes kaçış halindeydi, bağırıp çağırıyor ve atlarını bir oraya bir buraya sürüyorlardı. Kimse ne olduğunu bilmiyordu. Bazıları imparatorun ordusunun geri kalanıyla savaştığından ve barbarları kaçırttığından, diğerleri ise öldürüldüğünden ya da esir alındığından bahsediyordu. Her kafadan ayrı bir ses çıkıyordu.

Ortalık deprem yeri gibiydi. Bağrışmalar, endişe, kol gezen korku, toz duman ve bir de etrafımızda at koşturan Türkler. Hızına, kararlılığına ve gücüne göre herkes kaçmaya başladı. Düşman da arkalarından gidiyor, kimilerini öldürüp kimilerini esir alıyor, kimilerini de atlarının toynakları altında eziyorlardı. Bağırmalar, yakarmalar bir yana trajik bir görüntüydü. Daha da acısı tüm imparatorluk ordusunu kaçarken, zalim ve insanlık dışı barbarlar tarafından kovalanır ve yenilgiye uğratılır hâlde görmekti. Savunmasız imparatorun da etrafını sarmışlardı. Çadırlar, askeri güç ve egemenliğin sembolleri, bu tür adamların eline kalmıştı. Tüm Roma devleti altüst oldu. Artık imparatorluk da mı çökmeye başlamıştı?"

Zamanında kaçmayı başarabilenler canını kurtarır. Ermenileri bu davranışlarından dolayı suçlayamayız. Ülkelerini fetheden ve her zaman bağlı kaldıkları inançları yüzünden ailelerine zulmeden Yunanları sevememişlerdir. Ücretli askerler içinse aynı şeyi söylemek mümkün değildir. İmparatorluğa karşı sadakat hisleri beslememeleri doğaldır. İmparatorun onlara ikinci sınıf muamelesi yapması ve kendi yerel ordularını hiç gizlemeden onlara yeğlemesine gücenmişlerdir. Ancak bir anlaşma yapmışlardır, paraları ödenmiştir ve (gerçi en az dünya üstündeki diğer tüm ücretli askerler kadar kötü yönetildikleri gerçeği de göz ardı edilemez ama) bu yüzden daha cesaretli davranmaları gerekmektedir. Ama kelimenin tam anlamıyla gerçek hainliği Andronikos Dukas yönetimindeki artçı güçler yapmıştır. Utanmadan kaçmaları büyük ihtimalle korkaklıklarından değil, hainliklerinden kaynaklanmıştır ve affedilecek yanı yoktur.

Hayatta kalmayı başaran biri daha vardır. O da Romanos Diogenes'in ta kendisidir. Tek başına kalmasına rağmen kaçmayı reddetmiş ve sonuna kadar savaşmıştır. Ancak binmekte olduğu atı öldürülüp elinde kılıcını tutamayacak kadar derin bir yara açıldığında esir alınmayı kabullenmiştir. Onu yakalayanlar kim olduğunu bilmiş olmalıdırlar. Ancak ona farklı davranmazlar. Bütün gece boyunca ölü ve yaralıların yanında yatar. Ertesi gün sıradan asker kıyafetleri içinde ve zincire vurulmuş hâlde Alp Arslan'ın huzuruna çıkartılır.

Dönemin hem Yunan hem de İslam tarihçileri, savaşın ertesi sabah Romanos ve Alp Arslan arasında geçen konuşma hakkında bir şeyler yazma isteğine karşı koyamamıştır. Ancak şaşırtıcı olan bu anlatımların sayısı değil, birbirlerine ne kadar benzedikleridir. Alp Arslan önce ayakları altına atılan bu bitik esirin Roma imparatoru olduğuna inanmak istemez. Ancak önceki Türk elçileri ve onun gibi esir düşmüş olan Basilakios tarafından resmen tanınınca, Sultan tahtından kalkar ve ayağını kurbanının ensesine koyarak, ondan yeri öpmesini ister.

Bu sembolik bir hareketten başka bir şey değildir. Sonra da derhal ayağa kalkması için Romanos'a yardım eder, onu yanına oturtur ve kendisine makamına yakışır şekilde davranılacağını söyler. Bir sonraki hafta boyunca Türk kampında ona bir misafir

gibi davranılır ve Alp Arslan masasında onunla birlikte yemek yer. Sultan ona büyük bir samimiyet ve nezaket gösterir. Arada bir de onu en ihtiyacı olduğu zamanda yalnız bırakan hain askerlerine lanet yağdırır ve Bizans generallerini kibarca eleştirir. Bütün bunlar geleneksel İslami cömertlik anlayışıyla yapılmaktadır. Aradan yaklaşık yüz yıl geçtikten sonra, Selahaddin hakkında da benzer hikâyeler anlatılacaktır. Ancak işin içinde biraz da politik davranma düşüncesi olmalıdır. Romanos'un sağ salim Konstantinopolis'e dönerek tekrar tahtına oturması, hakkında hiçbir şey bilmediği, intikam duygularıyla dolu tecrübesiz ve dikbaşlı bir genç adamın aynı tahtı devralmasından çok daha iyiydi.

Şartlar göz önüne alınırsa, ılımlı ve merhametli bir barış antlaşması yapılır. Sultan fazla toprak istemez. Üzerinde en az Bizans kadar hak sahibi olduğunu düşündüğü Ermenistan'ı dahi talep etmez. Tüm istediği Malazgirt, Antakya, Urfa ve Hieropolis olur. Bir de imparatorun kızlarından birini oğullarından birine gelin ister. Bir tek kefaret bedeli kalır. Alp Arslan önce on milyon altın sikkeyi uygun gördüğünü söyler. Ancak Romanos büyük sefer hazırlıkları nedeniyle imparatorluk hazinesinde bu kadar para olmadığını söyleyince, Sultan bu meblağı bir buçuk milyona indirir ve buna bir de yıllık üç yüz altmış bin sikke haraç ekler. Ayrıca imparatorun bir an önce Konstantinopolis'e dönmesi gerektiğine, yokluğunda tahtın tehlikeye girebileceğine dikkat çeker. Bu durumda yeni imparator yaptıkları antlaşmanın hükümlerini geçersiz kılabilirdi. Böylece savaşın üstünden bir hafta geçtikten sonra Romanos vatanına doğru yola çıkar. Alp Arslan yolun ilk etabında ona eşlik eder, geri kalan yol için de yanına iki emir ve yüz Memluk verir. Başkenti bir imparator olarak terk etmişti ve yine bir imparator olarak geri dönecekti.

En azından öyle olmasını umuyordu. Ancak bu felaket yılında, ikinci büyük yıkım olan yenilgi haberlerinin ulaştığı Konstantinopolis'te bu duyguları paylaşılmıyordu. Nisan ayında da, yani Romanos Doğu'ya hareket etmeden bir ay önce Robert Guiscard komutasındaki Normanlar Bari'yi zapt etmişti. Iustinianos döneminden beri, Bari Apulia'nın başkenti ve imparatorluk ordularının karargâhı olmuştu. Yarımadadaki Yunan şehirlerinin en büyüğü, en zengini ve en iyi savunmaya sahip olanıydı. Kuşatma başladığında da halen imparatorluğa ait olan tek şehirdi. Barililer otuz iki ay boyunca kahramanca direndiler. Ancak yarılması mümkün olmayan bir kara ve deniz blokajıyla çevrilince teslim olmaktan başka çareleri kalmadı. Beş yüzyılı aşkın bir sürenin ardından Bizans İtalyası sona ermişti.

En azından Bari'den gelen haberler açıktır. Malazgirt'ten gelen karmaşık haberler ise Konstantinopolis'te bir belirsizlik ve kararsızlık atmosferi yaratmıştır. Bir noktada (belki bir tek imparatoriçe dışında) herkes hemfikirdir. Hayatta kalmış ve özgürlüğüne kavuşmuş olsa da Romanos yenilmiş ve itibarını zedelemiştir. Artık *basileios* olmaya devam etmesine imkân yoktur. Ama yerine kim geçecektir? Bazıları Eudokia'nın evlenmeden önce olduğu gibi tekrar gücü ele almasından yana olur. Bazıları da X. Konstantinos'tan olan oğlu Mikhael'i önerir. Daha küçük kardeşleri Andronikos ve

Konstantinos da tahta ortak olabilirlerdi. Diğerleri ise bu kriz anında, en iyi seçimin *Kaisar* Ioannes Dukas (derhal Romanos'un yola çıkmadan önce onu sürgüne gönderdiği Bithynia'dan dönmüştü) olduğunu düşünüyorlardı. Sonuçta (görünüşte öyle olmasa da) kendi yararına hareket eden Ioannes olmuştu. Tahtta gözü olduğuna hiç şüphe yoktur. Diğer yandan tahtı başarıyla ele geçirebilmesine olanak sağlayacak kadar fazla yandaşa sahip değildir. Şansına yeğeni Mikhael kararsız bir gençtir ve Ioannes (annesini bertaraf ettikten sonra) onunla istediği gibi oynayacaktır. Başka bir şansı da Vareg muhafızları yanına çekebilmesi olmuştur. Geri kalanlar hâlâ ne yapılması gerektiğini tartışırken, o bu muhafızları iki gruba böler. Bu gruplardan son zamanda geri dönmüş oğlu Andronikos yönetimindeki saraya ilerleyerek Mikhael'i imparator ilan ederken, diğeri de imparatoriçenin dairesine giderek onu tutuklar.

Her şey çok çabuk gelişir. Dehşete düşen Eudokia, Çanakkale Boğazı'nın ağzında kendi kurduğu bir manastıra sürgüne gönderilir ve çok geçmeden de saçları kazıtılarak rahibe olmaya zorlanır. Başkentte sorun çıkartacağı düşünülen diğer aile olması nedeniyle gözdağı vermek üzere, bir önceki İmparator Isaakios Komnenos'un baldızı Anna Dalassena'ya da, benzer bir ceza verilir.[192] VII. Mikhael Dukas, patrik yönetiminde Ayasofya'da taç giyer. Artık geride bir tek Romanos Diogenes'le uğraşma meselesi kalmıştır.

Selçuklu kampından ayrılan Romanos'un izini takip etmek zordur. Bu konuda bir şeyler yazan tarihçilerin anlattıkları da birbiriyle çelişmektedir. Ancak başkente doğru yola çıkmadan önce büyük ordusundan arta kalanları toplamayı bir şekilde başardığını kesin olarak söyleyebiliyoruz. Ioannes Dukas hazırlıklıdır. Biri *kaisar*'ın en küçük oğlu Konstantinos yönetimindeki bir güce karşı Dokeia (Tokat) yakınında, diğeri de onu Malazgirt'te sırtından vuran Andronikos Dukas komutasında Adana yakınında olmak üzere iki savaş yaşanır. Romanos her ikisinde de yenik düşer. İkinci yenilgiden sonra Andronikos'a teslim olur ve taht üzerindeki tüm haklarından feragat ederek bir manastıra çekilmeye razı olur. Karşılığında da yeni imparatordan (Khalkedon, Herakleia ve Koloneia başpiskoposları tarafından onaylı) ona hiçbir zarar gelmeyeceği garantisini ister.

Andronikos'un, Adana-Kütahya arasındaki mesafeyi Romanos'a bir katır üzerinde kat ettirme kararının zararsız olduğu düşünülebilir. Ancak bu hareketin tuhaf bir yorumu vardır. Bundan sonra neler olduğu sorusu soyut görünmektedir. Başpiskoposlara atıfta bulunarak Skylitzes şöyle yazar:

> "Zalim ve zorba adam hiç acımadan onun gözlerini dağladığında, ona yardım et-

[192] Nikephoros Bryennios göstermelik bir mahkemenin kurbanı olduğunu ve düzmece mektuplarla Romanos'u geri getirmek için bazı komplolara karıştığının iddia edildiğinden bahseder. Aniden pelerinin kıvrımları arasından çıkardığı bir İsa ikonasının bütün davaları gören gerçek yargıç olduğunu söylemesi, alkışlarla karşılanmış ancak hiçbir şeyi değiştirememiştir.

mek istemelerine rağmen bir şey yapamadılar. Çürümekte olan bir ceset gibi, ucuz bir yük hayvanı üzerinde taşındıktan sonra, oyulmuş gözleri ve kurtlarla kaplı başı ve yüzüyle acılar içinde kıvranıp pis kokular saçar hâlde birkaç gün daha yaşadı. Öldükten sonra da kendinin bir manastır kurdurduğu Proti Adası'nda toprağa verildi.

Tarifi imkânsız korkunç davalar ve talihsizlikleri geride bırakan karısı İmparatoriçe Eudokia ona güzel bir cenaze töreni hazırladı. Ama bütün talihsizliğine rağmen Romanos asla küfretmedi ya da kötü bir söz söylemedi. Her zaman Tanrı'ya şükretmeye ve başına gelenleri cesaretle göğüslemeye devam etti."

Romanos'tan hep nefret etmiş ve onu aşağılama fırsatını asla kaçırmamış olan Mikhael Psellos, mil çekme cezasını savunmaya çalışır:

"Asla yaşanmaması gereken bu olayı anlatmak içimden gelmiyor. Ancak sözlerimi biraz değiştirmeme izin varsa, bu hiç şüphesiz yapılması gereken bir şeydi. Bir yandan din, özünde acı verilmesini yasaklamıştır. Ancak diğer yandan politik durum ve her iki tarafın da ani değişimi bu işi kaçınılmaz kılmıştır. Çünkü imparatorluk konsilindeki daha istekli öğe,[193] Diogenes'in komplolarına devam etmesinden ve imparator sıkıntısı yaşanmasından korkuyordu."

Aşağılama ve hakaret bununla da bitmedi. 1072 yılı yazında, ölümünden birkaç gün önce, Romanos ezeli düşmanından bir mektup aldı. En dostça sözcüklerle onu gözlerini kaybetme talihinden dolayı kutluyordu. Bu muhakkak Tanrı'nın ona daha üstün bir ışık bahşetmesinden kaynaklanıyordu. Can çekişirken bu düşünce ona büyük bir rahatlama sağlamış olmalıydı.

Malazgirt Savaşı Bizans İmparatorluğu'nun yedi yüz elli yıllık döneminde yaşadığı en büyük felaketti. Büyük bir aşağılanmaydı. Ordu ise hainlik, panik ve ödlekçe kaçma dışında bir varlık gösterememişti. Hiçbir imparator da, daha Konstantinopolis akılda bile değilken, Valerianus'un 260 yılında Pers Kralı Sapor'a esir düşmesinden beri böyle bir olaya maruz kalmamıştı. Gerçek trajedi ise savaş değil, akabinde gelişen korkunç olaylardı. Eğer Romanos Diogenes'in tahtta kalmasına izin verilseydi her şey yoluna girecekti. Alp Arslan'la yaptığı antlaşmanın şartlarına uyacak ve asla imparatorluğa savaş açmayı ya da fethetmeyi düşünmeyen Alp Arslan da Fatımilere karşı yapacağı sefere devam edecekti. Romanos'un ardından imparator olmaya yaraşır biri gelseydi, verilen zarar kolayca telafi edilebilirdi. Bir Nikephoros Phokas ya da bir Ioannes Tsimiskes (II. Basileios'u anmaya gerek bile yoktur) birkaç ay içinde duruma hâkim olabilir ve Selçuklular 1073 yazına kadar, yani savaştan iki yıl sonra Anadolu'ya doğru sistematik bir hareket başlatmazlardı. Bu noktada kimse onları bu davranışlarından dolayı suçlayamaz. VII. Mikhael'in Romanos'la yapılan antlaşmayı tanımaması karşısında harekete geçmeleri çok doğaldır. Ayrıca imparatorluk içinde hüküm süren kaos ortamı ve askeri arazi sitemine dayanan eski savunma sisteminin

193 Yani *Kaisar* Ioannes Dukas. Psellos onun, İmparator Mikhael'i haberdar etmeden mil çekme cezasını verdiğinden bahseder.

çökmüş olması da direnişle karşılaşmayacaklarının garantisidir.

Böylece on binlerce Türkmen kuzeydoğudan Anadolu'ya akın eder ve yaklaşık 1080 tarihlerinde Selçuklu Sultanı Melik Şah,[194] Anadolu içlerine doğru uzanan seksen bin kilometrekarelik bir alanın hâkimi olur. Geçmişte Roma İmparatorluğu'na dahil olması nedeniyle de bu bölgeye "Rum Sultanlığı" adını verir. Batı Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz sahilleri hâlâ imparatorluk topraklarına dahildir. Ancak bir hamleyle, tahıl kaynağının büyük kısmını ve iş gücünün de yarıdan fazlasını kaybetmiştir ve bu Selçuk Türklerinin üstün savaş gücünün değil, imparatorluk yönetiminin kendi yetersizliği ve dar görüşlülüğünün ürünüdür. Sonunda kayba uğradığı bu savaş, isteksiz bir düşmana karşı yapılmıştır. Asla yapılmayabilir ya da kolaylıkla kazanılabilirdi. Yenilgiden sonra dahi makul bir diplomasiyle farklı sonuçlar elde edilebilirdi. Ancak *Kaisar* Ioannes Dukas tarafından yönetilen ve iğrenç Mikhael Psellos'un ilham verdiği Konstantinopolis idarecileri, atılması gereken adımları atmayı ısrarla reddettiler. Kendi ukala entelektüalizmleri ve saplantılı şahsi hırsları gözlerini kör edince, sürekli hata yapmış ve kendilerine sunulan şansları da ellerinin tersiyle itmişlerdir. Böylece belki büyük bir deha olmasa da hepsine bedel olan, sadakati ve desteğiyle durumu kurtarabilecek cesur, dürüst bir adamı da işkence ederek öldürmüşler ve Bizans İmparatorluğu'na bir daha asla kendine gelemeyeceği bir darbe vurmuşlardır.

VII. Mikhael dönemi, başladığı gibi feci devam etmiştir. Malazgirt Savaşı'ndan bir yıl sonra Zeta Prensi Mikhael'in oğlu Konstantinos Bodin adında birinin Prizren şehrinde çar unvanıyla taç giymesinin ardından Bulgaristan'da ciddi bir ayaklanma olur. Büyük ölçüde Nikephoros Bryennios'un çabaları sayesinde İmparatorluk tekrar gücü eline almayı başarır. Ancak pahalı bir bedel ödenir. Artık gelecek isyanların daha fazla ertelenemeyeceği bellidir. Bu arada Roma etki alanını, önceden II. Basileios'un hak iddia ettiği, Adriyatik ötesine taşımaya devam ediyordu. 1075 yılında, Papa VII. Gregorius'un elçileri Hırvatistan Kralı Dimitri Zvonimir'i vasalları ilan ederek taç taktılar. Ardından 1077 yılında, Zeta[195] Prensi Mikhael'in de taç giymesi Bizans'ı iyice sarstı. İmparatorluğun nüfuzu zayıfladıkça Peçenekler ve Macarlar daha çok sorun çıkarmaya başladılar. Ölümünün üzerinden elli yıl geçtikten sonra Basileios'un Balkanlar'da edindiği tüm başarı paramparça olmuştu.

Konstantinopolis'te de durum pek farklı değildi. Enflasyon artmıştı ve bir altın *nomisma* ile artık bir ölçü değil, sadece üç çeyrek ölçü un alınabiliyordu. Çok geçmeden Mikhael, ölümüne kadar üzerine yapışan Parapinakes ya da "bir çeyrek eksik" lakabıyla anılmaya başlandı. Oldum olası zayıf ve beceriksiz yapısı nedeniyle çok geç-

[194] Alp Arslan'ın oğlu Melik Şah komutanlarının biri tarafından saldırıya uğramış ve aldığı yaralardan ötürü 24 Kasım 1072 tarihinde kırk bir yaşında ölmüştür.

[195] Önceden Diokleia olarak anılan bu yer, imparatorluk dahilinde yarı bağımsız bir prensliktir. Zeta 1035 yılında baş kaldırmış ve Bizans hegemonyasını reddetmiştir. Bu yönüyle II. Basileios'un ölümünün ardından Balkanlar'da bu hareketi başlatan ilk Slav devletidir.

meden politika sahnesine yeni çıkan kötü niyetli hadım Nikephoritzes'in etkisi altına girdi. Bu kişi Psellos ve *Kaisar* Ioannes'i kenara iterek iktidarı ele aldı ve başkentte Ioannes Orphanotrophos'un kırk yıl öncesindeki gücüne benzer bir konuma sahip oldu. Devletin merkezi bürokrasisini daha da güçlendirme kararlılığıyla öncüllerinden daha da ileri giderek, tahıl ticaretini devlet tekeli altına aldı. Bu amaçla Rhaideston Limanı'nda büyük bir tahıl deposu inşa ettirmiş ve başkente gelen tüm tahıllar satılana kadar burada tutulmuştur. Tahmin edilebileceği gibi bu girişim de bir felaketle sonuçlanmıştır. Hâlâ imparatorluk kontrolünde olan Anadolu'daki toprak sahipleri zarara uğramış, şehirdeki tüketiciler de Nikephoritzes'in yeterince tahıl stoklamaktan çok, ekmek fiyatını yükseltip devlet gelirini artırmak niyetinde olduğunu fark etmişlerdir. Bu durum genel bir fiyat artışına ve enflasyonun fırlamasına neden olmuştur.

Buna bir de askeri isyanlar eklenir. Bunlardan ilkini Norman paralı askerlerinin lideri olan Roussel de Bailleul çıkartır. Ioseph Tarkhaniotes ile birlikte gizemli Ahlat olaylarına karıştığından kusursuz bir savaş sicili vardır. Ancak bir şekilde tekrar İmparatorluk hizmetine girmiş (bazı durumlarda Romanos Diogenes'e ihanet edenlerin onun halefinin dostu oldukları görülmektedir) ve Norman ile Frank süvarilerinden oluşan karma bir güçle Selçuk akıncılarına karşı savaşmak üzere Anadolu'ya gönderilmiştir. Türk hâkimiyetindeki topraklara girince bu güveni tekrar kötüye kullanmış ve üç yüz sadık yandaşıyla birlikte Güney İtalya örneğine benzer şekilde kendi bağımsız Norman devletini ilan etmiştir. Eğer VII. Mikhael ve danışmanları bir an durup düşünseler, onları yutmak üzere olan Türk tehdidine karşı, Roussel'in sinir bozmaktan öte bir işe yaramayacağını fark edeceklerdi. Buna rağmen onu yok etmeye o derece kararlıdırlar ki, yardıma Selçukluları çağırırlar. Karşılığında da şu anda zaten ellerinde tuttukları topraklar resmen devredilecek ve böylece Anadolu'daki konumları daha da güçlenecektir. Ne var ki Roussel yine de kaçmayı başarır. Ancak İmparatorun genç generallerinden Aleksios Komnenos idaresinde Konstantinopolis'ten gönderilen bir güçle yakalanması mümkün olur ve zincire vurularak başkente geri getirilir.

Ancak Aleksios Komnenos aynı anda birkaç yerde bulunamazdı ve son elli yılda ordunun ihmal edilmesi nedeniyle, tecrübeli generallerin sayısı giderek azalmıştı. Bu nedenle bir ya da iki yıl sonra, imparatorluk biri Doğu biri de Batı'da olmak üzere iki yeni ve çok daha ciddi isyanla yüz yüze kalınca Roussel salıverilmiş ve kendini Aleksios'un yanında tahta gözünü diken zorbalara karşı savaşırken bulmuştur. Bu kişilerden ilki Malazgirt'te çok iyi savaştığı için Dyrrakhion valisi görevine getirilen ve 1072 yılında çıkan Slav isyanını başarıyla bastıran Nikephoros Bryennios'tur. Mikhael Parapinakes ve hükümetinin beceriksizliğine daha fazla katlanmak istemediği (ve de hadım Nikephoritzes'in onu ortadan kaldırma planları yaptığını duyduğu) için 1077 yılında isyan bayrağını açar, doğduğu şehir olan Adrianopolis'e gelince de *basileios* ilan edilir. Bir hafta sonra da ordusuyla birlikte Konstantinopolis surlarına dayanır.

Eğer hemen hemen aynı anda, Doğu'da da bir isyan patlak vermese, onunki ba-

şarıya ulaşabilirdi. Doğu'daki isyanın başında ise Anatolikon *thema*'sı *strategos*'u Nikephoros Botaneiates vardır. Kitabımızda daha önce imparatoriçenin koca adayı olarak (Romanos Diogenes'in gelişiyle bu fikri kafasından silmişti) adı geçmişti. Büyük ihtimalle sadakatinden şüphe duyduğu için Romanos onu kasten Malazgirt seferinde görevlendirmemişti. General Anadolu'daki geniş arazilerine geri dönmüş ve Mikhael tahta geçtikten kısa süre sonra da şimdiki görevine getirilmişti. Ancak şimdi o da tıpkı Bryennios gibi imparatora karşı silaha sarılmıştı.

İki rakipten önce Bryennios meydana çıkar. Ancak Botaneiates, Phokas'ın akrabası ve eski askeri aristokrasi üyesi olması nedeniyle, ondan çok daha soyludur. Ayrıca Mikhael'in ona karşı ayarladığı Selçuk güçlerini rüşvetle kandırdığı için de daha güçlüdür. Başkentteki gizli kaynaklarından giderek artan fiyatların yarattığı hoşnutsuzluğun olayların patlak vermesine yol açacağını öğrendiği için de Konstantinopolis'e karşı doğrudan bir saldırıda bulunma gereği görmez. 1078 Mart'ında da beklenen olur. İsyan şehrin her yanına sıçrar. Yakılan çoğu hükümet binasına Nikephoritzes'in yeni tahıl deposu da dahildir. Hadım da bu güruh tarafından yakalanır ve işkence edilerek öldürülür. Canını kurtaracak kadar şanslı olan sefil Mikhael, tahttan derhal el çekerek Studios Manastırı'na kapanır. Nihayet 24 Mart günü Nikephoros Botaneiates büyük zaferle başkente girer. Rakibi Bryennios ise yakalanır ve kör edilir.

Yeni hükümet için talihsiz bir başlangıçtır. Botaneiates dört dörtlük bir generaldir, ancak politika ya da devlet adamlığı konusunda hiçbir şey bilmemektedir. Ayrıca yaşlanmıştır (yetmişli yaşlarını sürüyordur) ve tahta çıkma çabaları, her ne kadar başarıya ulaşsa da enerjisini tüketmiştir. Devraldığı kriz ortamıyla başa çıkacak hâlde olmadığı için, art arda çıkan isyanlarla iyiden iyiye anarşi ortamına sürüklenen imparatorluğun parçalanmasına çaresizce başkanlık etmekten başka bir şey yapamamıştır. Nikephoritzes'in öldürülmesiyle sivil bürokrasi kanadı ve ona bağlı olarak da senato otoritesi çöker. Bizanslılar açısından, gücü ele geçirmek için birbirleriyle mücadele eden askeri komutanlardan bu kaos ortamına son verecek yetenekte birinin, diğerleri üzerinde gücünü kabul ettirmesi için dua etmekten başka çare kalmamıştır.

Üç yıl sonra tam vaktinde duaları kabul olunur. Üstelik hayalini dahi kurmaya cesaret edemeyecekleri şekilde kabul olunur. Zavallı yaşlı Botaneiates tahtını aristokrat genç bir generale bırakır. 1081 yılının Paskalya gününde tahta geçecek bu kişi, gelecek otuz yedi yıl boyunca tahtta kalacak, imparatorluğa ihtiyaç duyduğu istikrarı getirecek ve ülkeyi büyük bir kararlılıkla yönetecektir. Bu General I. Isaakios'un yeğeni ve onu yazdığı Orta Çağ'ın en hoş biyografilerinden birinin kahramanı yapan meşhur Anna Komnena'nın babası Aleksios Komnenos'tur. O bile Malazgirt Savaşı'nın verdiği zararı giderecek güçte değildir. Artık bunun telafisi mümkün değildir. Ancak en azından Bizans'ın diğer ülkeler arasındaki şanını kurtaracak ve böylece bu çalkantılı yüzyıl henüz sona ermeden ortaya çıkmaya başlayacak büyük dramda yerini alması için hazırlıklara başlayacaktır. Bu dram, Haçlı Seferleri'dir.

İmparatorlar Listesi

DOĞU		BATI	
797-802	Irene	800-14	Charlemagne
802-11	I. Nikephoros		
811	Staurakios		
811-13	Mikhael I. Rangabe		
813-20	V. Leon	814-40	Dindar Ludwig
820-9	II. Mikhael	817-31	I. Lothar
829-42	Theophilos	840-55	
842-67	III. Mikhael	850-75	II. Ludwig
867-86	I. Basileios	875-7	Kel Charles
		881-8	Şişman Charles
886-912	VI. Leon	891-4	Guy
		894-8	Lambert
		896-9	Arnulf
		901-5	III. Ludwig
912-3	Aleksandros		
913-59	VII. Konstantinos		
	Porphyrogennetos	915-22	Berengar
920-44	I. Romanos Lekapenos		
959-63	II. Romanos	962-73	I. Otto
963-9	II. Nikephoros Phokas		
969-76	I. Ioannes Tsimiskes	967-83	II. Otto
976-1025	II. Basileios		
	Bulgaroktonos	996-1002	III. Otto
		1014-24	II. Heinrich
1025-8	VIII. Konstantinos	1027-39	II. Konrad
1028-34	III. Romanos Argyros		
1034-41	Paphlagonialı Mikhael		
1041-2	Mikhael Kalaphates		
1042	Zoe ve Theodora		
1042-1055	IX. Konstantinos		
	Monomakhos	1046-56	III. Heinrich
1055-56	Theodora		
1056-7	VI. Mikhael		
1057-9	I. Isaakios Komnenos		

1059-67	X. Konstantinos Dukas		
1068-71	IV. Romanos Diogenes		
1071-8	VII. Mikhael Dukas		
1078-81	III. Nikephoros Botaneiates		
1081-1118	I. Aleksios Komnenos	1084-1105	IV. Heinrich

Müslüman Sultanlar Listesi

786-809	Harun'ur Reşid
809-13	Emin
813-33	Me'mun
833-42	Mutasım
842-7	Vâsık
847-61	Mütevekkil
861-2	Muntasır
862-6	Mutaz
866-9	Muhtedi
869-92	Mutemid
892-902	Mutedid
902-8	Muktefi
912-32	Muktedir
932-4	Kahir
934-40	Razi
940-3	Müttaki
943-6	Müstekfi
946-74	Muti
974-91	Ettai
991-1031	Kadir
1031-75	Kaim

RUM SELÇUKLU SULTANLARI

1063-72	Alp Arslan
1072-92	Melik Şah
1092-1107	I. Kılıç Arslan

Patrikler Listesi

784-806	Tarasios
806-15	I. Nikephoros
815-21	Theodotos Kassiteras
821-37	I. Antonios Kassimatas
837-43	Ioannes Grammatikos
843-7	I. Methodios
847-58	Ignatios
858-67	Photios
867-77	Ignatios (tekrar)
877-86	Photios (tekrar)
886-93	I. Stephanos
893-901	II. Antonios Kauleas
901-7	Nikolaos Mystikos
907-12	I. Euthymios
912-25	Nikolaos Mystikos (tekrar)
925-7	II. Stephanos
927-31	Tryphonios
931-56	Theophylaktos
956-70	Polyeuktos
970-4	Skamandrialı Basileios
974-9	Studioslu III. Antonios
979-91	II. Nikolaos Khrysoberges

ARA DÖNEM

996-8	II. Sisinnios
1001-19	II. Sergios
1019-25	Eustathios
1025-43	Studioslu Aleksios
1043-58	Mikhael Kerularios
1059-63	III. Konstantinos Likhoudes
1064-75	VIII. Ioannes Ksiphilinos
1075-81	I. Kosmas
1081-4	Eustratios Garidas
1084-111	III. Nikolaos Grammatikos

Papalar Listesi

795-816	III. Leon
816-17	IV. (V) Stephanus
817-24	I. Paskhalis
824-7	II. Eugenius
827	Valentinus
827-44	IV. Gregorius
[844	Ioannes]
844-7	II. Sergius
847-55	IV. Leon
855-8	III. Benedictus
[855	Anastasius]
858-67	I. Nicolaus
867-72	II. Hadrianus
872-82	VIII. Ioannes
882-4	I. Marinus
884-5	III. Hadrianus
885-91	V. (VI) Stephanus
891-6	Formosus
896	VI. Bonifacius
896-7	VI. (VII) Stephanus
897	Romanus
897	II. Theodorus
898-900	IX. Ioannes
900-3	IV. Benedictus
903	V. Leon
[903-4	Khristophoros
904-11	III. Sergius
911-13	III. Anastasius
913-14	Lando
914-28	X. Ioannes
928	VI. Leon
928-31	VII. (VIII) Stephanus
931-5	XI. Ioannes
936-9	VII. Leon
939-42	VIII. (IX) Stephanus

942-6	II. Marinus
946-55	II. Agapetus
955-64	XII. Ioannes
963-5	VIII. Leon
964-6	V. Benedictus
965-72	XIII. Ioannes
973-4	VI. Benedictus
[974	VII. Bonifacius
984-5	VII. Bonifacius
974-83	VII. Benedictus
983-4	XIV. Ioannes
985-96	XV. Ioannes
996-9	V. Gregorius
[997-8	XVI. Ioannes]
999-1003	II. Silvester
1003	XVII. Ioannes
1004-9	XVIII. Ioannes
1009-12	IV. Sergius
1012-24	VIII. Benedictus
[1012	Gregorius]
1024-32	XIX. Ioannes
1032-44	IX. Benedictus
1045-6	VI. Gregorius
1046-7	II. Clementus
1047-8	IX. Benedictus
1048	II. Damasus
1049-54	IX. Leon
1055-7	II. Viktor
1057-8	IX. (X) Stephanus
[1058-9	X. Benedictus]
1059-61	II. Nicolaus
1061-73	II. Alexander
1061-72	II. Honorius
1073-85	VII. Gregorius
[1080, 1084-1100	III. Clementus]
1086-7	III. Viktor
1088-99	II. Urbanus
1099-1118	II. Paskhalis

Kaynakça

I. ORİJİNAL KAYNAKLAR

TOPLANMIŞ KAYNAKLAR

Byzantion. Revue Internationale des Etudes Byzantines. Paris and Liège 1924-9; Paris and Brussels 1930; Brussels etc. 1931- . (B.)

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum. 57 vols. Vienna 1866- (incomplete). (C.S.E.L.)

Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Bonn 1828- (incomplete). (C.S.H.B.)

COUSIN, L. *Histoire de Constantinople.* Fr. trans. 8 vols. Paris 1685. (C.H.C.)

DE BOOR, C. (Ed.) *Opuscula Historica.* Leipzig 1880. (B.O.H.)

HOARE, F. R. *The Western Fathers.* Eng. trans. London 1954. (H.W.F.)

MAI, Cardinal A. (Ed.) *Novae Patrum Bibliothecae.* 10 vols. Rome 1844- 1905. (M.N.P.B.)

MIGNE, J. P. *Patrologia Graeca.* 161 vols. Paris 1857-66. (M.P.G.)

– *Patrologia Latina.* 221 vols. Paris 1844-5 5. (M.P.L.)

Monumenta Germaniae Historica. Eds. G. H. Pertz, T. Mommsen *et al.* Hanover 1826 - (in progress). (M.G.H.)

MULLER, C. I. T. *Fragmenta Historicorum Graecorum.* 5 vols. Paris 1841-83. (M.F.H.G.)

MURATORI, L. A. *Rerum Italicarum Scriptores.* 25 vols. Milan 1723-51. (M.R.I.S.)

Nicene and Post-Nicene Fathers, Library of the. 2nd ser. 14 vols, with trans. Oxford 1890-1900. (N.P.N.F.)

Revue des Etudes Grecques. Paris 1888- . (R.E.G.)

Revue Historique. (R.H.)

BİREYSEL KAYNAKLAR

ARISTAKES, of Lastivert. *History of Armenia.* Fr. trans. by M. Canard and Haig Berberian. *Editions de Byzantion,* Brussels 1973.

ATTALEIATES, Michael. *Historia.* C.S.H.B., Vol. 50. Partial Fr. trans. by H. Grégoire, *Byzantinische Zeitschrift,* Vol. 28 (1958), and E. Janssens, *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves,* Vol. 20, 1968-72.

BRYENNIUS, Nicephorus. *Histories.* C.S.H.B., Vol. 26. Fr. trans. by H. Grégoire. B., Vol. 23, 1953.

CECAUMENUS, *Strategicon.* Ed. W. Wassiliewsky and V. Jernstedt. St Petersburg 1896.

CEDRENUS, Georgius. *Compendium Historiarum.* C.S.H.B.; M.P.G., Vols. 121-2.

– *Synopsis Historiarum* (containing John Scylitzes and Scylitzes Continuatus). C.S.H.B.; M.P.G., Vols. 121-2.

CONSTANTINE VII PORPHYROGENITUS. *De Administrando Imperio.* Gk text with Eng. trans. by R. J. H. Jenkins. Washington, DC 1969.

– Commentary, by R. J. H. Jenkins, London 1962.

– *De Ceremoniis Aulae Byzantinae.* Ed. and Ger. trans. by J. J. Reiske. C.S.H.B.

– *Narratio de Imagine Edessena. M.P.G., Vol. 113.*
GENESIUS, Joseph. *Régna.* Ed. C. Lachmann. C.S.H.B.
GLYCAS, M. *Chronicon.* Ed. I. Bekker. C.S.H.B.
IGNATIUS, *Diaconus. Vita Nicephori Patriarchae. B.O.H.*
LEO, Diaconus. *Historia.* C.S.H.B.; M.P.G., Vol. 117.
LEO, Grammaticus. *Chronographia.* Ed. I. Bekker. C.S.H.B.; M.P.G., Vol. 108.
Liber Pontificalis. De Gestis Romanorum Pontificum. Text, intro, and comm. by L. Duchesne. 2 vols. Paris 1886-92 (reprint, Paris 1955).
LIUDPRAND, *Bishop of Cremona. Opera. Ed. I. Bekker. Hanover 1915.*
Eng. trans. by F. A. Wright, London 1930.
MANASSES, Constantine. *Compendium Chronicum.* C.S.H.B.; M.P.G., Vol. 127.
MATTHEW, of Edessa. *Chronicle.* Fr. trans. by E. Dulaurier. Paris 1858.
MICHAEL, *Monk of the Studium. Vita etc. S. Theodori abb. mon. Studii. M.N.P.B., Vol. 6.*
MICHAEL, the Syrian. *Chronicle.* Ed. with Fr. trans. by J. B. Chabot. Paris 1905-6.
NESTOR. *Chronique dite de Nestor.* Ed. and Fr. trans. by L. Léger. Paris 1884.
NICHOLAS I, Pope. *Epistolae.* M.P.L., Vol. 119.
NICHOLAS MYSTICUS, Patriarch. *Epistolae.* M.P.G., Vol. III.
PAUL, Diaconus. *Historia Langobardorum.* M.G.H. Scriptores, Vols. 2, 12. Eng. trans. by W. C. Foulke, Philadelphia 1905.
PETER DAMIAN, St. *Opuscula.* M.P.L., Vol. 145.
PHOTIUS, Patriarch of Constantinople. *Epistolae.* M.P.G., Vol. 102.
– *Homilies. The Homilies of Photius.* Eng. trans., intro, and comm, by C. Mango. Harvard 1958.
PSELLUS, Michael. *Chronographia.* Eng. trans. by E. R. A. Sewter, 1953. Fr. trans. by E. Renauld. 2 vols. Paris 1926.
SCRIPTOR INCERTUS. *De Leone Armenio.* C.S.H.B.
SCYLITZES, John. See CEDRENUS.
SIMEON, Magister, or Metaphrastes. *Chronicon.* M.P.G., Vols. 109,113-16.
– *Vita Theodori Grapti.* M.P.G., Vol. 116.
SIMEON LOGOTHETES. Survives in various forms, incl. Leo, Grammaticus, *q.v.*
THEODORE, of the Studium, St. *Epistolae.* M.P.G., Vol. 99.
THEODOSIUS, Melitenus. *Chronicon.* Ed. G. L. F. Tafel. Munich 1859.
THEOPHANES, St (called Isaacius). *Chronographia.* Ed. C. de Boor. 2 vols. Leipzig 1883 (reprinted Hildesheim 1963). Also in M.P.G., Vols. 108-9.
THEOPHANES Continuatus. *Chronographia.* Ed. I. Bekker. C.S.H.B.; M.P.G., Vol. 109.
Vita Ignatii Patriarchae. M.P.G., Vol. 105.
Vita Nicholai Papae. M.P.L., Vol. 119.
Vita Sancti Euthymii. Ed. with Eng. trans. by P. Karlin-Hayter. B., Vols. 25-7, 1955-7.
YAHYA, of Antioch. *History.* Partial Fr. trans. by M. Canard, in Vasiliev, A. A., *Byzance et les Arabes (q.v.)*, II, ii.
ZONARAS, Joannes. *Annales.* Ed. L. Dindorf, 6 vols. Leipzig 1868-75. Also in M.P.G., Vols. 134-5.

II. MODERN ÇALIŞMALAR

ADONTZ, N. *L'Age et l'Origine de l'Empereur Basile I. B.*, Vols. 8-9, 1933-4.

ALEXANDER, P. J. *The Patriarch Nicephorus of Constantinople.* Oxford 1958.
ALMEDINGEN, E. M. *Charlemagne.* London 1968.
BAYNES, N. H. *Byzantine Studies and Other Essays.* London 1955.
The Blue Guide to Istanbul. Ed. J. Freely. 2nd ed. London and New York 1987.
The Blue Guide to Turkey (The Aegean and Mediterranean Coasts). Ed. B. McDonagh. London and New York 1989.
BRÉHIER, L. *La Querelle des Images.* Paris 1904.
BURY, J. B. *The Imperial Administrative System in the Ninth Century. British Academy, Supplemental Papers, 1911.*
– A History of the Later Roman Empire, 802-867. London 1912.
Cambridge Medieval History. Esp. Vol. IV, The Byzantine Empire, 717-1453. New edition, ed. J. M. Hussey. 2 vols. Cambridge 1966-7.
CAHEN, C. *La Campagne de Manzikert d'après les Sources Musselmanes. B., Vol. 9, 1934.*
– La Première Pénétration Turque en Asie-Mineur. B., Vol. 18, 1948.
– Pre-Ottoman Turkey. Trans. J. Jones-Williams, New York 1968.
CANARD, M. 'La Campagne Arménienne du Sultan Salguqide *[sic]*, Alp Arslan et la Prise d'Ani en 1064'. *Revue des Etudes Arméniennes,* II, Paris 1965.
COBHAM, C. D. *The Patriarchs of Constantinople. Cambridge 1911. DELEHAYE, H. Les Saints Stylites. Brussels and Paris 1923.*
Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques. Eds. A. Baudrillart, R. Aubert and others. Paris 1912- (in progress).
Dictionnaire de Théologie Catholique. 15 vols, in 30. Paris 1909-50 (with supplements).
Diehl, C. *Figures Byzantines.* 1st ser., Paris 1906; 2nd ser., Paris 1913.
– Histoire de l'Empire Byzantin. Paris 1918.
– Choses et Gens de Byzance. Paris 1926.
DVORNIK, F. *The Photian Schism: History and Legend.* Cambridge 1948.
EBERSOLT, J. *Le Grand Palais de Constantinople et le Livre des Cérémonies.* Paris 1910.
Enciclopedia Italiana. 36 vols. 1929-39 (with later appendices).
Encyclopaedia Britannica, 11th ed. 29 vols. Cambridge 1910-n.
– 15 th ed. 30 vols. University of Chicago 1974.
Encyclopaedia of Islam. 4 vols. Leiden, London 1913-34. (New edition in progress, 1960- .)
FINLAY, G. *History of Greece, 146 BC to AD 1864.* New ed. Ed. H. F. Tozer. 8 vols. 1877.
FLICHE, A. and MARTIN, V. *Histoire de l'Eglise, depuis les Origines jusqu' à nos fours.* Paris 1934.
FRENCH, R. M. *The Eastern Orthodox Church.* London and New York 1951.
FRIENDLY, A. *The Dreadful Day: The Battle of Manzikert, 1071.* London 1981.
FULLER, J. F. C. *The Decisive Battles of the Western World.* Vol. 1. London 1954.
GARDNER, A. *Theodore of Studium, his Life and Times.* London 1905.
GFRORER, A. F. *Byzantinische Geschichten.* Ed. J. B. Weiss. 3 vols. Graz 1872-7.
GIBBON, E. *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire.* 7 vols. Ed. J. B. Bury. London 1896.
GIUSTINIANI, H. *The History of Chios.* Cambridge 1943.
GRÉGOIRE, H. *Etudes sur le 9e. Siècle.* B., Vol. 8. 1933.
– Etudes sur F Epopée Byzantine. R.E.G., Vol. 46. 1933.

GROSVENOR, E. A. *Constantinople.* 2 vols. Boston 1895.
GRUMEL, V. *La Chronologie.* (*Vol. I of Traité des Etudes Byzantines,* ed. P. Lemerle. Paris 1958.)
HARNACK, T. G. A. *History of Dogma.* Eng. trans. London 1899.
HAUSSIG, H. W. *History of Byzantine Civilisation.* Trans. J. M. Hussey. London 1971.
HEFELE, C. J. von. *Histoire des Conciles d'après les Documents Originaux.* Fr. trans. from Ger. by H. Leclercq. 5 vols, in 10. Paris 1907-13.
HILL, Sir George. *A History of Cyprus.* 3 vols. Cambridge 1913.
HITTI, P. K. *History of the Arabs.* 3rd ed. New York 1951.
JANIN, R. *Constantinople Byzantine.* Paris 1950.
JENKINS, R. *Byzantium: The Imperial Centuries, AD 610-1071.* London 1966.
– *The Byzantine Empire on the Eve of the Crusades.* London 1953.
KARLIN-HAYTER, P. '*The Emperor Alexander's Bad Name*'. *Speculum,* Vol. 44. 1969.
LETHABY, W. R. and SWAINSON, H. *The Church of Sancta Sophia, Constantinople: a Study of Byzantine Building.* London 1894.
MAINSTONE, R. J. *Hagia Sophia: Architecture, Structure and Liturgy of Justinian's Great Church.* London 1988.
MANGO, C. *The Homilies of Photius, Patriarch of Constantinople.* Eng. trans., intro, and comm. Harvard 1958.
– *The Mosaics of St Sophia at Istanbul. Washington* (Dumbarton Oaks) 1962.
MANN, H. K. *The Lives of the Popes in the Middle Ages.* 18 vols. London 1902-32.
MARIN, E. *Les Moines de Constantinople.* Paris 1897.
MARTIN, E. J. *A History of the Iconoclastic Controversy.* London 1930.
MINNS, E. H. 'St Cyril Really Knew Hebrew'. In *Mélanges Publiés en l'Honneur de M. Paul Boyer,* Paris 1925. (London Library Pamphlets, Vol. 2859.)
NEANDER, A. *General History of the Christian Religion and Church.* 9 vols. Eng. trans. London 1876.
New Catholic Encyclopedia. Washington, DC 1967.
NORWICH, J. J. *The Normans in the South.* London 1967.
– *A History of Venice: Vol. I, The Rise to Empire.* London 1977.
– *Byzantium: The Early Centuries.* London 1988.
OBOLENSKY, D. *The Byzantine Commonwealth.* London 1971.
OCKLEY, S. *History of the Saracens.* 4th ed. London 1847.
OIKONOMIDES, N. 'Leo VI and the Narthex Mosaic at St Sophia'. *Dumbarton Oaks Papers,* Vol. 30. 1976.
OMAN, C. W. C. *The Byzantine Empire.* London 1897.
OSTROGORSKY, G. *History of the Byzantine State.* Trans. J. Hussey. 2nd ed. Oxford 1968.
RAMBAUD, A. *L'Empire Grec au Dixième Siècle: Constantin Porphyrogénète.* Paris 1870.
RAMSAY, Sir William. *The Historical Geography of Asia Minor.* R.G.S. Supplementary Papers, Vol. IV. 1890.
RUNCIMAN, Sir Steven. *A History of the First Bulgarian Empire.* London 1930.
– *The Eastern Schism: A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the 11th and 12th Centuries.* Oxford 1955.
– *The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign.* 2nd ed. Cambridge 1963.

SCHLUMBERGER, G. *Un Empereur Byzantin au Dixième Siècle: Nicéphore Phocas.* Paris 1890.

– *L'Epopée Byzantine à la fin du Dixième Siècle.* Vol. I. Paris 1896

SEGAL, J. B. *Edessa, 'The Blessed City.* Oxford 1970.

SMITH, W. and WACE, H. *Dictionary of Christian Biography.* 4 vols. London 1877-87.

SUMNER-BOYD, H. and FREELY, J. *Strolling through Istanbul.* Istanbul 1972.

SWIFT, E. A. *Hagia Sophia.* New York 1940.

TOYNBEE, A. *Constantine Porphyrogenitus and his World.* London 1973.

VAN DER MEER, F. *Atlas of Western Civilisation.* Trans. T. A. Birrell. Amsterdam 1954.

– and MOHRMANN, C. *Atlas of the Early Christian World.* Trans. M. F. Hedlund and H. H. Rowley. London 1958.

VASILIEV, A. A. *Byzance et les Arabes.* Fr. ed. prepared by H. Grégoire and M. Canard. Vol. I: *La Dynastie d'Amorium, 820-867.* Brussels 1935. Vol. II: *La Dynastie Macédonienne, 867-959.* Brussels 1950.

– *History of the Byzantine Empire, 324-1453. Madison, Wisconsin 1952.*

VOGT, A. Basile Ier et la Civilisation Byzantine à la Ein du Onzième Siècle. Paris 1908.

– 'La Jeunesse de Léon VI le Sage.' *Revue Historique,* Vol. clxxiv. 1934.

VRYONIS, S. *Byzantium and Europe.* London 1967.

– *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Seventh through the Fifteenth Century.* Los Angeles, 1971

WHELER BUSH, R. *St Athanasias: His Life and Times.* London 1888.

Dizin

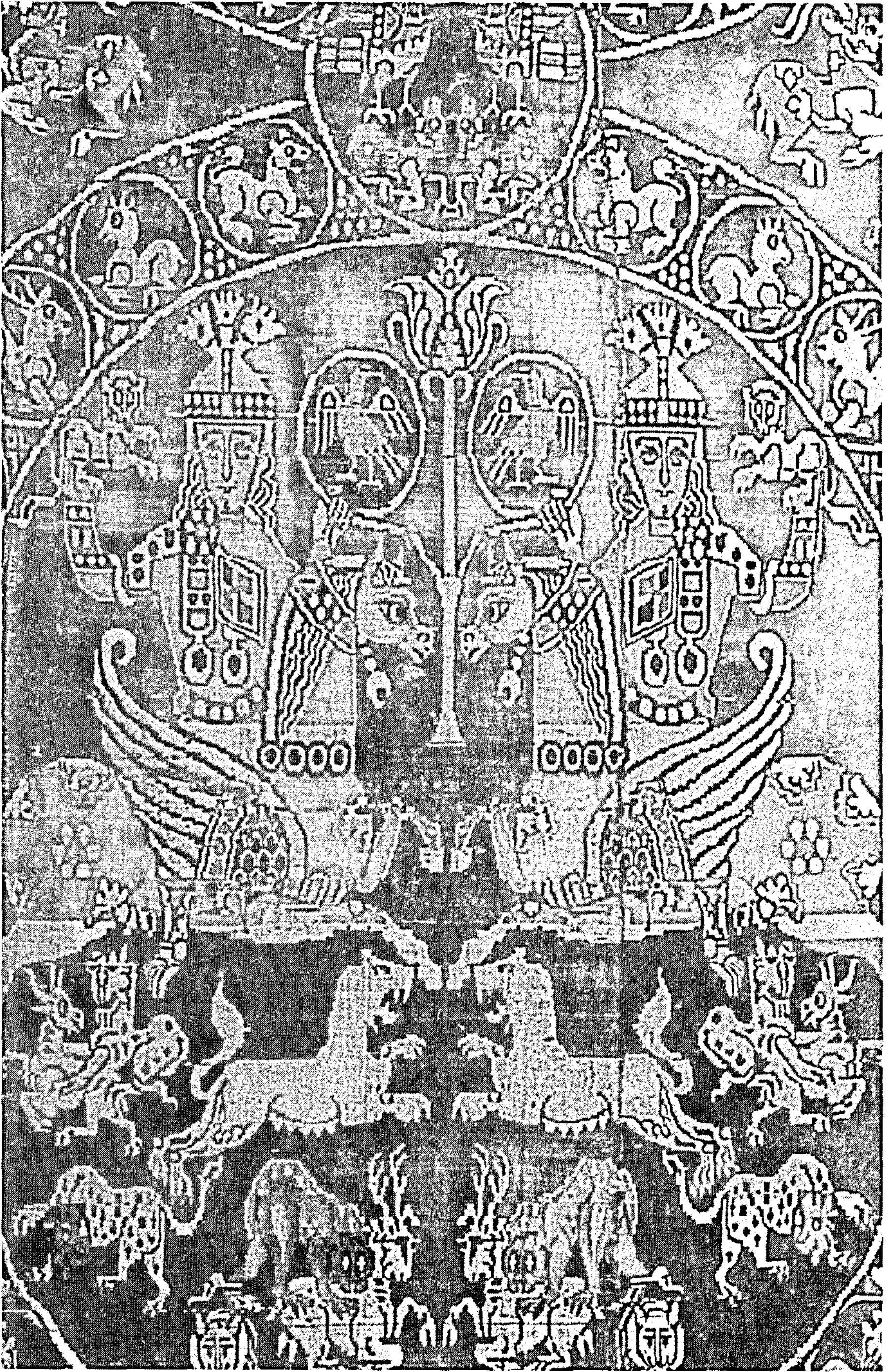
Yer Adları Dizini

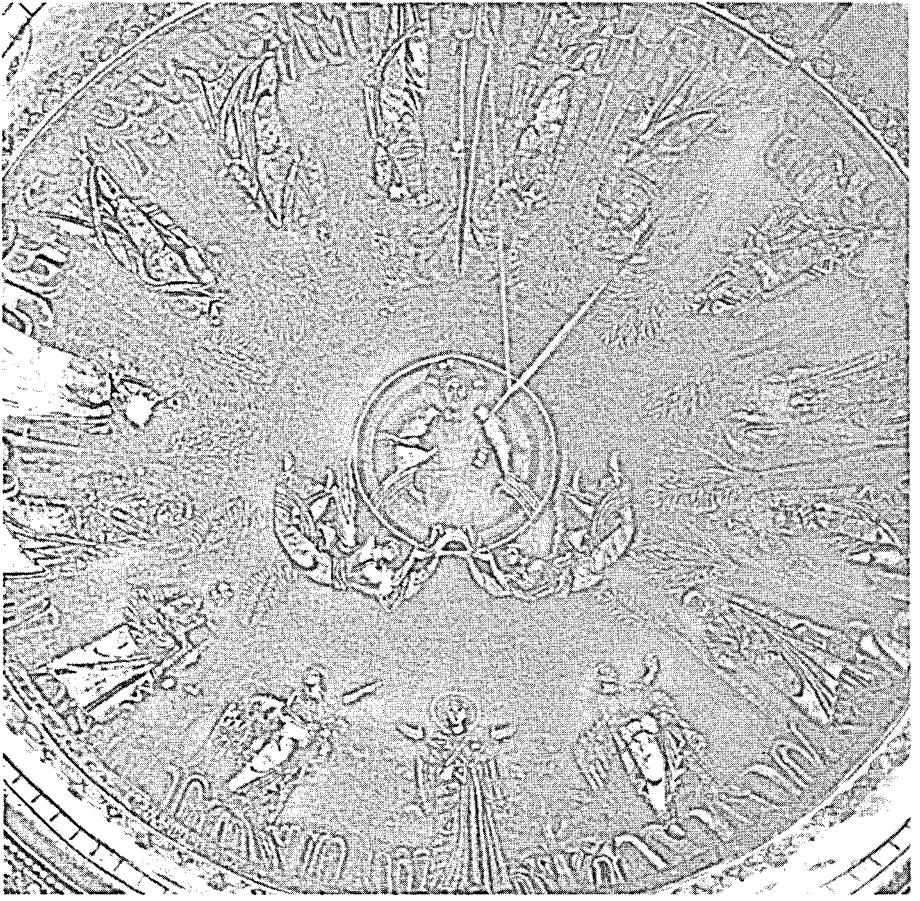

Charlemagne'nin büstü, yaklaşık 1350

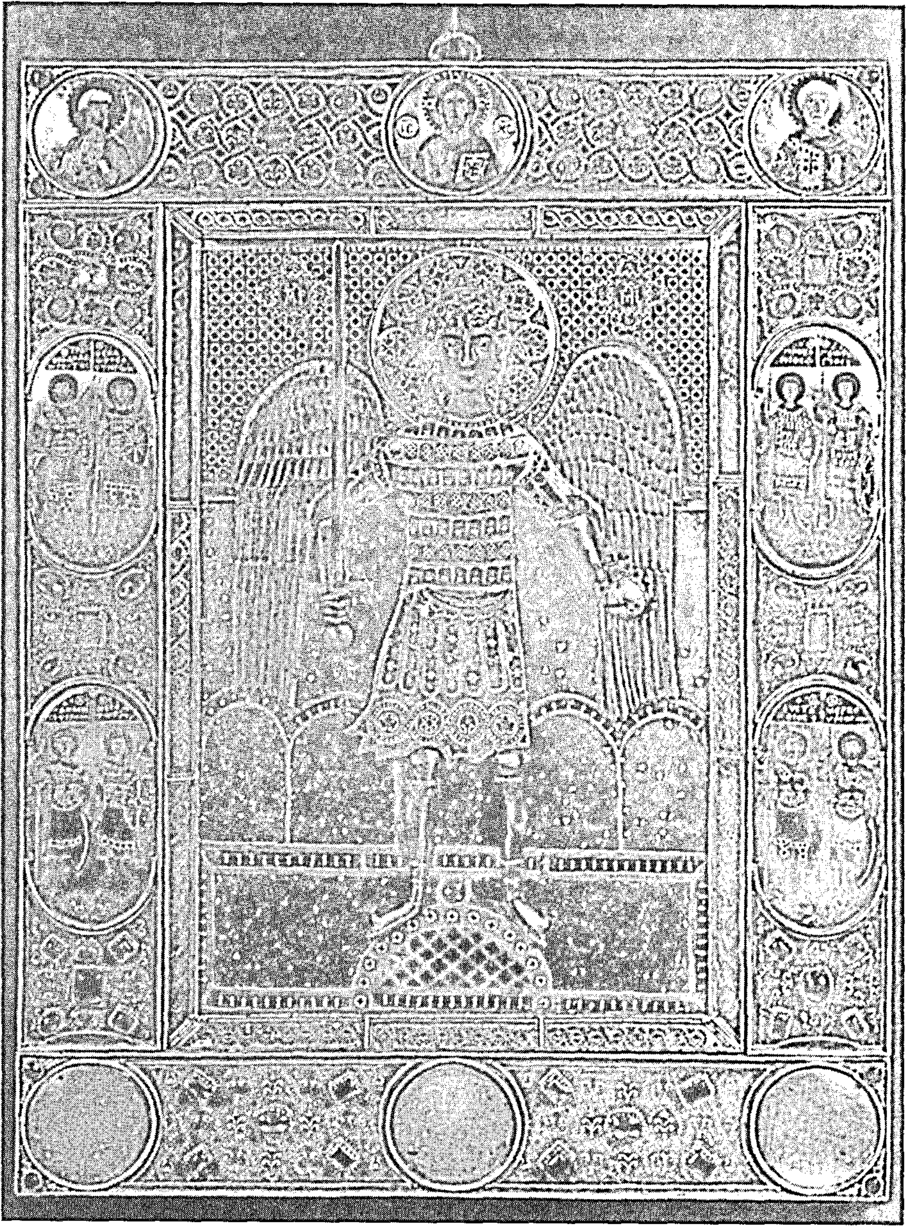
İkonoklazma çatışması: Patrik Nikolaos, Ioannes Grammatikos'a zafer kazanmış hâlde. Chludov Psalter, IX. yüzyıl

İmparator avlanırken, ipek kumaş, Constantinopolis, IX. (?) yüzyıl

İsa, Meryem, Baş Melekler ve Havariler, kubbe mozaiği, IX. yüzyıl sonu,
Kutsal Bilgelik Kilisesi, Selanik

Aziz Mikhael ve savaşçı azizler, altın, emay ve mücevherlerle bezeli ikona, XI. ya da XII. yüzyıl, San Marco Hazinesi'nde, Venedik

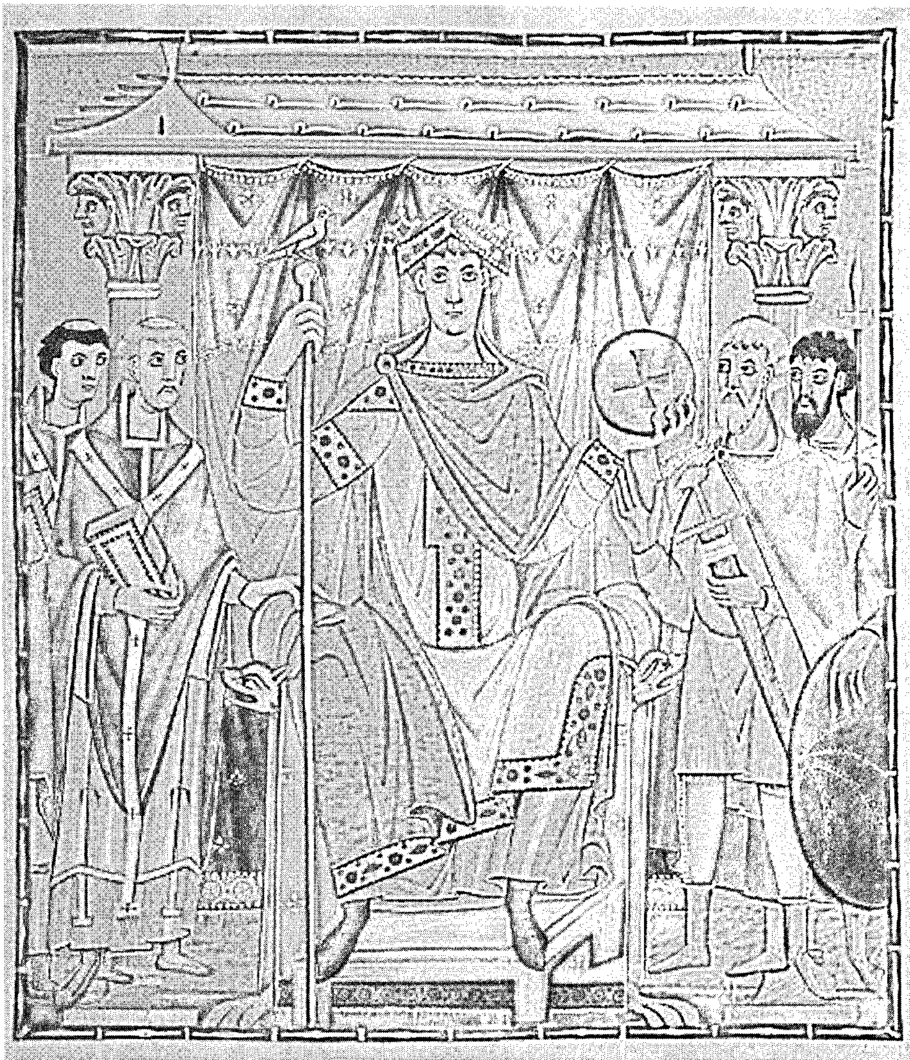
İsa tarafından tacı takılan İmparator VII. Konstantinos Porphyrogennetos, fildişi rölyef, yaklaşık 944

Meryem ve Çocuk İsa, fildişi heykel, XI. ya da XII. yüzyıl. İkonoklazma sonrası günümüze kalan çok nadide parçalardan biridir.

Batı İmparatoru II. Otto ve karısı Theophano, kollarında III. Otto adıyla tahta geçecek oğlunu tutar halde. Fildişi panodan bir detay, yaklaşık 980.

Taç giyen Batı İmparatoru III. Otto, Reichenau ya da imparatorluk sarayında resmedilmiş bir Evangelion'dan, yaklaşık 998

İmparator II. Basileios, yaklaşık 1017

İmparatoriçe Irene (797-802)

İmparator VI. Leon (886-912)

(Sol) İsa'nın taç taktığı İmparator I. Romanos Lekapenos (920-944), arka yüzünde (sağda) İmparator VII. Konstantinos Porphyrogennetos (913-959) ve ortak İmparator Khristophoros (921-931)

İmparator II. Nikephoros Phokas (963-969) ve II. Basileios (963-1035)

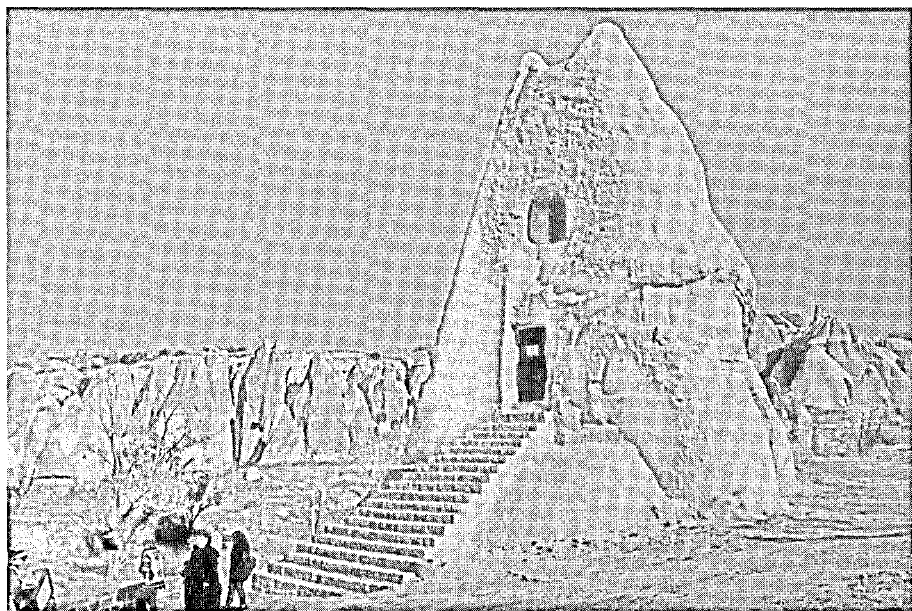
İmparator I. Isaakios Komnenos (1057-1059)

İmparator VII. Mikhael (1071-1078) ve karısı İmparatoriçe Maria Doukas

Göreme Vadisi

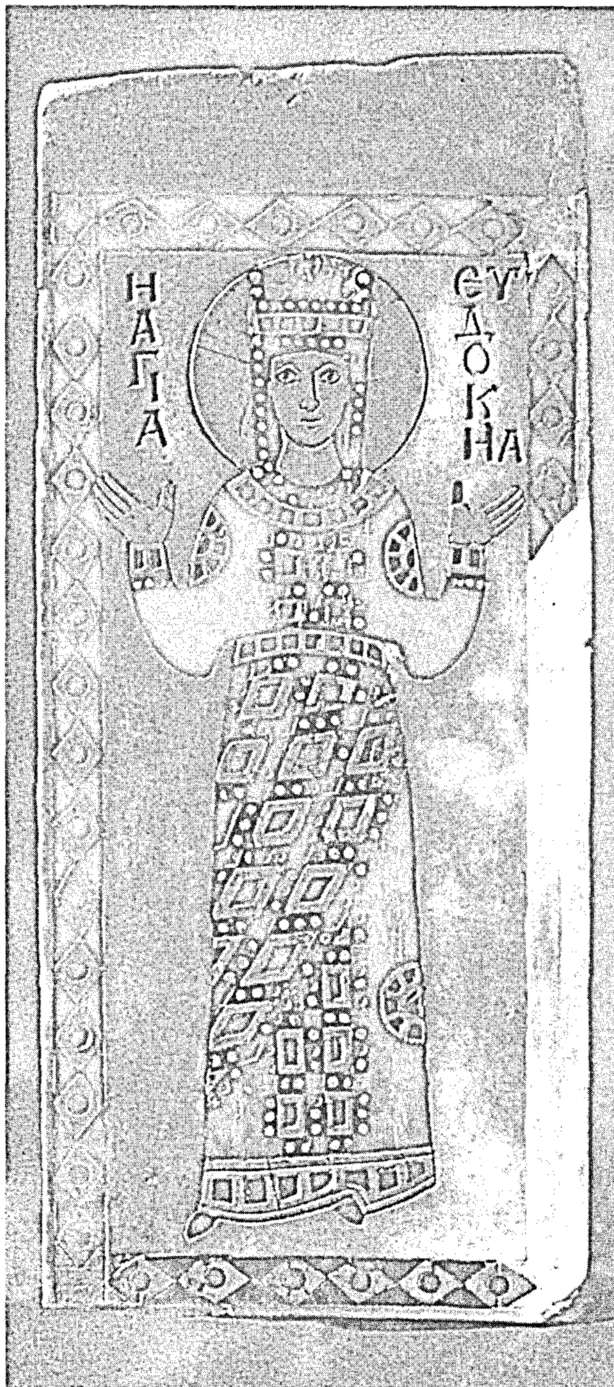
El Nazar Kilisesi

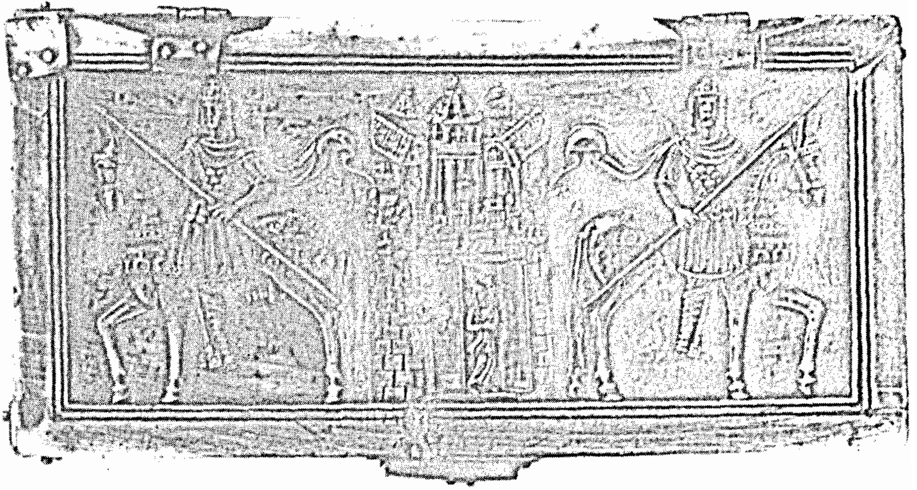
Meryem Ana (Kılıçlar Kuşluk) Kilisesi'ndeki freskler, XI. ya da XII. yüzyıl

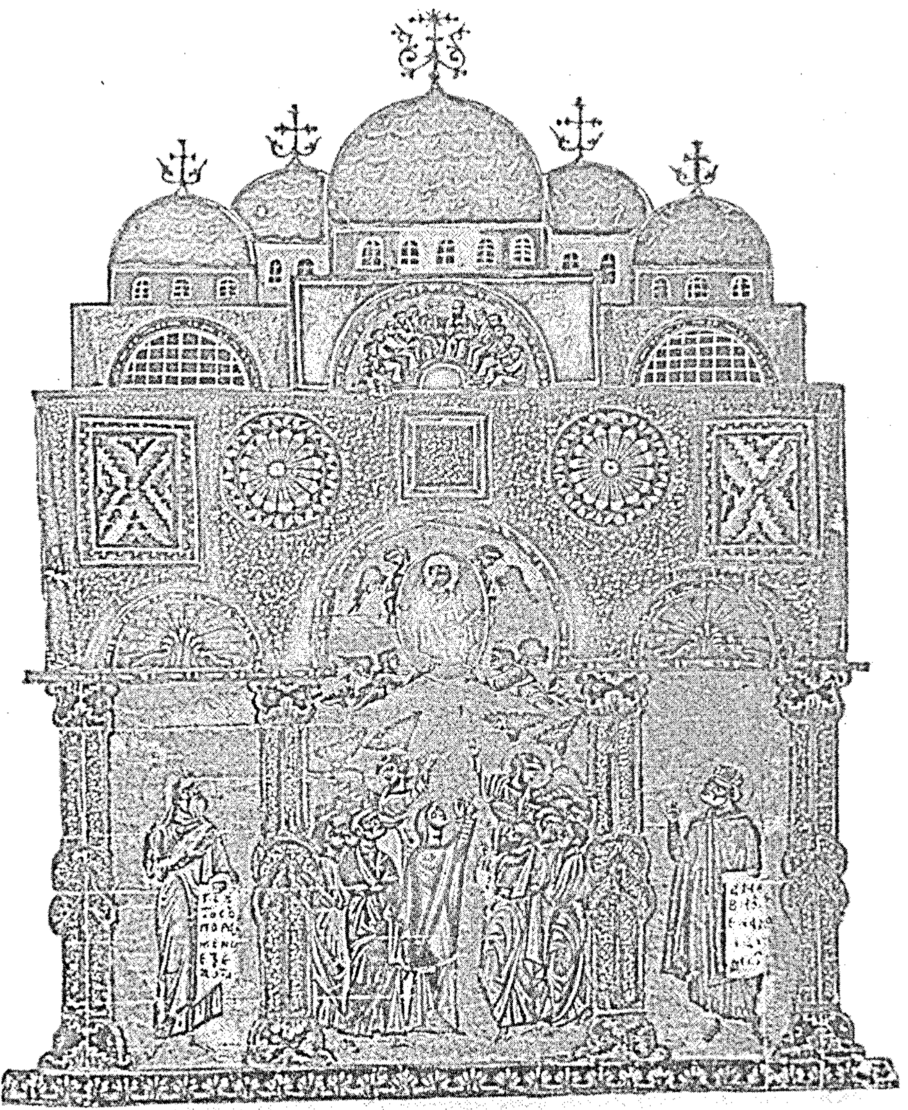
Baş Melek Cebrail, Tokalı Kilisesi, XI. yüzyıl

Azize Eudoxia, mermer kakma ikona, X. yüzyıl

Bir şehrin zapt edilişi, fildişi kutu kapağı, XI. yüzyıl

İsa'nın Göğe Yükseliş Tasviri. Resmedilen yapının Constantinopolis'teki Kutsal Havariler Kilisesi olduğu sanılmaktadır, *Iakobos Kokkinobaphos'un Vaazları*, XII. yüzyıl

